C. CORNELII TACITI

OPERA OMNIA

EX EDITIONE OBERLINIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

JUSTI LIPSII EXCURSIBUS

RECENSU CODICUM ET EDITIONUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN QUINTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A.M.

1821.

C. CORNELII TACITI

OPERA OMNIA.

VOL. V.

marito, Domitius Silus:[15] hic patientia,[l] illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere.

60. Proximam necem Plautii Laterani, Consulis designati, Nero adjungit, adeo propere,[m] ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium[n] permitteret. Raptus in locum servilibus pœnis sepositum[o] manu Statii, Tribuni,[p]

Domitius Silius: hic facilitate, illa libidine, Pisonis dedecus prorogavere.

Statim adjicit Nero cædem Plautii Laterani, consulis designati, adeo festinanter, ut non osculari filios, non illud horarium occupandæ *ex libito mortis spatium concederet. Tractus ad locum servilibus suppliciis destinatum, manu Statii tribuni*

—15 *Silius* Gronovius, Ryckius, cum Brotiero et Homero: et ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Ms. Flor. *Silus;* editio princeps, *Sillus;* Puteolanus, *filius.* Bipont. recepere *Silus.*

NOTÆ

[l] *Hic patientia*] Quia passus erat uxorem sibi abduci a Pisone, forte non sine adulterio præcedenti, impune et nulla ultione efflagitata. Forte qui et adulteria uxoris cum aliis passus erat, quæ ignota Pisoni, quæ nec tum, nec postea accusaverat Silus, ut debuit maritus.

Habuit autem lege Julia maritus sexaginta dies post divortium ad accusandum, quod neglexit Silus; sicque *patientia* sua propagavit infamiam Pisonis et suam, ut et ipsa impudicitiam, etiam post decessum Pisonis, propagavit: unde infamia et flagitii labes Pisoni in longum inurebatur.

[m] *Adeo propere*] Forte quia consul designatus, et quia valde ingratus in Neronem videretur, a quo nuper evectus erat ad consulatum. Forte quia consul, eum statim occidi interfuit, ne quid auderet: et quia *animi validus et corpore ingens:* sic forte et in exemplum terroris publice et propere occisus.

[n] *Breve mortis arbitrium*] Profecto breve. Nam Nero 'mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat.' *Lipsius.*

Breve] Nempe tempus, quo mortem pro arbitrio occuparet; quo *arbitrio* comprehenditur et tempus et mortis genus, quod penes libitum morientis relinqueret Nero; at Laterano neutrum concessum est.

Sed cur concedit arbitrium mortis Pisoni, non Laterano? Capite conjurationis sublato, cetera pro libidine et sævitia exercuit, contentus quoquo modo occidisse Pisonem, modo occideret: statim occidendus fuit, sed arbitrio suo, ne desperatus aliquid auderet; vel quia consul designatus Lateranus et vir acer fuit, aliter occiditur.

Non illud breve] 'Mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat. Ac ne quid moræ interveniret, medicos admovebat, qui cunctantes continuo curarent. Ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere.' Sueton. Neron. 37.

Respicit ad Senecam, Lucanum, Vestinum, Thraseam et alios sic mori adactos.

[o] *Servilibus pœnis sepositum*] Disce ergo clare, lector, locum certum fuisse in pœnam servorum viliumque capitum. Quem illum? *Sestertium,* ut opinor. Ita enim locus, non Ro-

trucidatur, plenus constantis silentii,[q] nec Tribuno objiciens

occiditur, firmitudinis et silentii pervicax, qui *nec* trucidanti *tribuno idem scelus*

NOTÆ

mæ, sed extra urbem, ubi cruces, patibula defixa, cadavera abjecta, aliaque quæ ad supplicia plebis.

Plutarchus in Galba: 'Galbæ caput Patrobii et Vitellii servis' donarunt, quod illi acceptum omni contumeliarum et ludibriorum genere afficientes 'abjecerunt in locum, ubi occidi solent, in quos Cæsar jussit animadvertere. Locus Sestertium dicitur.' Extra urbem dico, is locus, (errant qui de Gemoniis suspicantur,) vel nominis argumento. Sic enim dictus, quia *semitertio* ab urbe *milliari*. Ea quidem ratio appellandi recepta Romanis.

Ita *Septimum*, Palatium sub urbe, Justiniani, lib. XXXIV. C. De donation. *Decimum*, suburbanum Carthaginis Procopio. *Septimum*, Hostiense, Symmachi villa, lib. VI. ep. *Quartum* Latinæ apud eundem lib. IX. *Quartum* Pollionis, apud Martialem lib. III.

Credo fuisse extra portam Esquilinam: et odorari videor corruptionem ejus verbi in commentatore Horatii, uti Cruquius sedulæ industriæ interpres eum edidit: 'Esquilinus mons Romæ ex septem montibus. Hinc Esquilina porta Romæ dicitur, adsessorium, ubi certus erat locus sepulcrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliumque comburenda, aut canibus projicienda.'

Legerim, *ad Sestertium.* Sicut in vita Cypriani: 'Cum venisset ad eum locum, qui dicitur Sextus, quarto ab urbe milliari:' emendatum ab aliis recte, *Sextertius.* Lipsius.

Servilibus pœnis] Forte in exemplum, et terrorem, et ad majorem infamiam, ut qui præ ceteris ingratus, pro beneficiis collatis pessimam *bono principi vicem* redderet, et sic veluti servili supplicio plectendus videretur.

Non in castris, ut qui togatus et senatorius esset, non vir militaris. Miror tamen, quod eo loco occisus sit a viro militari. Forte sic amovetur, nec in urbe interficitur, ne dignitas consulis plebem irritaret.

p *Manu Statii, Tribuni*] Tales nobilium cædes manu propria exequebantur tribuni prætorianarum cohortium, cum dominantes imperassent. Sic Agrippa Postumus Augusti filius, Tiberio jubente, a tribuno occisus. Sic etiam Messallina sub Claudio.

Sic Sylla, sic Rubellius Plautus, manu tribunorum aut centurionum prætorianorum occisi. Et infra 67. 'Pœna Flavii (tribuni) Veiano Nigro tribuno mandatur.'

Sic, ut puto, conjurati centuriones prætoriani centurionum manu occisi, ex more militiæ. Certe aliter puniti viri militares, aliter alii. Namque Piso, Lucanus, Vestinus, Seneca, et alii senatorii viri moriuntur abruptis venis.

q *Plenus constantis silentii*] Egregii viri mortem plenius Arrianus descripsit, l. I. c. 1. 'Lateranus in urbe, cum jussisset Nero illi amputari caput, extendens collum, cum percussus esset, et plaga modica impressa foret, rursus collum obtulit. Sed et antea accedenti Epaphrodito Neronis liberto, et interroganti de conjuratione, respondit; Si quid dicere velim, tuo domino dicam.' O excelsum animum!

eandem conscientiam.[r] Sequitur cædes Annæi Senecæ, lætissima Principi, non quia conjurationis manifestum[1] compererat, sed ut ferro grassaretur, quando[2] venenum non processerat. Solus quippe Natalis et hactenus promsit:[s] 'missum se ad ægrotum Senecam, uti[3] viseret conquereretur que, cur Pisonem aditu arceret? melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent.'[4] Et respondisse Senecam: 'sermones mutuos et crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam[t] incolumitate Pisonis inniti.'

objectaret. Additur cædes Annæi Senecæ gratissima Cæsari, non quod eum *conjurationis compertum novisset, sed ut gladio necaret, quem veneno interimere nequiverat. Nam solus Natalis, et id tantum prodidit,* se missum ad Senecam morbo laborantem, ut *eum* inviseret, et quereretur, cur Pisonem se adire prohiberet? utilius futurum, si amicitiam coluissent familiari colloquio. *Et subjecisse Senecam,* sermonum commercia et frequentes congressus neutri expedire;

1 *Manifestum* abest a Mss. Flor. et Jes. Immerito Gronovius omissum vellet, refragantibus ceteris libris scriptis et editis. *Brotier.*—2 Budens. *quoniam.*—3 Ita Mss. Flor. Bodl. Jes. Guelf. editiones veteres et recentiores. Beroaldus, *ut.*—4 Budens. *exercuisset.*—5 *Granius* Brotier. Mss. Harl.

NOTÆ

et supra omnem hanc terrenam fæcem. *Lipsius.*

[r] *Conscientiam*] Scil. esse conscium ejusdem facinoris: sed interroganti Epaphrodito, qui haud dubie datus erat exactor Statio talis supplicii, respondet Lateranus, spreto vili capite, 'si quid velim dicere, tuo domino dicam.'

[s] *Et hactenus promsit*] Et hoc tantum prodidit de Seneca, nempe *missum se ad ægrotum Senecam, &c.*

[t] *Ceterum salutem suam*] Forte reddiderat Seneca vicem honoris Pisoni. Nam *comitatem honestam* præferebat; sed non iisdem verbis, nec perinde amplis aut honorificis, ut illa referebat Natalis. Quæ negare prorsus Senecæ satius fuit, quam tales verborum temere, aut per honorem, et nullo alio consilio prolapsorum, rationes, ut in crimine majestatis, discutere velle.

Nam si usque adeo honorasset Pisonem Seneca, an opibus, an artibus carebat, quibus sermones invicem commearent? Verisimile est, sprevisse talia cœpta Senecam senem et opibus honoribusque fessum, et jam sapientiæ studio, posterisque et famæ soli operam navantem.

Verisimile est Natalem, venia et impunitate sibi proposita, quam et mox obtinuit ob festinata indicia, indulsisse odio Neronis talia verba ex suo, vel ea certe auxisse: sic, nempe, ut veniam sibi, et 'Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat.'

Ob favorem vulgi et optimorum civium, cædem illius aperte moliri non audebat Nero. Veneno grassatus erat, sed cum non procederet venenum, ferrum quoquo modo adversus innocentem adhibendi occasionem quæsivit, quam datam tandem ipsi ex verbis Natalis, statim arripuit.

Hæc ferre Cranius[5] Silvanus, Tribunus Prætoriæ cohortis, et, 'an dicta Natalis suaque responsa nosceret,' percunctari Senecam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem ex Campania[u] remeaverat, quartumque apud lapidem,[v] suburbano rure, substiterat. Illo propinqua vespera Tribunus venit et villam globis[6][w] militum sepsit. Tum ipsi, cum Pompeia Paullina uxore[x] et amicis duobus epulanti, mandata Imperatoris edidit.

61. Seneca, 'missum ad se Natalem conquestumque no-

ceterum *se* incolumitatem suam in salute Pisonis reponere. *Hæc nuntiare jubetur Senecæ Granius Silvanus tribunus prætoriæ cohortis, et* eum *interrogare,* an agnosceret verba Natalis, et quæ ipse respondisset. *Ille, casu, seu consulto, ad id tempus redierat ex Campania,* et *in suburbana villa manserat ad quartum milliare. Proxima die sub vesperam* eo *advenit tribunus, et prædium custodiis militum cinxit. Tum ipsi jussa principis exposuit, cœnanti cum Pompeia Paulina conjuge, et duobus amicis.*

Seneca respondit, venisse ad se Natalem, et questum *esse* nomine Pisonis,

Bodl. Jes. *Gravius.* Ms. Corb. *Sillanus.* Idem Ms. Corb. cap. 71. *Gaius Silanus.*—6 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Jes. Guelf. Corb. editio princeps et recentiores. In Ms. Corb. et Puteolanus, *globus.*

NOTÆ

Salutem suam] Vertunt *sanitatem,* sed *salus* aliquid majus est: complectitur prosperam valetudinem, fortunas seu opes integras, incolumem statum, dignitatem, et pleraque alia, quibus salus et incolumitas continetur.

[u] *Ex Campania*] Ubi extremis annis multus fuit, rarior in aula, et sapientiæ studiis occupatus. *Epistolæ* ibi, et *Quæstiones Naturales,* sub hoc tempus structæ. *Lipsius.*

[v] *Quartumque apud lapidem*] In villa sua *Nomentana,* ut volunt, qui vitam nobis scripsere. Sed ambigo, quia Nomentum longius aberat, et duodecimo fere lapide. Nisi si tractus eo versus hucusque *Nomentanus* diceretur. *Lipsius.*

Quartumque apud lapidem] Sunt duæ leucæ Gallicæ; et certe locus vicinus urbi fuit: quippe cum animadvertissent cursores Neronis, statuisse et Paulinam perire simul cum Seneca suo, et jam abrupisse venas, habuere spatium commeandi Romam, et redeundi, adhuc spirante fœmina, cum mandatis Neronis, et satis ad tempus sistendi sanguinem. Nec certe frustra, cum ad aliquot annos supervixerit Paulina.

[w] *Globis*] Quia amplissimus villæ circuitus, multaque ædificia, quæ cingere oportuit et observare, ideo forte multis globis militum, seu stationibus circumdat villam: et pleraque facienda in speciem, quia quot mortes jussæ, tot exactores dati, vilia capita libertorum, instar satellitum regiorum.

[x] *Cum Pompeia Paulina uxore*] Quam nobilissimam fœminam Dio appellat: filiam forte Pompeii Paulini, qui supra consularis dicitur, et vectigalibus publicis præpositus. *Lipsius.*

mine Pisonis, quod a[1] visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem[2] quietis excusavisse,' respondit. 'Cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferret, causam non habuisse: nec sibi promtum[y] in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ,[z] quam servitium expertus esset.' Ubi hæc a Tribuno relata sunt, Poppæa et Tigellino coram, quod erat sævienti Principi intimum consiliorum,[a] interrogat: 'an Seneca voluntariam mortem pararet?' Tum Tribunus, 'nulla pavoris signa,[b] nihil triste in verbis ejus aut vultu deprehensum,' confirmavit. Ergo 'regredi et indicere mortem' jubetur.[c] Tradit Fabius Rusticus, 'non eo,

quod aditu illius arceretur, seque causam in morbum et cupidinem otii retulisse. *At* nihil causæ fuisse, cur incolumitatem privati hominis suæ saluti præponeret: nec sibi pronum in assentationes animum. Idque nemini magis compertum, quam Neroni *ipsi*, qui sæpius cognovisset libertatem Senecæ quam servitutem. *Cum hæc tribunus renuntiasset, præsentibus Poppæa et Tigellino, quod erat grassanti per immanitatem imperatori sanctissimum consiliorum, percunctatur*; an Seneca se ad spontaneam mortem disponeret? *Tum asseveravit tribunus*, nulla *animadvertisse* formidinis indicia, nihilque mœstum in sermone illius aut facie perspexisse. *Itaque* reverti *jubetur*, et mortem ei denuntiare. *Scribit Fabius Rusticus*, non eadem via rediisse *tribunum*, qua venerat, sed

1 Ita Mss. Flor. Reg. editiones veteres et recentiores. Præpositio abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus eam quoque omisit.—2 Ita Mss. Flor. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores. Puteolanus, *se ratione valitu-*

NOTÆ

[y] *Nec sibi promtum*] Ipse de se ad Neronem: 'Non blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando.' *Lipsius.*

[z] *Qui sæpius libertatem Senecæ*] Quæ libertas adversus principes sæpe vindicata ferro. Apoph. l. VII. Aristoteles 'Callisthenem discipulum liberius multa dicentem apud Alexandrum Homerico carmine admonuit. ὠκύμορος δή μοι, τέκος, ἔσσεαι, οἷ' ἀγορεύεις: *Talia, nate, loquens haud multo tempore vives.*

[a] *Quod erat sævienti Principi intimum consiliorum*] Hoc ipsum graviter perstringit. Plin. XXX. 2. 'Utinam inferos potius, et quoscumque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora quam cogitationes ejus fuissent.' *Freinshemius.*

[b] *Nulla pavoris signa*] Lege hæc cum sequentibus: et admitte, sodes, calumnias Dionis. *Lipsius.*

[c] *Indicere mortem jubetur*] Interrogatus Tribunus an mortem voluntariam sibi Seneca pararet, eam non paranti indicere a Nerone jussus est. Erat enim summum, quod tyranni veteres haberent, damnato jure vel injuria liberam mortis electionem con-

quo venerat, itinere reditum,[3] sed flexisse ad Fenium, Præfectum, et expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret, interrogavisse; monitumque ab eo, ut exequeretur;' fatali omnium ignavia: nam et Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et aspectui pepercit. Intromisitque ad Senecam unum ex Centurionibus,[d] qui 'necessitatem ultimam' denuntiaret.

vertisse ad Fenium, præfectum *prætorii*, et editis *mandatis principis*, postulasse, an obediret: Feniumque *ei* præcepisse, ut ageret, *quod imperatum erat, fatali cunctorum socordia. Quippe et Silvanus inter affines conjurationis erat, intendebatque facinora, in quorum vindictam* ipse *conspiraverat. Attamen* id *denuntiare* ipse coram Seneca, *seque* ejus *aspectui exhibere non sustinuit. Introduxitque* in villam *unum ex centurionibus, qui* supremam *ei* necessitatem *indiceret.*

dinis et amore. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *seque ratione .... amore.*—3 Sic altera manu emendatum in Ms. Harl. Prius fuerat scriptum, *redditum;* ut et in Ms. Guelf. Mendose in Ms. Reg. et editione principe, *redditurum.* Brotier.

NOTÆ

cedere, quo de se statueret reus genus mortis, quod expeditissimum videretur.

Sic supra l. XI. Vitellius sub Claudio, 'Valerio Asiatico liberum mortis arbitrium permisit:' sic paulo ante, 'Plautio Laterano non illud breve mortis arbitrium permisit Nero.'

Ita quoque infra l. XVI. 'Thraseæ, Sorano Serviliæque datur mortis arbitrium ex Senatusconsulto.' Apud Sueton. Tib. 54. 'Germanici filium putant Neronem ad voluntariam mortem coactum.'

Placuitque Senecæ mortem eo modo, quo brevior futura esset, magis eligendam adversus Platonem, qui non licere sibi ipsi manus inferre censuerat, Ep. 71. ad Lucilium.

'Proinde,' ait Ulpianus, 'nec liberam mortis facultatem concedendi jus præsides habent: multo minus, (ita lego, non, multo magis) vel veneno necandi. Divi tamen fratres rescripserunt, permittentes liberam mortis facultatem.' l. VIII. c. 1. D. de pœnis. *Vertranius.*

Indicere mortem] Sic et Alexander occidit Callisthenem; sic et Pericles, quod mireris, interfecit præceptorem suum Anaxagoram: occidit, inquam, qui non fovit, qui non pavit.

Apoph. l. VII. 'Cum Pericles negotiis intentus desiisset agere curam Anaxagoræ, jam ad decrepitam provecti senectutem, constituit ille inedia finire vitam. Id simul ut renuntiatum est Pericli, anxius accurrit, et argumentis, precibus et lacrymis conatus est hominem a spontaneæ mortis proposito revocare; idque magis sua ipsius causa, quam Philosophi. Cui Anaxagoras retecta facie, jam moribundus, hactenus respondit: O Pericles! et quibus lucerna opus est, infundunt oleum.'

[d] *Unum ex Centurionibus*] Itaque plures centuriones advecti ad unum homuncionem intra villam occidendum. Puto, sex fuisse centuriones, quot in una cohorte; et illi sub uno Tribuno.

62. Ille interritus poscit 'testamenti tabulas:' ac, denegante Centurione,[e] conversus ad amicos, 'quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur,'[1] quod unum jam et pulcherrimum[2] habebat,[3] 'imaginem vitæ suæ relinquere,'

Ille impavidus petit supremas tabulas: *et recusante centurione, vertit se ad amicos, testaturque* se, quando quidem meritis illorum grates rependere vetaretur, *ipsis*, quod tunc solum *sibi* supererat, ac tamen præclarissimum, exemplum vitæ suæ relinquere: cujus virtutum memoriam si retinerent animis, fore ut

1 Brotierus auctoritate Msti Reg. habet *prohibetur.*—2 Hunc locum Brotierus sic edidit: *quod unum jam et tamen pulcherrimum.*—*Et tamen* Ms. Flor. (et ed. Ven.) teste J. Gron. Guelf. ed. pr. et ceteræ ante Rhen. qui (e Bud.) fecit *jam tamen et.* Pichena velut e Ms. Flor. et ed. Puteol. *jam attamen*, quod falsum est, et secuti sunt tamen omnes usque ad Ryckium, qui velut e Flor. dedit *jam tamen pulch.* Sed *et tamen* restituit J. Gron. Mihi vero illud *tamen* friget: et alias Tacitus *et* pro *at* sæpe, sed semper sine *tamen*: unde vereor, ne ex *jam et* natum sit. Deinde *habeat* e Flor. edidere Ryckius et J. Gron. Conjunctivus hic quidem melior, sed *haberet* esse deberet, non *habeat*, quia præcedit *prohiberetur.* Itaque *habebat* servavi, quod e Taciti persona dictum accipe: nam, si Seneca dixisset, jactantius foret: quare etiam *habeat* displicet. Aliis quoque locis tales indicativos vidimus, quos dixi accipiendos esse e persona narrantis, ut sæpe etiam apud Livium. *Ernest.* Bud. *hebat* vitiose pro *habebat.* Certatim *habeat* recepere post Ryckium et J. Gron. Brot. Lall. Bip. Verum recte monet Ern. jactantiam istam ingenio Senecæ non convenire. Sunt ergo verba Taciti, quod literis mutatis indicavi, servato *habebat*, quod Ern. restituit, et deleto *tamen*, quod sensum turbat. Sic sentit et Hiller. Rac. 15. *Oberlin.*—3 *Habeat* Ryckius et J. Gronovius e Ms. Flor. et sic

NOTÆ

[e] *Testamenti tabulas; ac, denegante Centurione*] Vel suppressum testamentum Senecæ, ut omnia bona raperet Nero, seu Tigellinus, ut narrat Suet. 35. De amita Neronis Domitia Lepida: 'Nam necdum defunctæ bona invasit, suppresso testamento, ne quid absceederet.' Sed tum poscebat testamenti tabulas, ut aliquid adderet in gratiam amicorum præsentium.

Vel testamentum Senecæ se ipso irritum fuit, quia reus majestatis, et damnatus periit, aut quasi damnatus, quia inter conjuratos nominatus.

Denegante] Cur id negavit Centurio? Neque enim id jusserat Nero, aut tribunus. Forte, sic jubente aliquo exactore promtissimæ mortis, ne forte vel moriens in amicos opes profunderet supremis tabulis. Vel forte ea secreta mandata habuit satelles ille, ut omnes Senecæ opes statim Nero invadere posset, seu Tigellinus sævitiæ Neronianæ magister.

Attamen jam antea condiderat testamentum Seneca; nam infra, 'ita codicillis præscripserat,' Seneca nempe, ut 'sine ullo funeris solenni cremaretur.'

Forte etiam id ei denegarunt ne licentia testamenti uteretur in contumeliam principis aut Tigellini. Quæ licentia tum in usu fuit. Vel id sola ferocia, et pro suo libito militari, negavit Centurio, quia nihil super ea re ipsi mandatum fuerat.

Aspectu abstinet Silvanus Tribunus, quia e conjuratis, ne forte sic se proderet, aut faceret diceretve aliquid quod observaretur a custodibus seu exactoribus mortis, quo societas aut conscientia conjurationis

testatur: 'cujus si memores essent, bonarum artium famam, tum[4] constantis amicitiæ laturos.' Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior, in modum coërcentis, ad firmitudinem revocat, rogitans; 'ubi præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis? Neque aliud superesse, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret.'

63. Ubi hæc atque talia[1] in commune disseruit, complectitur uxorem, et, paululum[f] adversus præsentem for-

tam firmæ amicitiæ gloria florerent. *Simulque in fletu effusos, interdum lenitate verborum, interdum* et *severior instar cohibentis* dolorem, *ad constantiam erigit*, subinde *rogans:* Ubi præcepta philosophiæ? ubi per tot annos firmata et præparata mens adversus accidentia? Cui enim inexpertam fuisse Neronis immanitatem? Nihil aliud relinqui post patrem et fratrem interfectos, nisi ut rectoris et magistri cædem adderet.

Postquam hæc et similia velut in commune protulit, osculatur conjugem, et tum

Brotier. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *habebat.*—4 *Tam constantis amicitiæ* Brotier. In veteribus editionibus, *cujus si memores essent: bonarum artium famam tam constantis amicitiæ laturos.* Faërnus omitti volebat, *bonarum artium:* Muretus et Acidalius pro *tam* emendabant *tum*, ut sensus sit, *cujus si memores essent, bonarum artium famam, tum constantis amicitiæ laturos;* quod Ryckio placet.

1 Ita Ms. Reg. In libris editis, *talia velut in commune. Velut* frigere recte observat Ernestus. Mss. Harl. Guelf. *ultro in commune.* Ms. Jes. *ultra.* Bro-

NOTÆ

evulgaretur, vel solo honore et reverentia Senecæ.

Denegante Centurione] Forte non injussu Neronis aut Tigellini, qui Senecæ opes amplissimas invadere cupiebat, tanquam rei, tanquam damnati.

Nec abs re exitiales istas opes *in fortunam* principis referri postulabat supra Seneca. Forte sævitia propria centurionis id factum. Nam et testamenta condebant rei, quorum nondum peracta esset accusatio, etiam in procinctu mortis spontaneæ.

[f] *Complectitur uxorem, et paululum*] *Et paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus;* ne minimum quidem dubitavi, quin hanc *fortitudinis* vocem Florentini codicis auctoritate reponerem.

Nam vulgata, *adversus præsentem formidinem*, mihi a Taciti mente et ab historia ipsa aliena videtur, cum nulla hic appareat formido; neque antecedentia aut subsequentia verba ullam in Seneca formidinem arguunt.

Sensus est: Senecam, dum complectitur uxorem, aliquantulum contra ingenitam præsentemque animi fortitudinem mollitum, quasi mors ei molesta esset, amore uxoris.

Firmatur hic sensus ex ipso Seneca Epist. cv. in principio: 'Ille, qui non uxorem, non amicum tanti putat, ut diutius in vita commoretur, qui perseverat mori, delicatus est. Hoc

titudinem[g] mollitus,[2] rogat oratque,[3] 'temperaret dolori,

paulisper contra præsentem firmitudinem animo fractus, precatur obsecratque illam,

tier.—2 *Adversus præsentem formidinem molitus.* (Sic Brotier.) Ita Mss. Harl. Jes. Guelf. editio princeps et recentiores. Sic quoque emendatum in Ms. Reg. in quo ante scriptum, *mollitus*, ut habet Ms. Bodl. et Puteolanus. In Ms. Flor. *fortitudinem* pro *formidinem*, quod Pichenæ placet. Ryckius emendavit, *adversus præsentem formidine mollitus.* Mihi lectio Flor. potior videtur; et eam recipio cum Bipont. *Oberlin.*—3 Budens. *orat rogatque.*—4 Brotierus habet *temperaret dolorem, ne æternum susciperet.* Ms. Agr. et libri editi, *temperaret dolori.* Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *dolorem.* Gronovius emendabat, *temperare dolorem æternum suscipere.* In Ms. Jes. *temperet.* Cum Bipont. Oberlin. recepit *nec.*

NOTÆ

quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit: nec tantum sibi velit mori, sed si cœpit, intermittat, et suis se commodet. Ingentis animi est, aliena causa ad vitam reverti, quod magni viri sæpe fecerunt.' *Pichena.*

g *Adversus præsentem formidinem*] Liber Flor. *fortitudinem.* Quod Pichena explicat, contra ingenitam ac præsentem fortitudinem. Et ego *formidinem* retineam: sed a Seneca amoliar in uxorem, legamque *mollitam.* Quod si de Seneca, legam: *Adversus præsentia, formidine mollitus.* Nimirum aspectu illo amplexuque amatæ et amantis uxoris, et cogitatione instantium, sensit metus aliquos motus: sed compressit, et evicit. Statimque uxorem ad robur etiam hortatur. *Lipsius.*

Adversus] *Adversus præsentem fortitudinem*, et *adversus præsentem formidinem*, fere eodem sensu sumi possint. Neque tamen formidinis arguo Senecam eo modo, quo Dio, et alii multi, qui virtuti ipsi et veritati infesti obtrectant.

Et hoc casu certe respondere Dioni potuit Seneca, quod Aristippus olim apud Gellium, XIX. 1. Petebat aliquis a Philosopho, cur in tempestate et evidenti naufragio palleret: 'Si quid ego (inquit Philosophus) in tanta violentia tempestatum videor paulum pavefactus, non tu istius rei ratione audienda dignus es. Sed tibi sane Aristippus ille pro me responderit: qui cum in simili tempore a simillimo tui homine interrogatus, quare philosophus timeret, cum ille contra nihil metueret, Non eandem esse causam sibi atque illi, respondit; quoniam is quidem esset non magno opere solicitus pro anima nequissimi nebulonis, ipsum autem pro Aristippi anima timere.'

Et infra philosophus talis affectus causam refert ex Epicteti libro apud Arrianum: 'Visiones animi, quas φαντασίας philosophi appellant, quibus mens hominis, prima statim specie accidentis, ad animum repellitur, non voluntatis sunt neque arbitrii, sed vi quadam sua inferunt sese hominibus. Noscitandæ autem probationes, quas συγκαταθέσεις vocant, quibus eadem visa noscuntur ac dijudicantur, voluntariæ sunt, fiuntque hominum arbitratu. Propterea cum sonus aliquis formidabilis aut e cœlo aut ex ruina, aut repentinus nescius periculi nuntius, vel quid aliud ejusmodi factum est, sapientis quoque animum paulisper moveri, et contrahi, et pallescere necessum est, non opinione alicujus mali præcepta; sed quibusdam motibus rapidis et incon-

NOTÆ

sultis officium mentis atque rationis prævertentibus. Mox tamen ille sapiens ibidem *τὰς τοιαύτας φαντασίας*, visa istæc animi sui terrifica, non approbat. Hoc est, *οὐ συγκατατίθεται οὐδὲ προσεπιδοξάζει·* sed abjicit respuitque, nec ei metuendum esse in his quicquam videtur: atque hoc insipientis et sapientis animum differre dicunt, quod insipiens qualia sibi esse primo animi sui pulsu visa sunt sæva et aspera, talia vere esse putat: et eadem incepta tanquam si jure sint metuenda, sua quoque assentione approbat, *καὶ προσεπιδοξάζει*, (hoc enim verbo Stoici cum super ista re disserunt, utuntur,) sapiens autem cum breviter et strictim colore atque vultu motus est, *οὐ συγκατατίθεται*, sed statum vigoremque sententiæ suæ retinet, quam de hujuscemodi visis semper habuit, ut de minime metuendis, sed fronte falsa et formidine inani territantibus. Hæc Epictetum philosophum ex decretis Stoicorum sensisse atque dixisse, in eo, quo dixi, libro legimus, annotandaque esse idcirco existimavimus, ut rebus forte id genus, quibus dixi, obortis, pavescere sensim, et quasi albescere non insipientis esse hominis, neque ignari, putemus. Et in eo tamen brevi motu naturali magis infirmitati cedamus, quam quod esse ea, qualia visa sunt, censeamus.'

Igitur salva tota virtute sapientiaque, Seneca pallere et pavescere in tali casu potuit: sive scripserit Tacitus adversus *præsentem formidinem*, seu *formidine*, sive adversus *præsentem fortitudinem*, in eundem fere sensum hæc recurrunt.

Nam quocumque modo, tamen mollitus est Seneca, cum uxorem ultimo complexus est.

Puto tamen potius scripsisse, *adversus præsentem fortitudinem*; hoc magis decuit et Senecam, et Tacitum ipsum, qui semper æquus Senecæ, et qui nihil præmiserat de ejus *formidine*.

Et certe quis sic scribat, *mollitus adversus formidinem?* nam si formidat, jam *mollitus* est. Potius dixisset, *præsenti formidine mollitus*.

Et meliori sensu scripsit Tacitus *fortitudinem:* nempe summam constantiam et animi firmitudinem Seneca exhibebat, cum nuntium mortis accipit, et cum alloquitur amicos, pridem adversus talia sapientiæ studio firmatus; at cum ad uxorem convertitur, paulum *mollitus*, ut par est, *adversus* illam *fortitudinem*, quam in præsenti casu exhibebat, et hactenus exhibuerat.

Et si legis, *adversus præsentem formidinem* idem fere sensus erit, id est, adversus instantem necessitatem, seu præsentem mortem metumque, paulum mollitus est, id indulgens Paulinæ suæ, quam ultimo complectebatur, et cui supremum vale dicebat.

Sed præstat retinere veterem lectionem Ms. Flor. auctoritate firmatam, scil. *paululum adversus præsentem fortitudinem mollitus*. Ubi nota *paululum*, quod nihil aut certe parum imminuit famam constantiamque Senecæ. Quod Dionem et similes obtrectatores, qui nihil nisi quod par animo suo sit approbare possunt, rejicit revincitque, ut male et insulse de sapientia opinantes.

Adversus præsentem fortitudinem] Bene *adversus præsentem fortitudinem*, qua nempe tum *lacrymas eorum*, *modo sermone*, *modo intentior in modum coërcentis ad firmitudinem revocat*, *rogitans: ubi præcepta sapientiæ? &c.*

Hæc *fortitudo* præsens, intenta, urgens hactenus; sed tamen ultimo complexu emollita. Certe atrocem injuriam infert Lipsius Senecæ, cum

nec[4] æternum susciperet,[h] sed in contemplatione[5] vitæ, per

ut mœrori modum adhiberet, ne perpetuum *mœrorem* capesseret, sed memoria

5 Ms. Bodl. *contemplationem.*

NOTÆ

illi tribuit formidinem, nec aliter inveheretur in virtutem ipsam Dio, semper infestus Senecæ virtutique Romanæ.

In eo momento supremæ necessitatis, quidni mollitus ille adversus imminentia? quidni lenitus adversus præsentem fortitudinem, quantumvis sapiens et fortis Seneca?

Quidni eo momento flexus, cum ultimo salutaret Paulinam suam, quam ipse admodum diligebat ob virtutem et nobilitatem? Quidni virtutem ipse emollivit flexitque Seneca tantisper ad illud instans temporis?

Num et ipsi flevere Heroës? nec et illæ lacrymæ sine fortitudine. Immo pietas fortitudinem ipsam auget, et magis attollit, qui cum mortalium affectus habeant, virtutem tamen fere cœlestem assecuti sint.

Præsentem] Alii aliter legunt: *paululum adversus præsentem formidinem, orat rogatque.* Rhenanus.

Et paulo adversus formidinem mollitus rogat oratque Acidalius. *Paululum adversus præsentem* (uxorem nempe) *formidine mollitus.* Gronovius.

Forte *paululum adversus præsentem fœminam mollitus.* Nempe *mollitus* metu semel et *amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret;* et certe infra, 'ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet, ut in aliud cubiculum abscederet.'

Non certe metu, qui ad ipsum pertineret, sed amore et metu erga uxorem solicitus eo momento Seneca.

Adversus præsentem fortitudinem] Recte *fortitudinem,* quam nempe usque ad præsens tempus exercuerat erga se et amicos, de qua paulo ante, 'modo intentior in modum coërcentis, ad fortitudinem revocat.'

Quid mirum, si dum *complectitur* Paulinam suam, dilectissimam uxorem paululum flexus et emollitus sit *adversus præsentem fortitudinem,* quam nempe prætulerat hactenus?

Quid mirum, si magis se flexerit, et velut emollierit erga uxorem, quam in commune adversus amicos? ob amorem præsertim, etiam et sexus infirmitatem? An homo esse desiit Seneca, quia sapiens? an quia sapiens, fortis, et adversus pericula firmatus, naturam sensusque humanitatis spernet? an jam nihil audiet, nihil videbit, nihil sentiet?

Fortitudinem] Nullatenus dubitandum de voce *fortitudinem,* quia bonum et commodum sensum recipit, et quia vetus lectio est, sicque præferenda lectioni interpretum novæ et commentitiæ.

Quod et fatetur ipse Dio, quamvis infensus Senecæ et virtuti omni Romanæ. 'Neque prius,' inquit, 'Seneca sibi manus attulit, quam libellum, quem conscribebat, correxisset, et alia quædam, apud amicos deposuisset, quod metueret ne perirent, si Neronis in manus venissent.'

Nonne ergo fortis ille, qui in procinctu ad mortem certam, ultro conscribit libellum integrum, quem et corrigit mira tranquillitate animi, quasi adhuc toto lætitiæ paratu nunc adesset arrideretque, ut olim, fortuna? quasi nihil sui amissurus foret, quasi in extraneo corpore scena mortis adornaretur.

h *Temperaret dolori, nec æternum susciperet*] Corrupte Flor. *Temperaret*

virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret.' Illa contra, 'sibi quoque destinatam mortem,' asseverat, manumque percussoris[i] exposcit. Tum Seneca, gloriæ ejus[j] non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret:[k] 'vitæ,' inquit, 'delinimenta[6] mon-

et exemplo vitæ per bonas artes transactæ, desiderium viri delinimentis honestis sustineret. *Illa contra* se etiam mori statuisse *affirmat, ferrumque interfectoris efflagitat. Tum Seneca, decori ejus haud se opponens, simul et cupidine, ne contumeliis* expositam *relinqueret, quam unice dilexerat,* Tibi, *inquit,* ostende-

6 Budens. *delenimenta.*

NOTÆ

dolorem, æternum susciperet. At vulgatæ lectionis non ineptus sensus. Hortatur uxorem Seneca, ut dolori temperet, nec in eo, dum vixerit, perseveret. *Pichena.*

Legendum, *temperaret dolorem æternum suscipere.* Gronov.

Nec æternum susciperet] Quid hic turbent aut rescribant, nescio: creber et velut ex formula sermo erat de *æterno;* id est, magno et insolabili dolore. Lucret. 'æternumque Nulla dies nobis mœrorem e pectore tollet.' In lapidibus: 'Æterno dolore afflictus.' Rogat ergo parce et modice, id est, sapienter dolere. *Lipsius.*

[i] *Percussoris*] Qui haud dubie medicus. Nam Nero 'medicos admovebat, qui cunctantes continuo curarent. Ita enim vocabat venas mortis gratia incidere.' Sueton. 57.

[j] *Gloriæ ejus*] Audi mendacem Græculum, Dionem nempe, l. LXIII. 'Seneca vero Paulinam uxorem interficere voluit; dicebat enim se ei persuasisse mortem contemnere, eamque secum una mortem obire cupivisse. Igitur ejus quoque Seneca venas incidit. Sed cum ille difficile moreretur, militibus mortem ei accelerantibus, ante mortuus est, quam uxor. Ita Paulina superstes fuit.'

O Bithynum nebulonem! Si hunc audietis, sua manu ferroque percussit Paulinam Seneca, ipse abrupit venas uxoris, ipse percussor, ipse homicida fuit. Num et ipsi cicutæ Atticæ partem propinavit? Adeo sese in omnes partes vertit Dio, ut obtrectet Senecæ; ipsius virtuti, vel magis infestus quam Nero, qui mortuos non laceravit.

[k] *Ad injurias relinqueret*] Supra l. XII. c. 15. de Rhadamisto Rege: 'Sed conjux gravida, &c. orare, ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. Ille primo amplecti, allevare, adhortari, modo virtutem admirans, modo timore æger, ne quis relicta potiretur. Postremo violentia amoris et facinorum non rudis, distringit acinacem, vulneratamque ad ripam Araxis trahit, flumini tradit, ne corpus etiam auferretur.'

Eo usque vecordes et insani qui amant, quia amant, occidunt, et ne perdant, perdunt suos. In ultima clade Turcarum, qua præcipites in fugam acti sunt a fortissimo Sarmatarum seu Polonorum rege apud Viennam, narrant primum administrum, quem *Visirum* vocant, tres concubinas dilectissimas occidisse, ne in potestatem hostium venirent. Capita fœminarum amputata in ipso tabernaculo ducis reperta sunt; et ipsum, ob belli adversa, principis jussu interfectum nuntiant.

straveram tibi; tu mortis decus mavis: non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par,[l] claritudinis plus in tuo fine.' Post quæ eodem ictu[m] brachia ferro exsolvunt.[x] Seneca, quoniam senile corpus et parvo victu[7] tenuatum[n] lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta ad impatientiam delaberetur, suadet, 'in aliud cubiculum abscedere.'[8] Et novissimo[o] quoque momento suppeditante elo-

ram solatia vitæ, tu mortis gloriam anteponis: non adversabor exemplo. Sit fortitudo hujus tam generosæ mortis in utrisque eadem, *at* plus gloriæ *erit* in tuo exitu. *Post hæc eadem manu ferroque venas brachiorum abrumpunt. Seneca, quia senio confectum corpus, et tenui cibo debilitatum erat, lente emittebat sanguinem, etiam crurum et poplitum venas exsolvit. Et violentis doloribus excruciatus, ne tormento suo animum conjugis infringeret, atque ipse ejus dolores coram intuendo constantia dejiceretur, monet* illam, *ut in* aliud cubiculum secederet. *Et supremo etiam instanti* Seneca, *affluente facundia, accitis amanuensibus* libertis,

—7 *Parco victu* Ms. Flor. prima manu, Ryckius et Gronovius; sicque legendum Heinsio jam suboluerat. Postea emendatum in Ms. Flor. *parvo ictu*, quod quoque legitur in Mss. Reg. Agr. Jes. Editio princeps, *cum parvo ictu*. Puteolanus, *parvo victu;* probatque Ernestus. *Brotier*.—8 Ita Mss. Reg. Guelf. editiones veteres et recentiores. Rhenanus e Ms. Bud. *abscederet:* et

NOTÆ

[l] *Constantia penes utrosque par*] Ad id advertebat Augustinus Confess. VI. 11. 'Multi magni viri et imitatione dignissimi, sapientiæ studio cum conjugibus dediti fuerunt, pares studio, pares matrimonio.'

[m] *Eodem ictu*] Eodem ferro, seu eadem manu, et ejusdem percussoris ictu; non quidem uno ictu, sed eodem scalpello.

[x] *Brachia ferro exsolvunt*] Ipse Seneca de Ira, l. III. 'Quæris, quod sit ad libertatem iter? Quælibet in corpore tuo vena.' Et Epist. 71. 'Non opus est vasto vulnere dividere præcordia, scalpello aperitur ad illam magnam libertatem via, et puncto securitas constat.'

[n] *Et parvo victu tenuatum*] Vel quia senio fessus, vel sapientiæ studio, aut etiam religione, forte eadem qua dicit ipse aliquo loco se a carnibus abstinuisse, vel etiam tædio curarum.

Nam id saltem obtinent infesti infensique obtrectatores, ut fatigent exedantque animum curis, et hinc corpus excrucient, alimentaque eo æstu curarum et molestiis arceant, et cum ferro ipsi aut veneno grassari seu necare nequeant, mœrore tamen qui omni veneno durior, et quandoque rapidior est, grassentur atque interimant. Sicque parricidæ sibi innocentiam donant, ut sibi videtur.

[o] *Novissimo*] Exhinc et miram fortitudinem sapientis agnosce, summamque animi constantiam ac securitatem in ipso extremo discrimine vel et semet superantem. Hinc agnosce, quantum ultro errant vesani

quentia, advocatis scriptoribus,[p] pleraque tradidit,[q] quæ, in vulgus edita ejus verbis,[r] invertere[9] supersedeo.[s]

pleraque dictavit, quæ, cum *publicata* sint *ejus* ipsius *verbis, huc transferre noluimus.*

sic Gronovius et Ryckius.—9 Male Ms. Reg. *evertere.* Rhenanus frustra tentat, *innectere.* Idem.

NOTÆ

illi homines, qui *formidinem* Senecæ ascribant supra.

[p] *Scriptoribus*] Libertis nempe amanuensibus, qui et ipsi docti et eruditi aderant Senecæ, ut in tantis opibus, et ea ætate, qua eruditus orbis universus, qua summa elegantia bonæque artes adhuc florebant.

Qui liberti verba Senecæ morientis, et forte ut in extremis laborantis, non satis ordine, sed interrupte promta, mox ipsi composuere, et in vulgus edidere ; sed quæ, ut multa alia Senecæ, fatis iniquis intercepta sunt.

[q] *Pleraque tradidit*] Inter quæ et fuerunt ea quæ supra dictitabat, 'ubi præcepta sapientiæ? &c. Cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos,' &c. et alia flagitia Neroni exprobravit. Nam infra comparat Tacitus verba Senecæ, cum verbis istis Subrii Flavii viri militaris: 'Odisse cœpi, postquam parricida matris et uxoris, auriga, et histrio, et incendiarius extitisti.'

Forte et alia immixta, quæ sumta ex intimis sapientiæ adytis, *de dissociatione animi et corporis,* de immortalitate animorum, et similibus motivis spernendi brevis miserique ævi mortalium.

Forte et quædam addita, quæ ad Cæsarem alumnum, et ad exemplum principum, et ad Rempub. pertinerent, ut peritus fuit aulæ et dominationum Seneca.

[r] *Quæ in vulgus edita ejus verbis*] Temporibus Cornelii nostri liber Senecæ extabat, et lectitabatur, quo in sævitiam Neronis invectus supremis potius verbis quam tabulis exitum descripsit suum.

Is vero libellus non inter Tragicos Neronis nunc superest, quamvis nonnullis id commentum placeat.

Fuit autem, ni fallor, factus dissimili argumento, oratione, ac stylo. De quo Xiphilinus Cassii epitomator inquit: 'Seneca non prius sibi manus attulit, quam libellum, quem tum scribebat, ceteraque emendavisset, quæ non audebat apud quemquam deponere, metuens, ne, si forte in Neronis manus venissent, interirent. Itaque Seneca hoc modo decessit e vita, licet, ut homo imbecilli animo, Neroni consuetudinem, quam cum ipso habuisset, exprobraret.' *Vertranius.*

[s] *Invertere supersedeo*] Seneca pater Suasor. 2. 'Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius verba surripi non possent. At nunc cuilibet orationes invertere tuto licet pro suis.'

Apophtheg. l. VIII. 'Severus Cassius, qui alienas sententias, paucis immunitatis vocibus, usurparent pro suis, dicere solet, eos esse similes furibus, qui poculis alienis mutarent ansas, ne possent agnosci.'

Invertere] Sic dicit, quia eadem verba in opus suum transferre non debuit; sed tamen iisdem fere rationibus et sententiis uti licuit; et sic solet Tacitus.

64. At Nero, nullo in Paulinam proprio odio, ac, ne glisceret invidia crudelitatis, inhiberi [1] mortem imperat. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ: [2] [t] nam, ut est vulgus ad deteriora promtum, non defuere, qui crederent,[3] 'donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse: deinde, oblata mitiore[4] spe, blandimentis vitæ evictam:' cui addidit paucos postea[5] annos, laudabili in maritum memoria, et ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus eges-

Sed Nero nulla propria in Paulinam offensione, ac ne ingravesceret odium immanitatis ipsius, *impediri necem jubet. Incitantibus militibus, servi libertique obstringunt venas, cohibent sanguinem, dubium an insciæ fœminæ. Quippe, ut est vulgus ad pejora* credenda *pronum, non defuere, qui existimarent, Paulinam,* donec metuerit Neronem inexorabilem, gloriam juncti cum marito finis cupivisse; dein exhibita leniore spe, delinimentis vitæ illectam fuisse; *cui postea adjecit paucos annos, commendabili in virum memoria, et facie ac membris in eum colorem pallentibus, ut documento esset, plurimum vitalis spiritus exhaustum* fuisse. *Interea*

1 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus ac Ryckius. *Inhiberi mortem* habent quoque Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. Corb. et editio princeps; verum ab iis abest, *imperat:* unde Berneggerus emendavit, *inhibere.* Brotier.—2 Acidalius vult *ingratæ.*—3 Ms. Reg. *crediderint.*—4 Ms. Corb. *meliori spe.*—5 Ms. Reg.

NOTÆ

Et certe rerum auctoribus condonandum, quod increpat in aliis hominibus Cicero de Fin. l. v. 70. 'Ut fures earum rerum, quas ceperunt, signa commutant, sic multi alienis sententiis, pro suis utuntur, nomina tanquam rerum notas mutantes.' *Invertere*, est eandem rem aliis verbis referre.

Invertere] Id est, transferre in historiam suam noluit Tacitus ipsa verba Senecæ, aut sensa illius aliis verbis vertere, et sibi arrogare: hoc intelligit per τὸ *invertere.*

Cum Tacitus in historia memorat affertque orationem, seu epistolam principis, aut etiam sententiam consulis designati, qui primus ex more censebat in senatu, aut etiam senatoris alicujus, non verba propria illorum affert, sed præcipuos sensus assumit, et alios forte etiam validiores, qui ad rem faciant, adhibet, et verbis suis, suaque eloquentia pro jure suo utitur: hoc vocat Tacitus *invertere.*

Lege orationem Claudii Cæsaris de Gallis nostris, senatum seu jus magistratuum obtinendorum in urbe postulantibus. Dein compone cum ipsa Taciti oratione l. xi. de eodem argumento compositam, et hæc, quæ monemus, ultro ipse animadvertes

[t] *An ignaræ*] Quia jam non vividum pectus fœminæ, nec ipsa mentis aut sensus satis compos erat, et emisso sanguine, jam animi deliquium patiebatur. Ideoque forte ignara quid circa se ageretur, an extinguerent, an necarent, an aliud agerent liberti, inscia erat Paulina.

tum. Seneca interim, durante tractu et lentitudine[6] mortis, Statium Annæum,[7] [u] diu sibi amicitiæ fide et arte medicinæ probatum, orat, 'provisum pridem venenum,'[v] quo[w] damnati publico Atheniensium judicio exstinguerentur, 'promeret:' allatumque hausit frustra, frigidus jam[x] artus,[8] et clauso[9] corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ[y] introiit, respergens proximos servorum, addita voce:

Seneca, vexatus lenta mora et diuturnitate exitus, rogat Statium Annæum, pridem sibi expertum et fide amicitiæ et scientia medicinæ, ut paratum olim virus proferret, *quo Athenis publice damnati necabantur: prolatumque* illud *sumsit frustra, frigidis jam membris, et obstructo corpore contra violentiam veneni. Tandem lacum ferventis balnei intravit, circumstantes servos* aqua *aspergens, adjecto verbo*, Li-

post.—6 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Sic enim legebat vetus Scholiastes Juvenalis laudatus inter Testimonia Veterum. In Ms. Reg. editione principe aliisque nonnullis, *lenitudine*. Brotier. —7 Ms. Jes. *Annium.*—8 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. editiones veteres et recentiores. In Ms. Corb. et Beroaldus, *frigidis jam artubus:* et sic Ryckius.—9 *Cluso corpore* e Mss. Flor. et Bud. Brotierus

NOTÆ

[u] *Statium Annæum*] Puto, is libertus fuit Senecæ, medicinæ peritus: nam liberti nomen patroni assumebant, et iste *Annæus* vocatur nomine Senecæ; et ille distinguendus a percussore, qui, ut puto, immissus a Nerone fuerat, aut certe alius ab isto fuit: forte unus ex amicis illis qui tum aderant.

Statium] Græci medici, ut plurimum liberti, sed Statii nomen, Latinum fuisse arguit, et jam Latini medicinam ut summam facilemque quærendarum opum artem discebant.

[v] *Provisum pridem venenum*] Inter pretiosa opum et regni instrumenta principes asservant mortem ipsam, qua fugiant ipsas opes vitamque et regnum. Sic Massinissa, sic Hannibal, sic et alii multi habuere venenum in annulis et scriniis; sic inter instrumenta imperii assiduæ veneficæ, Locusta, Martina, &c.

Sic Caligula multas habuit species venenorum, quæ et in ipsum Oceanum mox projecta, mare quod purgat omnia, polluere.

Sic et ipse Nero sibi paraverat venenum arte et opera Locustæ; quod et ipsi defuit in extremis, cum ab omnibus destitutus esset. Suet. 47. 'Sumto a Locusta veneno et in auream pyxidem condito, transiit in hortos Servilianos,' &c.

[w] *Venenum, quo*] Cicutam. *Lipsius.*

[x] *Frigidus jam artus*] Quod calefacto corpore vim suam exerit, cum natura sua sit frigidissimum, ut ostendit Plinius XXV. 13. Ideoque Athenis, qui cicutam bibere debebant, ambulare jubebantur; ut apparet ex Phædone Platonis in fine. *Freinshem.*

[y] *Stagnum calidæ aquæ*] Non solet: et scribit ipse, 'in omnem vitam balneo se abstinuisse:' sed nunc usurpat primum et postremum, maturandæ morti, et ut sanguis efflueret, vel ut venenum in calidum corpus permearet. *Stagnum* autem intelligit *solium*, opinor. *Lipsius.*

'Libare se liquorem[z] illum JOVI LIBERATORI.' Exin balneo illatus,[a] et vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris solenni[b] crematur. Ita codicillis præscripserat,[10] cum

bare se laticem illum JOVI LIBERATORI. *Dein sicco balneo immissus, et calore ejus suffocatus, sine ulla exequiarum pompa comburitur. Ita supremis ta-*

----

edidit. Id enim antiquum et ex usu hujus temporis, ut patet ex Neronis nummis, IANVM CLVSIT. In libris editis, *clauso.*—10 Ita Ms. Reg. editio princeps, Lipsius et recentiores. Puteolanus, *perscripserat.* In Ms. Harl.

NOTÆ

[z] *Libare se liquorem*] Ita Thrasea moriturus, 'libemus, inquit, Jovi liberatori.' Causa viris magnis, hujus in supremis joci, a more Græciæ, qui discessuri e convivio libabant Jovi servatori. Sic isti e vita, Jovi liberatori.

Athenæus l. xv. in fragmento, quod Canterus olim amicus noster publicavit: 'Primo post cœnam mixto poculo oblatoque Jovem servatorem invocant.' Suidas: 'morem habuere veteres post cœnam bibendi in honorem boni dæmonis, sorbentes purum, et hæc proferre verba: Boni dæmonis. Alii vero dicunt primum poculum sic vocari. Et cum abscessuri sunt epulis, Jovis servatoris.'

Adde huc, si vis, plura ab Erasmo in Chiliade II. centuria 8. in Proverbio, 'Servatori tertius.' *Lipsius.*

[a] *Balneo illatus*] Sicco et Laconico, ut videtur; nam addit *vapore exanimatum*, acri illo et ardenti. *Lipsius.*

Tale describit et aversatur Seneca, Epist. 87. 'Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur?'

Balneo] Quam balnea veterum splendida fuerint, docet ipse Seneca Epist. 87. 'At nunc quis est, qui sic lavari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis et pretiosis orbibus refulserint; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint; nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdederit, in quas multa sudatione corpora nostra exinanita demittimus.'

[b] *Sine ullo funeris solenni*] In funeribus magnæ impensæ. Odores, unguenta, loci pretium, in quo defunctus inhumatur, vectigal, quod in itinere præstatur, dum corpus ex uno loco perfertur in alium, marmoreus sarcophagus, vestis, ac tandem compotatio, sive silicernium dictum a silentio, quod in eo, nullo accenso lumine, silentes umbræ tantum cernantur.

Sine ullo funeris solenni] Congruenter doctrinæ et meditationi suæ Seneca de Tranq. animi l. I. 1. 'Quid opus est sæculis duratura componere? vis tune id agere, ne te posteri taceant? morti natus es, minus molestiarum habet funus tacitum.' Aliud sibi monumentum majus firmiusque struxerat Seneca, nempe virtutem et doctrinam, quæ solæ durant, et æternitati pares sunt.

Solenni] Perfecte imitatur Seneca Socratem sapientiæ magistrum. Apoph. l. III. 4. 'Eo die quo Socrates bibiturus erat venenum, Apollodorus ei pallium multi pretii ad solatium obtulit, ut eo indutus moreretur. At ille recusans donum: Quid, inquit, hoc pallium, quod viventi convenit, mortuo non conveniet?'

etiam tum[11] prædives et præpotens supremis suis consuleret.

65. Fama fuit, Subrium Flavium cum Centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, 'ut, post occisum opera[1] Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque Imperium Senecæ, quasi insontibus[2] [c] claritudine virtutum ad summum fastigium delecto.' Quin et verba Flavii vulgabantur: 'non referre[3] dedecori,

bulis mandaverat, cum etiam potentia et opibus præpollens suæ morti, seu fini, *provideret.*

Manavit rumor, Subrium Flavium cum centurionibus arcano consilio decrevisse, neque tamen ignaro Seneca, ut post interemtum ope Pisonis Neronem, Piso etiam trucidaretur, dareturque imperium Senecæ, velut innocenti, et bonarum artium gloria ad summam fortunam evecto. *Quin et promebantur in vulgus, quæ dixisset Flavius*, haud dispar esse flagitium, si citharœdus deturbaretur,

scripserat.—11 Ryckius edidit, *etiam num.* Sic quoque emendabat Heinsius. Minime tamen repugnat, *etiam tum*, nempe jam prædives et præpotens, cum aliquot ante annis codicillos scriberet. *Brotier.*

1 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *ope:* sic quoque in margine Ms. Bodl.—2 Puteolanus, ut et plerique Mss. *insonti.* In Mss. Flor. Reg. et editione principe, *insontibus.* Veteres editiones ita distinguunt, *quasi insonti: claritudine virtutum ad summum fastigium delecto.* Frustra tentant Acidalius et Pichena, *insonti et claritudine.* Brotier. Qui cum plurimis edd. habet *insonti*.—Bipont. arripiunt Flor. lectionem, quæ optime convenit. Intelligitur *ab insontibus* (crimine necati Neronis) *delecto.* Habet *insontibus* et pr. ed. Amat noster omittere præpositiones *e, in, ab.* Sic VI. 41. 'Macedonibus sitæ.' *Oberlin.*—3 Ms. Corb. *deferre.* Forte pro *differre*, ut habet Ms. Agr. *Brotier.*—4 Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *dimoveretur.* Sic et Ms. Bodl. prima manu: altera emendatum, *demoveretur.*

NOTÆ

Sine ullo] Ad rogum crematæ res carissimæ; quod testatur Plin. Ep. IV. 2. 'Hunc (filium) Regulus emancipavit, ut hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur,) fœda et insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat: incredibile; sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane. Habebat puer mannulos multos et junctos et solutos. Habebat canes majores minoresque. Habebat luscinias, psittacos, merulas; omnes Regulus circa rogum trucidavit: nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris.'

[c] *Insontibus*] Alii legunt, *insonti et claritudine virtutum;* alii omittunt *et.* Perinde est, nam Seneca deligeretur ad imperium, et quia insons, et quia clarus virtutibus, saltem præ Pisone: nec est Seneca insons aut innoxius claritudine virtutum.

Potest enim aliquis esse innocens sine claritudine virtutis, et sine eminenti fama bonarum artium. Potest quis habere innocentiam cum summa claritudine, ut habuit Seneca, sed non ideo præcise clarus est, quia insons.

si citharœdus demoveretur[4] et tragœdus succederet:' quia, ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu[d] canebat.

66. Ceterum militaris[e] quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis[1 f] indicibus ad prodendum[2] Fenium Rufum, quem eundem conscium et inquisitorem non tolerabant. Ergo instanti minitantique renidens[3 g] Scevinus, 'neminem,' ait, 'plura scire, quam ipsum.' Hortaturque ultro, 'redderet[h] tam bono Principi vicem.' Non vox adversum ea

et tragœdus exciperet principatum. *Quippe, ut Nero cithara, ita Piso tragico habitu cantabat. Ceterum non ultra latuit conjuratio* virorum *militarium, indicibus ad nominandum Fenium Rufum, quem eundem conjuratum et quæstioni præpositum haud ferebant. Igitur urgenti exterrentique* Fenio *renidens Scevinus dixit,* neminem rei peritiorem esse, quam ipsum. *Incitatque ultro,* ut tam bono imperatori gratiam referret. *Neque vox adversus ea Fenio* constitit, *neque silen-*

1 Mss. editiones veteres et recentiores, *accensis quoque indicibus.* Lipsius merito omisit, *quoque,* errore librariorum repetitum e superioribus, *militaris quoque conspiratio.* Brotier.—2 Ms. Corb. *perdendum.*—3 Sic Mss. editiones

NOTÆ

[d] *Tragico ornatu*] An Romæ ille inter flagitia et colluviem Neronis? an seorsim? Forte id in aliquo municipio avito, ut infra Thrasea Patavii. Certe luxus Pisonis arguebatur studiosis prisci moris.

Tragico ornatu] Quod tamen quandoque haud indecorum, præsertim in ludis, qui ad religionem Deorum spectarent. Hoc idem agebat Thrasea apud Patavium, unde ortus erat: id tamen et ipsi etiam exprobratum, et talia Græcis usurpata spernebant fortiores severioresque Romani.

Infra l. XVI. arguitur Thrasea, quod 'Juvenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat (*cantanti Neroni*): eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis Cæsticis a Trojano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat.' Id quasi flagitium fuit in senatore Romano, et magis in viro gravitatem asseverante.

[e] *Militaris*] Non quod alia, aut diversa esset conspiratio virorum militarium, sed quia hucusque ignoraverat Nero tribunos et centuriones prætorianos, et ipsum præfectum prætorii, facinoris affines esse, et tum quasi nova et acrior illa conspiratio videri debuit.

[f] *Accensis*] Hucusque sustinuerant conjurati, proditi licet captique, expectantes an viri militares aliquid auderent: sed cum id frustra diu sperassent, immo et ipse præfectus prætorii ingrueret sæviretque, exhausta patientia tandem silentium abrumpunt.

[g] *Renidens*] Acerbe et maligne ringens rictu et ritu canino, potius quam ridens. Sic l. IV. 60. 'Tiberius torvus, aut falsum renidens vultu.'

Sic hist. l. IV. 43. 'Sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso; Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens,' &c.

[h] *Redderet*] Ipsemet redderet eam gratiam tam bono principi. Vel redderet principi vicem, pro beneficio quo eum prætorio præfecerat, et vi-

Fenio, non silentium, sed verba sua præpediens[4] [i] et pavoris manifestus ceterisque, ac maxime Cervario[5] Proculo Equite, ad convincendum eum connisis, jussu Imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur astabat, corripitur vinciturque.

67. Mox eorundem[1] indicio [j] Subrius Flavius Tribunus pervertitur,[2] primo 'dissimilitudinem morum' ad defensionem trahens, 'neque se armatum cum inermibus[3] et effœminatis [k] tantum facinus consociaturum:' dein, postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti [l] proces-

tium, sed sermone titubans, seque implicans, et formidinis compertus fuit, *ceterisque* conjuratis, *ac præcipue Cervario Proculo equite incumbentibus pro virili ad eum coarguendum* facinoris, *jussu Neronis invadit eum Cassius miles, qui ob vim corporis eximiam assistebat, eique vincla induntur.*

Dein eorundem testimonio perculsus est Subrius Flavius tribunus prætorius, *qui primo* diversitatem ingenii *institutæque vitæ, ad diluendum crimen vertebat;* neque se militarem *virum*, tanti momenti facinus cum imbellibus atque enervatis *hominibus* communicaturum. *Mox cum instarent acrius, decus confessionis assumens, et sciscitante Nerone, quare sacramenti* sui *oblitus esset?* Odio te habe-

veteres et recentiores. Male Alciatus, *renitens.* Brotier.—4 Ms. Guelf. a man. sec. *propediens.*—5 Perperam Mss. Reg. Guelf. *cum vario Proculo.* Brotier.

1 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *eorum.*—2 Male Ms. Reg. et editio princeps, *prævertitur.* Brotier.—3 Ms. Jes. *inermis.* Copula *et*

NOTÆ

cissim bonus esset tam bono principi.

[i] *Verba sua præpediens*] Sall. in frag. 'Sic vero quasi formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere.' Apud Nonium Marcellum.

[j] *Indicio*] Melius credam, *eorundem judicio.* Acidalius.

Flor. *eorundem indicio:* alii *eorum indicio.* Pichena.

Cum statim subjiciatur, hunc Flavium, 'dissimilitudinem morum ad defensionem traxisse: neque se armatum cum inermibus et effœminatis tantum facinus consociaturum:' patet, vocem *eorundem* non referendam ad Scevinum, et Fenium Rufum, sed potius ad Cervarium Proculum aliosque, de quibus modo præcedit; certe Fenium ei numero eximendum constat. *Freinshemius.*

[k] *Et effœminatis*] Intelligit præcipue Scevinum et Afranium viros senatorios, qui mollitia corporis infames.

[l] *Oblivionem sacramenti*] Non temere sacramenti mentio. Nam milites sub impp. ante omnia jurabant in principis salutem.

Pulchre Arrianus lib. I. 14. 'Deo præstandum nobis jusjurandum est, quale militibus, Cæsari. At illi mercede accepta jurant rebus omnibus se

sisset: 'Oderam[4] te,' inquit: 'nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse cœpi, postquam parricida[m] matris et uxoris, et[5] auriga et histrio et incendiarius extitisti.' Ipsa retuli verba, quia non, ut Senecæ,[n]

bam, *inquit;* et nemo vir militaris in te majori fide fuit, dum diligi meruisti. Odio *te* habere cœpi, cum interfector parentis et conjugis, auriga et citharœdus et incendiarius fuisti. *Ipsa verba tradidi, quia non, ut Senecæ, publicata*

abest a multis Mss.—4 Ita libri omnes scripti et editi. Annotabat tamen Illustrissimus Huetius: 'omnino sensus postulat, ut negativa particula præfigatur, *non oderam te;* vel ut sic legatur, *non amabam te.*' Huetiana emendatio primum mihi arriserat. Postea nihil mutandum existimavi propter consensum librorum et militaris viri incomtos et validos sensus. Dignumque Flavio responsum, si sic legas: *Oderam te....Nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti....Odisse cœpi, postquam parricida, &c.* Brotier.—5 Sic Ms.

NOTÆ

præposituros salutem Cæsaris.'

Tertullianus allusit docte, ut solet, de Corona militis, ubi dissuadet Christiano militiam: 'Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere? et in alium Dominum respondere post Christum? et ejerare patrem ac matrem et omnem proximum, quos et lex honorare præcepit?'

Nam expressit propemodum formulam ipsam: quam attentus lector hauriet e Suetonii Calig. c. 15. 'De sororibus auctor fuit, ut omnibus sacramentis adjiceretur: Neque me liberosque meos cariores habeo, quam Caium et sorores ejus:' ubi scribendum aio, *habebo.*

Quod juramentum Dio etiam communicare cum senatoribus videtur, in acta jurantibus anno novo, de ipso Caio, l. LIX. 'De Augusto et Caio Cæsare multaque alia jurarunt, ut solenne est, ac etiam præ se ipsis et liberis suis, et ipsum et sorores ipsius honoraturos.'

Apposite ergo hic Nero a milite quærit, cur oblitus sacramenti, perditum ire voluerit, in cujus salutem juraverat. *Lipsius.*

Sacramenti] Etiam cum expiraret Nero, idem exprobravit centurioni, qui ipsius auxilio advenisse simulabat, teste Sueton. Ner. 49.

'Semianimisque adhuc interrumpenti centurioni, et pænula ad vulnus apposita in auxilium se venisse simulanti, non aliud respondit, quam, Sero, et, Hæc est fides,' nempe sacramenti.

Ad oblivionem sacramenti] Id postulabat præcipue, quia vir ille militaris et tribunus cohortium prætorianarum, qui præcipuo quodam fidei sacramento obstrictus erat principi, qui præesset cohorti, quæ per vices excubias ageret, pro foribus palatii ex more.

[m] *Parricida*] *Parricida* dici potuit etiam de Octavia, quia ipsa hæc soror simul et uxor. Parricida etiam fuit patris et fratris, amitæ, et omnium propinquorum, et ipsius patriæ, quippe incendiarius, et sic etiam publicus parricida fuit.

[n] *Ut Senecæ*] An tantæ audaciæ verba Senecæ, an tam vividi et acres sensus illius orationis adversus principem? Puto, potius Seneca ad seipsum convertit sermonem, et de virtute sapientiaque aliquid eximium disseruit.

vulgata erant: nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomtos et* validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui, ut faciendis sceleribus promtus, ita audiendi, quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii Veiano[6] Nigro Tribuno[o] mandatur. Is proximo[p] in agro scrobem effodi jussit, quam[7] Flavius, ut ' humi-

erant: nec minus conveniebat, sciri militaris viri sensus inconditos, sed fortes. Nihil in ea conspiratione acerbius Neronis auribus auditum fuisse compertum est, qui ut ferox criminibus perpetrandis, ita audiendi, quæ patrasset, inscius et impatiens erat. Supplicium Flavii imperatur Veiano Nigro tribuno. Is propinquo in campo fieri scrobem jussit, quam Flavius veluti brevem et exiguam, *nec satis profundam,*

Corb. Copula abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. et libris editis.—* Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *et incomtos.* Rhenanus, *sed validos.* Et sic Gronovius et Ryckius.—6 Puteolanus, *Veianio.* Ms. Jes. *Veglano.* Ms. Corb. *Veranio.*—7 Male in Mss. et veteribus

NOTÆ

Et forte comparat Tacitus hic utriusque verba præcise tantum, quia oratio Senecæ vulgata est et edita, non item verba Subrii Flavii, quæ pressa silentio, metu dominantis.

Quia non, ut Senecæ, vulgata erant] Videtur sic innuere Tacitus, eo libello quem moriens conscripsit Seneca, promsisse eum aliqua constanter adversus Neronem, forte et magistros malæ dominationis, ut et Flavius, non sine probro; quod ut vetus aulæ facile et facunde exequi potuit Seneca.

Et id firmare videtur Dio, qui tradit libellum conscriptum correctumque Senecam deposuisse apud quosdam amicos: quod si verum sit, verisimile est, compositum depositumque hunc libellum in sinu amicorum, non advertentibus, aut certe conniventibus centurionibus, qui testes et exactores mortis aderant.

Illi forte parum anxii de libello, aut de sapientiæ studio, ut viri militares. Nec ipse Nero, teste Suetonio, convicia admodum curabat, contemtu infamiæ, vel alia causa. Vide et constantiam ipsius c. 62.

o *Veiano Nigro Tribuno*] Tribuni ergo interdum supplicium ipsi manu sua sumebant, uti supra hocce libro, Lateranus *manu Statii tribuni trucidatur*, cui caput incisum esse ex Arriano didicimus.

Et lib. XI. Messallina *ictu tribuni transfigitur.* Apud Senecam etiam scriptum, Epist. IV. *Caius Cæsar jussit Lepidum Decio tribuno præbere cervicem.* Notari volo: nam alias, speculatores fere ad supplicia sumenda destinati, non insignes milites. *Lips.*

p *Proximo*] Nempe campo, qui castris prætorianis præjacebat. Nam extra castra supplicium sumtum de militibus, seu militaribus viris, qualis fuit Flavius: sed forte de plebeiis tantum.

Proximo in agro scrobem] Nempe proximo castris prætorianis, ut in pœna virorum militarium, qui ex more supplicio affecti extra castra, raro in ipsis principiis puniti; et haud dubie ipsi in custodia seu carcere castrensi, et in ipsis castris prætorianis vincti habebantur; unde educti ad supplicium.

lem et angustam' increpans,[q] circumstantibus militibus, ' ne

arguens, præsentibus militibus: ne illud quidem, *ait,* ex militiæ instituto: *jus-*

NOTÆ

Nempe alligata erat dextra rei catena eadem, qua simul et miles vinctus, qui sic custodiebat et custodiebatur; et paria ista sic vincta, *custodiæ* vocabantur. Et ita vinctus erat simul cum reo miles aut centurio, ut vinclum ipse abjicere pro libito non posset: sed a præposito custodiarum debuit exsolvi, cum juberet princeps.

[q] *Quam Flavius ut humilem et angustam increpans*] Sententiam meam accommodo Lipsianæ interpretationi; arbitranti hujusmodi scrobes effossas, ut in eas conderentur corpora.

Nam qui censent præparatas, quo honestius caderetur post vulnus, eis non admodum velificatur locus Dionis, ubi Eunuchus Cleopatræ jam serpentum morsu petitus; ideoque ex animi arbitratu se compositurus, eandem scrobem appetit. Verba sunt l. LI. ' Quippe Eunuchus, simul atque comprehensa est ipsa, serpentibus se ipsum permisit, et morsu appetitus ab ipsis, in scrobem sibi præparatam insiluit.'

Sed nec turpe quid præcavere voluisse videntur milites; de quibus Livius l. XXII. ' Inventi sunt quidam mersis in effossam terram capitibus, quos sibi ipsos fecisse foveas, obruentesque ora subjecta super humo injecta, interclusisse spiritum apparebat.' Aliaque omnia voluisse Neronem apparet ex Sueton. 49. ' Scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum,' &c.

Nimirum, quibus ignis negabatur, ac reliquus apparatus funeris, terra saltem operiri amabant; ne centum annos errarent circa Stygem, &c.

Idque ea propter tralatitia humanitate eisdem quoque a prætereuntibus indultum: ut liquet ex Horatii Oda 28. l. I. aliorumque locis. Hucque facit istud Lucani l. VIII. ' summas dimovit arenas; Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ Exigua trepidus posuit scrobe.'

Nec abit versus Taciti Hist. III. 25. ' Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi;' de eo qui bello civili occiderat patrem.

Ceterum confirmandæ opinioni nostræ maxime servit Dionysius Antiq l. III. Descripto enim parricidio Horatii, subjicit de patre ejus: ' Ille neque domum permisit inferri corpus mortuæ filiæ, neque patrio sepulcro sepeliri, neque exequiis aut alio apparatu, neque ceteris solennibus celebrari voluit: sed prætereuntes ipsam abjectam destitutamque eo ipso, quo interfecta erat, loco, operuerunt lapidibus terraque superimpositis, quasi cadaver desertum curarent ac sepelirent.'

Ex cujus verbis clarissima lux affulget Senecæ Hippolyto, carmine penultimo: ubi filio funeris solennia meditatus, uxorem Phædram damnat terræ his verbis: ' Vos apparate regii flammam rogi: At vos per agros corporis partes vagas Anquirite: istam terra defossam premat; Gravisque tellus impio capiti incubet.' *Freinshemius.*

Ut humilem] Ut brevem, neque satis profundam: et ad militarem artem pertinuit, tales scrobes ex disciplina effodere, cum nempe noxii milites in castris damnati supplicio afficerentur.

Ut humilem] Dicuntur *scrobes alti.* Quidni et *humiles* dici possunt, ita ut *humilis* et *altus* inter se opponantur?

hoc[8] quidem,'[r] inquit,[9] 'ex disciplina:' admonitusque,[10] fortiter protendere cervicem:[s] 'Utinam,' ait, 'tu tam fortiter ferias.' Et ille multum tremens, cum vix duobus[t] ictibus caput amputavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, 'sesquiplaga interfectum[u] a se' dicendo.

suæque constanter collum præbere: Utinam, *inquit*, tu tam strenue percutias. *Et ille valde trepidans, cum vix duplici ictu caput* Flavio *abscidisset, crudelitatem* suam *celebravit apud Neronem*, et plusquam uno ictu *eum* interemisse *gloriabatur.*

editionibus, *quamvis:* unde Freinshemius tentabat, *qua visa.* Brotier.—8 Ita Mss. Puteolanus, *hæc.*—9 Budens. transponit hæc verba *ne h. q. ex. d. inquit.* —10 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus omisere copulam.

NOTÆ

Itaque *humilis* scrobs erit, non *altus*, non *profundus.*

Plinius XVII. 19. 'Supradicta ratio et scrobes fodere monstravit. In aquosis enim, neque altos neque amplos facere expediet, aliter in æstuoso solo et sicco,' &c.

Ut humilem] Haud satis depressam, ut debuit ex more et instituto militari: sic æstuaria, sic littora *brevia* vocat Tacitus, quæ non profunda, neque navigationi opportuna.

[r] *Ne hoc quidem*] Sic arguit, morem militiæ, disciplinamque belli omnem, penitus corruptam ac labefactam esse flagitio imperitantium.

Ne hoc quidem] Arguit in omnibus imperii et militiæ partibus labare disciplinam, ita ut ne quidem hanc scrobem foderet miles ex more antiquo, aut ex disciplina Rom.

[s] *Protendere cervicem*] Habitum hunc eorum, qui gladio feriendi, describit Panegyristes in Theodosii laudatione: 'Poplitem flectere; cervicem extendere ad plagam, fortasse non unam.' Quod supplicii genus tamen ignotum Reip. priscæ, etiam in militia. Ideo Lucanus: 'Nondum artis erat, caput ense rotare.'

Cœpit sub Impp. statimque in creberrimo usu. A militia cœpisse credo, et in milites primo et a militibus usurpatum.

Suetonius Calig. c. 32. 'Miles decollandi artifex, quibuscumque e custodia capita amputabat.'

Seneca de ira, I. 16. 'Damnatus extra vallum deductus est, et jam cervicem porrigebat: cum subito apparuit ille commilito, qui occisus videbatur. Tunc centurio supplicio præpositus, condere gladium speculatorem jubet.' Et exempla obvia post Augustum.

Honestior autem pœna gladii, quam securis; ab eaque mente illam Antonini Caracallæ vocem capio. Cum securi Papinianus occisus esset, 'Gladio te exequi oportuit meum jussum.'

Xenophon eleganter de Cyri expedit. l. II. extremo: de cæde Menonis Thessali: 'Post aliorum Prætorum cædem, damnatus a rege interiit. Non ut Clearchus aliique duces, capite a cervicibus ablato, (quod pulcherrimum mortis genus esse censetur,) sed annum totum variis contumeliis cruciatibusque affectus, ut sceleratus quispiam, tandem obiit.' *Lipsius.*

[t] *Duobus*] Debuit uno ictu, nisi trepidasset præ ignavia et socordia.

[u] *Sesquiplaga interfectum*] Caligulæ

68. Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper Centurio præbuit: percunctanti Neroni, 'cur in cædem suam conspiravisset?' breviter respondens, 'non aliter tot flagitiis[v] ejus subveniri[1] potuisse.[w]' Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri Centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere.[2] At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur

Postea par *fortitudinis specimen exhibuit Sulpicius Afer centurio: interroganti Neroni,* cur in necem suam conjurasset? *paucis respondens:* non aliter tot sceleribus ejus succurri potuisse. *Tum imperatam mortem sustinuit. Nec alii centuriones in tolerandis pœnis minus constantes fuere. At non Fenio Rufo par virtus, sed supremis tabulis etiam questus suos inscripsit. Expectabat Nero, ut Vestinus*

1 Male tentat Faber, *obveniri.* In Ms. Jes. *subvenire. Potuisse,* habent Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editiones veteres et recentiores. Rhenanus e Ms. Bud. *posse.* Brotier.—2 Ita Mss. editio princeps et recen-

NOTÆ

præceptum: 'Ita feri, ut mori se sentiat.' *Lipsius.*

Sesquiplaga] Quia *tremens* una plaga commilitonem interficere non poterat; et tamen *sesquiplaga* per sævitiam eum interfecisse jactabat, ut sic se Neroni sævienti approbaret.

Sesquiplaga] Quasi sic duplici morte, duplicique supplicio eum confecisset.

v *Flagitiis*] Præcipue incestum cum matre perpetratum, et parricidium, et incendium intelligit. Quod innuit alio loco Tacitus supra.

w *Flagitiis ejus subveniri potuisse*] Simile Suet. Tib. 66. 'Quin et Artabani Parthorum regis laceratus est literis, parricidia, et cædes, et ignaviam, et luxuriam objicientis, monentisque, ut voluntaria morte maximo justissimoque civium odio quam primum satisfaceret.' *Pichena.*

Cicero de Verre l. I. 'Ut ego hunc unum ejusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret.'

Seneca Epist. 77. 'Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est.' *Gronovius.*

Subveniri potuisse] Legi voluit *obveniri* optimus et doctissimus Faber. Interpretaturque, resisti, et obviam iri. Probabili per se conjecturæ fidem demit Suetonius, qui ad hæc ipsa verba respiciens scripsit, c. 37. 'Cum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanquam aliter illi non possent, nisi morte, succurrere dedecorato flagitiis omnibus.'

Clare Dio qui vertit: ὅτι ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην: *quia aliter tibi subvenire non potui.* Sententia ergo animosior retinenda ex horum scripto et interpretamento videtur. *Lips.*

Subveniri non posse] Sic VI. 49. De Papinio: 'Repentinum et informem exitum delegit, jacto in præceps corpore: causa ad matrem referebatur, quæ, pridem repudiata, assentationibus atque luxu perpulisset juvenem ad ea, quorum effugium non nisi morte inveniret.'

Quod intelligunt, quasi incestum admisisset cum matre: quod crimen ac parricidium Neronis fere æquaret.

Nero, ut Vestinus quoque Consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus: sed ex conjuratis[3] consilia cum Vestino non miscuerant, quidam, vetustis in eum simultatibus, plures, quia præcipitem et insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima[4] sodalitate cœperat, dum hic ignaviam Principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici[5] [x] metuit, sæpe asperis facetiis illusus;[y] quæ, ubi multum ex vero traxere, acrem

etiam consul criminis argueretur, ferocem eum *et infestum existimans: sed conjurati cœpta non sociarant cum Vestino, nonnulli priscis in illum offensionibus, plures, quia violentum et insociabilem putabant. Ceterum Neronis simultas contra Vestinum orta erat ex familiari consuetudine, dum hic inertiam imperatoris notam* sibi *penitus contemnit, ille amici violentiam formidat, sæpe acri dicacitate* Vestini *irrisus; quæ cum plurimum ex vero* admixtum *habuerit, penitus infixos iræ stimulos*

tiores. Puteolanus, *denegavere.*—3 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Ernestus et recentiores. In Ms. Reg. et Puteolanus, *sed conjurati.* In Ms. Corb. et editione principe, *sed et conjurati.*—4 Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *ex nimia.*—5 Mallet Lipsius, *animi.* At *amici* optime convenit. *Brotier.*

NOTÆ

[x] *Ferociam amici*] Seneca de Tranq. animi, c. 4. 'Quorundam parum idonea est verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam. Quidam non habent iram in potestate, et illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. Quidam urbanitatem nesciunt continere, nec periculosis abstinent salibus. Omnibus his utilior negotio quies est. Ferox impatiensque natura irritamenta nocituræ libertatis habet.'

[y] *Illusus*] Sunt, qui malint perdere amicum, vel ipsam principis gratiam, et, ut ita dicam, caput et se ipsos, quam festivum seu lepidum dictum. Hi per vanitatem ac vecordiam ingenio abutuntur in exitium suum; quod patet exemplis multis.

Apophthegm. l. VI. de Theocrito Chio: 'Cum duceretur ad Antigonum Regem, atque hi, qui ducebant, juberent hominem bono esse animo; fore enim incolumem, simul atque venisset ad oculos regis: Omnem, inquit, spem salutis mihi adimitis: mordens regem, quod luscus esset. Rex, audito joco, jussit hominem agi in crucem.'

Et de Stratonico citharœdo, post multa libere salseque dicta: 'Si rogas, quod libertatis præmium tulerit, offenso Nicocle Cypriorum rege? venenum bibit, et mortuus est.'

Apud Senecam Suasor. 4. Si Fuscus, &c. 'male de magnitudine Deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus dixit illum Virgilii versum, Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Solicitat! Auditor Fusci quidam, cujus pudori parco, cum hanc Suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putavit æque belle poni versum eundem, dixitque: Scilicet is superis labor, &c. Fuscus illi ait: Si hoc dixisses audiente Alexandro,

sui memoriam relinquunt. Accesserat repens[6] causa, quod Vestinus Statiliam[a] Messallinam matrimonio sibi junxerat, haud nescius, inter adulteros ejus et[7] Cæsarem esse.

69. Igitur, non crimine, non accusatore existente, quia

animo relinquit. Adjungebatur nova causa, quod Vestinus uxorem duxisset Statiliam Messallinam, haud ignarus, recenseri inter adulteros ejus et Neronem.

Itaque nullo facinore, neque delatore existente, quia tum *judicis partes sustinere*

—6 Ita Mss. veteres et recentiores editiones. Lipsius, *recens*, et sic Gronovius et Ryckius. *Repens* pro *recens* sæpissime dixit Tacitus. *Brotier.*—7 Male Beroaldus, *ad Cæsarem.* Idem.

NOTÆ

scires apud Virgilium et illum versum esse: Capulo tenus abdidit ensem.'

Et Xenophanes dicebat: 'Cum Tyrannis aut jucundissime aut minime loquendum.'

[a] *Statiliam*] Quæ filia Statilii Tauri, qui amphitheatrum Romæ struxit, et abneptis viri qui bis consul et triumphalis fuit. De hac fœmina vetus interp. Juven. Sat. 6. ad hunc versum, 'Illa tamen gravior,' sic scribit: 'Statiliam Messalinam insectatur, quæ post quatuor matrimonia diverso exitu soluta, postremo Neroni nupsit. Post quem interemtum et opibus et forma et ingenio plurimum viguit. Consectata est usum eloquentiæ usque ad studium declamandi.'

Itaque quartus eam vir duxit Vestinus, quintus Nero. Potuit etiam numerari Otho inter mœchos aut maritos illius, qui tamen non ipsam duxit.

Statiliam] Antea ejus adulter fuerat Nero in aliis matrimoniis. Nam tertiis nuptiis illam duxit Vestinus, qui propterea occisus est a Nerone, ut eandem ipse duceret, duxitque; et post mortem Neronis eam ducere voluit Otho.

Suet. Oth. 10. 'Binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios, sed et ad Messallinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas et memoriam.' Et Tacitus haud dubie scripserat nuptias illas Neronis cum Messallina, sed in libris qui periere.

De hac Sueton. Ner. 35. 'Tauri bis consulis ac triumphalis abneptem, (duxit;) qua ut potiretur, virum ejus Atticum Vestinum Cos. in honore ipso trucidavit.'

Statiliam Messallinam] Hanc, occiso Vestino, Poppæaque ictu calcis interfecta, duxit uxorem Nero, dein Otho eam sibi destinabat, si vicisset.

Mire ingeniosa et erudita hæc fœmina, ornamentum sæculi sui futura, si formæ pudicitiam, si ingenio et studiis sanctimoniam et bonas artes sociaret. Sed 'rara est adeo concordia formæ Atque pudicitiæ.'

Mutabat hæc maritos ut adulteros, et causa fuit exitii Vestino consuli, jam ante adulterio Neronis et aliorum fœdata stupris. Et quo magis famosi amores illius, eo latius diutiusque maritorum infamiam propagavit procacis ingenii fœmina.

speciem[a] judicis[1] [b] induere non poterat, ad vim[c] dominationis conversus, Gerelanum[2] Tribunum cum cohorte militum immittit: jubetque 'prævenire conatus Consulis, occupare[3] velut arcem ejus, opprimere[3] delectam juventutem:' quia Vestinus imminentes foro ædes decoraque servitia et[4] pari ætate[d] habebat. Cuncta eo die munia Consulis[5] impleverat conviviumque[6] celebrabat, nihil metuens, an[7] dissimulando metu: cum ingressi milites, 'vocari eum a Tribuno,' dixere. Ille, nihil demoratus, exsurgit: et omnia simul properantur: clauditur

non poterat, ad vim imperii flectit, immittitque Gerelanum tribunum cum prætoria cohorte; imperatque prævertere consilia consulis, invadere velut arcem illius, et profligare delectum exercitum juvenum: *nam Vestinus habebat imminentem foro domum, servos forma præcellentes, et simili ætate. Illo die omnia munia consulis obierat, et epulas celebrabat,* sive *quia nihil timebat, sive ut sic formidinem tegeret: cum introëuntes milites,* illum vocari a tribuno, *nuntiarunt. Ille nihil cunctatus assurgit: et cuncta simul festinantur: cubiculo includitur, adest medicus, abrum-*

1 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *judiciis.* Rhenanus, *judicii.* Flor. *indiciis,* corrupte, ut Ryckius putat, pro *indiciis,* quod non spernendum.—2 Ms. Reg. *Gerellanum.* Frustra conjicit Reinesius, *Ceretanum.* Brotier.—3 Ms. Corb. *occuparet .... opprimeret.* Mss. Harl. Jes. habent quoque, *occuparet.*—4 Copulam non habet Budens.—5 Ms. Corb. *consul.* Alternis diebus hæc munia implebant consules. *Brotier.*—6 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus omisit copulam. Ms. Bodl. et Puteolanus, *celebrarat.* Mss. Flor. Guelf. editio princeps et recentiores, *celebrabat.*—7 Ms. Bodl. et Puteolanus, *aut.*

NOTÆ

[a] *Speciem*] Quia illudere non potuit Senatui et legibus per delatores, ut solebat, idcirco ad vim et potestatem imperii convertitur; et quia jure non potuit Vestinum subvertere, vi dominationis afflixit.

[b] *Judicis*] Perfecta sic erit oppositio sive antithesis: quia speciem judicis *induere non poterat,* ad vim dominationis conversus. Vel sic, *quia speciem judicis induere non poterat, ad vim* principis *conversus.* Sic supra, *ignaviam principis,* et *ferociam amici* opponit Tacitus, ubi de Vestino.

[c] *Ad vim*] Cum jure interficere eum non posset, ad vim imperii, ad supremum dominium recurrit.

[d] *Decoraque servitia et pari ætate*] Existimo, pædagogia describit, id est, cœtum elegantium puerorum, quos composita veste, facie, capillis in publico habebant: et plerumque una ætate. Sic dicta quia sub Pædagogo. Martialis: 'Et, pædagogo non jubente, lascivi Parere gaudent villico capillati.' Plura supra istis in excursu. *Lipsius.*

Pari ætate] Habuerunt et *pædagogia ingenuorum,* ut tradit Sueton. de Nerone 27. Sed puto, soli principes, et vi dominationis, non ex more; nam et ex nobilitate libidinis incitamentum.

cubiculo, præsto est medicus,[e] abscinduntur venæ, vigens adhuc balneo[f] infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur.[8] Circumdati interim custodia, qui simul discubuerant, nec, nisi provecta nocte, omissi[9] sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa[10] exitium opperientium, et imaginatus et irridens, Nero, 'satis supplicii luisse,' ait, 'pro epulis Consularibus.'

70. Exin M. Annæi[1] Lucani cædem imperat. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque et paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc et compote mentis pectore, intelligit recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem, per ejusmodi[2] mortis imaginem obiisse[3] tradiderat, versus ipsos retulit:[g] eaque illi suprema

puntur venæ, spirans adhuc balneo inducitur, tepenti aqua immergitur, nulla emissa voce, qua deploraret exitium suum. Interea septi satellitio, qui simul epulati erant, nec nisi multa jam nocte dimissi sunt, cum metum illorum, instantem mortem expectantium, et sibi fingens animo, et illudens Nero, dixit, illos satis pœnarum subiisse pro consulari convivio.

Postea M. Annæi Lucani necem præcipit. Is, effluente cruore, cum pedes et manus frigere advertisset, et sensim ab extremis partibus *abscedere calorem, vivido adhuc et compote rationis pectore, venere in memoriam versus a se compositi, quibus saucium militem eadem specie mortis interiisse* olim *scripserat, et ipsum carmen*

Ms. Jes. *ut*.—8 Budens. male *misereretur*.—9 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *emissi sunt:* et sic Gronovius et Ryckius. Non ineleganter quidem. Sed elegantius *omissi sunt:* tunc enim recessit custodia. *Brotier*.—10 Sic emendandum feliciter conjecit Franciscus Medicis. Freinshemius et recentiores omnes probavere. In Mss. et editionibus veteribus, *et mensæ*. Ms. Corb. *exitum*. Rhenanus, *imminens exitium*. Idem.

1 Corrupte Mss. et veteres editiones, *Manenio et Lucani*. *Manie*, vel *Mame et Lucani*.—2 Ms. Corb. *ejusdem*.—3 Idem *obisse*.

NOTÆ

[e] *Medicus*] Qui secabat venas: tales medicos, seu potius carnifices mittebat ipse Nero, tali arte et opera dignus artifex.

[f] *Balneo*] *Calida aqua mersatur*, ut velocius manet cruor e venis: non igitur in balneo Laconico et sicco, ut vult Lipsius, ubi de Seneca: 'Balneo illatus, et vapore ejus exanimatur.' Nempe, vapore aquæ calidæ, qua mergebatur corpus, ut habet hic Tacitus de Vestino; qui vigens adhuc mersatur tali aqua, et ejus vapore enecatur.

[g] *Versus ipsos retulit*] Sunt haud dubie isti, 'Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis, Discursusque animæ diversa in membra meantis Interceptus aquis.' *Lips*.

Versus ipsos retulit] Sic in Pharsalide quisquam est miles, cujus expirantis imaginem Lucanus moriens expressit. Is est Tullus, lethifero

vox fuit. Senecio posthac et Quintianus[4] et Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim[h] urbs funeribus, capitolium victimis:[i] alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates Deis, ornare lauru domum,[j] genua ipsius advolvi[k] et dextram osculis fatigare.[l] Atque ille,

memoravit. Eaque illi ultima vox fuit. Mox Senecio et Quintianus et Scevinus, non ex priore vitæ lascivia, dein ceteri conjurati interiere, nullo facto aut dicto quod celebrari in posteris *debeat.*

Sed interea civitas impleri exequiis, Capitolium hostiis: interemtis, alius filio, fratre alius, aut cognato, aut amico, gratias Diis referre, ædes lauro exornare, ad pedes Cæsaris procumbere et manum identidem osculari. Atque ille id lætitiæ

4 Ita Gronovius, Brotier. et Homer. *Quintilianus* Budens.

NOTÆ

serpentis ictu, de quo ille scripserat. l. IX. 806. *Vertran.*

h *Interim*] Interea dum completur urbs *funeribus*, impletur simul et *Capitolium victimis*, nempe quæ pro salute et incolumitate principis mactabantur innumeræ. Et greges universi immolati a privatis, sic principem demerentibus, Deorumque iram, vel Neronis potius sævitiam cohibere effuso eo sanguine conantibus.

Mactabant pecora et armenta, ne mactaret homines Nero. Sic et Domitiano grassante, greges hostiarum in Capitolio immolati. Vide Plin. Panegyr.

i *Victimis*] Sic post occisam matrem victimæ passim cæsæ in Campania. Rebus lætis talia invaluerant. Suet. Cal. 13. 'Tamen inter altaria et victimas ardentesque tædas, densissimo et lætissimo obviorum agmine incessit.'

Sic apud Orientales reges usurpatum. Curt. 8. 'Cum Rex sane in publico conspici patitur, thuribula argentea ministri ferunt,' &c.

Et l. v. 'Totum iter floribus coronisque constraverat, argenteis altaribus ab utroque latere dispositis, quæ non thure modo, sed omnibus odoribus cumulaverat.'

j *Ornare lauru domum*] Id est, fores ædium; quod solenne fuit in lætitia rebusque prosperis; ut patet supra l. III. ubi de Pisone.

k *Genua ipsius advolvi*] Ritus ille adorandi alibi opportunior memoratu. Nam Tacitus Neronis dextram intelligit. Suetonius Domitiano: 'Cænidi, patris concubinæ, ex Istria reversæ, osculumque, ut assuerat, offerenti, manum præbuit.' *Gronov.*

l *Osculis fatigare*] Nempe dextram Neronis: sic Tac. hist. I. 45. de Senatoribus: 'Laudare militum judicium, exosculari Othonis manum.' Sic et Suet. Cal. 56. 'Modo ex aliqua causa, osculandam manum offerre.'

Igitur osculandam manum offerebant principes; et Caius etiam pedes: usque adeo vesanus fuit, et civilis ingenii ac principatus immemor, qui libertatem premit, non opprimit, qui cives, non servos cogitat.

gaudium id[r] credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi[m] festinata indicia impunitate remuneratur:[2] Milichus, præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen,[n] Græco[o] ejus rei vocabulo, assumsit. E Tribunis Granius[3] Silvanus, quamvis absolutus,[p] sua manu cecidit: Statius Proximus veniam, quam ab Imperatore acceperat, vanitate[4] exitus[q] corrupit.

specimen *arbitratus, venia donat Antonium Natalem, et Cervarium Proculum, ob festinatam* insidiarum *proditionem.* Et *Milichus mercede atque opibus cumulatus,* SERVATORIS *vocabulum Græca ejus rei appellatione accepit. E tribunis Granius Silvanus, licet impunitate concessa, sibi manus attulit: Statius Proximus salutem, quam ipsi princeps tribuerat, vanitate interitus abjecit. Post hæc abdicati tribu-*

1 *Id* abest a Ms. Agr. Unde amicus Ryckii, *gaudio credens.*—2 Mss. Corb. et Jes. *remunerantur.* Sic quoque Ms. Harl. prima manu: altera, *remuneratur.*—3 Budens. *et Tribunus Gaius.*—4 Ita libri omnes. Faërnus tentabat,

NOTÆ

[m] *Cervarii Proculi*] Quia convicerat Fenium Rufum præfectum. De quo supra: 'Ceterisque ac maxime Cervario Proculo equite ad convincendum eum connisis,' &c.

[n] *Conservatoris sibi nomen, &c.*] Quem enim nos *servatorem*, seu *salutarem*, dicere possumus, Græci, σωτῆρα vocant. Nam *salvus* dicitur, *salvare* non dicitur. *Sospitam* Junonem, quasi servatricem coluit antiquitas: σωτὴρ vocabatur, qui servarat. Unde Græci Bacchum σωτῆρα appellabant, quod eos in Mysia Telepho grassante servasset.

Plinius de corona graminea lib. XXII. 'Contigit nulli, nisi ab universo exercitu servato, servatori data.' Extabat quoque elogium in Pharo insula *Deis salutaribus* ob navigantes.

Noster Hist. l. II. 'Maricus quidam e plebe Boiorum concitis octo millibus hominum, assertor Galliarum, et Deus dicebatur.'

Idem refert, Domitianum in conflagratione Capitolii, irrumpentibus Vitellianis, cum lineo amictu sacricolis immixtus evasisset, potiente rerum Patre, *Jovi conservatori* aram posuisse.

Liv. l. XLIV. 'Quorum agmen Imperator secutus, prosequentibus cunctis servatorem liberatoremque acclamantibus.' *Lips.*

[o] *Græco*] Cic. de Verre act. 2. 'Itaque eum non solum patronum istius insulæ, sed etiam *Sotera* inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? Ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non possit: is est nimirum *Soter*, qui salutem dedit.'

[p] *Absolutus*] Unde hoc? cur absolvuntur a Nerone Tribuni prætoriani? forte ne inter funera tot virorum illustrium, tandem invisum se faceret militibus. Hinc aliis parcit, aliis dat exilia.

Absolutus] Sed cur Silvanus absolutus? Fuit certe ille inter conjuratos. Forte aliquam operam egregiam navarat inter tot procellas et pavores Neronis, et quia vir militaris et prætorianus, veniam meruit.

[q] *Vanitate exitus*] Ad quid enim talis mors seu exitus? Vel prius, audendo aliquid, mori debuit, vel vivere post veniam. Certe, intempestivus

Exuti dehinc Tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, 'quasi Principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur.'[5 r] Novio[6] Prisco, per amicitiam Senecæ, et Glitio Gallo atque Annio Pollioni, infamatis[s] magis, quam convictis, data exilia.

natu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius, non quidem velut imperatorem odio haberent, sed tamen *odisse* existimarentur. *Exilio pelluntur Nonius Priscus, ob familiaritatem Senecæ, et Glitius Gallus, atque Annius Pollio, diffamati magis, quam comperti rei. Antonia Flacilla se Prisco viro*

velocitate.—5 Ita Mss. vel *extimarentur,* quod idem est, ut norunt, qui Mss. codices terere sunt soliti. Frustra Pichena, *extimerentur,* quod verbo *extimescere* nonnunquam utitur Tacitus. *Brotier.* Hanc vero lectionem Ryckius et Gronovius habent, et receperunt Bipont.—6 In Ms. Guelf. *Nævio.* Ceteri Mss. et veteres editiones, *Novio.* Male Ryckius et alii, *Nonio.* In veteri lapide apud Gruterum, p. 104. n. 6. D. NOVIVS. PRISCVS. *Brotier.*

NOTÆ

et vanus ille exitus. Cui enim bono? Nisi forte Remp. subversam cogitaret, et futura mala sic effugeret; sed quid, nisi ignavia?

Vanitate exitus] Forti exitu vanam gloriam captavit, sed frustra. Namque cum se occidit, cum vita simul et gloriam amisit. Neque enim laudata mors in tali homine, aut casu: sicque inanis et vanus talis exitus.

[r] *Sed tamen existimarentur*] Scripsimus, *existimarentur.* Paulo post in regio codice est, *Brutio Catullino.* Rhenan.

Libri veteres fere omnes, *extimarentur,* cui Rhenanus supposuit, *existimarentur.* Ego levissima mutatione restitui, *extimerentur:* optimo sensu, id est, non quasi ipsi principem odissent, sed quia princeps eos extimescebat.

Et est verbum Tacito familiare. Annal. l. XI. 'Cujus si filius hostili in solo adultus, in regnum venisset, posse extimesci.' Lib. XVI. 'Vultumque et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit.' *Pichena.*

Extimerentur] Alii *existimarentur,* sed fere eodem sensu: nam si timentur, odio habentur; si existimantur odisse principem, etiam odio habentur et timentur: 'Quem metuunt, oderunt.'

Existimarentur] Puto, scripserat *extimarentur,* et sic in veteribus libris fuit. Et sic etiam habet Plin. x. 48. 'Attagen maxime Ionius celebratur, vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam extimatus inter raras aves.' Idem ipse et aliis locis.

Sed extimerentur] Non forte quidem oderant ipsi principem, sed *existimabantur* odisse, unde odium principis, et quasi crimen, unde et exitium. Malim *extimarentur,* nempe pro *existimarentur.*

[s] *Infamatis*] Infamati, quia temere nominati a conjuratis, forte metu et dolore cruciatuum, vel spe effugiendi; sed nihil probatum. Nominati et diffamati, non rei, non convicti illi.

Infamatis] Nonius Priscus propter amicitiam Senecæ subversus est, et Glitius Gallus, atque Annius Pollio infamati, seu suspecti magis quam convicti illi.

Priscum Antonia Flacilla[7] conjux comitata est: Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum[t] et integris opibus, post ademtis:[u] quæ utraque gloriam ejus[8] auxere. Pellitur et

suo comitem exilii adjunxit, et Egnatia Maximilla Gallo, ingentibus primum et intactis opibus, dein ablatis: qua utraque re decus fœminarum magis inclaruit. Eji-

—7 Brotierus cum Homero, *Antonia Flaccilla.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Antonia.* Ms. Bodl. *Flaccilla*, ut volebat Ill. Huetius. Puteolanus, *Flacilla*, et sic Ryckius et Gronovius. Ms. Reg. *Artoria Flacilla.* Editio princeps, *Arcoria.* Ms. Corb. *Artonia Flacilla.*—8 Ita Mss. et editiones om-

NOTÆ

Puto, tres istos infamatos per amicitiam Senecæ. Quippe eos pari exitio involutos innuere videtur Tacitus.

Patet supra cap. 50. Senecionem fuisse amicum Annii Pollionis, et etiam Glitii Galli; at Senecio amicus pridem Senecæ; nam ille ipse est, qui initio simulabat amorem in Acten, et nomine principis dona libertinæ offerebat.

Illi itaque ob amicitiam Senecæ suspecti, et existimati sunt participes fuisse conjurationis, non autem convicti sunt.

Verisimile est, Senecam fessum ambitione, honoribus, aula, et opibus, abfuisse mente procul a talibus juvenum consiliis; forte et amicos istos, licet nominatos a Senecione et Lucano, qui forte hinc veniam et innocentiam sperarent. Sic multos et innocentes etiam monstrarent, sicque rem involverent.

Quod notandum: Atilla a solo filio nominata, a solo Quintiano Glitius Gallus, a solo Senecione Annius Pollio. Sicque non convicti sunt, sed tantum infamiæ monstrati.

[t] *Magnis primum*] Est qui intelligat de opibus maritorum; ita ut uxores secutæ sint viros exules, cum ipsi magnas opes possiderent, dein et ademtis, comitari ipsæ perseverarent viros inopes: quod falsum puto.

Potius ademtæ erant opes viris, ut reis, ut damnatis, et intactæ manserant opes fœminarum, quas suppeditabant in subsidium virorum inopum; unde major gloria ipsarum: dein et ademtæ opes etiam fœminis, crescente indies sævitia simul et avaritia Neronis, cujus odium et cupiditas crimen fœminarum fuit.

Nisi forte utrique et viri et fœminæ retinuerint suas opes, cum in exilium abirent: quod falsum puto de viris, ut dixi; et quia præcipue hic agitur de gloria fœminarum, puto etiam propriis opibus spoliatas esse. Et certe liberi exulum ad ultimam necessitatem redacti; ita ut et stipem corrogare prohiberentur: si id in liberis et filiis, quid in uxoribus et matribus factum putas?

[u] *Ademtis*] Opes exulibus viris primo ademtæ, dein etiam uxoribus exulum. Exilio damnati amittebant suas opes, non uxores illorum, et in hoc gloria istarum fœminarum, quod secutæ essent viros cum propriis et suismet opibus, quibus se et viros sustentabant; et quod etiam ademtis sibi illis opibus, tamen sequi viros non destiterint; et puto, propterea ademtæ opes fœminis, quia secutæ viros exules erant, et opibus eos juvabant; sic ipsæ ob virtutem punitæ

Rufius[9] Crispinus, occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat: Verginium Flaccum et Musonium Rufum[10 v] claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ, fovebat.[w] Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino,[11] Petronio Prisco, Julio Altino, velut in agmen et numerum, Ægæi maris insulæ[x]

citur etiam Rufus Crispinus, prætextu conjurationis, sed re ipsa *Neroni infestus, quod Poppæam olim uxorem habuisset. Verginium et Rufum famæ celebritas ejecit. Quippe Verginius adolescentum animos facundia* excolebat, *Musonius Philosophiæ institutis informabat. Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Julio Altino, quasi in turbam et confertim Ægæi æquoris insulæ*

nes veteres. Recentiores, *eis;* et sic Gronovius et Ryckius.—9 Sic bene Ms. Jes. In Mss. Harl. Bodl. et editionibus veteribus, *Rufrius,* vel *Rufus.* Brotier.—10 In Mss. et veteribus editionibus, *Verginium* vel *Virginium Rufum.* Bene Lipsius, *Verginium et Rufum.* [et sic edidit Brotier. cum Gronovio et Ryckio.] Forte etiam scriptum olim *et Rufum Musonium.* Verginius fuit Persii præceptor, ut auctor est qui vitam ejus scripsit. *Inde Romæ apud Grammaticum Rhemmium Polemonem et apud Rhetorem Verginium Flaccum.* Pro *Flaccum* in Ms. Vulcanii, *Flavum;* in Ms. Vatic. 1518. quem vidi in Bibliotheca Vaticana, *Flavium.* Idem.—11 Ms. Harl. et Puteolanus,

NOTÆ

sunt. Mirum exemplum eo sæculo, et sexu.

[v] *Verginium Rufum*] Mancus locus: censeoque immissa voce legendum, *Verginium et Musonium Rufum:* aut *Verginium et Rufum.* Ecce enim de Musonio causam statim subjecit ejus pulsi: et Dio, narrata conjuratione: 'Rufus Musonius Philosophus propterea exilio pulsus est.'

Sed Verginius iste quis est? Non enim ille, opinor, illustris, de cujus exilio non apud Tacitum, non apud Plinium usquam lectum. Et quomodo potuit, qui Germaniæ et legionibus præfuit, his ipsis annis?

Fuerit ergo hujus ævi Rhetor, quem Persii vetusta vita commemorat: 'Studuit,' inquit, 'apud Grammaticum Remmium Palæmonem, et apud Rhetorem Verginium Flaccum.' Ubi tamen vetustus codex B. Vulcanii *Flavum* habet.

Est ille ipse de quo Fabius l. III. 'Scripsit de eadem materia' (Rhetoricorum) 'non pauca Cornificius, Celsus, et Lænas, et ætatis nostræ Verginius, Plinius, Rutilius:' nominatque et alias. *Lipsius.*

[w] *Musonius præceptis sapientiæ fovebat*] De Musonio vide Philostratum in vita Apollonii l. IV. c. 12. et 16. Meminit etiam Tacit. Hist. l. III. prope finem. *Pichena.*

[x] *Insulæ*] Insulæ maris Ægæi prope Græciam, vocantur ut plurimum *Cyclades;* prope Asiam minorem peninsulam, dicuntur *Sporades.*

Hodie in universum vocamus, *les Isles de l'Archipel.* Reguntur a Præfecto Maris, vulgo a Turcis dicto *Kupudan,* vel ut Franci vocant, *Capitan Bacha,* id est, Gallice, *Amiral de la flotte du Grand-Seigneur.*

permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini, et Cæsonius[12] Maximus[y] Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti.[z] Atilla, mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine[13] supplicio dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero, et concione militum[1] habita, bina numum millia[a] viritim manipularibus divisit, additque sine pretio frumentum,[b] quo ante ex modo annonæ utebantur. Tum, quasi gesta bello[c] expositurus, vocat Senatum,

conceduntur. Sed Cadicia conjux Scevini, et Cæsonius Maximus arcentur Italia, cum *se in culpa fuisse, solo supplicio sensissent. Attilla, Annæi Lucani parens, sine venia, sine pœna dissimulata est.*

Quibus peractis Nero, et pro concione milites allocutus, duo millia nummorum singulis caligis elargitus est, adjecitque gratuitam annonam, quam antea pro copia frugum emercabantur. Tum veluti gesta armis enarraturus, vocat Patres, et tri-

Catullino.—12 Perperam in multis Mss. *Cæsenius.* Brotier.—13 In Ms. Flor. *sin supplicio.* Male in ceteris Mss. et veteribus editionibus, *in supplicio.* Idem.

1 *Militum* abest a Ms. Corb.

NOTÆ

Hæc præfectura vocatur *Dins Beglerbeg*, aut *Denizi Beglerbeg*, id est, Gallice, *Gouvernement de la mer.* Tillemon.

[y] *Cæsonius Maximus*] Martiali ab hac historia fœneranda lux, l. VII. ad Ovidium quendam: 'Maximus ille tuus, Ovidi, Cæsonius hic est, Cujus adhuc vultum vivida cera tenet. Hunc Nero damnavit, sed tu damnare Neronem Ausus es, et profugi, non tua fata, sequi. Æquora per Scyllæ magnus comes exulis isti, Qui modo nolueras Consulis ire comes. Si victura meis mandantur nomina chartis, Et fas est cineri me superesse meo; Audiet hæc præsens venturaque turba, fuisse Illi te, Senecæ quod fuit ille suo.' Ubi discis et consulem fuisse hunc Cæsonium, et inter Senecæ amicos, quæ causa certe damnationis. *Lips.*

[z] *Tantum pœna experti*] Et post conjurationem sæviit etiam in liberos damnatorum. Suet. Ner. 36. 'Damnatorum liberi urbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat quosdam cum pædagogis et capsariis, uno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quærere.' Quod mox solicitum habuit Galbam principem, quomodo tot nobilium exulum liberis succurreret.

[a] *Bina numum millia*] Sunt quinquaginta coronati, seu centum et quinquaginta libræ.

[b] *Additque sine pretio frumentum*] Suetonius Neron. cap. x. 'Constituit prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum.' Severus Imp. modum frumenti etiam auxit, de quo Herodianus: 'Et primus frumentum auxit, et annulis aureis uti permisit.'

Iterumque Antoninus, ejus Fil. patrata cæde Getæ. Idem scriptor: 'Adjecit annonæ, supra quam soliti accipere, dimidium.' *Lips.*

[c] *Gesta bello*] Pro more duces, qui triumphum petebant redeuntes e bello, senatu vocato in templum aliquod extra urbem, gestas res suas expone-

et triumphale decus[d] Petronio Turpiliano[2] Consulari,[e] Cocceio Nervæ Prætori designato, Tigellino[f] Præfecto[3] Prætorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales[g] in foro imagines, apud palatium quoque effigies[h] eorum[4] sisteret.[5] Consularia[i] insignia[6] Nymphidio ;[j]

umphi insignia concedit Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervæ prætori destinato, et Tigellino prætorii præfecto, adeo celebrans Tigellinum et Nervam, ut præter triumphales in comitio statuas, etiam in palatio imagines illorum statueret. Dedit etiam *ornamenta consularia Nymphidio, de quo nunc, quia primum*

2 Quædam vett. edd. *Turpiano.*—3 *Præfecturam* Budens.—4 Ita Mss. et veteres ac recentiores editiones. Rhenanus, *eorum quoque.*—5 In Ms. Corb. pro *sisteret*, *statuit ;* scriptum forte pro *statuerit.* Brotier.—6 Ita Mss. et

NOTÆ

bant oratione continua, et has orationes *triumphales* vocabant. Sic et hic Nero vocat senatum, quasi *gesta bello expositurus*, quasi triumphaturus de clade et exitio Reipub.

Gesta bello] Sueton. 37. 'Elatus inflatusque tantis velut successibus, negavit quenquam principum scisse quid sibi liceret.'

[d] *Triumphale decus*] Quod patrum consulto decernebatur, ut et insignia consularia. Talia impetrabat a senatu Cæsar, seu potius vi extorquebat.

Triumphale decus] Suet. Ner. 15. 'Triumphalia ornamenta, etiam quæstoriæ dignitatis, et nonnullis ex equestri ordine tribuit: nec utique de causa militari.' Non reperio apud Tacitum, Neronem dedisse insignia *quæstoria ;* de Claudio reperi.

[e] *Petronio Turpiliano consulari*] Malim *Turpiliano :* ut sit consularis ille Petronius Turpilianus, qui supra lib. proximo cum Cæsonio Pæto gessit consulatum.

Ineptum est enim dicere, quod quidam scripsit, eidem nomen, *Petronio Turpiliano Turpiano*, quasi *Tarpeiano :* temerariumque est in Augusti numismate, cujus altera facies insculptum habet, III. VIR. TVRPILIANVS, Petronium, ob idem inibi scriptum nomen, triumvirum asseverare. *Vertran.*

[f] *Tigellino*] Triumphi insignia Tigellino data, ob subversam civitatem et Rempublicam, ob profligatum ipsum principem! O triumphale portentum! O triumphum, post quem nemo, qui saperet, ambire triumphum jam omni modo pollutum debuit.

[g] *Super triumphales*] Inter *insignia triumphi* fuit *imago* triumphalis, quæ haud dubie ex more locabatur in foro præcipue, ut loco urbis magis celebri, et *oculato*, ut ait Plinius. Itaque *triumphales* istorum imagines locatæ in foro, at aliæ non triumphali habitu effigies ipsis positæ apud palatium.

Quod tamen maximæ gratiæ, et gloriæ argumentum fuit. Nempe ut quisque maxime subvertisset Rempub. ita maximis honoribus augebatur a Nerone.

[h] *Apud palatium quoque effigies*] Sueton. I. de patre Othonis: 'Namque et senatus honore rarissimo, statua in palatio posita, prosecutus est eum,' &c.

[i] *Consularia*] Igitur Nymphidius

de quo, quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque Principum[k] vulgaverat, ex C. Cæsare se genitum ferebat, quoniam forte[7] quadam habitu procerus[l] et torvo vultu erat: sive C. Cæsar, scortorum quoque cupiens, etiam[8] matri ejus illusit.

73. Sed Nero, vocato Senatu,[1] oratione inter Patres habita, edictum apud populum et collata in libros indicia[m]

se obtulit occasio, *breviter disseram: quippe etiam ipse pars calamitatum Romanarum erit. Itaque natus ille matre libertina, quæ formosum corpus servis libertisque imperitantium prostituerat, se ex C. Cæsare procreatum jactabat; sive quia fortuito statura ingens et truculenta facie erat: sive C. Cæsar, et in ipsas quoque meretrices pronus, etiam cum matre illius rem habuit.*

At Nero, vocatis patribus, et concione in senatu habita, adjecit edictum ad populum, et collecta in libros indicia et confessiones conjuratorum. Quippe crebris

veteres editiones ac recentiores. Beroaldus addidit, *Dedit etiam consularia insignia.*—7 *Sorte* Budens.—8 *Etiam* abest a Ms. Corb.

1 *Vocato senatu.* Verba Ernesto suspecta. Additum saltem vellet, *iterum vocato.* Supra enim, *vocat senatum.* Sed haud ita diligens verborum indagator Tacitus. Hinc *vocat senatum.... vocato senatu.... concione habita....*

NOTÆ

præcelluit Pallantes et Narcissos, quibus data tantum *quæstoria* aut *prætoria insignia*; qui tamen filius gladiatoris, nomine Martiani puto; quia ipse ingenuus, et militaris et equestris; nam loco Rufi postea præfectus est prætorio.

[j] *Nymphidio*] Qui novum aulæ Neronianæ portentum, et ipso Tigellino pejus, qui post exitum Fenii Rufi prætorio præfectus est, an immediate, non satis liquet: sed post finem Neronis, præfectura ejecit, gladioque exuit Tigellinum collegam et Neronis desertorem.

Dein eo usque audaciæ provectus est, ut absente adhuc Galba electo, convivium senatorum et fœminarum illustrium celebraret, ut puto, in ipsa regia, seque imperio destinaret. Ideoque statim a melioribus prætorianis occisus est in ipsis castris, quibus præerat.

[k] *Principum*] Tiberii, Drusi, Germanicorum, Caligulæ, et aliorum forte Cæsarum. Nam servi libertique Cæsaris cum hæreditate et imperio transibant in domum et familiam succedentis cujuscumque principis.

Sic familia Neronis Cæsaris ad Galbam pertinuit, licet ille nullo gradu propinquitatis Cæsares contingeret; quia scil. Cæsari succedebat Cæsar Galba; et sic de sequentibus principibus.

[l] *Habitu procerus*] Sueton. Cal. 50. 'Statura fuit eminenti, pallido colore, corpore enormi, gracilitate maxima cervicis et crurum, et oculis et temporibus concavis, fronte lata et torva, capillo raro, ac circa verticem nullo, hirsutus cetera,' &c.

[m] *Collata in libros indicia*] Quia nimia et prolixa hæc, *in libros collata*

confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, 'tanquam viros[2] [n] insontes ob invidiam aut metum[3] exstinxisset.' Ceterum cœptam adultamque et revictam conjurationem, neque[4] tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat, et fatentur,[5] qui post interitum

populi sermonibus lacerabatur, quasi viros innocentes per odium *seu æmulationem*, vel ob formidinem, interfecisset. *Ceterum ortam, adauctam, et compertam esse conjurationem, neque tunc in dubium revocavere, quibus veritatis inquirendæ cupido fuit; et confitentur etiam tum, qui post mortem Neronis in urbem reversi sunt.*

oratione habita. Brotier.—2 Sic bene Ms. Corb. et editiones recentiores. Vulgo in Mss. et editionibus veteribus, *viros et insontes:* unde Freinshemius tantabat, *claros et insontes.* Idem. Bipont. emendant *veros.*—3 Ms. Corb. *metumque*, deleto *aut.*—4 Budens. *nec.*—5 Ernestus mallet, *fatebantur*, ni vixe-

NOTÆ

atque collecta vulgavit, oratione habita primo apud senatum, dein apud populum edicto, multis exemplaribus editis in vulgus, distributisque forte toto imperii orbe, ut sic se absolveret, ut sibi ipse innocentiam donaret, aut arrogaret quocumque modo.

Indicia et confessiones] Vertunt, quasi *edictum* illud et *indicia* illa in ærarium, seu in acta publica, referri jussisset Nero. Non repugno.

Id tamen præcise ex verbis Taciti non satis liquet: immo, ut edicta ad populum publice proposuit proscripsitque, ita et indicia confessionesque eas apud senatum populumque Rom. vulgavit ac publicavit; addito scil. edicto, quo populum monebat, increpabat, &c.

Nempe ut *rumores* istos, *quibus lacerabatur*, cohiberet, lectis publice libris illis confessionum et indiciorum, quæ ultro promserant de se et invicem conjurati.

[n] *Viros*] Intellige, quasi omnes illos viros, non ob conjurationem, sed ob metum vel invidiam interfecisset; ut antea Rubellium Plautum, Syllam, et mox Scribonios fratres, Corbulonem, et alios multos occidit. Nec enim distinguebat vulgus, nec certe recenti re satis distinguere verum potuit.

Arcana aulæ aut ambigua sunt, aut de industria sæpe obscurantur, et Nero tum certe sontes multos occidit; sed simul interemit etiam insontem Vestinum consulem æmulatione uxoria, et Senecam odio proprio aut metu.

Sic et Rufum Crispinum subvertit etiam occasione, non crimine conjurationis, aliique pulsi metu et odio, quasi principem 'non quidem odissent, sed tamen (odisse) existimarentur.'

Tanquam viros insontes] Certe multos subvertit Nero occasione conjurationis, quasi sævitiæ implendæ non sufficerent tot conjurati.

In his Seneca solo odio damnatus, Vestinus consul ob facetias et uxorem Statiliam, Nonius Priscus 'per amicitiam Senecæ,' Rufus Crispinus, 'quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat,' Verginius ob eloquentiam, Musonius ob sapientiam, et alii multi, qui 'se tantum reos pœna experti sunt.'

Neronis in urbem regressi sunt. At in Senatu cunctis, ut cuique plurimum mœroris,[o] in adulationem demissis, Junium Gallionem,[p] Senecæ fratris morte pavidum et pro sua incolumitate supplicem,[q] increpuit Salienus Clemens, 'hostem et parricidam' vocans: donec consensu Patrum deterritus est, 'ne publicis malis abuti ad occasionem pri-

Sed in senatu universis, ut quisque maximo mœrore affectus erat, *in assentationem abjectis, Salienus Clemens objurgavit Junium Gallionem, Senecæ fratris nece exterritum, et pro sua salute orantem, eumque* hostem et parricidam *appellabat; donec concordia patrum absterritus est,* ne malis publicis abuti ad ultionem privata-

NOTÆ

[o] *Ut cuique plurimum mœroris*] An simulatum civium mœrorem intelligit, propter pericula conjurationis a principe adita? minime: nam potius per adulationem dissimulanda lætitia fuisset.

An mœror ex publica clade tot illustrium virorum? Verius interpretor ex consanguineis et amicis necatis, cujus cladis neminem expertem fuisse credendum est. Sed ad quoscumque ea plurimum pertinebat, eo magis dolorem per demissam adulationem dissimulabant. *Pichena.*

Ex utroque potuit esse mœror, et ex clade virorum illustrium, quia spectabat res et exemplum ad optimos et nobilissimos cives, et etiam ex nece consanguineorum.

Sive spectarent Rempub. sive se et familiam aut propinquitates, *plurimum mœroris* inerat; qui quo major, eo cautius occultabatur.

Plurimum mœroris] Sic lib. I. 7. 'At Romæ ruere in servitium consules, patres, eques, quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes.'

Sic et hic patres, quo propinquiores eorum interemti, quo cariora eorum pignora sublata erant, eo impensius in adulationem demissi abjectique, nempe in senatu ipso.

Ut supra 71. 'Alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates Diis, &c. genua ipsius advolvi, et dextram ipsius osculis fatigare.'

[p] *Junium Gallionem*] Quem Nero post interfecit. Dio. In Eusebio autem clarius: 'Junius Annæus Gallio, frater Senecæ, egregius declamator, propria se manu interfecit: mortem ejus Nerone in suam præsentiam differente.'

Hoc confert illud Chronicon in annum hunc eundem, quo Lucanus et Seneca occisi. Mirum in Tacito nihil esse, si tamen hoc tempore ea cædes. *Lipsius.*

Gallionem] Is est, qui '*unco tractum in cœlum Claudium*' dixit, eleganti irrisione. Quique nominatim voce Neronem citavit, ut in theatrum prodiret.

[q] *Supplicem*] Nempe, apud patres in curia, non apud principem, qui tum non aderat in senatu. Forte Junius Gallio loco sententiæ aliquid addiderat de sua innocentia. Sed cum ea, quæ diceret, vera aut falsa pro opinione, favore, aut libidine cujusque Patrum reputarentur, ad preces in tanta consternatione confugit, rogavitque Patres pro sua salute.

At in tanto numero senatorum, non defuit acer adversarius, qui occasione data, non certe amore boni publici, sed proprio odio, tales preces repelleret, et acriter inveheretur in supplicem.

vati odii videretur, neu composita[6] aut obliterata mansuetudine Principis novam ad sævitiam[r] retraheret.'

rum inimicitiarum putaretur, et ne quæ pacata jam et abolita erant lenitate imperitantis, ad novam crudelitatem revocaret.

rint, cum hæc scriberet Tacitus. Certe vivere potuerunt. *Brotier.*—6 Sic bene Lipsius. In Mss. et veteribus editionibus, *Neu compositam et obliteratam mansuetudinem Principis:* quod absurdum. Tentabat quoque Ernestus, *neu composita re et obliterata, mansuetudinem Principis.* At probabilior Lipsii emendatio. Alii quoque emendant, *neu composita, aut obliterata:* eodem sensu. *Idem.*

NOTÆ

Qui tamen a melioribus comprimitur absterreturque, 'ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur.'

[r] *Neu composita aut obliterata mansuetudine Principis novam ad sævitiam, &c.*] Lectionem Flor. reposui: *Neu compositam aut obliteratam mansuetudinem principis novam ad sævitiam retraheret.* Vulgati, *et obliteratam;* ac deinde, *traheret.*

Fortasse locus sic construi potest: Neu mansuetudinem principis retraheret ad novam sævitiam, compositam jam, aut obliteratam: sed inepta et absurda constructio.

An legendum, *immansuetudinem?* sensus certe aliquid tale exigit, cum dicat *novam ad sævitiam.* Pichena.

Neu compositam, &c.] Prave scriptum, et in contumeliam Neronis. Valde scilicet principem laudent, si *obliteratam* clementiam ejus dicant: id est, abolitam et sepultam.

Ne dubita scribere: *composita et obliterata mansuetudine principis.* Hoc volunt: Ne ea, quæ obliterata jam essent, et tantum non deleta ex animo principis, ille renovaret, et novæ sævitiæ materiem suggereret. *Lipsius.*

Sensus hic verus; sed tamen retinenda verba Taciti, ut sunt, quia Mss. lectio hæc.

Neu compositam] Pro palato vulgi mallent, *neu composita aut obliterata, &c.* sed pro genio Taciti præferimus lectionem Mss. *Neu compositam et obliteratam mansuetudinem principis, &c.* quia justior oppositio seu antithesis inter illa duo, *mansuetudinem* et *sævitiam, obliteratam* et *novam.*

Nec contumeliosum, quod *clementia* principis *composita* dicatur, isto nempe sensu, quo intelligi verba Taciti debent: *Neu principem a composita et obliterata mansuetudine ad novam sævitiam retraheret.* Dicitur *obliterata* et quasi vetusta *mansuetudo principis,* non quia sit abolita aut sepulta, sed per oppositionem ad novam nempe et irritatam iterum *sævitiam* illam, ad quam retrahebatur Nero.

Neu compositam, &c. mansuetudinem] Et quidni dici possit *composita mansuetudo* ex ira et post iram, ut et ira dicitur *componi,* mitigari, aut placari? hæc quippe certe reciprocantur.

Nonne irritatur *mansuetudo principis?* quidni et componi ac *composita mansuetudo* ejus dici possit? Quidni et *obliterata,* ut ira, ita et *mansuetudo* dici possit, cum res nempe et iræ causæ, et omnia quæ mansuetudinem irritabant, abolita jam et *obliterata* sunt, ut hoc casu?

Id genus loquendi condonandum genio Taciti fuit, qui gravior ac vehementior; et qui res pro verbis ipsis, qui sensus verbis rebusque ipsis validiores promere solet; qui sensus, li-

74. Tum 'dona et grates Deis'[s] decernuntur[1 t] 'propriusque honos Soli,' cui est vetus ædes apud circum,[u] in quo facinus parabatur, 'qui occulta[2] conjurationis Numine[v] retexisset: utque Circensium Cerealium[w] ludicrum pluribus[x] equorum cursibus celebraretur: mensisque[3] Aprilis *Neronis* cognomentum acciperet: templum Saluti exstrueretur eo loci,[y] ex quo Scevinus ferrum promserat.' Ipse

Tum censentur donaria, et grates Diis, atque proprium decus Soli, *qui priscum delubrum habet in Circo, quo* loco *cædes destinabatur, ut* qui clandestina *consilia* facinoris *suo* numine aperuisset: statutumque, ut Circenses ludi Cereales pluribus equorum cursibus ederentur; et Aprilis mensis vocabulo *Neronis* appellaretur: fanum Saluti statueretur eo loco, ex quo Scevinus pugionem detraxerat. *Ipse*

1 Brotierus delet *decernuntur,* monente Lipsio: sed omnes editi servant.—2 Certe, cum hæc relego, *honos Soli, cui est vetus ædes .... in quo facinus .... qui occulta,* si librarii nihil peccarunt, accusanda Taciti indiligentia. Ignoscendum tamen, 'Quandoque bonus dormitat Homerus.' *Brotier.*—3 *Mensis quoque Aprilis* Mss. Reg. Corb. et editio princeps, et sic Brotierus cum Ho-

NOTÆ

cet parum *comti* in speciem videantur, in mente, in re tamen efficacissimi sunt; et hi certe palatum magistrorum hujus ævi longe superant atque præcellunt.

Vetus et manuscriptorum lectio hæc; ideoque vera, aut certe longe verior ac certior, quam eæ variæ lectiones, quas cudunt ac confingunt ultro nostræ ætatis interpretes.

[s] *Grates Deis*] Forte et imagini suæ, a qua sibi detegi insidias credebat, vel fingebat.

Suet. Ner. 56. 'Icunculam puellarem, cum quasi remedium insidiarum a plebeio quodam et ignoto muneri accepisset, detecta confestim conjuratione, pro summo numine, trinisque in die sacrificiis colere perseveravit. Volebatque credi monitione ejus futura prænoscere.'

Amazonem vocat Plinius eam imaginem, quam circumferebat passim Nero, quocumque iret.

[t] *Decernuntur*] Adulterina illa vox delenda est: facta fuit ex præced. voce *decreta,* quæ sufficit. Nam ibi *decreta dona,* grates Deis, propriusque honos Soli, *utque Circensium,* &c.

Alterutra vox superflua, vel *decreta,* vel *decernuntur.*

[u] *Ædes apud Circum*] De qua Tertullianus libello de spectaculis. *Lipsius.*

[v] *Numine*] De Sole Plin. II. 6. 'Hunc mundi esse totius animum ac planius mentem: hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet, opera ejus æstimantes,' &c.

'Hic suum lumen ceteris quoque sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens, ut principi literarum Homero placuisse in uno eo video.'

[w] *Cerealium*] Quia scil. ludis Cereris exequi facinus destinaverant conjurati, supra 53. 'Tandem statuere Circensium ludorum die, quo Cereri celebratur, exequi destinata.'

[x] *Pluribus*] Pluribus cursibus equorum Collegam, quam pro more celebrari soleret.

[y] *Eo loci*] Supra 53. 'Primas sibi partes expostulante Scevino, qui pu-

eum[4] pugionem apud capitolium sacravit,[z] inscripsitque JOVI VINDICI.[a] In præsens haud animadversum:[b] post arma Julii Vindicis, ad auspicium et præsagium futuræ ultionis[c] trahebatur. Reperio in commentariis Senatus, Cerialem Anicium, Consulem designatum, pro sententia dixis-

Nero *hunc gladium dicavit in Capitolio, et inscripsit* JOVI VINDICI. *Quod tunc non advertere, sed post exortum bellum Julii Vindicis, velut omen et ostentum futuræ vindictæ interpretabantur. Invenio apud Acta senatus, Cerialem Anicium designa-*

mero. Puteolanus, *mensisque*.—4 Ms. Reg. *ipse enim*.—5 *Ut* abest a Mss.

NOTÆ

gionem templo Salutis in Etruria, sive ut alii tradidere, Fortunæ, Ferentano in oppido detraxerat,' &c. Cur templum Saluti, si jam templum Salutis fuit eo loco, ex quo pugionem promsit?

Sed hæc omnia per assentationem, quæ eo citius mox obliterantur, quo in præsens flagrantior est adulatio.

Nec conveniebant etiam tum, an ex templo Fortunæ accepisset pugionem: et assentatores, ut falsi et mendaces, ita parum memores. Modo adulentur, parum interest.

[z] *Apud Capitolium sacravit*] Ritu veteri, et recepto. Sueton. Cal. c. 24. 'Tres gladios in necem suam præparatos, Marti ultori, addito elogio, consecravit.' Idem Vitellio c. 10. 'Pugionem quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam misit Marti dedicandum.' Dio in Antonino Caracalla: 'Et gladium, quo fratrem occiderat, dicare Deo ausus est.'

Sed et apud Græcos, Olympias 'gladium, quo rex (Philippus) percussus erat, Apollini, sub nomine Myrtales, consecravit,' ait Justinus.

Tertullianus pulchre de Resurrectione carnis: 'Gladius bene de bello cruentus, et melior homicida, laudem suam consecratione pensabit.' *Lips.*

[a] *Inscripsitque Jovi Vindici*] Malim singulari nota J. Vindici. Sic enim ad præsagium et auspicium futuræ ultionis, ac Julii Vindicis nomen ac res, facilius trahi tandem potuerunt. *Boxhornius.*

[b] *In præsens haud animadversum*] Multa hic male ac misere miscet optimus Maurus: sed error capitalis, Vindicis motum assignari anno, quo Caii Vipsanius et Fonteius Coss. fuerunt.

Nam ubi Suetonius, 'ipso die quo matrem occiderat,' non *diem* intelligit etiam ejusdem anni, quo Agrippina trucidata, sed idem, qui, nono post anno, redibat, C. Silio Italico M. Galerio Trachalo Coss. Nulla igitur ista oblivio Taciti. *Gronovius.*

[c] *Futuræ ultionis*] Quasi tandem Deus cui sacraverat pugionem, ulturus esset ipsius facinora, sceleraque. Post arma mota Vindicis, tandem nomen illud in præsagium ultionis trahebant.

Sic apud Suet. de eodem Nerone 46. 'Cum ex oratione ejus, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in senatu, daturos pœnas sceleratos, ac brevi dignum exitum facturos, conclamatum est ab universis, Tu facies, Auguste.'

Quæ vox in omen accepta est, quasi sceleratus ipse Nero brevi daturus esset pœnas: quod et brevi contigit.

se, 'ut[5] templum D. Neroni[d] quam maturrime publica pecunia poneretur.' Quod quidem ille decernebat, tanquam mortale fastigium egresso et venerationem hominum[6] merito,

tum consulem protulisse sententiam, ut quam celerrime templum exstrueretur Divo Neroni publico sumtu. *Quod quidem consul censebat principi, quasi qui sortem mortalium* jam *excessisset, ac cœlestes honores meruisset: quod* quidem *ad*

Harl. Jes.—6 Brotier. legit *venerationem Deum;* et sic emendationem explicat: Ms. Reg. *venerationem ad Deum item hominum merito.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteres editiones, *venerationem item hominum merito.* In recentioribus editionibus omissum, *item.* Muretus, Ursinus, Schurzfleischius pro *hominum* emendabant *numinum.* Jac. Gronovius, *cælitum.* Ex Ms. Reg. et ipso sensu emendavi, *Deum.* Glossema est, *item hominum.* Brotier. *Venerationem hominum.* Muretus et Ursinus corrigebant *Numinum.* Jac. Gronovius *cælitum. Numinum* placebat etiam Schurzfleischio. Oppositionis lex tale quid desiderat. *Mortali fastigio* opponitur *veneratio Numinum.* Mss. et edd. vett. addunt *item* ante *hominum;* quod sustulit Rhenanus. Brotierus e Ms. Reg. et sensu dedit *ven. Deum.* non male. *Ernest.* Illud *item* ortum erat e vitiosa scriptura, quam Bud. servat, *veneratio item hom.* pro *venerationem hom.* Non video, quomodo Rhen. asserere potuerit, *item* non esse in libro manuscripto. Ipse dedit *venerationem*, emendans scil. Bip. sic locum constituunt: *et ven. merito: item, hominum quorundam ad omina dolo* i. e. inani solertia rebus, ubi evenere, omina quærendi, *in signum exitus*, præsagium mortis, *verteretur.* Mihi simplicior longe emendatio in mentem venit, quam Hillero etiam placuisse video Rac. 19. *quorundam dolo ad omina sui exitus verteretur*, vel, ut Hill.

NOTÆ

[d] *Templum D. Neroni*] Hinc præsagium mortis Neronianæ, et *Divum* appellans Neronem, si de mendacio non erubuit, de infausto potuit timere: quoniam maledictum est, ante ἀποθέωσιν, Deum Cæsarem nuncupare. Tertullianus Apologet. 34. *Vertran.*

Templum Divo Neroni] Tales Divos salse derisit Diogenes Cynicus Apoph. III. 74. 'Athenienses per adulationem decreverunt, ut Alexander pro Libero patre haberetur et coleretur. Hunc honorem irridens Diogenes: Et me, inquit, Serapin facite. Ut enim Bacchus inter Satyros est, ita Serapis ab Ægyptiis, specie bovis, colitur.'

Et Alexander ipse cum aliquis ipsi talem divinitatem ingereret, 'quales,' inquit, 'Dii sumus, timeo, ne Diis invisi.'

D. Neroni] Forte, quia vitata tam infesta conjuratione, jam quasi mortalitatem effugisse, jam quasi mortale fastigium egressus, et quasi divinitatem assecutus reputabatur.

Sed id potius omen mortis postea interpretati sunt homines. Ideoque magis mortalis creditus, quod jam Divus vocaretur.

Sic Vespasianus moriens in semet jocatus est, 'ut puto, Deus fio,' teste Suetonio.

At quomodo Deus, qui ne quidem homo est, qui nullibi gentium est? an Deus esse potest, qui esse et imperare desiit? Sic tamen post fata et cineres adulationem propagabant boni patres, quasi sævitiam successorum sic redemturi. Nam ex clementia et Reipub. bene gestæ gloria boni principes cœlo dicati: ut contra scelerosi gloria omni, cœloque æternum abdicati, perpetuaque in posteros infamia damnati sunt.

quorundam dolo ad omina[7] sui exitus vertebatur: nam Deum honor[e] Principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.

præsagia suæ mortis aliquando trahi posset. Quippe cultus Deorum non ante exhibetur imperatori, quam inter mortales vivere desierit.

vertebatur. Oberlin.—7 *Ad omina solum sui exitus.* Sic bene Ms. Corb. altera manu. Nam prima erat, ut in editione principe, *ad omnia solum. Omina* habet quoque Ms. Bodl. sed mendose, ut multi Mss. *dolo sui exitus.* Ms. Flor. *dolum.* Inde Puteolanus, *ad omina olim sui exitus;* [et sic Gronovius et Ryckius.] Ms. Agr. *quod ad omen futurum sui exitus vertebatur.* At mera est librarii conjectura, quam ne Ryckius quidem probavit. Verius et ex Mss. emendavi, *ad omina solum.* Brotier.

NOTÆ

e *Deum honor*] Curtius, l. VI. Alexander de Philota: 'Hic, cum scripsissem ei pro jure tam familiaris usus, atque amicitiæ, qualis sors edita esset Jovis Hammonis oraculo, sustinuit scribere mihi, se quidem gratulari, quod in numerum Deorum receptus essem; ceterum misereri eorum, quibus vivendum esset sub eo, qui modum hominis excederet.' At fortius Callisthenes apud Curt. l. VIII. 'Intervallo enim opus est, ut credatur Deus; semperque hanc gratiam magnis viris posteri reddunt. Ego autem seram immortalitatem precor regi, ut vita diuturna sit, et æterna majestas. Hominem consequitur aliquando, nunquam comitatur divinitas.'

C. CORNELII TACITI

AB

EXCESSU DIVI AUGUSTI

ANNALIUM

LIBER SEXTUS DECIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. 1. 2. Illudit fortuna vanitati Neronis per Bassum, qui thesaurum in Numidia defossum jactat, quem 3. Nero frustra quærit. 4. Lustrali certamine victoria cantus oblata Neroni, et corona facundiæ. 5. In eo spectaculo auditorum molestia et Vespasiani periculum. 6. Poppæam mortuam laudat Nero apud rostra.

7—9. Pulsi Cassius et Silanus necantur. 10. 11. L. Vetus cum Sextia socru et Pollutia filia perit. 12. Accusatoris præmia. Mensium nova nomina. 13. Turbine ventorum vastata Campania. Pestilentia. Lugdunensem cladem Princeps solatur. 14. 15. Sosiani fraude Chaldæorum consultores, P. Anteius et Ostorius Scapula, delati mortem jussi properant. 16. Taciti super tot cladibus querelæ. 17. Rufius Crispinus coactus se interficit. Mella falsis literis circumventus, similique arte Cerialis. 18. 19. C. Petronius, erudito luxu notus, Tigellini invidia exosus, venas sibi incidit, flagitia Principi codicillis exprobrat: 20. inde Siliæ exilium.

21. 22. Thraseam Pætum accusant Cossutianus et Eprius; 23. Baream Soranum Ostorius Sabinus. 24. Ad Neronem codicillos dat Thrasea. Is Patres vocari jubet. 25. 26. Consultat Thrasea, an in curia defensionem tentet. 27. Nero Senatum armis obsidet, infrequentiam Patrum arguit. 28. 29. Marcellus Eprius Thraseam, Helvidium, Agrippinum, Montanum, 30. Ostorius Baream cum filia Servilia accusant. 31. Eorum miserabilis defensio in Senatu. 32. Egnatius pseudostoicus perfide in Soranum agit; cui 33. Cassius Asclepiodotus egregiam fidem præstat. Thraseæ, Sorano, Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius, Paconius, Italia pulsi. Montanus patri concessus. Accusatores remunerati. 34. Thrasea libat Jovi Liberatori. Anni unius hæc gesta, quia reliqua libri Fatum invidit.

C. SUETONIO. L. PONTIO TELESINO. COSS.

ILLUSIT dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius et promissa[1] Cesellii Bassi; qui origine Pœnus,[a] mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam[2] retraxit:[3] vectusque Romam,[4] Principis aditum emercatus, expromit, 'repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi et antiquo pondere: lateres quippe præ-

Postea Neronem delusit fortuna per vesaniam illius, et pollicitationes Cesellii Bassi, qui natione Carthaginensis, mente emota, nocturni insomnii speciem ad certam spem flexit. Delatusque in Urbem, cum Cæsaris aditum pretio redemisset, renuntiat, inventam in rure suo speluncam, profunditate maxima, in qua ingens auri copia haberetur, non in speciem pecuniæ *signatæ*, sed informi et vetusta mole. Etenim lateres magni ponderis *specu* inesse, positis alia parte

1 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. Sic quoque Pichena e Ms. Flor. Ait tamen Gronovius in Ms. Flor. scriptum, *et promisso.* In Ms. Reg. et editione principe, *ex promisso.* Brotier.—2 Mss. Bodl. Jes. Corb. *dubie.*—3 Ms. Corb. *detraxit.*—4 Cod. Agr. *et Principis.*—5 Addunt

NOTÆ

[a] *Pœnus*] Lib. XV. cap. 13.

graves jacere, astantibus parte alia columnis: quæ per tantum ævi occulta augendis præsentibus bonis.[5] Ceterum, ut conjectura demonstraret,[6] Didonem Phœnissam,[7] [b] Tyro[c] profugam,[d] condita Carthagine,[e] illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut Reges Numidarum,[f] et alias[8] infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.'

2. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis,[1] [g] per quos nosceret, an vera afferren-

antri columnis. Quæ *gaza* tot per ætates obtecta *jacuerat*, ut *hinc* præsentis *ævi* opes increscerent. Ceterum, ut conjectare liceat, Reginam Phœnissam Tyro fugientem, constructa Carthagine, illas divitias ibi occultasse, ne nova plebs nimiis opibus superbiret, aut Numidarum reges alioquin infesti, cupiditate auri ad arma *inferenda* excitarentur.

Itaque Nero, neque monentis, neque ipsius rei fide satis perspecta aut explorata, nec missis, qui rem *inspicerent, et per quos comperiret, an vera* et certa essent, quæ

Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *latuerint;* quod recte omissum in Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. editione principe et recentioribus. Prius enim dictum, *occulta.* Brotier.—6 In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et editionibus veteribus, *demonstrat.* Freinshemius emendavit, *demonstret,* [quod habet Ryckius et Gronovius.] Ernestus ex erasa Ms. Guelf. syllaba conjecit, *demonstraret.* Quod verius et aptius. *Idem.*—7 Vulgo legitur *Fenissam;* sed *Phœnissam* etymologia postulat. *Ryckius.*—8 *Et alias* absunt a Ms. Reg. et editione principe. Pro *et* Heinsius conjicit legi *ei.*

1 In scriptis et editis libris, *nec missis visoribus, per quos nosceret,* [et sic

NOTÆ

[b] *Phœnissam*] Phœnicia, vel Phœnice, provincia Syriæ regionis, ad mare Phœnicium, partem maris Mediterranei. Hodie pars Meridionalis præfecturæ *Tripoli,* et pars septentrionalis præfecturæ *Scham* vel *Damas;* in Souria regione Imperii Turcici Asiatici. Ex Chartis Sansonis. *Tillemonius.*

[c] *Tyro*] Tyrus, urbs Phœniciæ provinciæ, in Syria regione. Hodie *Sor,* urbecula præfecturæ Damasci, in Souria. *Tillemonius.*

[d] *Didonem . . . . profugam*] Anno Mundi 3147. ante Christum natum 907. *Tillemonius.*

[e] *Carthagine*] Carthago, urbs Africæ provinciæ ad mare Africum. Hodie ruinæ visuntur prope urbem *Tunis,* in regno Tunetano, et in Barbaria. *Tillemonius.*

[f] *Numidarum*] Numidia, provincia Africæ minoris, sub Romanis. Hodie *Constantina* provincia regni *Alger* in Barbaria: priscis temporibus Numidia latius patuit, et eo usque, ubi nunc regnum *Alger* integrum, et forsan pars regionis *Biledulgerid,* late sumtæ. *Tillemonius.*

[g] *Nec missis*] Vulgo *missis visoribus:* et ita *invisores* Apuleius dixit, et si alio quodam sensu, I. Florido: 'Si quis forte in hoc pulcherrimo cœtu ex illis invisoribus meis malignus sedet.'

Mirum ni Sallustio quoque hæc vox restituenda apud Fabium l. IX. 'Unde usque eo processum est, ut non pœniturum pro non acturo pœnitentiam: et visuros, ad videndum missos idem auctor (Sallustius) dixerit.' Puto, *visores;* et hinc sumsisse

tur,[a] auget ultro rumorem, mittitque, qui velut paratam[3 h] prædam aveherent.[4] Dantur triremes et delectum remigium[5 i] juvandæ festinationi: nec aliud per illos dies populus[6] credulitate,[j] prudentes diversa fama, tulere.[7] Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro[k] celebrabatur:[l]

nuntiabantur, intendit ultro famam ipse, *et mittit, qui veluti paratas opes deferrent. Triremes conceduntur et eximium remigium* additur *augendæ celeritati: nec aliud per id tempus, vulgus credendi facilitate disseruit,* nec aliud *prudentes diversis sermonibus* agitavere. *Ac forte Neronium certamen secundo quinquennio exhibe-*

Ryckius et Gronovius.] At *visoribus* vox insolens, nec unquam scriptoribus Latinis audita; indigna etiam brevitate Corneliana. Librarii, quorum ætate vigere potuit, eam ad libri oram adscripsisse videntur; inde ipsum in librum irrepserit. Eadem est quoque Cl. Ernesti sententia. *Brotier.*—2 Bene Mss. Reg. Corb. Puteolanus, *afferrentur*. Perperam in Mss. Harl. Jes. et editione principe, *assererentur*. Male quoque Ms. Flor. *adserrerentur.* Forte tamen hic error innuit emendandum, *asseverarentur*. Sæpe enim in hoc verbo errant librarii. *Idem.*—3 *Partam prædam.* Ita libri scripti et editi. Acidalius frustra téntat, *paratam*. Brotier.—4 Sic bene Ernestus. Verbum enim illud exquisitius est, quam *adveherent*, ut est in Mss. et veteribus editionibus, solito librariorum errore. *Idem.* Gronovius et Ryckius habent *adveherent.* Budens. *partem prædam veherent.*—5 Vulgo *navigium;* quod habet Gronovius, et Brotierus probat. Ryckius *navigium*, sed in margine *remigium*. Boxhornius emendat, *remigium*, ex III. 1. XIV. 39.—6 Male Puteolanus, *populus plus.* Natus error, quod in quibusdam Mss. ut in Ms. Bodl. sit scriptum per literarum compendia *plus*, et in margine *populus*. Brotier.—7 Bene Mss. Flor.

NOTÆ

nostrum. *Lipsius.* Sic Tacitus; at non Sallustius.

[h] *Paratam*] Vulgo *partam;* et bene; quasi *partam* felicitate Principis prædam, vindicabat, jamque advehebat Romam.

[i] *Remigium*] Vulgo *navigium:* vel scripsit *remigium*, vel intelligendum de navigio præcipuo, quod proprie in id ornatum esset, ut aurum adveheret.

Navigium] Alii *remigium*, bono sensu. Ita ut lectissimi remiges in id missi fuerint, ut celerius, promtius certiusque adveheretur aurum. Attamen cum sileant omnes libri Mss. puto id dictum per figuram quam vocant ἓν διὰ δυοῖν.

Ita ut triremes et delectum illud *navigium* unum et idem sit: innuit Tacitus in id potissimum delectum *navigium*, nempe Triremes, ut scilicet acceleraretur iter et expeditio, et ut opes illæ citius in urbem et aulam inveherentur.

[j] *Populus credulitate*] Sic Tac. lib. I. 47. de Tiberio: 'Ceterum ut jam jamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hyemem aut negotia varie causatus, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.'

[k] *Secundo lustro*] Id est, secundo quinquennio. Tum secundo celebrabatur illud ludicrum, quod primo instituerat Nero ante quinque annos, more Græcorum, et in quo proposita præmia Poëtis, Oratoribusque, qui vicissent.

[l] *Celebrabatur*] Nempe intra paucos

a narratoribus[8] oratoribusque[m] præcipua materia in laudem Principis assumta est: 'non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram[9] [n] et obvias opes deferre Deos:' quæque alia, summa facundia nec minore adulatione, servilia[10] fingebant, securi de facilitate credentis.

3. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis, quas multos per[1] annos prodi-

batur; oratoresque illud tanquam *præcipuum argumentum in decus Cæsaris sibi delegere:* quippe non tantum suetas messes *provenire*, nec *solummodo* in terræ visceribus rude ac informe aurum gigni, sed nova fœcunditate abundare arva, et faciles promtasque opes Deos elargiri; *et cetera* hujusmodi *quæ magna eloquentia, nec minori assentatione excogitabant, securi de credulitate Neronis.*

Interea crescebat luxus vana spe, et absumebantur antiquæ opes, velut exhibitis novis, *quas per multos annos* Nero *profunderet. Quin et inde jam donabat; et*

Corb. Reg. *tulere.* At corrupte in iis, ut in ceteris Mss. *prodentis* pro *prudentes*, quod forsan erat antique scriptum *prudentis*, vel *prudenteis.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. *tulerat* pro *tulere.* [Et sic Ryckius.] *Brotier.*—8 In Ms. Flor. *auaratoribus oratoribusque.* Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. *ab uratoribus oratoribusque.* Ms. Agr. *ab auctoribus oratoribusque:* sed, ut sæpe monuimus, non ex veteribus libris, sed ex viri eruditi conjectura. Inde Gronovius emendabat *ab actoribus.* Melius veriusque Lipsius, *a vatibus.* Vates enim et oratores in hoc ludicro certabant. Suetonius in Ner. XII. *orationis carminisque Latini coronam* memorat. *Brotier. A vatibus* recepit Brotierus. Pich. volebat *ab adulatoribus*, quia mox adulationis mentio. Hill. Rac. 16. vel hoc probat, vel Lipsii *ac vatibus.* Bip. legunt *a narratoribus*, i. e. poëtis, quibus scil. tribuuntur narrationes, narratiunculæ ap. Quint. II. 4. I. 9. Etsi hoc non satis arrideat, recipiendum puto, quippe quod proxime ad Flor. lectionem accedit. *Oberlin.* Gronovius habet *ab actoribus orat:* Ryckius solummodo *oratoribusque.*—9 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. Puteolanus emendavit, *terræ;* Rhenanus, *terra;* Lipsius, *terras;* et sic Gronovius et Ryckius.—10 Ernestus veretur, ne *ingenia* exciderit.

1 Ms. Corb. *per multos.*—2 *Promissi specus* absunt a Mss. Reg. Agr. et edi-

NOTÆ

dies celebrari debuit. Nam infra: 'Senatus propinquo jam lustrali certamine:' quia instabat certamen, Oratores materiam hanc arripuerunt in laudem principis.

[m] *Oratoribus*] Vatic. *Ab aratoribus, oratoribusque;* unde Lipsius refingebat, *rhetoribus oratoribusque*, vel *vatibus oratoribusque.* Flor. habet, an *aratoribus, oratoribusque.* Unde Pichena, *adulatoribus, oratoribusque.*

Num forte *narratoribus?* nam suas historias aut carmina recitabant ipsi auctores: vel forte eadem vox *Oratoribus* bis intrusa est perperam ab exscribentibus.

[n] *Provenire terram*] *Nova ubertate provenire terram*, est novo genere fœtus esse fœcundam et fertilem.

Sic Plautus in Truculento II. 4. 'Cumque bene provenisti salva, gaudeo:' Et eadem fabula II. 6. 'Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, gratulor.' *Gronovius.*

geret. Quin et inde[o] jam largiebatur: et divitiarum expectatio inter causas paupertatis[p] publicæ erat. Nam Bassus, effosso agro[q] suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus[2] asseverat, sequunturque non modo milites,[r] sed populus agrestium, efficiendo operi assumtus, tandem, posita vecordia, 'non falsa[3] ante[4] somnia[s] sua, seque tunc primum[5] elusum,' admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam, 'vinctum ac mox dimissum,' tradidere, 'ademtis bonis, in locum Regiæ gazæ.'

spes opum inter causas publicæ egestatis erat. Quippe Bassus, effosso campo suo, et latis passim terris, dum hanc vel illam sedem oblati sibi per quietem *metalli affirmat, sectanturque non solum milites, sed et multitudo rusticanorum, effodiendis specubus evocata, demum omissa vesania,* obstupescens, quod nulla ante vana sibi per somnum species oblata *esset,* et se tunc primum deceptum *admirans, dedecus et formidinem spontanea morte vitavit. Quidam* in vinculis habitum, ac dimissum posthac *prodidere,* ablatis *illi* opibus *suis,* loco regii thesauri, *quem promiserat.*

tione principe. Ms. Flor. et Puteolanus, *promi specus.* In Mss. Bodl. Guelf. *dum hoc vel illo loco promi specus.* Mss. Harl. Jes. *dum hæc vel illo loco promi specus.* In Ms. Harl. altera manu emendatum, *hoc.* Beroaldus emendavit, *promissi specus;* quæ forte redundant. Specus enim erat in agro Cesellii Bassi jam effosso, et latis circum arvis. *Brotier.*—3 Male Ms. Harl. *falso.*—4 Ms. Flor. *antea,* et sic Ryckius et Gronovius.—5 Ita plerique Mss. et Puteolanus. In Ms. Reg. et editione principe, *primo;* quod auribus foret gratius. *Brotier.*

NOTÆ

[o] *Inde*] De illis imaginariis opibus munificus, jam multa largiebatur multis.

[p] *Paupertatis*] Jam præsentes opes impendebant, inani spe auri, quod nunquam habituri erant. Sic 'gliscebat luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis novis divitiis, quas postea decoquerent.

Et per talem luxum gliscebat simul paupertas publica, cum falsa et vesana spe opes publicæ absumerentur.

[q] *Effosso agro*] Simillima stultitia Pompeii exercitum incidit, cum is in eadem Africa contra Domitium et Iarbam, militaret. Nam cum quidam thesauros aliquos casu reperissent, fuere qui dicerent persuaderentque, totum eum locum auri plenum, a cladibus Pœnorum ibi repositi, atque ita miles avidus ad fodiendum se dedit per plures dies.

Interim Pompeio ridente simul et indignante, tantam illam multitudinem stulta avaritia et labore fatigari: donec tandem fessi et irriti, clamarent, 'Duceret jam quo vellet, satis se pœnarum stultitiæ suæ dedisse.' Plutarchus in Pompeio. *Lipsius.*

[r] *Milites*] Anno Romæ conditæ 818. Christi nati 65. *Tillemonius.*

[s] *Non falsa ante somnia*] Admirans multa se vera per quietem antea vi-

4. Interea Senatus, propinquo jam[1] lustrali certamine,[t] ut dedecus averteret,[u] offert Imperatori 'victoriam cantus,' adjicitque[2] 'facundiæ[v] coronam,' qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, 'nihil ambitu, nec potestate Senatus opus esse,' dictitans, 'se æquum adversus[3] æmulos,[w] et[4] re-

Interea senatus imminente jam quinquennali ludicro, ut flagitium publicum *amoveret, præbet* ultro *Cæsari* palmam cantus, *additque* coronam eloquentiæ, *qua histrionicum dedecus obtegeretur. Sed Nero jactabat* nihil favore, vel auctoritate patrum opus esse, seque justum erga concertatores, et *sola* conscientia judi-

1 Ita libri scripti et editi, ante Cl. Ernestum, qui omisit, *jam*. Eum secutus est Cl. Lallemand.—2 Ita Mss. Flor. Guelf. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus omisit, *que*.—3 Ms. Reg. *adversum æquos æmulos*. Mss. Harl. Bodl. Corb. et editio princeps, *adversum æmulos*. Lipsius mallet, *seque unum adversus æmulos*.—4 *Et* delendum putat Oberlinus.—5 Mss. et

NOTÆ

disse, et se tunc primum elusum. *Ferrettus*. Flor. *antea*. Pichena.

[t] *Lustrali certamine*] Sive, Quinquennali. Quod hic quidem anno sexto celebrari, miratur vir doctissimus, et erroris, cui latebra non sit, pæne Tacitum accusat. Nam debebat *quinto* celebrari, inquit, quatuor dumtaxat annis interjectis.

An distulisse Neronem aliquis dixerit? Ille vero antevenire solet, cupidine certaminum, et ante præstitutam diem revocare; quod Suetonius in Nerone, c. 21. scripsit. Hæc vir ille magnus.

Ego autem, si quid video, aut firmiter numero, abnuo Tacitum ultra quintum annum produxisse.

Ecce institutum est Nerone IV. Cornelio Cosso, Coss. urbis anno 813. nunc secundo editur, Silio et Attico Coss. anno 818. Certe ab illo ad istum ipsi anni quatuor intersunt, et quinto nunc anno editur; aut omnes calculi me fallunt. *Lipsius*.

[u] *Dedecus averteret*] Nempe, ne publice cantaret Nero, ne se theatro fœdaret, prævenit eum Senatus, et illi offert victoriam cantus, priusquam cantet; et ne cantaret, eum victorem pronuntiare paratus ultro erat.

[v] *Facundiæ*] Decus seu coronam eloquentiæ addit Senatus, quo sic Theatrale flagitium contegeretur. Supra lib. XIV. 20. 'Queruntur, quod proceres Romani, specie orationum et carminum, scena polluantur, &c.'

[w] *Se æquum adversus æmulos*] Ait Nero, se in scena *æquum*, hoc est, æqualem paremque esse adversus æmulos et fore: victoriam cantus, coronamque facundiæ adipisci velle judicum religione ac conscientia, nec ut principi sibi deferri.

Ideo paulo infra ait: 'Sententias judicum opperiebatur ficto pavore.' *Pichena*.

Quasi diceret, Se æqualem et parem in hoc certamine, sicut explicavit Vir doctissimus, quanquam et conjecturam suam retineat: *seque unum adversus, &c.* Sed nec mutatione quacumque opus esse putem, et illud *æquum*, ita exponi debere, quasi dicat, se æquali Marte cum ipsis certaturum. Sic Drusus 'habebatur æquus filiis Germanici.' *Freinshem*.

Id est, Se justum et æquum concertatorem futurum, neque ulla vi dominantis, aut gratia vel auctoritate

ligione judicum meritam laudem assecuturum,' primo carmen in scena recitat: mox, flagitante vulgo, 'ut omnia studia sua publicaret,' (hæc enim verba dixere,) ingreditur theatrum, cunctis citharæ legibus obtemperans: ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea, quam indutui[x] gerebat, veste detergeret: ut nulla oris aut narium excrementa viserentur.[5] Postremo flexus genu,[y] et[6] cœtum illum manu veneratus,[z]

cum meritam victoriam adepturum, ac *primo versus* suos *pronuntiat apud theatrum: dein postulante plebe*, ut omnia studia sua publicaret, (*has enim* ipsas *voces promsere,*) *intrat scenam, omnes citharæ regulas observans: ne lassus sederet; ne sudorem abstergeret, nisi eo vestimento quo indutus* erat; *ut nulla oris, aut nasi purgamenta conspicerentur. Tandem genua flectens, cum turbam illam et collu-*

editio princeps, *viserent*. Puteolanus aliique, *viserentur*. Sic quoque in Ms. Jes. altera manu.—6 *Et* omisit Pichena, errore forte operarum. Nam extat

NOTÆ

Patrum; sed sola arte vincere velle, et sic victurum.

x *Quam indutui*] Qua induebatur veste, haud dubie citharœdica toga fuit, ut omnia arti congruerent. Hinc Suet. 25. posuit 'statuas suas citharœdico habitu: qua nota etiam nummum percussit.'

y *Flexus genu*] Immo et solennia histrionum verba hæc pronuntians, 'Domini mei, audite me libenter.' Ex quo intelligis, quid *principium* apud Suetonium sit Neron. cap. 21. 'Utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum pronunciavit.'

Anteloquium scilicet illud citharœdicum, emerendi favoris: uti et principia quædam, legitimo carmine, olim oratorum. De adoratione manu, dico ad lib. I. Hist. *Lipsius*.

Flexus genu] Nempe ut citharœdum decuit, non principem; neque enim, puto, princeps flexus genu populum adoravit in Circo, sed inclinatione capitis, aut potius *voce et manu*, qui mos eo ævo.

z *Cœtum illum manu veneratus*] In culpa ponit Tacitus. Tamen Imperatoribus postea id servatum, ut solenni ritu populum adorarent in Circo. Claudianus pulchre de VI. Cons. Honorii: 'O quantum populo secreti numinis addit Imperii præsens species! quantamque rependit Majestas alterna vicem! cum regia Circi Connexum gradibus veneratur purpura vulgus: Consensuque cavæ sublatus in æthera vallis Plebis adoratæ reboat fragor.' *Lipsius*.

In culpa ponit principem, non præcise quia adoraret populum; sed quia sic veneraretur cœtum illum, seu colluviem illam flagitiis corruptam, quæ certe sordida plebs ex magna parte; neque certe boni, nisi inviti aderant.

Cœtum illum] Non quia populum adorare non debuerit Nero, sed *quia cœtum illum;* quod per contentum ait Tacitus. Non enim populum Rom. victorem gentium rerumque dominum adorabat Nero; sed colluvionem illam infimæ et sordidæ plebis, quæ jam unam Reipub. curam habuit, 'Panem et Circenses.'

Cœtum illum] Reprehendit Nero-

sententias judicum opperiebatur ficto[a] pavore. Et plebs quidem urbis,[7] [b] histrionum quoque gestus juvare solita, personabat certis modis plausuque composito.[c] Crederes

viem adorasset, expectabat sententias judicum simulato metu. Et quidem plebecula urbana mimorum etiam gestus adjuvare sueta, concentum augebat certis modis et

in Ms. Flor. aliisque libris scriptis et ante editis. *Brotier.*—7 Sic bene Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Pu-

NOTÆ

nem præcise, quod colluvionem illam adoraret genu flexus, et habitu citharœdi.

Quod nempe veneraretur sordidam illam plebem, quæ flagitium principis et dedecus Reipub. non curabat, immo et incitabat. Neque enim illa veneratio spectabat ad primores, aut Senatum, aut ad optimam partem populi; nam hos certe hostiliter aversabatur Nero, ut notissimum est.

Manu veneratus] Suet. Claud. 12. 'Cognitionibus magistratuum, ut unus de consiliariis, frequenter interfuit. Et eosdem spectacula edentes surgens et ipse cum cetera turba, voce ac manû veneratus est.

[a] *Ficto*] Vel reipsa, vel per artem, de eventu judicii trepidabat: sic Hist. I. 69. 'Claudius Cossus unus ex legatis nota facundia, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit.'

Ficto pavore] Instar hominis metuentis, quasi de judicii eventu dubitaret: pavebat, seu pavere fingebat, ut sic artem totam exprimeret, verumque artificem sic se approbaret. Supra: 'æquum adversus æmulos.' Apud Suet. 'Quantus artifex pereo,' inquiebat ipse, nempe cum damnatus a Senatu esset, vel id etiam histrionicæ artis fuit.

[b] *Urbis*] Ut eam scilicet plebem urbanam corruptam flagitiis distinguat ab alia plebe subrustica, severa, et integra, quæ adveniebat e remotis municipiis, 'severaque et incorrupta Italia,' et talis lasciviæ inexperta.

[c] *Certis modis, plausuque composito*] Ars enim, si Diis placet, utriusque rei: acclamandi, et plaudendi. Itaque addit, 'cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros.'

In edicto Theodorici regis ad populum Rom. lib. I. Variar. Cassiodori: 'Soletis aëra ipsum mellifluis implere clamoribus, et uno sono dicere, quod ipsas quoque belluas delectet audire, et profertis voces organo dulciores; et ita sub quadam harmonia citharæ concavum theatrum per vos resonat, ut tonos possit quilibet credere, quam clamores.'

Modulatum hunc clamorem, *concentum* appellat Plinius in Panegyrico: 'Et populus quidem Rom. delectum principum servat, quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat. Dio vocat, Εὐρύθμως ἐκβοᾶν, in Pertinace. *Lipsius.*

Modis] Suet. Ner. 'Divisi in factiones plausuum genera condiscerent, operamque navarent cantanti sibi;' nempe, voce plaudebant et manibus. Jam olim Cicero dixerat epist. ad Att. l. XVI. 11. 'Populum Romanum manus suas non in defendenda Repub. sed in plaudendo consumere.'

lætari: ac fortasse lætabantur, per incuriam[8] [d] publici flagitii.

5. Sed qui remotis[e] e municipiis, severamque adhuc[f] et antiqui moris retinentes Italiam,[1] quique, per longas[2] provincias, lasciviæ inexperti,[3] officio legationum aut privata utilitate, advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis[g] fatiscerent,

meditato canore. Existimares gaudere illos; *ac forte gaudebant*, multi *per incuriam publici dedecoris.*

Sed qui e longinquis oppidis, gravique adhuc et priscos mores retinente Italia, quique per amotas provincias petulantiæ theatralis *imperiti, per munera legationum aut privatis de rebus* in Urbem *venerant, neque spectaculum illud ferebant, neque operæ turpi satis se accommodabant; cum manibus inexpertis fatigarentur, et in-*

teolanus, *verbis* pro *Urbis.* Brotier.—8 *Injuriam* lectio est omnium Edd. *Incuriam* correxere Acidalius et Boxhornius: idque cuivis in mentem veniat: quod est evidentiæ signum. Unde recipere non dubitavi. *Ernest.* Sequuntur Lall. et Bip. Sequor et ego. Contra Broterius vulg. tenet, et cum Huetio ita exponit: etsi sibi injuria per publicum hoc flagitium fieret, et magnum sibi dedecus conscisceretur. Verum præpositio *per* causæ vim habet, et male sic in adversativam detorquetur. *Oberlin.*

1 Ita Mss. et veteres editiones. In uno Ms. Agr. *severaque et adhuc antiqui moris retinente Italia*, quod Freinshemius, deinde ceteri, edidere. Nihil ego mutaverim in tanto librorum consensu. Immo Ms. Agr. a Taciti sensu alienus mihi videtur. Omnis enim Italia tunc non erat severa et antiqui moris retinens, sed remota tantum ab Urbe municipia: Urbis proxima, ejus lasciviæ contactu erant fœdata. *Italiam* autem hic usurpat Tacitus, ut Ferentini usurpavere in egregia hospitalitatis tessera, qua municipium suum in Pomponii Bassi clientelam recipi rogant, gratulanturque Trajano, qui AETERNITATI. ITALIAE. SVAE. PROSPEXIT. Tesseram integram vide apud Cl. Gori, *Inscript. Antiq.* vol. I. p. 65. Ferentini, nunc *Frenti*, oppidum Etruriæ. *Brotier.* Gronovius et Ryckius *severaque et adhuc retinente Italia.*—2 Ita Mss. veteres editiones et recentiores. Pichena ex ancipiti scriptura Ms. Flor. in quo *longuas*, edidit *longinquas.* At *longas* pro *longinquas* usurpari patet ex Silio Italico, VI. 628. 'Et remeans longis olim Tirynthius oris.' *Brotier.*—3 Budens. *lasciviam experti.*

NOTÆ

[d] *Per incuriam*] Vulgo *injuriam;* at recte *per incuriam flagitii.* Et sic restituendum puto.

[e] *Remotis*] Hos opponit plebeculæ urbanæ, quæ luxui et theatro dedita, tales plausus edere pridem didicerat. Non item remoti populi, qui talis lasciviæ inexperti, plausum concentumque illum turbabant, non juvabant.

[f] *Severamque adhuc*] Hoc est, ea parte Italiæ, quæ quantum ab urbe, tantumdem a lascivia luxuriaque distabat. *Antiqui moris retinente Italia* est lectio Rod. Agricolæ, quam omnino recipiendam putavimus, quod inesset genius auctoris, quem vulgata non sapit.

Sic *retinentem modestiæ, nobilitatis, conditoris,* alibi hoc in auctore; at *retinere,* pro *habitare,* nusquam, opinor, reperias. *Freinshemius.* Olim *severam,* sed rectius, *severa.*

[g] *Nesciis*] Cum *certis modis,* seu per artem plaudere manibus nesci-

turbarent[4] gnaros ac sæpe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant,[h] ne quod temporis momentum impari clamore aut silentio segni[i] præteriret. Constitit, plerosque Equitum,[5] dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur, obtritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus[j] continuant, morbo exitiabili correptos: quippe gravior inerat metus,[k] si spectaculo defuissent, multis palam,[l] et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem, tristitiamque coëuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim

terpellarent peritos, ac sæpe etiam *ferirentur a prætorianis, qui per gradus* amphitheatri *excubabant, ne qua pars temporis dissono plausu aut inerti silentio prælaberetur. Compertum est, plurimos equites, dum per angusta viarum et confertam plebem evadunt, proculcatos* fuisse: *et alios, dum diu noctuque* theatri *sellis assident, in letalem morbum incidisse. Nam major instabat formido, si ludicro abfuissent, multis palam, et pluribus clam* dispositis, *ut inquirerent vocabula, vultusque, et alacritatem ac mæstitiam convenientium* specularentur. *Hinc modicis*

4 Ms. Agr. *turbarentque*.—5 In Ms. Reg. et editione principe, *plerosque militum*.

NOTÆ

rent, hinc facilius citiusque fatiscebant, velut imperiti, ac talium insueti, aut etiam spernentes.

[h] *Stabant*] *Stabant*, incitabantque plebem ad clamorem et plausum, ne qua pars temporis, dissono plausu, aut inerti silentio præteriret.

[i] *Segni*] Quo nulla vox emitteretur, nulla fieret acclamatio, aut quo inertes et segnes plausus *invalidique clamores* essent.

[j] *Sedilibus*] Sedilia populi *popularia*, sedes Senatus *orchestra*, equitum Rom. *quatuordecim ordines* vocabantur.

[k] *Quippe gravior inerat metus*] O ludos, o ineptias, sed cruentas et tristes! Nam mors comes, aut exilium, siquis segniter audivisset scilicet hunc Phœbum.

Philostratus scite narrat: 'Apollonium venisse Romam, et in hospitium quoddam, per hæc tempora divertisse. Ibi autem hominem quendam, scenico habitu, citharam tenentem et pulsantem, cantantem etiam, sed rudi et absona voce, supervenisse, qui solitus esset urbem ita perambulare, et Neronis carmina cantillare. Quæ si quis aut negligentius audisset, aut mercedem condignam non dedisset, ab eo tanquam impietatis reus conviciis petebatur, et in carcerem ducebatur. Chordam præterea, usu detritam et fractam, quæ in ipsa Neroniana cithara fuisset, ut ceimelium aliquod in arcula ferebat: atque eam emtam sibi duabus minis ferebat. Nec cuiquam porro venditurum, nisi qui præstantissimus in ea arte esset, et aliquando Pythiis vicisset.'

Atque addit, Apollonium ipsum et comites ejus, cum affici non viderentur, accusatos ab eo, ut *Divinæ vocis contemtores;* sed mercedula tamen data, hominem placasse. Hæc lib. IV. *Lipsius*.

[l] *Multis palam*] Multis palam et aperte scrutantibus *nomina vultusque*, cum alii plures idem etiam occulte observarent.

irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens et mox redditum[6] odium.[m] Ferebantque 'Vespasianum, tanquam somno conniveret, a Phœbo[n] liberto increpitum,[o] ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem[p] perniciem majore fato[q] effugisse.'

et ignobilioribus statim inflictæ pœnæ, et adversus insignes occulta ac recondita in præsens offensio, dein relata ac *reddita* est. *Dicebantque* Vespasianum, quasi dormitaret, incusatum a Phœbo liberto, et ægre meliorum precibus defensum: dein ingruentem perniciem potentiore fato *ipsum* devitasse.

6 Groslotius mallet, *editum odium.*

NOTÆ

m *Redditum odium*] Suet. Ner. 25. 'Multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusve laudasset;' canentem, nempe.

n *Vespasianum a Phœbo*] Hoc igitur periculum Romæ adiit, ut hic Tacitus; sed simile in Achaia. De quo Suetonius Vespasiani cap. 4. 'Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, cum, cantante eo, aut discederet, aut præsens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam; prohibitusque non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.

Itaque sæpius in ista re subrusticus, et vere Sabinus vir peccavit. Quod spectat ad Phœbum, is *libertus admissionum* fuit, ex Suet. Vespas. c. 14. De eo lapis.

TI. CLAVDIO. AVG. L.
PHŒBO.
CLAVDIA. PANA. TYCHIS. *Lipsius.*

o *A Phœbo liberto increpitum*] Ea offensio non bis contigit Vespasiano, ut vult Lipsius. Sufficiebat semel læsisse talem majestatem.

Eandem rem narrant Suetonius et Tacitus, seu ejusdem rei *historiam*, quoad substantiam tradunt; nempe, offendisse Vespasianum, *quod somno conniveret* apud theatrum; at in circumstantiis temporis locique discrepant illi auctores. Tacitus id Romæ factum prodit, at Suetonius in Achaia: sed eadem res est utrobique, et eadem offensio, quæ unica fuit; et idem Phœbus est, qui invehitur in Vespasianum, cujus audaciæ meminit, et tamen nomen silet Sueton. Vespas. 14.

'Trepidum eum, interdicta aula sub Nerone, quærentemque, quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis, (nempe Phœbus iste) expellens, abire Morboniam jusserat,' &c.

p *Mox imminentem*] Primo Vespasianus increpitus a Phœbo, vix *meliorum precibus defensus est*, dein tamen contubernio principis, et salutatione publica prohibitus est; et cum in secessu perniciem seu mortem expectaret, tum majore fato electus a Nerone est, ut bellum gereret adversus Judæos: hinc supremum decus, et fastigium imperii, in quod, fato potentiore, servatus fuerat.

q *Majore fato*] Certe conspicuus Vespasianus, utpote *consularis* et *triumphalis senex*, et magno fato opus fuit, ne magna fama illi exitio esset.

Attamen clarus magis virtute Vespasianus, quam stirpe insignis, aut vetusta nobilitate; nec ille opibus invidiosis: quod illi saluti fuit, *fatumque* juvit.

Majore fato] Suet. Vesp. 4. 'Se-

6. Post finem ludicri, Poppæa mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est: neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide: quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum,[r] ut Romanus[1] mos,[s] sed, Regum externorum consuetudine, differtum odoribus[t] conditur, tumuloque Juliorum infertur. Ductæ tamen publicæ exequiæ, laudavitque ipse apud rostra 'formam ejus, et quod Divinæ infantis parens fuisset,' aliaque fortunæ[u] munera pro virtutibus.

7. Mortem[v] Poppææ, ut palam tristem,[w] ita recordanti-

Post finem Neronii certaminis Poppæa interiit fortuita ira conjugis, a quo prægnans ipsa *ictu pedis perculsa est: neque virus* adhibitum *putaverim, quamvis nonnulli auctores* id *prodiderint, invidia magis quam ex vero. Nam prolem* suscipere *cupiebat* Nero, *et cupidini fœminæ maxime addictus erat. Corpus haud rogo crematum* est, *pro consuetudine Romana; sed ex regum Orientalium more conditum odoribus componitur, et sepulchro Juliorum inducitur. Publice tamen celebratum* est *funus, commendavitque ipse* Nero *pro Rostris* pulchritudinem ejus, et quod puellæ cœlestis mater fuisset, *aliaque fortunæ dona pro virtutibus* commendavit.

Poppææ interitum, qui ut publice mæstus, ita recordantibus gratus erat, *ob libi-*

1 Ms. Agr. *Romanis.*

NOTÆ

cessit in parvam ac deviam civitatem, quoad latenti etiamque extrema metuenti, provincia cum exercitu oblata est. Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur,' &c.

r *Corpus non igni abolitum*] Apud Syros et Ægyptios condendi, medicataque corpora servandi in loculis, consuetudinem fuisse legimus. Nam corpora condiunt myrrha, aloë, cedro, melle, sale, bitumine, et resina, odoribus delibuta. Ex succo enim cedri corpora servari affirmant. *Lupanus.*

s *Ut Romanus mos*] Plin. VII. 54. 'Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti; terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum fuit.'

t *Differtum odoribus*] Plinius de Arabia: 'Periti rerum affirmant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit.' *Lipsius.*

u *Fortunæ*] Fortuitum nempe bonum fuit pulchritudo fœminæ, ut et munus fortunæ fuit quod filiam divinam genuisset.

v *Mortem.*] Anno Romæ conditæ 818. Christi 65.

w *Tristem*] Palam et ore tenus flebant mortem Poppææ; sed revera læti animis, qui recordarentur ejus impudicitiæ et immanitatis.

Nam Poppæa et Tigellinus 'sævienti principi intimum consiliorum.'

bus[1] lætam, ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exequiarum: quod primum indicium mali: neque in longum dilatum[2] est. Sed Silanus[x] additur: nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta juventa, præcellebant. Igitur missa ad Senatum oratione, 'removendos a Republica utrosque,' disseruit: objectavitque[3] Cassio, 'quod inter imagines[y] majorum etiam[4] C. Cassii effigiem[z] coluisset, ita[5] inscriptam: DVX[6] PARTIVM.[a] Quippe[b] semina belli ci-

dinem et immanitatem fœminæ, nova præterea offensione in vulgus *cumulavit Nero*, auxitque invidiam, *honore funeris* illius *arcendo C. Cassium, quod primum signum exitii* illius, *neque diu prolatum est. Sed adjicitur Silanus: nulla culpa, nisi quod Cassius antiquis opibus et severitate morum, Silanus nobilitate stirpis, et modesta adolescentia præeminebant. Itaque missa ad Patres oratione,* amovendos a Republica ambos *censuit; et exprobravit Cassio,* quod inter majorum effigies, etiam C. Cassii celebrasset imaginem, cui titulus sic inscriptus erat: DVCI

1 Muretus emendabat, *recondentibus*, quod *palam* opponatur: Ernestus *lætam, recordantibus impudicitiam, &c.*—2 Acidalius tentabat, *dilatus est.* Nec male, *dilatum.*—3 Ms. Corb. *objectatumque.*—4 Budens. non habet *etiam.*—5 *Ita* immerito suspectum Ernesto. Sic enim certum fuisse inscriptam, *duci partium.* Alias ambiguum foret: inscribi enim potuisset, *dux partium;* in qua inscriptione fuisset minus criminis. *Brotier.*—6 *Duci* Brotier. habet cum omnibus fere editis et Mss. Mss. Bud. et Corb. *dux partium.* At lectio

NOTÆ

Supra l. XV. Et in exitium Octaviæ uxoris ducta, simul et omnium qui legitimæ uxori faverent.

[x] *Silanus*] Suspicor eumpse esse, cui postea statua in foro posita est, curante Capitone. Qua de re Plinii epistola tota, l. I. ad Cornelium Titianum. Corrupte hoc nomen scriptum in commentario Juvenalis ad illud Sat. I. 'magni delator amici.' 'Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinum Silanum condiscipulum suum testimonio oppressit.' Lege, L. Junium. *Lipsius.*

[y] *Inter imagines*] Suet. Ner. 37. 'Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi quoscumque libuisset, quacumque de causa, &c. Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines restituisset,' &c. objectum.

[z] *Cassii effigiem*] Brutus et Cassius occidunt Julium Cæsarem anno Romæ conditæ 710. ante Christum natum 44. anno 1. Olympiadis 84. *Tillemon.* Cassius et Silanus occiduntur a Nerone anno orbis 818.

[a] *Inscriptam dux partium*] Vulgo *duci;* sed Ms. Corvini Regis, *Dux,* et rectius, mea quidem sententia. Erat autem effigies ita scripta, C. CASSIVS DVX PARTIVM, quod partes Cæsaris adversas in bello civili duxisset.

Siquidem Romanis solenne fuit, eorum imagines, quorum ipsis sacrosancta memoria esset, ex vero effin-

vilis et defectionem a domo Cæsarum[c] quæsitam. Ac, ne[7] [d]

PARTIVM: etenim *sic* causam armorum civilium et rebellionis adversus

Bud. unice vera, et expressi. *Oberlin.*—7 Sic bene Lipsius. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolanus, *ac ut;* sic Gronovius et Ryckius; at hic *ne* in mar-

NOTÆ

gere, et effictas levando minuendove dolori in atriis *cereas* habere.

Ex cereis deinde exscribebat artifex, pingebat pictor imagines, 'quamvis sit difficillima imitationis imitatio,' ut Cæcilianus l. IV. epist. Julio Severo scribit. Itaque, ut dixi, Cassius avi sui imaginem colebat: quod crimini datum, et ipse in Sardiniam deportatus est, uti mox Cornelius refert.

Sed a Nerone tandem hic mori jussus dicitur Suetonio, 'Cassio Longino JCto, àc luminibus orbato, quod in gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset,' &c.

Contra Sextus Pomponius, de successione jurisprudentum, de Sabino locutus, sic habet, 'Huic successit C. Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii: et ideo proavum suum Servium Sulpitium appellavit.'

Is et Consul fuit cum Quartino temporibus Tiberii, et plurimum in civitate auctoritatis habuit, donec Cæsar eum civitate expelleret. Expulsus ab eo in Sardiniam, revocatus a Vespasiano diem suum obiit.

Idem Cassius supra l. XII. ceteros præeminebat peritia legum: qui cum Syriæ præesset, quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem: cura provisuque perinde agebat, ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, ita familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata, post illum Cassium, qui mandatu Senatus et auctoritate populi Rom. adjutus, Syriam, cum tribus exercitibus, qui in eadem provincia erant, in potestatem suam redegit, teste Livio 121. et aliis Scriptoribus. *Vertranius.*

Duci] Imago, quam domi asservabat colebatque ille Cassius, potuit sic inscribi; *C. Cassius dux partium.* Sed in historia scripsit Tacitus, *Duci partium.*

Et forte etiam sic inscripta illa imago, ut tradit Tacitus. Nam imagines dicabant etiam iis, quorum eæ imagines erant; sic Livia, in templo, dicavit effigiem Augusti, ipsi Augusto.

Sic fere Græci imaginem hominis dicabant Gratiis vel aliis Numinibus, ita et mox Romani Græcorum æmuli.

Duci partium] Budensis codex, *Dux*, non male. Hæc autem historia est, quam eleganter Ambros. Offic. I. tangit. 'Si tyranni aliquis habeat imaginem, nonne obnoxius damnationi? Memini legisse me quosdam capitali supplicio damnatos, quia Bruti et Cassii interfectorum Cæsaris imagines asservarent.' De titulis autem imaginum scripsi in Electis, c. 29. *Lipsius.*

[b] *Quippe*] Supple, hinc *quippe semina belli civilis, &c.* quæsita; nempe, ex eo, quod coluisset imaginem Cassii, qui infestus Cæsaribus. Hinc et defectionem seu rebellionem quæsitam adversus familiam Cæsarum. Quod crimen majestatis fuit.

[c] *A domo Cæsarum*] Quasi sic moliri res novas vellet, et deficere a gente seu familia quæ sola in supremum fastigium destinata erat: quasi reno-

memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, assumsisse L. Silanum, juvenem genere nobilem, animo præruptum,[8][e] quem novis rebus ostentaret.'

8. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem, quibus patruum ejus Torquatum, 'tanquam disponeret jam Imperii

Cæsares quæsivisse. Atque ut specie tantum infesti nominis ad dissensiones uteretur, ascivisse L. Silanum, adolescentem stirpe illustrem, animo praeferocem ac præcipitem, quem novis motibus *incitandis* exhiberet.

Dein incusavit Silanum iisdem criminibus, *quibus Torquatum patruum illius*

gine. *Ut* abest a Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et editione principe.—8 Ita Mss. Vatic. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Lipsius et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *promtum;* quod quoque additum margini Ms. Harl. At *præruptum* dicitur, ut supra Annal. III. 5. 'prærupta dominatio,' id est, audax et effrænis. Ad vocem *præruptum* in suo exemplari annotaverat Corbinelli *rotto, rovinoso.*

NOTÆ

varet ille Cassius veteres discordias, et exemplo primi Cassii, etiam infestus esset Cæsari, et odio domestico successisset, idque veluti stirpitus insitum et infixum aleret.

[d] *Ac, ne*] *Ac ut* habet etiam forte commodum sensum; scilicet, ut Cassius *memoria tantum infensi nominis,* nempe C. Cassii, ad res novas uteretur, *assumsisse L. Silanum, &c.*

Memoria et nomine Cassii in speciem tantum et famam utebatur; at re ipsa assumebat Silanum, magni nominis juvenem, et magno nomini summæque fortunæ parem. Forte aptior videatur sensus verborum, *ac ne*, sed verba Taciti urgent, ut inviolatus sit.

Ac ut memoria] Accuratissimus interpres legit: *Ac ne memoria tantum, &c.* At integra est hæc lectio vulgata; *Ac ut memoria, &c.* Hoc enim vult Tacitus: Statua Cassii culta, hostis Cæsarum, et assumto L. Silano, cujus patruus imperium erat meditatus; nihil aliud egisse C. Cassium, quam ut repetitis tantum, æstimatisque eorum nominibus, qui vel Cæsaribus extiterant infesti, vel tales nomine ac sanguine contingebant, discordias populi adversum Cæsares excitaret.

Quantum in obliteratis ac depressis ejusmodi nominibus momenti Principes reponant, vel ex eo horum instituto liquere potest, quo damnare ejusmodi nomina, et interdicere posteris, consueverunt. Cujus passim, etiam apud Tacitum, extant exempla. *Boxhornius.*

Recte Lipsius et Faërnus, *ac ne.* Hoc enim significat: Et quasi non sufficeret infamis ac damnati hominis memoriam renovasse palamque coluisse, (quod quid aliud, quam parricidium ejus probare, et ad simile scelus præsentes ocare?) Silanum adjunxisse partibus, &c.

Vel etiam: Et ne ad rebellionem stimulandam una hostis Cæsarum imagine niteretur, in qua, præter nomen, nihil est additamenti, assumsisse Silanum, &c. *Gronovius.* Lectionem vulgatam ferimus.

[e] *Animo præruptum*] Non, *promtum:* ex Vaticano. Præruptus, uti Præfractus, dicitur de iis qui rigida effrænique audacia sunt. Ita Cice-

curas, præficeretque rationibus et libellis[f] et epistolis libertos:' inania[1] simul et falsa: nam Silanus intentior[2] metu et exitio patrui ad præcavendum exterritus[3] erat. Inducit posthac, vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, 'incestum cum fratris filio[g] et diros[h] sacrorum ritus' confingerent. Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tullinus[4][i] ac Marcellus Cornelius,[j] Senatores, et Calpur-

ante arguerat, quasi jam officia muniaque principatus ordinaret, haberetque libertos a rationibus, a libellis, et epistolis: quæ *vana simul et fictitia: quippe Silanus prudentior formidine, et nece patrui ad consulendum cavendumque* sibi *exterritus erat. Mox immittit, qui nomine indicum* seu delatorum *comminiscerentur adversus Lepidam Cassii conjugem, Silani amitam*, incestum cum filio fratris *admissum*, et diras sacrificiorum cærimonias. Simul *rapiebantur, ut conscii,*

1 *Et inania* Budens. Pichena sustulit copulam.—2 Flor. *intecior*, vel *intetior;* et superscriptum *interior:* sed meus exerte *intentior.* Ryckius.—3 Nichol. Heinsius legebat *exercitus erat.*—4 Lipsius *Tertullinus.*

NOTÆ

roni pro Roscio, *prorupta audacia* dicta. *Lipsius.*

[f] *Præficeret rationibus et libellis*] Illud his verbis significatur, quod lib. superiore planius tradidit, fuisse objectum Torquato Silano, 'quod nobiles haberet, quos ab epistolis, et libellis, et rationibus appellaret: nomina et meditamenta summæ curæ.' *Ferrettus.*

[g] *Cum fratris filio*] Nempe cum ipso L. Silano, a quo crimine tamen procul aberat severissima Cassii disciplina educatus juvenis et familia; sed ipsa virtus, et ex virtute claritudo summum crimen fuit Silani: ea fuit conditio temporum.

Attamen ipsum Silanum non accusat istius criminis Nero, quamvis alia crimina admodum vaga ipsi objectet: unde colligi possit, hic forte agi de altero filio fratris, in quem suspectari voluit uxorem Cassii: hic tamen educatus apud Cassium fuerat. Vana res in medio sit.

Cum fratris filio] An cum ipso Silano? Amita soror patris, et amita fuit Silani Lepida; igitur Silanus fuit filius fratris Lepidæ, attamen potuit esse alter frater Lepidæ, et etiam alter filius fratris: in ipsum Silanum crimen fuit, sed *inane et falsum.*

[h] *Diros*] Tum Christianorum cœtus accusabant incesti, nefandi concubitus, infanticidii, &c. Tertull. Apolog. 'De nobis nihil tale exquiritur, cum æque extorquere oportuerit, quodcumque falso jactatur. Quot quisque infanticidia jam degustasset, quot incesta concelebrasset, qui coci, qui canes affuissent?'

Diros] Nempe vel Judæorum vel Christianorum, et hi ritus eo ævo accusati criminis infandi, nec unius; ideoque forte *diros* vocat; nisi forte *magica sacra* objectat fœminæ vel ipsi Silano.

[i] *Vulcatius Tullinus*] Credo, *Tertullinus:* supervixitque ad principatum Vespasiani. Histor. l. IV. 'Vulcatius Tertullinus tribunus plebei intercessit.' *Lipsius.*

nius Fabatus,[k] Eques Romanus: qui, appellato Principe, instantem damnationem frustrati, mox Neronem, circa summa scelera[l] distentum, quasi minores evasere.

9. Tunc consulto Senatus[1] 'Cassio et Silano exilia' decernuntur: 'de Lepida Cæsar statueret.' Deportatusque in insulam Sardiniam[m] Cassius, et senectus ejus[2] expectabatur.[n] Silanus, tanquam Naxum[o] deveheretur, Ostiam[p] amo-

Vulcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius e patribus, et Calpurnius Fabatus equestri loco: qui appellato Cæsare, cum imminentem damnationem evasissent, dein Nerone circa magna crimina occupato, veluti rei *minores, perniciem vitavere.*

Tunc decreto patrum Cassius et Silanus in exilium pelluntur; ut de Lepida decerneret princeps, *censuere. Ablegatusque* est *in insulam Sardiniam Cassius, et senectus ejus expectabatur. Silanus* in speciem, *quasi Naxum deferretur, Os-*

1 Ita Mss. editiones veteres et recentiores. In mediis, *senatusconsulto*, et sic Gronovius.—2 Egregie, uti solebat, Franciscus Medicis. Perperam in Mss. et editione principe, *senatus ejus expectabatur.* Ms. Agr. *penates ejus.* Emendaverat Puteolanus, *senatus jus:* quod recipit Ryckius et Gronovius. Palmerius, *senatus jussus.* Davanzati, *exitus ejus:* et in interpretatione, *s'aspettava il suo fine.* Jam supra dixit Tacitus Annal. XIII. 33. 'P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta donec diem obiret.' Bene quidem, sed non Italica Davanzati brevitate, Cl. Gordon, 'Cassius was transported into Sardinia, and, in regard of his great age, the short remains of his life were spared.' Frustra Heinsius pro *expectabatur* tentat *respectabatur.* Brotier.

NOTÆ

[j] *Marcellus Cornelius*] Quem Galba deinde interfecit. Histor. l. I. 'Quam gloriam ad principatum attulit, nisi occisi Obultronii Sabini, et Cornelii Marcelli in Hispania?' Noto eo, quia Tacitus ipse admonet, evasisse eos hoc discrimen, et Neroni superfuisse. *Lipsius.*

[k] *Calpurnius Fabatus*] Ille prosocer Plinii Secundi. *Lipsius.*

Calpurnius Fabatus, Eques Roman.] Fuit hic patria Novocomensis, C. Cæcilii Plinii prosocer: ejus antiqua memoria adhuc Comi visitur Jovii Benedicti, V. Cl. opera, eruto monumento in hæc verba: *C. Calpurnius. L. F. Ouf. Fabatus. VIvir. IIIIvir. i. d. præf. cohortis, VII. Lusitan. et. nation. Gætulic. Arsen. quæ. sunt. in. Numidia. Flam. D. Aug. ex. patrimonio. T. F. I.* Alciatus.

[l] *Circa summa scelera*] An scelera Neronis, an eorum, qui accusabantur? puto potius summa vocat crimina *majestatis*, circa quæ vindicanda districtus et occupatus Nero, minora neglexit, aut dissimulavit: distinebatur nempe Nero circa cædem Silani, L. Veteris, Antistii, Sextiæ, et Pollutiæ.

[m] *Sardiniam*] L. XIII. c. 30.

[n] *Senatus jus expectabatur*] Sic Vett Vulnus, cui non medeor. Palmerius legit (ita ab Hieron. Berchemio accepi, veteri meo amico), *Senatus jussus spectatur.* Franciscus Medices: *et senectus ejus expectabatur.*

At de exilio Cassii, convenienter cum Tacito Pomponius, de Orig. juris: 'Caius Cassius Longinus pluri-

tus: post municipio Apuliæ, cui nomen est Barium,[q] clauditur. Illic, indignissimum casum sapienter tolerans, a Centurione, ad cædem misso, corripitur: suadentique, 'venas abrumpere,' 'animum quidem morti destinatum,' ait, 'sed non permittere percussori gloriam ministerii.' At Centurio, quamvis inermem, prævalidum tamen et iræ quam timori propiorem cernens, premi a militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti et intendere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a Centurione vulneribus adversis, tanquam in pugna, caderet.

tiam amandatus; mox oppido Apuliæ, quod Barium vocant, includitur. Illic iniquissimam fortunam cum prudenter ferret, invadit eum Centurio, qui ad cædem ipsius *missus* fuerat. *Monentique* Centurioni, ut venas exsolveret, animum sane morti paratum *dixit*, sed interfectori *se id* decus officii non concessurum. *At Centurio licet inermem, robustum tamen, et iræ quam pavori promtiorem* illum *animadvertens, circumdari propius a militibus jubet. Nec desiit Silanus obluctari, et infligere ictus, quantum nudis manibus poterat, donec a Centurione, velut in prælio, vulneribus a fronte exceptis conficeretur.*

NOTÆ

mum in civitate auctoritatis habuit, donec eum Cæsar, (Nero, non Claudius, uti censent,) pelleret: expulsusque ab eo in Sardiniam, revocatus a Vespasiano.'

De eximia ejus scientia, noster l. XII. 'Ea tempestate Cassius ceteros præeminebat peritia legum.' Plinius Epist. l. VII. 'Lætor, quod domus C. Cassii, hujus qui Cassianæ scholæ princeps et parens fuit, serviet domino non minori.' *Lipsius.*

Ne dubites. Sic l. XIII. 'P. Celerem, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta, donec mortem obiret.'

Senatus jus expectabatur] Forte aliquid ibi addiderat Tacitus de inclementia cœli insulæ Sardiniæ. Et cum dicit, senectutem ejus expectatam, comparat eum cum Silano, qui statim occisus est apud *Barium*, quia junior ille Cassio, et cujus senectutem diu et forte frustra expectasset Nero.

Itaque statim occiditur Silanus, senecta Cassii expectatur apud Sardiniam, nec abs re, cujus cœlum gravius forte ipsa senectute fuit.

Senectus ejus] Senectus, seu potius ex senectute mors illius expectabatur, præsertim tam atroci insalubrique cœlo.

Sic supra senectam Claudii expectare nolebat Silius amasius Messallinæ, id est, mortem Claudii, ut nempe succederet ipsius toro et imperio; l. XI. 26. 'Quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur.'

[o] *Naxum*] *Naxus*, Cycladum insularum una in mari Ægæo. Hodie *Naxia*, vel *Nacsia*, in Archipelago, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemonius.*

[p] *Ostiam*] L. XI. c. 26.

[q] *Barium*] Urbs Apulorum Peucetiorum ad mare Adriaticum in Apulia provincia Italiæ. Hodie *Bari*, urbs Provinciæ, seu Terræ *di Bari* in regno Neapolitano: paret regi Catholico. *Tillemonius.*

10. Haud minus promte L. Vetus socrusque ejus, Sextia, et Pollutia filia, necem subiere: invisi Principi, tanquam vivendo exprobrarent, interfectum esse[1] Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitiæ præbuit, interversis[r] patroni rebus, ad accusandum[2] transgrediens Fortunatus libertus, ascito Claudio Demiano, quem, ob flagitia vinctum a Vetere, Asiæ Proconsule, exsolvit Nero, in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte componi, Formianos[s] in agros digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti, mariti sui, viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem[3] et vestes respersas;[t] vidua, implexa[4] luctu

Nec minus propere L. Vetus et socrus ejus Sextia et Pollutia filia ad mortem adacti sunt: hi *invisi Cæsari, tanquam viventes* ei *objectarent, interemtum esse Rubellium Plautum, generum Lucii Veteris. Sed occasionem aperiendæ immanitatis dedit Fortunatus libertus, qui male gestis seu interceptis patroni opibus ad illum deferendum progrediebatur, assumto Claudio Demiano, quem ob scelera in vincula conjectum a Vetere Asiæ rectore, liberavit Nero, accusationis pretium vicemque* homini *rependens. Quod ubi compertum reo, seque cum liberto pari conditione comparari, Formiana in prædia se recipit. Illic eum milites occulta statione cingunt. Astabat filia, præter instans discrimen, diuturno mærore exagitata, ex quo perspexerat interfectores Plauti conjugis sui: et sanguine fœdatum caput illius osculata, servabat cruorem, et vestes* eo sanguine *perfusas, vidua dolore perpetuo*

1 Ernestus existimat olim fuisse scriptum, *interfectum a se.*—2 Ita Mss. et editiones veteres ac recentiores. In mediis quibusdam, *ad accusationem*, et sic Gronovius et Ryckius.—3 Ms. Agr. *sanguine vestes respersas.* Quod primum arridet. Postea displicet ille verborum ordo, qui non est antiquus. *Brotier.*—4 *Implexa* deletum vellet Acidalius, repetitum ex superiore verbo *amplexa* ratus. Eruditus Petavius emendabat, *impexa.* Eleganter quidem. At recte quoque dictum, *implexa;* et cum Pollutiæ luctu optime convenit. *Idem.*

NOTÆ

[r] *Interversis*] Subreptis aut dissipatis bonis patroni. *Intervertere* et *avertere* pro eodem est.

Interversis patronis rebus] Id est, ab ipsomet liberto, qui patroni rem familiarem fraudaverat. *Pichena.*

[s] *Formianos*] Formiæ, l. xv. c. 46.

[t] *Vestes respersas*] Vestes, non ipsius Pollutiæ, sed vestes ipsas Rubellii Plauti, respersas ipsiusmet Plauti morientis sanguine. Sic plerumque fit ex memoria, amore, et desiderio morientium; et magis, si per iniquitatem interimantur illi, ætate et fama florentes, ut hic Rubellius. Sic toga Pompeii allata domum respersa cruore, exterruit Juliam uxorem.

continuo,[u] nec ullis alimentis,[5] nisi quæ mortem arcerent. Tum, hortante patre, Neapolin pergit. Et, quia aditu Neronis prohibebatur, egressus[6] obsidens,[v] 'audiret[7] insontem, neve Consulatus sui quondam collegam[w] dederet liberto,' modo muliebri ejulatu, aliquando, sexum egressa, voce infensa, clamitabat, donec Princeps immobilem se precibus invidiæ[8] juxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri, 'abjicere spem et uti necessitate.' Simul affertur, 'parari cognitionem Senatus et trucem sententiam.' Nec defuere, qui monerent, 'magna ex parte hæredem Cæsarem nuncupare, atque ita nepotibus[x] de

implicita, et quæ *nullis cibis* vesceretur, *nisi qui mortem prohiberent. Tum suadente patre, Neapolim se confert. Et quia Neronem adire,* et alloqui *vetabatur,* locis quis *exiret, assidens, clamitabat,* audiret innocentem, et ne consulatus sui consortem olim traderet liberto, *interdum fœminea voce et modo sexum excedens, infesto clamore* vociferabatur, *donec imperator implacabilem se pariter et precibus et infensis vocibus* fœminæ *demonstravit.*

Itaque scribit parenti, omitteret spem *omnem* et necessitati pareret. *Simul nuntiatur,* componi judicium patrum et decretum atrox. *Nec defuere, qui suaderent* Veteri, ut nominaret Cæsarem hæredem *bonorum* magna ex parte,

—5 *Usa* addit Ms. Agr. ediditque Ryckius. Non ea est hujus codicis auctoritas, ut, ceteris libris refragantibus, quicquam mutetur. *Brotier.*—6 Male Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *ne egressus.* Idem.—7 Male Ms. Agr. *ne occideret insontem.* Brotier.—8 J. F. Gronovius et Ryckius mallent, *invidia,* et Bipont. recepere. Budens. habet *invidiæ juxta,* absque copula.

NOTÆ

[u] *Vidua implexa luxu continuo*] *Implexa* vocem, certum est mihi delendam, natam ex superioris lineæ iterata voce, *amplexa.* Acidalius. Non tamen supervacua ea vox, immo convenire hic videtur.

[v] *Egressus obsidens*] Nemo eam admittebat, ut in crimine majestatis, nemo vocem aut favorem accommodabat, nemo succurrebat: tum enim omnes silent, et obstupescunt, ac velut fulguritum abhorrent, quem princeps odit.

Etiam vetere Repub. hominem perduellem parentes et propinqui deserebant. Hinc ipsamet Antistia filia omni auxilio destituta obsidet egressus Neronis, et *voce infensa* passim clamitat: quid enim tum subsidii miseræ puellæ, nisi in lacrymis, nisi in ejulatu?

[w] *Quondam collegam*] Primo imperii ejus anno. *Lipsius.* Nempe anno urbis 808.

[x] *Nepotibus*] Nempe liberis Rubellii Plauti, et filiæ Pollutiæ, qui, puto, statim exuti bonis paternis, occiso Plauto patre. Nam supra, prædia Plauti concessit Nero Octaviæ, toro et aula ejectæ; nunc et ii exuuntur bonis maternis, interemtis L. Vetere avo suo materno, et ipsa matre.

Nobiles pueros posthac restituit Galba; sed quid dignitas sine opibus?

reliquo consulere:'[y] quod aspernatus, ne vitam, proxime libertatem[z] actam, novissimo servitio[a] fœdaret, largitur in servos, quantum aderat pecuniæ: et, 'si qua asportari[1] possent, sibi quemque[2] deducere, tres modo lectulos ad suprema[b] retineri,' jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique,[3] et singulis vestibus[c] ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes 'labenti animæ celerem exitum,[d] ut relinquerent[4] suos superstites

atque ita provideret nepotibus servaretque ceteras opes: *quod contemsit* ille, *ne vitam quam prope libertati similem transegerat, supremo flagitio contaminaret; quantum habuit tum pecuniæ, servis distribuit, et,* si quæ transferri possent, sibi quemque accipere, ac tres tantum lectulos ad mortem et rogum seu funus asservari *jubet. Tunc in eodem cubiculo, eodemque scalpro abrumpunt venas, festinantesque et singulis vestimentis ad pudorem induti, balneis inducuntur; pater filiam, avia neptem, et filia utrosque inspiciens, et certatim optantes orantesque* exeunti animæ properum exitum, ut suos *quisque* viventes et obituros relin-

1 Cod. Ryckii *exportari*.—2 Ms. Reg. et editio princeps, *quæque*.—3 Cod. Ryckii *propereque*.—4 Mss. Flor. Corb. *relinqueret;* quod edidit Gronovius,

NOTÆ

Et hi liberi, ut et aliorum exulum sub Nerone, diurno victu indigebant, teste Sueton.

[y] *De reliquo consulere*] Infra 17. de Mella: scripsit codicillos, 'quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent.'

[z] *Proxime libertatem*] Quasi libera Repub. nec sub unius imperio viveret. Qui non totam servitutem ut alii, sed prope totam libertatem retineret.

[a] *Servitio*] Turpe enim fuisset in fine vitæ per virtutem actæ, testamentum condere plenum servili adulatione in Neronem, Tigellinum, Capitonem, et talia aulæ portenta, ipsisque opes suas serviliter offerre et legare.

Sic turpiter se gessere infra Anteius, et Mella frater Senecæ, qui partem opum Tigellino concessere, ut reliqua familiæ suæ conservarent.

[b] *Ad suprema*] Ad funus, ad rogum, ad exequias: in lectulis ad id præparatis, rogo imponebantur et comburebantur.

[c] *Singulis vestibus*] Multæ vestes simul comburi solitæ eodem rogo; sed hi sine solenni funere cremati, singulis vestibus contenti sunt, ad verecundiam tantum, et nullo luxu.

Vestibus] Puto, stragulæ hæ vestes erant, in quibus morerentur, cremarenturque; ad quem usum etiam *tres lectulos* sibi asservarant.

[d] *Celerem exitum*] Seneca de exitu Marcelli: 'Triduo abstinuit, et in ipso cubiculo poni tabernaculum jussit; solium deinde illatum, in quo diu jacuit, et calida deinde suffusa, paulatim defecit, ut aiebat, non sine voluptate quadam, quam afferre solet levis dissolutio animi, nunquam non

et morituros.' Servavitque ordinem fortuna: ac seniores[5] [e] prius, tum cui prima[6] ætas, exstinguuntur.[7] Accusati post sepulturam, decretumque, 'ut more majorum punirentur.'[f] Et Nero intercessit, 'mortem sine arbitro'[8] permittens.[g] Ea, cædibus peractis, ludibria adjiciebantur.

12. P. Gallus, Eques Romanus, quod Fenio Rufo intimus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus

querent. *Fortunaque servatus ordo* naturæ; *ac primum vetustior, tum* ii *quibus proxima ætas, intereunt. Accusati* sunt *post funus, constitutumque*, ut more majorum supplicio afficerentur. *Et adversatus est Nero*, mortem *ipsis* sine *alieno* arbitrio permittens. *Ex perpetratis necibus contumeliæ adjungebantur.*

Interdictum est aqua et igni P. Gallo equiti Romano, quod familiaris Fenio Rufo et Veteri non inimicus fuisset. Tribuitur liberto et accusatori merces navatæ

et ad labentem animam retulit.—5 *Senior* Ryckius et Gronovius et Brotierus cum Homero edidere. At Ryckius in margine posuit *seniores;* et sic Acidalius et Illustr. Huetius mallent. Favet Ms. Flor. in quo *seniore.*—6 Acidalius mallet, *proxima:* nec displicet Ernesto, quia præcessit, *prius.*—7 Ita Mss. Harl. Bodl. Corb. et Puteolanus. In Mss. Bud. Guelf. Agr. Jes. et editione principe, *exstinguitur.*—8 Ita Mss. Bodl. Jes. sic quoque Pichena e Ms. Flor. Ryckius e Ms. Agr. In aliis Mss. et editionibus veteribus, *sine arbitrio.* Unde Torrentius emendabat, *suo arbitrio.* Faber, *ejus arbitrio*, vel *libero arbitrio.* J. F. Gronovius, *sine arbitrio remittens. Sine arbitro* jam dixit Tacitus Annal. I. 26. 'An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse.' *Brotier.*

NOTÆ

experta nobis, quos aliquando linquit animus.'

Sueton. August. 99. 'Sortitus exitum facilem, et qualem semper optaverat. Nam fere quoties audisset cito, ac nullo cruciatu defunctum quempiam, sibi et suis εὐθανασίαν similem (hoc enim verbo uti solebat) precabatur.' Sed *celer exitus* non perinde facilis, immo forte violentior.

[e] *Seniores*] Nempe avia *Sextia* prior exstinguitur, dein cui proxima ætas, nempe pater *L. Vetus*, dein ipsa filia *Pollutia*, servato ordine naturæ et ætatis.

[f] *Decretumque, ut more majorum punirentur*] Neroni cum quæreret, Quid esset more majorum? responsum est, Nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpusque virgis ad necem cædi. Auctor Tranquillus. *Ferrettus.*

[g] *Mortem sine arbitro permittens*] Clarissimus Faber bis huncce locum attigit. Primo ei visum legere, *mortem libero arbitrio:* post maluit, *suo arbitrio.* Quod postremum magni vatis effatum jure placet: magis tamen meum, *mortem sine arbitro.*

Et asseverem, eam Cornelii scripturam esse, a Florentino etiam codice (ut postea comperi) approbatam. *Mors sine arbitro;* libera, sine domino, sine judice. Simile Annal. lib. I. 'an præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse?' *Lipsius.*

Sine arbitrio et *sine arbitro* idem est, primam tamen lectionem antepono. Quod faciendum quoties vetus lectio est, et nihil incommodi præfert.

Sine arbitro] Id est, liberam ipsis

est. Liberto[h] et accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores Tribunicios,[i] datur. Et mensis, qui Aprilem, eundemque Neroneum, sequebatur, Maius *Claudii*,

operæ, sedes apud theatrum, inter viatores tribunorum. Et mensis, qui succedit Aprili, qui et Neroneus dicebatur, *Maius* Claudii, *et Julius* Germanici *nominibus*

NOTÆ

mortem permittens, et sine arbitrio alieno, nempe ut pro suo nutu genus mortis eligerent.

[h] *Liberto*] Igitur distinguit inter libertum et accusatorem; ita ut libertus ille index tantum fuerit, et Demianus accusator.

[i] *Locus in theatro inter viatores Tribunicios*] Omnes hocce genus servi, in genere dicti *Apparitores*, quod scilicet magistratibus assisterent. Et ut servi illi, seu quasi servi, multa officia præstitere, ita et plura nomina habuere pro diversis temporibus, muneribus, aut magistratibus quibus inserviebant. Itaque vocati *Viatores, Accensi, Lictores, Summotores, Ministeria, Apparitio, Officia, Officiales, Executores, Missi.*

At Lictores apparebant tantum magistratibus, qui auctoritatem haberent vocandi, prehendendi, ligandi et puniendi: et ab aliis in hoc distinguebantur, quod securibus et virgis supplicium de reis sumerent jussu magistratuum.

Itaque *Consules* habuere *lictores*, ut et *Tribuni* consulari potestate, et *Imperatores.*

Accensi munus fuit vocandi, et ab *acciendo* sic dictus. Et *viatoris* etiam vocandi munus fuit.

Sed in hoc distincti illi, quod *Viatores* non solum vocandi, sed etiam ligandi jus haberent, non item *Accensi.* Cicero in Vatinium: 'Miserisne viatorem, qui M. Bibulum vi domo extraheret.'

Accensi etiam munus fuit, meridie conclamare populo; quod non faciebat *viator.*

Viatores habuere *Tribuni* plebis, *Consules, Prætores, Ædiles*, et reliqui magistratus proprios habuere.

An viatores *servi* fuerint, quæritur. Docti viri sentiunt fuisse cives Romanos. Et certe quomodo, aut quo decore, Nero liberto isti præmium operæ dedisset, locum in theatro inter *viatores*, si hi servi fuissent? Et Livius l. XXXVIII. sic scribit, 'ut postremo scribæ viatoresque tribunos relinquerent.'

Itaque *Viatores* a servis servilique comitatu discernit. Et aliud est, *servorum vice haberi*, aliud *servum esse.* Et a Varrone et Livio *apparitores* servi publici appellati, qui tamen ex libertino genere erant. Sic fere *Marcell. Donatus.*

Sed puto, distinguendum; horum ministrorum alii ex infima plebe et ingenua delecti, alii ex servis Reipublicæ, alii ex servis seu libertis ipsorum magistratuum. Sed hi ultimi talibus ministeriis libertatem simul et civitatem adipiscebantur.

Inter viatores Tribunicios] Qui spectasse ludos videntur, non abjuncto a Tribunis loco, uti ad obsequia apparere possent. Hoc autem inter præmia: quia Tribunos honestissimo loco spectasse, vel hinc colligas, quod Cæsari Julio inter honores decretum: 'ut semper sella curuli sederet, excepto per ludos. Tum enim sessio ei in Tribunicio subsellio, inter eos qui quoque anno Tribuni essent, concedebatur.' Dio lib. XLIV. Itemque postea Augusto: 'ut in subselliis Tribunorum plebis sederet.' Dio idem, libro XLIV. *Lipsius.*

Junius *Germanici*,[j] vocabulis mutantur: testificante Cor-

transmutantur: testante Cornelio Orfito, qui eam sententiam promserat, ideo præter-

NOTÆ

[j] *Junius Germanici*] Sic Vett. Series quidem mensium ita postulat: sed si *Junius* in hoc numero, quomodo additur *Junium transmissum*, quia infaustus esset? Itaque olim reponebam *Julius Germanici*. Sed libri mihi opponuntur, itemque ratio, quod facta injuria Divo Julio videtur, si illi mensis suus ademtus. Quid dicam? Verba tamen sequentia de Junio abnuunt, etsi alii conantur pro *transmissum* rescribere *transnominatum*. Lipsius.

Junius Germanici] Orfiti adulatio eo spectat, ut Junii mensis nomen, ob Juniæ familiæ scelera, tanquam infaustum deleretur, atque ab aliquo ex Neronis cognominibus denominaretur, cum jam ipse Aprili nomen dedisset. Ac ne mensis Maius in medio vacuus remaneret, excogitavit, Maium Claudii, Junium Germanici appellationibus commutari posse, ut horum trium cognominum series in mensibus continuaret. Hanc fuisse mentem ac sententiam Orfiti reor. Nam quid mensi Julio oportebat novum nomen imponere? Ne credas, nam Julio Cæsari notabilis ignominia ex tali sententia provenisset. Præterea si nomen Junium in integro remansisset, insignis honor Juniæ familiæ fuisset; cujus nominis oblivio potissimum quærebatur. At Tacitus ait, *Junium mensem transmissum*. Fateor, sed interpretor, *transmissum* in nomen Germanici, ac transmutatum: idque eodem sensu dictum, quo apud Sueton. *transnominatum*, in Domit. 13. 'Septembrem mensem et Octobrem, ex appellationibus suis, Germanicum Domitianumque transnominavit.' *Pichena.*

Junius] Lego *Julius*. Et *τὸ transmissum* nullo modo potest explicari per *transnominatum*; et si transnominatus esset, ut volunt, quidni et reddit rationem Orfitus, cur et alios menses transnominaverit? et debuit saltem aliter mentem suam exprimere. Debuit dicere, *ideo potissimum Junium mensem* a se transmissum, seu transnominatum, nempe quia duo *Torquati ob scelera interfecti*.

At certe non transnominavit, immo transnominare consulto omisit, quasi sic labem aliquam inusturus esset familiæ *Juniæ*, quod nomen aliquod Cæsaris Junio mensi denegaretur, et quod veluti per ignominiam ille mensis omitteretur; quia hic eodem nomine, quo familia execrata principi; et etiam ut in ejus locum seu decus sequens mensis *Julius* transferretur, ascribereturque.

Nec metuendum, quod ait Pichena, non fuisse adulatorem sic ineptum, ut Julio Cæsari injuriam hanc illatam vellet, ut ipsi tale decus auferret mensis a se appellati. Talia quasi vero curabat vecors adulator, aut Nero, cui adulatio quæcumque placuit. Nam quid curat adulator præter vile obsequium? Quid habet præter imprudentiam, aut etiam sæpe infamiam ex tali flagitio quæsitam?

Quasi vero admodum anxius esset, aut curaret decus Julii Dictatoris assentator ille, quod transferebat in Neronem. Vide qua cæcitate, qua se vesania irretiat. Vult nomen, famam, et decus auferre Juniæ genti, et tamen transmittit illum mensem; ipsique sic nomen gentis clarissimæ relinquit, quod tamen obscurare penitus voluit.

Et ne putes Tacitum, eam rem referre hic, tanquam prudentiæ alicujus specimen, immo veluti flagitium;

nelio Orfito, qui id censuerat, 'ideo Junium mensem[1] trans-

itum *a se* Junium mensem, quia duo jam Torquati, ob crimina interemti,

1 Opinor *mensem* redundare. Frustra quidam tentant, *transnominatum.* Tacitus non ait transmissum, seu omissum, fuisse mensem Junium; sed omissum Junium, ob infaustum Juniorum nomen. *Brotier.* Mss. nil mutant.—

NOTÆ

et ut adulationem vesanam, miseram, et fœdi servitii plenam narrat: quod sibi proposuit jam ab initio, ut vilia illa capita et ineptæ assentationis mancipia, æterna infamiæ labe inurantur l. XIV. 64. 'Neque tamen silebimus, si quod Senatusconsultum adulatione novum, aut patientia postremum fuit.' Certe ex illis sententiis Patrum in adulationem flexis enascebantur indecora et fœdæ patientiæ decreta.

Τὸ *Junius* huc intrusus oscitantia librarii, qui, mensibus Aprili Maioque Junium succedere statim debere putavit, cum verbis sequentibus parum attenderet, aut forte non intelligeret.

Nota etiam. Adulator ille noluit Junium mensem ponere inter vocabula Cæsaris, quia infaustum tale nomen ob gentem Juniam fingebat; ideoque noluit illud accensere nominibus principis; ideo transmisit illud vitavitque, tanquam mali ominis, propter duos Junios interfectos. Et talia hæc in speciem et pompam dicta, impetu et libidine magis adulandi principem, quam amore, aut benevolentia, quam certe ulla prudentia; nempe, ut opes, aut honores illi emungerent. Hinc etiam et talia sæpe omittebantur a principe, spernebanturque, ut futilia: hinc Tiberius e Senatu discedens, verbis Græcis dicere solebat, 'O homines ad servitutem promtos.' Talia etiam aliquando graviter objurgabant, aut certe accipiebant magis, ut erant, quam ut dicebantur.

Igitur talia hæc assentationum, vana, futilia, et inania: nec memorata Tacito, nisi ob insigne flagitium servitii, ut ipse fatetur; et quæ sic fere absurda, et vix cohærentia cum ratione et bono sensu, et quæ exsibilanda irridendaque, nisi in principem hæc, et talem principem, dicta essent.

Itaque *Junius* mensis non transnominatus est ab adulatore, ut debuit; nempe ut Julium mensem Julio dictatori relinqueret; sed transmissus ille mensis, ne vel attingeret labris nomen infaustum, ne sic pollueret nomen aliquod Cæsaris, et ne minus læta illi grataque adulatio haberetur, ob scelus Torquatorum, ut ille fingebat.

Et potuit absolute Julius simul et Germanicus appellari. Et in eo potissimum caput et summa assentationis fuit, quod Junium nomen omitteret et exhorreret, velut ominosum, ut sic nempe abblandiretur Juniorum interfectori Neroni. Et ea novæ linguæ Romanæ phrasis inventa viris doctis, qui dicunt idem esse *transmissum* ac *transnominatum:* quis hoc sibi fingat? non sic Tacitus.

Immo injuriam facere principi videretur adulator, si illi infaustum nomen tribueret vel exhiberet; quod nomen horrebat ipse princeps, quasi sibi ac Reipub. infaustum.

Certe hac voce usus Suetonius, sed proprio significatu; nec reperias τὸ

missum, quia duo jam Torquati, ob scelera interfecti, infaustum nomen Junium[2] fecissent.'

13. Tot facinoribus fœdum annum etiam Dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit: pertulitque violentiam ad vicina urbi:[1] in qua omne mortalium genus vis pestilentiæ depopulabatur,[2] nulla cœli intemperie, quæ occurreret oculis.[k] Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus, complebantur: non sexus, non ætas periculo vacua: servitia perinde et[3] ingenua plebes raptim exstingui, inter conjugum[l] et liberorum lamenta; qui, dum assident, dum deflent, sæpe eodem rogo[m] cremabantur. Equitum Senatorumque interitus, quamvis promiscui,[n] minus flebiles erant; tanquam communi mortalitate sævi-

infelix vocabulum Junium effecerant.

Dii quoque procellis morbisque notabilem fecere annum tot jam *sceleribus infamem. Depopulata Campania turbine ventorum, qui prædia, arbores, segetes undequaque prostravit, perduxitque sævitiam* usque *ad propinqua urbi* loca. *In qua pestis violentia grassabatur in omnes omnino mortales, nulla aëris inclementia, quæ visu dignosceretur. Sed ædes mortuis corporibus, viæ funeribus refertæ erant. Non sexus, non ætas discrimine exemta. Servi perinde ac liberi mortales subito interire, inter conjugum et filiorum ploratus, qui dum assident* suis, *dum illacrymantur, sæpe eodem igne urebantur. Mortes Senatorum et equitum, quamvis passim vulgares et indistincti, minus* tamen *miserabiles erant, quasi promiscua sorte moriendi, imma-*

2 Sic bene Lipsius: nam mendose Mss. Flor. Reg. *Junctum fecissent.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Junii tum fecissent.* Brotier. *Juniorum* vult Ernest.

1 Ita Mss. Reg. Agr. editio princeps et recentiores. In Ms. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ad mœnia Urbis.* In Ms. Bud. mendose, *ad mœnia vicium Urbi*, pro *vicina.* Brotier.—2 Male Mss. Bodl. Jes. *populabantur.* Idem.—3 Ita Mss. Reg. Corb. Harl. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *perinde ac*, et sic Ryckius et Gronovius. Tacitus infra Hist. IV. 43. 'Perinde dives et eloquentia clarus.' *Brotier.*—4 Budens. *dilectus.*—

NOTÆ

transnominare usurpatum pro *transmittere* apud Suetonium, neque apud ullum auctorem.

[k] *Quæ occurreret oculis*] Quæ oculis aut visu hominum deprehendi, conspici, aut animadverti posset.

[l] *Conjugum*] Utriusque sexus.

[m] *Eodem rogo*] Dum assident filii ægris parentibus, dum deflent funera, sæpe eadem peste abrepti, eodemque rogo cremati.

[n] *Promiscui*] Quia *promiscui* illi interitus nobilium cum plebe et servitiis, ideo *flebiles:* sed longe *minus flebiles*, quia veluti miti hoc, et quasi *communi fato*, *sævitiam* dominantis *præveniebant.*

tiam Principis prævenirent. Eodem anno delectus[4] per Galliam[o] Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine[5] fessi sacramento solvebantur. Cladem Lugdunensem[p] quadragies sestertio[q] solatus est Princeps, ut amissa urbi reponerent: quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant,[6] turbidis casibus.[7] [r]

14. C. Suetonio, L. Telesino[s] Coss. Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio, ut dixi, mulctatus, postquam id honoris indicibus tamque promtum ad cædes Principem accepit, inquies[1] animo, et occasionum haud

nitatem principis præverterent. Eodem anno copiæ conscriptæ sunt in Gallia Narbonensi, Africa et Asia, supplendis legionibus Illyrici, ex quibus senio aut morbo defecti ac lassi exauctorabantur. Incendium Lugduni largitione quadragies sestertii sublevavit Cæsar, ut quæ igne *absumta* erant, *civitati restituerent; quam pecuniam exhibuerant Lugdunenses iniquis temporibus.*

C. Suetonio, L. Telesino Consulibus, Antistius Sosianus compositis in Neronem famosis carminibus, in exilium pulsus, ut memoravi, ubi audivit, tantum honorem haberi *delatoribus, tamque pronum* esse *ad neces* inferendas *Cæsarem, mente in-*

5 Idem *valitudine.*—6 Ms. Corb. *contulerant.*—7 Mss. Harl. Jes. *classibus.*

1 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *inquietus.* In margine Ms. Bodl.

NOTÆ

[o] *Per Galliam*] Forte habiti illi delectus militum per has provincias, quia hæ sine armis aut bello; et quia ex his facile advehi in Illyricum per mare potuerunt.

[p] *Cladem Lugdunensem*] Cladem ex incendio conceptam; quod denarrat, et deplorat Seneca Epistola tota 92. Accidit centesimo anno a colonia illa deducta, eodem Seneca observante. Ut solatium hoc tarde adhibitum a Nerone sit, septimo nempe post incendium anno. Nam deducta Lugdunum a Munatio Planco, anno urbis 711. *Lipsius.*

Forte non stricte capiendus Seneca de centesimo anno. Potuit afferre numerum expletum et rotundum, (ut vulgo dicimus,) cum pauci anni sæculum excederent. Quod faciunt pro more Historici, et ipse Tacitus sæpe.

[q] *Quadragies sestertio*] Sunt centum millia coronatorum, seu trecenta millia librarum nostro more.

[r] *Turbidis casibus*] Si vera et stricta supputatio Senecæ, obtulerant eam pecuniam Lugdunenses, ante septem annos, seu ante cladem Rom. Forte ad bella Armeniæ, aut Britanniæ, non ad incendium Romæ instaurandum.

[s] *L. Telesino*] Nomen ei *L. Pontius Telesinus* ex Velleio. Laudat ut philosophum et insignem virum non semel Philostratus l. IV. et VII. eumque ideo exulasse sub Nerone scribit *Lipsius.* Consulatum iniit anno urbis 819. neque sic exulare diu potuit. Nam ante tertium annum exturbatur Nero a nostro Vindice, et tum revocati exules.

segnis, Pammenem,[2] ejusdem loci exulem et Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiis innexum,[3] [t] similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios et consultationes[4] [u] non frustra ratus, simul annuam[5] pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur, interceptis Anteii literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus et eventura secretis Pammenis occultabantur, simul repertis, quæ de ortu vitaque Ostorii Scapulæ composita erant, scribit ad Principem, 'magna se et quæ incolumitati ejus conducerent, allaturum, si brevem exilii veniam impetravisset: quippe Anteium et Ostorium imminere rebus, et sua Cæsarisque fata scrutari.' Exin missæ liburnicæ,[v] advehiturque propere Sosianus.[6]

quietus, et occasionum haud piger, similitudine fortunæ se insinuat Pammeni eodem loco exulanti, et Chaldæorum doctrina celebri, ideoque multorum amicitiis fulto. Existimans haud frustra mitti sæpe ad illum nuntios et consultationes, simul et comperit, annuam pensionem suppeditari ipsi *a P. Anteio. Neque ipsum latebat, Anteium infensum Neroni* esse, *ob amicitiam Agrippinæ, et divitias illius* posse *vel maxime cupiditatem* principis *illicere, eamque causam multis perniciei fuisse. Itaque interceptis epistolis Anteii, cum etiam subripuisset furtim codicillos, quibus hora genitalis illius, et futura sors, arcanis Pammenis continebantur, simul inventis, quæ de natali die, et vita Ostorii Scapulæ conscripta erant, componit literas ad imperatorem:* Summa et grandia se, et quæ ad salutem ejus spectarent, renuntiaturum, si ad breve tempus exilii gratiam obtinuisset. Quippe Anteium et Ostoriam imminere principatui, et inquirere *quæ* sibi principique eventura *erant. Mox missæ triremes, deferturque celeriter Sosianus. Et publicata ejus*

additum, *inquies;* ut habent libri optimi. *Brotier.*—2 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Parmenen.* In Ms. Corb. *Pammanem.*—3 Sic bene Lipsius et recentiores. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *innixum;* et sic Gronovius et Ryckius. In Ms. Jes. *inmixtum.*—4 Ita Mss. Flor. Corb. Pichena et recentiores. In Ms. Agr. *consultatores.* Ceteri Mss. et veteres editiones, *consolationes.* In margine tamen Ms. Harl. additum, *consultationes.*—5 Ita Mss. Flor. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *simulque.*—6 *Socianus* Gronovius habet.

NOTÆ

[t] *Innexum*] Vulgo *innixum:* sed rectius *innexum.* Lipsius, et Freinshemius. Non improba tamen vetus lectio. Nam innitebatur *amicitiis* divitum. Quippe *annuam pecuniam* accipiebat ab Anteio, forte et ab aliis: nec potuit *innexus* dici proprie, quod fortunæ paritatem arguit, et quod Pammeni Chaldæo non convenit.

[u] *Consultationes*] Recte sic, et ita in Cod. Florent. Verbum ejus artis. Juvenalis: 'quæ nullum consulit, et jam Consulitur.'

[v] *Missæ liburnicæ*] Liburnicæ a

Ac, vulgato ejus indicio, inter damnatos magis,[w] quam inter reos, Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret, nisi Tigellinus auctor extitisset. Monitus prius Anteius,[7][x] 'ut supremas tabulas moraretur.'[y] Atque ille, hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisis venis, mortem approperavit.

delatione, Anteius et Ostorius magis censebantur inter damnatos, quam inter sontes; adeo ut nemo supremas Anteii tabulas obsignaret, nisi Tigellinus consultor fuisset. Anteque admonitus fuit *Anteius,* ut testamentum propere conderet. *Atque ille sumto veneno, lentitudinem ejus pertæsus, abruptis venis, mortem acceleravit.*

7 Ms. Flor. *Anteio.* Acidalio quoque et Freinshemio placebat, *extitisset, monito prius Anteio.* Budens. ubivis *Panteium* nominat.

NOTÆ

Liburnis populis Dalmatiæ sunt cognominatæ, qui hujuscemodi navibus latrocinia exercebant. *Liburnas* Vegetius appellat, et Lucanus hoc versu, 'Ordine contentæ gemino crevisse Liburnæ.' *Liburnum* legit Lilius Giraldus, 'Ordine contentæ gemino crevisse Liburno.' Hoc navis genere Augustus, bello Actiaco, de M. Antonio et Cleopatra victoriam reportavit. Tacit. l. XVIII. Claudium quendam Pyrrichum, *Liburnicarum trierarchum* appellat. *Lupanus.*

[w] *Inter damnatos magis, &c.*] Quia periculum pro exitio habebatur; supra IV. 28. Eodem tendit istud Senecæ de Libone Epist. 70. 'Omnes enim necessarii deseruerant impie, non jam reum, sed funus.' *Freinshemius.*

[x] *Extitisset. Monitus prius Anteius, &c.*] Monitus, credo, ab amicis, quos Tigellinus secreto miserat, sperans hæreditatis partem ex eo testamento: quas ille prædas maxime aucupabatur. De Mella paulo infra: 'Scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem, erogabat; quo cetera manerent.' De Petronio inferius: 'Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est.' *Pichena.*

Malim, *extitisset, monito prius Anteio, &c.* hoc enim modo auctor extitisse videbatur, eaque causa nemo amplius formidavit signare tabulas istas. Quia enim Tigellinus prævalidus in amicitia principis erat, testamenti factio concessa reo videbatur, quod ipse eum monuisset, ne testamenti tabulas moraretur. Quod enim tales dicunt faciuntve, jussu aut certe consensu principis fieri creditur. Expressit id supra IV. 22. 'Urgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. Quod perinde creditum, quasi principis monitu, ob amicitiam Augustæ cum Urgulania.' *Freinshemius.*

Monitus] Nihil move: hic sensus est; testamentum Anteii nemo obsignasset, nisi Tigellinus auctor extaret, priusque admonuisset Anteium, *ne supremas tabulas moraretur.* Auctor existit aliis obsignandi testamentum Tigellinus, cum ipse admonuisset Anteium illud condere; nam prius nemo obsignare audebat.

[y] *Moraretur*] Id est, Testamentum propere conderet, ratum futurum gratia et auctoritate Tigellini, qui id monebat favebatque, legata ipsi parte opum, quo cetera servarentur.

15. Ostorius longinquis in agris, apud finem[1] Ligurum,[z] id temporis erat: eo missus Centurio, qui cædem ejus maturaret. Causa festinandi[2] ex eo oriebatur,[3] quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam[a] apud Britanniam

Tum temporis Ostorius versabatur in remotis prædiis apud finem Ligurum. Huc missus est *centurio, qui necem ejus properaret. Causa maturandi ex eo promanabat, quod Ostorius maxima belli gloria et servati civis præmium adeptus in Bri-*

1 Male tentat Lipsius, ex corrupto Taciti loco in Vit. Agricol. VII. *apud fanum Ligurum.* Ut ipse fatetur, *finem Ligurum* memorat Livius, XXXIII. 37. 'Redeuntes inde Ligurum extremo fine.' Distincte Plinius, III. 5. 'Flumen Macra Liguriæ finis:' et Vibius Sequester, p. 354. 'Macra Liguriæ fluvius secundum Lunam urbem.' Periit quidem 'primum Etruriæ (oppidum) Luna portu nobile,' Plin. III. 5. Sed manent rudera in agro vocitato *il Lunegiano.* Portus vero, seu verius sinus, ut observat Harduinus, nunc appellatur *Golfo della Spezzia.* Hac in vicinia id temporis erat Ostorius. *Brotier.*—2 Ms. Corb. *maturandi.*—3 *Ex eo oriebatur,* Grutero suspecta; a librariis addita opinatur. In Ms. Agr. et editione principe, *exoriebatur,* quod Grutero quoque

NOTÆ

[z] *Apud finem Ligurum*] Non aspernabilis forte conjectura nostra, *Apud Fanum Ligurum.* Is locus Templum alio nomine dictus.

In vita Agricolæ: 'Classis Othoniana licenter vaga, dum in Templo, (Liguriæ pars est,) hostiliter populatur.' Livius tamen finem Ligurum etiam appellat: 'Redeuntes inde Ligurum extremo fine, agmen Romanum incidunt.' Sed alio, ni fallor, et communi magis sensu. *Lipsius.*

Apud finem Ligurum] Sic Livius l. III. Decad. 4. 'Redeuntes inde Ligurum fine, cum agresti præda in agmen incidunt Romanum.' Et l. X. Decad. ejusdem: 'Ligurum duo millia fere ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur orantes.' Plurative idem usurpavit l. V. Decad. ejusdem: 'Consul alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines exercitum magnum Boiorum induxit.'

Dirigere finem, quod arbitris convenit inter disceptantes de jure finium, apud eundem legitur l. IX. Decad. ejusdem: 'Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quæ ad Thraciæ Paroreiam subeat.' *Rhenanus.*

Ligurum] Liguria, regio vel provincia Galliæ Togatæ ad mare Ligusticum, in Italia. Hodie fere omnis Status Genuensis, seu *Riviera di Genova,* nonnullique *minores status* in hac Republica siti, et major pars ducatus Montisferrati, vulgo *Montferrat,* necnon partes meridionales statuum Pedemontii et Mediolanensis, vulgo *Piemont* et *Milan,* in Lombardia superiore. Hi status variis parent principibus, veluti Reipublicæ Genuensi, ducibus Mantuæ et Sabaudiæ, Regi Catholico. *Tillemon.*

[a] *Civicam coronam*] Filii ergo M. Ostorii ista mors. Nam de eo, libro XII. scriptum: 'Qua pugna filius legati M. Ostorius servati civis decus meruit.' Pater sane in ipsa Britannia obiit. *Lipsius.*

meritus, ingenti corporis robore[4] armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet[b] pavidum semper et reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur Centurio, ubi effugia villæ clausit, jussa Imperatoris[5] Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et, quia venæ, quanquam interruptæ, parum sanguinis effundebant, hactenus[c] manu servi usus, ut immotum pugionem extolleret, appressit dextram ejus juguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa et obitas pro Republica mortes[d] tanta casuum similitudine memorarem; meque ipsum[e] sa-

tannia, magna vi corporis, et militari fama, formidinem Neroni incusserat, ne occuparet trepidum semper, et aperta recens conjuratione magis perturbatum ac pavidum. Itaque centurio, postquam exitus villæ sepsit, mandata principis Ostorio exponit. Ille virtutem adversus hostes sæpe expertam in semet convertit. Et quia venæ, quamvis intercisæ, parum sanguinis emittebant, ad hoc solum ministerio servi usus, ut firmum et immobilem gladium attolleret, admovet manum illius, et gutturi ferrum *affixit.*

Etiam si scriberem bella externa et toleratas pro Repub. mortes, tamen *tanta*

placebat. *Brotier.*—4 In Mss. Harl. Bodl. Jes. *ingenti corpore armorumque scientia.* In Ms. Bodl. altera manu emendatum, *corporis.*—5 Sic bene Beroaldus. Suffragari videtur Ms. Corb. nihil enim annotavit Corbinelli. In Mss. Reg. Flor. et editione principe *jussa in p.* scriptum sane pro *imp.* vel *imperatoris.* Mss. Harl. Jes. *jussa inde post.* Ms. Bodl. ut et Puteolanus, *jussa inde Ostorio.* In margine Ms. Bodl. additum, *post.* Ms. Bud. *jussa impost.* Ms. Agr. *jussa P. Ostorio.* Brotier.

NOTÆ

[b] *Invaderet*] Vertunt, *ne ipsum interficeret*, quia animi validus, et corpore ingens Ostorius. Sed non personæ aut corpori tantum suo timuit Nero.

Nam supra, conjuratione exterritus, omnia metuebat. Timuit, ne Ostorius multa fama militari, occuparet Imperium, ne ad legiones, quibus pater imperaverat, se conferret, atque in partes alliceret.

Et sic indefinite intelligenda illa, *ne invaderet pavidum*, et de principe, et de principatu. Et certe vincere potuit, quisquis primus auderet adversus Neronem, ut postea innotuit de Vindice, qui in decus Galliæ nostræ natus, unus asserere in libertatem universum orbem ausus est; et ut alter Hercules Gallicus, *monstrum horrendum, immane, ingens* debellavit, ac prostravit.

[c] *Hactenus*] Tantum manu servi ad hoc usus est, ut servus immotum pugionem teneret, sustineretque: ipse Ostorius manum servi, pugionemque simul jugulo suo admovit appressitque; forte, ut largius manaret cruor, magnoque animo emittendo, magnum vulnus panderetur.

[d] *Mortes*] Plin. II. 9. 'Miraque humani ingenii peste, sanguinem et cædes condere Annalibus juvat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris.'

[e] *Meque ipsum*] Et si bella externa memorarem, tamen similitudine casuum, et me ipsum satias caperet, et *aliorum tædium expectarem,* aversan-

tietas[1] cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes[f] tamen et continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum et mœstitia restringunt. Neque aliam defensionem[g] ab iis, quibus ista noscentur, ex-

similitudine eventuum, et ipse tædio affectus essem, aliorumque satietatem præviderem, qui nempe, *licet egregios civium fines, mæstos tamen et continuos exhorrerent. At nunc servitium vile ac fædum, tantumque sanguinis in pace,* nullo usu *exhaustum, lassant animum, et tristitia premunt. Neque aliam excusationem,* seu veniam *postularim,* quod talia scripserim, *ab iis, qui*

1 Ita Mss. et editiones omnes veteres. Nescio unde in recentioribus irrepserit, *satias;* quod quidem Latinum est: sed, refragantibus libris, non

NOTÆ

tium continuos illos similesque exitus civium, quamvis vel honesti essent et pro Repub.

[f] *Tristes*] Exitus civium, quamvis per bella externa, quamvis honesti, tamen tristes essent, quia continui. Et cave, ne *tristes* intelligas de *ignavia fatali,* qua moriebantur cives inulti sub Nerone. Nam de hac ignavia postea statim Tacitus addit: ‘At patientia servilis, &c. fatigant animum.’ Intellige *tristes,* et scriptori et legentibus.

[g] *Neque aliam defensionem*] Habes similem prorsus locum et sententiam apud Livium in Præfatione l. I. ‘Ego, contra, hoc quoque laboris præmium petam, ut me a conspectu malorum, quæ nostra tot per annos vidit ætas, tantisper certe dum prisca illa tota mente repeto, avertam, omnis expers curæ, quæ scribentis animum, etsi non flectere a vero, solicitum tamen efficere posset.’

Intelligit Livius præcipue proscriptiones Syllæ et Marii, dein bella civilia Cæsaris et Pompeii. Et Livius petit sibi hoc laboris præmium, ut a conspectu tot malorum tantisper avertere oculos ipsi liceat.

Habes etiam similem locum apud Tac. in Agric. c. 1. ‘At mihi nunc narraturo vitam defuncti hominis, venia opus fuit, quam non petissem, ni cursaturus tam sæva et infesta virtutibus tempora.’ Petit hoc loco veniam Tacitus, quia cædes continuas Domitiani memoraturus, et quia vetera Reipub. vulnera retractaturus est: quod tædium parit legentibus auctorique ipsi.

Sic et Tacitus hoc loco l. XVI. hanc solam sibi defensionem et veniam rogat, ne ipse oderit *tam segniter pereuntes,* ne ipse illos odisse visus sit; id est, ne ita illos aversetur, aspernetur que, ut oblivione ac silentio illos in perpetuum damnet, nihilque de illis in posteros tradat.

Neque aliam defensionem] Non aliam veniam a legentibus postularim, quod tam continuas tamque ignavas civium Rom. mortes scripserim, quam ne oderim illos tam segniter morientes. Non hos ita odi, ut præterirem silentio. Illos non prorsus *odi,* quia *ira illa numinum in res Romanas fuit.* Quamvis ignave perierint, tamen etiam, *Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo* exequiis *a sepultura* vulgi *separantur,* ita et in traditione mortis ipsorum, habeant illi proprium locum, ut habeant propriam et separatam a vulgo histo-

egerim, quam, ne oderint[2] tam segniter pereuntes.[h] Ira illa

ea legerint, quam ne asperner tam ignave morientes. Deorum fuit hæc in

obtrudendum. *Brotier.* Ryckius et Gronovius habent *satias.*—2 *oderim* libri omnes præter cod. Agr. qui habet *oderint:* et sic Rhenanus, Muretus, Lipsius, Grotius, emendant. Sic quoque habet Ms. Corb. et id legentium animo statim occurrit. Verum si quis attenderit tunc nullam fore Taciti defensionem, nihil certe mutabit, maxime in tanto librorum consensu. *Brotier.* Bi-

NOTÆ

riam, nec silentio et oblivione ipsi involvantur. Cur talia scripserim, defensio succurrit; nempe, quia non ita odi cives, licet segniter pereuntes, ut eos omitterem; non illos eo usque odi, quia ira cœlestium fuit, et quia hoc dari debuit virorum illustrium posteritati, ut tamen haberent locum proprium in historia. Nec semel editam seu narratam semel calamitatem transire licuit, quia non semel et uno ictu transacta est, sed ut per vices multas inflicta Reipub. clades est, ita et repeti sæpe in historia debuit. Hanc fidem historiæ debuimus.

[h] *Quam, ne oderint tam segniter pereuntes*] Vulgo *oderim.* Lipsius in margine *oderint,* scripsit. Hoc, ut videtur, sensu: Hi adeo segniter perierunt, ut fere defendi atque excusari segnitia eorum non possit. Itaque ab iis, qui ista legent, non exigo, ut eos defendant, sed tantum ne oderint. *Pichena.*

Tu, *oderim,* ne hinc expelle; defensionemque et odium ad Tacitum refer; qui et alibi deprecatur tædium lectoris: 'Pleraque eorum, quæ retuli, quæque referam, parva forsitan, et levia memoratu videri non nescius sum; sed nemo, &c. Non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.' Scio, (noster ait,) tot segnibus eorum mortibus enarratis, me senio lectori fuisse: verum non me alia defensione volo purgare, quam me talia scripsisse, ne alias viderer eos viros odisse, quod nihil ausi sint adversus imperatorem; et eadem ab iis exegissem, quæ socer a Plauto postulavit. Annal. XIV. 'Effugeret segnem mortem, otium, suffugium, et magni nominis miserationem: reperturum bonos, consociaturum audaces.' Suspicio non parvi momenti: a qua liberari sub quovis principe inprimis decebat. *Salinerius.*

Immo, *ne oderint.* A lectoribus non petit, ut mortem ita perdentes probent, sed ut ignoscant, quasi fatali, ut alibi loquitur, ignaviæ. Dubito an et *defensionem* mutandum in *depensionem,* id est, mercedem pro scribendi opera. *Grotius.* Malebam; *quam ne omiserim tam segniter pereuntes.* Sententia est: Non aliam defensionem ab iis, qui hæc legent, exigo, quam ut cogitent, me hos segnes illustrium virorum excessus omittere non debuisse. Volunt id sequentia: 'Detur hoc illustrium virorum posteritati, ut quomodo exequiis a promiscua sepultura separantur, ita in traditione supremorum accipiant, habeantque propriam memoriam.' Causam reddit, non cur non oderit, sed quare non omiserit tot illustres viros tam segniter, tanquam servili patientia, pereuntes. Quales qui sint, docet quæ paulo sequitur amicorum Thraseæ oratio, monentium, ut, ante

NOTÆ

excessum, curiam ingrederetur, et pro libertate verba faceret, et ejus causa mori se, palam exponeret; inter alia, ista; 'Segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare,' &c. Hæc enim cum istis sunt comparanda; et ideo hic describi debebant. *Boxhornius*, et *Harlæus*. Omnino causam reddit, cur non oderit, hoc est, non omiserit eorum mentionem. Id enim *odisse* vocat. Non aliter me defendam, quam ut rogem, concedant mihi, non odisse et punire silentio ignaviam civium, sic instar pecorum cædi se præbentium: vel, cum viri fortes forent, et quorum mortis contemtus usui magno esse potuisset, ita mortem perdentes. Nestor apud Ovidium in 12. 'Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo, Ulciscar fratres.' *Gronovius.*

Ne oderim] Quod fatigarim animum, tot tristium continuarumque cædium mœstitia historiaque, non aliam excusationem, aut veniam postularim ab iis, qui ista legerint, quam ne videar ita odisse segniter pereuntes, ut eos omiserim, silentio præterierim; sicque eorum ignaviam vindicarim. Non debui illos ita odisse, nec tot civium mortes, licet segnes, perpetua oblivione sepelire. Et hæc erit mihi unica defensio, et venia erga illos, qui annales istos evolverint. Igitur sic inverte, ut clare intelligas Tacitum. Licet patientiam plusquam servilem exhibuerint cives Rom. licet tantum sanguinis domi perditum sit, licet hæ tristes et continuæ cædes fatigent animum, et mœstitia restringant, non debui tamen illos silentio præterire, licet segniter pereuntes, nec illos ita odisse, ut omitterem.

Et hæc erit mihi defensio adversus illos, qui ista hæc olim legent; licet tanta similitudine casuum, usque ad satietatem et fastidium tædiumque a me, cum hæc scribo, fatigati sint.

Hæc erit defensio auctori, quod res licet tristissimas, licet similitudine, aut satietate importunas, narrare tamen eas debet, prout actæ et gestæ sunt; ita ut a veritate nunquam deflectat, etsi talis historia non admodum placeat lectori.

Et ita se gerere scriptor debet, ut neque oblectandi lectoris libidine, neque amore, odio, aut ulla alia simili causa, flecti a vero, neque prorsus dehonestare historiæ dignitatem debeat.

Habes quid simile apud Livium in Procemio historiæ l. I. 'Ego, contra, hoc quoque laboris præmium petam, ut me a conspectu malorum, quæ nostra tot per annos vidit ætas, tantisper certe dum prisca illa tota mente repeto, avertam, omnis expers curæ, quæ scribentis animum, etsi non flectere a vero, solicitum tamen efficere possit.' Velit ipse auctor avertere animum a malis Reipub. quæ tamen, licet eum solicitum efficiant, suo tempore et loco narraturus est, nec eum cura aut mœror flectent a vero. Licet mala sint continua et tristia, tamen pro veritate rei scribenda sunt; nec potest illa sic exhorrere auctor, ut tamen non ea memoret, prout gesta sunt. Et hæc est defensio auctoris, hæc est venia, quam exigit Tacitus, *ab iis, quibus ista noscentur*. Necessitas nempe tradendi vera, quamvis non oblectent, et continuo tristia, invisa, et infesta sint legentibus.

Quam, ne oderim] Lego, *ne oderim*. Nam in hac lectione consentiunt omnes omnino libri, etiam manuscripti. An defensionem sibi petit Tacitus, an viris segniter pereuntibus? Si petit veniam a lectoribus pro segniter pereuntibus, an sensus iste satis cohærebit? Cum tot similes casus scripsi,

Numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum[1] aut captivitate urbium, semel editam[3] transire licet. Detur hoc[4] illustrium virorum posteritati, ut, quomodo exequiis a[5] promiscua sepultura[6] separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

Rempub. Rom. ira, quam semel memoratam præterire non licet, quod quidem fit, *cum profligati exercitus, aut expugnatæ urbes narrantur. Tribuatur* et *hoc posteris virorum nobilium, ut quo pacto funeribus a vulgari sepultura segregantur, ita et in narratione exituum* suorum *obtineant habeantque* seorsim *historiam suam.*

pont. reponunt *oderint.*—3 Ms. Corb. et editio princeps, *semel edito:* Budens. *edicto.*—4 Ms. Reg. *dentur hæc.*—5 Sic bene Rhenanus. In veteribus editionibus, *ac.* Mss. *a promiscua.*—6 *Sepultura* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. additum tamen in margine Ms. Bodl.

NOTÆ

non aliam defensionem exegerim a lectoribus, pro segniter pereuntibus, quam ne oderint tam segniter pereuntes.

Potius petere videtur Tacitus a lectore veniam, quod tædium illi creaverit similitudine tot casuum memoratorum: sed quamnam sibi ipse defensionem exigit? *non aliam* certe, quam, nempe, ne ipse oderit tam segniter pereuntes.

Nam si petit sibi defensionem hanc, ne legentes *oderint tam segniter pereuntes*, jam non sibi veniam petit, sed segniter pereuntibus, quod absurdum, ut supra dixi. Certe potuit defensio ac venia peti pro se simul et pro ipsis pereuntibus, quia odio digni propter ignaviam.

Venia simul a lectore et etiam a scriptore peti potuit: utrique enim aversantur ex æquo tam segniter pereuntes, et eadem mens esse debet lectoris ac scriptoris, quoad casus, et eventus historiæ; et quemadmodum satiatur et fatigatur lector similitudine casuum tristium, ita et scriptor. Igitur cum sibi veniam petit scriptor, veluti præmium laboris dolorisque; sic et tacite simul veniam hanc petit a lectoribus, ne eosdem oderint.

Petit hanc veniam scriptor, ne ita oderit eos, ut omitteret, præteriretque silentio; et affert rationem, cur eos non prorsus oderit, nempe, quia fuit veluti fatalis illa ignavia, et veluti præter morem geniumque indolis Rom. et quia nobiles hi describendi ac distinguendi fuerunt.

Igitur hanc unam veniam petit tot casuum similium memoratorum, hoc unum præmium, (ut Livius initio operis,) doloris et infestæ satietatis, ne nempe oderit, seu ne odisse videatur tam *segniter pereuntes.* Nec excludit eandem mentem legentium.

[1] *Exercituum*] Exercitu cæso, aut capta urbe, multi pereunt, sed simul et semel, et etiam simul semelque talis clades memoratur auctori; mox ad alia transit ille, forte lætiora, aut saltem diversa. Quæ nec tædio ipse scriptor, aut lector satietate aversatur. Sic Agric. 44. de Domit. 'Non jam per intervalla temporum, sed continuo et velut uno ictu Rempub. exhausit.'

17. Paucos quippe intra dies, eodem agmine, Annæus Mella,[1] Cerialis Anicius, Rufus[2] Crispinus ac C.[3] Petronius cecidere. Mella et Crispinus, Equites Romani, dignitate Senatoria:[j] nam hic quondam Præfectus Prætorii,[k] et Consularibus[l] insignibus donatus, ac nuper crimine[m] conjurationis in Sardiniam exactus, accepto jussæ mortis nuntio, semet interfecit. Mella, quibus Gallio et Seneca, parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem præposteram,[n] ut Eques Romanus[o] Consularibus potentia æquaretur: simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procurationes[p] administrandis Principis negotiis.

Nam intra breve tempus, eodem cœtu, velut in turba, perierunt Annæus Mella, Cerialis Anicius, Rufus Crispinus, et C. Petronius. Mella et Crispinus equestri fastigio, et claritudine senatoria. Nam Crispinus olim præfectus prætorianarum cohortium, et consularibus ornamentis insignitus, ac nuper prætextu conjurationis in Sardiniam expulsus, accepto imperatæ mortis nuntio, seipsum interemit. Mella, iisdem *ortus parentibus, quibus Gallio et Seneca, dignitates spreverat per ambitionem novam ac insolitam,* nempe, *ut eques Romanus auctoritate et opibus par esset* viris *consularibus.* Et *simul cumulandarum opum viam* hanc *breviorem putabat, per procurationes, quibus fiscum seu rem familiarem Cæsaris administraret.*

1 Brotier. cum Homero habet *Mela:* et sic Budens. Puteolanus, *Mella.*—2 Gronovius *Rufus Crisp.* Budens. *Ruffus:* sed vide XII. 42.—3 *Ac Petronius* Mss. et veteres ac recentiores editiones habent cum Brotiero. Rhenanus,

NOTÆ

[j] *Dignitate Senatoria*] Non enim revera senatores, sed opibus ac splendore cuivis Senatorum pares hi Equites illustres. *Lipsius.*

Senatoria] Id est, claritudine senatoria. Sic hist. IV. 52. 'Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres.' Et infra de Mella: 'Et eques Rom. consularibus potentia æquaretur.'

[k] *Quondam Præfectus Prætorii*] Sub Claudio lib. XI. *Lipsius.*

[l] *Consularibus*] Sub Claudio, quemadmodum et Nymphidius sub Nerone iisdem insignibus donatus, qui etiam prætorii præfectus.

[m] *Crimine*] Criminatione, non vero crimine. Verum crimen Crispini fuit, quod olim in matrimonio Poppæam habuisset. Propterea in Sardiniam amotus antea; sed prætextu conjurationis nunc interficitur.

[n] *Præposteram*] Insolitam, inusitatam, mori et viæ communi oppositam.

[o] *Eques Romanus*] More Mæcenatis, Pomponii Attici, Sallustii nepotis, et mox Cornelii Fusci, qui floruit sub Flavianis.

[p] *Per procurationes*] Ad quas soli equites aut liberti admissi. *Lipsius.*

Per procurationes] Sic hist. l. II. c. 86. 'Sed procurator aderat Cornelius Fuscus vigens ætate, claris natalibus: prima juventa, quietis cupidine senatorium ordinem exuerat. Idem pro Galba dux coloniæ suæ, eaque opera procurationem adeptus,' &c.

Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis: quo interfecto, dum rem familiarem[q] ejus acriter[r] requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. 'Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia' fingitur, assimulatis[4s] Lucani literis;[t]

Idem parens erat Annæi Lucani, ingens momentum subsidiumque decoris: quo interemto, dum bona illius vehementius exigit, incitavit in se *delatorem Fabium Romanum,* unum *ex familiaribus Lucani. Prætexitur* sociata inter parentem et filium conjurationis cognitio, *confictis imitatisque Lucani epistolis, quas per-*

....

ac C. Petronius; et sic Gronovius et Ryckius.—4 Edd. aliquot *assimilatis:*

NOTÆ

[q] *Dum rem familiarem*] De Annæo Mella sermo est, qui pater Lucani. Atqui de illo Eusebianum Chronicum: 'L. Annæus Mella, Senecæ frater et Gallionis, bona Lucani filii sui a Nerone promeretur.' Quæ si vera lectio, opinandum a fisco aut fiscalibus quædam abrepta, et retenta. Sed ego ambigo, neque censeo publicata bona, quia sua manu cecidit, et damnationem prævenit. Quod si est, bene in Eusebio corrigas, et ad hæc Taciti: 'ob bona Lucani filii sui a Nerone perimitur.' *Lipsius.*

Dum rem familiarem] Quomodo id? Et nonne damnati publicata bona? Scilicet verum esse quod scribit Eusebius in Chronico; restituta ea patri a Nerone: 'M. Annæus Mella, Senecæ frater et Gallionis, bona Lucani filii sui a Nerone promeretur.' *Mercerus.*

Rem familiarem] Lucanus mori jussus est reus, convictus, damnatusque; et edicto ad populum nomen ejus haud dubie non reticuit Nero.

Igitur bona illius fisci fuerunt; sed quæ bona, vivente patre et matre? Certe potuit habere adventitia bona, quæ pauca in pecunia, vel facile addicta sunt, vel etiam donata patri a principe, ut mortis invidiam leniret.

Sed postea excito accusatore, et data occasione, (ut flagitia gliscunt cum sævitia,) nunc opibus ipsius Mellæ, quæ ingentes erant, (non Lucani tantum,) inhiat Nero, veluti certæ prædæ.

[r] *Acriter*] Forte in accusatione et in morte Lucani sic transacta res fuerat, quasi nullas aut modicas opes possideret filiusfamilias Lucanus.

Sed tamen postea per avaritiam, Mella rem familiarem Lucani acrius requirebat e manibus debitorum, vel amicorum, apud quos depositæ erant opes Lucani; inter quos haud dubie fuit ille accusator Fabius Romanus, qui ex intimis Lucani amicis, et qui propterea corripit invaditque Mellam, parti opum ejus et prædæ inhians. Nam quarta pars fuit accusatorum. Et simul interim retinens ea, quæ deposuerat ipsi Lucanus, vel quæ ipse debuit.

[s] *Assimulatis*] Falsus ille amicus perfide supposuerat, vel subripuerat annulum Lucani, quod literas illas ementiretur. Infra, hoc exemplo Petronius: 'fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.' Ubi doctissimus Menagius legendum suadebat, *paricula,* ingeniose quidem, an vere, dubitem.

[t] *Literis*] Quasi eas scripsisset pa-

quas inspectas Nero 'ferri ad eum' jussit, opibus ejus inhians. At Mella, quæ tum promtissima mortis via,[u] exsolvit venas:[v] scriptis[w] codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus, Cossutianum Capitonem, erogabat, quo cetera manerent. Additur[5] [w] codicillis, tanquam[x] de iniquitate exitii querens, ita scripsisse:[6] 'se quidem mori nullis supplicii causis; Rufium autem[7] Crispinum et Anicium Cerialem vita frui, infensos Principi:' quæ composita credebantur; de Crispino, quia interfectus erat,[y] de

spectas ad eum deferri *præcepit Nero, opum illius cupiens. Sed Mella, quæ tum celerrima ad mortem via* erat, *abrumpit venas: exaratis codicillis, quibus magnas opes largiebatur Tigellino, et genero ejus Cossutiano Capitoni, ut reliqua* liberis *conservare. Adjicitur tabulis, quasi de injusta nece querens sic mandasset;* se quidem perire, nullis exitii causis; attamen vivere Rufum Crispinum, et Anicium Cerialem, *licet* inimicos Cæsari. *Quæ adornata de Crispino puta-*

perperam. *Ryckius.*—5 Ryckii Cod. habet *addit.*—6 *Scripsisset* Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores; quos secutus est Brotier. et Ryckius. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *scripsisse.* Altera manu in Ms. Harl. emendatum, *scripsisset.* Gronovius mallet, *querentem scripsisse.* Gruterus, *addit codicillis, tanquam de iniquitate exitii querens, se quidem, &c.* Ms. Agr. habet quoque, *addit codicillis.*—7 Fide Ernesti Flor. habet *tamen:* Ryckius negat, dicitque ibi esse *autem;* quod et recepit.

NOTÆ

tri Lucanus, et conjurationis consilia cum illo sociasset.

[u] *Quæ tum promtissima mortis via*] Vel sic fuit, vel sic credebatur, ut more et ingenio alieno seu palato vivimus, ita et quandoque morimur. Sic carcerem et laqueum vitabant, sic testamenta manebant, pretium festinandi.

Sic et exterriti, quasi innocentiam principi donabant, aut donare videbantur. Sed frustra. Neque enim diu latere scelus potest.

[v] *Venas*] Statim exsolvit venas, priusquam damnaretur, ut testamentum ratum esset, bonaque familiæ suæ conservaret, tributa parte vulturibus Neronianis. Spes conservandi bona, *pretium festinandi* occupandique mortem, dum liceret, ante judicium. Fuit alter Cerialis in Oriente, qui sub Vespasiano militavit, affinis Flavianorum.

[w] *Additur*] Id est, Spargitur in vulgus: id in codicillis ascripsisse Mellam. Sic populo illudebatur, nempe ut Crispinus jure cæsus videretur, et Cerialem occidendi prætextum haberent. *Additur,* id est, *dicitur etiam,* tanquam querens ita codicillis scripsisset, *se quidem mori,* &c.

Vel addidere id famæ, vel codicillis ipsis, magistri dominationis, vel certe additum id finxere et vulgavere, ob rationes quas affert Tacitus.

[x] *Tanquam*] Vel id de facto additur codicillis, vel interpretatione, vel fictione mera: infra, 'quæ composita credebantur.'

[y] *Interfectus erat*] Forte priusquam deferrentur, aut legerentur codicilli Mellæ, id compositum ac fictum, quia

Ceriale, ut interficeretur: neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari conjurationem[z] ab eo meminerant.

18. De C. Petronio[a] pauca supra[1] repetenda sunt. Nam

bantur, quia occisus erat, et *de Ceriali, ut occideretur. Et certe paulo post sibi mortem conscivit* Anicius, *minori* in vulgus *misericordia, quippe recordabantur, aperuisse ipsum* olim *conjurationem C. Cæsari.*

Quædam altius repetere juvat de C. Petronio. Quippe diem ille agebat somno,

1 *Supra* abest a Ms. Corb. In Mss. Harl. Bodl. *pauca super.*

NOTÆ

interfectus erat, ut et eodem exemplo Cerialis interficeretur, vel ut sic mors Crispini publicaretur in vulgus cum prætextu.

[z] *Conjurationem*] Conjurationem Æmilii Lepidi. De qua Suetonius et Dio. *Lipsius.*

Conjurationem] De qua Suet. Cal. 24. 'Reliquas sorores, nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit, ut quas sæpe exoletis suis prostravit. Quo facilius eas in causa Æmilii Lepidi condemnavit, quasi adulteras et insidiarum adversus se conscias. Nec solum chirographa omnium requisita fraude ac stupro divulgavit, sed et tres gladios in necem suam præparatos Marti ultori, addito elogio, consecravit.'

Forte tres hi gladii fuerunt Lepidi et sororum: cum illo sorores Caii conjuraverant, aut saltem consciæ fuerunt, nempe Agrippina et Livia, seu Julia: nam Tacitus supra de Agrippina scribit, 'puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admisisse.'

[a] *De C. Petronio*] Quem viri docti eum censent, cujus fragmenta hodie purissimæ impuritatis. De quo etiam delibero: sicut et de prænomine; quod apud Plinium l. XXXVII. c. 11. *Titus* est; itemque Plutarchum in libello, Quomodo discerni possit adulator ab amico.

Loqui eos de hoc eodem, res indicio est. Plinii verba: 'Titus Petronius Consularis moriturus, invidia Neronis Principis, ut mensam ejus exhæredaret, trullam murrhinam CCC. HS. emtam fregit.' Plutarchi: 'vel prodigentiæ et elegantiæ deditis hominibus exprobrant sordes et avaritiam, ut Neroni, Titus Petronius.'

Reperio et *Publium Petronium*, nisi fallor, hunc eundem. De quo ita Scholiastes vetus Juvenalis, in illud 'sed clamat Pontia, feci.' 'Pontia,' inquit, 'Publii Petronii filia, quam Nero convictam, (lego, *quem Nero convictum*,) in crimine conjurationis damnavit.' Nam Pontia quidem ob aliud scelus veneno exstincta est, ut idem auctor addit. *Lipsius.*

De C. Petronio] Petronium Priscum intelligat, an Turpilianum, dubito, propter illa quæ sequuntur de eodem Caio, 'proconsul tamen Bithyniæ, et mox consul,' &c. At Petronius Turpilianus consul prius, deinde ex consule Britanniam obtinuit. Sup. l. XIV. ibi Suetonius 'tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui jam consulatu abierat, jubetur.'

Petronius autem Priscus in insulam maris Ægæi relegatus erat supra l. XV. Erunt itaque quibus videbitur

illi dies per somnum,[b] nox officiis et oblectamentis vitæ

noctem negotiis aut honoribus, et vitæ deliciis. Utque ceteris labor, ita huic inertia

NOTÆ

de Turpiliano dixisse Cornelius, quem non impedit Bithyniam rexisse, mandatu principis pro consule, antequam consulatum gereret.

Imperio namque constituto, creati sæpius sunt ab Augustis proconsules, qui consulari potestate provincias extra ordinem regerent, et ex provinciæ dignitate id nomen adipiscebantur. Ita accipi potest Rufus Varenus proconsul Bithyniæ, apud Cæcilium lib. v. Epist. 20. *Vertranius.* Non hic agitur de Turpiliano, qui mox dux Neronis, cum rebellavit Vindex, ideoque occiditur a Galba.

[b] *Illi dies per somnum*] Vide verum hunc adversipedem, ut Latini appellant. Dies noster, illi nox erat: et nox pro die. Pulchre omnino istos homines vere perversos Seneca describit et culpat, Epistola 123.

'Lucet? somni tempus. Quies est?' (pro nocte, *Quietem* dixit: atque ita locum interpretor ac distinguo;) 'nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Jam lux propius accedit? Tempus est cœnæ.' Ac plura ibi de lucifugis illis vide. Adde et hæc Lampridii in Heliogabalo: 'Trajecit et dierum actus noctibus et nocturnos diebus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ: ita ut sero de somno surgeret, et salutari inciperet; mane autem dormire inceptaret.' *Lipsius. Quies est?* Id est, quietis tempus est?

Illi dies per somnum, nox officiis] Tales exagitat Seneca epist. 122. 'Sunt qui officia lucis noctisque pervertunt: nec ante diducunt oculos hesterna graves crapula, quam appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura, (ut ait Virgilius) pedibus nostris subditos e contrario posuit: Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis, Illis sera rubens accendit lumina vesper. Talis horum contraria omnibus, non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem urbe antipodes, qui, ut M. Cato ait, nec orientem unquam solem viderunt, nec occidentem. Hos tu existimas scire, quemadmodum vivendum sit, qui nesciunt quando? Et hi mortem timent, in quam se vivi condiderunt, tam infausti ominis, quam nocturnæ aves sunt. Licet in vino unguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, et in multa quidem fercula distinctis, totum perversæ vigiliæ tempus diducant, non convivantur, sed justa sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur,' &c.

'Quis unquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo pravitas fiat, aversandi diem, et totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt. Hoc est luxuriæ propositum, gaudent perversis: nec tantum discedere a recto, sed quam longissime abire,' &c.

Infra: 'Causa tamen præcipua mihi videtur hujus morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo cultu se a ceteris distinguunt, quomodo elegantia cœnarum, munditiis vehiculorum, sic se volunt separare etiam temporum dispositione: nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui ut ita dicam, retro vivunt.'

transigebatur:[2][c] utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo et profligator,[d] ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac[3] dicta factaque ejus quanto solutiora et quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius, in speciem simplicitatis, accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, et mox Consul, vigentem[4] se ac parem negotiis ostendit: dein[5] revolutus ad vitia, seu vitiorum imitatione,[6] inter paucos familiarium Neroni assumtus est, elegantiæ arbiter; dum nihil amœnum et molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum et scientia voluptatum potiorem.[e] Ergo crudelitatem Principis, cui

famam pararerat: æstimabaturque non nebulo et prodigus, ut multi, qui suas dilapidant opes, sed eleganti et perito luxu insignis. *Et quæque ille diceret aut faceret, quanto faciliora, ac liberiora* erant, *et quandam sui* velut *incuriam præferebant, tanto lætiora amœnioraque, quasi inaffectata hæc simplicitas esset, existimabantur. Prætor tamen Bithyniæ et postea Consul strenuum se ac parem rebus exhibuit: mox regressus ad vitia, seu vitiorum imitamenta, inter paucos Neroni intimos ascitus est eruditi luxus arbiter, dum nihil jucundum et delicatum in principali* fortuna *abundantia*que *existimat, nisi quod Petronio placuisset. Hinc æmulatio Tigellini, velut adversus rivalem, et peritia deliciarum præcellentem. Itaque lacessit Neronis*

2 Ryckii Ms. *transigebantur.*—3 *Ac* deest in Budens.—4 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *ingentem se.* Brotier.—5 Ms. Corb. *deinde.*—6 *Imitationem* vulgo; sic Mss. et libri editi. In Ms. Flor. et Rhenanus, *imitatione*, quod unice probat J. Gronovius. Bipont. recepere. Brotier. *imitationem.*

NOTÆ

[c] *Nox officiis et oblectamentis vitæ transigebatur*] Ea officia plerumque ad amicos pertinebant. Ut, commendare candidatos, salutare potentiores, comitari magistratus, interesse recitationibus, nuptiis, sponsalibus, aut funeribus: et alia multa, quæ aut noctu, aut prima luce, ut plurimum, celebrabantur.

Unde a Plinio epist. lib. III. 12. *antelucana officia* vocantur. Juvenal. lib. I. Sat. 2. ‘officium cras Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.’ Suet. Aug. 78. ‘Matutina vigilia offendebatur. Ac si vel officii vel sacri causa maturius vigilandum esset,’ &c. Symmachus Epist. lib. I. 23. ‘Si diurna negotia nunquam distinguis quiete, certe antelucano somno nullus indulseris, ut detur aliquod tempus officiis.’ *Pichena.*

[d] *Profligator*] Non qui insane opes prodigeret, absumeretque, sed ingenioso luxu *habebatur.* Erudito palato, elegantiam et delicias, nec solo luxu, sed arte et ordine, dispensare opes noverat.

[e] *Potiorem*] Quia Tigellinus ex intimis libidinibus etiam assumtus fuerat, sed dein per sævitiam arrepebat animo dominantis. Crudelitas enim ceteris libidinibus acrior in Nerone.

ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini Petronio objectans, corrupto ad indicium servo, ademtaque defensione,[f] et majore parte familiæ in vincla rapta.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, et Cumas usque progressus[1] [g] Petronius illic attinebatur.[h] Nec tulit ultra timoris aut spei moras: neque tamen præceps[2] [i] vitam expulit, sed incisas venas, ut[3] libitum, obligatas, aperire rursum et alloqui amicos, non per seria,[j] aut quibus constantiæ gloriam[4] peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ et sapientium placitis,[k] sed

sævitiam, quæ ceteris cupiditatibus ipsius *præpollebat; objicit Petronio familiaritatem Scevini, solicitato ad proditionem mancipio, ablataque diluendi criminis facultate, et majore parte servorum in carcerem conjecta.*

Forte sub idem tempus in Campaniam profectus erat Cæsar, et Cumas usque comitatus Petronius illic detinebatur. Nec sustinuit ultra formidinis aut spei cunctationes: neque tamen propere animam ejecit, sed abruptas venas, et prout voluerat obstrictas, exsolvere rursus cœpit, *et alloqui familiares, non de* rebus *seriis, aut quibus laudem fortitudinis ambiret. Audiebatque disserentes* proximos, *non* quidem *de æternitate animarum, et præceptis philosophorum, sed molles versus et*

1 Illustr. Huetius emendabat, *Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, Cumas usque progressus. Petronius illic attinebatur.* Ingeniosissime quidem. Nihil tamen mutaverim, nullo astipulante vetere libro. Davanzati solita sua brevitate vertit: 'Cesare per sorte era venuto in Terra di Lavoro, e Petronio giunto a Cuma vi fu ritenuto.' *Brotier.*—2 Elegans est Acidalii conjectura *per præceps.* Ernest.—3 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *ad libitum.*—4 Perperam in veteribus editionibus, *constantiam gloriæ.* Bene emendatum in Ms. Harl. *constantiæ gloriam.* Sic supra Annal. xv. 67. 'confessionis

NOTÆ

[f] *Defensione*] Data copia Petronio se defendendi, forte ipsum Tigellinum subvertisset; quare statim exterretur reus, et inauditus damnatur.

[g] *Progressus*] Puto, in comitatu principis fuit, sed Cumas cum venisset, aula et contubernio prohibitus est. Quod fuit indicium exitii.

[h] *Attinebatur*] Sequi prohibebatur: quod ad exterrendum hominem satis fuit. Nec in carcerem missus Petronius; nam etiam postea *iniit vias*, inter amicos versatus est, et inter servos libertosque res suas disposuit, mira animi tranquillitate, et eadem amœnitate, qua vitam egerat, vitam reliquit.

Attinebatur] Id est, arcebatur comitatu principis. Non custodiebatur.

[i] *Præceps*] Non propere aut abrupte, non fuso statim et semel cruore, ut ceteri, sed per vices, quasi morti ipsi illuderet: aut eam sic sensim delibaret, atque emolliret.

[j] *Non per seria*] Irridebat serio morientes: constantiam, gloriam, posterorum curam, mortem ipsam illudebat.

[k] *Sapientium placitis*] Nihil ut Socrates, aut Plato; nihil ut Cato Uticensis, qui in procinctu ad mortem, legebat librum Platonis de immortalitate animæ; nihil ut Seneca, qui, suppeditante eloquentia, multa sapi-

levia carmina et faciles versus. Servorum[5] alios largitione, quosdam verberibus affecit: iniit epulas,[6] [l] somno indulsit, ut, quanquam[7] coacta[m] mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia Principis, sub nominibus[n] exoletorum fœminarumque et novitate cujusque stupri, præscripsit,[8] atque obsignata misit Neroni: fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.[o]

amœna carmina. Servorum alios donis, nonnullos plagis excepit. Etiam ingressus est itinera, et quieti se dedit, ut quamvis quæsita seu accersita mors, fortuitæ similis videretur. Ne supremis quidem tabulis, (quod plerique morientium reorum agebant,) *assentatus est Neroni aut Tigellino, aut cuicumque alii præpollentium: sed descripsit vitia seu libidines Neronis sub vocabulis cinædorum mulierumque, et nova ingenia cujusque flagitii, eaque annulo munita ferri jussit ad Neronem, rupitque annulum, ne* quis *posthac uti illo posset in aliorum discrimen* aut exitium.

gloriam amplexus.' *Brotier.*—5 Ms. Corb. *servos alios.*—6 *Iniit et vias* habent omnes Edd. vett. cum Brotiero. Marklandus eleganter corrigit *epulas;* quod recepere Bipont.—7 Ita Ms. Reg. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *ut, quasi coacta.* Mss. Harl Bodl. Jes. Corb. *ut quam coacta.* Ms. Guelf. *utque.*—8 Vulgo *perscripsit.*

NOTÆ

enter dictavit.

Nihil ut Thrasea, qui cum Demetrio Cynicæ sapientiæ doctore ' de natura animæ, et dissociatione spiritus corporisque inquirebat, qui obversis in Demetrium oculis' ultimum spiritum hausit; ut conjicere licet ex Tacito.

[l] *Iniit epulas*] Vulgo *iniit et vias:* alii legunt, *Iniit epulas.* Sed sine manuscripto id perperam audent. Cum esset anxius et æstuaret animo Petronius, ut in tali casu, locorum mutatio illi inter delinimenta exitii fuit, potius quam convivia.

Quis enim moriens et sanguinem subinde emittens, cibis aut epulis delectetur? Et præcipue sine amicis, et inter servos tantum.

[m] *Coacta*] Ut mors ipsius, quamvis quæsita et violenta, tamen similis esset morti miti seu naturali, et quasi fato suo obiret.

[n] *Sub nominibus*] Vertunt, quasi nomina illa finxerit Petronius, seu personas, quarum nomine flagitia Neronis describeret: quod falsum puto. Nam si novit stupra et cetera flagitia Petronius, certe simul et nosse facile potuit vetus aulæ ipse, exoletos et fœminas, quibuscum talia perpetrarentur.

Si sub fictis et commentitiis nominibus libidines illas vulgasset, fabulam, velut in scenam aut theatrum, composuisse videri potuit, et finxisse flagitia, quemadmodum et nomina. Nec sic talis aulæ flagitia portentaque satis promsisset; quod unum tamen haud dubie intendebat Petronius.

[o] *Fregitque annulum, ne mox usui esset ad facienda pericula*] Aliis descriptis obsignatisque. *Ferrettus.*

Fortasse meminerat, assimilatas Lucani interfecti literas, ut Mellæ patri

20. Ambigenti[p] Neroni, quonam modo noctium suarum ingenia[q] notescerent, offertur Silia, matrimonio Senatoris haud ignota,[r] et ipsi ad omnem libidinem ascita,[s] ac Petronio perquam familiaris: agitur in exilium, tanquam non siluisset, quæ viderat pertuleratque, proprio odio.[t] At

Dubitanti Neroni, quonam pacto noctium suarum artes inventæque recens *libidines evulgarentur, exhibetur Silia conjugio senatoris haud incognita, et ipsi* Cæsari *ad omne impudicitiæ genus assumta, atque intima Petronio: pellitur in exilium, tanquam non tacuisset* ea, *quæ perspexerat et perpessa fuerat, proprio* Neronis in

NOTÆ

exitium pararetur. Tacitus supra. *Pichena.*

[p] *Ambigenti*] Non dubitare potuit Nero de Petronio, qui flagitia obsignata miserat. Puto, fuit commercium et usus Petronio cum principe de deliciis, non de flagitiis voluptatum.

Fuit Petronius elegantiæ arbiter, non libidinis; non ipsi nota ingenia noctium Neronianarum, quæ in paucos et plerumque ignobiles vulgabantur, ne irrisui esset cordatis honestisque viris ignavus, mollis, et profligatissimus princeps.

[q] *Ingenia*] Nocturnarum libidinum artes, seu novarum voluptatum commenta: 'novitas cujusque stupri.' Sic in exitium suum ingeniosa hominis indoles, quæ in salutem suam sæpe hebescit.

[r] *Haud ignota*] Illustris et clara matrimonio Senatoris fœmina, ideoque ignota esse non potuit. Idque referri debet ad ævum Neronianum, quo hæc agebantur, non ad ævum Taciti.

Id tamen tribuit et verecundiæ et dignitati Tacitus, ut senatoris nomen, seu viri talis fœminæ non prodat, quæ assumta a Nerone fuerat ad ingenia artesque libidinum, quemadmodum et Petronius in luxum et elegantiam arbiter ascitus erat; ideoque ea familiaris Petronio fuit.

Fuit et Calvia Crispinilla nobilis fœmina, magistra etiam libidinum Neronis, quæ et custos fuit Spori, et vestis regiæ.

[s] *Ascita*] Vertunt, quasi Silia ascita ad libidinem fuisset post matrimonium, seu dissoluto matrimonio senatoris: sed quidni et durante matrimonio senatorio asciri potuit fœmina in libidines a Nerone?

Certe hoc potius innuere videtur Tacitus, cum dicit, 'Silia matrimonio senatoris haud ignota.' Sic innuere videtur, durasse adhuc matrimonium cum senatore, cum ipsa ad libidinem accita fuit a Nerone. Nec putem; etiam post talia flagitia invenisse maritum senatorem.

Sic Caligula, teste Suet. 36. 'Fœminas illustres præter pedes suos transeuntes, diligenter ac lente, mercantium more considerabat; etiam faciem manu allevabat, si quæ pudore submitterent. Quoties deinde libuisset, egressus triclinio, cum maxime placitam sevocasset; paulo post, recentibus adhuc lasciviæ notis, reversus, vel laudabat palam, vel vituperabat,' &c.

[t] *Tanquam non siluisset, quæ viderat pertuleratque, proprio odio*] An Silia, proprio in Neronem odio ea, quæ viderat ac pertulerat, non siluit? Verius interpretor, mulctatam, non quia secreta vulgaverat, sed proprio Neronis in illam odio. Dixit enim, *tanquam*, quod clare ostendit fictam illam causam, atque obtentui: veram

Minucium[r] Thermum, Prætura functum, Tigellini simultatibus dedidit,[2] quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminose detulerat,[u] quæ cruciatibus[v] tormentorum ipse,[w] patronus[3] ejus nece immerita lueret.[4]

21. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero

fœminam *odio. At* ipsius *Tigellini odiis permisit Numicium Thermum, qui præturam obierat, quod libertus Thermi nonnulla in Tigellini criminationem indicasset, ob quæ doloribus quæstionum ipse* servus cruciaretur, *patronus* autem *iniqua morte necaretur.*

Interfectis tot illustribus viris, tandem Nero virtutem ipsam e medio tollere per-

1 Brotier. habet *Numicium Thermum*, et sic Gronov. et Ryckius. Ita Ms. Bodl. et Puteolanus. Ita quoque Mss. Harl. Jes. sed mendose habent, *Terinum.* Ms. Flor. *Municium Thermum.* Ms. Corb. *Munitium Thermium.* Ms. Agr. et editio princeps, *Minucium Therinum.* Ryckius existimat emendandum, *Minucium Thermum*, ut sit e posteris Q. Minucii Thermi, sub quo, in Asia prætore, Cæsar prima stipendia fecerit, [et sic edidere Bipont.] *Brotier.*—2 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus. In Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. Corb. et editione principe, *deditum.* Idem.—3 Mss. Harl. Bodl. Jes. *Patronus atrocius ejus;* forte pro, *ejus atrocius. Atrocius* redundat. *Brotier.*—4 Acid. conjicit scribi *luere* pro *luerunt*, quod Lallem. probat.

NOTÆ

autem, Neronis odium. *Pichena.*

Legerim : *pertuleratque. Proprio odio hanc: Numicium Thermum prætura functum Tigellini simultatibus dedidit.* Est fere eadem verborum positio, qualis occurrit et infra lib. XVI. 30. 'Vetera hæc. Sed recens, discrimini patris filiam connectebat.' *Freinsh.*

Proprio odio] Comparat utriusque exitium, nempe Siliæ et Numicii, ita ut Nero proprio suo odio in Siliam, quia non siluerat fœmina, *quæ viderat pertuleratque*, eam exilio pellat; at vero Numicium Tigellini simultatibus permittat. Sic fœmina odio Neronis, Thermus Tigellini simultate pervertitur.

[u] *Detulerat*] An ad Neronem? an in vulgus tantum? Puto ad Neronem: *nam criminose detulerat*, ideoque Nero sciens volensque Numicium *Tigellini simultatibus dedidit.* Sic Burrhus delatus antea apud dominantem. Sic et Seneca, etiam cum ipsi gratia florerent.

[v] *Cruciatibus*] Nempe tormentis servi inquirebatur in patronum, ut patronus occideretur; et forte servo seu liberto parceretur, si confiteretur adversus patronum, si quæstio Tigellini votis faveret. Sicque meliori sorte fuit servus nocens, quam dominus culpa vacuus.

[w] *Ipse*] Libertus nempe, ut servilis conditionis, tormentis cruciatus enecatusque. Nec, puto, vivus relictus est, si nocens, libertus, dum patronus insons interficeretur eadem culpa.

Attamen Tacitus præcise tantum innuit fuisse cruciatum, seu per tormenta interrogatum libertum: si quæstio, si confessio liberti adversa patrono fuerit, et pro votis Tigellini, forte solo cruore et nece patroni satiatum odium Tigellini fuit; et, pro confessione propera, forte liberto vicem et veniam rependit.

virtutem ipsam exscindere concupivit, interfecto Thrasea Pæto[x] et Barea Sorano,[y] olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam: quod Senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi: quodque juvenalium[z] ludicro parum[a] expetibilem[1 b] operam[c] præbuerat: eaque of-

optavit, occiso Thrasea Pæto et Barea Sorano, jam pridem ambobus infestus, et adjectis propriis *causis in Thraseam; quod exiit curia,* tum *cum de Agrippinæ* nece *ageretur, ut tradidi: et quod ludis juvenalibus haud satis gratum favorabilemque plausum edidisset: illaque ira* eo *penitius imperculerat animum* Neronis,

1 *Parum expectabilem,* [Brotier. quod et Bipont. recepere.] Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. et Corb. *parum et expectabilem.* Editio princeps, *parum inexpectabilem.* Ms. Agr. *parum spectabilem.* Rhenanus emendavit, *parum expetibilem,* [et sic edunt Ryckius et

NOTÆ

[x] *Thrasea Pæto*] Cujus gentile nomen adhuc quæro. Nam Dio P. Thraseam Pætum saltem appellat. Marmor vetus suadet Valerium fuisse: C. DOMITIO. DEXTRO. II. L. VALERIO. MESSALLA. THRASEA. PRISCO COS. Quod etsi de alio, ex cognomine tamen suspicemur de gente.

Thraseas hic admirator unicus Catonis, de cujus vita librum scripsit, indicante Plutarcho. Laudes ejus sparsæ in Tacito, Arriano, Dione. Sed ante alia egregium elogium de illo, ipsius Neronis in Plutarchi libello Præceptorum politicorum: 'Nero paulo antequam occideret Thraseam odio et metu, attamen quodam illum incusante, tanquam male et inique judicasset: Utinam, inquit Nero, me sic amaret Thrasea, ut optimus judex est.' Salve, o salve, vir magne, et, inter Romanos sapientes, sanctum mihi nomen. Tu magnum decus Gallicæ gentis: tu ornamentum Romanæ Curiæ: tu aureum sidus tenebrosi illius ævi. Tua inter homines, non hominis vita; nova probitas, constantia, gravitas, et vitæ mortisque æquabilis tenor. *Lipsius.*

[y] *Barea Sorano*] Qui ille est nominatus Boëthio de Consolat. l. I. prosa 3. *Lipsius.*

[z] *Juvenalium*] En magnum scelus! Nam teste Suet. Ner. 11. 'Juvenalibus senes quoque Consulares, anusque matronas recepit ad lusum.' Et, teste Dione, instituti hi ludi per causam positæ a Nerone primæ barbæ. Et propterea *Juvenalia dicta,* quia, ut tyrocinii die pueritiam exuebant; sic, barba rasa, juventutem.

[a] *Parum*] Puto, nullam prorsus exhibuit operam in tali ludicro, sed sic dicitur, quia præsens ludis affuit, non laudans, sed pædagogi et magistri infensi vultum præferens. Hinc crimen Thraseæ, 'Pæto Thraseæ tristior et pædagogi vultus' objectus. Sueton.

[b] *Expetibilem*] Vulgo *expectabilem.* Puto, scripserat parum *spectabilem operam præbuerat:* sic pronuntiant multi populi, *expectabilem,* pro *spectabilem.* Et debuit spectari ea opera, et ut spectabiles viri, ita et *spectabilis* opera. Supra 'gravior inerat metus, si spectaculo defuissent.'

[c] *Operam*] Odium aut amicitiam pluribus indixit Nero, prout eum cantantem magis vel minus laudassent, teste Suetonio, et apud Taci-

fensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii,[d] unde ortus erat, ludis cesticis,[2] a Trojano Antenore institutis,[e]

quod idem Thrasea apud Patavium, unde duxit originem, tragico ornatu cantavisset in ludis Cesticis ab Antenore Trojano constitutis. Illo *etiam die, quo Antis-*

Gronovius.] *Brotier.*—2 In Mss. Vatic. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *ludis cetastis.* Repetitum in margine Ms. Corb. *ludi cetasti a Trojano Antenore instituti.* Mss. Bodl. Guelf. Harl. *cestatis.* In Ms. Jes. *Testatis.* Ms. Agr. *cerastis.* Pignorius emendabat, *iselasticis,* de quibus Plinius, x. Ep. 119. et 120. Grotius, *Xysticis.* Probabilior Puteolani emendatio, *cesticis.* Trojanus Antenor athletarum certamina instituerat, quibus musica deinde

NOTÆ

tum: 'Tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, et mox redditum odium.' Quod nunc et Thraseæ redditur, eum exitio reposuerant expetibilem.

[d] *Patavii*] Patavium, urbs Venetiæ provinciæ in Italia. Hodie *Padouë,* urbs primaria agri Patavini, sub dominio Reipublicæ Venetæ. *Tillemonius.*

[e] *Ludis cesticis a Trojano Antenore institutis*] Quid cestibus cum cantu? Cecinisse enim hic dicitur Thraseas, non pugnasse: et a Dione, 'qui Tragœdiam saltasset apud Patavium, qua civitate ortus erat.' Ita enim scribendum: Patavinus quia Thraseas.

Sed crederem, ut fit, tempore auctiores, ornatioresque eos ludos factos, et ad cestus, scenica etiam certamina adjecta.

Turbat nos tamen et moratur Vatic. qui, *cetastis,* refert. Scriptura, de qua nihil hiscam.

Apud Livium l. x. navale certamen annuum est Patavii: sed nihil ad istud. Agonitem Drepanitanus, apud Sidonium in Abitaco suo, ad exemplar Trojanæ superstitionis, pariter nihil istuc.

Dio hoc tantum monet: fuisse ἑορτὴν τριακονταετηρίδα, tricennale spectaculum. *Lipsius.*

Ludis cesticis a Trojano Antenore institutis] Agonas pugilum institutos posset quis credere: quando *cestus* manibus inducti, appenso plumbo, pugilum instrumenta sint Maroni et Flacco.

Ceterum, quid ad rem faceret *habitus Tragicus?* Nisi immutatam longo sæculo ludorum formam quis crediderit, aut *Cesticos* dictos, quod, habitu mulierum, viri in his exercerentur. Κεστὸν, Veneris vestem proprie esse, in Scholiis Græcis traditur: sed per abusum cujuscumque mulieris indumentum dici; ut in Epig. ἡ κεστοῦ φωνεῦσα μαγώτερα.

Erunt et quibus arridebit, ut *Xysticos ludos* legamus, quod non probo. *Alciatus.* Virgilius Æneid. v. ubi ait Æneam ludos solennes patri constituisse: 'Seu crudo fidit pugnam committere cestu:' Eo cestu Dares et Entellus pugnarunt. Cestus autem sunt pugilum arma. Estque cestus clavæ genus, pilas plumbeas loris bubulis appensas habens.

Cicero Tuscul. II. 'Inde pugiles cestibus contusi ne ingemiscunt quidem.'

Ad hæc juvenes Rom. in Campo Martio, saltu, disco, lucta, cestu, et aliis plurimis exercebantur. *Lupanus.* *Cestus* similes sunt nostris chirote-

habitu tragico[3] cecinerat: die quoque, quo Prætor Antistius, ob probra in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque: et, cum Deum[4] honores[f] Pop-

tius prætor ob factitata in Neronem probrosa carmina *capitali supplicio damnabatur, leniorem sententiam promsit Thrasea, evicitque: et cum cœlestes religiones*

addita. *Brotier.; qui* utitur diphthongo, *cæsticis;* et sic Homerus.—3 In Budens. additur *ornatus.*—4 Ita Ms. Bud. Rhenanus et recentiores. Mss. Harl.

NOTÆ

cis ferreis; quas *manopole* appellamus, quasi *manoplia*, armaturam manus. Unde detegitur error eorum, qui volunt eos constitisse clava corrigiisque, sive loris et pilis plumbeis: inter quos V. C. Lupanus ad Ann. Taciti. XVI. Laur. Pignorius in Origin. Patavinis.

De his ludis Virgilius et Statius scribunt, quos *pugillares* dicere possis, cum in illis pugiles manuum palmas cestibus armati certarent, manus plumbo graves alii in alios jactantes, ut est apud Senecam ad Lucilium. Manuum vero tegmen e tergore primoribus Græcis Latinisque factum, deinde plumbeum, cestus nomen habuit, auctore Pompeio lib. III.

Ex quo licet observare veteres *cestus*, sine diphthongo scripsisse, ut est apud Cic. II. Tuscul.

Ceterum nisi mutatam sæculis multis ludorum formam credas, quid ad rem *Cesticorum* facit habitus Tragicus, quærit Alciatus.

Ego respondeo ludos in quosque XXX. annos ab illo Antenore institutos, qui Patavinam condidit urbem, et in eos quidem Thraseam ad pugnam non descendisse: sed qui nunquam in urbe Neronem cithara canentem audierat, neque ut reliqui omnes ejus sacræ voci sacrificaverat, neque ludicro juvenali interfuerat unquam, eo sibi Neronem iratum fecit, quod Patavii in patria ludis affuit, spectavit.

Et quod magis in Thrasea mirandum, tragœdiam egit, ut mos illis ludis erat; cujus in Nerone Dionis assertor Xiphilinus. *Vertranius.*

Immo *Xysticis;* quod in tecta porticu celebrarentur. De Xysto vide Vitruvium lib. VI. de Xysticis certationibus, Suetonium Aug. *Grotius.*

Quia in Mss. est *cetastis*, lego *ludis Iselasticis.* Nam et in inscript. antiqua occurrit *certaminis Selastici.* Testatur Vitruvius initio lib. IX. nobilibus Athletis, Olympionicis, Pythionicis, Isthmionicis, Nemeonicis concessum fuisse in Græcia, non modo ut diebus solennibus corona in capite, palmam manu gestarent: sed etiam, ut reduces in patriam instar triumphi inveherentur, super murorum partem dejectam, quadrigis: unde εἰσήλασαν apud Plinium lib. X. epist. 119.

De quibus ludis videndus Turnebus Adv. I. 19. et XXVII. 5. Faber in Agonist. II. 9. et 10. Claudius Minos in Plinium.

Et est verisimile, fabulas quoque hac occasione actas, et spectacula exhibita plurium generum, ut referunt Apuleius lib. XI. et Athenæus lib. V. de Pompis parum differentibus.

Fortassis et apud Suetonium in Calig. c. 20. legendum: *in Sicilia Syracusis Iselasticos ludos*, pro *hasticos.* Laur. Pignorius in Origin.

[f] *Cum Deum honores*] Exstincta Poppæa, statim in adulationes pro more se effudit senatus, et divinos honores

pææ decernerentur,[5] sponte absens,[g] funeri[h] non interfuit.[6] Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus, præter animum ad flagitia[7] præcipitem, inimicus[8] Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.[i]

22. Quin et illa objectabat: ‘principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum:[j] nuncupationibus votorum non

statuerentur Poppææ, ultro absens; supremis honoribus illius *non affuit. Quæ* sperni aut *oblivione aboleri non patiebatur Capito Cossutianus;* qui *præter animum ad scelera promtum vesanumque, infensus Thraseæ* erat, *quod damnatus esset auctoritate illius, tuentis legatos Cilicum, dum repetundarum* crimine *postulant Capitonem.*

Quin et illa exprobrabat Thraseæ, initio anni declinare ipsum solenne sacramentum *in senatu:* cum susciperentur vota non interesse, quamvis ornatum

Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *dirini honores.* Mss. Reg. Corb. Agr. et editio princeps, *cum deinde honores.*—5 Sic bene Mss. Agr. et Guelf. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et editionibus veteribus, *decernuntur,* [et sic Gronovius.] *Brotier.*—6 Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi. In Mss. Flor. Harl. Bodl. Guelf. *interfuerit.* In Ms. Jes. *interfuerat,* quod et Ryckius conjecit.—7 Ms. Corb. *ad flagitium.*—8 In Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *iniquus.*

NOTÆ

huic Augustæ decrevit, seu apotheosim. Et exequias celebrando simul consecrata cœloque dicata est Poppæa, quemadmodum principes viri, seu fœminæ, quas etiam antea consecrari mos obtinuerat.

[g] *Absens*] Itaque Thrasea neque affuit in senatu, cum divini honores Poppææ decernerentur, nec etiam exequiis, quibus Diva illa consecrata est, interfuit.

[h] *Funeri*] Sic supple, quasi scripsisset: *Sponte absens,* et etiam *funeri non interfuit.*

[i] *Dum Capitonem repetundarum interrogant*] *Interrogare* verbum est XII. tabulare. Cicero III. de legibus, ‘Cum magistratus judicassit interrogassitve, per populum mulctæ, pœnæ, certatio esto.’

Interrogari legibus Livius dixit, ut hic repetundarum. Et Ulpianus c. I. in tractatu Pandectarum: ‘Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, *in jure interrogari* usurpavit,’ id est, apud judicem.

Nam *jus* locum significat, teste Paulo JCto, ubi jus redditur. Inde Terentius, ‘in jus ambula.’ Et vetus illa locutio, ‘E jure manu consertum vocare. *Lupanus.*’

Repetundarum] Nempe supra XIII. 33. ‘Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum fœdumque, et idem jus audaciæ in provincia ratum, quod in urbe exercuerat. Sed pervicaci accusatione (Thraseæ et Cilicum) conflictatus, postremo defensionem omisit; ac lege repetundarum damnatus est.’ Legati Cilicum patronum Thraseam asciverant.

[j] *Principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum*] Cujus multa memoria in Tacito, aliisque; ideo ordine rem exposui, in Excursu. *Lipsius.*

adesse,[k] quamvis Quindecimvirali[1] Sacerdotio præditum: nunquam pro salute Principis, aut cœlesti voce immolavisse:[m] assiduum olim et indefessum, qui vulgaribus[n] quoque Patrum consultis semet fautorem aut adversarium ostenderet,[1] triennio non introiisse curiam: nuperrimeque,[2] cum ad coërcendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium[3] negotiis vacavisse: seces-

Quindecimvirali sacerdotio; nunquam sacris operatum esse pro incolumitate imperatoris, aut divina *illius* voce: assiduum ante *alias* et infatigabilem, qui vulgatissimis etiam patrum decretis vel faveret vel obsisteret; a tribus annis non venisse in senatum; et cum nuper certatim confluerent *patres* ad cohibendos Silanum et Veterem, privatis potius clientium rebus *ac litibus* ope-

1 Ms. Reg. *ostentaret.*—2 Budens. omisit copulam.—3 Ryckii Ms. *clientum.*

NOTÆ

[k] *Nuncupationibus votorum non adesse*] De quibus Annal. l. IV. 'Pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent.'

Sueton. Neron. 46. 'Votorum nuncupatione magna jam ordinum frequentia, vix repertæ Capitolii claves.' Plura huic rei et opportuna in Excursu. *Lipsius.*

Nuncupationibus votorum non adesse] Vota nuncupabant consules, et præsentibus multis in tabulas referebant.'

Plinius in Paneg. 'Nuncupare vota et pro æternitate imperii, et pro salute civium, immo pro salute principum, ac propter illos pro æternitate imperii solebamus.' Idem ipse lib. Epist. 10. 'Vota suscepta pro incolumitate Trajani' ait. Vota suscipi pro principe diximus, l. II.

Solennis vero illa votorum nuncupatio fiebat consulibus ineuntibus magistratum. Ibant, teste Livio in Capitolium ad vota nuncupanda.

Suetonius hujusce votorum nuncupationis meminit in Claudio 46. et in Galba 18. *Lapanus.*

[l] *Quindecimvirali*] Lib. XI. 11. Ubi de ludis sæcularibus: 'Iisque intentius affui sacerdotio Quindecimvirali præditus, ac tum prætor. Quod non jactantia refero; sed quia collegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, et magistratus potissimum exequebantur officia cærimoniarum.'

[m] *Aut cœlesti voce immolavisse*] Indignor cum lego, immo non indignor, ut nunc ætas mea est, et peritia ludibriorum in re humana. En summates illi viri genere, dignitate, sapientia, titulum criminis accipiunt, quem pudeat memorasse.

Sed eadem Philostratus libro V. 'Accusationes quot et quantas e theatris oriri censes, cum delatores ita redarguunt? Non venisti auditum Neronem; aut venisti quidem, sed negligenter et non attente audisti: risisti plane, non plausisti, nec pro ipsius VOCE SACRIFICASTI, ut clarior liquidiorque esset.'

[n] *Vulgaribus*] Respicit ad senatusconsultum, quod memorat Tac. XIII. 49. 'Non referrem vulgatissimum senatusconsultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum permittebatur, nisi Pætus Thrasea contradixisset,' &c.

sionem jam id et partes, et, si idem multi[4] audeant, bellum esse. Ut quondam C. Cæsarem,' inquit, 'et M. Catonem, ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores, vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi et tristes, quo[5] tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua,[o] tuæ artes,[p] sine honore.[6] Prosperas Principis res spernit: etiamne[7] luctibus[q] et doloribus non satiatur? Ejusdem animi est, Poppæam Divam non credere, cujus in acta D. Augusti et D. Julii non jurare. Spernit religiones,[8] [r] abrogat leges.[s] Di-

ram navasse; defectionem jam illud, et factionem *esse*, et, si multi idem tentent, ad arma iri. Ut olim, *ait*, civitas differebat sermonibus C. Cæsarem et M. Catonem; ita nunc de te, Nero, et de Thrasea *disserit*, dissensionum *urbs* avida. Et habet *ille* fautores, vel potius ministros, qui *certe* nondum sequuntur perviciam opinionum *ejus*, *attamen* cultum vultumque ipsius *æmulantur*, graves et austeri, quo tibi luxuriam objectent. Huic uni salus tua sine cura, artes *et studia* sine decore. *Qui* secundas res imperatoris contemnit: etiamne malis et mœrore *ejus* non expletur? Ejusdem ingenii est, Poppæam cœlo dicatam non credere, et in acta Divi Augusti et Divi Julii jusjurandum spernere. Contemnit cærimonias *cœlestes et* leges abolet. Diurna *acta* po-

—4 Ita Mss. et veteres ac recentiores editiones. Rhenanus, *si multi idem.*—5 Sic bene Pichena. In Mss. Flor. Reg. Guelf. et editione principe, *quod ibi.* Ms. Harl. et Puteolanus, *qui tibi.* Emendabat Faërnus, *quasi tibi.* Brot. —6 [Auctoritate Msstorum et Edd. Brotierus edidit, *Huic uni incolumitas tua sine arte, sine honore.*] In uno Ms. Flor. *artes;* quod tuetur conjecturam Lipsii, qui emendabat, *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Haud ita probabiliter Gronovius, *incolumitas tua, tuæ artes sine honore.* Brotier. Gronovii emendationem recepere Bipont. quos sequor. *Oberlin.*—7 In Ms. Agr. *etiamnum,* sine interrogatione; quod probant Ryckius, et Bipont.—8 Perperam in

NOTÆ

[o] *Incolumitas tua*] Sentio abesse vocem, quam volenti Cornelio reddo: *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Prius membrum ad nuncupationem omissam *votorum* spectat, quæ pro incolumitate principis: alterum ad id, quod nunquam immolarit pro cœlesti voce. *Lips.*

[p] *Artes*] Studia sua, carmina, cantus, citharam: supra, 'flagitante vulgo, ut omnia studia sua publicaret.'

[q] *Luctibus*] Id dicit propter viros illustres, quos continuo occidebat Nero. Quasi diceret: Foris res principis prosperæ; at in urbe luctus et mœror, quibus non satiatur Thrasea, quia infestus Neroni.

Odit Thrasea res prosperas Cæsaris apud extraneos, nec satiatur improsperis urbis et aulæ. Forte sic propter et ipsam Poppæam filiamque defunctas.

[r] *Religiones*] *Spernit religiones,* cum Poppæam *Divam* non credit Thrasea.

[s] *Leges*] Idem *abrogat leges,* cum in *acta Divi Augusti et Divi Julii* non jurat.

urna Populi Romani[t] per provincias, per exercitus, curatius[9] leguntur,[u] ut noscatur, quid Thrasea non fecerit.[v] Aut transeamus ad[10] illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus auferatur dux et auctor. Ista secta Tuberones et Favonios,[w] veteri quoque Reip. ingrata nomina, genuit. Ut Imperium evertant, libertatem præferunt: si perverterint, libertatem[11] ipsam aggredientur.[12] Frustra Cassium amo-

puli Romani attentius leguntur in provinciis et castris legionum, ut sciatur, quid Thrasea non egerit, *quid abnuerit facere*. Aut desciscamus ad illas artes, si meliores sunt: aut novas res molientibus dux et consultor adimatur. Hæc sapientia Tuberones et Favonios, priscæ etiam reipublicæ invisa vocabula, produxit. Ut principatum subvertant, libertatem ostentui habent; cum eum subverterint, libertatem ipsam adorientur. Frustra Cassium ejecisti, si

Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et editione principe, *legiones*. Brotier.—9 Sic bene Lipsius. Mendose in Ms. Reg. et editione principe, *curatium*. In Ms. Corb. *curantium*. Recte quidem, sed non ita antique, Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *accuratius*.—10 Ms. Agr. *in illa*, quod Ryckius probat. —11 Sic bene Pichena e Ms. Flor. Sic quoque Ms. Corb. In Ms. Reg. et editione principe omissa sunt, *præferunt si perverterint*. *Libertatem* tantum omisere Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus. *Brotier*.—12 In Budens. legi-

NOTÆ

[t] *Diurna populi Romani*] Antiqui moris fuit, ut unusquisque domesticam rationem vitæ suæ per dies singulos annotaret. Quare *diurna* confici solebant, id est, libri, in quibus singulorum dierum rationes describebantur. Unde apud Juvenalem legitur, 'longi relegit transversa diurni.'

Sueton. in Jul. 20. ait ipsum Julium instituisse in consulatu, ut tam Senatus quam populi diurna acta conficerentur et publicarentur. *Lupanus*.

[u] *Curatius leguntur*] Ita restitui, confusione librorum motus, qui ad vocem ignobiliorem adhæserant. Itaque *curiatium*, aut *curantium*, fere legas.

At ita ante Tacitum Sallustius, 'Curatissime accepit.' Et Ammianus: 'Domicilia cuncta curatius ritu Romano instructa.' Noster l. XIV. 'Ludos curatius editos.' *Lips.*

[v] *Non fecerit*] Puto supplendum hic *quam quod Nero fecerit*. Diurna magis leguntur, *ut noscatur quid Thrasea non fecerit*, quam ut sciatur quid fecerit princeps.

Vel generice id sumendum: diurna acta populi Rom. minus accurate legerentur, nisi accederet cupiditas legendi ea quæ Thrasea non fecerit, seu quibus repugnaverit in senatu.

[w] *Ista secta Tuberones et Favonios*] Stoicorum sectam, vitium hoc hominis culpat, et qui eam secuti. Tuberonem intelligit Q. Ælium, qui in epulo publico hædinis pellibus stravit lectos Punicanos, et vasa Samia exposuit. Cicero, Valerius, aliique.

Agellius l. I. 'Tubero juris civilis antistes, et Stoicæ doctrinæ sectator.' Idem ille est, qui Lucullum Xerxem togatum appellitabat, Plutarcho memorante.

Favonius est Catonis ille simia; de quo Suetonius Aug. c. 13. et Valerius Maximus lib. II. cap. ultimo.

visti, si gliscere et vigere Brutorum æmulos passurus es. Denique nihil ipse[13] de Thrasea scripseris,[x] disceptatorem[14] Senatum nobis relinque.' Extollit ira[15] promtum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium, acri eloquentia.

23. At Bāream Soranum jam sibi Ostorius[1] Sabinus, Eques Romanus, poposcerat reum, ex Proconsulatu Asiæ, in qua offensiones Principis auxit justitia[y] atque industria,[z] et quia portui Ephesiorum[a] aperiendo curam insumserat: vimque civitatis Pergamenæ,[b] prohibentis Acratum, Cæsaris

adolescere et florere Brutorum imitatores permiseris. Demum nihil ipse mandaveris de Thrasea, *tantum* arbitrum senatum nobis permittas *velim*. *Ira præcipitem Capitonis animum* laudibus *evehit Nero: eique adjungit Marcellum Eprium vehementi facundia.*

Sed Ostorius Sabinus eques Romanus jam sibi accusandum *postulaverat Baream Soranum reum,* postquam defunctus erat *proconsulatu Asiæ, in qua Cæsaris inimicitias accendit, justitia ac vigilantia, et quia curam adhibuerat aperiendo* augendoque *portui Ephesiorum; et quia sine pœna reliquerat violentiam Pergamenorum, qua impedierant, ne Acratus Neronis libertus statuas et pictas tabellas auferret.*

tur *egredientur*.—13 *Ipse* abest a Ms. Corb. et editione principe.—14 Ms. Reg. *decertatorem*.—15 *Iræ* Ms. Ryckii.

1 Sic bene Lipsius. Mendose in Mss. et veteribus editionibus, *Subitorius*,

NOTÆ

Plutarchus in Bruto. Vidi tamen qui *Fannios* hic reponeret imperite. *Lips.*

[x] *Scripseris*] Quasi vero in tanta adulantium colluvie, tamque fœda servilique patientia, non posset etiam Nero, licet obmutescens, occidere virum innocentem, per senatores nempe, qui tot veluti servi sævique satellites dominantis!

Scripseris] Nempe ad senatum; nam scribebat absens princeps vel epistolam vel orationem, quæ in senatu per quæstorem Cæsaris legebatur, Nero sæpius per consules. 'Omisso quæstoris officio.' Suet.

Quasi diceret Cossutianus, Nihil tua auctoritate opus est ad subvertendum Thraseam: sit inter nos senatus arbiter; id sufficit.

[y] *Justitia*] 'Quia vim civitatis Pergamenæ, prohibentis,' &c. 'statuas et picturas avehere, inultam omiserat.' Nam cetera ignorata, aut potius dissimulata.

[z] *Industria*] Quia, 'portui Ephesiorum aperiendo curam insumserat.'

[a] *Ephesiorum*] Ephesus, urbs Ioniæ provinciæ ad mare Ægæum, in Asia minore. Hodie *Ajalouc* vocatur a Turcis, et *Ephese* a Francis: villa est præfecturæ Natoliæ ad Archipelagum, sub Turcico imperio Asiatico. *Tillemon.*

[b] *Pergamenæ*] Pergamus, urbs Mysiæ majoris, ad Caicum fluvium, in Asia minore. Hodie *Pergamo*, urbs præfecturæ Natoliæ ad occidentem, in Turcico imperio Asiatico. *Tillem.*

libertum, statuas et picturas avehere, inultam[2] omiserat. Sed crimini dabatur 'amicitia Plauti, et ambitio conciliandæ provinciæ ad spes novas.' Tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniæ Regno adventabat: ut ad externa[c] rumoribus[3] intestinum scelus obscuraretur, an, ut magnitudinem Imperatoriam cæde insignium virorum, quasi Regio facinore,[d] ostentaret.

24. Igitur, omni civitate ad excipiendum Principem spectandumque Regem effusa, Thrasea, occursu prohibitus,[e] non demisit[1] animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens 'objecta, et expurgaturum' asseverans, 'si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset.' Eos

Sed ipsi *objectabatur* amicitia *Rubellii* Plauti, et cupido illiciendæ provinciæ ad novos motus. *Tempus damnandis reis assumtum, quo advehebatur Tiridates* in Urbem *accipiendo regno Armeniæ; sive ut ad res externas* conversis *vulgi sermonibus, domesticum facinus occultaretur, sive ut principale fastigium nece illustrium virorum, veluti regio facinore demonstraret.*

Igitur civitate universa certatim *egressa ad excipiendum Cæsarem conspiciendumque Tiridatem*, cum *Thrasea officio et honore occurrendi principi arceretur, non despondit animum: sed compositis ad Neronem literis, postulat* quænam *sibi* objectarentur, et defensurum *affirmat*, si nosset crimina, et purgandi facultas

vel *Torrius*, vel *Ostrius*.—2 Sic recte Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editio princeps et recentiores. Perperam Puteolanus, *multam*. Alii, *invitam*. Ms. Corb. *in ultima*. Idem.—3 Frustra tentat Acidalius *versis ad externa;* Gruterus, *ad externa rumorum*. Brotier. Quidam apud Oberlin. monet legendum *ruentibus* pro *rumoribus*. Vulgatam tuentur Bipont.

1 Budens. *dimisit*.

NOTÆ

[c] *Ad externa*] Alii, *ad externa rumorum;* sed intellige, ut *ad externa* conversis *rumoribus*. Non tamen lege. Forte *ut ad externa rumoribus intentis, intestinum, &c.*

[d] *Regio facinore*] Seneca de Ira l. II. 5. 'Volesus nuper sub Divo Augusto proconsul Asiæ, cum CCC. una die securi percussisset; incedens inter cadavera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Græce proclamavit: O rem regiam! quid hic Rex fecisset?'

[e] *Thrasea, occursu prohibitus*] Quod signum scilicet principis indignantis, et a se atque aspectu suo spernentis.

Tale Vespasiano factum ab eodem Nerone, apud Suetonium in Vespas. cap. 4. 'Prohibitus non contubernio modo, sed etiam publica salutatione.' Atque ut ibi ille salutatione prohibitus, sic iste occursu. *Lips.*

Salutatio hic et *occursus* pro eodem est; non enim occurritur principi sine officio et honore, nec forte sine osculo, si Cæsar alter esset a Nerone; qui neminem salutabat, nec resalutabat.

codicillos Nero properanter accepit, spe,[2] exterritum Thraseam scripsisse,[3] [f] per quæ claritudinem[4] Principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque et[5] spiritus[6] [g] et libertatem insontis ultro extimuit, 'vocari Patres' jubet.[7] Tum Thrasea inter proximos consultavit, 'tentaretne defensionem, an sperneret.'[h] Diversa consilia afferebantur.

25. Quibus intrari curiam placebat, 'securos esse[1] de constantia ejus,' dixerunt: 'nihil dicturum, nisi quo gloriam

daretur. *Has literas festinanter accepit Nero, sperans, metu perculsum Thraseam ea scripsisse, per quæ gloriam imperatoris eveheret, suamque famam imminueret. Quod ubi non successit, aspectumque et constantiam libertatemque innocentis* viri *ultro expavit,* vocari senatum *jussit. Tum Thrasea inter amicos deliberavit,* an dilueret crimen, an aspernaretur. *Sed in diversas sententias distrahebantur.*

Hi *quibus venire* eum *in senatum placebat,* ipsius firmitudinem animi sibi notissimam esse, *disseruerunt,* nihilque prolaturum *ipsum,* nisi quo decus *suum*

2 Sic optime Rhenanus. In Mss. et veteribus editionibus, *sæpe* pro *spe.* Brotier. Si *sæpe* genuinum sit, ad Neronem referendum. *Ryckius.*—3 Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *sensisse;* quod immerito defendit J. F. Gronovius. *Brotier.*—4 Ms. Corb. *claritatem;* ut et editio princeps.—5 *Et* omisit Ms. Jes.—6 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *spiritum.*—7 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *jussit,* et sic Ryckius.

1 *Esse se* volebat Groslotius.—2 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio

NOTÆ

[f] *Scripsisse*] Olim *sensisse,* quod non sine sensu commodo. Nam cum agitur de codicillis, *sensisse* et *scripsisse* fere unum et idem est. Et si sensisset Thrasea aliquid humile, quo Neronem demereretur, sic claritudinem principis valde extollebat.

Sed, ut vere dicam, fere turpius fuerit tali viro *sensisse,* quam *scripsisse.* Maneat igitur *sensisse,* et sic validior sensus Taciti, et *μέγα φρονεῖν,* ex virtute et sapientia Stoica intimum.

[g] *Vultumque et spiritus*] Seneca de Tranquil. animi, c. 3. 'Nunquam inutilis est opera civis boni. Auditu enim, visu, vultu, nutu, obstinatione tacita, incessuque ipso prodest. Ut salutaria quædam citra gustum tactumque odore proficiunt: ita virtus utilitatem etiam ex longinquo et latens fundit; sive spargit et se utitur, suo jure; sive precarios habet accessus, cogiturque vela contrahere; sive otiosa mutaque est, et angusto circumscripta, sive adaperta: in quocumque habitu est, prodest.'

Vultumque] Olim infensus Neroni, ob virtutem et priscos severosque mores, et ut habet Suet. Ner. 37. 'Pæto Thraseæ tristior et pædagogi vultus' objectus est.

[h] *Sperneret*] Omitteret, abjecta spe salutis: quia nempe invalidæ leges, nulla auctoritas patrum, et sola delatorum sævitia vigebat vincebatque.

augeret. Segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare.[2] Aspiceret populus vivum, morti obvium, audiret Senatus voces,[i] quasi ex aliquo[3] Numine, supra humanos:[4] posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri. Sin crudelitati insisteret,[5] distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.'

26. Contra, qui opperiendum domi censebant, de[1] ipso Thrasea eadem: 'sed ludibria et contumelias[j] imminere:

extolleret. Ignavos ac formidolosos fini seu morti suæ secretum ambire. *Immo* intueretur populus virum morti occurrentem, *quin et* audiret senatus sermones, velut ex quodam Deo, et hominem excedentes; posse ipso prodigio Neronem quoque absterreri. Et si in sævitia perseveraret, certe memoriam honestæ mortis apud posteros discerni a segnitie *illorum*, qui per secretum et solitudinem intereunt.

Contra qui expectandum esse *domi consulebant, eadem de Thrasea* fatebantur;

princeps et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Bodl. et Puteolanus, *secretum otium dare*. In margine Ms. Bodl. additum, *secretum circumdare*. Brotier.—3 Sic editio princeps et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ex quodam numine*. In Ms. Corb. *ex aliquo numinum*.—4 *Humanas* Puteolanus et recentiores, [quos secutus est Brotier. et Homerus.] In Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *supra humanos;* id est, *supra homines*. Sic enim Tullius, XIII. ad Attic. Ep. 2. 'Possum falli, ut humanus.' *Brotier*. *Humanos* probant Ryckius et Gronovius, at in textu recipiunt *humanas*. Bipont. *humanos*.—5 Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus. In Mss. Flor. Reg. et editione principe, *si incredulitati*. Ms. Corb. *si in incredulitate*. Perperam Rhenanus, *sin crudelitas persisteret*. Brotier.

1 Cod. Ryckii *nihil de ipso Thrasea: sed, &c.*—2 Brotierus hunc locum ita

NOTÆ

[i] *Voces*] Id est, Sermones, orationes. Sic Agric. 45. 'Excepissemus certe mandata, vocesque quas penitus animo figeremus.' Vel etiam aliquando sic plurali numero dictum per emphasim, licet unica res sit, ut de Phœnice dixit *alites*, de Sole *Deos*.

Sic supra de voce Neronis dixit *voces;* sic et hic de Thrasea, *voces, &c. supra humanas*. Vel id tantum ex genio Latini sermonis.

[j] *Contumelias*] Sic supra Salvidienus vocabat Junium Gallionem *hostem et parricidam* in ipso senatu: aliquando etiam minas manusque intentabant, et e senatu ejiciebant invisos et infestos senatores. Ut infra, Eprium Marcellum et Vibium Crispum, qui sævissimi delatores sub Nerone.

Etiam trahebant in carcerem suis manibus. Tac. Agric. 45. 'Mox nostræ duxere Helvidium in carcerem manus.'

Debuit etiam timeri vis militum curiam obsidentium, et ne violaretur Thrasea, et ne ejus occasione sæviretur in patres, et præcipue in affines et amicos ipsius Thraseæ.

Igitur satius fuit mori pro suo arbitrio, quam sic pollui violarique per immanitatem assentantium Neroni.

subtraheret aures conviciis et probris. Non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promtos: superesse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem ausuri:[2] [k] etiam bonos metu sequi. Detraheret potius Senatui, quem[3] perornavisset,[l] infamiam[4] tanti flagitii; et relinqueret incertum,

sed opprobria et convicia instare: subduceret aures *ipse* ludibriis et contumeliis. Non modo Capitonem aut Marcellum ad facinus paratos; *sed* multos alios esse, qui forsan manus ictusque per sævitiam auderent *intentare;* etiam probos *simul* invehi formidine. Demeret potius senatui, quem exornavisset, ignominiam tanti dedecoris; et relinqueret dubium atque ambiguum, quid,

edit; *per immanitatem Augusti: etiam, &c.* Et notam hanc adjungit: 'Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, *per immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* In libris recens editis, *per immanitatem Augusti: etiam bonos sequi.* Ms. Agr. aut potius vir eruditus, qui in hoc codice conjecturas suas publicavit, *per immanitatem Augusti intentarent:* altera manu *per immanitatem ingererent.* Boxhornius ait in codice suo scriptum, *per immanitatem ausuri.* Lipsius conjiciebat, *manus ictusque parent. Immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Salinerius et Ryckius, ut in hoc Virgilii versu, 'Quos ego; sed motos præstat componere fluctus,' ἀποσιώπησιν absonam confingunt. Probabilius emendat Grotius, *per immanitatem auderent. Manus* tamen *et ictus audere* haud ita usitatum. Mihi ad Taciti stilum propius accedere videtur, *manus ictusque intentarent.* Sic supra Annal. III. 36. 'Cum manus intentarent:' infra Hist. I. 69. 'tela ac manus in ora legatorum intentant:' et Hist. III. 31. 'ingerebant probra, intentabant ictus.' Cum, *intentarent,* nescio quo casu, excidisset, irrepsit *Augusti;* quæ vox nec loco, nec Taciti stilo convenit.' Sic Brotier. [Ryckius eandem cum Brotiero lectionem præbet, et Gronovius.] Cod. Agr. *per imm. Aug. intentarent* a 1. m. tum a 2. m. *ingererent. Intentarent* simili loco noster habet etiam III. 36. H. I. 69. III. 31. Cum Ryckio facit Hiller. Rac. 18. firmiorem stomachum professus. *Auderent* probat Lallem. recepere Bipont. Fateor, mihi non liquere, et conjecturam Boxhornii placere præ reliquis. Eam proinde exhibui. Minime recedit a vulgato. *Sed* ante *etiam*, quod nonnulli intrudunt, non habet Bud. *Oberlin.*—3 Cod. Ryckii *quem totiens perorn.* Lipsius vult *semper.*—4 Sic bene Mss. Harl. et Puteolanus. Mendose Mss. Flor. Corb. et editio princeps, *infamia;* ut altera manu

NOTÆ

[k] *Ictusque per immanitatem ausuri*] Animam agenti loco aquam sic affuderim: *ictusque parent. Immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Lips.

Ictusque per immanitatem Augusti, &c.] Lege mecum potius: *superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem ausuri sint,* (vel *ausint,*) *etiam bonos metu sequi.* Acidalius.

Augusti vox hic aliena, nec Tacito in usu, ubi de Nerone sermo. Restituo *auderent,* cujus vocis extritas literas posteriores imperita conjectura implevit. Audendi verbum addito casu quarto frequens Tacito.

Hoc ait metuendum, ne ludibria et contumeliæ non intra verba eorum, quibus eloquentia pro telo erat, staret, sed ad verbera quoque prorumperet, et boni etiam malorum facinora metu imitarentur. *Grotius.* Forte, *ausuri essent.*

[l] *Senatui, quem perornavisset*] Puto leg. *quem semper ornavisset.* Lips.

Senatui, quem perornavisset] Hoc est, ad finem usque. Habet enim eam

quid, viso Thrasea reo, decreturi Patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, irrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora[m] ejus sæviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria[n] peteret finem.' Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans juvenis, et cupidine laudis offerebat, 'se intercessurum Senatus consulto:' nam plebis[5] Tribunus erat. Cohibuit spiritus[6] ejus Thrasea, 'ne vana et reo non profutura, intercessori exitiosa, inciperet. Sibi actam ætatem, et tot per annos continuum vitæ ordinem non deserendum: illi initium Magistratuum, et integra, quæ supersint.[o] Multum

coram Thrasea reo, deliberaturi patres fuerint. Inani voto expectari, ut Nero pudore scelerum permoveretur; et longe potius metuendum *esse*, ne per immanitatem grassaretur in uxorem, in familiam, et reliqua pignora illius. Igitur inviolatus et incontaminatus, eorum decore mortem oppeteret, quorum exemplis atque institutis vitam transegerat. *Intererat consilio Rusticus Arulenus, ardens juvenis, et cupiditate gloriæ pollicebatur* ultro, se oppositurum decreto patrum: *nam* tum *tribunus plebis erat. Retinuit ardorem ejus Thrasea*, ne inania tentaret, reoque inutilia, *simul* et *ipsi* intercedenti exitiabilia. Sibi transactam ætatem, et per tot annos constantem vitæ tenorem non relinquendum *esse:* illi principium honorum *esse tribunatum*, et quæ per reliquum vitæ spatium maneant, *illibata adhuc et integra esse. Sed* multum

emendatum in Ms. Harl. *Brotier*.—5 In Mss. Flor. Reg. Corb. *plebi;* quod edidit Gronovius. Ceteri omnes libri editi et multi Mss. *plebis*. Idem.—

NOTÆ

vim in compositione *per* particula. Sic supra IV. 34. 'uterque opibus atque honoribus perviguere.'

Ejusdem observationis est quod traditur in l. II. ad L. Jul. de adult. 'reum peregisse non alias quis videtur, nisi condemnaverit.' *Freinsh.*

[m] *Pignora*] Præsertim timuit Helvidio Prisco genero suo, filiæ, et nepotibus; infra: 'lætitiæ propior, quia Helvidium generum suum Italia tantum arceri cognoverat.'

[n] *Gloria*] Nempe gloriam eorum assereret in morte sua: quorum insistens vestigiis et sapientiæ vitam egerat, horum pari *decore* mortem oppeteret.

[o] *Et integra quæ supersint*] Id est, Tuo judicio relicta ea velis, necne. Sed prius tecum expendas, quale iter ingrediaris ad rempublicam capessendam, adulatorium scilicet, an præruptum. *Pichena.*

Postea occisus Rusticus a Calvo Nerone Domitiano, teste Plutarcho, quem philosophantem Romæ ille audiebat.

Integra] Nempe ætatem, et modum se gerendi, tum in vita agenda cum in capessendis magistratibus, adhuc in potestate sua habere juvenem.

Sed ante secum expenderet, quodnam vivendi genus amplecteretur,

ante secum expenderet, quod, tali in[7] tempore, capessendæ Reipublicæ iter ingrederetur.' Ceterum ipse, an venire in Senatum deceret, meditationi suæ reliquit.

27. At postera luce, duæ Prætoriæ cohortes armatæ templum Genetricis[1] Veneris[p] insedere. Aditum[q] Senatus[r] globus togatorum obsederat, non occultis gladiis: dispersique per fora ac basilicas cunei militares: inter quorum aspectus et minas ingressi curiam Senatores. Et oratio Principis per Quæstorem ejus audita est.[s] Nemine nominatim com-

ante secum pensitaret *animo*, quam viam *aut rationem* adeundæ reipublicæ iniret in tali tempore. *Ceterum ipse sibi cogitandum reliquit, an ingredi curiam honestum esset.*

Sed postera die, duæ cohortes prætorianæ in armis circumsedere delubrum Veneris Genitricis. Agmen togatorum vestibulum curiæ occuparat, haud obtectis ensibus: distributæque per fora et basilicas stationes militum; inter quorum aspectum et terrorem Patres in curiam venere. Et oratio Cæsaris per Quæstorem illius recitata est. Nullo nominatim incusato, senatores increpabat, quod officia publica omit-

6 *spem ejus* Budens.—7 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus omisere præpositionem.

1 Sic bene Ms. Flor. Sic enim passim in nummis VENERI GENETRICI. VENUS GENETRIX. In vulgatis libris, *genitricis*, [et sic Ryckius.] *Brotier.*—

NOTÆ

qua ratione rempub. ingrederetur. Aliter capessit rempub. Thrasea, aliter Vitellius v. c.

[p] *Templum Genetricis Veneris*] Fuit in regione Octava Romæ antiquæ. Ex Nardini Roma l. v. c. 9. p. 260. *Tillemon.*

[q] *Aditum*] Itaque non in vestibulo, neque ad fores templi excubavit miles prætorianus, sed globus togatorum; nisi forte illi togati etiam milites essent. Nam erat togata cohors illa prætoria, quæ ad fores palatii, pro more assidebat.

Sed hic milites dispositi per cuneos et stationes non fuerunt *togati*, ut puto, quia non agebatur custodia principis; sed nempe ut *horridus* esset *miles in armis*, et sic magis exterreret senatum Nero. Tac. 10. 'inter quorum aspectus et minas ingressi,' &c.

At qui in vestibulo senatus, *togati* fuerunt: et id honori senatus et patrum reverentiæ datum est, ne obsessa curia videretur, velut ardente bello: quod postea factum a Domitiano.

[r] *Senatus*] Aditus senatus et templi unum et idem est; nam tum senatus habebatur in templo Veneris Genetricis.

[s] *Et oratio Principis per Quæstorem ejus audita est*] Non enim cuilibet e Quæstorum collegio id munus; sed *candidatis principis*, l. I. de Offic. Quæstoris.

Ideo Tacitus expressim, *Quæstorem ejus.* Et in lapidibus aliquoties, *QVÆSTOR. AVG.* Reliqua ad hunc ritum trita. *Lipsius.*

Oratio Principis per Quæstorem ejus audita est] Superest dicere, Quæsto-

pellato, patres arguebat, 'quod publica munia desererent, eorumque[2] exemplo Equites Rom. ad segnitiam[3] verterentur.[4] Etenim, quid mirum, e longinquis provinciis haud veniri,[5 t] cum plerique, adepti Consulatum et Sacerdotia, hor-

terent, eorumque imitatu equites Rom. ad inertiam desciscerent. Et certe, quid mirum e remotis provinciis non venire *patres in curiam*, cum multi *qui* functi consulatu, et sacerdotiis præditi *erant*, potius hortis excolendis vaca-

2 *Eodemque* Budens.—3 Ms. Corb. *segnitiem.*—4 Flor. *uterentur*, quod præferunt Bipont.—5 Ms. Reg. et editio princeps, *longinquis provinciis adveniri.* Ms. Corb. et Puteolanus, *e longinquis provinciis adveniri.* Mss. Harl. Jes. *mirum est longinquis, &c.* Ms. Flor. *e longinquis provinciis hadveniri;* unde Pichena et recentiores edidere, *haud veniri:* ut olim divinaverat Lipsius. Qui quidem, hac emendatione nondum plene consultum sententiæ ratus, tentabat, *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri*, vel *provinciis adverti.* Heinsius vero emendabat, *e longinquis provinciis adsciri:* Grotius, *non adveniri.* Sane cum codicum scriptura convenit, *haud veniri:* neque sensus est omnino ab-

NOTÆ

res libris aut epistolis principalibus legendis in senatu operam olim dedisse. Suet. in Aug. 65. et in Nerone 15. Lampridius in Alexand. Justinianus in tractatu Pandectarum de officio Quæstoris. *Lupanus.*

Hic mos originem fortasse habuit ab Augusto, qui, ut refert Dio l. LIV. cum senatum convocasset, ac gravedine laboraret, Quæstori libellum recitandum dedit.

Et Sueton. de eodem c. 65. 'Caii Luciique casu non adeo fractus, de filia absens, ac libello per Quæstorem recitato, notum Senatui fecit: abstinuitque congressu hominum diu, præ pudore.'

Hinc secutis auctoribus maxima Quæstoribus auctoritas. Vocabantur enim juris interpretes: legum sanctionumque conditores: edictorum rescriptorumque dictatores: principis consiliorum et cogitationum participes: precum arbitri; quippe qui libellos supplicantium aut repellebant aut admittebant, ipsisque subscribebant.

Plures denique alias habuerunt prærogativas: adeo ut Cassiodorus Quæstorem imaginem principis appellet, ac linguæ regiæ vocem, l. v. epist. 4. et l. VI. formul.

Et Notitia imperii ad Quæstoris insignia hæc verba subjicit: 'Sub dispositione Viri illustris Quæstoris. Leges dictandæ: Preces.' Pichena. Attamen per consules, 'omisso quæstoris officio,' talia legebat Nero. Suet.

t *Quid mirum e longinquis provinciis adveniri*] Divinabam *haud veniri.* Nec tamen sententiæ plene consultum. Melius sic: *quid mirum, nec longinquis provinciis subveniri.* Vel, *provinciis adverti.* Lipsius.

Quid mirum e longinquis provinciis haud veniri] Divinavit Lipsius ita scribendum, cum vulgo legeretur, *e longinquis provinciis adveniri.* Ac divinatio ista prorsus fere a Flor. confirmatur, qui habet, *hadveniri.*

Hinc disces, multos Senatores e longinquis provinciis Romæ fuisse, qui sæpe in patriam proficiscebantur, ut res suas inviserent.

torum potius amœnitati inservirent?' quod velut[6] telum arripuere[7] accusatores.

28. Et, initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, 'summam Rempublicam[1] agi,' clamitabat: 'contumacia inferiorum lenitatem Imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem Patres, qui Thraseam desciscentem, qui generum ejus, Helvidium Priscum,[u] in iisdem furoribus, simul Paconium[2] Agrippinum,[v] paterni[w] in Principes odii hære-

rent? *quod veluti missile arripuerunt delatores.*

Et incipiente accusationem Capitone, majore violentia Marcellus exclamabat, agi de summa rerum *et imperii;* pervicacia subditorum clementiam principis imminui. Nimium lenes ad id tempus patres, qui Thraseam deficientem, qui Helvidium Priscum, generum illius, in eadem contumacia atque amentia, impunitos relinquerent; etiam Paconium Agrippinum, qui paterno in im-

surdus, si, ut in notis explicatum est, interpreteris. *Brotier.*—6 Ms. Corb. *sicut.*—7 Budens. *corripuere.*

1 Sic bene Mss. Flor. Corb. et editiones recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et editionibus veteribus, *summam reipublicæ;* quod nec antiquum, neque ex Romano usu, ut viris eruditis, ac maxime Brissonio, De Formulis, p. 185 et 856. jam pridem observatum. *Brotier.*—2 Budens. *Ragonium;* et sic Puteol.

NOTÆ

Lib. XII. 'Galliæ Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus ejus provinciæ, non exquisita principis sententia, jure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret.' *Pichena.*

Quid enim mirum haud venire in senatum modicos senatores, cum plerique consularium primorumque, qui adepti essent summum imperium reipub. et sacerdotia amplissima, potius hortos suos excolerent?

[u] *Generum ejus, Helvidium Priscum*] Idem in præceptis Stoicorum ab ineunte ætate versatus, sapientiæ studiosos amicissimos habuit Sosium Senecionem, qui libros de vita ejus, C. Cæcilium, qui de Ultione, Juniumque Rusticum, qui de ejus et Thraseæ laudibus libros composuerunt.

Eique sub Nerone primum, deinde sub Vespasiano, cum prætor esset, in exilium acto, periculorum affuit semper socia Fannia, Arriæ et Thraseæ filia, Helvidio marito Thraseaque patre dignissima.

De cujus laudibus Plinius Corn. Prisco l. VII. et Quadrato l. IX. epistola priori parte corruptissima scribit. *Vertranius.*

[v] *Paconium Agrippinum*] Hic ille Agrippinus e Stoica domo, laudatus Epicteto et Arriano. Quorum verba ad hanc historiam dabo. Epicteti electis: 'Celebrare Agrippinum operæ pretium propterea videtur, quod maxima laude dignus vir ille, nunquam se ipsum laudavit; immo si quis eum laudasset, erubescebat.' Et statim: 'Et cum aliquando jam pransurus esset, astitit qui nuntiaret ipsi, jussisse Neronem, ut in exilium abiret. At ille subjecit: Numquid et nos bene prandebimus apud Ariciam?'

dem, et Curtium Montanum,[x] detestanda carmina[y] factitantem, eludere impune sinerent. Requirere se in Senatu[z] Con-

peratores odio sucesserat, et Curtium Montanum, execranda carmina componentem, impune frustrari *leges* paterentur. Desiderare se in curia consula-

NOTÆ

Arriani l. I. c. 1. 'Nuntiatum ei, quod judicium de eo fieret in senatu: Bonum factum, inquit. Atenim quinta hora jam advenit, qua exerceri solebat, et frigida lavari. Eamus, ait, et exerceamur. Exercitanti supervenit qui diceret, Fuge ocius, damnatus es. Exilio, inquit, an morte? Exilio. Bona autem quid? Non ablata tibi. Ariciam ergo euntes, istic prandeamus.' Tacito ista lucem dabunt dum paulo inferius ait, 'pulsum eum Italia.'

Sed cur Marcellus *paterni odii in principes hæredem* Agrippinum calumniatur? Propter patrem ejus Paconium, qui majestatis reus sub Tiberio periit.

Eruo e Suetonii Tiber. c. 61. 'Interrogatum eum a quodam nano astante mensæ inter copreas, cur Paconius, majestatis reus, tamdiu viveret? Statim quidem petulantiam linguæ objurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de pœna Paconii quamprimum statueret.' Ideo Tacitus mox: 'Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando et ille, perinde innocens, Tiberii sævitia concidisset.' *Lipsius.*

[w] *Paterni*] Quia pater Paconii majestatis reus, etiam sub Tiberio perierat, perinde innocens.

[x] *Montanum*] Fuit eloquentissimus, ut patet Hist. IV. 42. 'Helvidio et Paconio Italia depulsis, Montanus patri conceditur, prædicto, ne Remp. attingeret;' id est, *ne dignitates adipisceretur.*

[y] *Detestanda carmina*] Non ausus dicere, *probrosa carmina;* nam et revera posthac fatentur patres, non fuisse famosa ea carmina.

Infra: 'Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis, quia protulerit ingenium, extorrem agi.' Quocumque carmine protulisset ingenium, crimen fuit sub malo principe, et perinde malo poëta. Audi Suet. Ner. 53. 'Maxima autem popularitate efferebatur, omnium æmulus qui quoquo modo animum vulgi moverent.'

Igitur, puto, invidit Nero Montano, quia juvenis et carmine excellebat; et quia forte suspicabatur, se lacerari sub aliis nominibus. Ut et Tiberius olim.

Ea fuit conditio temporum, ut neque silere vel loqui sine periculo liceret: aberat et silebat Thrasea, et tamen perit; loquitur Montanus, et damnatur.

[z] *Requirere se in Senatu*] Tria hæc respiciunt et repetunt, quæ supra dicta fuerunt a Cossutiano. Primum: 'triennio non introisse curiam.' Secundum: 'nuncupationibus votorum non adesse.' Tertium: 'principio anni vitare Thraseam solenne jusjurandum.'

Sensus videtur: Hæc objicerem; et tanquam gravia flagitia disceptationi senatus proponerem, nisi Thrasea aperte hostem patriæ ac proditorem profiteretur; quod omnia crimina excedit. *Pichena.*

Non hic sensus est, quem exsculpebat vir eruditus. Immo vero hæc objicit atque dicit: Si Thrasea negare vult, se pro hoste patriæ habendum esse, respondeat, cur in senatum non

sularem, in votis[a] Sacerdotem, in jurejurando[b] civem: nisi, contra[3] instituta[c] et cærimonias majorum, proditorem palam et hostem Thrasea induisset. Denique ageret[4] Senatorem, et Principis obtrectatores[d] protegere[5] solitus, veniret, censeret, quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturos sin-

rem, in votis sacerdotem, in jurejurando senatorem: nisi, contra leges et religiones avorum, Thrasea perduellem *se* aperte hostemque *esse* profiteretur. Postremo, qui senatoris partes sustinere *solebat*, *qui* de principe male opinantes tueri consueverat, veniret *in senatum*, proferret quid emendari, *quid* inverti

—3 Pro *contra* posuere Bipont. *contemnens*.—4 Vulgata lectio est *agere:* quam servant Brotier. et omnes Edd. Cod. Agr. *ageret*. Egregie. Nam diu absens male diceretur *agere Senatorem solitus*. Recte potius, *ageret*, *veniret*,

NOTÆ

veniat; vota non suscipiat; in acta non juret. Quæ omnia negligere hominem qui senator, qui sacerdos, qui civis sit, non esse nisi proditoris. *Freinsh.*

In Senatu] Id jam olim questi sub Cæsare Dictatore, pari causa. Sallust. II. ad Cæs. 'Nam fere his tempestatibus, alii judiciis publicis, alii privatis suis atque amicorum negotiis implicati, haud sane Reipub. consiliis affuerunt; neque eos magis occupatio, quam superba imperia distinuere. Homines nobiles cum paucis senatoriis, quos additamenta factionis habent, quæcumque libuit probare, reprehendere, decernere, ea, uti libido tulit, facere.'

[a] *In votis*] Quæ pro salute principis nuncupabantur quotannis solenni et stata die; nempe, Kalendis Jan.

In votis] Quæ vota et in provinciis et exercitibus fiebant eodem tempore quo in Urbe ipsa. Plin. Epist. x. 107. 'Vota, domine, priorum annorum nuncupata, alacres lætique persolvimus; novaque rursus, curante commilitonum et provincialium pietate, suscepimus, precati Deos, ut te Remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes, præcipua sanctitate, consequi Deorum honore meruisti.'

[b] *Jurejurando*] Nempe Kalendis Jan. cum præeuntibus consulibus, jurarent patres in acta priorum Cæsarum. Ut nempe rata ea haberent.

In jurejurando] Quia Thrasea in acta Divi Augusti et Divi Julii, seu potius simul et in acta Neronis, jurare noluit.

[c] *Contra instituta*] Debuit adesse in senatu Thrasea, et jurare in acta principis, quia senator et *consularis;* templis ac votis, quia *sacerdos, &c.* nisi palam proditorem et hostem Reipub. ac dominantis profiteretur.

[d] *Obtrectatores*] Id dicit propter Antistium supra: 'Die quo prætor Antistius, ob probra in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque.'

Nempe ut insulam amoveretur, non occideretur, obtinuerat Thrasea, contra quam voluit Nero, qui eum damnatum voluit, vel salutis concessæ seu clementiæ gloriam affectavit.

gula increpantem, quam nunc silentium perferrent[e] omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ, an victorias sine damno[f] exercituum, displicere? Ne hominem, bonis publicis mœstum,[6] et qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet, qui minitaretur exilium suum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non illi consulta hæc,[g] non Magistratus aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc et aspectum exuisset.'

29. Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat[1] torvus et minax, voce, vultu, oculis ardesceret: non illa nota[h] et

cuperet; libentius toleraturos res singulas incusantem, quam nunc ferrent taciturnitatem *ipsius*, cuncta condemnantis. *An* pacem illi toto imperio omnibusque terris, an victorias sine damno legionum ingratas esse? Ne mala sua ambitione frui sinerent *hominem*, publica felicitate mœstum, et qui basilicas, theatra, *atque* delubra, tanquam solitudinem reputaret, qui et minaretur *se abfuturum, et in* exilium *procul urbe et senatu abiturum.* Non illi decreta hæc *patrum*, non magistratus, aut Romanam civitatem videri. Separaret vitam ab ea Urbe, cujus amorem pridem, *alias* nunc et conspectum reliquisset.

Cum hæc et similia Marcellus, ut erat atrox et violentus, verbo, vultu, et flagrantibus oculis pronuntiaret; *non* jam *illa comperta et frequentibus periculis solita*

censeret. Recepere Bip. Sequor. *Oberlin.*—5 Frustra tentat Gronovius, *ut Principis obtrectatores protegeret.* Brotier.—6 Ms. Corb. *infestum.*

1 Sic optime Pichena, ex Ms. Flor. in quo mendose, *ut eret.* In Mss. Reg. Corb. Agr. Guelf. et editione principe, *vinceret.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *inveheretur.* Brotier. Ms. Bud. habuit *verteret*, quod vergit ad lectionem Flor. *Ernest.* Bipont. recepere *verteret*, et sumunt intransitive pro *verteretur* in *speciem torvi* &c. Mihi id nimis durum videtur, potiorque emendatio Pichenæ. Sic noster etiam l. XLI. ' ut erat recens dolore et ira.'

NOTÆ

[e] *Quam nunc silentium perferrent*] En calumniam! viri boni silentio etiam apud Tyrannum peccant. Audi illa apud Senecam, Œdip. CR. 'Tacere liceat: nulla libertas minor A rege petitur. ŒD. sæpe vel lingua magis Regi atque regno muta libertas obest.' *Lipsius.*

[f] *Victorias sine damno*] Alludit ad victoriam Corbulonis, qua coactus Tiridates Neronis imagines et signa legionum venerari, et diadema in Oriente deponere; quod non resumeret, nisi Romæ, et manu principis.

[g] *Consulta hæc*] Non videri senatusconsulta hæc, non magistratus, non senatum, aut patres. Nec abs re. Non enim hic senatus, non leges, non Respub. non consules: ubi omnia sævitiæ unius obediebant, qui vim omnem legum ac magistratuum in se unum verterat, et qui in exitium Reipub. et generis humani spirabat, imperabat.

[h] *Non illa nota*] Non jam illa nota aut sueta senatus mœstitia: supple, *obversabatur.*

celebritate[2] periculorum sueta jam Senatus mœstitia, sed novus et altior[3] pavor, manus et tela militum cernentibus. Simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: et erant, qui 'Helvidium quoque' miserarentur, 'innoxiæ affinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando et ille, perinde innocens, Tiberii sævitia concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ,[4] neque[5] famosi[i] carminis,[6] quia protulerit ingenium,[j] extorrem agi.'

30. Atque interim Ostorius[1] Sabinus, Sorani accusator,[2] ingreditur, orditurque 'de amicitia Rubellii Plauti, quodque Proconsulatum[3] Asiæ[k] Soranus, pro claritate,[l] sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo

patrum consternatio obversabatur animis, *sed insolitus et profundior metus* intraverat, *cum vim et arma militum intuerentur. Simul et ipsius Thraseæ species venerabilis se offerebat* animo: *et erant qui* Helvidii etiam *commiseratione moverentur*, innocentis matrimonii pœnam laturi. Quid *et* exprobratum Agrippino, nisi adversam parentis fortunam? cum et ille, æque insons, immanitate Tiberii periisset. Et *ipsum* Montanum bene actæ juventutis *laude commendabilem*, nec probrosi carminis *reum esse, sed* quod doctrinam ac facundiam exhibuerit, exilio pelli.

Et interea Ostorius Sabinus, Sorani delator, inducitur, incipitque de familiaritate Rubellii Plauti, quod provinciam Asiam rexisset Soranus, magis ex claritudine *et propria* ambitione, quam ex utilitate publica, fovendo discordias

Oberlin.—2 Ita Mss. et editiones veteres ac recentiores. Frustra emendavit Freinshemius, *crebritate* [quod tamen Gronovius habet]. Mox *jam* abest a Ms. Corb. *Brotier.*—3 Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *ulterior* pro *et altior.* Idem.—4 Ita vulgo Mss. editio princeps et recentiores. In Ms. Corb. *probe vivente.* Unde Puteolanus, *probe viventem.*—5 Ms. Corb. *non.*—6 *sed quia* Ryckii Cod. et Acidal. probat.

1 Budens. *Torius.*—2 Acidalius malebat *accusationem ingreditur.*—3 Sic bene Pichena ex multis Mss. in quibus *procos.* Male suppletum in aliis Mss.

NOTÆ

[i] *Famosi*] Sic velim: *neque famoso carmine, sed quia protulerit ingenium, extorrem agi:* aut sic intellige.

[j] *Ingenium*] Cui maxime invidebat Nero: sic et Lucani divini juvenis premebat famam. Sic et Seneca accusatus, quod factitaret carmina. Sic apud Suet. 42. 'Cuidam scenico placenti nuntium misit, abuti eum occupationibus suis.'

[k] *Proconsul. Asiæ*] Melius, *proconsulatum.* Lipsius.

[l] *Pro claritate*] Quod potius rexisset provinciam ad gloriam sibi comparandam, et modo quo sibi conciliaret provinciales, alliceretque in spes novas cum Rubellio Plauto, quam ex utilitate publica.

seditiones civitatum.'[m] Vetera hæc:[n] sed recens[o] et quod[4] discrimini patris filiam connectebat, 'quod pecuniam Magis dilargita[p] esset.' Acciderat sane pietate Serviliæ: id enim[5] nomen puellæ fuit: quæ, caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam de 'incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio Senatus[q] nihil atrox afferret.' Igitur accita est in Senatum, steteruntque diversi:[r] ante tribunal Consulum, grandis ævo parens; contra filia, intra vicesimum[6] ætatis annum, nuper marito, Annio Pollione, in exilium pulso,[s] viduata desolataque: ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur.

sociorum. *Vetusta hæc; sed* quod *novum* fuit, *periculo patris filiam conjungebat,* quod pecuniam *ipsa* Magis dedisset. Quod *sane contigerat pietate Serviliæ, (sic enim puella vocabatur,) quæ amore erga patrem, simul* et *imprudentia juventæ, non tamen aliud sciscitata erat, quam de* salute familiæ, et an exorabilis Nero, an patrum consulto sævum quippiam decernendum foret. *Igitur accersita est in curiam, astiteruntque comparati* invicem, *et oppositi ad tribunal consulum, provecta ætate pater; contra filia, quæ viginti annos nondum attigisset, recens in exilium ejecto conjuge* illius *Annio Pollione, sola relicta destitutaque: ac ne parentem quidem conspiciens, cujus auxisse discrimina videbatur.*

ut in veteribus editionibus, *proconsul.* Brotier.—4 *Sed recens, discrimini* vulgo Mss. et libri omnes editi; ac recte. In Ms. Flor. *sed recens et quot discrimini:* unde frustra tentat Pichena, *et quod;* Freinshemius, *id quod.* Jac. Gronovius, *et quo.* J. F. Gronovius, *sed recens, et discrimini.* Idem.—5 Brotier. cum Homero omisit *enim.*—6 Ms. Corb. *vigesimum.*

NOTÆ

[m] *Seditiones civitatum*] Intelligit Ephesios, quorum portum effoderat aperueratque; et Pergamenos, quod non punierat eos qui prohibuissent Acratum statuas imaginesque avehere.

[n] *Vetera hæc*] Jam olim crimina hæc Sorano objectabantur, sed recenter accusator discrimini patris filiam adjungebat.

[o] *Recens*] Sic forte: *Vetera hæc: sed recens quo et discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam, &c.* nam in Flor. *recens et quot discrimini.* Forte leg. *sed recens id quod et discrimini, &c.* alia vetera, *sed recens* crimen fuit quod, &c.

[p] *Pecuniam Magis dilargita*] Cape ad lucem historiæ Scholiastis hanc notam ad illud Juvenal. 'Faciet, quod deferat, ipse.' 'Egnatium philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad Magicam descendisset, hortatus detulit Neroni.'

Sed velim obiter corrigi: *quam, cum ipsius, ad Magicam descendisset, hortatu, Neroni detulit.* Lipsius.

[q] *Cognitio senatus*] Sic c. 11. 'Simul affertur parari cognitionem senatus et trucem sententiam.'

[r] *Diversi*] E regione oppositi: vulgo diceremus, *confrontati.*

[s] *In exilium pulso*] Nuper inter conjuratos. *Lipsius.*

31. Tum interrogante accusatore, 'an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis Magicis sacris contraheret?' primum strata humi, longoque fletu et silentio, post, altaria et aram complexa,[t] 'nullos,' inquit, 'impios Deos,[u] nullas devotiones, nec aliud infelicibus[v] precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem tu, Cæsar, et[1] vos, Patres, servaretis incolumem. Sic gemmas et vestes et dignitatis insignia dedi, quomodo, si sanguinem et vitam poposcissent. Viderint isti,[w] antehac mihi[2] ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi Principis mentio, nisi inter Numina[x] fuit. Nescit tamen miserrimus pater: et, si crimen est, sola deliqui.'

Tum postulante accusatore; num *ipsa* vendidisset ornamenta dotalia, num *et* exemtas collo gemmas, ut pararet pecuniam ad Magica sacra celebranda? *Primum abjecta humi et effusa in lacrymas, longo silentio, mox, altaria et aram manibus amplexa:* Nulla, *inquit*, mala infestave numina imploravi, nullas imprecationes *aut diras preces egi*, nec aliud infaustis votis oravi, quam ut tu, princeps, et vos, patres, huic carissimo patri vitam servaretis. Sic dedi monile, sic cultus et dignitatis ornamenta, quemadmodum et *dedissem* sanguinem, si a me postulassent. Videant isti, mihi antea incogniti, quod nomen habeant, et quas artes profiteantur. Ego de principe nihil *cogitavi aut* dixi, nisi inter Deos *superos*. *Id* tamen ignorat pater infelicissimus; et ipsa sola scelus admisi, si scelus est.

1 *Vos, patres* [Brotier. legit: et] sic bene Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. editio princeps, et Ryckius, [et Bipont.] Puteolanus copulam addidit, *et vos, patres.* Brotier. Copula abest a Flor. (Agr.) et ed. pr. Quia est narrantis oratio, copulam non rejiciam. *Ernest.*—2 *Mihi* abest a Ms. Reg. et abesse potest. Hos enim præsentes, testesque, aut reos, monstrabat. *Brotier.*

NOTÆ

[t] *Altaria et aram complexa*] Utrum aram Victoriæ intelligit, quæ ante Curiam? An altaria et aram Veneris genitricis, in cujus templo nunc senatus? *Lipsius.* De altaribus et ara Veneris potius intelligam, quæ coram astabant.

[u] *Impios Deos*] Infernos, qui *invocantur* magicis artibus, et impiorum facinoribus sceleribusque, sæpe et diris cærimoniis.

[v] *Infelicibus*] *Infelices* vocat *preces*, vel quia susceptæ in calamitate patris, vel ob Magos a quibus decepta erat, vel quia infelix infaustusque earum exitus, et causa exitii fuere, licet pietatis animo susceptæ essent.

[w] *Viderint isti*] Nempe Magi illi, qui et hic forte præsentes aderant, et cum puella compositi, seu confrontati.

[x] *Inter Numina*] Vertunt, quasi ipsa diceret, se nullam mentionem fecisse de principe, nisi tanquam de Deo. Sed falso sensu: nondum Divus erat Nero, ut qui viveret. Dicit se nullos impios Deos invocasse adversus principem; et se tantum de illo locutam, dum Deos cœlestes invocaret, dum preces piis

32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque: 'non illam in provinciam secum profectam, non Plauto[y] per ætatem nosci potuisse: non criminibus mariti[z] connexam: nimiæ tantum pietatis ream separarent, atque ipse[1] quamcunque sortem subiret.' Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: et, quantum[2] misericordiæ sævitia accusationis permoverat, tantum iræ[3] [a] P. Egnatius testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emtus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus,[4] [b] ceterum

Dicentis adhuc puellæ *sermonem excipit Soranus, exclamatque;* filiam non ivisse secum in Asiam, non cognosci potuisse a Rubellio ob juventam: non conscientiæ *Pollionis* viri *sui* innexam: non habere aliud crimen, nisi ardentioris caritatis *in patrem,* dissociarent *Patres causam illius* a sua, quemcumque ipse exitum haberet. *Et simul ruebat in amplexus obviam venientis puellæ, nisi interpositi apparitores utrisque se opposuissent. Dein auditi sunt testes; et quantam miserationem incitarat atrocitas accusationis, tantam indignationem movit P. Egnatius testis. Hic inter clientes Sorani, et pecunia corruptus ad subvertendum amicum, gravitatem Stoicæ doctrinæ ostentabat, cultu vultuque compositus ad speciem virtutis et decoris adumbrandam, ceterum mente fallax et insidiosus, pecuniæ cupi-*

1 Sic optime Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps, Ryckius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *atque quamcumque.* Altera manu in Ms. Harl. additum, *ipse.* Perperam Puteolanus, *separarent a se quamcumque.* Brotier.—2 Ita optime adhuc Mss. Corb. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *quantum nunc sævitia.* Idem. —3 Ms. Agr. *invidiæ.*—4 Ita bene Lipsius. In Mss. et editionibus veteribus,

NOTÆ

numinibus effunderet; sicque illum nominasse tantum inter numina, id est, inter precandum numina, seu dum invocaret Deos patrios, ritu patrio Romanoque; non autem diro aut magico, ut objiciebat accusator.

Inter numina] Non inter Deos infernos seu tartareos, sed inter Deos cœlestes benignosque, et inter *preces,* non inter devotiones aut imprecationes, et inter pia vota tantum.

[y] *Non Plauto*] Ut quæ junior esset, et pridem amotus erat Plautus in Asiam.

[z] *Mariti*] Nempe Annii Pollionis, qui nominatus inter conjuratos a Senecione amico, et qui infamatus magis quam convictus, in exilium pulsus erat.

[a] *Iræ*] Tantum iræ in se concivit P. Egnatius, ut qui amicum proderet perderetque, quantum misericordiæ sævitia accusatoris reo conciliaverat.

[b] *Exercitus*] Sic Nero supra, ubi per simulationem abblanditur Senecæ l. XIV. 56. 'His adjicit complexum et oscula, factus natura, et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis.'

animo perfidiosus, subdolus,[5] avaritiam ac[6] libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa[c] sunt, dedit exemplum[d] præcavendi, quomodo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiæ fallaces.

33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti; qui, magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem[1] non deseruit: exutusque[e] omnibus fortunis et in exilium actus; æquitate Deum[2] erga[f] bona malaque docu-

ditatem atque ambitionem cupidinemque obtegens. Quæ flagitia, *postquam* oblatis *opibus detecta erupere, præbuit exemplum, quo quemadmodum præcaventur occultis fraudibus arrepentes, aut vitiis* palam *contaminati, ita* etiam præcaverentur *specie virtutis perfidiosi, et in amicitia falsi.*

Attamen tempus idem et virtutis insigne specimen ostendit in Cassio Asclepiodoto, qui amplitudine opum præcellens inter Bithynos, eodem honore et iisdem officiis, quibus Soranum opibus et auctoritate præpollentem coluerat, iisdem et *cadentem* ipsum demeruit, *nec dereliquit. Et cunctis opibus spoliatus, atque in exilium ejectus* est, *justa et æquali providentia numinum erga bona et mala exempla. Mor-*

honesti et exerciti.—5 Sic recte Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Ernestus. In aliis Mss. et editionibus veteribus, *et subdolus;* [sic Gronovius et Ryckius.] Puteolanus omisit, *subdolus.* Brotier.—6 *Et* Brotier.: et sic Ms. Corb. et editio princeps. Puteolanus, *ac.*

1 *Labantem* Mss. Reg. Agr. Corb. et Ryckius, quos secutus est Brotier. et Gronovius. Mendose in editione principe, *labeantem:* unde Puteolanus emendavit, *labentem.* Supra Annal. XIV. 12. 'labante jam Agrippina.' Budens. *labentem,* quod et recepere Bipont.—2 Sunt, qui velint aut locum hunc corruptum esse, aut Tacitum hic Ἐπικουρίζειν; et dicere: Deos hæc iisdem oculis aspexisse, æquos bonis malisque exemplis, et sine cura nostri. Nulla corruptela, forte etiam nulla impietas, cum probabilissima sit Petavii explicatio, Deos æque utrumque exemplum præbuisse, pietatis et constantiæ in Asclepiodoto, perfidiæ ac sceleris in Egnatio. *Brotier.*

NOTÆ

[c] *Reclusa*] Quæ postquam se promsere, et e latebrarum sinu erupere, vi pecuniæ elicita. Intelligit flagitia hominis, nempe *avaritiam ac libidinem,* spe opum excita ac *reclusa.*

[d] *Exemplum*] Dedit exemplum sic præcavendi homines, specie virtutis et amicitiæ insidiantes ac fallentes, ut præcaventur homines clam fraude utentes, ut aperte vitiis flagitiisque fœdi ac maculosi vitantur.

[e] *Exutusque*] Nempe Cassius Asclepiodotus, propterea quod suis opibus fovisset Soranum, omnibus bonis exutus est, et in exilium actus. Quod inter eximia amicitiæ et constantiæ exempla recenseri potuit.

[f] *Æquitate Deum erga*] Depravatio: quam annoto, non tollo. Nisi placet eum, Ἐπικουρίζειν, et dicere Deos hæc iisdem oculis aspexisse, æquos bonis malisque exemplis, et sine cura nostri. *Lipsius.*

Æquitate Deum erga] *Factum æquitate Deum,* id est, tolerantia et permissione, quibus nulla perscripta lex,

menta. Thraseæ Soranoque et Serviliæ datur[g] mortis arbitrium. Helvidius[h] et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto, ne in Republica[i] habe-

tis genus, quod eligere vellent, permittitur Thraseæ, Soranoque, et Serviliæ. Helvidius et Paconius amoventur Italia. Montanus parenti concessus est, ea condi-

NOTÆ

ut P. Egnatius Sorani infidus amicus, in eum pecunia corruptus testimonium diceret, Cassius vero Asclepiodotus verus et sincerus amicus eum laborantem non deseruerit; etiam si fortunis ob id exutus esset, et in exilium actus.

Tolerantia, inquam, *Deorum erga bona malaque documenta;* id est, exempla: nam *documentum*, pro *exemplo* sumitur a Sallustio et Cicerone non semel; malum siquidem exhibuit exemplum Egnatius, bonum vero Cassius, quibus Deorum eadem æquitate ultio et gratia habita. *Marcellus Donatus.*

Eodem die, seu tempore, Tacitus ait, habuimus egregii et pessimi facinoris documentum: nam Pub. Egnatius Celer testimonio perculit amicum Baream Soranum: quem aperte Cassius fovit, officiisque meruit iram Neronis.

De Egnatio Juvenal. Sat. III. 'Stoicus occidit Baream, delator amicum, Discipulumque senex.'

Eodem noster Hist. IV. 'Quippe Sorani sancta memoria: Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiæ, cujus se magistrum' ferebat. *Salinerius.*

Mihi probus hinc sensus et promtus: Deos ostendisse non mala tantum exempla, sed et bona. Quomodo infra H. I. 3. 'Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non et bona exempla prodiderit.' *Freinshemius.*

Æquitate] Nempe Diis ex æquo bona malaque exempla, eodem tempore suppeditantibus. Ita æqui Dii, ut cum exemplum flagitii exoriretur, aliud virtutis exemplum ei opponerent; ea æquitas numinum, ea benignitas fuit.

[g] *Datur*] Nempe permittitur, senatusconsulto tamen, seu decreto patrum, quod per quæstorem consulis reis denuntiabatur.

[h] *Helvidius*] Qui post biennium restitutus a Galba cum aliis exulibus. Nam prætor fuit, cum Vespasianus imperium adeptus est. De eo Sueton. Vespas. 15. 'Helvidio Prisco, qui et reversum se ex Syria solus, privato nomine Vespasianum salutaverat, et in prætura omnibus edictis sine honore,' (id est, eum Vespasianum tantum, non Cæsarem aut principem appellabat, quasi adhuc privatus esset;) 'ac mentione ulla transmiserat, non ante succensuit, quam altercationibus insolentissimis pæne in ordinem redactus. Hunc quoque, quamvis relegatum primo, deinde et interfici jussum, magni æstimavit servare quoquo modo, missis qui percussores revocarent; et servasset, nisi jam periisse falso renuntiatum esset.' Senatorem loqui de Repub. decet, sed minus ferociter agere cum principe, sapientis est.

[i] *Prædicto ne in Rep.*] Accipio, ut Romæ quidem esse ei liceret; sed procul ab honore omni et publicis muneribus, vitam ageret privatam. *Lipsius.*

retur. Accusatoribus, Eprio et Cossutiano, quinquagies sestertium[j] singulis; Ostorio duodecies[k] et Quæstoria insignia tribuuntur.

34. Tum ad Thraseam, in hortis[1] agentem, Quæstor Consulis missus,[l] vesperascente jam die. Illustrium[2] virorum fœminarumque cœtus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio, Cynicæ institutionis[m] doctori: cum quo, ut con-

tione, ut nullum in Repub. munus obtineret. Marcello et Capitoni accusatoribus quinquagies sestertium cuilibet, Ostorio duodecies, et ornamenta quæstoria conceduntur.

Tum quæstor consulis missus est *ad Thraseam in hortis commorantem, jam flexo in vesperum die. Illum invisebant intervenerantque multi insignes viri et fœminæ;* sed *præcipue intentus* erat *Demetrio, Cynicæ philosophiæ magistro: cum quo, ut*

1 Cod. Ryckii *consilia mortis agentem, &c.*—2 Ms. Agr. *quem illustrium*

NOTÆ

j *Quinquagies sestertium*] Sunt centum et viginti quinque millia coronatorum, seu 375,000 libræ.

k *Duodecies*] Sunt triginta millia coronatorum, seu 90,000 libræ, nostro more.

l *Quæstor Consulis missus*] Consulum ergo proprius aliquis Quæstor? Apparet e Dione: qui in actis anni 716. scribit, 'Ap. Claudium et C. Norbanum consules, primos binos Quæstores habuisse.'

Si id non sit; scribam, *Quæstor Consuli missus*, id est, a consule missus. Quod fieri solere observamus in iis qui damnati a senatu.

Nam consul, ejus caput: administer autem consulis Quæstor. Dio l. LVIII. de Geminio Rufo: 'Audiens Quæstorem ad supplicium exigendum jam adesse, ipsus se vulneravit: et plagam ei ostendens, Abi, nuncia, inquit, Senatui, virum sic mori.' *Lipsius.*

m *Demetrio, Cynicæ institutionis*] Quæ secta revera a Stoica, tunica tantum distat: id est, quod nudius et inverecundius Cynici, quæ velant et tegunt leviter Stoici. Demetrii hujus laus apud Philostratum, l. IV. de vita Apollonii.

Et Senecam de Beneficiis, c. 7. cujus verba: 'Paulo ante Demetrium retuli, quem mihi videtur rerum natura nostris temporibus tulisse, ut ostenderet, nec illum a nobis corrumpi, nec nos ab illo corripi, (seu corrigi) posse; virum exactæ, (licet neget ipse,) sapientiæ, firmæque in his quæ proposuit constantiæ: eloquentiæ vero ejus, quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba solicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulit, res suas prosequentis: huic non dubito quin providentia et talem vitam et talem facultatem dederit, ne aut exemplum sæculo, aut convicium deesset.' Audi de eloquentia quæ gravem et sapientem virum deceret, qua ipse adversa quæque et mortem ipsam fortiter tolerare persuadebat.

Et Epist. 63. 'Demetrium virorum optimum mecum circumfero, et relictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum admiror.'

jectare erat intentione vultus et auditis,[3] si qua clarius proloquebantur, de natura animæ et dissociatione spiritus corporisque inquirebat: donec advenit Domitius Cæcilianus, ex intimis amicis, et ei, quid Senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesque,[4] [n] qui aderant, 'facessere propere' Thrasea, 'neu pericula sua miscerent[5] cum sorte damnati,' hortatur. Arriamque, tentantem [o] mariti suprema et[6] exemplum Arriæ matris sequi,[p] monet, 'retinere vitam, filiæque communi subsidium unicum[q] non adimere.'

conjicere licebat ex attentione visus, et auditu, si qua interdum *altius proferebant, sciscitabatur de natura animæ, et separatione illius a corpore: donec adventat Domitius Cæcilianus ex familiaribus amicis, et illi renuntiat quid patres decrevissent. Igitur qui intererant, cum in fletus et questus effunderentur,* eos, *ut* abirent propere, *monet Thrasea,* et ne discrimina sua sociarent cum fortuna damnati. *Hortaturque Arriam* eundem *exitum cum viro, et specimen Arriæ matris æmulari cupientem,* ut vitam *suam* conservaret, filiæque communi adjumentum unicum non auferret.

virorum fœminarumque cœtu frequentem egerat.—3 Ita Mss. Flor. Agr. Bodl. Corb. et editio princeps. Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *auditus.* Ms. Reg. *audita.* Brotier. et omnes fere edd. *auditu.*—4 Ita Ms. Flor. et ferme omnes Mss. ac Puteolanus. In Mss. Reg. Agr. et editione principe, *querentesque.* Rhenanus, *quiritantesque;* et sic Gronovius et Ryckius.—5 *Miscere* Brotier. cum Gronovio et Ryckio.—6 Amicus Ryckii *ad exemplum.* Mss. nil mutant.

NOTÆ

Vox enim magni animi ad Neronem, ἀπειλεῖς μοι θάνατον· σοὶ δ' ἡ φύσις· *Minaris mihi mortem; tibi vero natura.*

[n] *Igitur flentes queritantesque*] Est autem 'quiritare,' ut inquit Marcellus, 'clamare: tractum ab iis qui Quirites invocant.' Lucilius l. VI. Sat. 'Hic, inquam, rudet e Rostris atque ejulitabit. Concursans veluti arenarius, clareque quiritans.' P. quoque Nigidius in commentariis Grammaticis, *clamat, quiritat.*

Livius Annal. IXL. 'Nulla vox quiritantium inter stupra, et cædes exaudiri poterat.' Et infra: 'Ne vox quiritantis, cum per vim stuprum inferatur, exaudiri possit.' *Vertranius.*

[o] *Tentantem*] Cupientem eadem suprema, seu similem exitum cum Thrasea; volentem mori simul cum marito. Ut Paulina ante cum Seneca suo jam venas in mortem abruperat, ni jussu principis prohibita foret.

[p] *Exemplum Arriæ matris sequi*] Arria mater, uxor fuit Cæcinæ Pæti, qui in partibus Scriboniani contra Claudium. Ideo ad mortem actus. Sed præivit uxor, æterno et inaudito exemplo, semet feriendo; extractumque pugionem marito porrexit cum voce, *Pæte, non dolet.* Plinium lege l. III. Epistola ad Nepotem. Martialis de hac Heroina: 'Casta suo gladium cum traderet Arria Pæto, Quem de visceribus traxerat ipsa suis; Si qua fides, vulnus quod feci, non dolet, inquit, Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.' In Zonara et Dione eadem narratio: Παῖτε, οὐκ

35. Tum progressus in porticum,[n] illic a Quæstore reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc Senatus consulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque[1] [r] utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit,[2] humum[s] super spargens,[3] propius vocato Quæ-

Tum egressus in atrium, illic invenitur a quæstore, in gaudium pronior, quod comperisset, Helvidium generum suum Italia tantum expelli. Dein audito decreto patrum, admittit in cubiculum Helvidium et Demetrium: porrectisque, ut exsolverentur, *venis utriusque brachii, ubi sanguinem emisit*, guttas cruentas *super*

1 Copulam omisit Puteolanus. In Ms. Reg. et editione principe, *productisque.* Frustra tentat Freinshemius, *prosectis:* Ernestus *perruptis.* Brotier. —2 Ita vulgo Mss. et Puteolanus. In Ms. Agr. et editione principe, *fudit.* Ms. Guelf. *effundit.*—3 Sic ferme omnes Mss. et libri omnes editi. In Mss.

NOTÆ

ἀλγῶ· *Pæte, non doleo.* Hanc Arriam Scholiastes in vita Persii notat fuisse poëtæ illi cognatam. 'Ipse Persius,' inquit, 'decem fere annis summe dilectus a Pæto Thrasea est, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam ejus Arriam uxorem habente.' Sic lego. *Lipsius.*

[q] *Subsidium unicum*] Hæc filia Thraseæ, uxor Helvidii Prisci, quo etiam Italia pulso, et mortuo Thrasea patre, sic unicum supererat ipsi subsidium mater.

[n] *In porticum*] Puto, ut obviam iret Quæstori, qui forte, pudore et respectu Thraseæ, interiora domus subire noluit; ut in re fœda et luctuosa, importunus nuncius ideo absistebat. Infra: 'propius vocato Quæstore.'

Igitur non accessisset propius, nisi vocatus, neque forte domum intrasset, Thraseæ reverentia; sed in atrio seu vestibulo decretum patrum denuntiasset.

[r] *Porrectis*] Alii *perictis*, vel *prosectis.* Forte *perruptis:* alibi Tac. *interruptas venas* et *abruptas* dixit: sed non displicet vox, *porrectis;* nempe porrectæ brachii venæ sunt, ut abrumperentur.

Intellige, quasi scripsisset, Porrectisque ambobus brachiis, ut venæ secarentur: porrectis, ibi fere idem est, ac *sectis*, quia in id porriguntur venæ: nam statim addit Tacitus, 'postquam cruorem effudit.'

Sic Dio lib. LXII. invertit hunc locum de Thrasea: 'Secta vena extendit manus, et dixit: Hunc tibi sanguinem, Jupiter liberator, libo, effundo.'

At Tacitus innuere videtur sectas esse utriusque brachii venas, et utrumque porrexisse brachium, quo funderet sanguinem, et super humum spargeret, libaretque *Jovi liberatori.*

[s] *Humum*] Circumquaque spargens sanguinem super terram, et per modum libationis effundens: statim enim addit: 'Libemus, inquit, Jovi liberatori.' Ut supra Seneca: 'Respergens proximos servorum, addita voce, libare se liquorem illum Jovi liberatori;' sed libavit aquam balnei Seneca, Thrasea cruorem.

store, 'Libemus,'[4] inquit, 'JOVI LIBERATORI. Specta,[t] juvenis: et omen quidem[5] Dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.' Post, lentitudine exitus graves cruciatus afferente, obversis[6] in Demetrium*[u]

terram spargens, propius accito quæstore, Libemus, *inquit, hunc liquorem* JOVI LIBERATORI. Aspice, juvenis: *quod* omen sane Dii avertant; ceterum in ea venisti tempora, quibus stabilire animum fortissimis documentis utile sit. *Mox longo tractu mortis, quo sævis doloribus excruciabatur, converso et intento in Demetrium aspectu**

Guelf. et Agr. *super aspergens.* Budens. *superspergens.*—4 Ms. Corb. *libamus.* Sic quoque emendatum in Ms. Bodl.—5 Ita editio princeps. Ms. Corb. *omen Di prohibeant.* Ms. Jes. et Puteolanus, *omen quod Dii prohibeant.*—6 Sic vulgo Mss. et Puteolanus. In Ms. Reg. et editione principe, *conversis.*

NOTÆ

[t] *Specta*] Specta me constanter exspirantem, et sic firma animum magnis exemplis: ea enim tempora, quibus natus es, magnarum virtutum æmulatu egent.

[u] *Obversis in Demetrium**] Multa et libro huic, et Neronianæ historiæ deesse clarum. Duo anni dicendi supersunt, in quibus de adventu Tiridatis, de conjuratione Viniciana, de motu Vindicis, aliaque digna, quæ a magno auctore tradita legeremus, si fatis ita visum fuisset. *Lipsius.*

*Obversis in Demetrium**] Unam, quæ hic secuta, vocem supplere non est difficile *oculis.* De cetero expectandi libri pleniores. *Grotius.*

Obversis] *Obversis in Demetrium oculis,* (nam multi alii præsentes aderant, quemadmodum et in morte Senecæ;) et aliquid dignum sapientia sua memoriaque protulit Thrasea, quod periisse dolent dolebuntque mecum omnes, quotquot in perpetuum docti honestique viri fuerint. Non enim tum defecisse putem, aut extremum spiritum hausisse, qui adhuc graves cruciatus perferret, sentiretque mali violentiam.

CURÆ SECUNDÆ

AD LIBROS ANNALIUM.

Lib. i. c. 54. *Ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat*] Sic exponebat vir illustris et summi ingenii, et conciliabat Tacitum cum Tacito: Sodales Titios retinendis Sabinorum sacris Tatius instituerat, sed incerto cultu. At post mortem Tatii Romulus cultum eorum ad Tatium direxit. Colebant T. Tatium, sed ritu Sabino.

Sed quomodo, incerto cultu, si retinerent Sabinorum sacra? Puto, T. Tatius sodales instituerat retinendis Sabinorum sacris, sed eos *Titios* nondum ipse appellaverat; at quia isti vocabantur *Titii* ævo Tiberii et Taciti, jam olim sic a Romulo appellati, non potuit non Tacitus sic eos appellare hoc historiæ loco, si eos clare designare vellet; quamvis hoc nomen non haberent a Tatio rege, nec deberent adhuc sic appellari, si præcise tantum spectes hic factum Tatii. Nam eo nomine donati sunt tantum postea a Romulo.

Igitur hosce sodales *retinendis Sabinorum sacris* primo instituerat T. Tatius, sed nondum appellaverat *Titios;* quod superbum foret, ut nec Augustus ipse suo nomine sacerdotes instituit: ea pietas favorabilius successori relicta: at mox Romulus, qui Tatio successit et supervixit, sacrandæ hujus regis memoriæ, ipsius prænomine *Titios* hosce sodales appellavit, et eo sensu illos *Tatio regi sacravit*, ut postea ejus exemplo, Tiberius Augustales sacerdotes *Juliæ genti*, et præcipue haud dubie sacrandæ Augusti memoriæ instituit ac dicavit. Et forte post novum illud Romuli institutum, jam sodales illi Titii non tam retinebant aut faciebant sacra Sabinorum, ne scil. dissiderent inter se Quirites in religionibus, quam parentabant, aut annua sacra faciebant in honorem Tatii, forte tamen ritu antiquo et Sabino. Quo sensu posset dici, simul eos retinuisse sacra Sabinorum, et simul rem divinam fecisse Tatio Regi, post Romuli institutum. Sic forte Romulus indignationem Sabinorum ob interfectum regem, demulcebat. Vel forte post regis Tatii mortem neglectis aut abolitis Sabinorum sacris, hos Romulus sodales soli T. Tatio sacravit. Sicque forte tantum, ne indignarentur Sabini. Hæc historiæ parerga ambigua et obscura sunt, forte et erunt, ob brevitatem Taciti.

Lib. i. c. 59. *Egregium patrem! magnum imperatorem!*] Scil. *egregium patrem*, Segestem, *magnum imperatorem*, Germanicum.

Lib. i. c. 61. *Primum ubi vulnus Varo adactum*] Primum ipsi vulnus inflictum ab hoste, eodem in prælio quo sibi manus attulit, desperata salute legionum, sed non eodem loco quo vulnus accepit; nec statim se interfecit Varus. Dimicabat, donec

spes fuit salutis, aut victoriæ.

Lib. III. 58. *Præceperant animis orationem*] Alii intelligunt de oratione Tiberii, qua scil. Druso filio petiturus erat tribunitiam potestatem. Potius intelligam orationem patrum, quam illi præceperant animis, ut certatim in adulationem prorumperent, quasi præsentium jam et imminentium dominationum præscii. *Præceperant animis*, id est, præmeditati erant patres, quid, et qua arte, seu facundia approbarent in senatu, quæ postulabat princeps, et qui gratiam candidati principis occuparent: et explicat ipse Tacitus, cur præcepissent orationem animis: 'quo quæsitior' inquit, 'adulatio fuit.'

Lib. IV. 71. *Ut cunctationes principis opperiretur*] Vulgo *aperirentur:* sed censeo legendum: *operirentur*. Sic alibi Tacitus, *opertis odiis, &c.* Et eodem sensu dixit lib. I. c. 69. ubi de Agrippina jam suspecta Tiberio, quod legiones et militum animos sibi conciliaret in Germania: 'Accendebat hæc,' inquit, 'onerabatque Sejanus peritia morum Tiberii, odia in longum jaciens, quæ reconderet' Tiberius, 'auctaque promeret.' Sic et hocce loco idem Sejanus, eadem arte eodemque consilio, *mitigavit* animum Tiberii, *non amore Galli*, verum *ut cunctationes*, seu cogitationes *principis operirentur*, ut scil. sic opertæ et reconditæ ac revolutæ animo in longum, postea acrius erumperent. Nondum quippe satis maturum hoc odium iræ et vindictæ Tiberii videbatur. Nec confestim satis ad mentem et propositum Sejani prorumperet princeps ille in Gallum, in Agrippinam, et in filios Germanici, quos scil. omnes respiciebat Sejanus, velut ingentia obstacula, opposita ambitioni suæ et cupidini invadendi imperii. Tiberius et Sejanus ex æquo, sed diverso modo, suspectabant metuebantque Agrippinam et liberos Germanici: Tiberius, ne res turbarent, utpote gratiores in vulgus memoria patris, et etiam exercitibus acceptiores; et ne imperium patri debitum occupare vellent: Sejanus vero metuebat, ne illi cupiditati suæ, exstincto aut interfecto sene, obstarent. Igitur hi omnes subvertendi fuerunt, sed carptim et sensim, non statim, non palam et aperte sæviendo, sed cunctando, dissimulando, jaciendo in longum odia, et operiendo ac recondendo iras et suspiciones; scil. pro ingenio et moribus Tiberii, quorum peritissimus erat Sejanus, ut sic *aucta* odia per longam dissimulationem, et tristi ac morosa *conscientia* Cæsaris diu revoluta, mox atrocius, et suo tempore et loco erumperent; 'gnarus' scil. Tiberium, 'lentum in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrocia facta conjungere.' Certe simplicior ira longe minus metuenda quæ statim erumpit et offendit. Natura scil. iracundi simplicissimi, et qui malint *offendere quam irasci*, ut habet Tacitus de Agricola socero, qui malint, inquam *offendere*, quam premere aut recondere animo iras; at aliter Tiberius, et peritia morum ejus Sejanus, malunt operiri et recondi odia, quam statim aperiri. Itaque melius *operirentur*. Nam alioqui faceret Sejanus contra mentem Tiberii, et contra dilectissimam ejus virtutum *dissimulationem*, qui nolebat recludi, quæ premeret. Mitigabat animum Tiberii, quia scil. metuebat, et cavebat, ne statim erumperet, nisi suo tempore, gnarus scil. lentum esse in meditando et revolvendo iras, et huic ingenio suo esse relinquendum, si vellet eum atrociter irasci et sævire. Huc ducit mens auctoris, genius Tiberii, fraus ministri, ratio, et res ipsa loquitur. Et certe, quo consilio eum placasset Sejanus? an ut statim totus pateret animus ille tam occultus? an ut statim ille erumperet? an ut mitius irasceretur Gallo, et aliis, quos subversos voluit? quasi vero! voluit to-

tam *diritatem* hominis lacessere, voluit haud dubie experiri, quid possent in longum rejectæ ac prolatæ tam *lentæ maxillæ.* Sic jam olim sævitiam hominis explorarat ipse Augustus apud Sueton. Tib. 21. ‘ Vox Augusti ... excepta : Miserum populum Romanum qui sub tam lentis maxillis erit,’ &c. Et paulo post, ‘ Augustum palam nec dissimulanter morum ejus diritatem adeo improbasse, ut remissiores hilarioresque sermones, superveniente eo, abrumperet,’ &c. Itaque suo genio relictus Tiberius ultro revolventi in longum iras, ut, dato tempore, mox atrocius erumperet. Sic mitigavit Sejanus, ‘ ut cunctationes principis operirentur, gnarus lentum,’ &c.

Lib. IV. 74. *Aram clementiæ, aram amicitiæ*] Forte illa ara *clementiæ* fuit propria et sacrata uni Tiberio : sed ara illa *amicitiæ* utrique communis fuit. Quo decreto patrum imminui majestas principis videbatur, ut qui ministrum æquarent principi, illo tamen quasi volente et dissimulante, aut connivente in occasionem. Sic eum sæpe ‘ socium laborum apud patres et pop. Rom. celebrabat.’ Forte, ut hoc consilio facilius eum subverteret. Sed id prævidere non potuit senatus aut populus Rom. præsentia quippe sequitur populus, nec mentem dominantis introscrutari debet.

Lib. V. 9. *Placitum ut in reliquos Sejani liberos animadverteretur*] Susceperat Sejanus tres liberos ex Apicata uxore, quod patet ex Ann. IV. 3. ‘ Pellit domo Sejanus uxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici suspectaretur.’ Aliam autem uxorem, neque alios filios habuit. Nam Liviam Drusi non duxit. Illi autem tres liberi Sejani occisi sunt. Existimo autem fuisse duos mares, et unam fœminei sexus. Quomodo occisi sint duo ultimi, mas, scilicet, et fœmina infans, hic clare patet ex Ann. V. 9. et ex Dione lib. LVIII. Difficultas ergo tantum est, quomodo et quando necatus sit primus filiorum Sejani. Quæstio est, an statim occisus sit cum patre, eodem die, eodemque impetu et ira vindictæ ; an vero dilatus sit ad aliquot dies, ut et multi amici et clientes ipsius Sejani. Fuisse autem occisum ante alios, quicumque et quacumque ætate raptus ille sit, manifestum est ex hoc ipso loco Taciti V. 9. At quia filia hæc Sejani pæne infans rapitur ad supplicium, hinc nonnulli colligunt, non fuisse eam ipsam, quæ desponsa erat Claudii filio, qui ante octo annos interierat : hinc et inferunt Sejanum habuisse duas filias, quarum natu major destinata fuit affinitati Claudii, et hanc odio populi simul raptam esse ad supplicium cum patre, aut certe paulo post; et trahunt ad se hunc locum Dionis l. LVIII. ‘ Omnes liberi Sejani ex decreto patrum occisi sunt, et puella, quam Claudii filio desponderat, interfecta est a populo.’ Nam illi legunt apud Dionem, ὑπὸ τοῦ δήμου, non δημίου: et sic supponunt priorem illam puellam interfectam esse *a populo*, non *a carnifice.* In qua re valde errant. Nam clare et vere habet Dio : προδιαφθαρείσης ὑπὸ τοῦ δημίου, id est, *ante a carnifice vitiata :* nec vult ibi esse statim interfectam a populo aut a carnifice, sed prius esse vitiatam, seu corruptam a carnifice, quam strangularetur : quod recte invertit Dio ex Tacito et Suetonio, qui ambo conveniunt in circumstantiis et substantia facti hujus. Nam Tacitus hic, ‘ Tradunt,’ inquit, ‘ quia triumvirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum juxta compressam,’ &c. Et clare ac diserte scribit Dio hanc eandem puellam, ‘ quam Sejanus Claudii filio desponderat, prius vitiatam fuisse a carnifice, quam strangularetur ;’ τῆς κόρης, ἣν τῷ

Κλαυδίου υἱεῖ ἐγγεγυήκει, προδιαφθαρείσης ὑπὸ τοῦ δημίου. At προδιαφθείρειν, est prius corrumpere, non occidere: et intelligit Dio de hac ista juniore puella, quæ nunc hoc historiæ loco et tempore strangulatur. Non igitur habuit duas filias Sejanus, quarum natu major desponsa esset Claudii filio, et statim interfecta esset a populo, aut certe ante reliquos Sejani liberos. Posset certe dici, Sejanum habuisse duas filias, quarum altera statim occisa esset, sed ex sola conjectura; quia scil. ignoratur ætas et sexus prolis, quæ prius necata est. At nullo modo potest inferri ex ullo loco historiæ, neque ex Dione ipso, filiam fuisse natu majorem Sejano, alteram ab ista, quæ hic vitiatur et strangulatur, et quæ desponsa fuisset olim Claudii filio: nam in historia tota nulla mentio Sejanianæ puellæ, nisi hujus tantum, quæ juxta laqueum compressa est a carnifice. Et clare scribit Tacitus hanc ipsam puellam, quæ hic vitiata est, et strangulata, fuisse pæne infantem; et Dio, hanc ipsam puellam desponsam fuisse Claudii filio, qui et ipse strangulatus est Pompeiis, jactato in sublime pyro, et hiatu oris excepto. Vide quid agant, aut qui ludant fata. Fuit forte novennis aut decennis hæc puella: et certe omnis ætas sufficit ambitioni ministrorum regum, et destinandis talibus nuptiis. Cum igitur nulla mentio sit talis puellæ natu majoris, verisimilius esse puto, Sejanum habuisse duos filios masculei sexus, quorum alter ætate major jam destinatus et promissus erat filiæ Lentuli Getulici, qui tum præerat legionibus Germaniæ superioris: quæ affinitas non forte sine spe et ambitione occupandi quandoque data occasione imperii. Nam et Getulico parebat etiam ad nutum exercitus Germaniæ inferioris, cui per *L. Apronium socerum non ingratus fuit*: quæ copiæ simul consentientes facile raperent imperium, quocumque inclinassent. Et ille filius Sejani natu major potuit statim rapi ad supplicium cum patre, aut paulo post: et hoc ante descripserat Tacitus, sed in loco historiæ, quæ periit. Forte jam filius iste referebat patrem, forte jam per ætatem capax fuit doli ac sceleris, forte et conscius conjurationis illius, et ipsum sacerdotio jam exornarat Tiberius una cum patre, teste Dione lib. LVIII. forte ut sic falleret. Quod supplicium huic indictum, vel sponte et ira ipsius Tiberii, sic filium suum forte vindicantis; vel decreto ipsorum patrum, ultro jam adulantium Tiberio, et certatim eum vindicantium; vel odio etiam et instinctu ipsius populi, talem ultionem postulantis. Forte ea ætate fuit, ut proprio scelere aut societate scelerum paternorum jam incitare posset iram populi, principis, et senatus: forte et quia mali exempli et stultum fuit servare prolem hostis et perduellis; quod non nesciebant summi illi magistri dominationis, qui jam implebant locum et munia Sejani in aula Tiberii, sed 'magis alii homines quam alii mores.' Itaque sic forte periit primus ille, et natu major Sejani filius, quacumque causa tandem, aut quocumque supplicio affectus sit. Dein postea 'placitum ut in reliquos Sejani liberos animadverteretur,' (ut habet hic Tacitus,) qui haud dubie juniores et insontes; ideoque ipsis hactenus pepercerat senatus et princeps. Si duas filias habuisset Sejanus, certe debuerunt auctores distinguere mortem puellarum: et Dio præcipue, qui totum hoc supplicium Sejani et filiorum ejus simul et una serie describit. Tradit ille omnes Sejani liberos occisos esse, et unius tantum puellæ meminit, cum distinctione supra allata. Quod autem habet Suetonius: 'Immaturæ puellæ ...vitiatæ prius a carnifice, dein stran-

gulatæ,' nullius momenti est: quo scil. probetur, plures fuisse filias Sejano. Solet enim Suetonius sic potius transcurrere quædam historiæ facta, quam ordine ea transcribere. Et sic plurali numero sæpe exprimit quod semel tantum, et in uno homine, aut corpore usurpatum fuit: quod passim videre est apud ipsum, si recte advertas. Forte nos aliquando talia exempla in fasciculum colligemus, ut minus fallat parum cautos lectores; et falsa multa, aut certe quæ prima specie videntur falsa, et quæ nonnihil falsi admixtum quandoque habent, coarguemus apud majus ac sanctius tribunal. Certe intelligit Suetonius de una hac filia Sejani: et unum hoc exemplum in historia.

Lib. v. 2. *Increpuit amicitias muliebres*] Capiunt, quasi Livia, uxor Augusti, amore exarsisset erga quosdam suos aulicos. Sed errant. *Amicitias* semper in bonam partem accipi videas apud Tacitum, ut et apud posterioris ævi auctores, *affectus*. Et priscam sanctitatem Liviæ Augustæ tribuit Tacitus, qui parcere non solet. *Amicitiæ* sunt *amici*, et quidem boni et eximii: at proci, adulteri, aut concubini non sic appellari solent.

Lib. vi. 36. *Occultos consulit*] Mss. habent, *consilit:* forte leg. *consiliat*. Plinius epist. iv. 17. 'Ille mihi in gerendis (honoribus) consiliator et rector.'

Lib. xi. 20. *Curtius Rufus*] Verisimile est Quintum Curtium, qui res Alexandri composuit, non esse eundem cum Curtio Rufo, de quo Tacitus, hic. Primo, quia nullo loco historiæ patet. fuisse Græcis literis eruditum; quod forte non siluisset Tacitus. At certe non aliunde, quam ex Græcis auctoribus, historiam Alexandri hausit Curtius, si forte ornamenta quædam excipias. Secundo, quia Q. Curtius scriptor a nullo auctore, nulloque in exemplari librorum suorum appellatur *Rufus*. Tertio, quia hæc, quæ profert ille libro x. de *exortu novi principis*, nullatenus pertinent ad Caium exstinctum, aut Claudium ipsius successorem, sed potius ad Domitianum occisum, et Nervam, seu Trajanum exorientem: nam ipsissima fere verba Curtii *de exortu* illo felicissimo; et simili sensu reperies apud Plin. in Panegyr. Et verisimilius est utrumque auctorem scripsisse eodem ævo similia, et de eodem principe: et hæc lætitia *novi sideris exorientis* post infestam et obscurissimam noctem spectabat ad omnes bonos, sed præcipue ad viros literatos et eruditos, qualis fuit Q. Curtius scriptor. Nam Domitianus philosophos urbe ejecerat, omnes artes oppresserat, et cetera omnia egregia velut in servitutem redegerat. Quarto, sermo seu modus loquendi Q. Curtii magis accedit ad ævum Trajani jam minus disertum, quam ad tempus Augusti aureum, seu Tiberii; sub quo Curtius ille Rufus Taciti consenuit, et e vivis excessit in proconsulatu scil. Africæ: et similior est ejus phrasis Cornelii, quam Livii aut Velleii; et ea posterioris sæculi haud dubie est; quod et fatentur omnes viri docti.

Lib. xi. 20. *Ne tamen miles otium exueret*] Sic fere Curtius l. vi. 'Ne in seditionem res verteretur, otium interpellandum erat bello,' &c. Hic non interpellatur otium bello, sed labore.

Lib. xii. 64. *Perdita prius Domitia levibus et muliebribus causis, quia Lepida minore Antonia genita, &c.*] Ibi leg. *Majore Antonia*. Duæ fuerunt Domitiæ sorores Domitii, amitæ Neronis. Utraque genita erat Domitio et Antonia majore. Utraque Domitia appellabatur, sed cum hoc discrimine; quod altera, *Domitia* simpliciter vocaretur, quæ forte natu major; altera, quæ forte natu minor, *Domitia Lepida* appellaretur.

Igitur hoc loco Taciti, *Domitia Lepida* subvertitur ab Agrippina: et

frustra corrigit hic Lipsius, *perdita prius Domitia Lepida.* Nam statim innuit Tacitus, quam *Domitiam* intelligat, cum addit, *quia Lepida majore Antonia genita, &c.* Sic leg. qui locus Taciti convenit cum Suet. Ner. 7. licet forte differant auctores in circumstantiis et causis, cur interfecta sit Lepida. Sic autem Sueton. 'Amitam etiam Lepidam ream testimonio coram afflixit (Nero) gratificans matri, a qua rea premebatur,' &c. Et tunc *mors indicta* Lepidæ ex Tacito, simul et illata haud dubie auctoritate et jussu Agrippinæ, quamvis *multum adversante Narcisso.* Et certe Suetonius, postquam tradidit Lepidam fuisse tali testimonio Neronis afflictam, jam non amplius Lepidam memorat, sed tantum *amitam* simpliciter, nempe *Domitiam*, ut v. g. cum eam *ægram largius purgari* a medicis jussit Nero, et sic eam necavit, ex Suetonio, statim post cædem matris. Sic et Tacitus pariter etiam distinguit sorores istas: nam postquam tradidit de *Domitia Lepida*, *mortem* scil. ei *indictam* esse, jam postea nullatenus mentionem facit *Domitiæ Lepidæ*, sed tantum *Domitiæ* simpliciter, ut Ann. XIII. 20. et sequentibus. Et nullatenus meminit mortis *Domitiæ*, sive eam fabulam, ut compositam et traditam in vulgus ex odio in Neronem, neglexerit, sive forte amissa hæc historia sit. Itaque sic distinguit has sorores Tacitus.

Suetonius etiam has similiter distinguit multis aliis locis, ut Ner. 5. 'Notatus ob hæc joco sororis,' scil. *Domitiæ*, nempe quod *argentarios pretiis rerum coëmtarum*, et *aurigarios mercede palmarum* fraudaret. Distinguit ibi et ostendit *Domitiam*, quia statim addit de altera: 'Incestique cum sorore Lepida sub excessu Tiberii reus,' &c. Distinguit pariter, cum subjungit Ner. 6. 'Matre etiam relegata, (Nero) pæne inops atque egens apud amitam Lepidam nutritus est:' quam sic distinguit a *Domitia.* Quam etiam *Domitiam* designavit clare et distinxit, ut diximus Ner. 34. 'Junxitque parricidio matris amitæ (Domitiæ scil.) necem, quam cum ex duritia alvi cubantem visitaret, &c. præcepitque medicis, ut largius purgarent ægram,' &c. quare et Dio scribit eam veneno necatam; sed silet de *Domitia Lepida*, ut Tacitus silet de *Domitia* sic purgata. Itaque Suetonius, cum *Domitiam* intelligit, *amitam* eam simpliciter vocat, forte quia natu major; cum alteram, eam diserte *amitam Lepidam* appellat, et sic distinguit.

Lib. XV. 55. destitutus Nero, cum pernoctaret in *hortis Servilianis*, teste Suetonio, non autem in hortis Sallustianis.

Lib. XV. 71. *Verginium Rufum . . . expulit*] Existimo hunc ipsum eundem esse, qui mox præfuit superioris Germaniæ legionibus. Nam hic ipse disertus et facundus passim ab auctoribus describitur. Patet ex Plinio juniore fecisse versus elegantes, et hos affert, quos ipse inscribi suo tumulo jussit: 'Hic situs est Rufus, qui pulso Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ.' Constat etiam ex eodem Plinio composuisse librum grandem, seu orationem Panegyricam, qua scil. gratias ageret Trajano principi pro tertio consulatu adepto. Patet etiam ex Quintiliano non uno loco, scripsisse libros de arte Rhetorica. 'Scripsit,' inquit, 'de eadem materia non pauca Cornificius,' &c. 'accurate vero priores Gallione Celsus et Lenas, et ætatis nostræ Verginius.' Quid clarius? Nam et ætatem produxit Verginius non modo ad ævum Quintiliani, sed et forte ultra. An duo, an multi eadem ætate et pari claritudine Verginii? Quare non distinguuntur ab auctoribus, a Plinio, a Tacito, aut Fabio, aliquo nomine aut prænomine speciali? Sed quomodo, aut quo fato,

restitutus sit a Nerone et Germaniæ præpositus post exilium, non liquet, quia ea pars historiæ periit apud Tacitum.

Sed forte otii et pacis cupido, eloquentiæ et studiorum amor fuit in causa, cur potius restitueretur, et tali provinciæ imponeretur. Quippe Nero virtutem, nobilitatem, et duces bello feroces suspectabat ac metuebat: et forte sic specie honoris relegatus et amotus est in regionem, ubi pauci juvenes, quorum studia foveret eloquentia sua Verginius. Forte ex cupidine illa otii et literarum, simul et ex ignobili stirpe, eo usque spretus est Neroni, ut eum imponere auderet legionibus Germanicis, post occisos, ut puto, fratres Scribonios, qui eam provinciam rexerant: in quo partim clare res et ingenia prævidit Nero, partim etiam deceptus est. Nam noluit Verginius principatum sibi, neque Neroni, aut Galbæ, sed senatui, sed patriæ, ut optimus civium princeps tandem eligeretur.

Nec adeo mirum, quod restitutus sit Verginius et revocatus ab exilio, ut honorem legationis capesseret. Nam et sic restitutus antea erat Mucianus, qui mox ter consul. Et Mucianus ipse etiam fere exulabat in Lycia, aut longinquo alio loco, cum Syriæ provinciæ impositus est, puto, quia modicæ ille famæ, et quia parum suspectaretur ob luxum, mollitiam, et flagitia libidinum, quibus male in vulgus audiebat. Sic et fere eodem tempore quo Verginius, etiam restitutus est Vespasianus; qui et fere exulabat amotus in deviam civitatem, jussus a liberto Cæsaris *abire Morboniam*, quod in theatro dormitaret, cantante Nerone, et impositus est bello Judaico, quia scil. par erat huic provinciæ ex fama virtutis; nec tamen formidatus fuit, ob ignobilitatem loci et modicas opes: unde et fortuna illius statim emicuit, et jam tam clare *monstratus fatis*, quasi par orbi regendo esset. Ita et Verginius, licet exul, potuit facile restitui a Nerone, quia innocens ille et vita inculpata, et simul imponi Germaniæ, quia modicis opibus, quia equestris loci, et ignobili patre ortus erat, quia par huic provinciæ regendæ; nec tamen supra spiritus altos gereret, unde nec ambitionis suspectari potuit. Hinc fortuna illa ingens et grande fatum, quo sprevit ipsam fortunam, quo fatis ipsis major fuit, quo toties oblatum a legionibus imperium spernere potuit et voluit, quo gloria ipsa et principatu major tandem visus est. Dignissimus eo fastigio imperator, qui toties fastigium infra se despexit: dignus certe vir fortuna, sed fortuna viro indigna visa est, a quo sic despici potuit.

MORS
NERONIS
ET
INITIUM
PRINCIPATUS
GALBÆ.

Supplementa hæc libavit excerpsitque Henricus Savilius, vir doctissimus, ex Plutarcho, Suetonio, Dione, et ex Tacito ipso; quibus præmissis, facilius et clarius transitur ab Annalibus Taciti, quorum finis invidia fatorum interceptus est: ad alterum ejus opus, Historias scilicet bellorum civilium. Hæc primum vulgari idiomate Anglico composita, dein Latio sinistre donata, ac multis locis subobscura, nos cum auctoribus unde hausta sunt, sedulo contulimus, purgavimus, atque elucidavimus.

ANNO Urbis conditæ DCCCXXI. Galerio Trachalo et Silio Italico Coss. Caius Julius Vindex, qui Galliam Lugdunensem Proprætor obtinebat, postquam privatis sæpe insidiis petitum Neronem, irrito semper eventu, vidit, primus extulit publicæ aggressionis signum, apertum professus hostem. Vindex domo erat senatorius, origine Gallus, et priscorum apud eos Regum sanguis, corpore validus, ingenio acer, manu promtus, belli sciens, et præfidentis, quo rapienda inclinaret occasio, animi. Pacata ejus provincia erat, et propterea inermis: nusquam legionum, aut cohortium stativa, nusquam præsidium. Sed tamen ut in corpore ægro, et peccantium humorum injuriis obnoxio, primus

aut qui undecumque ingruit morbus et dolor, etsi levissimus, facile proximo alterius contagio invalescit, et quatit cietque in noxæ societatem totam latentis interius mali sentinam; sic ubi passim laborat Resp. qui primus laxata obedientia rebellat, ac detrectat imperium, in omnem turbarum licentiam præit. Neque raro evenit, ut, sublato principe malo, qui novus et melior successit imperator, tamen citra ruinam non subsistat. Vindex ergo, priusquam arma ostentaret, excussis diligenter quæ ad se pertinerent, scil. quod nec imperii satis capax esset, extraneus scilicet, nec factione validus, neque sibi obstrictos in partibus proceres Rom. haberet, decrevit designata animo exequi auspiciis alienis, et se vertere, quo eum auctoritas et fama, quæque auxilii spem faceret, necessitudo pluribus innexa, ac potentia vocarent. Corbuloni nuper Sicarios immiserat Nero, et Vespasianum Judaico bello distinebat. Suetonius Paullinus haud procul agebat, sed sine exercitu: is certe supra reliquos temporis sui duces militari laude floruit. Verginius Rufus Germaniæ superiori præerat cum tribus legionibus, Vindici in proximo, sed familiæ ignobilioris. Germaniam inferiorem obtinebat Fonteius Capito cum quatuor legionibus, Africam Clodius Macer cum justo exercitu; sed uterque, ex sua opinione impar restaurandis, quæ Nero subverterat. Restabat Servius Sulpicius Galba, cui magnæ opes, vetus in familia nobilitas. Is octo annis rexerat moderate citeriorem Hispaniam, nunc quoque legione et auxiliis instructus. Vindex cum urgere, quæ agitabat animo, statuisset, in Hispaniam et alio clam literas misit, propositi sui apud legatos provinciarum interpretes. Galba per senium languida ambitione, et qui metu temporum, in desidiam segnitiemque conversus erat, ne votis quidem Principatum conceperat, et ille jam ante quietis avidus, a publicis negotiis secesserat intra obscurum vitæ genus. Terrebat scilicet Nero, sub quo, cum non impune semper liceret malefacere, certe benefacere nunquam periculo caruit; et quia, ut aiebat ipse Galba, ‘ nemo rationem otii sui reddere cogeretur.’ Acceptis literis Vindicis perculsus Galba, et

quid ageret, incertus. An induci se a duce Gallo statim pateretur? Quid si hoc involucro fraus tegeretur? An rem proderet, ac Neroni mitteret literas? sic suspiciones sereret nunquam extricandas, continuo arcessiti sibi ab aliis periculi metu trepidaturus. Forte nec dolus suberat, quicquid opinione sibi confingeret fallaciæ. Ex istis ambiguis, quorum extrema eum certissimo objiciebant discrimini, medium eligere placuit: suppressis literis, ad ulteriora progredi noluit, expectaturus, dum has eluctata angustias fortuna ipsa, rebus et consiliis viam lucemque aperiret. Alii suas ad Neronem literas misere legati, prodito Vindice, et rebellionis flagitio, cui paulo post se ipsi obstrinxerunt. Vindex ergo paucis post Kalendas Martias diebus, nondum in solido locata spe, quam de Galba et felici rerum successu conceperat, advocata concione eorum, quos in provincia sua dignitate et opibus conspicuos habuit, tyrannice a Nerone gesta omnia veluti per tabulas recensens; quomodo scil. immanissime expilasset Galliam, quæque alia in plurimorum perniciem, et florentissimæ regionis ruinam struxerat, suadebat, 'Sumtis armis, se, Romanos, et conflictantem cum ista peste orbem assererent. Et si forte,' inquit, '(quod abominor,) invitis hæc Diis molimur, eamus,' inquit, 'audaces, et quem vexatum undique spiritum trahimus, armati pugnantesque profundamus patriæ vindicem. Nec quærendus procul Princeps, (sic dico, quia omnia jam in pejus inclinata, et ignota sæculo nostro virtus, sperare non patiuntur Reip. libertatem,) quem familiæ decora, insignis potentia, et spectata ubique virtus, tanto fastigio dignum extulerunt. Galba est, Hispaniæ Tarraconensis legatus; quem si admittitis, nihil restat, nisi ut habeantur per provinciam delectus; sine quibus, nec tanta molitio subsistit, et vobis quoque excidium imminet.' Secuto assensu, protinus animum adjicit conscribendis et sub signa redigendis hominibus, magna quidem, sed raptim collecta, et belli fere militarisque disciplinæ inexperta multitudine. Propositis edictis infamat Neronis imperium, quod publice in Galbam transferebat; scriptis ad eum literis, 'ut humano generi

assertorem ducemque se accommodaret adversus illud naturæ monstrum, ducemque se præberet armatis centum Gallorum millibus, robore et numero augendis, ubi id posceret necessitas.' Sequani, Ædui, Arverni, Rhemi, Galliæ totius flos, in partibus erant; equis, armis, pecunia, et quæ porro expeditio bellica flagitat, collatis. Rufinus, Flavius, Asiaticus, aliique duces Galliæ electi, et Vienna belli sedes. Sed infesta Lugdunensium civitas vicina, quæ aut adversata Gallis suis et causæ, aut causæ propter ipsos est. Frequentibus pugnis, crebris velitationibus se fatigabant vicinæ civitates, oppidana æmulatione, animis ita exacerbatis, ut facile quis conjiceret, quæsitum ex publico prætextum privatis vindiciis. Lingones quoque, Treveri, et aliæ urbes, suis popularibus desertis, fœderatæ Germanicis legionibus accesserunt. Verginio tres parebant legiones, earumque auxilia; qui cum videret armis atque discordiis fervere Galliam, et aut faciendas sibi partes, aut in factas transeundum esse, (dato illis rebellium titulo, donec prævaluissent,) privatim Neroni inimicus ob causas ex publico, nullo in Galbam studio, et Vindici iratus, quod, novo exemplo, provincia obtruderet Principem, nihil agere certus, nisi hoc tantum, quod alieno arbitrio versatilem se præbere nollet, statuit defensioni suæ invigilare, ne ad id cogeretur quod nollet, contractis undique raptim copiis, ea virtute et fama belli, ut quocumque se vertissent, imperium translaturæ viderentur.

Ex altera parte legatus Aquitaniæ, adversus Galliæ motus imploravit a Galba auxilium, qui tum Nova Carthagine[a] conventus agebat. Sed mox sensit se inconsideratius egisse. Galba enim, acceptis a Vindice literis, et jam comperto procuratoribus Neronis mandatam ipsius mortem, amicis rem discutiendam denuo proposuit. Qui se suaque periclitari nollent, rogabant, ' ulterius se non ingereret, sed

NOTÆ

[a] *Nova Carthagine*] Carthago Nova, urbs Contestanorum populorum, in Hispania Tarraconensi sive Citeriore, et ad mare Ibericum: hodie *Carthagena*, urbs regni Murciæ, in Hispania recentiore: paret regi Catholico. *Tillemon.*

expectaret, quo Roma novis excita motibus inclinaret. Præveniri posse legatos provinciarum, et satis mature armari, qui sic admoneatur.' Titus Vinius, legionis legatus, et in flagranti apud Galbam gratia, tutiora judicabat circumspicienda. 'Tempori,' inquit, 'hoc da, et in procuratorem unum et alterum intentus, copias præsto habe. Sane si vel suspendio paucos istos hic e medio tollere possemus, defuturos putas in necem nostram carnifices? Ferrum in Neronem porrige, stringendum ex occasionis nutu. Forte, inquies, mitiora sequetur Nero, nondum consummata defectione. Sed boni etiam principes imperii sui majestatem acerrime æmulantur, et cujuscumque etiam levissima temeritate attentatam severissime asserunt atque ulciscuntur. Quam misere se dediderunt, qui affectato licet incaute nec sponte regno, lacessere ausi sunt Principes, qui diadema suum adversus injuriæ vel tenuem suspicionem, cautissime simul et atrocissime vindicarunt? Germanicus imperitanti Tiberio, ut aliqui vestrum adhuc meminerunt, quod pauci eum principem consalutare voluissent, semper invisus fuit, donec morte sua expiasset alienam temeritatem. Corbuloni, isti, inquam, Corbuloni qui Germaniam pacaverat, Armeniam ad obsequium redegerat, Parthici equitatus ferociam contuderat, Arsacidarum progeniem Neroni supplicem fecerat, tam gloriose gesta verterunt in perniciem, quod tacite ex quorundam sententia, et vulgi fama, velut aptus Principatui monstraretur. Reos nos, ut aiunt, jam peragit armata secessio. An ille commiseratione tangeretur, quem nihil unquam pœnituit, nisi forte quid bene fecisset? Expectet, cuicumque libuerit, ex urbe, ubi perdita libertas, virum parem asserendis in libertatem ceteris mortalibus: hanc certe sola Galbæ et Vindicis arma nobis spondent. Hæc sola nos arma jam vindicare possunt.' Hæc cum aliis consiliis antehabenda esse suaderet veri species, et in tantum valida, ut assensum diutius suspendi non pateretur, Galba diem dixit, quasi manumissioni vacaturus. Ex agris provinciales ad præstitutum tempus confluunt, suspicionibus facile, quasi aliud ageretur, distracti. Galba, propo-

sitis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quamplurimis imaginibus, et astante nobili puero, quem exulantem ex proxima insula Baleari ob id ipsum acciverat, circumfusos milites sic allocutus est: ‘ Adsumus, commilitones, servis libertatem præstituri, ut et alii per nos tam ingenti bneficio gaudeant, quod nobis hactenus vix integrum fuit, quibus tamen natura et fortuna illud indulsit. Ex prioris vitæ instituto facile constat, me nulla ambitione trahi ad spes novas, adeoque testatur mihi animus, nec per malignitatem quid tentare, et privata etiam civium saluti me posthabere. Dolet exprimi has voces, sed celari negant, quæ in omnium oculis gesta sunt. An immanius unquam habitum vel uno anno mancipium, quam nos quatuordecim per annos sub Nerone? Quo genere tributi non exhausit Rempub. ut extorsionibus per scelus profusa ac perdita suppleret? Qua abstinuit crudelitate? Nobis dissimulantibus, ipsa clamitarent saxa. Veneno grassatus est in patris fratrisque necem. Nihil in divexanda matre pensi habuit, donec incesto pollutam occideret. Uxorem, præceptorem, et quoscumque virtute conspicuos in senatu, Romæ, aut in provinciis sciret, nullo sexus aut ætatis discrimine, e medio sustulit. Quid anxia suspiria et lachrymas memorem tot nobilium, quorum ille patres interemit, tot uxorum, quarum maritos, insignium virorum, quos in exilium ejecit? quasi fatis in crudelissimum Principem vindictam festinantibus. Principem? immo incendiarium, cantorem, citharœdum, histrionem, quadrigarium, præconem, immo ne virum quidem, qui viro, et cui vir denupsit. Monstrum et propudium generis humani! Puto vobis ex fama innotuisse Vindicis in Gallia molitiones. Me quod attinet, indoleo. Prior vita ab omni sejuncta ambitione, captandis dignitatibus abstinuit; et quantum mihi temporis superest, malim placide, extraque turbas transigi. Sed cum, nescio quo fato, seu decus seu munus quod nunquam optavi juvenis, nedum hac ingravescenti ætate, aliorum mihi vota imponant, committere non debeo, si vos habeo assentientes, ut publicæ saluti non impendatur ultimus spiritus hic, quo senile corpus ani-

matur; neque Julius Imperator, vel Augustus Cæsar, adoranda mihi eminus nomina, nec accessu propiore violanda nunc bello lacessuntur.' Sed nondum finitam orationem turbat militum et populi clamor, Imperatorem consalutantium. Galba, laudato eorum erga salutem publicam studio, accepta re, nomine repudiato, legatum se Senatus ac populi Rom. professus est. Proxima cura fuit copiis militaribus sese firmare, et invidiosum nomen turbis detrahere: obtulit se provinciæ plebs miro undique confluxu. Novæ legiones et auxilia conscribebantur, juvitque necessitatem casus, qui navem Alexandrinam appulit armis onustam, sine gubernatore, sine nauta, ac vectore ullo. Magnum accessit fortuna hæc ad rei summam momentum; ut jam nemini dubium esset, justum piumque et faventibus Diis bellum suscipi. Deinde ex præsentibus, qui prudentia et ætate præstarent, velut instar senatus instituit Galba, et equestris ordinis juvenes delegit, qui excubias circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimisit, auctor 'singulis universisque conspirandi; simul et, ut qua posset quisque opera, communem causam juvarent.' Multi, deserto Nerone, in ejus partes transibant, et inter primos M. Salvius Otho, tunc Lusitaniæ rector, collata supellectile pretiosissima excudendæ pecuniæ. In Germania superiori, exercitus, perspectis Neronis viribus plurimum imminutis, Gallia in apertam rebellionem excita, Hispania Principem ostentante, aliis provinciis nutantibus, totque votis in unum licet imperatorem non conspirantibus, Neronem tamen palam hostiliter peti, considerato robore, quo nunc collectus valebat, qui ante in cohortes et turmas per præsidia dispersus esset, a Galba alienus, et contumelia ferox fremensque ab una legione sibi principem imponi, statuit transferendi Principatus gloriam occupare. Et in proximo erat, qui tanti beneficii honoribus par esset Verginius Rufus legatus, et qui domo licet minus nobili, attamen virtute, fama, rebus gestis, et quicquid æstimantibus in prærogativa est, Galba potior censebatur. 'Hic,' inquiebant, 'gentilitiis imaginibus si anteire dicatur; at Catulus, gentis caput et decus,

turpi fuga in bello adversus Cimbros sibi consuluit, ubi Marius, natalium obscuritate infra Verginium, constantiam suam armis vindicata Repub. approbavit.' Sicque imagines Neronis passim dejectæ in castris: et magnos inter tumultus Verginius consalutatur *Princeps*, ejusque nomen signis militaribus inscribitur. Ille adulta rebellione, atque militibus huc compellentibus impar, videbatur accessurus molitionibus in Neronem; sed nulla pro se ambitione incitus, et multo minus studio alicujus qui exteris aut aliis legionibus placuisset, trahebatur. Neque enim ille intendebat, immo despicere videbatur imperium, quod flagrante multorum ambitu petebatur; certus non admittere principem, nisi quem liberis suffragiis Senatus elegisset: 'Penes senatum esse arbitrium et jus, quod nullius insolentia delibari pateretur.' Pacatis utcumque militibus, delendæ inscriptionis auctor fuit, totumque exercitum in Galliam rapuit, oppugnandi Vindicis prætextu. Obsessa Vesontio[b] est, postquam recipere Verginium abnuit. Vindex viginti armatorum millia educit, urbi liberandæ, aut, si casus daret, prælio. Castris non longo intervallo dissitis, literæ utrimque commeabant. Secutus mox congressus clanculum, omnibusque submotis, eventu placido, et directis haud dubie in Neronem utriusque viri consiliis: neque a vero abest, cogitatum etiam esse de rejiciendo Galba. Amice ergo discedunt in sua quisque castra. Vindex dubio jam extricato securior, minime pugnam cogitans, ingredi Vesontionem statuit, fovendis a profectione militibus. Germanici in excubiis ad mœnia, quæ ipsi obsidebant, cum viderent appropinquantes Vindicis copias, et peti se putarent, inscii quid inter duces actum foret, neque occasioni defuturi, non expectata jussione legati, inopinaque aggressione, Gallos turbatis ordinibus incedentes invadunt, quos restituere raptim non patiebatur belli ignara multitudo. Internecione ergo

NOTÆ

[b] *Vesontio*] Urbs Sequanorum populorum in Lugdunensi quinta Galliæ Provincia: hodie *Besançon*, urbs comitatus Burgundiæ: paret Regi Franciæ. *Tillemon.*

prope deleti Galli, direptis etiam impedimentis. Vindex infausto subitanei atque inopini prælii eventu, cum periisse sibi cerneret ipsum Galliæ florem, et suspecta Verginii fraude, quasi dolo et per insidias captum ipsum transmissurus esset ad Neronem, gladio suo incubuit. Persequentium legionariorum multi cadaver vulneribus confodiebant, sibique falso arrogabant gloriam, quasi interfecissent Vindicem, spe præmii, si forte Nero vicisset. Postquam sic pugnatum esset, rursus ad Principatum suscipiendum Verginius militum vocibus compellebatur, quibus et accesserunt aliarum legionum legationes, offerentes, 'quod in se esset auxilium; aut alioquin redituros ad sacramentum Neronis.' Verginius, deplorato infelicis amici casu, abnuebat colloquium, Galliæ interiora aditurus. Hunc exitum habuit Julius Vindex, vir ardui potius conatus quam fausti, qui imparatus ab exercitu rite instructo, nulla legione, nullis in provincia sua militibus, et dum alii duces, quibus vires et faventior fortuna, eminus tam periculosas molitiones inspectarent, bello lacessere ausus est principem, cui triginta legiones in armis; eumque Principatu per quatuor Cæsares e majoribus suis ad se devoluto, suaque insuper quatuordecim annorum administratione subnixum. Quem ducem non privata desperatio impulisset in reip. exitium, aut vindicta, ob perditam gratiam, aut dedecus aliquod, arripere suasisset imperium, (ampla novis rebus materies,) sed ut incubantem patriæ tyrannidem propulsaret, affectu tam acri, ut vilis ipsi vita et securitas videretur. Cum enim ei renunciaretur, Neronem, edicto 'caput ejus venale proposuisse pretio decies mille sestertium,'[c] respondit, 'qui obtruncati Neronis caput mihi obtulerit, meo invicem donatus abibit.' Et quanquam fortuna abstulit virtutis usum, et infesta eo casu fata, humanis consiliis flecti nescia, intercesserunt cœptis audacibus, fatendum tamen, Vindicem primum lapidem movisse, qui sensim provolutus, Neronem solio detur-

NOTÆ

[c] 250000 coronati.

bavit. Ille Neapoli[d] de motu Galliarum cognovit circa vigesimum diem Martii; adeoque lente et secure tulit, ut nihil ex consuetudine luxus atque desidiæ omitteret vel imminueret, sed gaudentis etiam suspicionem præberet, tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Cœnæ tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut 'malum iis, qui descissent, et hilaria sua turbarent, minaretur;' ita ut per octo continuos dies non rescriberet cuiquam, non mandaret quid aut præciperet, et rem silentio obliteraret. Edictis tandem Vindicis contumeliosis et frequentibus permotus, Senatum epistola in ultionem sui Reique publicæ adhortatus est, excusato languore faucium, propter quem non adesset. Cetera convicia Vindicis, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia tantopere laboratæ perfectæque a se artis objiceretur; singulos subinde rogitans, 'nossentne quenquam præstantiorem.' Senatus, acceptis literis Neronis, seu adulatio seu metus fuit, 'Vindicem perduellionis' damnat, qui idem senatus paulo post Neronem eodem titulo infamavit. Sed urgentibus aliis super alios nuntiis, Romam Nero prætrepidus rediit. Ac ne tunc quidem aut Senatu aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris demum noctu evocavit, tanquam deliberaturus de re gravi, transactaque raptim consultatione, proposuit quæ in Musicis nova excogitasset, per organa hydraulica novi et ignoti generis; ostendensque singula, de ratione ac difficultate cujusque disserens, addebat, 'repertum sibi, quomodo graviore et vegetiore sono audirentur, jamque etiam prolaturum omnia in theatrum' affirmavit, 'si per Vindicem liceat.' Sed postquam deinde Galbam et Hispanias descivisse cognovit, collapsus animoque male fracto, diu et sine voce et prope intermortuus jacuit: utque resipuit, veste discissa, capite converberato,

NOTÆ

[d] *Neapolis*] Urbs Campanorum populorum ad mare Tyrrhenum; hodie *Neapoli* Italis, *Naples* Francis, urbs Terræ Laboris in regno Neapolitano. *Tillemon.*

actum de se pronuntiavit. Nec consolationem admisit, donec Senatus Galbam, tanquam ‘hostilia in Remp. agitasset,’ proscriberet. Et cum prosperi quiddam e Germania nuntiatum esset, rediit ad mores luxu et infanda securitate perditos. Galbæ servis in carcerem conjectis, bona eorum hastæ subjecit. Consimilia egit in Hispaniis Galba, bonis Neronis ibidem per auctiones distractis; sed meliore fortuna fori, multos promtiores ad emendum reperit, quam Nero.

Initio statim tumultus, multa et immania creditur destinasse, ‘successores percussoresque submittere legatis exercitus et provincias regentibus, quasi conspiratis, idemque et unum sentientibus: quicquid ubique exulum, quicquid in urbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne desciscentibus aggregarentur; hos, ut conscios popularium suorum atque fautores: Gallias exercitibus diripiendas permittere. Senatum universum veneno per convivia necare, Urbem incendere, feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur.’ Sed absterritus, non tam pœnitentia, cum non abhorrerent hæc a natura ejus, quam perficiendi desperatione, credidit expeditionem necessariam, præmisso interim Petronio Turpiliano, et Rubrio Gallo, aliisque ducibus. In præparanda expeditione primam curam habuit deligendi vehicula, portandis scenicis organis, concubinasque quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, et securibus peltisque Amazonicis[e] instruendi. Mox tribus urbanas ‘ad sacramentum’ citavit, ac nullo idoneo respondente, ‘certum dominis servorum numerum’ indixit. ‘Partem etiam census omnes ordines conferre’ jussit, plerisque omnem collationem palam recusantibus. Ut enim arma civilia minime procedunt sine stipendiis, neque temere subditos novis divexat tributis prudens Princeps, ubi maxima eorum

NOTÆ

[e] *Amazonicis*] Amazones, populi Sarmatiæ Asiaticæ ad meridiem; hodie *Tartari Circassi*, vel *Circassia*, inter Moscoviam et Georgiam. Fuerunt etiam *Amazones* in Ponto regione Asiæ minoris, et ad Pontum Euxinum. *Tillemon.*

agitur benevolentia, qui simul et corpore obsequium debent; Nero pacis tempore futuri improvidus, et belli sustentandi præsidiis destitutus, offendere tum cives cogebatur, cum conciliare animos populi Rom. præcipue debuisset. Sic nihil in rem suam confecit, eo magis adversantibus subjectis, et accedente ad malam famam adversæ factionis potentia. Ex imperii et militiæ arcanis, unum sibi ad summæ fiduciæ spem superesse affirmavit familiaribus: 'Simul ac primum provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quicquam aliud quam fleturum, revocatisque ad pœnitentiam defectoribus, sequenti die lætum inter lætos, cantaturum epinicia, quæ jam nunc componi sibi oporteret.' Interim dum Nero in Galbam et Vindicem arma expedit, nuntiatur prandenti 'Verginii et ceterorum exercituum defectio.' Ille velut amens literas sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, duos scyphos gratissimi usus illisit solo, et abjecta sui cura, quamvis non propius admoto periculo, 'venenum' poscit, 'in auream pyxidem conditum, ne indecora morte tolleretur;' transiitque in hortos Servilianos,[f] ubi, præmissis Ostiam libertorum fidissimis, fugam in Ægyptum tentavit, quæsiturus ex Musicæ studio victum; imaginaria ibi securitate, quam Imperatori Roma negabat. Sed tribunis centurionibusque prætoriis, partim tergiversantibus, partim aperte detrectantibus fugæ societatem, uno etiam proclamante, 'Usque adeone mori miserum est?' varia agitavit, 'Parthosne adiret nupero beneficio obstrictos, an Galbam supplex peteret; an atratus prodiret in publicum, proque rostris, quanta posset maxima miseratione, veniam præteritorum precaretur, ac ni flexisset animos, vel Ægypti præfecturam concedi sibi oraret.' Placuit illud, et inventus est postea in scrinio ejus hac de re sermo formatus. Sed deterritum putant, ne, prius quam in forum perveniret, discerperetur. Et cogitatio in posterum diem dilata est.

NOTÆ

[f] *Hortos Servilianos*] Quo loco, vel qua Romæ urbis regione fuerint horti Serviliani, non liquet. *Panvinius.*

Interea Nymphidius Sabinus et Sophonius Tigellinus, qui tum prætorias cohortes regebant, et qui, obscuro genere, hæc virtutum præmia per scelus ac beneficio Neronis adepti erant, primi eum deserunt produntque. Sed Tigellinus infamia sua et publico odio invalidus, Sabinus prospera militum fama florebat, qui affirmato, 'Neronem fugæ delegisse Ægypti latebras,' et facta prætorianis donativi spe, 'Galbæ nomine, trigesies mille sestertium[g] et quinquies[h] in legionarios,' plus quam aut posset aut vellet, facile persuasit ipsis ut desererent principem, a quo, ut putabant, desererentur, et in Galbæ verba jurarent. Neque favori quo ceteros duces præcelleret Galba id tributum est; sed dum alii dubitarent, alii recusarent, et nullo competitore certaret Galba, imperium ei delatum est. Prætoriani, qui in excubiis erant apud principem in hortis, dum futura prospiciunt, et commilitonum consiliis se immiscere gestiunt, quibus de creando novo principe agebatur, dormiente Nerone, se subducunt. Ille ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit stationem militum recessisse, prosiluit e lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil a quoquam renuntiabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Tantus Imperator, prius adoratum mundo caput, amicorum militumque instructissimo comitatu, et expeditis omnium obsequiis, nunc servuli in morem fores oberrat, quas infelici sibi clausas reperit. Ita urgentibus adversis, consiliaque et solatia notissimorum præripientibus, in cubiculum rediit, unde jam et custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide veneni. Requisivit ergo 'Sulpicium gladiatorem, vel quemlibet alium percussorem, cujus manu periret.' Nemine reperto, nec amico nec inimico, procurrit quasi præcipitaturus se in Tiberim. Sed revocato rursus impetu, aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desideravit. Et offerente Phaonte liberto suburbanum suum, circa quartum milliarium, fugit nudo pede atque tunicatus,

NOTÆ

[g] *Singulis* 750 coronati. [h] *Sunt* 125 coronati.

quatuor solum comitantibus, Phaonte, Epaphrodito, Sporo, et Neophyto, obsoleta in veste, neque prorsus militarem in modum, adopertoque capite, et ante faciem obtento sudario. Dum festinus urget iter, audiit ex proximis castris clamorem militum, 'et sibi adversa, et Galbæ prospera ominantium.' Equo in via consternato, et ad latus deflectente, detecta facie, agnitus est a quodam missitio prætoriano, et salutatus. Ut ad diverticulum ventum est, dimissis equis, inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam ægre ad adversum villæ parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte, 'ut interim in specum egestæ arenæ concederet,' negavit 'se vivum sub terram iturum;' ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur; atque ita quadrupes per angustias effossæ cavernæ receptus in proximam cellam, decubuit super lectum modicella culcita.

Interim Romæ a Senatu 'hostis' judicatur, 'dignusque qui puniatur more majorum.' Et jam quærebatur ab iis, quibus præceptum erat, ut vivum eum attraherent. In Principatum autem successor, etsi tacitis omnium suffragiis Verginius designaretur, qui a Senatu expectare posse credebatur hoc beneficium, cum ad eum retulisset arbitrium eligendi, patres tamen, metu ne in novas belli civilis turbas revolverentur, cum submoveri alioquin occupato jam loco Galba non posset, militum exemplo, in Galbam consenserunt. Tum unoquoque circa Neronem hinc inde instante, 'ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet, funeralia instrui' jussit, flens ad singula, atque identidem dictitans, 'Qualis artifex pereo!' Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque se a Senatu hostem judicatum, et quæri ut puniatur more majorum. Interrogavitque, 'quale esset id genus pœnæ;' scil. ignoto sibi tales sanctiones condendi more! Cum comperisset, 'nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi,' conterritus, duos pugiones, quos secum attulerat, arripuit; tentataque utriusque acie, rursus condidit, ac orabat, ut se aliquis ad mortem capessendam, exemplo suo ju-

varet: quod frustra ab inerti aula, et per luxum ac infamiam nequissime emollita, sperabat. Jamque missi a Senatu equites appropinquabant, quod ut Nero sensit, ferrum jugulo adegit, juvante Epaphrodito a libellis, qui a Domitiano postea occisus, istius obsequii pretium tulit, judicante, 'non dignum spiritu, qui quocumque modo eum Principi expressisset.' Hunc vitæ exitum habuit Nero vita pudendus, imperio in publicum odium adducto, nullo nec metu nec amore subjectorum, secundo et trigesimo ætatis, ac decimoquarto imperii anno, octavo die Junii; haud modica sub initium imperii gratia, ut dicere solitus fuerit Trajanus, 'bonos etiam Principes non adæquasse famam Neroniani quinquennii.' Sed mox cum erupisset in quodlibet licentiæ et crudelitatis genus, lentus in negotiis, valido tantum in flagitia ingenio, sic tandem oppressus periit.

Post ejus mortem populus et imprimis Nobiles, in quos præsertim sævierat, sacra Diis fecerunt, actis quasi per publicum gaudium festis. Alii quoque pileati tota urbe discurrerunt, quasi parta libertate. Senatus de novo censuit, 'gratias Nymphidio agendas, laudataque ejus prudentia, et reip. cura,' Galbæ decrevit consuetos Principis honores. Et factum super ea re senatusconsultum, ut quam celerrime ad eum mitteretur, consules operam dederunt. Decreta quoque legatio ex primoribus, addito mandato, præter gratulationum solenn a, ut rogaretur 'Romam properare.' Tum et in Senatu propositum, 'ut in accusatores inquireretur.' Spectabat id ad multos ex potentissimis, qui proximorum pernicie vixissent, et sic quodammodo convellebantur arcana imperii, eversis ejus præsidiis. Nihilominus tamen illi adeo execranda facinora perpetrarant, et adeo recens scelerum memoria erat, ut senatusconsulto 'omnes delatores, cum reliqua Neronis factione, judicarentur puniendi more majorum.' Sed in paucos tantum ex infimis id valuit, ex quibus nec insignia in alios damna, si salvi forent, nec in Rempub. commoda extabant, si damnarentur, majoribus facile eludentibus periculum.

Is erat in Gallia et in Urbe rerum status, cum repente ex inopinato cuncta turbata sunt in Hispania, militesque, pœnitentia mutati sacramenti, destituere Galbam voluerunt, ægreque retenti in officio; et servi, quos a liberto Neronis ad fraudem præparatos muneri acceperat, per angiportum in balneas transeuntem pene interemerunt, nisi cohortantibus invicem, 'ne occasionem omitterent,' interrogatisque 'de qua occasione loquerentur,' expressa cruciatu confessio esset. Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, urgebaturque Verginius a legionibus suis, 'ut quasi jure victoriæ sibi debitum Principatum acciperet, aut alioquin ipsas ad Neronem redituras.' Maxime consternatus Galba, per literas a Verginio petiit, 'ut secum junctas pro libertate et Romano imperio curas capesseret.' Ipse tamen destituto similis, Cluniam[1] se recepit, facti pœnitens, et privatam vitam respiciens, quasi inter summum et infimum hic esset medio locus. Ita varie anxius egit, nec multum abfuit quin vitæ renuntiaret. Sed tum septimum intra diem Icelus libertus Roma profectus adest, qui renuntiat, vivente adhuc Nerone, sed latente, a prætorianis primum militibus, dein a populo etiam et senatu Galbam Imperatorem electum, et paulo post de spontanea nece Neronis esse allatum in urbem nuntium, et huic tamen nuntio non ante se fidem adhibuisse, quin ipse accurrisset, et cadaver propriis oculis perlustrasset, eo viso, se tandem urbe profectum venisse ad Galbam. Biduo post Vinius e castris capita senatusconsulti attulit. Galba inopinato eventu lætus, Icelum ornat annulis aureis, Vinium summo apud se loco habet, depositaque legati, suscipit Cæsaris appellationem. Cornelius Laco donatur prætorii præfectura; et Romæ stabiliendis rebus, cum præsentiam suam requiri, atque ex usu fore arbitraretur, indicit 'profectionem, exercitu terra ituro.'

NOTÆ

[1] *Clunia*] Urbs Areuacorum populorum et Cluniensis conventus, in Hispania Tarraconensi sive Citeriore, et ad Durium fluvium; hodie *Crunna del Condé* burgus Castellæ Veteris prope fluvium *Douro*, et urbem *Osma*, in Hispania hodierna: paret regi Catholico. *Tillemon.*

Nymphidius auctorem se interfecti Neronis, et navati pro principatu laboris mercedem aliam non esse, præter ipsum principatum ratus, 'Galbæ' quoque 'senium' increpans, 'quem Roma diu ferre non posset,' principem egit, arrogavitque sibi imperii instar, non per gradus, sed cum magno impetu. Prætoriano militi gratus ob donativum erat, prono et facili, quocumque duceret, obsequio. Et primores senatus, gratiam ejus captantes, videbatur etiam sibi obstrinxisse, ita ut sui jam oblitus, Tigellinum socium juberet 'deponere gladium.' Consules, quod 'codicillos non misissent per prætorianos milites, nec mandata cursorum obsignassent ipsius annulo,' decreverat abdicare; et rei porro suæ intentus, convivio excipit, qui in civitate erant eminentioris fortunæ, nomine Galbæ tamen, in speciem: et simul tacite milites inducere conatur, quo Galbæ supplicarent, 'ut Nymphidium faceret præfectum prætorii perpetuum et sine collega.' Utque licentiæ hamo populi militumque animos deliniret, dedit sæviendi potestatem in Neronianæ factionis reliquias. Spicillum gladiatorem Neronis imagini alligatum, publiceque raptatum in foro trucidarunt. Aponius delator oppressus est, per cujus cadaver impulerunt graves saxis currus; ne alios contumeliose habitos cæsosque commemorem; quosdam etiam discerpserunt, ut nullo metu grassantis vulgi mos est, omni culpa vacuos. Et in Senatu audita querentis Maurisci vox est, 'fore ut brevi optent, restitui sibi Neronem, cum magis toleranda sit unius quam plurium tyrannis, tutiusque vivi, ubi nihil licet, quam ubi omnia.' Ita Nymphidius, natus Nymphidia liberta, diuque aulico exercita famulitio, et Martiano gladiatore patre, insidiabatur et imminebat imperio, sibique id rapiebat, opera fœminarum illustrium, et quorum Romæ in senatu valida auctoritas erat; misso quoque in Hispaniam Galliano, qui explorandis Galbæ consiliis intentus esset.

Macer in Africa, rebus jam turbidis, delectus agit, principemque sibi locum destinat: sed eum avaritia et crudelitas invisum fecerant; languidisque in se hominum studiis, nec pares conatibus vires cogere, nec jam cœptis sine peri-

culo absistere poterat. Galvia Cripinilla in Neronis intimas libidines assumta, cum post ejus mortem sibi metueret, in Africam trajecit. Illius consiliis usus Macer, provinciam, qua mari imminet, præsidiis firmat, vetitis frumenti transvectionibus, Romam fame pressurus. Fonteium Capitonem, inferioris Germaniæ legatum, aliquid pro se agitasse fama est. Affirmant eum, cum juri dicundo præsideret, et ille, contra quem erat pronunciatum, appellasset Cæsarem, tum surrexisse altiusque conscendisse subsellium, jusso, 'qui victus erat, perorare causam in Cæsaris auditorio.' Sed Fabius Valens legionis ibidem legatus, Galbæ partes amplexus erat, primusque cum suo milite in ejus transiit sacramentum, exemplum sequente toto exercitu inferioris Germaniæ. Et tum Verginius solus existimabatur Galbæ rivalis, jam clarior, oppresso Vindice, et, perdomita Gallia; at ille, quanquam a militibus, evulgata Neronis morte, ita urgeretur, ut Tribunus etiam stricto ferro juberet, 'aut illud, aut imperium accipere,' a proposito se tamen dimoveri nequaquam passus est. Postea cognito Senatus decreto, sponte ille, exercitus autem ægre, et nonnisi diu reluctatus, 'in verba Galbæ' juravit, cum jam inferior Germania sacramento ejus esset adacta: et secutus mox est reliquarum provinciarum consensus.

Galba ordinandis Imperii rebus intentus, civitates Hispaniarum quæ cunctantius sibi accesserant, 'gravioribus tributis,' quasdam etiam 'murorum destructione' punivit; et præpositos procuratoresque supplicio capitis affecit, cum conjugibus ac liberis. Quo facto excessit Neronis sævitiam, præter omnium expectationem, et quidem principatu nondum adulto. Trebonio Garrutiano Africæ procuratori præcipit, 'interimere Macrum, recens conscriptam ibi legionem dimittere, regionemque illam turbis purgare:' et suffectus est Verginio Hordeonius Flaccus, qui tum utriusque Germaniæ legatus fuit. Tum senex paludatus iter ingressus est, ac dependente a cervicibus pugione, nec prius usum togæ recuperavit, quam oppressis qui novas res moliebantur. Galliarumque civitates, Vindici resistere ausas,

'reditu et agris' mulctavit; aliis quæ suarum partium, 'quartam tributorum partem' remisit; quibusdam jus civitatis auro mercantibus tribuit: et Vinius cupiditatis immensæ, conspicuo apud invalidum senem loco, ditioribus venalem offerebat principis sui gratiam. Missi a Senatu legati ei occurrunt Narbone,[k] omnibus ex imperii dignitate compositis, exceptosque benigne Galba, familiaribus colloquiis et modicæ de suo cœnæ adhibuit, in magna licet opum abundantia, submissisque a Nymphidio structoribus et supellectile Neronis. Sed Vinius, cujus Galba totus erat, consuluit ei, 'ne popularitati, quæ minus magnifica ac decora imperio, studeret;' suasitque 'eorum, quæ Neronis fuerant, usum, et spectandam esse principi, in faciendis sumtibus, liberalitatis famam.' Verginius, tradito successori exercitu, obviam se tulit Galbæ; sed ita exceptus est, ut altius reconditam indignationem facile argueret modicus, qui habebatur occurrenti, honos. Adeo periculosum est, oblatum etiam invito et renitenti recusasse principatum.

Ex reduce Gelliano cum Nymphidius cognovisset, Laconem præfectum prætorio et Vinium obtinere præcipuum in aula locum, missum a se nuncium suspectari, vitarique ejus congressum, ne privatim quidem facta loquendi cum Principe potestate, immo nec aditu dato, æstuabat animo. Convocatis ergo prætorianorum centurionibus, ait, 'videri sibi Galbam senem optimum, sed a duobus, Tigellino simillimis, in fraudes inductum, Vinio et Lacone; et consultum fore, ut omnium nomine, per unum et alterum ex isto ordine significetur, fore ut melius in urbe accipiatur, amoto illo hominum pari.' Sed absurdum erat, principi ea ætate, velut minori, quicquam a ministris præscribi. Aliud ergo statuit, literasque ad Galbam dedit, terroris plenas; 'dubia omnia et ambigua Romæ esse et periculose nutare; a Macro

NOTÆ

[k] *Narbone*] Narbo, urbs Volcarum Arecomicorum populorum, in Viennensi, sive Narbonensi, Secunda Galliæ provincia: hodie *Narbone*, urbs diœceseos cognominis, in Occitania inferiore, vulgo *Bas Languedoc*, et in parte meridionali regni Franciæ. *Tillemon.*

in Africa retentas naves et annonam; legiones in Germania nova moliri;' quibus et paria addebat 'de Syria et Judæa.' Sed animadverso, his non exterreri Galbam, suam apud eum auctoritatem labare, perspectisque militum in se studiis, petere ab armis subsidium decrevit; dehortante licet Clodio Celso Antiochensi, qui ex amicis ejus vir moderatus et prudens, censebat, 'paucissimos reperturum Romæ, qui Imperatorem eum vellent.' Sed aliorum consultorum risu exceptus est Celsus, præsertim Mithridatis cujusdam Pontici, 'Forte,' inquit ille, 'nunc Romanis Galba, quia procul abest, aliquid videatur, quippe major ex longinquo metus et reverentia; sed ubi in conspectum venerit imperator calvus ac fronte rugis arata, deprehendent cives opprobrium temporis, quo ille ad Principatum evectus est.' Nymphidium itaque media nocte proxima, in castra deducendum statuunt, ut salutaretur *Imperator*. Sed nondum advesperascebat, cum Antonius Honoratus, qui egregia inter Tribunos fama florebat, militum suorum concione advocata, 'Quis furor,' inquit, 'o socii, quæ intemperiæ vos agitant? usque adeo vos desultoria fide leves, sacramentum fidemque nullam ob causam sic facile exuitis? ob flagitia rejici debuit Nero, fateor: sed cujus matris, cujus uxoris cæde conspersus Galba est? quæ morum infamia indignum fecit imperio, ut scorti principalis filius ei præferatur? cujus fuso sanguine, qui in verba ejus jurarent, brevi præstarent Neroni vindicias, quem prodidisset, et Galbæ fidos se probarent, quem iste insidiis petiit. Expenderent, qua spe decem millia prætorianorum integras imperii vires lacesserent, quæ pro Galba in armis essent.' Illis hac oratione pacatis, transiit in reliquos exemplum obsequii, et prævaluere partes Galbæ. Exortus deinde in castris clamor Nymphidium advertit; qui se vocari ratus, et festinans, ut firmaret nutantes animos, seditionemque præverteret, eo cum facibus deducitur, memoriæ mandata oratione, a Cingonio Varrone composita, quam ad milites haberet. Sed clausis castrorum portis, et vallo ubique per ipsos occupato, veritus quid rei gereretur, propius accessit, quæsivitque, 'quid iis esset

animi, et cujus jussu armatos se ostentarent;' tum respondere omnes, 'se non alium accepturos principem, nisi Galbam.' Nymphidius, perspecto periculo, in illorum ivit sententiam, et 'Galbæ salutem ac prospera' precatus est; ille simul suos idem acclamare jussit. Ab excubiis ergo ad portas admissus cum paucis suorum, in ingressu lancea petitur, Septimio quodam scutum objiciente. Sed cum videret tot strictos in se gladios dirigi, fugit, insequentibus qui eum in militis tentorio necarunt. Illucescente die expositum publico cadaver est, indignantiumque contumeliis. Galba audita in itinere Nymphidii morte, in socios conspirationis cædibus grassatus est; in quibus et Mithridates Ponticus ludibrii sui pretium tulit, et Cingonius Varro formatæ orationis. Cum urbi appropinquaret, ad Pontem Milvium obtulerunt se classiarii, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat. Galba 'redire eos ad pristinum statum' jussit. Sed cum prævalerent numero, et recusarent, obsessaque utrinque via, insuper aquilam et signa pertinacius flagitarent, ita ut per tumultum nec audiretur nec conspiceretur a populo princeps, neque rejici se paterentur in tempus commodius, putantes negari quod differretur, frementes seditiose et incondito clamore progredientem sequebantur. Erant et qui stricto ferro vim minitarentur, nisi mitiora statueret. Galba, immisso equite, pervicaces disjecit, et septem eorum millia cecidit, inermes cum essent; dein reliquos decimavit, et in vincula conjecit, quos tamen suo malo libertati mox reddidit.

Galba ergo majore favore et auctoritate adeptus est quam gessit imperium; quanquam multa documenta egregii principis daret, sed nequaquam hæc tam grata erant, quam invisa quæ secus fierent. Omnes injuste in exilium a Nerone missos, cujuscumque ordinis, cum liberis, aliqua clementiæ fama, restituit patriæ et dignitati, non tamen bonis. Petronium vero Turpilianum, et senem et consularem, inauditum interfici jussit, non alio crimine objecto, quam quod fidus Neroni extitisset, neque se proditoribus ejus adjunxisset. Elius, Polycletus, Locusta, Patrobius, Petinus, et

istius farinæ plures, læto spectaculo, in vinculis per urbem tracti sunt, publiceque necati, quasi Neroneæ nequitiæ pessima instrumenta; dum eorum princeps Tigellinus, fœdissima impunitate per Galbam concessa, leges eluderet. Et quanquam in theatris publicisque conventibus, universi populi voce 'ad necem' deposceretur, 'quasi Diis lautius sacrum fieri non posset, quam si ille veluti piacularis victima, odio civium, quo justissime laborabat, immolaretur;' tamen opibus et pecunia prævaluit apud Vinium, Viniusque apud Galbam, ut non indignissima modo defensione, sed et vindictam Deorum hominumque frustraretur, edicto populus sævitiæ increparetur a principe: affirmabatque Galba, intra paucos dies, tabe enectum iri Tigellinum; sicque modo crudelior ille, modo remissior, non sine dedecore imperii, et ea ætate provecti principis. Tigellinus redemta salute lætus, sumtuoso epulo *Soteria* sua celebravit; Viniusque consurgens a Galbæ cœna, huic convivio interfuit cum Crispina filia, cui per honoris speciem Tigellinus dedit decies sestertium,[l] cum gemmis et quicquid in aureo colli ornatu habuit concubinarum intima, tum quoque in mensa præsens, æstimatum sexcentis millibus sestertium.[m] Quin et Halotum ex omnibus Neronis emissariis maleficentissimum præstitit incolumem Galba, et procuratione insuper amplissima ornavit. Jam vero ordinibus prope universis eum invisum reddidit avaritia ac sordes, vitium familiare senibus, sed in principe exosum quam maxime, et in novo quoque periculosum. Choraulæ mire placenti, denarios quinque donavit, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis. Ordinario dispensatori breviarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexit. Sed inprimis præcipitavit res ejus sævitia in milites, quibus cum donativum solito grandius præfecti prætorii pronuntiassent, atque illi peterent saltem, intra consuetum prioribus principibus modum, prorsus abnuit, addiditque, 'legi a se militem,

NOTÆ

l 20000. Coronati. m 15000. Coronati.

non emi.' Vox forti principe digna et meliori ævo, sed et tempori, et ipsi tum parum congruens, fide militum jam quotidianis corruptionibus obnoxia. Præsertim onerabat quod trium arbitrio regeretur, quos *Pædagogos* vulgo vocabant, Vinii ac Laconis intimæ admissionis amicorum, et Iceli liberti. Privatis quippe hominibus sufficit ad justitiæ laudem, si noxa in alios abstineant; at principi curandum, ne cuiquam ex suis id liceat; nisi certe ad primam occasionem familiarium omnium culpis, velut a se ipso admissis, damnari velit. Quid refert qua parte ingruat in cives flagitium, scelus, aut injuria, si damnum præsto sit, connivente aut etiam ignorante qui prohibere debuit. Sic Galba, cum nomen ejus, licet inscii, prætexeretur multis injuriis, quod tamen grassanti licentiæ amicorum non obstitit, et laterent illum scelera quorum ignorantia culpari meruit, auctoritate jam nulla, ipse suo et fere etiam Reipub. exitio gradum struxit.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI I.

Cap. 1. Præfatio operis. Auctoris dignitas, ætas, institutum. 2. 3. Præsens materiæ argumentum. [illegible] Status urbis, [illegible] provinciarum, [illegible] Nymphidius, [illegible] 6. [illegible] crudelitas [illegible] [illegible] Vinio, [illegible]

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.[1]

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Præfamen. Auctoris dignitas, ætas, institutum. 2. 3. Præsentis historiæ summa capita. 4. 5. Status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum, occiso Nerone. Nymphidius, imperium affectans, oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, ætas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. Status Hispaniæ, Galliæ, Germanicorum exercituum, Britanniæ, Illyrici. 10. In Syria Muciani virtutes et vitia. Fl. Vespasiani, Judaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Ægypti, Africæ, Mauretaniæ, Rætiæ, Norici, Thraciæ, Italiæ status Coss. Galba et Vinio.

1 Ita Lipsius et Recentiores. Nullus in editione principe titulus. Olim hi quinque Historiarum libri Annalium series habebantur. Inde eos inscripserat Puteolanus, CORNELII TACITI ACTORVM DIVRNALIVM HISTORIAE AVGVSTAE LIBER XVII INCIPIT. Sic quoque ad calcem libri III. Historiarum in Mss. Harl. Bodl. Jes. ascriptum: *Cornelii Taciti Actorum Diurnalium Historiæ Augustæ liber* XVIII. *explicit. Incipit vicesimus feliciter.* Nec aliter dividit Ms. Flor. in quo ad calcem libri II. Historiarum adjectum *Cornelii Taciti liber octavus decimus explicit. Incipit nonus decimus.* Vetus quidem illa partitio, siquidem D. Hieronymus post Augustum usque ad mortem Domitiani vitas Cæsarum triginta voluminibus a Tacito scriptas memorat. Periere ergo ferme decem Historiarum libri, qui vel amplissimi fuere, vel Tacitus non ea qua cœperat abundantia res horum temporum erat prosecutus. Minor certe casuum copia; neque in iis tantum momenti. *Brotier.*

12. Deficiente superioris Germaniæ milite, Galba de adoptando Cæsare cogitat. 13. Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14. Galba, transactis Imperii comitiis, Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui 15. 16. adoptionis causas et Imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter hæc moderatio, 18. Adoptio in castris nuncupata, 19. tum in Senatu. Legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigæ donationes rescissæ.

21. Othoni spe lapso consilium in turbido, 22. instigantibus libertis, servis, mathematicis; 23. 24. paratis jam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id Præfecto. 25. 26. Ergo jam legiones et auxilia pro Othone. 27. Mox consalutatus Imperator, 28. castris Prætorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quæ in palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. Illa parat signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. Plebis adulatio et levitas. Fluctuat Galba cum amicis, an occurrendum? 34. Præmittitur in castra Piso. Falsus de occiso Othone rumor. 35. Populus et Senatus Galbæ; 36. castra Othoni favent. 37. 38. Hic militum animos oratione sibi conciliat; Galbæ et Pisoni reddit infensos. Arma militi dividit. 39. Agitat Laco de cæde Vinii. 40. Galba fluctuat. Plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. Galba desertus, occisus, 42. sic et Vinius. 43. Sempronii Densi fides. Piso cæsus, 44. magna Othonis lætitia. Cædium præmia poscentes jussu Vitellii postea interfecti. 45. Adulantur Senatus et Populus victorem Othonem, qui coërcendo militum furori impar: 46. hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus cæsi. 47. Pisonis et T. Vinii sepultura, 48. elogia, testamenta. 49. Galbæ sepultura, ætas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. Initia Vitelliani motus ex bello Julii Vindicis, et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos, 52. 53. Vitellius, suo ingenio ignavus, ad res novas stimulatur a Valente et Cæcina legatis. 54. 55. Legiones utriusque Germaniæ fidem in Galbam exuunt,

56. segni spectatore Hordeonio Flacco Legato. 57. Valens Vitellium Imperatorem consalutat, magno militum studio; 58. quibus poscentibus multi cæsi. 59. Julius Civilis periculum evadit. Undique viribus auctus, 60. inter fœdas Legatorum discordias, 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. Torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro Ducis munia implet. 63. Subito furore correptus miles ab excidio Divoduri ægre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhærent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium impellunt; 66. isti tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios, Vitellii Imperium abnuentes, Cæcina, belli avidus, cædit. 69. Aventicum ægre impunitatem salutemque impetrat. 70. In Vitellii partes transgressa Italiæ parte, Cæcina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto fœdat. 73. Galvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exemta. 74. Principes mutuo sibi conditiones offerunt; mox rixantes flagitia invicem objectant, et 75. insidiatores immittunt. 76. Distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. 77. Otho Imperatorem agit; honores, 78. civitatem, jura dilargitur: de celebranda Neronis memoria agitat.

79. Sarmatæ Roxolani Mœsiam irrumpentes cæsi. 80—82. Seditio gravis, in ipsa urbe temere orta, cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrymis Othonis componitur, qui 83. 84. milites ad concordiam et modestiam hortatur. 85. Istis compositis, omnia suspicionum et formidinis plena, præcipuo Patrum metu. 86. Prodigia Othonis cladem præsagientia. 87. Is, lustrata urbe, Narbonensem Galliam aggredi statuit, et 88. cum multis nobilibus L. Vitellium æmuli fratrem secum ducit. 89. Inde varii animorum motus. 90. Commendata Patribus Republica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi. Gesta hæc paucis mensibus,

IMP. SERV. GALBA ET T. VINIO COSS.

INITIUM mihi[1] operis[a] Ser. Galba iterum, T. Vinius[2] Con-

Ser. Galba secundum, T. Vinius primum *Consules erunt mihi principium Histo-*

1 Sic vulgo, Mss. et libri omnes editi. In Ms. Vatic. 1864. et in Ms. Corb. *mei.*—2 Perperam Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteres editiones, *T. Junius.* In veteri lamina ænea apud Cl. Muratori, *Novus Thesaurus veterum Inscriptionum*, Vol. I. p. 307. n. 5. T. VINIO COS. et apud Gruterum, *Inscript. Antiq.* p. 189. n. 3. SER. GALBA, II. T. VINIO COS. *Brotier.*—3 *Octingentos*

NOTÆ

[a] *Initium mihi operis*] His in libris res gestas principatu Galbæ, Othonis, Vitellii, Vespasiani, Titi, et Domitiani persecutus est Tacitus, qui principatum Nervæ et Imperium Trajani seposuit, suppetente vita, 'materiam senectuti suæ.'

At quot in partes historiarum opus deduxerit, eo nobis ignotum, quod reliqui a quinto non supersunt; sed nec ille integer: cujus ex initio Q. Septimius Florens in Apologetico producit testimonium.

Et Cornelium, a Plinio Cæciliano petiisse constat, hujus epist. lib. VII. ut C. Plinii avunculi exitum describeret, quo verius posteris tradere posset.

Quod si est, sub Tito res gestas Tacitus noster narravit, cum, ejus principis tempore, Vesuvius Mons conflagraverit, et tum C. Plinius interierit. Ipse præterea sibi testis est Annal. XI. se libros de rebus Domitiani composuisse.

Sed et cum Plinius d. libro scribit Tacito: 'Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras: quo magis illis (ingenue fateor) inseri cupio;' significat Cornelium gesta sub Nerva, nomine *Historiarum*, scribere.

Sicuti autem quod homo est, id necessario animal est, Annales libri qui sunt, Historiarum libri sunt: sed sicuti quod est animal, non id necesse est hominem esse, ita *Historiæ* non omnino id quod *Annales* sunt. Apud Gellium v. 18.

Quare nominis ratione, et quod tam multa hoc libro Cornelius præfatur, et *initium operis*, et *opus aggredi* se dicat, distinctos *Annalium* libros ab *Historiarum*, non sine causa mihi videor asserere.

Juvatque opinionem meam, quod in Vaticana Bibliotheca Ms. ad initium hujus libri miniatis literis sic habet, INCIPIT XVII. EJUSDEM SECUNDUM QUOSDAM: quod significat, olim jam ingeniosos fuisse qui ab hoc libro Corn. Taciti opus *Historiarum* exordirentur.

Itaque eo libentius veterem Librorum inscriptionem Tacito vindicavimus. *Vertranius.*

Tacitus duo Historiarum volumina scripsit. Alterum auspicatur ab excessu Augusti ad Kalendas Jan. paulo post mortem Neronis, sic complexus tempora Tiberii, Caii, Claudii, et Neronis, et magnam partem principatus Galbæ.

Alterum exorsus a Kalendis jam dictis extendit in mortem Domitiani.

Quatuor priores libri voluminis posterioris, (si ratio temporis habeatur, non considerato scriptoris ordine,) res gestas continent unius tantum anni, et aliquot insuper mensium, a principio Januarii, cum Galba et Vinius Consulatum inibant, anno U. C. 822. ex Taciti Chronologia; aut potius ea, quam totius, ut tunc erat, imperii consensus probabat, *Claudio Cæsare* IV. *Vitellio* III. *Coss.* ut ipse

sules erunt. Nam, post conditam urbem, septingentos[3] et viginti[b] prioris ævi annos multi auctores[c] retulerunt, dum

riæ. Quippe a constructa Roma elapsos *septingentos et viginti superioris temporis annos plurimi Scriptores tradidere; dum* gestæ *populi Rom. res scribebantur æquali*

Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, *ducentos et viginti.* Nec bene Beroaldus DCC *et* XX. quasi de iis tantum, qui ante Actiacum bellum scripsere, ageret Tacitus. At omnes omnino complectitur, qui ab Urbe condita ad Galbæ et Vinii consulatum scripsere per annos 822. aut, ne minuta sectetur, per annos 820. *Idem.* Mihi, si quid video, potior est Beroaldi lectio, undecumque sit orta. Opponit Tacitus tempora ante pugnam Actiacam, quibus eloquentia scriptorum viguit cum libertate, quod is prius ævum dicit, temporibus insecutis, quibus magna ingenia cessere et veritas est infracta. Restitui locum, et interpunctione sensum juvi. *Oberlin.* Brotierus cum ceteris locum ita legit et interpunxit: *Nam post conditam Urbem octingentos et viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res, &c.*

NOTÆ

scribit Annal. XI. exacte duobus et viginti annis ante Galbam et Vinium, ‘ ludi sæculares octingentesimo post Romam conditam anno spectati sunt.’

Quæ temporis observatio excedit uno anno Fastos Capitolinos, (ut vocant,) consentitque accurate cum ea, quam Varro, Cicero, Plinius, VIII. 7. et Dio l. XL. l. LII. l. LX. instituunt, ratione.

Jam vero quanquam principis majestas, et ministri dignitas videantur ex earum rerum genere, quæ non bene conveniunt, nec in una morantur sede, non repugnat tamen istius ævi consuetudo, res dissociabiles miscentis, quin primo, cum princeps imperio admoveretur, anno, ex more, sæpe et ex libitu, in Consulatu se collegam faceret.

Rationem reddit Appianus I. ‘ Sylla quamvis Dictator, collegam tamen se dari passus est Consuli Metello Pio, ut Democratici regiminis species superesset: et inde fortassis in hoc usque tempus manavit mos, quo Rom. Imperatores, cum Reipub. Consules crearent, sæpe etiam se Consules fecerint, non aspernati junxisse Consulis titulum Principali fastigio.’

Primus autem Galbæ Consulatus incidit in quartum, qui Tiberii mortem præcessit, annum, quo Liviæ Augustæ favor eum extulit, ut Plutarchus in Galba memorat.

Sed errat meo quidem judicio, cum illa quadriennio ante obiisset; invisa filio, et magis, quotquot ejus ope dignitates ambiebant. Tac. Annal. V. 2. Neque in more positum Tiberio fuit in longum successores dignitatibus destinare. *Savilius.*

Potuit Galba adipisci Consulatum eodem anno quo interiit Livia: et alia ratione, seu prudentia, potuit ei dignitatem Tiberius concedere, quam ex solo favore et amicitia Liviæ. Fuit quippe fama et stirpe conspicuus Galba, et inter Nobiles ac proceres censebatur.

[b] *Septingentos et viginti*] Exacte si putas, XXII. reperies. *Lipsius.* Posuit Tacitus numerum completum, nec minutias persequitur.

[c] *Multi auctores*] Intelligit præcipue, ut opinor, Livium, (quanquam latius se extendat ejus historia,) cujus eloquentiam et fidem, qui circumferuntur libri, testantur. Tac. Ann. IV. 34. *Savilius.*

res Populi Rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate.[d] Postquam bellatum apud Actium,[e] atque omnem potestatem[4] ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere:[f] simul[g] veritas pluribus modis infracta; primum inscitia Reipublicæ ut alienæ,[h] mox libidine assentandi,[j]

facundia ac libertate. Postquam pugna commissa est apud Actium, et pacis stabiliendæ *causa necesse fuit, omnem vim* Imperii *in unum transferri,* tum *magni illi viri* a scribenda Historia *deterriti sunt. Et tum etiam veritas multiplici ratione imminuta; primum ignorantia Reip. velut extraneæ; dein cupidine adulandi* Prin-

libertate; &c.—4 Ita Puteolanus, Ernestus, aliique plurimi, quibus suffragantur nonnulli libri Mss. At in Mss. Flor. Corb. Agr. et editione principe, ut et Ryckius et Jac. Gronovius, *omnem potentiam.* Ms. Reg. *omnium potentiam.* Mss. Bud. et Danes. *omnium potestatem.* Brotier. Bipontini reposuere po-

NOTÆ

Quidni intelligat etiam Sallustium? de quo vere dictum: ‘Crispus Romana primus in Historia.’ Et alios, quorum magna ævo Taciti fama, et quos invidia temporum intercepit?

Sic Ann. lib. I. ‘Sed veteris populi R. prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente adulatione deterrerentur.’

[d] *Pari eloquentia ac libertate*] Sic Tac. IV. 33. ‘Tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cujusquam, Punicas Romanasve acies lætius extuleris; at multorum, qui, Tiberio regente, pœnam vel infamiam subiere, posteri manent.’

Sed non cessere decora ingenia ob metum posterorum, sed ob metum imperitantium, quod et contigit ipsi Claudio. Suet. Claud. 41. ‘Initium autem sumsit Historiæ post cædem Cæsaris Dictatoris; sed et transit ad inferiora tempora, cœpitque a pace civili: cum sentiret neque libere, neque vere sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus sæpe et a matre et ab avia.’

[e] *Actium*] Promontorium et oppidum Acarnaniæ regionis minoris ad sinum Ambracium in Achaia provincia Græciæ regionis: hodie promontorium vocatur *Cabo Figalo;* est ad sinum *l'Arta* in Achaïa provincia præfecturæ Romeliæ sub Turcico imperio Europæo. *Actium* vero oppidum nunc est castellum, vulgo dictum *Dardanello*, ad os sinus Artæ. Pugnatum ad Actium, et Augustus Imperator vicit Marcum Antonium anno 2. Olympiadis 187. Romæ conditæ 723. ante Christum natum 31. *Tillemonius.*

[f] *Cessere*] *Cessere*, at non *cessavere*, id est, Non exstincta illa magna ingenia, ut vertunt interpretes; sed absterrita sunt difficultate scribendi, quia nec libertas, nec cognitio rerum: Nec gloria, immo periculum, quia unius cura et in unius decus cuncta in publicum gesta a temporibus Augusti.

[g] *Simul*] Id est, eodem tempore, scil. post pugnam Actiacam, et cum Respub. in unum collata est, tum ‘veritas pluribus modis infracta,’ &c.

[h] *Inscitia Reip. ut alienæ*] Aliena ignorantur, aut quod ab eorum cognitione submovemur, aut quod incuriosos non excitat sciendi desiderium:

aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis,[j] inter infensos vel obnoxios. Sed ambitionem[k] scriptoris[5] facile adverseris;[6] obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati[l] falsa species libertatis inest. Mihi Gal-

cipibus, *aut etiam invidia adversus imperitantes: sic neutris cura*, aut amor veri transmittendi *in posteros; cum alii* odio *infensi essent*, *alii* in serviendo *dominantibus abblandirentur. Sed assentandi libidinem in auctore facile asperneris; at æmulatio et invidia avidis auribus excipiuntur. Nam assentationi turpe flagitium servitii inest, invidiæ vero et obtrectationi adumbrata imago libertatis* adhæret.

tentiam.—5 In Mss. Farnes. et Corb. *ambitionem scriptionis.* Ms. Reg. et editiones veteres ante Rhenanum, *ambitioni scriptoris:* quod plurimum placet. Ni forte, cum multus esset in hac ætate quarti casus usus, præpositionem *adversus* intellexeris. Sic Plautus, *Mercator*, II. 3. 'Nolo adversari tuam adversus sententiam.' *Brotier.*—6 Pro *adverseris* mallet Muretus *adverteris.*

NOTÆ

prius illud hic locum habere videtur.

Nam cum antea quicquid ubique terrarum gereretur, populo Rom. et Senatu arbitro fieret; nunc publica maximi momenti negotia, velut fidei suæ arcano seposita, invaserat paucorum libido.

Dio lib. v. 3. 'Complura agitari tum cœperant, seclusis a cognitione aliis, præter eos, in quorum manus illa devenerant.' *Savilius.*

[i] *Mox libidine assentandi*] Sic lib. I. 'Tiberii Caiique et Claudii ac Neronis res, florentibus ipsis, ob metum falsæ; postquam occiderant, recentibus odiis compositæ sunt.' Sic ingens assentator Velleius Paterculus, qui scripsit florente Tiberio; et sibi aut vanitati magis quam veritati consuluit.

Mox libidine assentandi] De adulatore Historico perinde se habet ac de illo pictore, qui cum pingeret Deas, sub imagine illarum meretrices amasias efformabat, non sine vanitate sacrilega.

Plin. l. xxxv. 10. 'Fuit et arellius Romæ celeber paulo ante Divum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicujus fœminæ amore flagrans, et ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura ejus scorta numerabantur.'

[j] *Neutris cura posteritatis*] Id est, Neutri satis curabant veritatem, quæ ad posteros transmitti debet sine ullo affectu, quia vel assentando obnoxii imperitantibus, vel infensi erant.

Neutris cura posteritatis] Vertit Hispanus interpres: Neutri curam habuerunt utilitatis posterorum. Certe in sola veritate Historiæ utilitas posita videtur, non in voluptate. Amor, odium, et assentatio Fabulas invehunt, quibus Historiæ dignitas labefactatur, polluitur, violatur.

[k] *Ambitionem*] In Historico cupidinem assentandi dominantibus nullo negotio discernas, et ultro *adverseris* assentatorem: at odium seu livor facilius arrepit animis, falsa specie libertatis, qua nempe obtrectatur imperitantibus: quasi scil. auctor Historiæ nemini parcat et veritatem libere promat, vel etiam cum periculo suo.

[l] *Malignitati*] *Malignitas* hic idem

ba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam,[m] a Tito auctam,[n] a Domitiano longius provectam,[o] non abnuerim: sed incorruptam fidem[p] professis,[7] nec amore[8] quisquam et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, Principatum

Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec gratia, nec offensione noti. Non inficias ierim fastigium, seu decus nostrum a Vespasiano incœptum, a Tito adauctum, et a Domitiano altius evectum esse; *sed integram ac sinceram fidem profitentibus, nec studio et favore, nec invidia aut malignitate quisquam scribendus est. Sin vitam ultra produxero, distuli ac reservavi senectæ* meæ *imperium D. Nervæ, et principatum*

Ernestus, *averseris.* Et certe frequens in hoc librariorum error, dum *adversari* pro *aversari* scribunt. Vide infra c. 38. *Idem.*—7 Ms. Corb. *Fidem professo, neque amore.* Habet et editio princeps *neque,* et sic Gronovius.—8 Muretus et Acidalius volebant, *nec cum amore.*

NOTÆ

est ac *livor,* seu *obtrectatio,* odium et invidia scriptoris adversus dominantes, aut ceteros alios, qui Rempub. attigere, et qui sub stylum auctoris cadunt. Qui certe omnes sine tali *malignitate* describendi sunt.

Supra omnes affectus attollere se mens auctoris debet, ita ut nulli sit infensus odio, aut pravitate, et nulli beneficio, aut amore sit obnoxius.

[m] *A Vespasiano inchoatam*] Quomodo? quiane procurator sub illo Belgicæ? E Plinio lib. VII. id suspicere: sed suspicere tantum. Immo verius id ceperis de hujus patre. Intelligo ergo dignitatem ejus inchoatam a Vespasiano, quod ab eo quæstor senatorque factus sit. *Lipsius.*

Vespasiano] Moritur in Sabinis ad Aquas Cutilias Flavius Vespasianus imperator Romanus, annos natus undeseptuaginta, cum uno mense, et diebus septem, cum imperasset annis decem minus diebus sex. Anno Romæ conditæ 832. Christi 79. *Tillemonius.*

[n] *A Tito auctam*] Ædilitate aut tribunatu. *Lipsius.*

Tito] Titus Imperator et successor Vespasiani, cum imperasset biennio, mensibus duobus, diebus viginti, ætatis 42. moritur anno Romæ conditæ 834. Christi 81. *Tillemonius.*

[o] *A Domitiano longius provectam*] Quo principe quindecimvir et prætor fuisse ipse testatur Ann. l. XI. *Lips.*

Interfuit enim ludis sæcularibus quindecimvirali sacerdotio præditus, (qui ludi celebrati a Domitiano,) et forte gratia soceri Agricolæ provectus, qui bene meritus est de hoc principe, præsertim cum vicit Britannos ingenti prælio.

Domitiano] Domitianus Imperator et successor Titi occiditur anno ætatis 45. Imperii 15. et anno Romæ conditæ 849. Christi 96. *Tillemonius.*

[p] *Sed incorruptam fidem professis*] Id vel intelligi potest, in genere, de omnibus Historicis, qui cum ex munere suo *fidem* integram et sincerum animum profiteantur, neminem amore aut odio dicere debent.

Vel se ipse respicit Tacitus: 'Non negaverim,' inquit, 'dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam:' &c. sed mihi Historiam scribenti et incorruptam fidem pro-

D. Nervæ[q] et Imperium Trajani,[r] uberiorem[9] * securiorem-

Trajani describendum, quod *fœcundius et securius argumentum* erit; *nova et*

9 Acidalius tentat *liberiorem.*

NOTÆ

fesso, nec amore quisquam, nec odio dicendus est.

q *D. Nervæ*] Ait, *Divi.* Cœpit ergo scribere eo mortuo et sacrato. *Lipsius.*

Principatum Divi Nervæ] Senatus Cæsarum nonnullis templum et cœlestes honores concessit, et titulum *Divi*, aut ob merita, aut importunas successorum flagitationes. Neque hæc principibus tantum indulta, sed et uxoribus, matribus, immo et filiis.

Appian. 2. ‘A Julio Cæsare omnes porro Imperatores, nisi aut tyranni fuissent aut prorsus mali, Romani post mortem divinis afficiebant honoribus.’

Nam Deum honor Principi non ante habetur quam agere inter homines desierit, Annal. xv. Ideoque *Trajanum*, adhuc tum in vivis agentem, simpliciter nominat: ‘non addita honoris significatione; at jam mortalibus exemtum, *Divum* Nervam vocat.

Solennia hujus ἀποθεώσεως, seu *Deificationis*, cum usu recepta sint quibusdam nostro tempore gentibus, describam ex Herodiano l. iv. et aliis; saltem quoad præcipua ejus membra.

Post exequias Principis magnifico et sumtuoso funeris apparatu, ut in aliis hominibus ex dignitate cujusque fieri solebat, *ceream imaginem* in defuncti similitudinem effingebant, sed pallidam et exsanguem, ut ægrum imitaretur. Illa ad Palatii ingressum collocabatur in eburneo lecto, aurea veste constrato.

Astabat Senatus, et ex ceteris ordinibus alii pullati; visebant quotidie Medici, venæ momenta exploraturi, morbique examen ad collegium suum referebant.

Abituri renunciabant ex decreto facultatis suæ, quomodo morbus quotidie ingravesceret, vixque superesse salutis spem. In exitu diei septimi arbitrabantur, atque ex artis fiducia affirmabant fatalem esse crisin, quæque ægrum jam confecisset.

Ex Senatu ergo quidam ac præcipua nobilitate in hunc finem collecti, sublatum in humeros lectum deportabant via sacra ad forum, ubi agmen juniorum Nobilium, qui gloria et celebritate gentis præfulgebant ab una parte, virginesque ab altera, respondentes sibi invicem, hymnos occinebant in honorem defuncti Principis, solenni et attemperato mortualibus sono, permixto alludentis Musicæ non uno artificio, ut totius cærimoniæ instituto nihil prorsus tribueres præter inerrantem mœrori lætitiam; quod Seneca ἀποκολοκυντώσει, id est, consecratione Claudii docet.

‘Et erat omnium formosissimum,’ (funus Claudii,) ‘et impensa cura plenum, ut scires Deum afferri, tibicinum, cornicinum, omnisque generis æneatorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset.’

Postea lectus deferebatur in Campum Martium extra urbem, ubi exstructa erat quadrata turris ex asseribus, infima parte latiori, altitudine mediocri, ut ligni quantum satis caperet, exterius circumtecta aureis vestibus, imaginum et picturarum speciosissime elaborato cultu.

Isti turri inædificabatur turricula,

NOTÆ

quoad formam et ornamenta, quibus prætexebatur priori similis, sed magnitudine impar, apertis januis et fenestris, (quæ turris cadaveris loculamentum fuit,) quo aromata et toto orbe quæsiti odores congerebantur, crescente in tertiam et quartam ulteriusque turricularum numero, sed fastigii sensim latitudine decrescente; ut tota fabrica pharum aut excubitoriam speculam, quæ de nocte allucet, referret.

Omnibus in hunc modum compositis, Nobiles locum obequitabant, admoderato ad certas leges progressu.

Sequebantur alii lecticis intectis, habitu qui gravitatem decet, facie larvas bonorum Principum gestantes, aliorumque quos prisca celebrasset ætas.

Cærimoniis huc usque peractis, successor Principis defuncti, primus arrepta face ad rogum se confert; post illum tota eo confluit multitudo.

Succenso rogo, emittebatur ex summæ turriculæ fastigio aquila, quæ animam in cœlum subveheret.

Cum autem de hoc non dubitarent, postea insertum cœlitibus Romani divinis coluerunt honoribus.

Sed quod plane mihi exciderat, ante consecrationem, usu receptum fuit, ut nobilium aliquis ad extremum jurejurando divinitatem ejus assereret. Suet. Aug. 'Nec defuit vir prætorius, qui effigiem cremati euntem in cœlum vidisse jurasset.'

Idem de Drusilla Caii sorore Livius Geminus Senator affirmabat. Dio l. LIV. 'et dono ob id accepit decem millia sestertium :' quæ summa conficit nostratis pecuniæ 7812. libb. 10. solidos sterlingos; (sunt 250,000 coronati, seu 750,000 libræ Gallico more.)

Cujus dictis lauto licet pensarentur honorario, non eo tamen melius habita fides. Seneca ἀποκολοκυντώσει· 'Postquam in Senatu juravit, se Drusillam vidisse ascendentem cœlum; et illi pro tam bono nuncio nemo credidit. Quod viderit, verbis conceptis affirmavit,' &c.

Illud jurandi institutum manasse in usum videtur auctore Julio Proculo, qui Romuli sic divinitatem astruxit, quem Senatus obtruncavit, et Deum fecit; omninoque illa videntur fuisse hujus consecrationis primordia, quæ Romanis auxit Deorum numerum.

Tullius sic quoque de filia Tulliola sensit, ut ex epist. ad Attic. apparet, sed ad Reipub. turbas facile evanuit imaginariæ deitatis opinio.

Ista consuetudo per C. Cæsaris, Augusti, Claudii, Vespasiani, Titi descendens tempora, vixque interruptionem passa, tamdiu invaluit, ut etiam Christiani Imperatores sic monumentis consecrarent suos genitores et antecessores. Et sic bonorum Principum decorabantur exequiæ.

Malos ex meritis prosecuta est Senatus auctoritas, 'ut nomen fastis eximeretur, ut statuæ dejicerentur, ut corpus unco traheretur in Tiberim.' *Savilius.*

Πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες non sunt *a million of sesterces*, sed decies sestertium, vel decies centena millia sestertium nummum, monetæ Anglicanæ libræ 7500. rotundo numero. *Gronov.*

Forte ad Apotheosin Tulliolæ spectabat lampas seu Lychnus ille inextinguibilis, qui nostris temporibus adhuc ardens post tam immensam sæculorum seriem repertus est in quodam sepulchro, quod Tulliæ esse nonnulli existimarunt.

Nervæ] Cocceius Nerva, Imperator Romanus, et successor Domitiani, moritur anno Romæ conditæ 851. Christi 98. annos natus 65. menses decem, totidemque dies; cum imperasset anno uno, et mensibus quatuor, et diebus undecim. *Tillem.*

que materiam, senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, et, quæ sentias, dicere licet.

2. Opus aggredior opimum[1] casibus,[t] atrox præliis, discors seditionibus, ipsa[2] etiam pace sævum.[u] Quatuor Principes[v] ferro interemti. Trina[3] bella civilia,[w] plura ex-

inaudita sæculi felicitate, quo fas est, et *cogitare animo quæ cupias, et quæ cogites expromere.*

Aggredior historiam uberem eventis, trucem certaminibus, variam discordiis, et *ipso etiam otio immanem. Quatuor Imperatores gladio interfecti. Tria bella ci-*

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. Sic quoque notatum in margine Mss. Harl. et Vatic. Non ita bene Ms. Guelf. et Puteolanus, *plenum variis casibus.* Brotier. Bipontini recepere *inopinum.* Jac. Gronovius volebat *copiosum.*—2 Ryckii Cod. *in ipsa.* Rhenanus *in* expunxit.—3 In Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Ed. pr. *trina.* Ms. Agr. *terna.* Puteolanus *tria;* et sic Brotier. cum Gronovio et Ryckio.

NOTÆ

[r] *Trajani*] Trajanus Imperator et successor Nervæ moritur anno Romæ conditæ 870. Christi 117. vixit annos 63. mensem unum, dies quindecim: imperavit annis 19. cum sex mensibus. *Tillemonius.*

[s] *Uberiorem*] Alii *liberiorem,* neque enim putant *uberiorem* scribendi materiam fuisse temporibus Nervæ et Trajani.

Sed in eo, puto, *uberior* fuit, quod securior, quod felicior, quia nulla tum assentandi necessitas aut libido, nulla tum offensio aut *odium adversus dominantes.*

Tum licuit sentire, dicere, et etiam scribere quicquid libuit. Quæ felicitas nova et hactenus inaudita.

Quidni et uberior materia scribendi fuit mutatio illa translatioque dominationis in bonum principem Nervam? Quidni uberior et amplissima historiæ seges, tot victoriæ Trajani, tot bella feliciter profligata adversus externos hostes; et prolati longius imperii fines, provinciæ ultra Danubium, et ultra Euphratem factæ ac constitutæ, Daci Parthique victi et domiti? Tacitus: 'Quanto angustius imperatum,' nempe quam sub Trajano. Scilicet angustiores imperii limites fuerant sub principibus qui præcesserant Trajanum.

[t] *Opimum casibus*] Varro l. II. c. 1. de Re Rust. 'Boves altiles ad sacrificia publica saginati, dicuntur opimi.'

[u] *Sævum*] Nempe sub Domitiano: etiam de Vitellio intelligi possit, qui multos procerum sibi suspectos facile occidebat. Vide Suetonium et ipsum Tacitum.

[v] *Quatuor principes*] Ne erres cum vulgo. Et ne Pisonem inter istos censeas. Intelligit enim *Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum.* Nam et ad hujus exitum historiam perduxit. Piso autem duntaxat *Cæsar,* non *princeps.* Lipsius.

[w] *Trina bella civilia*] Primum fuit Othonis et Vitellii, secundum Vitellii et Vespasiani, tertium L. Antonii in Domitianum. *Savilius.*

Nam bellum seu motum Vindicis et Galbæ adversus Neronem jam descripsit Tacitus in libris superioribus Annalium, qui perierunt. Et motore L. Antonio civile bellum tertium exarsit, breve quidem, sed tamen prælio dimicatum est, teste Suetonio, Domit.

terna ac plerumque permixta.[x] Prosperæ in Oriente,[y] adversæ in Occidente[z] res. Turbatum Illyricum:[a] Galliæ[b]

vilia, plura extranea, et sæpe ex utrisque *mixta. Secundæ res in Oriente, improsperæ in Occidente. Commotum Illyricum; Galliæ dubitantes; victa subactaque*

NOTÆ

[x] *Ac plerumque permixta*] Aut fortasse unum utriusque participabat, ut in exercitu Antonii primi, cum expugnaret Cremonam, cui cives, socii, externi interessent.

Tacit. hist. et eod. lib. 'Principes Sarmatarum Iazygum in commilitium asciti, trahuntur in partes Sido atque Italius Reges Suevorum.' Adeo ut hæc bella, quæque eis paria, etsi respectu ducum *Civilia* essent, externorum tamen auxiliorum respectu, possent vocari permixta. *Savilius.*

Sic Vespasiano promittebat Vologeses multa millia sagittariorum, quæ certe mixta legionibus Rom. non modo imperium, sed etiam reliquum orbem subjicere armis potuissent.

Suet. Vesp. 6. 'Præterea ex præsidibus provinciarum Licinius Mucianus, et e Regibus Vologeses Parthus: ille deposita simultate, quam in id tempus ex æmulatione non obscure gerebat, Syriacum promisit exercitum: hic quadraginta millia sagittariorum.'

Quod tamen auxilium Parthorum sprevit Vespasianus Reipub. consulens, ne inter bella civium externi aliquid molirentur; et spreti Sceptuchi Sarmatarum cum plebe sua quam offerebant: asciti Germanorum Reges et Dynastæ, quia illi meliori et experta fide erant.

Permixta] Puto, non intelligit de commilitio Sarmatarum. Nam etsi asciti essent Sarmatæ aut Germani in illud bellum; non tamen propterea esset mixtum illud bellum ex civili et externo.

Nam ut vere sic mixtum sit bellum, deberent sibi extranei vindicare aliquas partes eo bello, et sibi militare, seu facere bellum; ac certe in hisce bellis, quæ Tacitus sibi proponit describenda, nullæ partes erant Iazygum Sarmatarum aut Germanorum, sed ipsi in Flavianis partibus erant.

Superest igitur, ut hæc intelligat Tacitus tantum de bello quod gessit Civilis Batavus cum Gallis et Germanis suis adversus Legiones Rom. Primum obtentu Vespasiani, dein et suo et Galliarum.

[y] *Oriente*] Oriens fuit ut plurimum Romani Imperii pars Asiatica, ubi *Asia minor*, *Syria*, et *Armenia* regiones late sumtæ. Hodie in eo tractu sunt *Georgia*, *Natolia*, *Turcomania*, vel *Armenia* recentior, et *Souria*, regiones imperii Turcici Asiatici. Franci vocant, *le Levant*, totum hunc tractum, cum vicinis regionibus. *Tillemonius.*

[z] *In Occidente*] Nempe sic ob bella civilia, quæ fortuna transegit, præcipue in Italia; et etiam ob bellum immane, quod gessit Civilis Batavorum princeps adversus legiones Roman. in Gallia Germaniaque, fretus opibus et copiis utriusque provinciæ, et nomine, seu potius prætextu, partium Vespasiani, tegens consilia profundiora, si prima cœpta provenissent.

Non jam nutabant Galliæ inter Vindicem seu Galbam et Neronem, qui exstincti erant; sed inter principes sequentes, præcipue inter Vitellium et Vespasianum.

Occidente] Pars Occidentalis Imperii Romani ad Oceanum Occidentalem, ubi *Gallia*, *Hispania*, *Britannia*, *&c.* de quibus infra. *Tillem.*

[a] *Turbatum Illyricum*] Ut tempore

nutantes: perdomita Britannia et statim missa:[4] [c] coortæ[5]

Britannia, et paulo post amissa; concitæ Sarmatarum ac Suevorum nationes; vul-

—4 Forte *omissa.* Sic Annal. VI. 36. 'omissa Armenia.' *Brotier.* Lipsius conjicit *amissa.*—5 Sic bene Ms. Flor. et recentiores editiones. Nec ferme aliter, licet corrupte, Ms. Corb. *cohorte in nos.* Sic quoque emendatum in Ms. Harl. Perperam vulgo Mss. et veteres editiones, *cohorte in Sarmatarum,* vel *cohorte in Rhoxolanos Sarmatarum.* Brotier. *Coortæ in nos* Ms. Flor. quod recte receptum Ryckio et J. Gron. qui inde natum putat *in roxolanos,* quod

NOTÆ

Othonis per Roxolanos, Tacitus hoc lib. Tempore Vitellii per Dacos. Tac. Hist. III. Tempore Vespasiani per Sarmatas. Josephus ἅλωσ. VII. c. 12. et in universum lacessiti istarum gentium irruptionibus Romani sub Domitiano. Tac. in vita Agric. *Savilius.*

Illyricum] Provincia Illyrici late sumti ad mare Adriaticum. Hodie plurima pars *Dalmatiæ*, *Croaciæ*, et *Bosniæ* provinciarum, atque fere dimidia pars *Serviæ*, et aliquid *Istriæ* et *Carniolæ;* hæ provinciæ parent omnino, aut ex parte, Turcis, Alemannis, et Rebuspublicis Venetæ et Ragusiensi. *Tillemonius.*

[b] *Galliæ*] Gallia Comata et Gallia Braccata, sive Narbonensis, fuerunt partes Galliæ regionis. De *Gallia* regione infra dicemus. *Tillem.*

Galliæ nutantes] Præcipue bello quod movit Civilis; nam Conventu apud Rhemos habito fere rebellarunt omnes Galliæ civitates. Tac. infra.

Nutantes] Puto, inter Vindicem seu Galbam et Neronem, et postea inter Vitellium et Vespasianum. Nam Galli plerique, tum pars Civitatis, pars Senatus et Imperii, vix de libertate cogitarunt, nisi forte in angulo Belgarum et Bataviæ sub Civili, sed dissimulatis partibus, et specie factionis Flavianorum.

Nam nomen Vespasiani armis civilibus tum prætendebant Batavi, Galli, et Germani; quod bellum sic vere mixtum fuit ex civili et externo.

[c] *Perdomita Britannia et statim missa*] Alias *amissa* vel *missa cohorte.* Itane unius cohortis res fuerit, in Sarmatas ac Suevos bellum? Nugæ: recte correximus pridem *perdomita Britannia, et statim amissa. Coortæ Sarmatarum et Suevorum gentes.* Discimus perdomitam Britanniam, (quod Domitiani Imperio accidit: eamque laudem Agricolæ socero suo noster tribuit, in ejus vita: 'Britanniæ situm non in comparationem curæ ingeniique referam, sed quia tum primum perdomita est:') et mox ignavia aut dissidio principum in parte *amissam:* sive magis placet, *omissam.* Quod in Domitiani ultimis rebus verum censeo, externo Imperio non allaborantis.

Etiam Spartianus auctor, sub principia Imperii Hadriani, 'teneri Britanniam sub Romana ditione non potuisse.' Addit amplius, penetrasse eundem principem in Britanniam, nec tamen totam reciperasse, sed 'per octoginta quinque millia passuum murum duxisse, qui Barbaros Romanosque divideret.' Cujus muri mentio etiam Dioni in vita Commodi: 'Cum hujus insulæ gentes,' (de Britannia loquitur,) 'pertransiissent murum qui eas a castris legionum Rom. separat.'

Alius ab isto murus, sive vallum potius, quod Severus Imperator duxit per millia passuum 35. ut Eutropius ait, sive 32. ut Victor. De quo vallo diffuse et diserte Beda, I. 5. aliquid etiam Windichindus Saxonicorum I. I. *Lipsius.*

Britannia] Albion, vel Britannia major, insularum Britannicarum maxima, in Oceano occidentali. Hodie

NOTÆ

vocamus *la Grande-Bretagne*, in qua regna Angliæ et Scotiæ. *Tillemon.*

Et statim amissa] Perdomita Britannia intelligitur a Julio Agricola tempore Domitiani. Tac. in vita Agric. Quia tum demum perdomita est Britannia, jam amitti debuit sub eodem Domitiano, (ille enim temporis ambitus est, quem hæc non excedit Historia,) quod nec ullo Historiarum testimonio, immo nec levi conjectura astrui potest. In vita Agric. quam sub Trajano scribebat, c. 41. 'ea insecuta sunt reip. tempora,' &c.

Amissæ Britanniæ, si res se sic habuisset, mentio fieri potuisset hoc loco melius quam ullius ex iis quas recensere poterat calamitatibus. Sed Agricola provinciam illam reliquerat pacatam, et sic procul dubio habitam toto, quo Domitianus vixit, tempore.

Nam sub Adriano accidit dissensio tantum, non amissio provinciæ: cum sit extra hujus Historiæ circuitum, et, ut verisimile est, extra scriptoris vitam extendatur, facile inducor ut credam, non fuisse auctori propositum isti rei hic locum dare.

Sic igitur malim: *Britannia perdomita et statim amissa* (id est, missa facta, ἀφειμένη, aut *partim missa*,) *coortæ Sarmatarum ac Suevorum gentes.* ut significet totam quidem domitam, sed non retentam.

Appianus: 'Britanniæ insulæ quod potissimum, habent supra mediam partem Romani; quod reliquum est, negligentes: non enim hæc pars commoda ipsis, neque etiam quam habent.' *Savilius.*

Statim amissa] Non tantum *missa*, aut *omissa* est Britannia, ut volunt, sed *amissa*, ut verisimile est, incuria et ignavia Domitiani. Non tamen, ut puto, omni ex parte *amissa* est Britannia; amissa tantum est pars ulterior, quæ præliis ultimis præsertim Agricolæ domita erat. Manebat haud dubie in officio vetus provincia, quæ penes Romanos erat jam a Cæsare dictatore.

Et cum dicit Tacitus, *perdomitam* Britanniam et *statim* amissam, videtur clare innuere de Agricola et de Domitiano; ita ut ab Agricola *perdomita* sit, et amoto Agricola *statim*, aut certe paulo post, sub Domitiano *amissa* sit, cum ignavus et infaustus imperator ignavos duces eo mitteret, et aliis bellis Italiæ propioribus et difficilioribus distentus esset; cum nempe Germani perinde et dari talem principem deriderent, sæpe et profligarent, in quo scil. nulla imperatoria virtus fuit, teste Tacito.

Quæ de Hadriano afferunt, vana et inepta sunt. Neque enim illud tempus sibi proponit Tacitus. Neque proponere potuit, ut qui ætate provectior esset jam sub Trajano.

Hanc Historiam de Britannia *amissa* sub Domitiano scripserat Tacitus, sed in Libris qui perierunt. At nihil Dio, nihil Suetonius de ea rebellione Britanniæ tradiderunt. Quasi vero Historici illi sint, et dici debeant, aut Historiam recte et ordine scripserint.

Forte, cur hanc rem non attigerint, in causa est, quia parum utilis ea provincia, et quia retenta vetere provincia, facile passi sunt Romani alibi distenti Britannos feroces et vagos egenosque populos ad suos mores redire, suasque sylvas possidere, modo veteri provinciæ non insultarent. Et ea rebellio, ut levis momenti, facile dissimulari ab imperitantibus, et etiam velari et occultari potuit; ita et ab Historicis istis qui aliud agant, sperni. Dio, ipsomet teste, spernit ultro bella Germanica.

Quidni et Britannica? scilicet sua tantum amant Græci. Et haud dubie non tota *amissa* est Britannia, ut nec tota *perdomita* erat ab Agricola, cujus

in nos Sarmatarum[d] ac Suevorum[e] gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus.[a] Mota etiam[6] prope Parthorum[f] ar-

neribus mutuis illustratus Dacus. Motum etiam fere Parthorum bellum ficti Ne-

est in Ms. Guelf. sine *in* in edd. Puteol. Beroald. Alc. Rhenanus delevit. Ed.

NOTÆ

gloriæ statim invidit ignavus princeps. Et cum dicit Tac. in Agr. 'tum primum perdomita est,' intelligi debet fuisse profligatas ingenti prælio Agricolæ fere omnes nationes illas, et castella undique disposita usque ad extremos fines insulæ, ita ut *nulla jam pars illacessita transiret;* sed, de facto, perlustrata tantum est armis Rom. insula, non obtenta, non pacata. Facilius est vincere, quam obtinere, aut facere provincias.

Ita forte provincia *amissa* est, ut etiam ultro sit dimissa, partim incuria et ignavia dominantium, partim sponte illorum, forte retractis castellis et præsidiis intra veteres terminos, forte et ipsis legionibus et cohortibus ad alia bella excitis.

Statim amissa] Verisimile est eam partem Britanniæ, quam obtinuerat Agricola, sub finem Domitiani fuisse amissam, quia egregio duce abstracto per invidiam imperitantis, facile fuit ferocibus populis rebellare, præsertim cum Domitianus, ignavus et infelix, tot cladibus profligatus sit.

[d] *Sarmatarum*] Sarmatia Europæa, regio Europæ ad Septentrionem et Orientem. Hodie pars magna et Occidentalis Imperii *Moscoviæ*, *parva Tartaria* integra, pars Orientalior Status *Poloniæ*, et aliquid regni Sueciæ, *Suede*.

Id etiam intelligi potest de *Germano-Sarmatia;* regio est Europæ in latere medio, et prope Sarmatiam Europæam. Hodie pars maxima Status regni *Poloniæ*, pars quædam regni Sueciæ, *Suede*, ad mare Balticum, pars Imperii *Turcici Europæi* ad Septentrionem Danubii fluvii. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

Sarmatarum ac Suevorum] De Sarmatis etiam leges apud alios auctores; de Suevis vix puto. Cattos saltem nominant, in Domitiani quidem rebus. Sed tu scito hos *Suevos*, non illos esse qui in ipsa Germania et qui vulgo noti: sed qui trans Istrum, assiti Sarmatis. Illi, inquam, ipsi, quibus Vannius a Druso Rex datus, quique inter Marisum et Cusum fluvios locati. Itaque militia plerumque sociati cum illis. Ann. XII. 'Ipsi Vannio manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat.'

Etiam nunc bello hoc in Domitianum. Dionis fragmenta præclara, et absque his incerti hærebamus: 'In Mysia Lygii cum Suevis belligerantes, Legatos miserunt, auxilium a Domitiano rogantes; et impetrarunt. Quod ægre ferentes Suevi, Iazygas assumsere, et apparabant se, tanquam Istrum una cum iis transituri.' *Lipsius.*

[e] *Suevorum*] *Suevi*, ne quietas provincias Romanorum immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato Rege Vannio gentis Quadorum, ut ait Tacitus Annal. II. 63: hi populi erant in parte meridionaliori Germaniæ magnæ, versus Iazyges Metanastas populos Daciæ regionis, &c. Hodie pars *Hungariæ superioris* ad Septentrionem et Occidentem, inter amnes *Morauva* et *Wag*. Lipsius putat hos populos assitos esse Sarmatis populis, sed contrarium probat Cluverius III. 31. p. 120. Germaniæ antiquæ.

Fuerunt etiam *Suevi* late sumti, gens magna Germaniæ. Vide notas ad Annales XII. 29. *Tillemonius.*

[a] *Cladibus mutuis Dacus*] Epitomarii

ma, falsi Neronis ludibrio.[g] Jam vero Italia[h] novis cladi-

ronis ostentu; etiam et Italia vexata, attritaque insolitis cladibus, vel certe *post*

pr. (et cod. Bud.) *in Sarm.* Ernest.—6 Cod. Ryckii *mota prope etiam.* Flor. *motæ prope etiam.*

NOTÆ

de hoc bello Dacico multa, et poëta Statius: 'Das Cattis Dacisque fidem.' Iterum. 'Hæc est quæ victis parcentia fœdera Cattis, Quæque suum Dacis donat clementia montem.' Cur montem diserte nominat, sicut in eadem ista re, 'Tu civile nefas, tu tardum in fœdera montem Longo marte domas.' Quiane montana Dacia, et tales ibi munitiones? Apparet e fragmentis Dionis in rebus Trajani: 'Trajanus montes expugnavit muris munimentisque firmatos, et quæ in ipsis erant arma, machinas, et mancipia.' Suspicari etiam possis in re occultius aliquid designari. Ἑνικῶς enim et unum montem duntaxat appellitat. Aspectum igitur a Poëta ad ridendam et miri stuporis superstitionem Dacorum, quibus Sacerdos in monte quopiam Deus habebatur, et mons ipse Sacer. Strabo VII. 'Apud Getas Sacerdos, Deus dicitur, et mons Sacer existimatur, atque appellatur.' Atenim de Getis hoc Strabo ita: sed tu disce, Getarum populum *Dacos* esse ex Dione lib. LI. et Strabone ipso statim. Etiam Appianus notat, 'Getas ultra Danubium a Romanis Dacos appellari.' Cappadocibus etiam *Mons pro Deo* fuit. Tyr. Maxim.

Cladibus mutuis Dacus] Verba significare videntur civiles dissensiones, aut τὸ *mutuis* sumendum pro alternis. *Savilius.*

Cladibus mutuis] Nempe Romanorum et Dacorum alternatim, et per vices cæsorum et profligatorum: Daci sæpius rebelles sub Domitiano, tandem devicti sunt a Trajano principe.

Dacus] Dacia regio Germano-Sarmatiæ ad meridiem. Hodie pars Orientalis *Hungariæ superioris;* et omnes Principatus *Transylvaniæ*, *Moldaviæ*, et *Valaquiæ*, sub Turcico imperio Europæo, ut plurimum.

Daci, qui et Getæ vocantur, populi Daciæ regionis ad Danubium fluvium. Hodie principatus *Valaquiæ.*

Getæ, qui *Daci* vocantur, populi Daciæ regionis ad Pontum Euxinum. Hodie Principatus *Moldaviæ* cum *Bessarabia* provincia. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[f] *Parthorum*] Parthi, populi *Parthiæ;* Parthia vero tribus modis est consideranda.

Primo Persarum sive *Parthorum imperium*, regio est Asiæ ad Oceanum Indicum. Hodie regnum *Persiæ* integrum, pars Orientalis *Imperii Turcici Asiatici*, major pars regionis *Mauvaralnahræ* in magna Tartaria, et aliquid imperii *Magni Mogolis* ad Septentrionem et Occidentem in India.

Secundo modo *Parthia* est regio imperii Parthorum jam dicti, ad Septentrionem et ad mare Caspium. Hodie provincia *Tabristan* integra, et partes provinciarum *Erak-Atzen* et *Chorasan* in regno Persiæ hodierno; necnon pars regionis *Mauvaralnahræ* in magna Tartaria.

Tertio denique modo *Parthia* proprie dicta, fuit regnum vel provincia imperii Parthorum. Hodie hic sunt partes provinciarum *Erak-Atzen*, *Tabristan*, et *Chorasan* in Persia hodierna. Ex Tabulis et Chartis Nicolai et Gulielmi Sanson. *Tillemonius.*

[g] *Falsi Neronis ludibrio*] Multum dilexere Neronem Parthi, quia Tiridatem Armeniæ imposuerat, et regiæ dignitati largitionem profusissimam

bus, vel post longam[i] sæculorum seriem repetitis, afflicta.

immensum temporum orbem renovatis. Absorptæ civitates aut subversæ in fertilis-

NOTÆ

adjecerat, multoque honore eum Romæ habuerat.

Suet. Ner. 57. 'Quinetiam Vologesus, Parthorum Rex, missis ad Senatum Legatis, de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti annos, adolescente me, extitisset conditionis incertæ, qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus, et vix redditus sit.' Post viginti annos, inquit, a morte Neronis, ergo in quarto-decimo Consulatu Domitiani hic motus.

Ita ut etiam teste Sexto Aurelio Legatos mitterent orantes copiam construendi monumenti.

Tac. Hist. l. II. 'Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. Ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus.' Tunc Servus e Ponto, sive ut alii tradidere, Libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus; unde 'illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides,' &c.

Pseudo-Neronum primus est ille, quem Tacitus inserit rebus Othonis et Vitellii cujus nomen ignoratur: 'Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat.'

Alius falsus Nero est ille Terentius Maximus; de quo Zonaras in vita Titi.

Tertius est, de quo Suetonius Ner. 57. qui incidit in Domitiani tempora, nempe in annum imperii ejus septimum, vel ut habet Lipsius in quartodecimum consulatum Domitiani. Sic fere Casaubon.

Sed non video, cur impugnet Lipsium, quia componit hunc, de quo Suetonius, cum falso Nerone, de quo ibi Tacitus. Cum Tacitus tempus non definiat, cum universim ibi de falso Nerone tradat, et indistincte, et præsertim cum cetera consentiant apud utrumque auctorem, et de Parthis faventibus utrobique mentio fiat.

Non tamen certe componendus ille, de quo Suetonius, cum isto, de quo Tacitus Hist. II. nam repugnant tempora: sed quia plures fuere falsi Nerones diversis temporibus, idcirco hoc nostro loco Tacitus universim et indistincte de cujusque *falsi Neronis ludibrio* intelligendus est.

Falsi Neronis] Plures falsi Nerones exorti. Primus qui emersit, describitur infra II. 8. et 9.: qui servus e Ponto, sive Libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus, comaque, et torvitate vultus, similis Neroni; et qui occisus est ab Asprenate, qui tum regebat Galatiam ac Pamphiliam.

[h] *Italia*] Regio et peninsula Europæ in latere meridionali, ad mare Mediterraneum. Hodie *Italia* fere integra, et aliquid *Allemaniæ* recentioris. Vide Tabulas et Chartas Geographicas Sansonis Geographi Regii. *Tillemonius.*

[i] *Post longam*] Veluti cor aut caput imperii Italia, pridem assuefacta triumphandis affligendisque extraneis gentibus, gloria sua et opibus totius orbis, illacessita, fruebatur. At nunc post longam sæculorum seriem etiam extraneæ gentes illam vicissim invadunt, raptant, agunt feruntque; nempe, per bella civilia, quibus ipsa theatrum scenamque præbuit.

Jam ab Annibale, et a bello sociali,

Haustæ aut obrutæ urbes,[j] fœcundissima Campaniæ[k] ora.[7] Urbs[l] incendiis vastata, consumtis antiquissimis delubris,[m]

sima regione Campaniæ. Roma ignibus desolata, absumtis vetustissimis templis,

7 Gronovius et Brotierus habent *et urbs.* Copulam omisit Pichena.

NOTÆ

aut Syllæ et Marii, fere nullas clades senserat Italia; nam bella civilia, præcipue Pompeii, et Cæsaris, Octavii, Sexti Pompeii, et Antonii apud alias gentes et provincias fere transacta.

j *Haustæ aut obrutæ urbes*] Significat in Campania haustas aut obrutas urbes prodigiosa illa ejectione Vesuvii montis, quæ sub Tito, qua duo oppida cum pagis multis obruta, *Herculaneum* et *Pompeii:* quin ille ipse naturæ magnus mystes, Plinius, periit eodem casu. Stat. de hac re eleganter: 'Mira fides. Credetne virum ventura propago, Cum segetes iterum, cum jam hæc deserta videbunt, Infra urbes populosque premi?'

Quod in Tacito de incendiis urbis est, intellige de Capitolio exusto sub Vitellio, et de igne triduano qui sub Tito. Vide Dionem. *Lipsius.*

Haustæ] Scilicet *flammis,* aut in genere ἀφανισθεῖσαι, eversæ quocumque tandem modo. *Savilius.*

Urbes] Sic Suet. Tit. 8. 'Quædam sub eo fortuita ac tristia acciderunt; ut conflagratio Vesuvii montis in Campania, et incendium Romæ per triduum totidemque noctes.'

Xiphilinus hoc Vesuvii incendium prolixe describit, additis circumstantiis et prodigiis, ex quibus hoc unum, sparsos ejaculante flammarum vi per Africam, Asiam, et Ægyptum cineres: 'Romam usque se diffudit,' inquit, 'aërem ejus opplevit, solemque obcuravit.' Plin. Epist. VI. 16. ad Tacitum, dum in describenda Patrui morte versatur, qui fumo cineribusque suffocantibus periit, eadem narrat.

Sequentium Imperatorum temporibus mons idem tantam eructavit ignium vim, ut disjectis Constantinopolim usque cineribus incolæ exstinguerentur; si non laborat historiarum fides.

Romæ autem conflagrantis casum fusa descriptione Xiphilinus prosequitur; alter vero ignis, sequente anno, multa in urbe depopulatus est. *Savilius.*

k *Campaniæ*] Campania provincia Italiæ regionis ad mare Tyrrhenum. Hodie partes fere dimidiæ provinciarum *Terræ laboris* et *Principatus citerioris;* vulgo *Terra di Lavoro* et *Principato Citra,* in regno Neapolitano. *Tillemonius.*

l *Urbs*] Supple *Roma.* Vide infra.

Urbs incendiis vastata] Hinc Suet. Vesp. 8. 'Deformis urbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare et ædificare, si possessores cessarent, cuicumque permisit.'

m *Consumtis antiquissimis delubris*] In quibus etiam exustum est *Pantheon* sub Tito nempe, cum et Capitolium tertio arsit, testis Dio. Refecit utrumque Domitianus. Cassiodorus in IX. ejus Consulatu: 'Insignissima Romæ facta sunt, forum Trajani, Thermæ Trajani, Meta sudans et Pantheon.'

Mox etiam *Pantheon* fulmine ictum

ipso Capitolio[n] civium manibus incenso:[o] pollutæ cærimoniæ:[p] magna adulteria:[q] plenum exiliis mare:[r] infecti cædibus[s] scopuli.[8] Atrocius in urbe sævitum.[t] Nobilitas,

ipso et Capitolio civilibus flammis combusto: violatæ et contaminatæ Religiones; famosa stupra; refertæ exulibus insulæ; polluta cruore saxa; et *major in urbe*

8 Ms. Ryckii *infecta····scopula.*

NOTÆ

conflagravit anno Trajani 13.; et ab Adriano restitutum est: testis Spartianus. Panthei Agrippæ altitudo 200. *pedum*, par latitudo fuit.

[n] *Capitolio*] Capitolium, mons octavæ regionis antiquæ Romæ. Hodie *Campidoglio* Italis, et *Capitole* Francis, in regione *Campitello*, et in parte fere media Romæ modernæ. In hoc monte erant varia Deorum templa, &c. *Tillemonius.*

[o] *Ipso Capitolio civium manibus incenso*] De quo infra III. 72. 'Id facinus post conditam urbem luctuosissimum fœdissimumque populo R. accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, Deis, sedem Jovis Opt. Max. auspicato a majoribus, pignus Imperii, conditam, quam non Porsena dedita urbe, neque Galli capta, temerare potuissent; furore principum exscindi.'

Capitolio] Quod deinceps bis conflagravit, nempe bello Vitellii, et rursus circa exitum Vespasiani, et mox a Domitiano magnifice mireque instauratum est.

[p] *Pollutæ cærimoniæ*] Intelligit incesta virginum Vestæ; sed forte Tacitus intellexit etiam ea, quæ sequuntur, *magna adulteria.* 'Nam' Augustus apud Tac. III. 2. 'culpam inter viros ac fœminas vulgatam, gravi nomine læsarum Religionum ac violatæ majestatis appellando, clementiam majorum suasque ipse leges egrediebatur.'

Et culpæ illæ, inter viros primarios fœminasque *vulgatæ*, vocari possint *magna adulteria.* Certe plebeiæ libidines non perinde evulgarentur. Et *magna adulteria*, veluti magnæ conjurationes.

Et si quæ *connexa Cæsari*, seu propinqua principis, esset *adulterii* manifesta, eo ipso *majestatis delator arcessebat*, II. 50.

Pollutæ cærimoniæ] Hæc et omnia quæ sequuntur, usque ad has voces, 'non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem,' de Domitiano præcipue intelliguntur, quæ malo fato et temporum injuria intercepta sunt.

[q] *Magna adulteria*] Magnarum nobilium familiarum adulteria. *Ferrettus.*

[r] *Plenum exiliis mare*] *Mare* pro *insulis:* sic Ann. IV. Seriphum vocat *Saxum: Seriphium* per contemtum; istius enim generis pleræque erant insulæ, in quas relegati ibant.

Insulæ illæ deportationi assignatæ erant, *Pandateria, Planasia, Cercina, Seriphus, Gyarus, Cythera, Amorgus, Donusa, Trimerus, Baleares, Sardinia, Naxus*, et fortasse aliæ. *Savilius.*

[s] *Infecti cædibus scopuli*] Relegati in insulam plerumque secunda jussione submovebantur in Paludes aut Promontoria, sic clandestinis cædibus perituri: aut forte τὸ *scopuli* hic sumitur pro *insulis*, ut antea *mare.* Savilius.

opes,[u] omissi gestique honores[v] pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa, quam scelera; cum alii Sacerdotia et Consulatus, ut spolia, adepti,[w] Procurationes[x] alii et interiorem[9] potentiam,[y] age-

sævitia. Claritudo, divitiæ, spretæ habitæque dignitates pro scelere, et ob bonas artes certissima pernicies. Et præmia accusatorum perinde infesta et odiosa, ac crimina ipsa, quæ accusabantur; *cum* delatorum *alii obtinentes Sacerdotia, et Consulatus veluti prædam, alii procurationes, et in gratia flagranti* apud domi-

9 Budens. *inferiorem.*

NOTÆ

Scopuli] *Scopuli* sunt insulæ. Sunt enim tam exiguæ tales insulæ, ut potius Rupis seu Scopuli instar sint, quam agri aut regiones cultu hominum dignæ.

[t] *Atrocius in urbe sævitum*] Recte. Imago enim sævitiæ cædiumque multa in insulis et provinciis, major in ipsa urbe. *Lipsius.*

[u] *Nobilitas, opes*] Sic scribit Xiphil. de Nerone; ‘ omnibus enim apud ipsum crimen publicum fuit virtus, nobilitas, opes,’ &c. cui in omni crudelitatis genere velut suppar Domitianus. *Savilius.*

[v] *Omissi gestique honores*] Xiphil. Herennii Senecionis meminit, quem Domitianus interemit; quod post quæsturam, reliquo vitæ tempore, ad majores dignitates non aspirasset.

Tacit. in Agric. ‘ Salarium tamen Proconsulari solitum offerri et quibusdam a se ipso concessum, Agricolæ non dedit (Domitianus,) sive offensus, non petitum,’ &c. *Savilius.*

Omissi] Quia imperitantes sic velari segnitiem et dissimulari otii cupidinem putabant: et quia spreti honores, hinc major fama, unde et exitium. Alibi Tac. negata provincia *dignationem addiderat.*

[w] *Consulatus ut spolia adepti*] Sallust. in fragm. ‘ Dictitare sese Consulatum ex victis illis quasi spolia cepisse.’

Ut spolia adepti] Tempore Tiberii cum proditionis accusatus esset Libo Drusus, ‘ bona damnati inter accusatores dividebantur, et præturæ extra ordinem datæ iis qui Senatorii ordinis erant.’ Tac. Ann. II.

Rursus et Ann. III. ‘ Hunc (Titium Sabinum,) Latinius Latiaris, P. Cato, P. Rufus, M. Opsius prætura functi, aggrediuntur cupidine Consulatus;’ describens non illud, quod hæc narratio designat tempus, sed actiones per omnia huic tempori similes, alios potius homines, quam alios hominum mores. *Savilius.*

Spolia] Non quod accusatos spoliarent Consulatu, sed quia delatores accipiebant Consulatus ut prædam et præmia scelerum; erant veluti *Spolia* ex Republic. rapta tales Consulatus. Tac. IV. 42. ‘ Cum ex funere Reipublicæ raptis Consularibus spoliis, septuagies sestertio saginatus, et Sacerdotio fulgens,’ &c.

[x] *Procurationes*] ‘ Procurator,’ inquit Cicero pro Cæcina, ‘ dicitur is, qui omnium rerum ejus, qui in Italia non sit, absitve Reip. causa, quasi quidam pæne Dominus est; hoc est, alieni juris Vicarius.’ Appian. vertit, ὁ τὴν ἀποδημίαν ἐπιτροπεύων.

Ex generali vocis istius significatione postea in usum venit specialis, qua notat eos, qui in singulas destinabantur provincias, (præter præsides

rent, verterent[10] cuncta[z] odio et terrore.[a] Corrupti in do-

nantes, *omnia in Repub. agerent et ferrent. Servi solicitati adversus dominos*

10 Brotierus legit, *agerent, ferrent cuncta.* Ita Rhenanus et recentiores. Vulgo Mss. et veteres editiones, *agerent: verterent cuncta odio et terrore: corrupti, &c.* [Sic et Flor.] Quod quoque non displicet. In Ms. Reg. *verterent cuncta. Odio, &c.* Brotier. Florentino consentit etiam Bud. Eam priscam lectionem cum Bern. Freinsh. Bip. reposui, interpunctione adhibita, quæ et Mureto et Acidalio placuit. Rhenanus temere ex ingenio textum mutarat. *Oberlin.*

NOTÆ

aut legatos,) ut rationarium, aut publicos reditus collecturi.

Dio l. LIII. 'Procuratores vocamus eos, qui recipiunt, atque ex officio expendunt publicos reditus.'

Tac. in Agric. introducit querentes Britannos; 'singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi; e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona sæviret.'

Fuit autem non tam dignitas, quam privatis obeuntium commodis indulta potestas, Romanis nobilibus delegari solita, aut principum libertis; in genere, spectatissimæ fidei ministris. Atque hæc muneris origo.

Secundario admovebantur explorandis legatorum actis, quandoque et ipsis necandis ex speciali mandato immittebantur.

Erat et cum minores provincias obtinerent præfecti cum jurisdictione, vocati tum *procuratores cum potestate* aut *vicepræsides.* Hoc lib. 'Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, et quæ alia procuratoribus cohibentur.'

A Claudio inprimis plurimum huic officio auctoritatis accessit, cujus meminit Ann. XII. 60.

Et Tiberio Imperante, Pontius Pilatus, sub quo Christus passus est, procurator tantum erat, non legatus aut præses: Ann. XV. 44. *Savilius.*

Procurationes] Sic Cornelius Fuscus sub Galba, dein et sub Flavianis infra: sic et Halotus veneficio Claudii infamis, tamen procuratione amplissima exornatus sub eodem Galba, favente haud dubie Icelo, seu Vinio.

[y] *Et interiorem potentiam*] Hac potentia apud Augustum Mæcenas et Sallustius floruere. Tac. Ann. III. 30. qui per ambitionem ad honores quidem non enitebantur, sed principibus grati placide moderandis eorum consiliis se ingerebant; hi ex illis quos interioris admissionis appellant. *Savilius.*

Interiorem] Ut Sejanus apud Tiberium, Callistus apud Caium, Tigellinus apud Neronem, L. Vitellius apud Claudium, hi nempe ut plurimum præcipua instrumenta scelerum, dein et exitii principis et imperii.

[z] *Agerent, verterent cuncta*] Frequens hæc loquendi forma T. Livio, veluti cum milites ait, *agere ferreque* omnia.

Agerent] Puto sic leg. *agerent, ferrent* cuncta odio et terrore: nempe, ut Vinius, et Laco odio flagitiorum onerabant senem principem, destruebantque; simul et terrore, ob potentiam et auctoritatem in Repub. ipsam Rempub. perdebant et principem; sic agebant, ferebant cuncta *odio et terrore.*

Vel etiam odio proprio in optimum quemque, et terrore, cuncta perdebant hi magistri dominationis interiori gratia præpollentes apud Galbam; cujus Pædagogi appellabantur.

Agebant, ferebant, id est, omnia trahebant, rapiebant, prædabanturque

minos servi,[b] in patronos liberti; et, quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.[c] Non tamen adeo virtutum sterile sæculum, ut non et bona exempla prodiderit.

3. Comitatæ profugos[d] liberos matres: secutæ maritos in exilia conjuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides:

offensione et metu; et liberti adversus patronos; et per familiares subversi, cum inimici non reperirentur. Non tamen usque *adeo bonis exemplis infœcunda et defecta* illa *ætas, ut non etiam egregia* virtutum *documenta protulerit.*

Fugientes filios secutæ parentes; comitatæ viros in exiliis uxores; cognati constantes; firmissimi generi; pervicax constantia servorum etiam adversus cruciatus.

NOTÆ

pro libidine, omnia sus deque vertebant; nempe oderant et odio habebantur, et illo odio onerabant principem; simul metum et terrorem incutiebant, cum omnia raperent, et sævitiam Galbæ ostentarent pro nutu *usuri sene et facili principe.*

Agerent, ferrent] Sic in Dialog. orat. de Vibio Crispo et Eprio Marcello delatoribus atrocibus, qui auctoritate et eloquentia omnes bonos exterruerant aut subverterant.

[a] *Odio et terrore*] Nam invisi delatores, iidemque formidati. *Lipsius.*

Odio] Nempe proprio ipsorum servorum in dominos odio. Corrupti suo odio servi, et ipso odio servili abutebantur mali principes in dominorum perniciem, dum illud odium in servis foverent per præmia amplissima in exitium Reip.

Terrore] Quia, nempe, eos terrebant atrocitate suppliciorum tormentorumque, ni indicium profiterentur adversus dominos, sicque constantiam eorum labefactabant, corrumpebantque ingenia servilia, quæ se ipsis haud satis firma, et ultro sunt ad perfidiam promta.

[b] *Corrupti in dominos servi*] Spectat ad Domitianum maxime. Nam ille vulgo usus delationibus et opera servorum.

Plin. Panegyr. 'Non enim jam servi, principis nostri amici, sed nos sumus. Nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti; unoque salutis publicæ signo, illud, ut sic dicam, servile bellum sustulisti.' *Lipsius.*

Olim, ex Senatusconsulto, servus in caput domini torqueri non poterat: 'Sed Tiberius callidus et novi juris repertor, mancipari singulos actori publico jubet, scilicet ut in dominum ex servis salvo Senatusconsulto quæreretur.' Ann. II.

Postea *servorum indicia* non expressa tormentis, habita in testimoniis exceptione majoribus, neque lucalenta abfuit merces. Ann. XVI. in accusatione Petronii; 'corrupto ad indicium servo.' *Savilius.*

[c] *Quibus deerat inimicus, per amicos oppressi*] Exemplum hujus rei insigne in Barea Sorano et Cliente perfido, ubi etiam addit Tac. 'Æquitate Deum erga bona malaque documenta.' Et IV. 1. 'Nec deerat egentissimus quisque ex plebe, et pessimi servitiorum, prodere ultro dites dominos; alii ab amicis monstrabantur.'

[d] *Comitatæ profugos*] Harumce virtutum et exemplorum illustrium historia famaque periit cum libris Taciti. Hæc haud dubie evenerant sub Domitiano.

supremæ clarorum virorum[e] necessitates;[1] ipsa necessitas[f] fortiter tolerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cœlo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim unquam atrocioribus Populi Rom. cladibus,[g] magisve justis[h] indiciis[2] approbatum est, non esse curæ Deis[i] securitatem nostram, esse ultionem.

Extremæ illustrium virorum necessitates, ac ipsa mortis *necessitas constanter accepta; et celebratis veterum mortibus æquales obitus. Præter varios eventus exitusque rerum humanarum, cœlo soloque ostenta, et fulgurum terrores, et futurorum indicia, læta, mœsta, obscura, evidentia. Nec enim* alias *unquam violentioribus Romanæ gentis cladibus, aut magis certis signis innotuit, Deos non incolumitati nostræ, sed vindictæ providere.*

1 Existimat Cl. Ernestus hic desiderari aliquid, unde virtus eluceat, ac forte olim fuisse scriptum: 'Supremæ clarorum virorum necessitates fortiter toleratæ.' Ego vero nihil omissum sentio. Nonnihil enim est exempli in supremis clarorum virorum necessitatibus, plurimum in necessitate fortiter tolerata. *Brotier.*—2 Male Mss. et veteres editiones, *Magis vetustis.* Bene autem, *indiciis.* In Ms. Reg. et mediis quibusdam editionibus, *judiciis.* Idem.

NOTÆ

[e] *Supremæ clarorum virorum necessitates*] Quibus nempe adacti illi ad mortem, quibus mors indicta seu imperata est. Jussa illa dominantium *necessitates* erant.

Necessitates] Sunt proprie jussa dominantis, quibus nempe adigebantur clarissimi viri ad mortem sibi consciscendam: ideoque vocantur Tacito *supremæ* necessitates.

[f] *Ipsa necessitas*] Nempe *necessitas* mortis tolerandæ, seu mors ipsa. Hinc addit, pares tum fuisse exitus illos 'clarorum virorum laudatis antiquorum mortibus.' Nempe Brutorum, Catonum et similium.

Necessitas fortiter tolerata] *Necessitas*, mors, exitium, et *exitus* idem sunt. Tac. Hist. I. 72. 'Donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremæ necessitatis nuntio,' &c.

[g] *Cladibus*] Possit huc referri quod habet Cicero pro Sex. Roscio Amerino: 'Etenim si Jupiter Optimus Max. cujus nutu et arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes delevit, fruges perdidit. Quorum nihil perniciei causa, divino consilio, sed vi ipsa et magnitudine rerum factum putamus; at contra commoda quibus utimur, lucemque qua fruimur, spiritumque quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri videmus.'

[h] *Justis judiciis*] Id est, argumentis ita certis et evidentibus, ut dubitare aut refragari nemo possit.

[i] *Non esse curæ Deis*] Impium, impium tuum dictum, Tacite: etsi non imprudens; nam humano ingenio si rem libras, cum tot clades, tot tristia, tam rara in bonos præmia, quid nisi advigilare Deos tantum censeas in pœnas? atqui nos scimus aliter: nec rem metimur ex iis modo quæ sunt, sed quæ futura.

4. Ceterum, antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum,[j] quid ægrum fuerit;[k] ut non modo casus eventusque rerum,[l]

Ceterum priusquam propositum opus *aggrediar, referre libet, qualis tum fuerit conditio civitatis, quis animus aut affectus legionum, quis status provinciarum, quid in universo orbe firmum, quid invalidum fuerit; ut non solum discantur accidentia*

NOTÆ

Qui vindicem tantum Deum statuit, tollit ex Deo, quod est Dei, immo quod Deus; vim beneficam, salutarem, et adjuvantem. Itaque, homo, sile; et tecum alter ille tenebrio, qui clamat: 'Felix Roma quidem, civesque habitura superbos, Si libertatis superis tam cura placeret, Quam vindicta placet.' A quo, fallor, aut tu sumsisti. *Lipsius.*

Non esse curæ] 'Cæsar,' Titus expulsis delatoribus, 'ingenti animo securitati nostræ ultionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est,' ait Plin. Paneg.

Gemina Deorum beneficia spectans, quod et nocitura propulsent, et læsos ulciscantur; magis religiose, quam æqualis ejus, Tacitus hoc et aliis quibusdam locis sentire de illis videtur; Ann. 14. 'Prodigia quoque crebra et irrita intercessere.' Ann. XVI. 'Exutus omnibus fortunis et in exilium actus,' (Cass. Asclepiodotus) 'æquitate Deum erga bona malaque documenta.'

Et tamen alibi excidere sibi ea patitur, unde tangi sacrorum cura judicetur, suspensus velut, et ancipiti medius inter dissolutam Polybii hac in parte negligentiam, et superstitiosam Livii anxieque operosam diligentiam, qui Romanæ historiæ principes. *Savilius.*

Non esse curæ Deis securitatem] Aliud tamen sentit et eleganter exprimit infra l. IV. 74. ubi Gallos sic alloquitur Cerialis: 'Nihil separatum clausumve. Et laudatorum principum usus ex æquo, quamvis procul agentibus; sævi proximis ingruunt. Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, et cetera naturæ mala, ita luxum, vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt, donec homines: sed neque hæc continua, et meliorum interventu pensantur,' &c. scil. cura Deorum.

[j] *Validum*] Vertunt, *quid validum, quid infirmum aut imbelle.* Sed potius intelligit Tacitus, quæ partes in Repub. quæ in exercitibus, aut provinciis valerent, bene haberent, aut ægrescerent; quæ pars in corpore imperii valida, sana, et integra, et quæ ægra aut corrupta; quæ nempe suspecta, dubia, et in proclivi ad res novas, et quæ ad subvertendas ceteras Reipub. partes prona et parata foret.

[k] *Quid ægrum fuerit*] Infra disces, ubi sic habet: 'Plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur.'

Et postea: 'Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemtu inertiæ destruebant.'

Aliaque multa ægra in tanto corpore, quod semel emotum non potuit statim coalescere, aut ad sanitatem redire, nisi post ingentem agitationem fluctuationemque tot partium inter se dissidentium.

Quid ægrum fuerit] Cum his describat Tacitus motus affectusque civium

qui plerumque fortuiti sunt,[m] sed ratio etiam causæque[n]

eventaque rerum, quæ sæpe ex casu et *fortuna pendent, sed* simul *etiam ratio cau-*

NOTÆ

ac sociorum, habitumque animorum toto imperii orbe; intelligenda hic loci est sanitas animorum, aut ægritudo.

Intellige igitur, quid *validum* usquam in animis omnium mortalium fuerit, quid scilicet spectaret ad Rempub. habendam; et quid *ægrum* etiam in animis hominum fuerit, scilicet ad perdendam subvertendamque Rempub. Tacitus infra: 'Varios motus animorum non modo in urbe apud patres, aut populum, aut urbanum militem conciverat.'

[l] *Ut non modo casus eventusque rerum*] Historiæ laudem absolvit, non casuum eventuumque narratio, sed quibus singula causis gesta sint, quibus ignoratis, frugem non fecerit lector ex mero actorum diario: 'Non perinde curam habere debent,' inquit Polybius, 'illi, qui scribunt historiam aut legunt, ipsorum facinorum ac principiorum, seu causarum, et eorum, quæ simul aut postea peraguntur. Nam si quis sustulerit ex historia et quo consilio, et quomodo et cujus rei gratia, et utrum quod factum est finem egregium habuerit, quod historiæ reliquum est, labor quidem fuerit, at non utile studium; et statim quidem ea oblectat lectorem; in futurum vero nihil prorsus juvat, nil conducit.'

Sempronius Asellio apud Gell. v. 18. 'Scribere bellum, quo initum consule et quomodo confectum sit, et quis triumphans introierit, et quæ in eo bello gesta sint, iterare; non prædicare autem interea, quod Senatus decreverit, aut quæ lex rogatione lata sit, neque quibus consiliis ea gesta sint; id fabulas pueris est narrare, non historias scribere.'

Et Dionysius: 'Αρχαιολόγ. v. 57. sic et l. xi. atque illud est, unde Theopompus eidem Dionysio (in fragmentis) tantopere laudatur.

Tacitus, hoc loco, nobis historiæ scribendæ præformat imaginem, ductis velut lineamentis, ubi sine controversia regnat: historici esse, explicandis consiliis et rerum causis incumbere.

Alio deinde naturali theoremate præit, (sed impari successu) 'quod eventus plerumque sunt fortuiti,' quorum scilicet vel causæ nullæ sunt, vel ignotæ.

Vero propius abfuerit, si sumas in νοημάτων διαιρέσει, id est, *notionum divisione.* Sed in συνθέσει, id est, *compositione,* infelicius se expresserit, qui ad hæc notionum dissidia, coalescere negantium, haud attendit. *Savilius.*

Casus] Distingui forte possit inter *casus* et *eventus*, ut casus a fortuna sint, eventus a prudentia. Hoc loco, *qui plerumque fortuiti*, idem forte est ac si scripsisset, *quorum plerique fortuiti sunt.*

Igitur eventus vel mere fortuiti, et tum *ratio* repetenda sit ex fortuna sola: sin aliter, nec mixti sint, si nempe ex solo consilio pendent, tum prudentia erit. Si a fortuna simul et consilio orti videantur eventus, ex utrisque repetenda ratio, sive causa eventuum.

At certe pauci sunt eventus quos universos, et ex omni parte sola fortuna regat; pauci, quos sola prudentia. Immixta rebus omnibus fors est, arbitra certe rerum gentiumque fortuna est.

[m] *Qui plerumque fortuiti sunt*] Ulcus hic, nisi fallor, etsi tectum. Si enim casus eventusque rerum fortuiti, quo-

NOTÆ

modo remittis me ad causas? aut cur ubique tam multus tu, tam serius in iis explicandis?

Censeo immissa negatione scribendum, *qui plerumque haud fortuiti sunt*, ad rem et ad verum certe, si non ad Taciti mentem. *Lipsius.*

Mihi sanus et integer locus videtur; nam eorum etiam quæ fortuito aliquando accidunt, ut regnorum mutationes ac vicissitudines, bellorum exitus et similia, causas nihilominus historici afferunt, cum illud præcipue muneris sibi injungant, ut rationem et causas cujuscumque rei perquirant, aut veras aut quas pro veris imaginantur.

Multa quoque a principibus casu et inopinato fieri sæpe videmus, quæ tamen prudenti consilio præmeditata scriptores nobis persuadere conantur.

Attamen facilius simpliciusque interpretarer, scriptorem nihil prodesse lectoribus, si casus tantum eventusque rerum in historia memoret; nam hi plerumque fortuiti esse solent: sed rationem simul causasque adjicere debent historici, ut quilibet ea quæ *fortuito* casu obtigere, ab iis quæ *consilio* sunt acta, discernere possit. *Pichena.*

Qui plerumque fortuiti sunt] Est, in quibus plurimum fortuna potest, qui ex fortuna pendent, et sæpe contra expectationem eveniunt; adeo ut ex illis solis cognitis ad consilium capiendum nihilo sis instructior; ut non sint magistri et auctores rerum gerendarum.

Ex quibus nihil discas, nisi fortuitum, nisi fortunæ donum, nisi quid egerit; cum de partibus decerneret transigeretque fortuna; hoc est, huic ex sententia rem, illi asperam fœdamque provenisse.

Sed ea fortuna comes virtutem ducem habuerit, an destituerit; unde extiterit, continuetur; mutet ac sese circumagat; secundum meliores, an deteriores, et quare, dederit; tibi quod ab alio capias exemplum, quod sequare, aut fugias; nequaquam ex hoc opere providebis.

Et sæpe joco ac ludibrio fortunæ, ex his postprincipiis, seu ex exordio, filoque et serie ac decursu rerum, temporum, consiliorum, quæ ad ista viam munierunt, abunde colliges.

Sic Suet. Ner. 23. 'Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse fortunæ. Illos ut sapientes et doctos viros fortuita debere excludere.'

Gell. XIV. 1. 'Id minime ferendum censebat, quod non modo casus eventaque quæ evenirent extrinsecus, sed consilia quoque hominum ipsa, et arbitria, et varias voluntates, appetitionesque, et declinationes, et fortuitos repentinosque animorum impetus moveri, agitarique desuper e cœlo putarent.' *Gronovius.*

[n] *Causæ*] Quas causas describit Tacitus, cum tradit quales fuerint motus, seu habitus animorum in urbe, in provinciis, et exercitibus universi Imperii Romani.

Incipit igitur a patribus, seu a Senatu populoque Romano, et ab urbano milite, et describit, quales in urbe fuerint Quirites, quales in curia patres, qualis habitus animorum, quales prætoriani in castris, quales in aula potentiores amici, aut liberti, qualis et ipse princeps, quales et extranei milites, seu auxiliares, qui tum in urbe agitabant, cum destitutus est Nero, et ascitus Galba urbem ingressus est.

Dein percurrit provincias, et qui in his exercitus, Hispaniam, Gallias, Germanicos exercitus, Britanniam, Illyricum, Orientem, Syriam, Judæam, Ægyptum, Africam, Mauritanias, Rhætiam, Noricum, Thraciam, ipsamque Italiam, et alias inermes

noscantur. Finis Neronis[o] ut lætus, primo gaudentium impetu, fuerat, ita varios motus animorum, non modo in urbe, apud Patres, aut populum, aut[1] urbanum militem,[p] sed omnes legiones Ducesque conciverat:[r] evulgato Imperii ar-

sæque eventuum percipiantur. *Exitus Neronis, ut jucundus primo lætantium instinctu fuerat, ita diversos affectus animi incitavit, non solum in civitate apud patres, aut plebem, aut apud urbanas cohortes, sed et cunctos exercitus et præpositos*

1 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, *apud populum, apud Urbanum militem.* Eleganter quidem;

NOTÆ

provincias. Qui motus habitusque animorum sunt haud dubie veræ causæ, aut certe proximæ occasiones bellorum civilium.

Et hisce occasionibus, seu causis utuntur proceres, seu principes, in ambitionem: aliud obtendunt, aliud agunt; et, prætextu boni publici, hi sæpe Rempublicam lacerant, distrahunt, ac subvertunt; et sæpe favorabili in speciem Reipub. vocabulo abutuntur in ejus perniciem.

[o] *Finis Neronis*] Anno Romæ conditæ 821. Christi 68. cum imperasset annis 13. mensibus 7. diebus 28. ut Dio refert, vel paulo minus annis 14. teste Suetonio. *Tillem.*

[p] *Aut populum, aut urbanum militem*] Qui duplex, *prætorianus et urbanus* proprie dictus. Utrumque genus apud Tacitum continetur nomine *militis urbani.* 'Miles urbanus longo Cæsarum sacramento imbutus.' Rursus, 'ne urbano quidem militi satis confisus;' solos specifice prætorianos intelligens.

In sua significatione, et *prætorianis* diversa, cum dicit alibi, 'addidit classi urbanas cohortes et plerosque e prætorianis.' Iterum: 'quod raro alias, prætorianus urbanusque miles in aciem deducti.'

Quando vero aut altera, aut utraque species significetur, ex loci circumstantia sensus ostendet. *Savilius.*

Aut populum] Finis Neronis varios motus animorum conciverat, et apud Senatum, et apud populum, et apud urbanum militem, simul et omnes etiam toto orbe legiones, ducesque exercituum, et præfectos provinciarum, et provinciales ipsos commoverat spe rerum novarum et mutationis, seu imperii, seu principis.

Urbanum] Qui triplex, nempe *prætorianus*, qui præfecto proprio; *urbanæ cohortes*, quæ præfecto urbis; et *vigiles*, qui præfecto vigilum parebant. Licet urbanæ cohortes et vigiles, uno nomine, *urbani* dicuntur.

Sed, præcipue, hic intelligendus *prætorianus* miles, quia illorum præcipua auctoritas in asciscendo principe; nam ceteri magis custodiæ urbis destinati, quam justæ militiæ. Attamen in motu illi civili, ut et ipsi gladiatores assumti inter inania belli, seu speciem paratus, illi et pars maxima turbarum in urbe.

Nam præpollebat præfectus urbis. Certe tamen infra 20. 'exauctorati Tribuni; e cohortibus urbanis Æmilius, e vigiliis Fronto,' a Galba nempe. Quia suspecti et ex metu dominantis, quasi possent res novas moliri, aut jam moliti essent.

[r] *Omnes legiones ducesque conciverat*] Cave interpreteris, Neronis finem omnes legiones ducesque concivisse: sed sic: *Finis Neronis ut lætus, &c.* varios motus animorum, non modo apud patres, &c. sed etiam apud omnes legiones ducesque conciverat.

cano,[s] posse Principem alibi, quam Romæ[t] fieri. Sed Patres læti,[u] usurpata statim libertate, licentius,[v] ut erga Prin-

seu legatos commoverat: *patefacto* nunc *dominationis mysterio, posse eligi principem alibi, quam in urbe. Sed Senatores alacres vindicata propere libertate, auden-*

NOTÆ

[s] *Evulgato Imperii arcano*] Intellige exemplum rei factæ loco non suo, cui præcedentia tempora nihil par dederunt. Ex prisco instituto princeps Romæ creandus erat, et urbe primaria petendus Imperator, neque in contrarium exemplum extabat.

Tanti autem non erat observata loci solennitas apud eum, qui electionis jus armis tueri posset, neque adversantes experiretur subjectos.

Arcanum illud Imperii Galba vulgavit, et suæ in Neronem fortunæ ista aura velificatus, idem jus aliis in se dedit; et hoc usi milites Germani in eligendo Vitellio.

Sic Plutarchus memorat: 'Agite, Vitellium eligentes, omnibus mortalibus ostendamus, Hispanis et Lusitanis meliores nos esse, seu digniores, qui Imperatorem creemus.' Sic etiam Tac. Hist. II. 'Nam posse ab exercitu principem fieri, sibi ipsi Vitellius documento est.' *Savilius.*

[t] *Principem alibi quam Romæ*] Olim enim ita judicabant. Liv. l. XXVI. 'Rem mali exempli esse Imperatores legi ab exercitibus; et solenne auspicatorum comitiorum in castra et provincias, procul ab legibus magistratibusque, ad militarem temeritatem transferri.' Sed nunc alia tempora, alii mores. *Gronovius.*

Illud arcanum Imperii occultaverant Cæsares, et in eo summa rerum verti videbatur, ne princeps nisi e familia Cæsarum, nec alibi quam Romæ fieret; sed excisa illa stirpe in Nerone, seu potius per Neronem, statim evulgatum est illud novum et grande mysterium aulæ veteris.

Romæ] Roma urbs Latinorum populorum in Latio provincia Italiæ, fuit caput Imperii Romani. Hodie vocamus *Rome.* Apud Italos et Hispanos nomen antiquum retinet, urbs est primaria provinciæ Campaniæ Romanæ et status Ecclesiastici, sedesque summi Pontificis, sive Papæ. *Tillemonius.*

[u] *Sed patres læti*] Hæc etiam historia periit, scil. cum l. XVI. Annalium, quo descripserat Tacitus finem Neronis et initia Galbæ.

[v] *Libertate, licentius*] Illi statim sacra Diis fecerunt, celebratis, quasi per publicum gaudium, festis. Alii Pileati tota urbe discurrerunt, quasi reciperata libertate. Sed certe illi magis 'sine principe quam in libertate.' Tum in Senatu propositum, ut in delatores inquireretur.

Quod certe spectabat ad multos ex potentissimis; et quodam modo respiciebat auctoritatem majestatemque dominantis. Et sic arcana imperii quasi tentabantur; quasi sic subverteretur lex majestatis, quæ veluti præsidium esset principis, et firmissimum columen principatus.

Itaque omnes delatores et reliquiæ factionis Neronianæ uno eodemque Senatusconsulto damnantur, sanctumque, ut 'more majorum punirentur.'

Qua tamen in re, ut graviori, et quæ multam ex Repub. peteret ac vindicaret, consuli prius debuit Imperator electus. Sicque igitur usurpabant libertatem, paulo licentius, ut *erga novum principem.*

Quod patebit exemplo Vespasiani, seu Muciani infra; qui talia supplicia, seu judicia adversus summos et prævalidos delatores vetuit. Et tum etiam in vilia tantum capita vindicatum, et sic perpetua Reip. et legum

cipem novum et absentem; primores Equitum proximi gaudio Patrum; pars populi integra, et magnis[w] domibus annexa,[2] clientes libertique[x] damnatorum[y] et exulum, in

tius, ut in principem nondum firmatum, nec præsentem; illustrissimi equitum fere pares lætitiæ senatorum: pars plebis incorrupta, et claris familiis affinis, clientes et liberti damnatorum et exulum animum sustulerant: contra *vulgus miserum ac*

sed non favent libri. *Brotier.*—2 Ita Mss. et libri editi, præter Pichenam, qui, Lipsii conjecturam secutus, emendavit, *annexi clientes.*

NOTÆ

ludibria fuere usque ad Nervam et Trajanum: nam Titus statim raptus.

Sic etiam et ipse Galba invectus in urbem, Tigellinis et Halotis similibusque portentis veniam dabat. Et viles victimas immolabat, vel a Pædagogis suis corruptus; vel innata et propria mobilitate ingenii. *Capax imperii* visus, *nisi imperasset.*

Licentius] Lib. Hist. II. 'Recens Galbæ principatu censuerant patres, ut accusatorum causæ noscerentur:' et Hist. IV. 42. Jam vero *accusatores*, et delatores, habentur *inter instrumenta Imperii;* non magis absurde quam Locusta, Claudio et Nerone Imperantibus, 'nuper veneficii damnata et diu inter instrumenta regni habita.' Annal. XII.

Certum enim est, multos bonos principes, aut minus malos, pro accusatoribus stetisse. Mucianus, Vespasiani os, 'censuit prolixe pro accusatoribus.' Hist. IV.

Helvidius Priscus institutam Eprii Marcelli accusationem ex decreto quodam, *dubium an voluntate Galbæ*, subito destituit. *Savilius.*

[w] *Pars populi integra, et magnis*] Recte lectio vulgata. Loquitur de parte populi honestiore, et annexa magnis domibus, per affinitatem nimirum.

De libertis autem et clientibus damnatorum, quomodo dicitur magnis domibus annexos fuisse? Certe istud *annexum* pertinet ad partem populi integram, causamque continet, cur illa gavisa fuerit nece Neronis: at liberti clientesque damnatorum aut exulum gaudebant, quod patronos suos hac ratione vindictam, aut spem maturi reditus adeptos esse crederent. *Freinshemius.*

Pars populi integra] Id oppones vel iis quorum status amissus, qui damnati, et exules; vel potius plebi sordidæ, et circo ac theatris suetæ, et sic bene *integra;* id est, non corrupta aut coinquinata pessimis voluptatibus Neronis flagitiisque.

Et revera sic opponit Tacitus partem populi *integram*, plebi sordidæ, et scenæ lasciviæque suetæ; ut et clientes libertosque damnatorum opponit deterrimis servorum, aut iis, 'qui adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur,' &c.

Integra] Flagitiis Neronis haud immixta, quam opponit plebi sordidæ infra: *plebs sordida et circo ac theatris sueta.*

[x] *Libertique*] Si clientes libertique damnatorum gaudebant, a fortiori et clientes procerum, qui statu integro salvoque.

[y] *Damnatorum*] Vertit interpres Gall. 'Factio proscriptorum spe erecta.' At certe errat, vel genio ac licentiæ versionis nimis indulget, nulli enim proscripti sub hisce principibus rerum dominis, nulla factio.

Quæ enim partes damnatorum, qui per scopulos et insulas sparsi et dis-

spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris[z] sueta, simul deterrimi servorum,[a] aut qui, adesis[b] bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti et rumorum avidi.

5. Miles urbanus, longo Cæsarum sacramento imbutus,[c] et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu,[d] quam

maculosum, circo et theatris assuetum, etiam et flagitiosissimi servorum, aut qui, dilapidatis opibus, per infamiam Neronis sustentabantur, tristes et sermonum cupidi erant.

Prætorianæ cohortes æterno in Cæsares obsequio assuetæ, et ad deserendum abdicandumque Neronem fraude magis, et alieno *instinctu, quam sua sponte impulsæ;*

NOTÆ

palati, qui vix cœlum liberum habuere? Qui in exiliis vix animam trahebant, omnibus opibus, forte et veris amicis destituti, omnique commercio mortalium prohibiti erant.

[z] *Circo ac theatris*] 'Duas res anxius optat, Panem et Circenses.' Juvenal.

[a] *Deterrimi servorum*] Hæc forte præcise non omni ex parte spectant ad Neronem; nam potuerunt esse *deterrimi servi*, etiam si egregie imperasset Nero, etiam si non malus princeps fuisset. Et potuit tales colluvies labare et deprimi animis, sublato malo principe, etiam si non foveret eos largitionibus.

Certe illi non erant servi Neronis; sed malus princeps servos omnes deterrimos fovebat adversus dominos.

Et forte eos alebat Nero congiariis publicis, et ceteram plebem sordidam. Hinc tales 'mœsti et rumorum avidi.' Ideoque suspensi, erecti et exciti fine Neronis.

[b] *Aut qui, adesis*] Intelligit cives, et ingenuam plebem, vel et ipsos proceres.

[c] *Cæsarum sacramento imbutus*] Sic Ann. l. XIV. 'Prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos.' *Savilius.*

Imbutus] A condito imperio, obsequio amorique Cæsarum devinctus addictusque miles ille: infra, 'a Nerone assuefactos, ut haud minus vitia principum amarent,' &c.

[d] *Arte magis et impulsu*] Nymphidius, affirmato Neronem fuga delegisse Ægypti latebras, et facta donativi spe, Galbæ nomine, trigesies mille sestertium in singulos, et quinquies in exteros, plusquam aut posset aut vellet, facile persuasit, ut desererent, a quo, ut putabant, desererentur, et in Galbæ verba jurarent. *Savilius.*

Arte magis] Nempe Nymphidii, qui prospera militum fama, cum affirmasset Neronem destinare fugam in Ægyptum, et fecisset spem ingentis donativi nomine Galbæ, facile prætorianis persuasit, ut Neronem desererent, a quo se deseri ipsi putabant; et hac arte in verba Galbæ adacti prætoriani Nymphidio tum præfecto prætorii e loco Fenii Rufi.

Arte magis et impulsu] Nymphidii nempe. De quo sic Plutarch. Galba: 'Nymphidius, ut urbanum omnem militem, et prætorianum Galbæ adjungeret, promisit iis viritim septem mille et quingentas drachmas,' seu triginta sestertia; sunt nostro more 750. coronati; 'reliquis extra urbem mille ducentas quinquaginta drachmas,' seu quina sestertia, quæ, nostro more, sunt 125. coronati.

Distributi 750. coronati 20. millibus urbanorum militum, sunt 15,000,000. quindecim milliones coronatorum.

Et distributi 125. coronati ducentis millibus legionariorum, sunt 25. milliones coronatorum, seu quinque et septuaginta milliones librarum.

suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis[e] ac præmiis eundem in pace, quem[1] in bello, locum, præventamque gratiam intelligit apud Principem, a legionibus[f] factum; pronus ad novas res,[g] scelere insuper Nymphidii[h] Sabini

ubi animadvertere, neque tribui pecuniam sibi *nomine Galbæ promissam, neque magnis officiis aut præmiis eundem locum* esse *in pace, qui in bello; et* etiam *occupasse gratiam legiones quæ principem creassent; promtæ* ultro *ad nova consilia, concitantur etiam et crimine Nymphidii Sabini præfecti* earum, *qui principatum*

1 Ita bene Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, *qui in*

NOTÆ

[e] *Meritis*] Neque eundem esse locum, seu occasionem magnis meritis ac præmiis in pace, ut in bello: hinc bellum malunt, quam sterilem pacem sub Galba, frustrati donativo; ideoque ultro proni ad res novas prætoriani, prætereaque et scelere Nymphidii, qui sibi imperium moliebatur, conciti illi et irati tumebant, utpote conscii conjurationis illius.

[f] *Legionibus*] A legionibus Hispaniensibus, nempe, quæ Galbam elegerant. Unam legionem ex more habuit Hispania, alteram conscripserat Galba.

[g] *Pronus ad novas res*] Omnes causas affert, quibus incitabantur prætoriani ad res novas, nempe ad eligendam alium a Galba principem; scilicet, quia non sponte sua asciverant Galbam, quia non dabatur donativum ejus nomine sibi promissum, quia plerisque manebat conscientia, rebellasse ipsos cum Nymphidio præfecto, cujus criminis vindictam suspectabant ex Galba, priscam severitatem usurpante.

Dein, assueti juventæ Cæsarum et Neronis, incusabant senium et avaritiam Galbæ; metuebant etiam severitatem disciplinæ ejus, olim in castris legionum Germanicarum celebratam. Metuebant, ne ad difficiliorem militiam traherentur.

Nam fere iners miles urbanus, et pinguis ac nitidus, dediscebat ultro munia belli. Præterea excidit Galbæ vox caligis infesta, 'legi a se militem, non emi.'

[h] *Scelere insuper Nymphidii*] Crimen ingens et principale Nymphidii fuit, quod dedisset et dare potuisset imperium Galbæ, ac deturbare Neronem. Crimen hominis nimium meritum, et quod vix toto imperio exsolvere potuisset Galba. Sic statim magna merita ingrata principi, cum exsolvi non possunt.

Suet. Cal. 26. 'Leve ac frigidum sit, his addere, quo propinquos amicosque pacto tractaverit,' &c. 'Et in primis ipsum Macronem, ipsam Enniam adjutores imperii: quibus omnibus pro necessitudinis jure, proque meritorum gratia cruenta mors persoluta est.'

Sic et Curt. lib. VI. 'Bessus: Se in præcipiti et lubrico stantem, consilium a præsenti necessitate reperisse. Darium quoque, cum occidisset Bagoam, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem sibi interemisset.'

Quia se a Galba odio haberi et sperni vidit Nymphidius post tantum meritum, et quod tanta auctoritate

Præfecti, Imperium sibi molientis, agitatur.[2] [i] Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus:[j] sed,[3] quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia;[k] nec[4] deerant sermones, ‘senium atque avaritiam Gal-

sibi vindicare cogitarat. Et Nymphidius sane in ipso conatu occisus. Sed licet oppresso rebellionis duce, tamen *durabat* adhuc *plerisque prætorianorum conscientia* defectionis; *neque deerant rumores, quibus* multi senectutem et parcimoniam

bello; [at sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.*—2 Gronovius mallet, *agitatus.* —3 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. veteribusque editionibus, *et quamvis.*—4 In Mss. Bodl. Jes. et mediis quibusdam editionibus, *neque deerant.*

NOTÆ

polleret apud milites, ideo et novum scelus ausus est, ut post proditum Neronem, proderet et Galbam, et imperium sibi ipsi vindicaret. Hoc Nymphidii scelus præcipuum et extremum.

Nymphidii Sabini] De quo Plutarchus Galba: ‘Nymphidii mater suebat vestes; hæc fuerat olim uxor Callisti. Sed natus erat Nymphidius, priusquam coïsset cum ea Caligula. Nymphidius putabatur filius Martiani gladiatoris, quem amasset ipsa olim ob famam, et eum forma referebat magis quam Caium.’

[i] *Agitatur*] Malim, *agitatus:* non enim cum maxime fiebat illud, sed jam ante adventum Galbæ factum erat. *Gronovius.*

Melius, *agitatur*. Nam antea, *præventamque gratiam* intelligit; nec res hic pro tempore, quo gestæ sunt, narrat Tacitus. Nymphidius in ipso conatu oppressus.

Cum Nymphidius cognovisset Laconem et Vinium obtinere præcipuum in aula locum, usurpare imperium voluit, et quidam etiam eum nocte proxima deducere in castra, et eum salutare imperatorem statuebant.

Sed Honoratus tribunus, oratione habita apud milites, tali electioni obstitit, fecitque ut prævalerent partes Galbæ. Interim, clamore exorto, accurrens Nymphidius cum paucis, in ingressu telo petitur, et hinc fugiens, in tentorio militis necatur.

[j] *Oppressus*] Finita oratione Honorati tribuni prætor. appetente nocte, exoritur clamor in castris, quo perculsus Nymphidius, accurrit etiam, orationem meditans; sed cum portas valli prætoriani clausas reperisset, invitus prospera Galbæ precatur; sicque admissus, in ingressu tamen telo appetitur; dein et in tentorio militis, cum eo fugisset, occiditur.

[k] *Conscientia*] Nec frustra: nam in conscios, seu socios Nymphidii statim cædibus et sævitia grassatus est Galba, præcipue in Mithridatem Ponticum, qui rugas et calvitiem Galbæ objectabat; eoque risu, seu joco, suaserat Nymphidio ut raperet imperium.

Etiam sæviit in Cingonium Varronem pariter annexum sceleri Nymphidii; et qui ipsi orationem formarat, quam habere apud prætorianos in castris parabat.

Igitur plerisque prætorianis manebat conscientia defectionis, etiam postquam dux et auctor sublatus esset.

bæ' increpantium.[5] Laudata olim et militari fama[l] celebrata severitas ejus angebat aspernantes[6][m] veterem disciplinam, atque ita XIIII. annis a Nerone assuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur.[7][n] Accessit Galbæ vox,[o] pro Republica honesta, ipsi anceps, 'legi a se militem,[p] non emi.' Nec enim ad hanc formam cetera[q] erant.

Galbæ *incusarent. Celebrataque olim et vulgata in castris ejus severitas* etiam *anxios habebat prætorianos, contemnentes priscam disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone habitos institutosque, ut perinde diligerent flagitia principum, atque olim bonas artes reverebantur. Adjecta Galbæ vox pro Republ. decora, ipsi* vero principi *periculosa,* conscribere se militem, non emere. *Nec enim ad hoc specimen cetera satis congruebant.*

—5 Ms. Corb. *increpantes.*—6 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *coaspernantes.* —7 Ms. Agr. et Ryckius, *venerabantur.* Alii tentant *reverebantur.* Eodem sensu accipi, *verebantur,* recte observat, Cl. Ernestus. *Brotier.*

NOTÆ

[l] *Militari fama*] Sic Suet. Gal. VI. 'A C. Cæsare Getulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, solenni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, ut manus pænulis continerent. Statim per castra jactatum est, Disce, miles, militare; Galba est, non Getulicus. Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque Barbaris, qui jam in Galliam usque proruperant, coërcitis, præsenti quoque Caio talem et se et exercitum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus provinciis copias, neque testimonium neque præmia ampliora ulli perciperent.'

[m] *Angebat aspernantes*] Rectius *coaspernantes.* Non modo prætorianos, sed et alios milites intelligit, qui etiam veteris militiæ severitatem horrebant; quippe sic et Syriacæ legiones, quibus Corbulo usus est adversus Parthos, per otium lasciviebant.

At si de prætoriano milite tantum id intelligis, id ita sume, ut alios sollicitos haberet *conscientia* partium Nymphidii, alios angeret severitas Galbæ, ita tamen, ut simul omnes in eo consentirent, ut veterem disciplinam velut ex composito aspernarentur.

Sic Suet. Galba XVI. 'Ceterum prætorianos etiam metu et indignitate commovit, removens subinde plerosque ut suspectos et Nymphidii socios; sed maxime fremebant superioris Germaniæ exercitus,' &c.

[n] *Virtutes verebantur*] Intellige, *reverebantur,* non tamen lege.

[o] *Galbæ vox*] Anno Romæ conditæ 822. Christi 69. *Tillemonius.*

[p] *Legi a se militem*] Sic Suet. Galba XVI. 'Præcipua flagravit invidia apud milites. Nam cum in verba ejus absentis jurantibus donativum grandius solito præpositi pronunciassent: neque ratam rem habuit, et subinde jactavit, legere se militem, non emere consuesse. Atque eo quidem nomine, omnes, qui ubique erant, exacerbavit.'

Sic olim, teste Plutarcho, Pompeius

6. Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco,[r] alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum[s] oneratum,[1] [t] contemtu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ

T. Vinius et Cornelius Laco, quorum alter mortalium pessimus, alter inertissimus fuit, postquam infirmum senem invidia scelerum suorum *onerassent*, etiam *fastidio*

1 *Onerabant* Brotier. probante Acidalio. At ceteri fere Edd. scribunt *oneratum*.

NOTÆ

Magnus: 'Cum milites non obtinuissent omnia quæ speraverant præmia, et rixari ac turbare vellent, nihil talia curare se dixit; immo se omissurum potius triumphum, quam militi adularetur.'

[q] *Nec enim ad hanc formam cetera*] Id est, non ad hanc regulam, seu normam, ceteræ partes imperii aut reipub. ut ad eam disciplinam et severitatem conformarentur.

Vel, cetera ipsius principis seu Galbæ non ad hanc formam, non ad hoc virtutis exemplar composita erant. Nam invalidum senem Vinius et Laco suis flagitiis onerabant.

Ad hanc formam] Nec cetera aulæ huic exemplo severitatis paria. Nam in quibusdam severus et intentus, at in aliis rebus incuriosus et socors Galba. Sæpe nimis se indulgebat tribus pædagogis, qui Rempub. agebant, ferebant, 'ut apud senem festinantes.'

[r] *Vinius et Cornelius Laco*] Sic Suet. Galb. 14. 'Regebatur trium arbitrio, quos una et intra palatium habitantes, nec unquam non adhærentes, pædagogos vulgo vocabant; hi erant Titus Vinius. legatus ejus in Hispania, cupiditatis immensæ; Cornelius Laco ex assessore præfectus prætorii, arrogantia socordiaque intolerabilis; libertus Icelus, paulo ante annulis . . . aureis ornatus.'

Et mox: 'his diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit et tradidit, ut vix sibi ipsi constaret.'

[s] *Odio flagitiorum*] Sic et Pompeius, Magnus licet, habuit circa se libertos et amicos, qui gloriam ipsius avaritia et aliis flagitiis destruerent.

Plut. in ejus vita: 'Magna quidem erat ejus potentiæ fama, nec minor ipsius virtutis et mansuetudinis; qua multa proximorum et amicorum flagitia occultabat, non sic a natura factus, ut eorum crimina prohiberet, aut puniret. Immo erga familiares sic se gerebat, ut eorum cupiditates et importunitates æquo animo ferret.'

[t] *Oneratum*] Id est, T. Vinius mortalium deterrimus, odio flagitiorum suorum onerabat: Corn. Laco ignavissimus contemtu suæ inertiæ destruebat Galbam.

Possit tamen ita intelligi, ut postquam uterque illum, odio flagitiorum suorum, onerassent, ipsi etiam principem contemtu inertiæ et socordiæ, seu senectutis destruerent.

Nam infra c. 12. 'Hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat; cum apud infirmum et credulum, minore metu, et majore præmio peccaretur.'

Potius tamen est, ut pædagogi illi, principem suum contemtu propriæ inertiæ subverterent. Quod non semel contigit, aut continget dominantibus.

iter[u] et cruentum,[v] interfectis Cingonio Varrone,[w] Consule

ignaviæ suæ *subvertebant. Lenta profectio Galbæ et crudelis, interemtis Cingonio*

NOTÆ

[u] *Tardum Galbæ iter*] Quo die Galba hoc iter susceperit, ex Hispania profectus, et Romam intraverit, cum historias inviderit nobis temporis injuria, exacte determinari non potest.

Ne tamen omittamus quod illustrando loco faciat, utque temporis rationem, alibi a nobis redditam, hic signemus, visum fuit annotare, quibus impulsi sumus, causas.

Primum Galerio Trachalo, Silio Italico Coss. 'Neapoli de motu Galliarum cognovit, (Nero) die ipso quo matrem occiderat.' Suet. Ner. 40. Agrippina autem occisa erat 'ipsis quinquatruum diebus.' Tac. Ann. XIV. et Suet. Ner. 34. et *quinquatrus* incidunt in diem 19. Martii. Ovid. Fast. III.

Constituto ergo tempore, quo Vienna aut Lugduno Neapolis petatur, colligere licebit, Vindicis rebellionem incepisse circa decimum aut duodecimum Martii.

Præterea Xiphilinus scribit, regnasse Galbam novem menses et tredecim dies, numerandos scilicet ab eo tempore quo accepit imperium in Hispania, ut ipse Xiphilinus notat, ubi enarrata finit Vespasiani tempora : adeo ut Galba mortuus quinto-decimo Jan. Tac. Hist. I. regnare cœperit primo aut secundo Aprilis. Nero tertio-decimo Octobr. Tac. Ann. XII. 'Et imperavit annis tredecim et mensibus octo, duobus exceptis diebus ; periit vero mense Julio.' Quæ duo simul consistere non possunt, utpote pugnantia.

Si enim mense Julio mortuus est Nero, excedit imperium ejus tredecim annos et octo menses. Sin hoc tantum tempus regni fuit, ut narrat Xiphilinus, mors ejus in mensem Julium non incidit.

Rursus idem Xiphil. scribit : 'Inde contingit, ut annus unus et duo ac viginti dies effluxerint a morte Neronis usque ad Vespasiani principatum. Sed primo Julii die Vespasianus auspicabatur imperium, Tac. Hist. II. ut Neronis mors incidisse debuerit in octavum Junii diem. Atque in hanc sententiam ire videtur Tacitus hoc eodem libro : 'Septem a Neronis fine menses sunt.'

Aurelius Victor dicit, *menses septem diesque totidem* imperavit Galba, computandos scilicet a Neronis morte, ut jam dictus exacte colligatur numerus.

Idem fere tempus, quo periit Nero, Vindicem in Gallia abstulit. Primus autem de morte ejus nuntius in Hispaniam ad Galbam penetravit, et paucis diebus interpositis, etiam de morte Neronis incitatissima perferentium opera. Plutarch. in Galba. Et constat nondum significatam fuisse Neroni Vindicis cladem. Neque enim aliter fieri poterat, quin Romæ ad istos rumores fuisset trepidatum.

Philostratus lib. v. de vita Apollonii : Id *nuntiabatur,* (Messanæ scil. ubi tum versabatur Apollonius,) fugisse *Neronem et Vindicem cecidisse ;* quasi de Neronis morte nuntius antevertisset illum de Vindicis clade apud Messanenses in Sicilia. Intra septimum diem Galba scivit per Icelum libertum Roma profectum, periisse Neronem. Plutarch. 'Roma venit Icelus,' (in Hispaniam scil.) 'vir libertinus, intra dies septem.'

designato, et Petronio Turpiliano,[x] Consulari: ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis,[y] inauditi[z] atque

Varrone, consule destinato, et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidii scelerum conscius, hic ut dux Neronis, non cognita causa damnati, *velut insontes*

NOTÆ

Dato igitur ad se instruendum tempore, Galba videtur iter ingressus circa Julii initium, et Romam, ut ex conjecturis vero propioribus statui potest, circa Septembrem insecutum; tardo, inquit Tacitus, itinere, via longa, et impedimentis gravi. *Savilius.*

Tardum Galbæ iter] Decreta tamen fuerat legatio lecta ex primoribus, addito mandato, præter gratulationum solennia, ut rogaretur Galba Romam properare. Plutarchus.

[v] *Et cruentum*] Sic Sueton. Galba 14. 'Quosdam claros ex utroque ordine viros suspicione minima inauditos condemnavit.'

Sic et Plutarch. 'Visus est, non legitime, neque populariter, licet juste, occidisse viros non ignobiles ante judicium.'

Sic et Sueton. Galba 11. 'Iterque ingressus est paludatus, ac dependente a cervicibus pugione ante pectus; nec prius usum togæ recuperavit, quam, oppressis qui novas res moliebantur, præfecto prætorii Nymphidio Sabino, Romæ, in Germania, Fonteio Capitone,' &c.

[w] *Cingonio Varrone*] Socius dicitur Nymphidii Varro, quia nempe Varronis ingenio formata erat oratio, quam apud milites recitare debuit Nymphidius in castris per noctem, cum se eligendum in principem proponeret. Per noctem prodiderat ille destitueratque Neronem, ita et nocte prodere Galbam cogitabat; in id oratione composita, pari perfidia.

[x] *Petronio Turpiliano*] Qui consul fuit anno urbis 814. Plutarchum sperno, sive librarium, in quo Τερτουλλιανὸς dicitur. *Lipsius.*

Petronio Turpiliano] De quo sic Plutarchus, Galba: 'Auxit offensionem mori jussus Petronius Turpilianus, vir consularis, et notæ in Neronem fidei. Quod in Africa Clodium Macrum, opera Triboniani, et Fonteium in Germania, ministerio Fabii Valentis, necavit, eo defendi potuit, quod ab iis arma exercitusque tenentibus sibi metuisset: sed Turpiliano, seni nudo et inermi, nihil obstabat, quin defendendæ causæ facultatem tribueret, si quam ipse Galba præ se ferebat modestiam, re ipsa usurpare voluisset.'

[y] *Dux Neronis*] Adversus Galbam, auctor Zonaras. Non placet illud *dux Neronis*: forte legendum, *ut fidus Neroni.*

Sic Plutarch. 'Quia non prodebat, neque odio habebat talem principem, cum ipse odio haberetur, cum nihil aliud commisisset, interfectus est.' *Gronovius.*

Non æmulatur Plutarchus Historiam Taciti prorsus ad verbum, licet eam legisse et transcripsisse videatur. An quia fidus Neroni Petronius, ideo dux Neronis non fuit? Immo dux ab ipso delectus erat, quia pridem ipsi fidus erat, ut patet supra, ubi de conjuratione Pisoniana.

Dux] Vere *dux* ille Neroni assumtus; neque enim omnibus fidere potuit, qui tot viros egregios subverterat. Cum igitur expeditionem pararet Nero adversus Vindicem, jam præmiserat Petronium illum, Rubri-

indefensi, tanquam innocentes,[2] perierant.[a] Introitus in urbem,[b] trucidatis tot millibus[c] inermium[d] militum, infaustus

interierant. Ingressus ejus *in civitatem, obtruncatis tot millibus inermium classia-*

—2 Frustra tentat Muretus, *tamquam nocentes.* Acidalius, *quamquam innocentes.* Innocentes vulgo habentur, qui inauditi et indefensi pereunt. *Bro-*

NOTÆ

um Gallum, et alios; igitur ille inter duces Neronis, et forte præcipuus. Supra l. xv. 71. 'Triumphale decus Petronio Turpiliano consulari ... tribuit.'

[z] *Inauditi*] Non certe *innocentes illi;* sed quia *inauditi,* velut *innocentes* in opinione malevolorum perierant. Sed quia novæ dominationi invisi illi, et turbidis rebus moliri occulte nova poterant, eos ideo inauditos, vi et jure dominationis propere occidi oportere judicavit Galba.

Urgebat res: et exemplum in se habuit princeps; nam missi a Nerone qui ipsum Galbam occiderent.

Miserat et ipse, qui Vespasianum interficerent in Oriente. Sed ille majore fato servatus est.

[a] *Tanquam innocentes perierant*] *Tardum Galbæ iter et cruentum* populis visum est, quia interfecit nobiles viros, et quia illi inauditi atque indefensi occisi erant, tanquam innocentes perierant; id est, sic occisi non cognita causa, innocentes periisse videbantur, seu existimabantur.

Plut. Galba: 'Non juxta præscriptum legum visus est Galba sustulisse ante judicium viros illustres, quamvis ipse eos juste occidisset.'

[b] *Introitus in urbem*] Sic Sueton. Galba 12. 'Præcesserat de eo fama sævitiæ simul atque avaritiæ,' &c. 'ea fama et confirmata et aucta est, ut primum urbem introiit. Nam cum classiarios, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, recusantes atque insuper aquilam et signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disjecit, sed decimavit etiam.'

Scribit Dio sævitia ista Galbæ periisse illorum ad septem millia, præter numerum ingentem eorum qui tunc liberati, postea decimati sunt.

[c] *Trucidatis tot millibus*] Miror interpretum consensum, quo vertunt *tot millia civium occisa,* putant fuisse cives: forte sic vocant, quia inermes illos dicit Tacitus; aut quia milites, legionarii: sed puto, nec cives, nec legionarii, nec proprie milites erant, sed *remiges,* teste Sueton. Galba 12. 'Nam classiarios, quos Nero ex remigibus justos milites fecerat, redire ad pristinum statum coëgerat,' &c.

Certe Nero in extremis indigens pecuniæ et militum, eos ex classe acciverat, ut in ordinem legionis componeret; sed illi proprie nec cives nec milites erant. Cives autem non occidit Galba; sed tantum nonnullos procerum, qui diversis locis novas res moliri putabantur.

Nota etiam ex Suet. Vesp. 8. qualis sortis homines essent illi classiarii: 'Classiarios vero, qui ab Ostia et Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes constitui aliquid sibi calcearii nomine, quasi parum esset, sine responso abegisse, jussit posthac excalceatos cursitare; et ex eo ita cursitant.' Sic et seve-

omine, atque ipsis etiam, qui occiderant,[e] formidolosus. Inducta legione Hispana,[f] remanente ea, quam e classe

riorum, infelix præsagio fuit, *atque ipsis etiam qui trucidaverant, metuendus. Invecta legione Hispaniensi* in urbem, *et remanente ea, quam e classiariis Nero dele-*

NOTÆ

ritatem in vilia capita exercuit Vespasianus, sed altiore prudentia, aut majore fato.

[d] *Inermium*] Puto, non omnino inermes illi classiarii, ut qui jam delecti et asciti a Nerone in numeros et ordinem legionis compositi erant: sed intellige *inermes* fuisse, comparate cum veris legionariis.

Et certe nonnulli strinxere ferrum adversus Galbam, cum advenit in urbem, tela et minas intentantes, nisi militiam legionariam illis concederet, quemadmodum Nero concesserat.

Quod non ausi forent sine armis, et certe in ferociam et scelus exarserant adversus principem electum; quamobrem et cæsis multis millibus, reliquos etiam postea decimavit Galba, dein et vinculis habuit, ut majestatis reos.

Sed mobilitate ingenii, aut inertia, et pravo pædagogorum consilio, eos mox liberavit in exitium suum et Reipub.

Inermium] Nondum instructi justis armis classiarii, quia nondum in ordinem aut numerum legionis compositi erant. Forte tantum gladiis instructi.

[e] *Atque ipsis etiam qui occiderant*] Cum per immanitatem sævit princeps, ipsis etiam satellitibus horrendus et invisus est.

[f] *Inducta legione Hispana*] Id est, ut mihi quidem videtur, *septima Galbiana*, conscripta a Galba ex habitis in Hispania dilectibus, ut volunt Tacitus Hist. III. Dio l. LV. et Sueton. Galb. 10. Quæ tamen in Illyricum ante ejus mortem missa videtur, Antonio primo legato imposito, ut hoc loco mentionem illius ratio non patiatur.

In seditione Othoniana nusquam occurrit *Hispana legio*, non in hoc Taciti libro, neque apud Scriptorum quenquam, nisi inter armorum turbas omnia pervagantes, soli ignave conquieverint. *Savilius.*

Inducta legione Hispana] Unam hanc legionem conscripserat Galba in Hispania, et propterea Galbiana dicta est, quæ in Pannoniam missa haud dubie, postquam urbem ingressus fuit Galba. Cur autem illam Tacitus inter causas motuum civilium recenset? Puto, nullam ea legio prioris motus materiam dedit, neque illius particeps fuit, dum viveret Galba.

At post Galbam, hæc legio fuit in partibus Othonis, dein Flavianorum; sicque in partem venit bellorum civilium: sed cur ab Othone stat legio Galbiana? vel forte consensu aliarum rapta, vel avaritiam Galbæ pertæsa, cujus novum imperium firmaverat, nullo vel exiguo accepto tanti meriti præmio. Vel potius, quia non amplius viveret Galba, et quo plures, tandem omnes concedebant.

Cur enim se darent Vitellio ignoto, potius quam propinquis legionibus et Othoni, qui forte primus auditus erat; aut potius Antonio Primo legato?

Idque partim forte ratione, partim necessitate. Quo plures, eo facile trahuntur omnes; nam aut certandum fuit, aut approbandus princeps quem legiones aliæ delegerant.

Hispana] Non quod esset legioni id

Nero[g] conscripserat, plena urbs exercitu insolito: multi adhoc numeri[3 h] e Germania[i] ac Britannia et Illyrico, quos

gerat, referta erat *civitas copiis insolitis: multæ præterea cohortes,* seu vexilla, *e Germania atque Britannia, et Illyrico, quas* copias *idem Nero selectas, ac præ-*

tier.—3 Sic bene Ms. Flor. editio princeps et recentiores. Ms. Corb. *multi*

NOTÆ

nomen, aut Hispana origine esset; sed quia in Hispania conscripta a Galba, et ex Hispania nunc Romam transvecta erat, *inductaque* in urbem simul cum principe.

Hispana] Non quod ex Hispanis conscripta est; sed quia habuit hyberna sua in Hispania, vel quia ibi delecta erat, scil. ex Hispaniensibus civibus Rom. qui in his partibus degebant.

Hispana] Hispania, regio et peninsula Europæ in latere meridionali ad Oceanum Atlanticum, et ad mare Mediterraneum. Hodie pars maxima recentioris *Espagne*. Tillemon.

[g] *Quam e classe Nero*] Jam olim legiones *classicæ*, si nummis fides, in quibus video: ANT. AUG. III. VIR. R. P. C. et parte altera: LEG. XVII. CLASSICÆ. *Lipsius.*

[h] *Multi adhoc numeri*] *Numeros* hic capio, *cohortes, manus, vexilla.* Crebrum id verbi sub ævum Taciti. Eo sensu Plin. l. x. epist. de Tironibus: 'Nondum distributi in numeros erant.'

Ulpianus: 'Exercitum, non unam cohortem neque alam dicimus, sed numeros multos militum.' Idem: 'Si quis militum ex alio numero tralatus sit in alium.'

Suet. Vesp. 6. 'Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper.' Claudian. 'Regnorum tractat numeros, cuneosque recenset.'

Nec *cohortes* solum in hoc nomen, sed paulatim venere etiam ipsæ *legiones*. Et credo hoc Sozomeno scribenti: τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσιν· *Romanorum legiones, quas nunc vocant numeros.*

Ac Capitolinum ita accipio in Macrino: 'Timuit autem et collegam, ne ipse imperare cuperet, quod si vel unius numeri consensus accederet; neque ipse recusaret, et omnes cupidissime id facerent.'

Quin noster ipse Tacitus hac voce iterum usus in Agricola: 'Quanquam transacta æstas, sparsi per provinciam numeri.' *Lipsius.*

Numeri] *Numeros* dicit, quod est veluti medium inter legiones et cohortes, seu alas. Non enim dixerint de una cohorte aut ala, *numeros;* nec etiam de legione; sed de multis simul cohortibus, aut alis, et de pluribus *vexillis*, ut hoc loco.

Nam *bina* illa *millia* forte præmissa sub quatuor *vexillis*, et vexillarii talis et talis legionis dicebantur.

Et Suetonio in Galba id appellatur *Vexillatio*, quia scil. plura erant vexilla; at si unum vexillum fuit, dicebantur *vexillarii*, verbi gratia, quartæ decimæ legionis; nec de uno vexillo *numeros* dici reperias.

Numeri] Hoc nomine intelliguntur omne genus copiæ militares, cohortes Rom. vexilla, vexillarii, turmæ, alæ et cohortes auxiliarium, omnia corpora militaria, præter legionem.

Forte non sic vocabant Legiones quæ integræ essent. Sed cum inde-

idem Nero, electos præmissosque ad claustra Caspiarum,[j] et bellum, quod in Albanos[k] parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.[4]

ire jussas ad portas Caspias, et bellum quod in Albanos agitabat, redire præceperat premendis conatibus Vindicis: quæ *magna novis cœptis materia, et ut non in certum aliquem pronus favore* miles ille, *ita audentem sequi paratus erat*.

---

ad hoc numero. Puteolanus, *multi ad hæc innumeri.* Quidam Mss. et libri editi, *multi ad hoc et innumeri.* Idem.—4 Acidalius malebat *parato.*

NOTÆ

finite loquerentur de copiis militaribus, et legiones et cohortes et vexilla et alia id genus, uno eodemque *numerorum* vocabulo comprehendere potuerunt.

[i] *Germania*] Pars Belgicæ regionis in Gallia, divisa a Romanis in duas provincias, nempe *Germaniam superiorem* et *Germaniam inferiorem*, de quibus suis locis. *Tillemon.*

[j] *Ad claustra Caspiarum*] Supple *portarum.* Sunt vero ita angustæ, ut ea parte vix singula plaustra duci possint. *Lupanus.*

Sic Suet. Ner. 19. ‘Parabat (Nero) et ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senum pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri Phalangem appellabat.’ Hinc eos *electos* dicit Tacitus. Addit Xiphil. et de suscipienda in Æthiopiam expeditione cogitasse. *Savilius.*

Claustra Caspiarum] Portæ Caspiæ sunt transitus montis Tauri in parte septentrionali Mediæ regionis, et in Armenia majore.

Plinius v. 14. describit portas Caspias his verbis: ‘Causa portarum nominis eadem quæ supra, interruptis angusto transitu jugis, ita ut vix singula meent plaustra, longitudine octo mille passuum, toto opere manu facto. Dextra lævaque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per octo et viginti mille passuum. Angustias impedit corrivatus salis e cautibus liquor, atque eadem emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.’ Et c. xv. ‘Pratitæ, (Medorum populi,) tenent portas Caspias.’ Vide Strabonem l. xi. p. 522. et 528. De portis Caspiis et Caucasiis sic Plinius vi. 13. ‘Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti et inde missi hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio ad Caspias portas tendere dicebatur: cum peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter appositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt autem aliæ Caspiis gentibus junctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni.’ Hodie multi credunt hunc transitum esse prope Urbem *Derbent*, in provincia *Scirwan*, regni Persiæ, ad Septentrionem et Occidentem. *Tillemon.*

[k] *Albanos*] Albania, regio Asiæ ad mare Caspium. Hodie pars major provinciæ *Scirwan*, in regno Persiæ recentioris, et ad mare *Kulsum*. Tillemonius.

7. Forte congruerat, ut Clodii Macri[l] et Fonteii Capitonis cædes[m] nuntiarentur.[1] Macrum, in Africa[n] haud[2] dubie turbantem, Trebonius Garucianus, Procurator,[o] jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, Legati legionum,[p]

Forte tum contigerat, ut nuntius afferretur, occisos esse Clodium Macrum et Fonteium Capitonem. Trebonius Garucianus procurator, mandato Galbæ, trucidaverat Macrum in Africa, procul dubio novas res molientem; Cornelius Aquinius

1 Budens. *nuntiaretur.*—2 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *res haud dubie turban-*

NOTÆ

[l] *Clodii Macri*] Certe Macer in Africa de occupando principatu cogitavit, sed sævitia et avaritia invisus sociis, statimque impar tantæ moli cognitus.

Fretus tamen consilio et opibus Crispinillæ, quæ ante ex intimis libidinibus Neronis, in Africam trajecit.

Hæc ipsa suasit Macro, ut impediret transvectionem annonæ in Urbem, unde certa fames: sed ille in conatu a procuratore Galbæ oppressus est.

[m] *Capitonis cædes*] Legati occidunt Fonteium, quod 'imperium a se oblatum respueret.' Habes quid simile apud Suet. Oth. 1. 'Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex pœnitentia præpositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire,' &c. Sic et puniri debuerant interfectores Fonteii.

At Galba nondum talia vindicare ausus, neque talia inquirebat, aut approbabat; ne pœnam auctoribus inferre cogeretur intempestive; nam ex utroque periculum instabat. Nondum tempus ulciscendi, tantum dissimulare potuit, quasi sibi, quasi imperio et Reipub. sic consulerent legati, licet eorum ingenia nosset.

[n] *Africa*] Africa proprie dicta, vel Africa minor, regio Africæ citerioris, ad mare Africum, partem maris Mediterranei. Hodie pars Orientalis regni *Alger*, atque regna *Tunis* et *Tripoli*, in Barbaria, sub clientela Turcarum.

Fuit etiam *Africa* proconsulatus et provincia Africæ minoris supra dictæ. Hodie pars regni *Tunis* in Barbaria. *Tillemon.*

[o] *Procurator*] Sæpe opera seu ministerio procuratorum occisi Legati provinciarum, virique alii illustres, jussu principum. Sic maxime horrebat Galba procuratores Neronis in Hispania.

Et parum abfuit, quin occideretur ipse a servis, quos ipsi, veluti paratum regium, circumdederat procurator, quasi per honorem.

[p] *Legati legionum*] *Legati* hoc libro triplex est significatio. Prima notat eum qui, in publica causa, alio occupandus mittitur: 'Censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos.'

Secunda, *legatus* aut *legatus Consularis*, aut *Consularis* simpliciter, *præsidem* designat, aut illum, qui cum vicario imperio imponitur regendæ provinciæ aut exercitui: 'Othonem in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit. Hordeonius Flac-

interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem,[q] ut avaritia et libidine fœdum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a Legatis,[r] bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac[3] dolum[s] compositum ultro:[4] et Galbam mobilitate ingenii,[t] an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistre accepta: et inviso semel Principe,[5] seu bene

et Fabius Valens legati legionum, priusquam eis imperaretur, interemerant *Capitonem in Germania, cum eadem agitaret. Fuere, qui existimarent Capitonem, ut avaritia et luxuria turpis ac scelerosus fuit, ita a turbandarum rerum consilio procul abfuisse; sed legatos* eum *ad bellum impellentes, ubi persuadere non potuerunt, scelus ac fraudem ultro adornasse; et Galbam inconstantia animi, res quocumque modo gestas approbavisse, quia inverti non poterant, aut* forte *ne ulterius inquireret. Ceterum utraque nex infensis animis audita est, et infesto semel dominante, sive*

tem.—3 Budens. *ad dolum.*—4 Ryckii Cod. *ultro compositum.*—5 Frustra ten-

NOTÆ

cus consularis legatus aderat. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere.'

Tertia, qua *legatus legionis*, aut *legatus prætorius*, aut *legatus* simpliciter, intelligitur, (circumstantiæ singulas significationes discernunt,) præfectus legioni.

Unde tot erant legati legionum, quot legiones. *Cælius legatus vicesimæ* legionis. In Agric. et ubi de eadem legione eodemque viro agit: 'Quippe legatis consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus prætorius ad cohibendum potens.' 'Nullo legatorum Tribunorumve pro Galba nitente.' 'Fœdis legatorum certaminibus,' ὁμωνύμως neque refragante vocabulo, cum alter esset legatus consularis, alter legatus legionis. *Savilius.*

[q] *Capitonem*] Teste Plutarcho, Fonteius Capito legatus inferioris Germaniæ, cum quadam die juri dicundo præsideret, et causa cadens litigator Cæsarem appellasset, ipse Capito surrexit, altiusque ascendit subsellium, jusso homine qui appellabat Cæsarem perorare causam, velut in auditorio Cæsaris, quasi præsentis ac præsidentis, et quasi ipse Cæsar esset.

[r] *Sed a legatis*] Nempe a Cornelio Aquinio et Fabio Valente, qui ambo legati legionum in inferiori Germania, cum provinciæ et legionibus ibi summæque rerum præesset Fonteius Capito, cui successor datus mox Vitellius.

[s] *Crimen ac dolum*] Alibi, *crimen ac mox insidias.* Adeo ut, *dolum compositum esse*, æquivalere videatur τῷ δολοφονηθῆναι. *Savilius.*

Crimen] Id crimen potuisse sic componi a legatis, præcipue a Fabio Valente et a Julio Burdone præfecto classis Germanicæ, cujus cædem petit miles a Vitellio infra, clarissime patet ex sequentibus.

Nam statim obvium Vitellium elegerunt, licet ignavum, scelerosum, ac maculosum, et Reipub. indecorum. Nempe Valens et alii præpositi, avidi prædæ volebant scelera, et bella

seu male facta premunt.[6] Jam afferebant[u] venalia[v] cuncta[7] præpotentes liberti:[w] servorum manus[x] subitis avidæ, et,

egregie sive perperam facta omnia *obruunt*, et perinde odio sunt. *Jam* insuper *præpollentes liberti offerebant palam omnia cum pretio. Manus servorum repen-*

tat Gruterus, *invisum Principem*. In Mss. Flor. Reg. *inviso semel Principi*. Brot.—6 Sic bene Puteolanus. Sic quoque Ms. Bodl. in margine. Male Ms. Reg. et ed. pr. *præminuit*. Ms. Corb. *præmuniit*. Brot. ' Ryckii Cod. *premuntur*; quod ille præferendum putat.—7 Hoc quoque temere tentatur: primo a Pichena et Freinshemio, qui interpungi volunt post *cuncta:* et ita sententiam

NOTÆ

civilia, cujusvis ducis nomine, aut prætextu.

Et quia tanti sceleris ingratus fuit Galba, idcirco *Valens* novum et majus facinus audet: elegit Vitellium, cujus nomine et obtentu, in omne crimen, etiam eversa Repub., prorumperet.

[t] *Galbam mobilitate ingenii*] Sic Suet. Galb. 14. ' His diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit, et se tradidit, ut vix sibi ipsi constaret: modo acerbior parciorque; modo remissior ac negligentior, quam conveniret principi electo, atque illius ætatis.'

Mobilitate ingenii] Si constantia animi affuisset, debuit severissime advertere tali cædi, et vindicare facinus et principis et Reipub. causa; sed ipse senecta et *mobilitate ingenii*, modo atrociter puniebat, et, indicta causa, modo misere pœnitebat parcebatque.

Sic teste Sueton. 9. ' Varie et inæquabiliter provinciam rexit, primo acer, vehemens, et in coërcendis quibusdam delictis vel immodicus.' Sed id forte prudentia, ne adverteret Neronem, aut sic fingebat.

Forte hic loci sic se gessit, ne inquirere altius cogeretur, nec tempus vidit talia ulciscendi opportunum, et cum alioqui mutari non posset quod factum erat, quasi sibi factum imputaret, dissimulavit, forte ad tempus; sed fato præventus est.

[u] *Jam afferebant*] Id est, præterea *afferebant*, seu *offerebant*, quod idem est apud Tacitum; quasi diceret: Præterquam quod eæ cædes sinistre acceptæ sunt, etiam venalia cuncta afferebant præpollentes liberti: quæ res invisum in dies magis magisque principem efficiebat.

Suet. Galba 15. ' Nihil non per comites atque libertos pretio addici aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates,' &c.

[v] *Venalia*] Non tantum libertos, *venalia cuncta* attulisse crediderim; sed et plerosque interiores principis amicos. Infra enim ait, principatus potentiam divisam fuisse in T. Vinium consulem, et Corn. Laconem prætorii præfectum: nec minorem gratiam fuisse Icelo Galbæ liberto.

Ergo amici potentiores libertis. Ideo legendum et distinguendum puto: *Jam afferebantur venalia cuncta. præpotentes liberti*. Pichena.

[w] *Præpotentes liberti*] Præcipue Icelum intelligit, qui statim Helios, Polycletos, et alia prodigia Neronis adæquavit, aut superavit.

[x] *Servorum manus*] Ad ea auferenda, quæ subito fortunæ munere obvenerunt. *Pichena*. *Servorum manus avidæ*, et veluti famelicæ, repentinas opes congerebant, passimque rapie-

tanquam[8] apud senem, festinantes: eademque[y] novæ aulæ mala, æque gravia, non æque excusata.[z] Ipsa ætas Galbæ irrisui[a] ac[9] fastidio erat assuetis juventæ Neronis, et Imperatores forma ac decore[b] corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

tinis opibus *inhiantes, et* illi *velut apud senem avidi properabant: eademque recentis aulæ flagitia,* et *æque importuna,* sed *non perinde condonata. Ipsa senectus Galbæ et ludibrio et contemtui erat,* civibus *suetis adolescentiæ Neronis, et conferentibus* inter se *(ut populus solet) principes specie atque dignitate corporis.*

corrumpunt. De aliis, qui nocerent Galbæ, dixerat. Venit tandem ad avaritiam libertorum et servorum. Non bene etiam e suo cod. (Agr.) Ryckius dedit *offerebant*, quod cui non in mentem sponte veniat. Loquitur de iis, data opera, tanquam de mercatoribus, qui merces venales afferunt. *Ernest.* Pichena voluerat *jam afferebantur v. c.* Freinsh. *Iram afferebant v. c.* Acidalius *τὸ afferebant* delebat. Quod Lallemand ex Pich. et Freinsh. affert *offendebant*, apud istos non reperio. *Oberlin.*—8 *Tanquam* abest a quibusdam Mstis. —9 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolanus, *et fastidio*. A Ms. Reg. abest *et* ante *irrisui*, quod Brotierus servat. Ernestus mallet *irrisu*. Ryckius et Gronovius habent *et irrisui et fastidio.*

NOTÆ

bant, *tanquam apud senem festinantes.*

y *Eadem*] Eadem novæ, ac veteris seu Neronianæ aulæ mala, paria flagitia sub Galba ac sub Nerone; sed non perinde excusata, quia novus princeps Galba, novumque imperium ipsius adhuc nutabat; idque non perinde firmum, ac vetustæ opes Neronis.

Nempe Galba novus Imperator, invisusque ob senectam et nimiam severitatem; at Nero, ortu et natalibus Cæsar ac princeps, juventa, ludis voluptatibusque et largitionibus plebem et vulgus militum delinierat.

Sicque ei facile ignoscebant, si quid delinqueret. Sic facilius excusata flagitia prioris dominationis.

Eademque novæ aulæ mala] Eadem fere sævitia et avaritia. Nam cædes patratæ, opes raptæ ab amicis et libertis Galbæ, et alia similia, ut in Neroniana aula facinora perpetrabantur; sed non perinde excusata.

z *Non æque excusata*] Quis excusaret senem, et quem nuper privatum viderant, easdem calamitates expertum sub Nerone, easque adversantem? Quis novum principem et electum, quasi vindicem flagitiorum istorum quæ patrabat ipse, facile excusaverit?

a *Ipsa ætas Galbæ irrisui*] Sic Xiphil. 'Quia gladium per omne iter suspensum habebat senex, et invalidus articulari morbo, et sic multo irrisui fuit.'

b *Forma ac decore*] Ridiculus fere Galba, senio, rugis, calvitie, severitate, et pugione quem etiam tum gestabat appensum ex collo: sic eum Mithridates Ponticus derisit, cum persuaderet Nymphidio, ut raperet imperium. 'Absens,' inquit, 'Galba, aliquis est; sed statim visus Romæ, calvitie sua deridebitur.'

Et certe despectui admodum fuit

8. Et hic quidem Romæ, tanquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis,[c] Hispaniæ præerat

Et hic quidem in urbe status seu affectus *animorum fuit, in tanto numero mortalium. Ex provinciis, Hispaniam regebat Cluvius Rufus, vir eloquentia et domi*

NOTÆ

ejus senectus et orbitas, et propterea statim Pisonem juvenem adoptavit. Apud Suet. Galb. 20. acclamabant calones, cum caput ejus gestarent, 'Galba, cupide fruaris ætate tua. Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι· *adhuc mihi robur firmum est.*' Idem Suet. de milite qui caput amputavit: 'Et quoniam capillo præ calvitie arripere non poterat, in gremio abdidit.'

[c] *E provinciis*] Puta, Cæsaris, quas hic spectari arbitror. Augustus enim post pugnam Actiacam, cogente scilicet senatu, cum accepisset principatum, cœpit dividere provincias.

Atque illas quidem pacatas, neque hostibus obnoxias senatui populoque tradidit; hasce inimicorum terris objectas, et ad extrema imperii remotas, ceterasque facile rebellionis et armorum metu turbandas sibi retinuit; abiitque in successores institutum.

In speciem quidem id agi videbatur, quasi derivatis in se molestiis et periculorum incertis, senatui indulgeret, non suspectam securitatem: sed clam et reipsa potentiam intendebat, inermi senatu, cum sic veteranas sub signis cohortes haberet.

Senatus et populi provinciæ, ut Strabo lib. XVII. Dio lib. XXXIII. scribunt, mox enumerandæ, quas Tacit. Ann. XIII. (nisi me conjectura fallit,) 'publicas provincias' vocat: fuerunt *duæ Consulares*, *Africa* cum Numidia, et *Asia:* sic dictæ, quod iis regendis imponerentur consulatu functi.

Cum in reliquas, sufficeret gessisse minores magistratus, quæ erant *decem prætoriæ*, Bætica, Narbonensis, Sardinia cum Corsica, Sicilia, Epirus, Macedonia, Achaia cum Thessalia, &c. Creta cum Cyrene, Cyprus, Pontus et Bithynia.

Provinciæ, quas sibi retinuit Cæsar, fuerunt Hispania Tarraconensis, Lusitania, Gallia Lugdunensis, Belgica, Aquitania, Syria, &c. Cilicia, Ægyptus, Dalmatia, Mœsia, Pannonia, et Rheni ripa Gallica, nomine *superioris et inferioris Germaniæ* cognita, etiam in hunc usque diem *Germaniæ* appellationem servans; sed quam in sua descriptione Cæsar Galliæ attribuit cum magna Belgicæ parte, ignarus alterius Germaniæ, præter eam, quæ apud scriptores, consecutis deinde temporibus, Γερμανίας μεγάλης, id est, *magnæ Germaniæ*, ad differentiam titulum accepit, Rheni interiori ripa terminatæ.

Cum tamen Tacitus hoc libro, vocabulo *Germaniæ* complectatur semper duas illas alias provincias, sic appellatas, quod Germani, frequente Rheni transitu, in istas regiones deductis migrarent coloniis, et paulatim translatum quoque hæreret locis nomen.

Cæsar Comm. l. II. Dio. l. LIII. Tac. Ann. I. et de moribus Germ. 28. harum duarum Germaniarum *superior*, ait Dio, erat ἡ μετὰ τὰς τοῦ ποτάμου (Ῥήνου) πηγὰς, id est, *ab exortu fluminis* (Rheni) porrigebatur Moguntiam versus, aut potius confluentes; *Infe-*

Cluvius Rufus,[d] vir facundus et pacis artibus,[1] • bellis[2] inex-

studiis conspicuus, belli inscius. Galliæ, præter favorem partium *Vindicis, proxime*

1 Faërnus et Ms. Agr. *pacis artibus clarus.* Heinsius, *pacis par artibus.* At retineri potest vulgata scriptura. Nempe, ob pacis artes erat bellis inexpertus. *Brotier.*—2 Ita Mss. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, *belli*

NOTÆ

τίον μέχρι τοῦ ὠκεανοῦ Βρεττανικοῦ, ad Oceanum usque Britannicum.

Præter dictas provincias, quicquid postmodum Romano adjiceretur imperio, ut *Britannia* sub Claudio, *Pontus Polemoniacus* et *Alpes Cottiæ* sub Nerone, *Dacia* sub Trajano, &c. assignatam ex divisione commemorata, Imperatori augebat portionem, *τῷ ἀεὶ κρατοῦντι προσετέθη, pars hæc semper imperatori adjuncta est.* Dio.

Provinciæ senatus, tam prætoriæ quam consulares, Proconsulum cura regebantur, sive illi Romæ gessissent consulatum, sive non.

Qui gubernandis Imperatorum provinciis imponebantur, *legati*, aut *legati consulares*, aut *proprætores* vocabantur: nisi quod procuratorum quandoque titulo mitterentur, ut antea observatum de minoribus provinciis.

Dio l. LIII. Tacit. hoc lib. de *provincia publica*, Gallia scilicet Narbonensi, 'Vinius,' inquit, 'proconsulatu Galliam Narbonensem' severe rexit, qui Consulatum nondum obtinuerat.

Video Ann. I. Granium Marcellum vocari prætorem Bithyniæ, quæ ex prima divisione inter *publicas provincias* recensetur; neque posterior quicquam ætas mutavit, ut colligitur ex Plinii epist. lib. X. 64. 55.

Ibidem Tacitus meminit quæstoris, ignotæ dignitatis in imperatorum provinciis; et sub Claudio 'damnatus lege repetundarum Cadius Rufus accusantibus Bithynis,' qua actione, si quid judico, nunquam pulsabatur legatus principis, qui munus suum obibat magis ex speciali mandato, quam jure officii.

Sed *proprætorem* quod attinet, res manifesta est Ann. XII. 31. de eodem cap. 40. Vitellius hoc libro appellatur 'legatus consularis inferioris Germaniæ; et Ann. IV. 'L. Apronius inferioris Germaniæ proprætor;' Suet. Neron. 40. 'Duce Julio Vindice, qui tum eam provinciam proprætor obtinebat,' id est, *Galliam Lugdunensem*, imperatori ex divisione dicta sepositam.

In Africa Caius Proconsuli, (erat id honoris nomen loco,) super induxit legatum, qui suo nomine milites curaret. Tac. Hist. IV. Dio. l. LIX.

Solus ille, qui Ægypto præerat, nec *legati*, nec *proprætoris* appellatione censetur, diciturque *præfectus Ægypti*, aut *præfectus Augustalis.* Alia nomina, ut *præsidis*, *rectoris*, *&c.* utrique provinciarum generi fuere communia.

Deinde habuerunt *provinciæ publicæ* additos procuratoribus quæstores; provinciæ *Imperatoriæ*, procuratores solos.

Dio. l. LIII. 'In provincias senatus et populi quæstores mittebantur sorte lecti.' Et, 'imperator procuratores mittit in omnes provincias, tam suas quam populi.' *Savilius.*

Lusitaniam, quæ Cæsaris provincia fuit, rexit per decem annos Otho quæstor.

[d] *Hispaniæ præerat Cluvius Rufus*] Id est, Hispaniæ Tarraconensi: hæc enim sola ex tribus, in quas partita

pertus. Galliæ,[f] super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono[g] Romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento.[h] Proximæ[i] tamen Germanicis[3] exercitibus Galliarum civi-

obstrictæ erant *jure civium Rom.* ipsis *concesso, et in futurum imminuto vectigalium onere. Vicinæ tamen Germanicis legionibus Galliarum nationes, non eodem decore*

inexpertus.—3 *Germanis* Brotier. e Mss. Reg. et Corb.; et sic Rhenanus, Gro-

NOTÆ

est omnis Hispania, provinciis, militem alebat; proprieque eam hoc Tacitus loco intelligit, seclusis quas pacatas, nec præsidiariis cohortibus insessas, postea appellat *inermes*. Lips.

Cluvius Rufus] Hic oratoria laude effloruit, scripsitque istius temporis historiam, Annalium XIII. et XIV. citatam; qui licet dignitatis suæ ornamenta deberet Galbæ, inter primos Othoni sacramentum dixit, Hist. I.

Imperiumque auspicante Vitellio, Romam rediit, non ademta Hispania, quam rexit absens. Tac. hist. II.

Plin. Epist. lib. IX. 19. occurrit mentio habiti inter Verginium et Cluvium Rufos colloquii. *Lipsius.*

[e] *Pacis artibus*] Supple *expertus;* quæ vox supplenda est ex sequenti voce *inexpertus.*

Sic alibi loquitur Tacitus, 'Dare imperium filio, tolerare imperitantem nequibat.'

Et alibi, 'Deesse terra nobis, in qua vivamus, in qua moriamur, non potest.'

[f] *Galliæ*] Gallia regio Europæ ad Oceanum occidentalem, et ad mare Mediterraneum. Hodie regnum *Franciæ;* cum regionibus *Allemaniæ, &c.* circa Rhenum fluvium, et parte *Italiæ* recentioris, circa Alpes montes. His adde comitatum Ruscinonensem, vulgo *Roussillon* in Catalaunia, provincia Hispaniæ hodiernæ. *Tillemonius.*

Galliæ] Non modo primores Galliæ, sed etiam universæ civitates obtinuere jus civitatis, et auro id jus emercati Galli a Vinio; Vinius a Galba expresserat, teste Plutarcho.

[g] *Recenti dono*] Quomodo *recenti?* et nonne jam pridem Galli isti Comati id adepti a Claudio? Clarum id e Taciti lib. XI. sed expedio.

Olim quidem jus civium adepti, non tamen promiscue, sed proceres tantum.

Caute ibi et circumspecte Tacitus: 'primores Galliæ,' inquit, 'quæ comata appellatur.'

Sed nunc ecce a Galba diffusum id jus in Gallos omnes, qui pro Vindice stetissent.

Plut. 'Inde et media ejus facta reprehensionem habuere: sicut de Gallis, qui Vindici adhæserant. Visi enim illi, non principis benignitate, sed pretio emisse a Vinio remissionem tributorum, et civitatem.' *Lipsius.*

Recenti] Nempe a Galba donati erant civitate Rom. Galli, qui in Vindicis seu Galbianis partibus fuerant.

Aliæ vero civitates Galliarum, quæ in partibus Neronis, seu Verginii et legionum Germanicarum, punitæ erant et mulctatæ finibus, aliarum civitatum opes et decus, velut ignominiam et injuriam suam interpretabantur.

[h] *Tributi levamento*] Certe et alias civitates nationesque tributis levarat Galba, ut patet ex Sueton. Vespas. 16. 'Non enim contentus, omissa sub Galba vectigalia revocasse, nova et gravia addidisse.'

[i] *Proximæ*] Ut Treveri, Lingones,

tates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademtis, pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur. Germanici[4] exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, soliciti[j] et irati,[5] superbia recentis victoriæ,

ornatæ, nonnullæ etiam terris ablatis, perinde ægreferebant opes seu præmia aliis collata, ac proprias injurias. Germanicæ legiones, quod maxime exitiabile in tanta mole virium, anxiæ et infensæ erant *arrogantia nuperæ victoriæ, et formidine,*

novius, Ryckius, et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et veteribus editionibus, *Romanis exercitibus*. In margine Ms. Harl. emendatum, *Germanis*. In Ms. Agr. *Germanicis*, quod servant Bipont. Edd. ante Rhenan. omnes *Romanis*.—4 [*Germani* Brotier. habet et Gronovius; et sic] Mss. Harl. Bodl. Jes. et editiones veteres. In recentioribus, *Germanici exercitus*. Cum jam editum sit supra, *Germanis exercitibus*, hic ferri potest, *Germani exercitus*. Si quis tamen utrumque locum mutatum vellet, ut emendaret, *Germanicis exercitibus* et *Germanici exercitus;* minime repugnarem: atque id foret ex communi usu. *Brotier*.—5 Lipsius mallet *elati*.

NOTÆ

forte et Lugdunenses; quia isti contrarii Viennensibus, quos regebat Vindex; quia illæ civitates vicinæ legionibus Germanicis, quia ipsis fœdere adjunctæ et Verginio; ideoque offenderant Galbam.

Infra 51. 'Infensa Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide.' Et cap. 53. 'Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat,' &c.

[j] *Soliciti*] Nempe *metu, tanquam alias partes fovissent*, at irati infestique, *superbia recentis victoriæ*, quod nempe non sibi vicissent, sed Galbæ, et legionibus aliis, quæ principem ascivissent in Hispania.

Supra de prætorianis: 'Præventamque gratiam intelligit apud principem a legionibus factum.'

Et infra 53. 'Nec deerant in exercitu semina discordiæ; quod et bello adversus Vindicem universus affuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat.'

Nempe Fabius Valens ibi legatus legionis audacior, primus in verba Galbæ suam legionem adegerat: quod exemplum secutæ legiones superioris Germaniæ; sed ægre et velut invitæ.

Soliciti et irati] Legit Lipsius *soliciti et elati*. Sed frustra. Erant soliciti metu, *quod alias partes fovissent;* et etiam *irati* superbia recentis victoriæ. Nec tantum elati erant superbia, sed et irati, quia nempe vicissent Galbæ et Galbianis, non sibi.

Nam tarde a Nerone desciverant, nec statim pro Galba steterant. Quod postea explicat Tac. c. 51. 'Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox præda gloriaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, præmia quam stipendia malebat.' Et infra: 'Sequanis Æduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi;' id est, irati: causa præcipua irarum, quia victores, opibus Gallorum inhiabant.

Soliciti et irati, superbia] *Irati* nempe quod non sibi, sed Galbæ et Galbianis vicissent. *Superbia* tamen quod Gallos vicissent ac perdomuissent: exin et *superbia* in alias nationes legionesque: *soliciti* etiam *et metu*,

et metu, tanquam alias partes fovissent. [6]Tarde[k] a Nerone desciverant; nec statim pro Galba[l] Verginius: an imperare voluisset, dubium; delatum ei a milite Imperium, conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam[7] qui queri non poterant,[m] tamen indignabantur.[x] Dux deerat, abducto

tanquam diversas partes juvissent. Ipsæ *lente a Nerone defecerant; nec statim a Galba Verginius* steterat: *an principatum cupiisset, incertum;* et *oblatum ei a legionibus certo constabat.* Ipsi *etiam* legati *qui de cæde Fonteii Capitonis queri nequibant, tamen irascebantur. Dux* ipsis *deerat, abstracto Verginio per speciem*

6 Ryckii Cod. *Qui tarde.*—7 Malebat Muretus, *etiamsi queri.*

NOTÆ

tanquam alias a Galba *partes fovissent.* Et certe pro Verginio, aut quocumque alio potius senserant, quam pro principe electo ab Hispano milite, per superbiam, et quasi contemtu aliorum exercituum.

[k] *Tarde*] Postquam profligatus Vindex gladio incubuit, instat miles Verginio, ut jure victoriæ sibi debitum imperium acciperet, alioquin se ad Neronem redituros. Nondum enim Romæ obiisse resciverant.

Hinc consternatus Galba, per literas rogat Verginium, ut simul curam libertatis et imperii capessere vellet, et tum destituto similis Galba, Cluniam secedit, et privatam vitam respiciebat.

Et etiam postquam occisi sunt alii competitores illius, Macer in Africa, et Capito in Germania, tum unus rivalis Galbæ differebatur Verginius, et tum etiam publicata morte Neronis, ita urgebatur a militibus, ut Tribunus stricto ferro juberet, aut illud, aut principatum accipere: sicque *tarde* descivere Germanicæ legiones a Nerone, nec statim pro Galba Verginius ipse, qui imperium senatus arbitrio remiserat.

[l] *Nec statim pro Galba*] De Galliarum defectione ductu Julii Vindicis discrepant auctores. Tranquillus motas C. Vipsanio et Fonteio Coss. ut ad extremum Ann. XVI. retuli.

Xiphilinus ex Dione scribit, Gallias sub finem imperii Neroniani defecisse.

Hoc verisimilius est, si Verginius Rufus, Cornelio et Xiphilino, cum Germaniæ præesset Vindicem repulit, sibique toties oblatum Imperium recusavit, cupiens decus pristinum S. P. Q. R restituere.

Quod ut præclare factum, sepulcro suo his versibus inscribi jussit: 'Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ.' Plin. epist. VI. Verginium autem, si, quod videtur, verius est, revocavit ipse Nero, qui illum ob nominis claritudinem expulerat, teste Tacit. Ann. XV.

Ceterum, qui patriæ imperium assereret, recte dicitur hoc loco, non statim a Galba stetisse. *Vertranius.*

Verisimilius est, alium hunc Rufum fuisse ab eo, qui expulsus a Nerone erat.

[m] *Etiam qui queri non poterant*] Intelligit eos, qui proditione infamaverant, aut alioqui in necem ejus consenserant. *Savilius.*

Bene *etiam qui*, nempe Germanici exercitus, seu potius Legati, qui Fonteium occiderant, quod occupare im-

Verginio,[n] per simulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum esse,[o] tanquam suum crimen accipiebant.

9. Superior[p] exercitus Legatum, Hordeonium Flaccum, spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, re-

benevolentiæ: quem non restitui sibi, *atque etiam in culpa esse, velut crimen suum interpretabantur.*

Superioris Germaniæ *legiones despiciebant Hordeonium Flaccum legatum, senectute et podagra laborantem, sine firmitudine* animi, *sine auctoritate: ne placido*

NOTÆ

perium voluisset; vel quod forte noluisset; et licet ii ipsi, qui occiderant, queri non possent, tamen occisum illum indignabantur.

Perpetrato enim facinore, tum ejus magnitudo intelligitur, et fremebant forte potius illi exercitus, quod rebus novis idoneum virum non haberent: hinc indignabantur.

Qui queri non poterant] Nempe Legati legionum inferioris Germaniæ, qui ipsi Capitonem occiderant, immisso centurione, quem infra occidit miles Germanicus, annuente Vitellio electo. Fabius Valens et Cornelius Aquinus legati, et Julius Burdo Germanicæ classis præfectus, præcipui auctores sceleris.

[x] *Indignabantur*] Quia illum occidissent, queri non poterant; indignabantur tamen, quod occidissent ipsi, et queri non possent, et simul quod accipere imperium noluisset. Malebant bellum, et ex bello prædam, quam pacem aut principem.

Hinc statim temere obvium asciscunt evehuntque Vitellium.

Forte et indignabantur, quod præmium non accepissent sceleris.

Forte etiam, ne quis successorum vindicaret scelus, nisi ipsi asciscere principem sibi obstrictum, properarent.

[n] *Abducto Verginio*] Qui obviam veniens Galbæ, modico honore exceptus est. Quod satis arguebat, reum esse oblati imperii, quamvis recusasset.

Abducto] Eum abduxerat secum in Urbem Galba, cum per Galliam ex Hispania in Italiam tramisit.

[o] *Reum esse*] Non legitime aut ordine judiciario. Quantum recordor, ἀπεῤῥιμένον ἀτίμως ait Plutarchus. *Savil.* Fuit reus criminis alieni. Hinc ipsum *reum* esse, tanquam *suum crimen* accipiebant milites. In talibus potuisse, voluisse vel noluisse, tamen magnum crimen est; et qui semel imperio ostentatus est, ad imperium confugere cogitur, si salvus esse velit. Quod Germanici exemplo satis compertum.

Reum] Reus hoc ipso est, quisquis imperio dignus censetur; reus et qui respuit. Sic Germanicus nocens visus Tiberio, licet oblatum imperium respuisset. Sic reus Verginius; et ideo ille modico honore exceptus est, licet relicta Germania, propere obviam Galbæ venisset. Plusquam majestatis reus ille, quem princeps velut imperii rivalem æmulatur, aversatur; et eo magis indignatur, quod jure indignari non potest. Eo gravior et pressior ira, quia nullæ causæ, nisi iniquæ.

[p] *Superior*] Germania superior. Vide notas infra cap. 12.

gimen;[1] adeo furentes infirmitate retinentis ultro[2] accendebantur. Inferioris Germaniæ[q] legiones diutius sine Consulari[r] fuere; donec, missu[3] Galbæ, A.[4] Vitellius aderat, Censoris Vitellii ac ter Consulis filius: id satis[5] videbatur.[s]

quidem exercitu, constabat *imperium; adeo vesani imbecillitate regentis ultro etiam incitabantur. Inferioris Germaniæ miles, diu sine* legato *consulari fuit; donec jussu Galbæ, Vitellius advenit, genitus Vitellio censore ac ter consule: id sufficere*

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *regenti.* Brotier.—2 Ita Mss. et veteres editiones ac recentiores. Beroaldus, *ultro etiam accendebantur,* et sic Ryckius et Gronovius.—3 Ms. Corb. *jussu Galbæ.*—4 Ita Mss. editio princeps et recentiores, probante quoque Ryckio. Puteolanus prænomen omiserat.—5 Lipsius emendat *fatis;* sed

NOTÆ

[q] *Inferioris Germaniæ*] Germania inferior, provincia Belgicæ regionis, in Gallia: hodie pars Archiepiscopatuum Ultrajectensis et Coloniensis, vulgo *Utrecht* et *Cologne,* Diœceses omnes Episcopatuum Leodiensis *Lyege,* et Namurcensis *Namur,* Diœcesis Archiepiscopatus Mechliniensis *Malines,* Episcopatus Antverpiensis *Anvers,* etiam pars Episcopatus Gandavensis *Gand,* et integri Episcopatus Middelburgensis *Middelbourg,* Boscoducensis *Bos-le-Duc,* et Ruremondensis *Ruremonde.*

Vel secundum divisiones temporales, Germania inferior veterum fuit ubi nunc est pars meridionalis Belgii Fœderati, vulgo *les Provinces Unies,* omnis ducatus Cliviæ *Cleves,* pars dominii temporalis Archiepiscopatus et Electoratus Coloniensis *Cologne,* integri ducatus Juliacensis et Limburgensis *Juliers et Limbourg,* dominium temporale Episcopatus Leodiensis *Lyege,* pars ducatus Luxemburgi *Luxembourg,* et pars comitatus Hannoniæ *Haynaut,* omnis comitatus Namurcensis *Namur,* pars ducatuum Brabantii et Gueldriæ *Brabant et Gueldre,* et aliquid comitatus Flandriæ *Flandre:* hi status sunt in Circulis Burgundiæ, Westphaliæ, et Rheni inferioris: ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[r] *Diutius sine Consulari*] Inferior Germania *diutius* fuit sine legato *consulari,* quam superior. Non eo missus fuit Vitellius, nisi postquam in urbem advenit Galba. Fuere legiones fere per tres menses *sine consulari.*

Sine consulari] Nullus aderat legatus consularis, qui præesset simul et provinciæ et legionibus. Aderant tantum legati legionum tres aut quatuor, pro numero legionum, potestate pares; et illi *prætorii* erant, aut *quasi prætorii.* Sic dico, quia poterant legati præsidere legionibus, etiam ante præturam: attamen sic *quasi prætoriæ* dignitatis erant, seu candidati præturæ.

Amoto *consulari* legato, vel illi legati consulebant rebus in commune; vel interim dignior imperabat, et, principis literis jussuque, negotiis præsidebat.

[s] *Id satis videbatur*] Dictum videtur, quasi milites, titulos, et imagines tantum Vitellii spectarint, et paternæ ei virtutes processerint pro suis. Non male forte *fatis,* ut missionem hanc Vitellii cœlesti consilio assignet, quæ ad imperium scilicet via. *Lipsius.*

Id satis videbatur] Aut Galbæ, ut legatus Vitellius mitteretur, aut militi pronis in electionem ejus studiis,

NOTÆ

qui tam splendidis esset natalibus. *Savilius.*

Apte *fatis*, non vere. Hoc vult Tacitus: *Satis videbatur* si proconsul, filius toties consulis, mitteretur.

Diu *sine consulari* legiones fuerant: tandem Galba mittit, nec ipsum quidem *consularem*, sed *filium* saltem *consularis.* Quod *satis videbatur*, quando aspectu patris ter consulis, videri filius poterat velut consularis. *Acidalius.*

Id satis videbatur] Hoc non applicandum militibus, ut alii faciunt, verum Galbæ: ipsi nimirum satis videbatur retinendis in officio militibus, mittere Vitellium, eum habituris fere pro consulari, ob titulos et imagines paternas.

Estque hoc unum de arcanis imperii, uti, frui prole degenere. Nam cum istis paternæ virtutes procedant pro suis; adest ipsis auctoritas, abest principi metus. *Gruterus.*

Sic Suet. Vitel. 7. 'A Galba in inferiorem Germaniam, contra opinionem, missus est. Adjutum putant T. Vinii suffragio, tunc potentissimi, et cui jam pridem per communem factionis suæ favorem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam; ut cuivis evidens sit, contemtu magis quam gratia electum.'

Igitur *id satis videbatur* tum Galbæ; sed postea id etiam satis militibus visum est; nempe, si ter consulis filium Imperatorem salutarent. Vox *fatis* ibi, nihil ad rem.

Id satis videbatur] Fuerat consul Vitellius; nam *consularis* legatus ille *missu Galbæ* adveniebat. Præterea fuit *Censoris L. Vitellii ac ter consulis filius.* Quod *satis videbatur* regendæ provinciæ.

Sic dicit Tacitus, quia non quærebat Galba summas virtutes, aut magnam auctoritatem in legato consulari Germaniæ; quod immo refugiebat. Sed cum vitiis Vitellii *satis videbatur*, esse eum censoris, collegæ Cæsaris, et ter consulis filium.

Fuisse jam consulem ipsum Vitellium, clare patet ex Sueton. Vitell. 3. Pater 'decessit duobus filiis superstitibus . . . quos . . . consules vidit, et quidem ambos, totoque anno, cum majori minor in sex menses successisset.

Etiam proconsul Africam rexerat. Et princeps electus ac victor, non invasit consulatum, quia jam eum honorem obtinuerat, sed locum reliquit legatis Fabio Valenti et Cæcinæ, velut in victoriæ præmium.

Itaque consularis legatus fuit, sed nullius famæ aut virtutis, ut qui inter sellularios et copreas Tiberii, Caligulæ, et etiam Neronis juventutem transegisset.

Satis videbatur] Nolebat princeps mittere ad feroces legiones virum aliquem virtute aut fama conspicuum. Itaque misit Galba filium ter consulis Vitellium, qui nulla virtute, nullis opibus, (has enim absumserat luxu,) sed tamen nobilitate paterna prænitebat. *Hoc satis videbatur.*

Quid enim hæc ad fata et Deos, evehi hominem scelerosum et publico exitio natum? Qui scenam aulæ et imperii ingressus, statim ejicitur et exploditur velut ineptus et ridiculus histrio, non tamen sine ingenti clade reipub.

Id *satis visum* principi; et prorsus contemtum fuisse a Galba, diserte affirmat Sueton. Vitell. 7. 'Galba præ se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent: ac posse provincialibus copiis profun-

In Britannico exercitu nihil irarum.[6][t] Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt:[u] seu, quia procul et Oceano[v] divisæ; seu crebris expeditionibus doctæ hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quanquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.

putabatur. Apud Britannicas legiones nihil indignationis. Nec sane alius miles, per omnes civilium armorum discordias, sanctius agitavit: seu quia procul istæ legiones, *et* toto *mari separatæ* erant: *seu* quia *frequentibus præliis didicerant barbaros potius aversari* quam cives. *Pax etiam in Illyricis castris, quamvis evocatæ a Nerone legiones* istæ, *dum in Italia morantur, legatos ad Verginium misissent. Sed immenso* terrarum *spatio divisæ legiones, quod utilissimum est ad retinendum in obsequio militem, nec flagitiis nec viribus invicem coalescebant.*

vulgatum verissimum. *Ernestus.*—6 Mss. Harl. Jes. *nihil iratum.*

NOTÆ

dam ejus expleri gulam; ut cuivis evidens sit, contemtu magis quam gratia electum.' Itaque quod esset filius patris ter consulis, hoc *satis videbatur* Galbæ.

[t] *In Britannico exercitu nihil irarum*] Tac. Agric. 16. 'Trebellius segnior et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi, provinciam tenuit,' &c.

'Discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præfuit; ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit.'

[u] *Innocentius egerunt*] Et tamen in partes Vitellii transierunt: 'adjuncto Britannico exercitu, Vitellius,' &c. *Savilius.*

Innocentius egerunt] Intelligit Tacitus tantum de bello civili Vindicis et Galbæ adversus Neronem, et toto illo tempore nihil turbasse Britannicas legiones. Ita, *quies et Illyrico* per idem tempus: quæ legiones Illyrici, sublato Nerone, *dum in Italia cunctantur,* Verginium legationibus adeunt.

Et certe post Neronem, etiam statim turbarunt Britannici exercitus, inter legatos dissidentes, et in partes castraque Vitellii descenderunt. Sicque se etiam tum criminibus, prædæque, et armis civilibus pariter immiscuere.

Et Tacitus hic describit tantum statum habitumque animorum, prout erant tum temporis, cum imperium occupavit Galba, nempe statim post Neronem exstinctum.

[v] *Oceano*] Oceanus Britannicus est inter Britanniam majorem insulam et Galliam regionem. Hodie vocamus, *la Manche* et *le Canal,* vel *Mer Britannique,* inter regna Angliæ et Franciæ. *Tillemonius.*

10. Oriens adhuc immotus. Syriam[w] et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat: mox, attritis opibus,[1 x] lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ[y] repositus,[2 z] tam

Oriens etiam tum quietus. Licinius Mucianus præerat Syriæ et quatuor legionibus; vir rebus *prosperis et ambiguis perinde clarus aut infamatus. Illustres amicos adolescens non sine ambitione celebraverat, dein adesis bonis, ancipiti fortuna, suspecta etiam Claudii offensione, in solitudinem Asiæ amotus, tam prope abfuit*

1 Ita omnes ferme Mss. et libri editi. Pichena tamen e Ms. Flor. edidit, *atteritis;* quod habet Gronovius. Sic quidem Tibullus, I. Eleg. IV. 42. 'Nec te pœniteat duros subiisse labores, Aut operi insuetas atteruisse manus.' *Brotier.* At in nostro ubivis scribitur *attritis.* Oberl.—2 Mallet Acidalius, *sepositus.* Sic certe infra cap. 13. *seposuit* usurpatum videbimus. *Brotier.*—

NOTÆ

[w] *Syriam*] Syria regio Orientis, et aliquando imperii Persarum sive Parthorum, ad mare Syriacum, partem maris Mediterranei. Hodie vocatur *Syrie* vel *Sourie* et *Soristan:* regio est imperii Turcici Asiatici.

Fuit etiam *Syria* provincia Syriæ regionis ad mare Syriacum. Hodie pars Occidentalis præfecturæ Aleppi *Alep,* in Souria regione imperii Turcici Asiatici. De Syria provincia loqui videtur Tacitus. *Tillemon.*

[x] *Mox atteritis opibus*] Etiamne monebo? Grammaticum et leve est, tamen in fido illo Vatic. scriptum, *atteritis.* Et sane crebro ita veteres, ut Tibullus in eodem hoc verbo: 'Aut operi insuetas atteruisse manus.' Ecce et a Florentino jam codice scripturam hanc stabilitam. *Lipsius.*

Non puto tamen scripsisse Tacitum, *atteritis.* Vetera aut obsoleta non ita ambitiose captat.

Attritis opibus] Attritæ opes, insignes amicitiæ, libidines, luxus, industria in bonas et malas artes, *magnæ virtutes,* et insuper ira dominantis, aut suspicio, sufficiunt ad crimen; et exilium, saltem spontaneum, aut certe tacito nutu imperatum.

[y] *In secretum Asiæ*] In Lyciam, opinor, specie legationis. Sic Plin. l. XII. 1. 'Licinius Mucianus ter consul, et nuper provinciæ ejus (Lyciæ) legatus.' *Lipsius.*

In secretum Asiæ] Intelligunt de Lycia, quasi specie honoris seu legationis in eam provinciam ablegatus esset: sed præfuitne Lyciæ Mucianus per quindecim annos et amplius? Nam a paucis annis Syriam regebat ille, nempe a tempore quo occisus est a Nerone Corbulo: quod factum paulo antequam destitueretur Nero.

Sed sic tamen ablegatus erat Otho in Lusitaniam *specie honoris;* et ibi etiam remansit usque ad finem Neronis, eamque provinciam rexit *quæstorius* per decem annos, teste Sueton. Ita et Mucianus diu præesse Lyciæ potuit: ex qua continuatione imperii nullum discrimen principi.

[z] *Sepositus*] Sic mos fuit seponere feroces et atroces ingenio cives, infames, invisos, aut suspectos rerum novarum, qui gratia principis, contubernio, aut rebus amovebantur.

Sic Augustus seposuit filiam, neptemque, et Agrippam Postumum,

prope[a] ab exule fuit, quam postea a Principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cum vacaret; quoties expedierat,[b] magnæ virtutes: palam[c] laudes; secreta male audiebant.[3]

a damnato, quam postea ab imperatore. Luxu, ingenio, urbanitate, superbia, vitiis et virtutibus mixtus: immodicæ deliciæ ac libidines, cum per otium liceret; et quoties operæ pretium erat, amplissimæ virtutes. Publice virum lau-

3 Cod. Bud. habebat, *palam laures secretà male audiebat*. Græcismus, *secreta male audiebat*, non displicebat nec Rhenano, nec Ryckio, qui et ipse in suo Ms. habebat *audiebat*. E *laures* possis etiam colligere *palam laudes*, substantive: quod non dubitari potest, quin sit melius vulgato. Sed etiam Rhen. tentabat, *palam laudari;* nostrum, ut puto melius. Sed tamen vulgatum etiam ferri potest, quod in omnibus libris reperi; et illius corruptelæ, *laures* e *laudares*, jam supra simillimum exemplum e Flor. vidimus. Mox *fuerit* Mss. Flor. (Bud.) Guelf. ed. pr. Ceteri *fuerat* usque ad Pichenam. *Ernest.* Rhen. conjiciebat *secreto male audiebat:* et sic cod. Agr. nec ita male. Prius *laudes* reposui cum Bip. scil. *ei tribuebantur.* Τὸ *fuerit* vel *fuerat* expunctum volebat Grut. *Oberlin.*

NOTÆ

etiam senatusconsulto.

Sic Plautius in Asiam, Sylla Massiliam sub Nerone: sic Dolabella Aquinum sepositus ab Othone, Mucianus in Lyciam a Claudio, et ipse Vespasianus a Nerone in deviam civitatem. Otho in Lusitaniam, specie honoris.

Repositus] Forte legi debuit, *sepositus;* sic lib. I. 88. ‘Sepositus .... Cornelius Dolabella.’

[a] *Tam prope*] Vertit interpres Gall. quasi in illo secreto exul, tum etiam prope abfuerit ab imperatore. Erat ex illo secessu Asiatico postea impositus Syriæ, et ex Syria, cum scil. Syriæ rector fuit, tam prope abfuit ab imperatore, quam in secessu, prope ab exule fuerat.

Tac. ‘In secretum Asiæ repositus, tam prope ab exule fuit, quam postea,’ nempe cum Syriæ præfuit, ‘a principe.’

[b] *Quoties expedierat*] Quoties *expeditiones* ageret: ut ad illud referatur: ‘nimiæ voluptates, cum vacaret.’ *Ferrettus.*

Expedire hic significat in expeditionem sive ad bellum proficisci. Sic infra eodem libro: ‘Magnam consularium partem Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet.’ *Pichena.*

Quicquid dicant, existimo τὸ *expedierat* hic sumi posse in genere pro quibuslibet negotiis quæ opponuntur otio et voluptatibus.

Igitur *quoties expedierat* idem est ac quoties opus erat, quoties necessitas rerum exigebat. An nulla virtus in Muciano, nisi cum in expeditionem iret, aut voluptas, nisi cum a bello cessaret? Id ergo intellige in genere, de quibuslibet negotiis urgentibus, non autem de sola expeditione militari.

Quoties] Intellige, quoties necesse, quoties utile, aut operæ pretium erat, tum industriam, artem, et virtutes exerebat Mucianus.

Eodem sensu dictum hic *expedierat*, quo infra, ‘cui expeditius fuerit, tradere imperium quam obtinere.’

Id qui intelligunt de bello, falluntur: quasi vero non haberet, aut exhiberet suas virtutes Mucianus, quam

Sed apud subjectos, apud proximos,[d] apud collegas,[e] variis illecebris potens; et cui expeditius[f] fuerit[3] tradere

dares, arcana sinistre interpretabatur vulgus. *Sed apud subditos, apud proximos, apud collegas, multis delinimentis præpollens: et cui utilius fuerit dare prin-*

NOTÆ

cum ad bellum proficisceretur. At quot aliæ occasiones, etiam in pace, quibus arte, industria, vigilantia, et virtute summa opus est?

Immo potius, provisu rerum civilium præcellebat Mucianus magis quam bello. Et certe non legimus Mucianum bellum ullum gessisse hactenus. Et ita comparat Tacitus cum Vespasiano, ut decus belli et expeditionum Muciano detrahat. Mox fingitur expeditio ejus adversus Sarmatas, ut habere triumphalia possit. Corbulo Syria amotus ob virtutem. Et Mucianus ei præponitur a Nerone ex diversa fama.

Quoties expedierat] Mallem *quoties expediret*, ita ut non solum de bello, sed etiam de provisu rerum civilium intelligatur.

[c] *Palam*] Et cum publica res ageretur, laudem meruit: *arcana* seu domestica ac privata vita male audiebat.

[d] *Proximos*] Intellige amicos, libertos, clientes, ministros, et alios, qui propius ipsum accedebant, et quorum commercio aut consuetudine utebatur Mucianus. Eo sensu perpetuo usurpat Tacitus.

[e] *Apud Collegas*] Interpres Hispanus, *Con los comarcanos*, id est, *cum vicinis.* Puto, per *collegas* hic intelligi possunt in genere, quicumque et cujuscumque sortis *collegæ*, quibuscum res publicæ geruntur, et sine quibus administrari non possunt.

Igitur hic intelligendi ii quos collegas in *quæstura*, *ædilitate*, et *prætura*, aut etiam *consulatu* habuit Mucianus.

Et in administratione proconsulari provinciæ, etiam intelligi possunt in Syria *legati legionum.* Nam quatuor legiones habuit Syria; vicini legati provinciarum, ut Vespasianus, Titus, &c.

Etiam forte et *procuratores Cæsaris*, qui in eadem provincia fiscum principis curabant: qui licet inferioris conditionis, tamen aliquatenus collegæ erant. Multa quippe cum ipsis negotia, et ex eorum consilio, peragi debuerunt.

[f] *Expeditius*] Hic non significat tantum *facilius*, sed forte etiam *convenientius* et *utilius:* quia Muciani *virtutes magnæ*, quia *palam laudes*, quia *variis illecebris potens*, fuit illi expeditius seu facilius tradere imperium; sed quia nimiæ voluptates, quia *secreta male audiebant*, fuit illi *expeditius tradere imperium, quam obtinere.*

Quod bene sic intelligitur, etiam si τὸ *expeditius* de sola facilitate intelligas. Non facile obtinet principatum, non ad imperium sponte civium evehitur, qui in voluptates et luxum pronus est.

Sic Ann. lib. xv. 'Quin et verba Flavii vulgabantur; non referre dedecori, si citharœdus dimoveretur et tragœdus succederet: quia ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.'

Et infra hoc lib. c. 13. 'Credo et Reipub. curam subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat.'

Expeditius] Cui magis expedierit, cui fuerit utilius et melius, dare im-

Imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum[g] Flavius Vespasianus, (Ducem eum Nero delegerat,) tribus legionibus administrabat. Nec Vespasiano[h] adversus Galbam votum[i]

cipatum, quam habere. Flavius Vespasianus, (eum ducem Nero asciverat,) bello Judaico præerat cum tribus legionibus. Nec Vespasiano cupido aut consilium fuit

NOTÆ

perium, quam accipere. Quod certe utilius ipsi, forte et Reipublicæ.

Expeditius] Vertit Clar. Harlæus, *cui facilius fuerit dare imperium, &c.* Ego *cui melius fuerit ;* forte intelligi possit, *cui facilius et melius fuerit;* certe utrumque verum est.

Muciano facile fuit dare imperium, et utile ; non autem id obtinere, ob flagitia secreta, quibus male audiebat in vulgus, et etiam apud optimates. Egregius minister seu magister dominationis fuit, qui malus forte princeps foret.

Cui expeditius fuerit tradere imperium quam accipere] Certe voluptuarii, et qui flagitia libidinum sectantur, parum apti regendis imperiis censentur.

Cic. pro Sextio, de Gabinio: 'Atque eorum alter fefellit neminem. Quis enim clavum tanti imperii tenere, et gubernacula Reipub. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitretur, hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum ac stuprorum ? vino, ganeis, lenociniis adulteriisque confectum ? Cum is præter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset ? qui non modo tempestatem intueri impendentem temulentus, sed ne lucem quidem insolitam aspicere posset.'

Ita et Plutarchus lib. de Præceptis Reipub. gerendæ : 'Eorum, qui Reipublicæ præsunt, non modo singula verba, nec res tantum publicitus gestæ animadverti notarique solent, sed virtus quoque, joci simul et seria quæque, domus, ipsa familia, uxor, cubile, curiosius inquiruntur.

'Quid ergo, inquies, non etiam iis quorum impudica et mollis est vita, civitates utuntur ? sane quomodo gravidæ mulieres, cum pica vexantur, lapides, et qui nauseant, salsugium, aliosque id genus cibos, appetunt sæpenumero, paulo post exsputuri et aversaturi. Sic enim et populi, molles rectores et precario imperantes ultro spernunt, et meliorum ducum desiderio abominantur.'

[g] *Judaicum*] Judæa provincia Syriæ regionis. Hodie nomen antiquum retinet ; apud nos vocatur etiam *Terra-sancta :* est sub præfecto Damasci vel *Scham*, in Souria regione imperii Turcici Asiatici.

Fuit etiam *Judæa* proprie dicta : pars erat meridionalis Judææ supra dictæ. *Tillemonius.*

[h] *Nec Vespasiano*] Attamen sic Suet. Galb. 23. 'Senatus, ut primum licitum fuit, statuam ei decreverat, rostratæ columnæ superstantem, in parte fori qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Judæam submisisse opinatus.'

Sed Tacitus dicit ibi, Vespasiano non fuisse statim animum seu voluntatem deficiendi a Galba, aut imperium invadendi ; quippe Titum filium ad officium miserat, sed sic forte, nondum cognitis insidiis Galbæ.

Idem innuere videtur Suet. Vesp. 6. 'Nec tamen quicquam ante tentavit, promtissimis atque etiam instan-

aut animus. Quippe Titum, filium, ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus.[4] Occulta lege fati et ostentis[k] ac responsis destinatum[l] Vespasiano liberisque ejus[m] Imperium, post fortunam credidimus.[n]

adversus Galbam. Nam miserat ipse *Titum filium ad reverentiam et honorem principis, ut suo tempore trademus. Arcano fatorum decreto et prodigiis ac vaticiniis promissum* fuisse *Vespasiano et filiis ejus principatum, post eventum et fortunam credidimus.*

4 *Memorabimus* Ms. (Bud.) Guelf. ed. pr. Puteol. Beroald. Alc. *Memoravimus* Rhenanus tacite edidit: ut nescias, an consulto. *Ernest.*

NOTÆ

tibus suis, quam solicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore.'

Intelligit præsertim præfectum Ægypti cum milite, et Mucianum Syriacasque legiones. Etiam et Illyrici miles, aliis omnibus legatis spretis, in eum ultro consentiebat statim, audita morte Neronis.

[i] *Votum*] Nullo affectu, nullo amore aut odio in Galbam fuit, seu potius non cupido, non spes, non cogitatio, aut consilium adversus Galbam tum Vespasiano fuit; sed postea forte aliter sensit, cum immissos sibi a Galba percussores in Orientem rescivit.

Nihil tamen adhuc ausus, neque audendi forte vel votum fuit, scilicet ob nobilitatem et opes Galbæ, et ob communem totius orbis consensum in ejus electionem. Quia nondum reconciliatus Muciano Vespasianus: quia nondum duo pessimi mortalium raptum scelestis armis ibant imperium, nempe Otho et Vitellius.

[j] *Ut suo loco memorabimus*] Male antea *memoravimus:* nam hæc quidem narrat initio libri II. infra. *Lipsius.*

[k] *Ostentis*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Post Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus, in spem imperii venit, jam pridem sibi per hæc ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua, quæ erat Marti sacrata, per tres Vespasiæ partus, singulos repente ramos a frutice dedit; haud dubia signa futuri cujusque fati.

'Primum, exilem, et cito arefactum; ideoque puella nata non perannavit. Secundum, prævalidum ac prolixum, et qui magnam felicitatem portenderet. Tertium vero, instar arboris.

'Quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio insuper confirmatum, renuntiasse matri nepotem ei Cæsarem genitum: nec illam quicquam aliud quam cachinnasse, mirantem quod, adhuc se mentis compote, deliraret jam filius suus.

'Mox cum ædilem eum C. Cæsar succensens, curam verrendis viis non adhibitam, luto jussisset oppleri; congesto per milites in prætextæ sinum, non defuerunt qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque Remp. civili aliqua perturbatione, in tutelam ejus, ac velut in gremium deventuram,' &c.

'Arbor quoque cupressus in agro avito, sine ulla vi tempestatis radicitus evulsa atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniavit, initium sibi suis-

11. Ægyptum[o] copiasque,[1] quibus coërceretur,[2] jam[3] inde

Jam primum a D. Augusto equites Romani vice Regum administrant Ægyptum,

****

1 Ms. Guelf. *Ægyptumque copiasque.*—2 Idem Ms. *coërcetur.*—3 Budens.

NOTÆ

que felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemtus esset; evenitque, ut sequenti die progressus in atrium medicus, dentem ei ostenderet tantum quod exemtum.'

[l] *Ac responsis destinatum*] Sic Suet. Vesp. 5. 'Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem, ita confirmavere sortes, ut quicquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum, pollicerentur.

'Et unus ex nobilibus captivis Josephus, cum conjiceretur in vincula, constantissime asseveravit, fore ut ab eodem brevi solveretur, verum jam imperatore.'

Responsis] Responsa vatum et oraculorum intelligit.

[m] *Liberisque ejus*] Titus enim habuit etiam responsum faustum oraculi cujusdam, quod infra consulit in templo Veneris Paphiæ.

[n] *Post fortunam credidimus*] Id est, postquam Vespasianus principatum adeptus est. Sic infra lib. III. 'et Vespasiano ante fortunam amicus.' *Pichena.*

Post fortunam] Postquam res evenit, postquam obtinuere principatum, postquam ad summum illud fastigium evecti sunt.

De se certus fuit Vespasianus, et de liberis suis. Sueton. Vespas. 25. 'Convenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse, ut post assiduas in se conjurationes, ausus sit affirmare senatui, aut filios sibi successuros, aut neminem.' Palam jactavit Titus, 'fato dari imperium.'

[o] *Ægyptum*] Ægyptus regio Africæ ad mare Ægyptiacum, partem maris Mediterranei, et ad mare Rubrum. Hodie nomen antiquum retinet apud Europæos: ab indigenis Coptis, seu veris Ægyptiis, dicitur *Massr*, et a Turcis *Missir:* paret summo Turcarum imperatori. *Tillemon.*

Ægyptum....jam inde a D. Augusto] Sic supra Ann. II. 'Nam Augustus, inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi senatoribus aut equitibus illustribus Romanis, seposuit Ægyptum.'

Arrianus id consilii exemplique ab Alexandro Magno esse censet, qui, ut l. III. notat: 'In plures præfectos Ægyptum distribuit, miratus et naturam regionis et munimenta; neque tutum sibi existimans, unius imperio totam Ægyptum credi.' Ac deinde addit: 'Et Romani mihi videntur ab Alexandro docti, custodire Ægyptum, nec quenquam senatorii ordinis eo mittere, sed aliquem ex equestri.'

Cautio igitur ab Alexandro esse potuit, non tamen imitatio; quia ille in plures, isti uni permiserunt; sed infirmo. *Lipsius.*

Ægyptum.....Equites Romani] Dio l. LI. 'Cum enim ad animum revocasset, quantam in urbibus et pagis populi aleret multitudinem, quamque instabiles incolarum animi essent, et quomodo Italiam frumento aleret, opibusque polleret, non modo e senatoribus neminem præfecit, sed ne morari quidem in ea passus est, nisi venia impetrata.'

Tacit. Ann. II. scribit, non modo senatores, sed et *equites Romanos il-*

a D. Augusto, Equites Romani obtinent loco Regum.[p] Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione ac lascivia discordem ac mobilem, insciam legum,[q] ignaram Magistratuum, domi retinere.[r] Regebat tum Tiberius Alexander,[s] ejusdem nationis. Africa

et legiones quibus ipsa continetur. Ita utile visum est *regere privatim*, seu per procuratores, *provinciam accessu difficilem, rei frumentariæ fœcundam, profanis cærimoniis, petulantiaque ac procacitate sediliosam atque mutabilem, impatientem legum, insolentem magistratuum. Tum* ei *præerat Tiberius Alexander, ejusdem*

NOTÆ

lustres, id est, ut quidem interpretor, quos Ann. XVI. vocat *equites dignitate senatoria*, accessu prohibitos, nec injussu principis admissos: 'ne fame urgeret Italiam, quisquis eam provinciam...insedisset.' *Savilius.*

Vide Ann. II. 59. Cum dicit Tacitus, vetitos ingredi *equites Rom. illustres*, id intellige, nisi præfecti essent huic provinciæ; quod uni tantum licuit. Nam certe nunc eo nostro, de quo loquimur ævo, regebat Ægyptum Tiberius Alexander, *eques illustris Rom.* quod tamen forte non habuit locum initio sub Augusto.

Et quamvis ille eques Rom. qui regebat Ægyptum, fuisset modicus stirpe aut opibus, et obscurus, priusquam talem provinciam obtineret; tamen statim, eo ipso, quo regebat Ægyptum, fuit certe *illustris*, ut qui *loco regum* esset, ac præesset, et opes fere regias possideret, legionesque obtineret, quibus scil. curabat Ægyptum.

[p] *Loco Regum*] Sic Strabo l. XVII. 'Qui mittitur in Ægyptum, hic locum Regis obtinet.' *Savilius.*

[q] *Insciam legum*] Id est, legum Romanarum, quibus ægre inserviebant. Nam suas habuere leges Ægyptii, quibus olim sub regibus parebant, et iisdem regebantur sub equite Romano.

Natura sua atque ingenio lascivi ac procaces Ægyptii, et insolentes legum ac magistratuum quorumcumque. Vix imperium et dominationem tolerabant.

Quare et regebantur ab equite Rom. regio imperio, et quasi Reges adhuc imperarent, ne forte novitas rebellandi prætextum exhiberet genti facile mobili.

Insciam] Inscia scilicet, quia impatiens legum et magistratuum: quia fere indomita Ægyptia plebs præ superstitione, lascivia, et mobilitate ingenii. Quia invita, nec nisi ægre, legibus obtemperabat.

Sic l. XV. 64. ubi de Paulina uxore Senecæ: 'Servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ.' Ubi non male explicari possit, τὸ *ignaræ*, per τὸ *invitæ.*

Quædam nescimus, quia ea nolumus pati: sic *nolle* et *nescire* idem erit hocce loco Taciti: quia nolebat nec ferebat ultro leges Ægyptus, ideo *inscia legum* dicitur.

[r] *Domi retinere*] Ut cohibente metu, externa non respectarent auxilia. *Savilius.*

Id est, per procuratores suos administrari. *Pichena.*

Domi, id est, procuratoribus. Dicit *domi*, quia hi rem familiarem Cæsaris curabant, quasi domestici; nec e senatu aut e magistratibus, non e Repub. electi, sed velut e domo principis.

[s] *Tiberius Alexander*] Ego hunc illum puto, qui in castris et gratia Cor-

ac legiones in ea,[4 t] interfecto Clodio Macro, contenta qua-

gentis. Africæ et legionibus ipsius, interemto Clodio Macro, sufficiebat qualiscum-

etiam inde.—4 Hæc forte redundant. Certe *in ea* abest a Ms. Corb. Et mox in Mss. Flor. Guelf. Agr. et editione principe, non legitur, *contentæ*, sed *contenta*. Præterea in Africa unica erat legio; Annal. IV. 5. et infra, Hist. IV. 48. Inde Lipsius emendabat, *ac legio in ea*. Posset tamen retineri vulgata scriptura, si indubitata Macri nummorum, quos memorat Harduinus, Selecta Opera, p. 729. constaret fides. Tunc fuissent in Africa duæ legiones: vetus altera, altera a Macro recens conscripta. In argenteo Macri nummo e Gaza Regia, C. CLOD. MACRI. LIBERA. Id est, *C. Clodii Macri. Libertas.* Caput Africæ tectum elephantina pelle, ex qua proboscis cum denti-

NOTÆ

bulonis, l. XIV. 'Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques Rom. minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, in castra Tiridatis venere.'

Qui et Judææ procurator apud Joseph. XX. 3. Pater ejus item Tiberius Alexander, qui Alabarches Alexandriæ, et frater Philonis Judæi, cujus nunc scripta habemus. *Lipsius.*

Hunc lacerari satyrico carmine crediderim: 'Atque triumphales, inter quas ausus habere Nescio quis titulos Ægyptius, aut Arabarches.' Eusebius enim l. II. sacræ historiæ, *Arabarchen* fuisse hunc *Alexandrum* scripsit.

Idem et Josippus in antiq. Jud. l. XX. apud quem Rufinus inepte *Arabarchen* interpretatur *salis præfectum*, quasi ἁλοσαρχὴν legerit.

Extat Impp. Val. Grat. Theod. in hæc verba constitutio: 'Usurpationem totius licentiæ submovemus circa vectigal Arabarchiæ, per Ægyptum atque Augustaneam constitutum, nihilque super transductione animalium vindicari permittimus.'

Quæ verba indicant, *Arabarchem* præfectum fuisse, et scripturarium, exigundo vectigali de pecuariis, quæ ex Arabia in Ægyptum devehebantur: ut sit illud nomen officii publicanorum.

Merito ergo Juvenalis Alexandrum taxans, et officii vilitatem objicit; ut non injuria damnandi sint, qui simpliciter *mollem* accipiunt, idque editis annotationibus approbant.

Quapropter et in Epist. M. Tullius ad Att. appellat *Arabarchem*, M. Antonium, quasi Ægyptium publicanum.

Extorquebat enim ab illis ingentia vectigalia, unde pecuniam conflaret, quam deinde prodigeret, ut est apud Plut. *Alciatus.*

Tac. Ann. XV. 'Tiberius Alexander, illustris eques Rom.' *Savilius.*

Ergo *illustris* eques Rom. Alexander, etiam priusquam regeret Ægyptum. Nec video, cur Satyræ apud Juven. lacessant hunc Alexandrum, potius quam alium quempiam; et cum Alabarchem deprimunt usque ad officium scripturarii, non id equitis illustris fuit, qui regeret loco regum, nec nostri ævi aut historiæ hujus.

Omnia sus deque miscet, qui munia aut tempora confundit. Forte vocabatur posthac Alabarches, qui quodcumque imperium obtineret in Ægypto.

[t] *Africa ac legiones in ea*] Plures igitur legiones tunc in Africa? Vix opinor. Adi, si lubet, quæ scripsi initio libri IV. Annal. Una sane ordinaria legio in Africa, neque aliter

licumque Principe, post experimentum domini minoris.[5] "

que imperator, post experientiam principis sorte seu stirpe *inferioris. Duæ*

bus eminet. Infra S C. In aversa parte LEG. III. AVG. Aquila legionaria inter duo signa cohortium. En vetus legio, de qua plura infra in notis et emendationibus ad Hist. II. 6. In altero Macri argenteo nummo apud Occonem, p. 136. L. CLODI. MACRI. S C. Libertas, stolata stans, dextra pileum, sinistra pateram tenet. In postica parte, LIB. LEG. I. MACRIANA. Aquila inter duo signa cohortium. En legio altera a Macro conscripta. Favere quoque forte videretur ipse Tacitus, Hist. II. 97. ' In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere.' At in his nummis displicet prænominis varietas. Alios circumferunt aureos æreosque nummos, sed spurios, licet eos Tristanus et Patinus laudaverint. *Brotier.*—5 Frustra tentat Cl. Ernestus, *domini prioris*, ut

NOTÆ

infra numerat aut nominat, hoc ipso anno: ' Legio in Africa, auxiliaque tutandis imperii finibus.'

Juvare aliquid hanc lectionem videatur Hist. II. ' In Africa legio cohortesque dilectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ.' Quasi novam legionem illi veteri adjunxerit Macer, atque ita sub initia Galbæ fuerint duæ.

Vane hoc: quia cohortes duntaxat dilectas a Macro intelligit, non legionem ipsam. Igitur inclino, ut hic rescribam: *Africa ac legio in ea.* Lipsius.

In Africa, et Numidia, quæ una et eadem provincia, forte eo tempore plusquam una legio fuit: nam pro necessitate rerum huc et illuc commeabant legiones: augebatur quandoque miles tutandis finibus imperii.

An una legione fultus, ausus esset Clodius Macer occupare imperium, præsertim cæso Vindice et Gallis profligatis?

Sic Ann. IV. ' Mauros Juba rex acceperat, donum populi Romani. Cetera Africæ per duas legiones,' &c. Sic se res habuit sub Tiberio, vivo adhuc Sejano. Quidni et postea sub aliis principibus?

Africa ac legiones] Quidni diligere potuit alteram seu novam legionem Macer, quam ordinariæ adderet? quemadmodum et fecerat Galba in Hispania Tarraconensi, cum bellum moliretur adversus Neronem.

Sueton. Galba 10. ' E plebe quidem provinciæ legiones et auxilia conscripsit, super exercitum veterem legionis unius, duarumque alarum, et cohortium trium.'

Quis nescit bellis olim civilibus multiplicatas esse legiones usque adeo, ut loco viginti legionum, quadraginta essent, et amplius?

Etiam eo numero potuerunt esse cohortes in Africa, ut numerum legionis, seu legionum adæquarent; v. c. viginti cohortes adæquant robur duarum legionum.

Nec stricte sumendus hic Tacitus; nec quæstio hic præcise de numero legionum, quæ in Africa mererent; sed de habitu, seu affectu, provinciæ et militum.

Legiones] Duæ legiones erant in Africa ex more, et præterea legio, quæ recens conscripta a Macro fuerat, cum imperium affectaret, et cum præcepit Galba Trebonio procuratori, ut ipsum occideret, et simul nuper delectam legionem dimitteret: non enim veterem legionem dimitti jussisset.

Duæ Mauretaniæ,[6][v] Rhætia,[w] Noricum,[x] Thracia,[y] et quæ

Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, et ceteræ provinciæ, *quæ a procuratoribus*

de Nerone intelligatur. *Brotier.*—6 In nummis antiquis et lapidibus scribi-

NOTÆ

Attamen Tac. Hist. II. tantum memorat cohortes, et unam legionem. Et certe hæc sæpe mutabantur pro temporibus aut necessitate rerum.

[u] *Post experimentum domini minoris*] Minores principes inclementiæ in subditos fama sequitur, et de Macro scribit Plut. strenue versatum, *ἐν ἁρπαγαῖς πραγμάτων, καὶ φόνοις ἀνδρῶν δι' ὠμότητα καὶ πλεονεξίαν*· id est, *In rapinis pecuniarum, et cædibus hominum per sævitiam et avaritiam.* Savilius.

Post experimentum] Id est, postquam experti essent regimen seu dominium Clodii Macri, quem vocat *dominum minorem*, quia minor principe legatus, et quia ille imperium affectaverat; nam supra, 'Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garutianus procurator, jussu Galbæ, interfecerat.'

Vel legiones Africæ, interfecto Clodio Macro, contentæ erant qualicumque principe, post experimentum Galbæ domini minoris quam Nero, quam Cæsares.

Post Galbam electum, jam sufficiebat qualiscumque princeps.

Tacitus incipit hanc historiam a consulatu Galbæ et Vinii, nempe a Kalendis Januarii. Et Galba jam imperabat a sex mensibus: itaque *minorem dominum* in Galba jam experti erant.

Minoris] Experti erant Macrum, qui jam principem agebat. Post Macrum degustaverant procuratorem Galbæ, qui *dominus minor* Macro, nec forte minus invisus.

Si per *dominum*, principem intelligis, post Neronem experti erant Galbam, aut etiam Macrum, qui *domini minores* Nerone.

Post experimentum domini minoris] Experti erant Neronem, qui dominus major. Experti erant Galbam; experti erant et Clodium Macrum turbantem, nondum tamen principem aut dominum. Itaque contenta Africa qualicumque principe, post experimentum Galbæ, seu Clodii Macri, qui domini minores Nerone.

Videtur Tacitus tamen innuere, quasi Galba fuerit *dominus* ille *minor*. Nam *interfecto Clodio Macro, contentæ* legiones Africæ *qualicumque principe*, etiam Galba; vel et etiam post Galbam, seu *post experimentum domini minoris*, nempe Galbæ, contentæ hæ legiones qualicumque principe. Hic fuit status seu habitus animorum.

[v] *Duæ Mauretaniæ*] Tingitana et Cæsariensis. Hanc divisionem Plinius acceptam fert Cæsari Caligulæ v. 1. 'Principio terrarum,' inquit, 'Mauretaniæ appellantur usque ad C. Cæsarem Germanici filium: regna sævitia ejus in duas divisa provincias.'

At Dio palam adversus, Claudio attribuit, lib. LI. 'His actis, Claudius Mauros dupliciter divisit, in eos qui ad Tingim, et qui ad Cæsaream, unde et nomina habent: et duobus equitibus præpositis eos permisit.' *Lipsius.*

Nil mirum dissidere inter se auctores; sæpe eadem acta diversis principibus tribuunt. Sed hoc loco standum Plinio rerum Rom. peritissimo.

Duæ Mauretaniæ] Mauretania dividebatur a Geographis in Bocchiariam, sive Cæsariensem ab urbe Cæsarea,

aliæ Procuratoribus[7] cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem aut odium contactu[z] valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita,[8] in pretium belli cessuræ[9] erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius, Consules, inchoavere[a] annum, sibi ultimum, Reip. prope supremum.[b]

administrantur, prout legionibus finitimæ erant, *ita et impellebantur in favorem aut dissensionem vicinitate potentiorum. Inermes provinciæ, et præcipue ipsa Italia, cuicumque servituti* seu dominationi *expositæ, in præmium belli* victoribus *accessuræ erant. Hic fuit* habitus seu *status Reip. Rom. cum Ser. Galba secundum, et Titus Vinius iniere consulatum, et incœpere annum sibi postremum, et rebus Rom. fere ultimum.*

tur *Mauritania.* Ryckius.—7 Ms. Corb. *procurationibus.*—8 Sic bene omnes ferme Mss. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. editione principe, aliisque plurimis, *expositæ;* [et sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.*—9 Ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et libri editi. Male Mss. Flor. Agr. *cessura.* Idem.

NOTÆ

quæ *Iol* ante dicebatur, et Bogudianam seu Tingitanam ab oppido *Tingi.* De eo infra, II. 58. *Lupanus.*

Mauretaniæ] Mauretania, regio Africæ citerioris ad Oceanum Atlanticum et ad mare Mediterraneum. Hodie regnum *Fez,* partesque majores regnorum *Maroc* et *Alger* in Barbaria. Mauretania divisa fuit in duas provincias, postea in tres, nempe *Mauretaniam Tingitanam, Mauretaniam Cæsariensem,* et *Mauretaniam Sitifensem.* Tillem.

[w] *Rhætia*] Regio Illyrici late sumti ad Occidentem; divisa fuit in *Rhætiam,* proprie dictam, et *Vindeliciam* provincias. Hodie hic sunt partes circulorum *Sueviæ,* vel *Souabe, Bavariæ,* et *Austriæ,* cum regione *Grisonum* in Allemania. *Tillemon.*

[x] *Noricum*] Regio Illyrici late sumti versus Occidentem. Hodie pars ducatus *Bavariæ,* cum Archiepiscopatu *Saltzburg* in circulo Bavariæ; necnon pars Archiducatus *Austriæ,* et Ducatuum *Stiriæ, Carinthiæ,* et *Carniolæ,* parsque Comitatus *Cilley,* et Episcopatus *Brixen* in circulo Austriæ. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[y] *Thracia*] Regio Illyrici late sumti ad Pontum Euxinum, at Propontidem, et ad mare Ægæum. Hodie *Romania* integra, et pars *Bulgariæ,* versus Occidentem et Orientem hybernos: hæ duæ Provinciæ sunt sub Præfecto Romeliæ, in Turcico imperio Europæo ad septentrionem. *Tillemon.*

[z] *Contactu*] Sic Tac. hoc libro: 'facili transitu ad proximos et validiores.' *Savilius.*

[a] *Inchoavere*] Nempe iniere consulatum Kalendis Januariis, forte depositurі, ut mos ejus ævi fuit, Kalendis Martiis. Penes tamen principem fuit, quando, aut quo tempore ipse deponeret consulatum, quem potuit et collegæ prorogare, pro arbitrio suo. Jam olim consulatum obtinuerat Galba sub Tiberio, favore Liviæ Augustæ adjutus, cujus 'et vivæ gratia

12. Paucis post Kal. Januarias[c] diebus Pompeii Propin-

Paucis diebus elapsis *post Kal. Januarias, epistolæ Pompeii Propinqui, procura-*

NOTÆ

multum valuit, et mortuæ testamento pæne ditatus est.' Sueton. 5.

Favor ille ortus forte ex affinitate *Liviæ Ocellinæ* cum Augusta, quæ secunda uxor patris Galbæ, et noverca ipsius principis Galbæ; a qua et adoptatus est, teste Suetonio 4. 'Adoptatus a noverca sua, Livii nomen et Ocellæ cognomen assumsit, mutato prænomine.'

Qua causa forte, et e domo regnatrice processit Galba ad consulatum ineundum; nempe e domo seu cubiculo Liviæ Augustæ, non sine summo decore: quod paucissimis concessum.

[b] *Supremum*] Idem hic fere dicit Tacitus, sed verbis diversis, quæ tamen synonyma: quid mirum?

[c] *Post Kal. Januarias*] Jam ante Germanicæ legiones Galbam spreverant in ludis castrensibus, et inter vota.

Plut. Galba: 'Quin et ludis quibusdam, Tribunis et centurionibus more Rom. Imperatori Galbæ felicitatem optantibus, plerique milites initio tumultuati, perseverantibus illis in voto, occlamaverant *Dignus:*' (vertunt, Siquidem dignus est,) 'mittebantur et literæ ad Galbam a procuratoribus, quibus ostendebant Tigellino' (lege, *Vitellio,*) 'subditas legiones eodem genere contumeliæ uti. Itaque sibi metuens Galba, ut qui non ob senium modo, sed ob orbitatem etiam contemtui haberetur, adoptandum sibi aliquem juvenem, regnique successorem statuit.'

Occlamabant, *Dignus*, per irrisum et contemtum, ut Romæ in ludis clamitabant: 'Venit io Simus a villa.' Sueton. 13. 'Atellanis notissimum canticum exorsis: Venit io Simus a villa: cuncti simul spectatores, consentiente voce, reliquam partem retulerunt, ac sæpius versu repetito egerunt.' Sic ob senium et illiberalitatem spernebatur Galba.

Sic in Circis et spectaculis sibi multa permittebat plebecula adversus proceres primariasque fœminas, et sæpe etiam conviciis insectabatur. De fœminis diserte Tac. Annal. Et quid non ausum olim etiam adversus Pompeium Magnum?

Testis Val. Max. VI. 2. 'Diphilus Tragœdus, cum Apollinaribus ludis inter actum, ad eum versum venisset, in quo hæc sententia continetur: Miseria nostra magnus est; directis in Pompeium manibus pronuntiavit. Revocatusque aliquoties a populo, sine ulla cunctatione, nimiæ illum et intolerabilis potentiæ reum gestu perseveranti egit. Eadem petulantia usus est in ea quoque parte: Virtutem istam, veniet tempus, cum graviter gemas.'

Quid non et ausi adversus Neronem ipsum, jam adulto imperio, et tota sævitia firmato ac formidato? Sueton. 39. 'Datus Atellanarum histrio in cantico quodam, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret, exitum C. Claudii Agrippinæque significans,' &c.

Quæ facetiæ, seu contumeliæ populi, diversæ a *libertate amicorum et causidicorum figuris;* de quibus Sueton. Vespas. 13. licet eodem spectarent. Nempe ut quocumque modo sic admonerentur principes; et tandem, licet talia audiendi insolentes, veritatem discerent.

Paucis post Kalend. Jan. diebus] Tot scil. diebus, quot fuerunt necessarii nuntio seu cursori, qui hasce literas

qui, Procuratoris, e Belgica[d] literæ afferuntur: ‘ Superioris Germaniæ[e] legiones, rupta sacramenti reverentia,[1] Imperatorem alium flagitare, et Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere;[f2] quo seditio[g] mollius acciperetur. Ma-

toris, e Belgica afferuntur, exercitum superioris Germaniæ, violata sacramenti fide ac religione, principem alium postulare, et potestatem facere senatui populoque Rom. creandi; *quo discordia mollius audiretur. Acceleravit ea res*

1 Ms. Bud. *licentia:* quod immerito defendit Rhenanus. *Brotier.*—2 Sic

NOTÆ

in Urbem perferret e Germania.

Nam ipso die Kalend. Jan. facta seditio, haud dubie ea causa, quia tum temporis adigerentur legiones in verba Galbæ, et tum renovaretur sacramentum, et vota fierent in castris legionum pro salute principis et æternitate imperii; quemadmodum et in Senatu, et in ipsa Urbe fiebat a consulibus, a patribus, et aliis magistratibus.

Quod clare patet infra c. 55. ‘ Inferioris autem Germaniæ legiones, solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio, proximi cujusque audaciam expectantes.—Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint,’ &c.

[d] *Belgica*] Regio Galliæ Comatæ ad septentrionem et ad Britannicum Oceanum: a Romanis divisa fuit in quatuor provincias, nempe Belgicam primam; Belgicam secundam, Germaniam superiorem, et Germaniam inferiorem, in quibus varii populi.

Hodie pars est *Primatiatus Trevirensis*, vulgo *Primatiat de Treves;* et in eo tractu nunc sunt provinciæ Ecclesiasticæ, Trevirensis *Treves*, Rhemensis *Rheims*, Cameracensis *Cambray*, et Mechliniensis *Malines*, parsque provinciarum Ecclesiasticarum, Ultrajectensis *Utrecht*, Coloniensis *Cologne*, et Moguntinensis *Mayence*.

Vel secundum divisiones temporales, *Belgica* veterum fuit, ubi nunc est pars septentrionalis regni *Franciæ*, omnis Belgica Regia, vulgo *les Pays-Bas Catholiques*, pars meridionalis Belgici Fœderati, seu *les Provinces Unies*, cum regionibus quibusdam *imperii Allemaniæ* citra, et ad Rhenum fluvium. Vide Tabulas et chartas antiquas ac recentiores Sansonis Geographi Regii. *Tillemon.*

[e] *Superioris Germaniæ*] Germania superior, provincia Belgicæ regionis ad Rhenum fluvium, in Gallia. Hic nunc sunt diœceses Archiepiscopatus Moguntini, vulgo *Mayence*, et Episcopatuum Wormaciencis *Worms*, Spirensis *Spire*, et Argentoratensis *Strasbourg*.

Vel secundum divisiones temporales, *Germania Superior* veterum fuit, ubi nunc est *Alsatia* fere omnis, pars Orientalior Lotharingiæ *Lorraine, &c.* pars major *Palatinatus Rheni*, parsque Archiepiscopatus et Electoratus Moguntini *Mayence, &c.* in circulis Rheni superioris et inferioris. De *Germania inferiore* vide notas supra cap. 9. *Tillem.*

[f] *Permittere*] Non id serio miles permittebat populo Romano. Ante obtulerat uni Verginio, urgebatque ut acciperet imperium; at Verginius arbitrium eligendi principis Senatui permisit.

NOTÆ

Unde vicissim et favor patrum in ipsum Verginium fuisset, nisi locum jam occupasset Galba, et nisi rursus bella civilia metuerent. Alium quærebant sibi obstrictum suisque moribus pollutum.

8 *Quo seditio*] Forte sic factum a milite, quo seditio illorum molliter acciperetur. Idque factum ea mente et animo scribit Propinquus, et sic scribere debuit, alioquin falleret; quod nefas in re tam gravi, et apud principem severum.

Et cur hanc rationem redderet Tacitus, qui nihil potuit dicere aut debuit, nisi quod in hisce literis scriptum fuit? non enim hæ ultra loquuntur. Non etiam Pompeius suam mentem sic expressit, sed militum.

Certe jurarunt legiones in verba Senatus populique Rom. sicque non fallit Pompeius; nisi sic forte nuntii atrocitatem leniret; nec res sincere, ut erant, scripsit plane, ut sic Romæ seditio mollius acciperetur.

Habes exemplum de legato Mœsiæ; qui etiam mollius rescripsit, de seditione legionum, Vitellio.

Non ea certe mente miles fuit, ut seditio *mollius acciperetur;* sed quia nemo idoneus tum reperiebatur, cui darent imperium, idcirco sacramenta in S. P. Q. R. advocabant.

Duæ legiones ruperant sacramentum et lapidibus imagines Galbæ appetierant; sed addit procurator, senatui ac populo Rom. eligendi principis arbitrium permitti, *quo mollius seditio acciperetur*, in Urbe scil.

Et tamen ea res perculit Galbam, ita ut festinaret adoptionem. Infra, c. 17. Galba ipse: 'ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat....duas legiones non ultra verba ac voces errasse.'

Itaque non in ea mente miles; neque id scribit procurator; sed scriptum sic a procuratore narrat Tacitus; scil. *quo seditio mollius acciperetur.*

Quo seditio mollius] Totus hic locus, si verum rescriberet procurator, respondere debuit his, quæ habentur infra c. 55. 'Inferioris tamen Germaniæ legiones solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, &c. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint.'

Et hujus seditionis præcipue rationem principi reddere debuit procurator, quia vicinus, et eodem tempore transacta ea seditio quo ille scribit hoc c. 12. nempe ipsis Kalend. Januariis.

Addit ibid. c. 55. Tacitus: 'in superiori (exercitu) quarta ac duodevicesima legiones....ipso Kalend. Januariarum die, dirumpunt imagines Galbæ.'

Unde clare patet, vesaniam militum in utroque exercitu longe majorem fuisse quam scribit Propinquus, et rem emolliisse, exemplo Aponii legati Mœsiæ.

Certe adjicit Tacitus ibid. de seditione superioris Germaniæ: 'Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant.' Quæ tamen etiam sic, licet molliora, non satis conveniant cum istis, 'rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare,' &c.

Itaque patet, rem in mollius Propinquum scripsisse; et sic eaque mente factum a Propinquo, hic refert Tacitus.

Neque scribit Propinquus, id factum esse eo animo a milite: nempe eos arbitrium eligendi imperatorem *senatui ac populo Rom. permittere, quo seditio* illorum *mollius acciperetur:* parum enim curabant vesani ac furentes milites, quomodo talia acciperentur.

turavit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum et cum proximis[h] agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat: primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa[2] jam ætate Galbæ. Paucis judicium[i] aut Reip. amor: multi occulta

propositum Galbæ, jam pridem deliberantis secum et cum amicis de adoptando filio. Non certe frequentior universa urbe rumor per eos menses increbuerat: primum licentia et cupidine talia differendi sermonibus, *dein quia exacta jam ætas Galbæ* erat. *Paucis* ratio, paucis *prudentia, aut studium Reip. plurimi secretis votis,*

jam dictum supra Annal. I. 46. Perperam ergo eum locum vexant nonnulli, et inter istos doctiss. Markland. ad Stat. 153. ut emendent, *fesso jam ætate*

NOTÆ

Et certe illi in S. P. Q. R. *sacramenta* sic *advocabant*, quia non erat, quem eligerent, et cui tale meritum imputarent; quippe statim oblato Vitellio, *speciosis* illis *nominibus* relictis, accedunt, et imperium offerunt.

Quo seditio mollius acciperetur] Sic hist. l. II. 96. 'Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat; et amici adulantes mollius interpretabantur.'

Quo seditio mollius acciperetur] E Belgica literæ afferuntur Propinqui, quibus scribebat, 'superioris Germaniæ legiones, rupta sacramenti reverentia, imperatorem alium flagitare,' &c. Vel rescribebat procurator, sic factum dictumque a seditioso milite, *quo seditio mollius acciperetur;* vel ultro ipse rescribebat, sic factum, nempe ut seditio *mollius acciperetur*, quamvis revera longe ulterius processisset audacia, et vesania seditiosorum.

Quare et ipse Galba sic etiam emollivit, cum adoptaret Pisonem; infra c. 18. 'Ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat, quartam et duodevicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse.'

Et infra c. 26. 'Postquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem.'

Quod nimis molle, comparatum cum seditione et rupti sacramenti vesania, quæ longe violentior fuit, ut clare patet ex his Taciti, infra c. 55. 'In superiore exercitu quarta ac duodevicesima legiones iisdem hybernis tendentes, ipso Kalendarum Januariarum die, dirumpunt imagines Galbæ, quarta legio promtius, duodevicesima cunctanter, mox consensu. Ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabant:' et, qui protegebant imagines Galbæ, 'centuriones abrepti vinctique.'

Igitur ea res *in mollius* rescripta principi, ut fit. Nec diruptas imagines Galbæ renuntiabat procurator; scil. *quo seditio mollius acciperetur.*

Sic mollius rescripsit Polycletus Neroni de rebus Britannicis supra: sic et Vitellio legatus de seditione Pannonicarum legionum.

[h] *Cum proximis*] Cum amicis, et libertis, cum T. Vinio, Lacone, Ducennio Gemino præfecto urbis, Mario Celso, et Icelo liberto.

[i] *Paucis judicium*] Certe paucis id datum, ut possint prudenti judicio diligere virum tantæ moli parem:

spe,[3] prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis[4 j] rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium,[5 k] qui

prout quis amicus vel fautor, hunc vel illum ambitiosis sermonibus evehebant, simul et invidia in T. Vinium, qui quanto magis præpollebat indies, hoc ipso incremento

Galba. Brotier.—3 Ita Puteolanus et recentiores omnes. In Ms. Agr. *multis occulta spes,* [quod Ryckio et Pichenæ placet.] Corrupte Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *militis stulta spe.* Male tentat Jac. Gronovius, *multis occulta spei.* Brotier.—4 Sic bene Ms. Agr. Sic quoque volebat Lipsius, quem recentiores sunt secuti. In Mss. et veteribus editionibus, *ambitionis.* Idem. —5 Brotierus addit *diverterant,* et sic lectionem defendit. Optime hunc locum emendarunt Puteolanus et Rhenanus. Perperam Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *in Tito Junio diverterant.* Ms. Harl. *in T. Junii odium;* et in margine, *diverterant.* Frustra tentat Lipsius, *in T. Vinii odium diversi ierant.* Sic Brotier. [Ryckius et Gronovius omiserunt *diverterant.*] Delevit Pichena auctoritate Flor. Abest etiam a Guelf. edd. omnibus ante Rhenanum, præter pr. in qua est quoque *et jam,* pro *etiam,* quod rursus cum *diverterant* induxit Rhenanus. *Ernest.* Bud. *et jam...deverterat.*—6 Ita libri omnes. Vix

NOTÆ

paucis contigit ea sapientia, qua sapientem et egregium principem eligere possent, aut vellent.

Quis ea sapientia fuit? Bonum privatum forte destinare potuerunt; sed quantum distat Regia privatis penatibus? Bonus ille destinatus etiam licentia dominationis statim desciscere et in pejus mutari potest: unus princeps Vespasianus, principatu, teste Tacito, in melius mutatus est.

Quidam addunt et Augustum, qui certe post bella civilia bonus: sed tamen ita mixtus fuit sævitia, flagitiis, et virtutibus, ut vere dixerint, aut nunquam vivere et imperare, aut nunquam mori debuisse.

Pauci eo judicio fuerunt, quia et pauci Reipub. idonei, 'pauci quos æquus amavit Jupiter.' Boni principes facile intra annuli orbem insculpi queant, ut jam olim dictum.

Prout quis amicus] *Prout quis erat amicus vel cliens* alicujus e proceribus, hunc vel illum ex istis primoribus principatui ambitiose destinabant, pro suo captu et libidine, sine judicio, sine delectu, sine affectu, aut amore Reipub. indistincte an bonus, an malus foret.

Etiam odio suo in Vinium, unum aliquem destinabant qui illum subverteret statim, rebusque et aula procul ablegaret.

j *Ambitiosis*] Iidem certe occulta spe, pariter et ambitiosis rumoribus, hunc vel illum deligebant: nam certe spes illa erat causa, cur ambitiosis rumoribus hunc vel illum ad imperium destinarent.

Spes occulta cujusque erat unica causa, cur hunc vel illum ambitiose deligendum aut adoptandum a Galba sibi proponerent; quisque enim, pro sua sorte, hunc vel illum cupiebat principem, prout opes, honores, gratiam et auctoritatem spe et animis præcipiebant.

Ambitiosis] Id est, in laudem et adulationem compositis. Suos quisque patronos aut amicos mire extollebant, et dignos imperio æstimabant: et facile credunt homines quod cupiunt.

k *In T. Vinii odium*] Sic leg. *hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies,* &c. Multi, inquit, successorem

in dies quanto potentior, eodem[6] actu[l] invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum et credulum minore metu et majore præmio peccaretur.

13. Potentia Principatus divisa in T. Vinium, Consulem, et Cornelium Laconem, Prætorii Præfectum. Nec minor gratia Icelo,[1 m] Galbæ liberto, quem annulis donatum,[n]

gravior erat. Quippe ultro avidas, ut *in summo fastigio, familiarium cupiditates adaugebat ipsa Galbæ indulgentia: cum apud invalidum et credulum* senem *minori formidine et majore pretio delinqueretur.*

Vis imperii distributa inter T. Vinium, consulem, et Cornelium Laconem, prætoriano militi impositum. Nec minus flagrans amicitia Galbæ in Icelum libertum,

tamen credibile est Tacitum scripsisse, *eodem actu.* Inde emendabat Lipsius, *eadem invisior erat*, vel, *eo dein fastu invisior.* Pichena, *eo cunctis invisior.* Ernestus, *eodem factis invisior.* Melius sane Jac. Lectius, *eodem auctu.* Brotier.

1 Nequissimi hujus servuli nomen varie scriptum. Alibi *Hycellus*, alibi *Icellus.* (Bud. *Ycelo.*) Vaticanus semper *Icelus:* quem sequor. *Lipsius.*—

NOTÆ

destinabant ex sua spe, quidam ex odio Vinii. Non dissimile illud Taciti de Pisone: 'Juvenis recenti favore et infensus T. Vinio: seu quia erat, seu quia irati ita volebant.'

[l] *Actu*] Melius, *eodem auctu.* Infra 86. 'Tiberis, qui immenso auctu,' &c.

Eodem actu] Melius, *eodem auctu*, nempe hoc sensu: quanto indies potentior fiebat Vinius, et opibus augebatur, *eodem auctu* et *invisior* erat: quo plus crescebat potentia Vinii, sic et eo majoribus odiis objiciebatur.

Et ea proportione, qua crescebant opes, gratia, et auctoritas illius, eadem proportione, eodemque incremento, augebatur gravescebatque odium publicum; ut fit in talibus, quibus unis Respublica prædæ est, qui non Reipub. sed in Rempub. nati et positi videntur.

[m] *Icelo*] Sic Suet. Galb. 14. 'Libertus Icelus, paulo ante annulis aureis Martiani cognomine ornatus, ac jam summi equestris gradus candidatus;' quod Petrus Faber explicat, non de censu equestri, sed de præfectura prætorii. Præfecti enim prætorio, ab Augusto usque, ex equestri tantum ordine sumebantur, in quo præfectura prætorii summus erat honorum gradus.

[n] *Quem annulis donatum*] Viri docti interpretantur *summam equestris gradus* præfecturam prætorii; haud improbe: tamen ego magis intelligam de *procuratione*, quæ propria equestris ordinis dignitas.

An libertum promotum iri censeam ad prætorii præfecturam, idque sub Galba? nunquam. *Lipsius.*

Nunquam præfecturam prætorii ambiit Icelus, neque illam adipisci potuit, bellorum expers et servus; neque etiam *candidatus* ille summæ procurationis ullius. Nam quis auctor sic loquatur aut intelligat? gratia, auctoritas, et opes Iceli jam supra omnes procurationes et procuratores erant.

Annulis] Innuit Sigonius, antea etiam a magistratibus datos annulos aureos

Equestri nomine *Martianum*[o] vocitabant. Hi discordes,[p] et

quem annulis aureis *ornatum, equestri vocabulo* Martianum *appellabant. Hi dis-*

NOTÆ

libertinis et ingenuis, non quo statim fierent equites Rom. sed tantum cum a censoribus in hunc ordinem lecti essent; ita ut ea concessio veluti conditio proxima esset seu dispositio, qua posita, liberti seu libertini, jura ingenuorum et locum equestrem adipiscerentur.

Et cum hoc nostro casu princeps esset simul censor, hinc concessis annulis aureis, censebatur etiam et simul concessisse cetera jura annexa et consequentia hunc morem, nempe et jura ingenuorum et dignitatem equestrem.

Non quod præcise *ingenuitatem* daret: id enim repugnat cum servo servitutem serviente ab origine; ut Nero dabat Paridi apud Tacitum non jure, sed vi dominationis. Sed dabat jura ingenuorum, ut, verbi gratia jus *trium liberorum.* Et etiam simile jus ad equestrem ordinem, si legeretur inter equites: vel si haberet opes, quibus ille splendor fulciretur.

Et hinc possit forte intelligi, quod habet Suetonius de Icelo, Galbæ liberto, quem vocat *summi equestris gradus candidatum.* Jam Icelus, quia ornatus erat annulis aureis, eo ipso jam habuit jus ingenuitatis: quod veluti fundamentum equestris nobilitatis, et hoc ipso, quod jure ingenuorum gaudet, candidatus equestris gradus dicitur.

Cur autem *summi gradus?* quia in hisce aulicis gratiosisque libertis nihil medium inter ima et summa: statim opes cumulare potuit, quibus insignis eques esset Icelus; nec certe defuit.

Igitur eo ipso, quo auro ornatus est, eo ipso ingenuus civis Rom. et *candidatus equestris ordinis;* et eo ipso candidatus *summi equestris gradus fuit:* quia in gratia flagranti principis fuit Icelus. Hæc ex sententia Sigonii. Nos paulo tamen aliter supra explicuimus, sed eodem sensu.

Annulis donatum] Sic Suetonius Aug. 27. 'Ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia sibi reliquerit libera: in cujus tamen pertinaciæ pœnitentiam, postea T. Vinium Philopœmenem, quod patronum suum proscriptum celasse olim diceretur, equestri dignitate decoravit.' Sic et vetere Repub. usurpatum video, idque in summa aliqua lætitia patronorum, seu imperatorum.

Annulis donatum] Cic. act. 2. in Verrem: 'Sæpe enim nostri imperatores, superatis hostibus, optime Repub. gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu vero, quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem, donandi causa, advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum Q. Rubrium excellenti virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris et torque donasti; M. Cossutium sanctissimum virum atque honestissimum, summo splendore, ingenio, gratia præditum. Annulo est aureo scriba donatus, et ad eam donationem concio est advocata,' &c.

At Vitellius infra, cum *pro concione* militum mane Asiaticum libertum annulis aureis donare noluisset, mox inter epulas eum ultro exornavit: quod certe pro genio Vitellii fuit.

Sueton. Vitell. 12. Asiaticum libertum 'primo imperii die aureis donavit annulis super cœnam; cum, mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.'

[o] *Equestri nomine Martianum*] Non

rebus[2] minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M.[3] Othone: Laco atque Icelus[q] consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium. Neque erat Galbæ[r]

sentientes et in rebus levioribus sibi quisque nitentes, in duas partes dividebantur circa deliberationem adoptandi hæredis. Vinius pro Othone tendebat; *Laco atque Icelus concordes, non tam unum quempiam tuebantur, quam alium* ab Othone.

2 Muret. et Acid. supplent *in*.—3 Ryckius omisit prænomen. Mss. plurimi

NOTÆ

quod forte esset *equestre* illud nomen, aut equestris ordinis solenne; sed tamen hoc magis decebat equitem Rom. cum esset nomen illud Latinum, seu Romanum, quam vetus appellatio ipsius. Mutata sorte, etiam nomen immutari debuit: nam vox *Icelus* arguebat humilem originem et Græcam, seu externam, ut hominis 'Romam pedibus qui venerat albis.'

Forte, si mansisset intra liberti sortem, potius vocari debuit Servius seu Sulpicius, aut aliquo tali nomine Galbæ, pro more servorum manu missorum, qui patronorum nomen induebant. At cum fere ad summum equestris ordinis gradum jam evectus sit, *illustris* nempe jam et *insignis* eques factus, immutare etiam, et veluti nobilitare, nomen suum decebat.

[p] *Hi discordes*] Scilicet, hi tres inter se *discordes*, et in rebus minoris momenti sibi ipsis quisque favebant; et tum veluti tres in aula factiones erant.

At cum ageretur de adoptando successore, in duas tantum partes scindebantur tres pædagogi senis. Vinius pro Othone nitebatur, Laco et Icelus inter se consentientes, quemcumque alium ab Othone fovebant.

[q] *Icelus*] Libertus Galbæ *candidatus summi equestris gradus* dicitur Suetonio, et pater Sejani; Seius Strabo Velleio dicitur, *princeps equestris ordinis*, quia scilicet prætorianis cohortibus præerat.

Itaque quemadmodum Seius, vel etiam Sejanus, fuit *princeps equestris ordinis*, ita et Icelus Galbæ libertus jam fuit *candidatus summi equestris gradus*. Non quod unquam assecuturus esset summum illum gradum, nempe præfecturam prætorii.

Sed sic vocatur *candidatus*, vel quia potuit absolute talem præfecturam adipisci, solo nutu et favore principis, licet nunquam de facto esset assecuturus; vel quia jam fama, gratia, opibus, et auctoritate adæquabat præfectum prætorii, et alios insignes equites, qui de facto possidebant talem *summum gradum equestris ordinis*.

[r] *Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia*] Ideoque non assentiebatur consilio Vinii, quia non ex vero affectu tale consilium oriebatur. Nam 'pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas.'

Et præterquam, quod non ignorabat artes Vinii, et amicitiam illius cum Othone, *subiit* etiam *cura Reipub.* quæ frustra Neroni ablata esset, si relinqueretur *apud Othonem;* qui alter Nero lascivia, luxu, stupris, et adulteriis.

Potius assentiebatur Laconi Piso-

ignota Othonis ac T. Vinii[4] amicitia;[s] et[5] rumoribus[t] nihil silentio transmittentium, (quia Vinio[6] vidua filia,[u] cœlebs Otho,[v]) gener ac socer destinabantur. Credo et Reip. curam[w] subisse, frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem

Neque Galba ignorabat amicitiam Othonis ac T. Vinii, ex sermonibus hominum, *nihil silentio prætereuntium: et quia Vinio filia vidua, et Otho sine uxore* fuit, illi *gener socerque designabantur. Existimo etiam Galbam providisse saluti Reipub. frustra Neroni ademtæ, si Othoni permitteretur. Quippe Otho pueritiam negli-*

habent.—4 Budens. ubivis *Junius*.—5 Sic bene Mss. Flor. Corb. et editio princeps. Male Puteolanus, *ex rumoribus;* qui hæc quoque cum superioribus conjungit. Unde nata in sequentibus editionibus obscuritas. *Brotier.* Ryckius et Gronovius habent *ex rumor.*—6 Brotier. habet *vidua Vinio.*—7 Ms.

NOTÆ

nem proponenti, quia 'prospera de Pisone fama, consilio ejus fidem addiderat.'

[s] *T. Vinii amicitia*] Licet insinuaret Vinius electionem Othonis, tamen fallere non potuit senem; quasi id consilium, non ex aliqua ratione, aut utilitate privata emanaret; quia non ignorabat Galba amicitiam Vinii et Othonis; et præterquam, quod id noverat de Othone et Vinio, etiam subiit animum cura et amor Reipub. frustra translatæ a Nerone, si Othoni permitteretur.

Itaque amicitia Vinii cum Othone ratio fuit Galbæ, cur Vinii consilium improbaret, ut et electionem Othonis; altera ratio et validior fuit cura Reipub. quæ male committeretur Othoni, cujus mores fere pares flagitiis Neronis.

[t] *Et rumoribus*] Id est, ob rumores sermonesque civium, qui nihil non scire vellent, et nihil silerent: per otium enim sermonum avidi urbicolæ, omnia rescire et omnia dicere, præsertim rebus turbidis audent.

[u] *Quia Vinio vidua filia*] Ex eo nata amicitia Othonis ac Vinii, *quia Vinio vidua filia, cœlebs Otho,* &c. quæ amicitia non erat ignota Galbæ, sicut neque forte causa, seu occasio amicitiæ, cum rumores Urbis nihil silentio transmitterent.

Vinio vidua filia] De qua sic Plutarchus in Galba: 'Ei mulieri Tigellinus decies HS. propinavit, pellicumque primariæ jussit, ut monile suum collo detractum ei appenderet, quod quindecim aureorum millia æquasse pretio traditur.'

Decies HS. sunt nobis viginti quinque millia coronatorum, seu 75,000. libræ. Et quindecim aureorum millia, sunt 37,500. coronati, seu 112,500. libræ.

[v] *Cœlebs Otho*] Nullam duxerat uxorem Otho, nisi Poppæam Sabinam, quam marito abduxerat; si tamen vere duxerat. Nam forte *mimus* tantum fuit tale matrimonium.

Quod diserte affirmare videtur hic Tacitus: 'Eoque etiam Poppæam Sabinam, principale scortum, apud conscium libidinum deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur.' Vide nos ad libros Annal. Vide et Sueton. Othone.

[w] *Reipub. curam*] Plut. Galba: 'Non obscure præ se tulerat, magis de Repub. esse solicitum, quam de privata; neque eum sibi adoptare velle, qui ipsi jucundissimus, sed qui Reipub. commodissimus esset; immo

relinqueretur. Namque Otho[x] pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter[y] egerat;[7] gratus Neroni[z] æmulatione luxus:[a] eoque jam[8b] Poppæam Sabinam,[c] principale scor-

genter, juventam per lasciviam transegerat, amicus Neroni imitatione luxuriæ: ideoque etiam apud eum *veluti socium voluptatum deposuerat Poppæam Sabinam, re-*

Ryckii *rexerat.*—8 Ernestus mallet *tum.* Bipont. reddunt *primum.* Heinsius

NOTÆ

ne suarum quidem facultatum hæredem ex asse videbatur delecturus Othonem, sciens prodigum et luxuriosum esse, et ære alieno bis millies sestertium obrutum:' sunt quindecim milliones librarum.

[x] *Namque Otho*] Juven. Sat. II. 'pathici gestamen Othonis.' *Savil.* *Speculum* nempe, quo faciem lineret in bello, ut solebat. Egregia hæc sarcina imperatoris et belli!

[y] *Adolescentiam petulanter*] Sic Suet. Otho. 2. 'A prima adolescentia prodigus ac procax; adeo ut sæpe flagris objurgaretur a patre. Ferebatur et vagari noctibus solitus, atque invalidum quemque obviorum, vel potulentum corripere: ac distento sago impositum in sublime jactare,' &c.

[z] *Gratus Neroni*] Plut. in Galba: 'Nero utebatur Othone familiariter ob mores discinctos; reprehensusque aliquoties ab eo ob avaritiam, ægre non tulit.'

Xiphil. Neron. 'Quidam Marcus Salvius Otho cum Nerone versabatur ita familiariter, tam ob similitudinem morum et quoddam nequitiæ consortium, ut cum apud Neronem excidere sibi pateretur, Ita me Cæsarem videbis,' &c. *Savilius.*

Sed respondit Nero: 'Neque te consulem videbo:' quod verum fuit. Nam *quæstorius* fuit Otho, donec invaderet principatum.

Et Suet. Othon. 2. 'Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratiosam quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis anum, ac pæne decrepitam. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter amicos locum tenuit, congruentia morum: ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit,' &c.

[a] *Æmulatione luxus*] Potius æmulabatur Nero luxum Othonis, quam, vice versa, Otho æmularetur Neronem. Nam Otho tum temporis arbiter elegantiæ, et veluti magister voluptatum Neroni fuit.

Supra l. XIII. 46. sic jactat Poppæa: 'Se devinctam Othoni per genus vitæ quod nemo adæquaret. Illum animo et cultu magnificum, ibi se summa fortuna digna visere: at Neronem pellice ancilla, et assuetudine Actes devinctum, nil e contubernio servili nisi abjectum et sordidum traxisse.'

Haud dubie mutua fuit æmulatio luxus. Sed tamen cum ea arte se principi insinuaret Otho, certe æmulabatur ille, simul et intendebat luxum Neronis.

Sueton. Othon. 3. 'Die, quem Nero necandæ matri destinaverat, ad avertendas suspiciones, cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit.' En comitas epularum! En Otho luxus eruditi, et regiæ elegantiæ præcipuus arbiter!

Luxus] De quo Suet. Otho. 11. 'Munditiarum vero pæne muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adap-

NOTÆ

tato et annexo, ut nemo dignosceret. 'Quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum; idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset: sacra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse.'

Hinc Juven. Sat. II. 'Ille tenet speculum pathici gestamen Othonis, Actoris Arunci spolium: quo se ille videbat Armatum, cum jam tolli vexilla juberet: Res memoranda novis annalibus atque recenti Historia, speculum civilis sarcina belli.'

Luxus] Illinebat et ipsos pedes unguento, apud Plinium; ita ut irrideret Neronem, velut illiberalem. Hoc hauserat a Græcis, testis Athen. l. XII. 'Athenis mos fuit luxuriosis unguentis pedes illinere, ut inquit Cephisodorus in Trophonio: Mihi deinde unguentum eme, quo linatur corpus, Irinum ac Rhodinum: mihi quidem id volupe est, Xantia; seorsum autem pedibus mercator Bacharin,' &c.

Infra: 'Amaracinis unguentis mei pedes confricantur.'

Et mox: 'unguento Ægyptio linit manus et pedes; Phœnicio, malas et papillas; Sisymbrino vero, utrumque brachium; Amaracino, comam et supercilia; Serpillino, genua et cervicem; Unguento vero, quod fuerat Parone datum, Heri aspectu nigro, magni pretii Ægyptio, Callistrati pedes inungit.'

[b] *Eoque jam*] Forte, *eoque etiam.*

[c] *Poppæam Sabinam*] Illud inter Neronem, Poppæam et Othonem negotium, quomodo fuerit transactum, docebit Suet. Othon. 3. Plut. Galba, variatis modice circumstantiis recedentes a Taciti narratione, qui ita sibi contrarius pugnat, ut hic locus cum alio loco Annal. XIII. conciliari nequeat. *Savilius.*

Sic Suet. Othon. 3. 'Item Poppæam Sabinam, tunc adhuc amicam ejus, abductam marito, demandatamque interim sibi, nuptiarum specie, recepit: nec corrupisse contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem æquo tulerit animo.'

Poppæam Sabinam] Plut. Galba rem narrat ambigue, ut Tacitus; ita ut vix colligas, an pellex, an vere uxor Othonis fuerit Poppæa: 'Quemadmodum,' inquit, 'Alexandrum Paridem Homerus sæpenumero ab uxore nominat, vocatque maritum Tyndaridos, pulchris ornatæ crinibus; quod is vir nihil aliud ad gloriam sibi conducens habuerit; sic Otho Romæ nuptiis Poppææ nobilitatus fuit. Hanc Nero, matrimonio conjunctam Crispino, amabat: adhuc tamen uxorem suam reverens, ac matrem metuens, Othonem submisit, qui de adulterio Poppæam solicitaret: (nam Othone amico, et convictore utebatur, luxu ejus delectatus, ac sæpe ab eo sordium et illiberalitatis causa dicteriis lacessitus, gratum habebat; ac ferunt, quodam tempore Othonem, cum a Nerone esset pretiosissimo unguento aspersus, quo ille se unxerat, postridie cum convivio excepisset Neronem, domi suæ, subito variis ex partibus argenteos aureosque tubulos aperuisse, qui aquæ ad instar, unguentum profunderent:)' eam Otho, primum spe de conjugio Neronis illectam, constupravit, utque ad se, marito deserto, veniret, persuasit. Cum vero ad ipsum, uxoris nomine se eo contulisset, nequaquam æquo animo tulit, juxta secum ea Neronem potiri; feruntque hanc æmulationem Poppææ quoque non ingratam fuisse, quæ et, absente Othone, Neronem excluserit, sive ut satietatem voluptatis præveniret, sive a nuptiis Cæsarianis abhorrens, et tamen ob impu-

tum, ut apud conscium libidinum,[d] deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur:[9] mox suspectum[e] in eadem Poppæa in provinciam Lusitaniam,[w] specie legationis, sepo-

giam pellicem, dum interim *amoveret Octaviam conjugem* suam; *dein æmulatu ob eandem Poppæam, illum amovit in Lusitaniam provinciam prætextu honoris.*

volebat *clam.*—9 Quidam Mss. *amoveretur.*

NOTÆ

dicitiam, amorem ejus non recusans' (dic potius, *ob ambitionem*): 'certe in discrimen vitæ propter eam Otho venit; mirumque est, Neronem, qui, propter Poppææ nuptias, uxori sororique necem intulisset, Othoni pepercisse; sed Seneca deprecante, in Lusitaniam missus est.' Mimus illud matrimonium, et ut incertæ tum temporis fuerunt hæ nuptiæ, ita et historiam hanc ut dubiam et incertam tradidere auctores.

[d] *Ut apud conscium libidinum*] Sic Ann. l. XIII. delapso Nerone in amorem Actæ, assumto in conscientiam Othone.

[e] *Mox suspectum*] Sic Suet. Oth. 3. 'Creditur certe, non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus astantem miscentemque frustra minas et preces, ac depositum reposcentem. Quare diducto matrimonio, sepositus est per causam Legationis in Lusitaniam. Id satis visum, ne pœna acrior mimum omnem divulgaret; qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit: Cur Otho mentito sit quæritis exul honore? Uxoris mœchus cœperat esse suæ.'

Certe in historia illa Poppææ tradenda, Tacitus, neque secum ipso, neque cum Suetonio satis convenit: nam Ann. l. XIII. non mimum, sed verum matrimonium Othonis et Poppææ describit.

'Igitur,' inquit, 'agentem eam in matrimonio Rufi Crispini, equitis Rom. ex quo filium genuerat, Otho pellexit juventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium jungeretur. Otho, sive amore incautus, laudare formam elegantiamque uxoris apud principem; sive ut accenderet,' &c.

Quæ vix conveniunt cum hoc loco: 'Eoque jam Poppæam Sabinam principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat;' ubi ne quidem verbum de matrimonio.

Sic fateri nunc videtur Tacitus ipse, fuisse verum *mimum,* quem agerent Nero et Otho ex composito, donec amoveretur Octavia uxor.

[w] *In provinciam Lusitaniam*] Operæ est videre divisionem Hispaniæ et præfecturas, quoniam sæpe hic intercurrit.

Divisa ea ab Augusto in duas provincias, *Citeriorem* et *Ulteriorem.* Citerior *Tarraconensis* etiam dicta: cui Galba præfuit, cui nunc Cluvius Rufus.

Ulterior divisa in duas provincias, *Bæticam* et *Lusitaniam.*

Bætica populi fuit, et in eam missus proconsul. Noster l. IV. 'Vibius Serenus ulterioris Hispaniæ proconsul.' Non quia tota Hispania ulterior (caute legas,) proconsulem habuerit; sed quia ejus pars melior *Bætica.*

Itaque confundebant scribendo sive

suit. Otho, comiter administrata provincia,[f] primus in partes transgressus, nec segnis,[g] et, donec bellum fuit,[10] inter

Otho, modeste habita provincia, primus in partes Galbæ *transiit, nec iners, et dum*

10 Mallet Acidalius, *donec bellum fuit, et inter præsentes, &c.*

NOTÆ

loquendo. Plin. l. III. 'Prima Hispania terrarum est ulterior appellata, eadem Bætica.' Non tamen etiam regendo. Nam duæ Cæsaris fuerunt, sola Bætica populi.

Strabo l. III. 'Nunc quidem provinciis aliis attributis populo et Senatui, aliis principi, Bætica populo relicta est; et mittitur in eam proconsul, qui habet quæstorem et legatum; reliqua autem Hispania Cæsaris est: et mittuntur in eam duo legati, prætorius et consularis.'

Addit deinde, *prætorium* Lusitaniæ præfuisse, cum unico legato: *consularem* reliquæ, cum tribus legatis tribusque legionibus.

Consentit et Dio l. LIII. qui diserte 'Bæticam populo assignat; Lusitaniam et Tarraconensem Cæsari.'

Quid igitur Appiano in mentem venit scribere, de bello Hispaniensi, extremo? 'ab eo tempore,' (quo Cantabri ab Augusto victi,) 'Romani Iberiam, quæ hodie Hispania dicitur, in tres partes dividere cœpisse mihi videntur; in quarum duas, annuos magistratus senatus mittit; in tertiam vero præsidem Imperator.' Quæ a falso nunquam excusem, nisi quid mutavit ejus ævo.

Strabo etiam libro ult. duas Hispanias recensere inter eas, quæ populi sunt, videtur, sed videtur: eaque res interpretem decepit; qui etiam τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν, id est, *ulteriorem*, sive *exteriorem* Hispaniam, turpiter *interiorem* convertit.

Vellem monuisse eruditissimum Casaubonum, cujus ad Strabonem probas sane notas jam nunc vidi. *Lipsius.*

Provinciam Lusitaniam] Lusitania, provincia Hispaniæ Ulterioris, ad Oceanum occidentalem. Hodie regnum *Algarve* integrum, et pars major regni *Portugalliæ;* hæc duo regna parênt regi Portugalliæ, suntque in Hispania hodierna. His addenda pars meridionalis regni *Leon*, et pars orientalis regni Castellæ Veteris et Novæ, vulgo *Castille;* hæc duo regna sunt sub dominio regis Catholici seu Hispaniæ, et in parte media Hispaniæ recentioris. *Tillem.*

[f] *Comiter administrata provincia*] Sic Suet. Oth. 3. 'Provinciam administravit quæstorius per decem annos, moderatione atque abstinentia singulari.'

Comiter administrata provincia] Supra Tac. XIII. 46. 'Non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior.'

[g] *Nec segnis*] Nempe *statim* Otho in partes Galbæ *transgressus est*, nondum sublato Nerone: *nec segnis* fuit; nam scil. acribus ministeriis bellum juvit, *donec bellum fuit;* nempe tum parabatur bellum adversus Neronem.

Et ille paratus, *bellum* proprie vocatur, licet nullum prælium committatur; et revera nullum prælium commissum est adversus Neronem aut Neronis duces, illorum ignavia et proditione.

Itaque *nec segnis Otho*, dum bellum

præsentes splendidissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum,[h] prona in eum aula Neronis, ut similem.

14. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quanquam nihil adhuc de Vitellio certum,[i] anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia Imperii[j] transigit:

bellum fuit, inter comites munificentissimus, cupidinem adoptionis statim præsumtam animo, animosius indies raptum ibat: juvantibus plerisque militarium, et *proclivi in eum domo Neronis, ut similem.*

At Galba post acceptas literas Germanicæ discordiæ, quamvis nihil etiam tum de Vitellio compertum esset, *æstuans pendensque animi, quonam legionum violentia erumperet, ne prætorianis quidem cohortibus fidem habens, quod subsidium unicum arbitrabatur, habet* ipse *comitia principatus. Ascitoque præter Vinium et Laconem,*

NOTÆ

fuit; et *donec bellum fuit,* erat etiam ipse *inter* comites et *præsentes splendidissimus.*

Vel lege et intellige hoc sensu: *Nec segnis, donec bellum fuit:* et post bellum, nempe, oppresso Nerone, *inter præsentes,* seu comites principis, *splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam,* scil. splendore et munificentia, *acrius in dies rapiebat.*

[h] *Militum*] Et præcipue prætorianorum. Nempe ob liberalitatem, et quia Otho similis Neroni. Et illi milites pars maxima aulæ Neronianæ; et ex iis favor et famà Othonis in alios exercitus, et in ceterum vulgus militum spargebatur: quod intelligendum præcipue, postquam advectus est cum principe Galba in Italiam et in Urbem.

[i] *Nihil adhuc de Vitellio certum*] Nondum ille rebellaverat, aut nondum auditum; et ab ipso certe non incepit votum aut consilium capiendi imperii, sed a seditione militum et ambitione legatorum Fabii et Cæcinæ, qui ducem et prædam, non principem quærebant.

Et aberat Vitellius ab utrisque castris; et tum certe procul distabat a legionibus superioris Germaniæ. Et 'nocte quæ Kal. Januarias secuta est, in Coloniam Agrippinensem Aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam et duodevicesimam legiones projectis Galbæ imaginibus, in Senatus et pop. Rom. verba jurasse: id sacramentum inane visum.'

Itaque tum Vitellius misit ad legatos legionesque, nempe quibus ipse imperabat; 'qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent; proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut faciendum imperatorem,' communi consensu exercituum.

Itaque postero die Fabius Valens audacior, imperatorem Vitellium consalutat, in ipsa urbe Agrippinensi.

Et sic pauci aliquot dies elapsi sunt, priusquam audiretur Romæ rebellio Vitellii. Et nuntius seditionis legionum tribus diebus præcedere potuit nuntium de Vitellii defectione.

[j] *Comitia imperii*] Nempe, quibus eligeret successorem Cæsarem, seu futurum principem, quemadmodum in comitiis eligebantur consules et prætores.

Non proprie hæc *comitia,* sed quasi comitia erant; quia nempe princeps hic fiebat eligebaturque per adoptionem in filium; et perpetuo principa-

adhibitoque, super Vinium ac Laconem, Mario Celso, Consule designato,[k] ac Ducennio Gemino,[l] Præfecto urbis, pauca præfatus 'de sua senectute, Pisonem Licinianum[m] arcessi'[1] jubet; seu propria electione,[2] sive, ut quidam crediderunt,[3] Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum

Mario Celso destinato consule, et Ducennio Gemino præfecto urbis, pauca prolocutus de *affecta* sua ætate, acciri *jubet* Pisonem Licinianum: *sive proprio consilio, sive, ut nonnulli existimarunt, Lacone impellente, cui cum Pisone amicitia contracta*

1 Sic bene Cl. Ernestus. Vulgo Mss. et libri editi, *accersiri*. Emendatum in Ms. Harl. *accersi;* at vulgatum retinet Ryckius et Gronovius: ille tamen *arcessi* probat.—2 Ita bene veteres ac recentiores editiones. In mediis quibusdam, *dilectione*. Brotier.—3 Freinshemius dedit *tradiderunt* e Ms. Flor.,

NOTÆ

tum habuit qui sic adoptabatur; at non ita in comitiis consulum, aut prætorum, qui tantum annui magistratus, et fiebant electione populi patrumque.

At certe hæc *comitia* transegit Galba solus, ut pater, ut princeps, sponte, nutuque, et arbitrio suo, et adhibitis paucis interioribus amicis, et in consilium magis quam in suffragium vocatis.

Itaque unius patris voce, unius principis suffragiis transacta hæc *comitia*, et in unius candidati dignitatem et decus; qui, vere candidatus principis, repulsam pati non potuit; favore scil. patris ac principis innixus.

Sic et mox adoptavit Nerva Trajanum in ipso Capitolio, sed longe felicioribus auspiciis.

Privatæ adoptiones in comitiis fiebant *apud pontifices;* sed hic *comitia imperii* transiguntur; non autem adoptio fit privati hominis a privato, sed princeps Cæsarem adoptat.

Quare statim distinguit se ipse Galba: *Si te privatus*, inquit, *lege curiata apud pontifices, ut moris est*, nempe in privatis adoptionibus, *adoptarem*, &c. At *nunc me Deorum hominumque consensu ad imperium vocatum*, &c.

Ubi distinguit privatas adoptiones et comitia in id destinata, a comitiis imperii, quæ nunc ipse princeps, et rerum dominus transigit, haud astrictus privatorum legibus.

[k] *Mario Celso, consule designato*] Non tam, forte, quia consul designatus, quam quia fama belli conspicuus; et præcipue quia amicitia et fide insignis, quia verus ac sincerus amicus principis: quod rarum tali tempore.

[l] *Ducennio Gemino*] Ille est, de quo l. xv. 'Exin Nero tres consulares, L. Pisonem, Ducennium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus præposuit.' *Lipsius.*

[m] *Pisonem Licinianum*] Suet. Galb. 17. 'Quod ut nuntiatum est, despectui esse, non tam senectam suam quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem .... pro concione adoptavit.'

Pisonem Licinianum] Suet. 17. 'Pisonem Frugi Licinianum nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum, testamentoque semper in bona et nomen ascitum, repente e media salutantium turba apprehendit: filiumque appellans, perduxit in castra, ac pro concione adoptavit.'

exercita cum Pisone amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat: et prospera de Pisone fama consilio ejus[b] fidem addiderat. Piso, M. Crasso[n] et[4] Scribonia genitus, nobilis utrimque,[o] vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta[p] severus, deterius interpretantibus tristior[q] habebatur: ea pars morum ejus, quo[5] suspectior[r] solicitis,[s] adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, apprehensa Pisonis manu, in hunc mo-

erat *apud Rubellium Plautum: sed subtiliter* eum *tanquam incognitum promovebat; et egregia Pisonis existimatio effecerat, ut ipsi consulenti crederetur. Piso filius M. Crassi* et *Scriboniæ, clarus utrimque, vultu cultuque prisci moris, et ex vero judicantibus severus,* at *pejus accipientibus asperior videbatur: ea pars ingenii ejus, quo magis invisa suspectantibus,* eo magis ipsa *arroganti* principi *congruebat.*

Itaque Galba manum Pisonis apprehendens, in eam sententiam orsus dicitur: Si

quem sequitur Brotier. Sic quoque Mss. Reg. Harl. et Jes. In veteribus editionibus, *crediderunt*.—4 Sic Rhen. e Budens. Olim legebatur *ex*.—5 Ita Puteolanus, ac deinde ceteri, præter Ryckium, qui e Ms. Agr. et editione principe, emendavit, *quæ*. Sic etiam habent Mss. Reg. et Harl. Sed in Ms. Harl. postea emendatum, *quo*. Brotier.

NOTÆ

[b] *Consilio ejus*] Nempe bona existimatio Pisonis fecerat, ut consilio Laconis fidem adhiberet Galba.

[n] *Piso, M. Crasso*] Puto, illo M. Crasso Frugi, qui consul fuit cum C. Lecanio Basso, anno 816. sub Nerone; qui ipse e Calpurniis Frugi, in Liciniam gentem adoptione transiit, ut ex cognomine apparet: sicut hic noster iterum e Liciniis ad Calpurnios ivit. *Lipsius*.

[o] *Nobilis utrimque*] Nempe paterno maternoque genere nobilis Piso: ex Calpurnio Numæ filio se ortos ferebant Pisones.

[p] *Æstimatione recta*] Recto veroque judicio hominem æstimantibus, *severus* putabatur; aliis, qui male interpretarentur, morosus et austerus existimabatur. Unde et sævitiam, aut certe nimiam severitatem suspectabant.

[q] *Deterius interpretantibus*] Apud infensos, virtus optima vitii speciem induit: nec erit virtus, nisi cum mutaverint animum; sinistre enim interpretantibus omnia sinistra.

Deterius interpretantibus tristior] Sic in deterius indolem Pisonis interpretatur Otho, infra c. 21. 'Id sibi nocuisse apud senem principem,' Galbam scil. 'magis nociturum apud juvenem (Pisonem,) ingenio trucem,' &c.

[r] *Quo suspectior*] Sic brevitati studet Tacitus. In hoc Piso placebat Galbæ, quod severitatis suspectus esset aliis; et eo magis, quo suspectior illis erat.

[s] *Solicitis*] Expectatio illa adoptionis, suspensos ac solicitos habuit civium sociorumque animos. Et quis mortalium non anxius de moribus et ingenio principis, ex quo publica salus pendet?

dum locutus fertur: 'Si te privatus lege curiata[t] apud Pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat[1] Cn.[2] Pompeii et M. Crassi sobolem in Penates meos asciscere, et tibi insigne,[u] Sulpiciæ[v] ac Lutatiæ[3][w] decora nobi-

te privatus arrogarem lege curiata coram Pontificibus, ut fieri solet, *sic* et mihi *tum* decorum esset, in domum meam assumere prolem Cn. Pompeii et M. Crassi, et tibi *etiam* egregium et illustre *foret*, tuis imaginibus adjunxisse

1 Ms. Guelf. *esset*. In Ms. Harl. additum, *erat*, prima manu omissum.—2 Sic emendandum optime monuit Freinshemius. Perperam Mss. et veteres editiones, *nunc Pompeii*. Male Beroaldus emendavit, *tunc Pompeii:* [et sic Ryckius et Gronovius.] *Brotier*.—3 Cl. Ernestus vult a librariis fuisse omissum, *gentis*. At intelligi potest, *nobilitatis*.

NOTÆ

[t] *Lege curiata*] Veteri jure causas arrogationis subesse oportuit, quas pontifices considerabant, puta, ætasne arrogatoris liberis potius gignendis idonea, bonave ejus, qui arrogaretur, insidiose petita essent.

Causis probatis, comitia, quæ curiata appellantur, præbita sunt, arbitris quandoque ipsis pontificibus; tum a magistratu, qui ad populum ferre legem posset, velut a consule lata fuit rogatio his verbis, 'Velitis, jubeatis, Quirites, uti L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius sibi siet, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset: utique ei vitæ necisque in eo potestas siet, ut patri endo filio est; hæc ita, uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.' Quæ sunt apud Gell. v. 19. et liquent ex ea Ciceronis, pro domo sua.

Plane quod hic ait Tacitus *adoptarem*, de *arrogatione* ejus, qui sui juris esset, accipiendum est: ut in libris civilis studii, *arrogatio* vocabulo adoptionis continetur. *Vertranius.*

[u] *Et tibi insigne*] Plutarchus agens de Galbæ genealogia, inquit: 'Ex illustri Serviorum gente trahebat natalium splendorem. Et Tac. histor. II. *Post Julios, Claudios, Servios;* nonnihil improprie usus cognomine pro gentilitio, ad significandam Sulpiciorum domum; de qua fusius agentem vide Suet. Galb. 2. et 3.

Sed 'Galbæ,' inquit Plut. 'ingentes spiritus faciebat Catulorum stirps: cum Q. Lutatius Catulus esset ei avus maternus: quod ex Liviæ Augustæ cognatione descenderit.'

Ex lectione mihi non succurrit; quanquam verum sit, eum 'observasse ante omnes, Liviam Augustam, cujus et vivæ gratia plurimum valuit, et mortuæ testamento pæne ditatus est.' Suet. 5.

Sed cognationis ne vestigia quidem apud scriptores extant, ut fidem facile ita sentienti abjudicem.

Novercam tantum habuit Liviam Ocellinam, in cujus nomen ex adoptione transiit, appellatus L. Livius Ocellinus, *usque ad tempus imperii;* si non erronea est Suet. Galb. 4. sententia. *Savilius.*

Familias intelligit, ex quibus ortus Galba. Ex Sulpicia genus et nomen paternum; ex Lutatia genus maternum ducebat: qui, ex Mummia Achaica natus, statuarum titulis pronepotem se Q. Lutatii Catuli Capitolini scripserit.

[v] *Sulpiciæ*] Suet. Galb. 3. 'Qui primus Sulpiciorum cognomen Gal-

NOTÆ

bæ tulit: cur aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniæ, frustra diu oppugnatum, illitis demum galbano facibus succenderit: alii, quod in diuturna valetudine, galbeo, id est, remediis lana involutis assidue uteretur: nonnulli, quod præpinguis fuerit visus, quem galbam Galli vocent: vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia, quæ in esculis nascuntur, appellanturque Galbæ.'

Tibi insigne Sulpiciæ] Certe nobilis Galba, et ita *post fortunam* gloriabatur, ut teste Sueton. 2. 'stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem; maternam ad Pasiphaën, Minois uxorem, referret.'

Hoc comparare licet cum eo loco Pausaniæ l. v. 'Et is quidem, cujus in scuto, pro insigni, gallus gallinaceus, Idomeneus est, Minois nepos, a Pasiphaë Solis filia oriundus. Gallinaceum certe Soli sacram avem celebrant, quod cantu solis ortum nuntiet.'

Certe adversus Galbam, invitis Diis, rebellasse visus est Vitellius, quem cum occideret Tribunus, duceretque ad scalas Gemonias, tum ad *Rostra*, quo loco occisus Galba fuerat, infesto mucrone gladiorum aspicere identidem milites cogebant.

Et quod mirum, teste eodem Suetonio, avis illa, *Gallus* scilicet *gallinaceus*, Soli amica, et consequenter soboli Galbæ, vindicavit Galbam, Vitelliumque imperio deturbavit.

Sic Sueton. Vitell. 9. 'Viennæ pro tribunali jura reddenti gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite astitit.' Et c. 18. 'Non aliud prædixerant, quam venturum in alicujus Gallicani hominis potestatem, siquidem ab Antonio Primo adversarum partium duce oppressus est; cui, Tolosæ nato, cognomen in pueritia Becco fuerat. Id valet gallinacei rostrum.'

Igitur vindicatus Galba est ab ave dicata Soli patri Pasiphaës, cui maternam stirpem ascripsit, et ascribi Galba voluit.

Hæc valde incerta; quemadmodum et alia ostenta plurima, in quibus memorandis nimius est Suetonius.

Et forte vitium hoc sæculi, non Suetonii fuit. Attamen fatis destinata hæc, *post fortunam credidimus*.

[w] *Lutatiæ*] Suet. Galb. 3. 'Pater consulatu functus, quam brevi corpore atque etiam gibber, modicaque in dicendo facultate, causas industrie actitavit. Uxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum exscidit,' &c.

'Ex Achaica liberos, Caium et Servium, procreavit. Quorum major Caius, attritis facultatibus, urbe cessit, &c. Servius Galba Imperator,' &c. Et supra Galb. 2. 'Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum; sed haud dubie nobilissimus, magnaque, et vetere prosapia; ut qui statuarum titulis se pronepotem Q. Catuli Capitolini semper ascripserit: Imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Jovem; maternam ad Pasiphaën, Minois uxorem, referret.'

Lutatiæ decora] Certe nobilis ac vetusta, et jam olim consularis triumphalisque gens Lutatiorum fuit. Val. Max. l. II. 'C. Lutatius consul et Q. Valerius prætor, circa Siciliam, insignem Pœnorum classem deleverant, quo nomine Lutatio consuli triumphum Senatus decrevit. Cum autem Valerius sibi eum quoque decerni desideraret, negavit id fieri oportere Lutatius, ne, in honore

litati tuæ adjecisse. Nunc me, Deorum hominumque consensu[x] ad Imperium[y] vocatum, præclara indoles tua et amor patriæ impulit, ut Principatum, de quo majores nostri armis[z]

nobilitatem Sulpiciorum ac Lutatiorum. Nunc me, Deorum populorumque *omnium* consensu ad principatum evectum, eximia tua virtus, et cura Reip. induxit, ut imperium, de quo patres nostri bello contendebant, armis conse-

NOTÆ

triumphi, minor potestas majori æquaretur.'

[x] *Nunc me, Deorum hominumque consensus*] Id dicit propter prodigia, quæ ipsi imperium portendere. Sic Suet. Galb. 4. 'Constat Augustum, puero adhuc salutanti se inter æquales, apprehensa buccula dixisse, καὶ σὺ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Sed et Tiberius, cum comperisset imperaturum eum, verum in senecta: Vivat sane, ait, quando id ad nos nihil pertinet. Avo quoque ejus fulgur procuranti, cum exta de manibus aquila rapuisset, et in frugiferam quercum contulisset, summum, sed serum, imperium portendi familiæ responsum est. Et ille irridens: Sane, inquit, cum mula pepererit. Nihil æque postea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulæ partus; ceterisque, ut obscœnum ostentum abhorrentibus, solus pro lætissimo accepit, memor sacrificii, dictique avi. Sumta virili toga, somniavit fortunam dicentem, stare se ante fores defessam: et nisi ocyus reciperetur, cuicumque obvio prædæ futuram,' &c.

Hominumque] Sic Suet. Galb. 9. 'Carthagine nova conventum agens, tumultuari Gallias comperit. Legato Aquitaniæ auxilia implorante, supervenerunt Vindicis literæ, hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus, conditionem, partim metu partim spe, recepit. Nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat: et confirmabatur cum secundissimis auspiciis et ominibus, tum virginis honestæ vaticinatione; tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Jovis Cluniæ ex penetrali, somnio monitus, eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronuntiata: quorum carminum sententia erat: Oriturum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum.'

[y] *Imperium*] Ad imperium magis confugit Galba, metu et nonnulla spe, quam ambitione. Nam cum accepit literas a Vindice de capessendo imperio, jam antea, 'mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat;' teste Suet. Galba 9.

[z] *De quo majores nostri armis*] An priscos Romanos intelligit? Credo potius intelligere primos Cæsares. Nam illos, de quibus hic, comparare videtur Galba cum se ipso, cum sua victoria; qui principatum bello adeptus erat, et nunc quiescenti Pisoni offerebat.

De quo majores nostri armis certabant] An intelligit certasse inter se majores de imperio? Potius forte intelligit majores olim certasse armis de imperio adversus extraneos hostes, non bello civili.

Attamen hic exempla assumit Augusti, qui certarat armis adversus cives, adversus Brutum et Cassium; dein Lepidum et Antonium Triumviros R. C.

certabant,[a] bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo D. Augusti,[b] qui sororis filium, Marcellum, dein generum, Agrippam, mox nepotes suos,[c] postremo Tiberium Neronem, privignum,[d] in proximo sibi[e] fastigio collocavit. Sed Augustus in domo[4][f] successorem quæsivit; ego, in Republica;[g]

cutus, pacem agitanti *tibi* elargiar, ad instar D. Augusti, qui in secundo a se fortunæ loco constituit Marcellum, sororis filium, deinde generum Agrippam, postea nepotes suos, et tandem Tiberium Neronem filium uxoris *suæ Liviæ*. Sed Augustus hæredem petivit ex familia *sua;* ego e Rep. non quod cognati,

—4 Mihi non dubium est, Tacitum scripsisse *in domo sua*, et *sua* absorptum esse per primam verbi sequentis syllabam. Nam ita consuetudo loquendi fert, et concinnius opponuntur *domus sua* et *Respublica.* Ernest.

NOTÆ

[a] *Certabant*] Nempe adversus barbaros, non adversus cives: vel forte se comparat cum primis Cæsaribus; forte etiam cum Mario et Sylla, aliisque ducibus Rom. qui de imperio certarunt inter se; ita ut ipse bello paraverit idem imperium, de quo ipsi etiam armis olim certaverant.

Puto, quid simile habet infra Tac. c. 50. 'Prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. Sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque Rempub.' &c.

[b] *Augusti*] Tac. Ann. I. 3. 'Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, Pontificatu et curuli Ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit; mox, defuncto Marcello, generum sumsit: Tiberium Neronem et Claudium Drusum, privignos, imperatoriis nominibus auxit, integra etiam tum domo sua. Nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium, in familiam Cæsarum induxerat.'

[c] *Nepotes suos*] Nempe Lucium et Caium Cæsares, quos ipse adoptaverat domi 'per æs et libram emtos a patre Agrippa.' Suet. Aug. 64.

[d] *Privignum*] Filium uxoris suæ, nempe Liviæ Augustæ.

[e] *Proximo sibi*] His nempe dederat Tribuniciam potestatem, et vocabulum Cæsaris, proconsulare munus, &c.

In proximo sibi fastigio] Intelligit de potestate tribunicia, quæ *proximus* gradus ad imperium et successionem.

Hanc potestatem primo contulit Augustus, non *Marcello*, quem tamen adoptaverat, sed *M. Agrippæ*, dein *Tiberio:* nempe in quinquennium dabat potestatem tribuniciam, et hæc post quinquennium renovari debuit.

Nepotes suos, Julia filia et M. Agrippa genitos, Caium et Lucium Cæsares adoptaverat, et Caium jam proconsulari decore ornatum Orienti componendo præfecerat.

Miserat etiam Lucium ad Hispanienses exercitus. Sed Massiliæ periit morbo, ut et alter apud Orientem. Forte uterque dolo et insidiis Liviæ novercæ absumtus.

[f] *Sed Augustus in domo*] Id est, Augustus quæsivit inter suos, inter propinquos, inter eos qui sui nominis atque gentis essent: ego inter cives et in Rep. *Ferrettus.*

Hinc discas, principibus in succes-

non, quia[5] propinquos aut socios belli[h] non habeam; sed affines, aut commilitones mihi desint; sed neque ipse *ego* principatum adeptus

5 Mallet Cl. Ernestus, *non, quin* .... *socios belli habeam*; vel *non, quo* .... *non habeam.* At ferri potest vulgata scriptura. *Brotier.*

NOTÆ

sore eligendo, virtutis quam propinquitatis rationem habendam. Plin. Paneg. 'Successorem e sinu uxoris accipias, summæque potestatis hæredem tantum intra domum tuam quæras? Non per totam civitatem circumferas oculos? Et hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem Diis simillimum inveneris?'

Vopiscus in Tacito: 'Ingens est gloria morientis principis, Remp. magis amare quam filios.' *Pichena.*

[g] *Ego, in Republica*] Huc alludit, ut videtur, Dagalaiphus Comes stabuli apud Valentinianum: rogante enim principe, quem in Regni consortium adsisceret, respondit: 'Si tuos amas, habes fratrem; si Remp. alium quære.' Marcell. l. XXVI. *Savilius.*

Ego, in Republica] Plin. Paneg. 'Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo; nisi quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non ut prius alius,' (Tiberius in gratiam Liviæ,) 'atque alius in gratiam uxoris,' (Nempe Nero, in gratiam Agrippinæ:) 'Ascivit enim te filium, non vitricus,' (ut Augustus respectu Tiberii, ut Claudius respectu Neronis,) 'sed princeps: eodemque animo Divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet, aliter filium assumi, si assumatur a principe. An Senatus populique Rom. exercitus, provincias, socios, transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias? Summæque potestatis hæredem tantum intra domum tuam quæras? Non per totam civitatem circumferas oculos, et hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes, quem optimum, quem Diis simillimum inveneris? Imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus; non enim servulis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, si adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse, etiam si non adoptasses.'

[h] *Propinquos aut socios belli*] Augustus Agrippam et Tiberium adoptavit, tanquam *belli socios*, et alios, ut *propinquos.* Sic Galbæ Otho erat socius belli, et Dolabella, quem Plutarchus tradit, ut sic loquar, ex adoptionis titulo *propinquum* fuisse. Tac. 'Corn. Dolabella propinquitate Galbæ monstratus;' si, ut puto, Plutarcho consentiens eundem intendit hominem. *Savilius.*

Propinquos] Inter *propinquos* Galbæ Dolabella, non inter *socios belli.*

Socios belli] Forte non tantum intelligit eos, qui antea *socii* in bello fuerint; sed potius etiam *socios belli* futuros, quemadmodum Augustus asciverat M. Agrippam, et postea Tiberium, qui bella gererent ipsius auspiciis, et qui partem Reipub. curarum ac laborum susciperent.

Aut socios belli] Præcipue socius belli et victoriæ Augusti M. Agrippa: hoc exemplo potuit Galba deligere aliquem ex belli sociis, quos fortitudo sua approbasset, instar Augusti: seu 'exemplo militari, quo vir virum

neque ipse Imperium ambitione[i] accepi:[6] et[7] judicii mei documentum[j] sint non meæ tantum necessitudines,[k] quas tibi postposui, sed et[8] tuæ. Est tibi frater[l] pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua,[m] quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit: ea vita,

fui cupiditate *imperandi;* et electionis meæ argumentum esse possint non mei solum propinqui, quibus te anteposui, sed etiam tui. Est tibi frater par claritudine, ætate vetustior, et dignus hoc fastigio, nisi tu præstantior esses. Ea ætate es qua lubricum juventæ libidinesque jam evaseris; ea *tua* vivendi

6 Ms. Corb. *recepi.*—7 Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenanus, *ut judicii mei.* Sed in Mss. Harl. Bodl. recte postea emendatum, *et.* Brotier.—8 Mss.

NOTÆ

legeret.' Qui modus eligendi optimus, quia judicii est et experimenti; quo probati optimi, et ex virtute sola asciscuntur.

Tac. I. 3. ' Ceterum Augustus, subsidia dominationi, Claudium Marcellum, sororis filium, admodum adolescentem, pontificatu et curuli ædilitate; M. Agrippam, ignobilem loco, bonum militia et victoriæ socium, geminatis consulatibus extulit.'

[i] *Ambitione accepi*] Potius *metu* confugit ille ad imperium, quam *ambitione* ulla. Sueton. 9. ' Supervenerunt Vindicis literæ hortantis, ut humano generi assertorem ducemque se accommodaret. Nec diu cunctatus, conditionem partim metu partim spe recepit. Nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat.'

Et ea certe præcipua causa accipiendi imperium: nec quis potest gloriosius sepeliri quam in solio regio. Si pereundum est, sic perire satius est.

Sic et Vespasianus, ex consilio Muciani, quasi adactus est ad suscipiendum imperium: infra.

[j] *Et judicii mei documentum*] Hoc dicit: Neque ego ambitione, aut malis artibus, imperium quæsivi: et quod te judicio successorem eligam, signum sunt, posthabiti non solum mei *amici,* sed et tui. *Lipsius.* Dicerem potius *propinqui* quam *amici,* ut Lipsius: nam id vult τὸ *necessitudines.*

Et judicii mei] Et quam te solo judicio elegerim; *documentum sint* tuæ meæque necessitudines, quas præ te sprevi.

[k] *Necessitudines*] Respicit ad Dolabellam, qui infra, *propinquitate Galbæ monstratus,* et ad fratrem Pisonis.

[l] *Est tibi frater*] Ille est de quo l. IV. Hist. ' Antonius Scribonianum Crassum egregiis majoribus, et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam remp. hortatus.'

Est tibi frater] Fuerant quatuor fratres Pisones, Magnus, Crassus, Scribonianus, et Licinianus, qui Cæsar, et de quo hic.

Infra c. 48. ' Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul,' sub Nerone, ' quatriduo Cæsar, properata adoptione, ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur.'

[m] *Ea ætas tua*] Infra c. 48. ' Piso unum et tricesimum annum explebat.'

Ea ætas tua] In Trajano idem describit Plin. Paneg. ' Jam honor ca-

in qua nihil præteritum[9] excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti; secundæ res[n] acrioribus stimulis animos[10] explorant, quia miseriæ tolerantur,[o] felicitate corrumpimur. Fidem,[p] libertatem,[q] amicitiam,[r] præ-

ratio, qua nihil ante actum *est*, *quod* pœnitendum sit. Fortunam hactenus duntaxat improsperam expertus es; prosperæ res violentioribus stimulis pertentant animos, *quam res adversæ;* quia *nempe* ærumnæ sustinentur, rebus secundis labefactamur. Tu certe eadem *animi* firmitudine servabis constan-

Harl. Bodl. Jes. ac Puteolanus omisere, *et*.—9 Amicus Ryckii emendat *præteriti*.—10 Ita Mss. Flor. Corb. editio princeps, et recentiores. In Mss.

NOTÆ

pitis et dignitas oris; ad hoc ætatis indeflexa maturitas.'

[n] *Secundæ res*] Xenoph. pariter: 'Mihi difficilius esse videtur, o Cyre, invenire hominem, qui secundas res ferat egregie, quam qui adversa fortiter toleret. Prospera quippe ad audaciam et injuriam plerosque mortalium impellunt; adversa vero modestiam omnibus important.'

Et sententia similis Diodoro Siculo expressa l. XIX. 'Quare nonnulli recte arbitrantur, facilius esse ferre calamitates egregie et industrie, quam magnam prosperamque nimis fortunam sustinere sapienter. Quippe res improsperæ, ob futuri metum, curam sui habere cogunt. Secundæ vero res ad omnia contemnenda incitamento sunt.'

Et Catoni illi prisco: 'Adversæ res se domant, et docent quid opus sit facto: secundæ res lætitia trudere solent a recto intelligendo et consulendo.'

[o] *Quia miseriæ tolerantur*] Quoquo modo feruntur; et plures pares sunt ferendis miseriis, quam rebus prosperis: res adversæ animum acuunt, excitant, res secundæ perstringunt, excæcant.

Miseriæ tolerantur] Tolerantur forti animo, aut saltem innocenti. Vexant animum, non corrumpunt. Prospera et magna fortuna, longe magis infesta animis moribusque; et sæpe non sine flagitio paratur, aut obtinetur. Vix modestia comes est fortunæ nimiæ. Et demta modestia, statim ludibria diversæ fortunæ, simul et præcipitia. Et tum animis explosa sententia, e cœlo delapsa, *Nosce te ipsum*.

[p] *Fidem*] *Fidem* nempe erga Deos, patriam, Rempub. principem, leges, &c.

[q] *Libertatem*] Constantiam, nempe, adversus adulatores, et malos ministros, ac potentiores amicos, aut præpollentes libertos, et etiam adversus libidines, atque cetera dominationis et aulæ flagitia.

Ut infra 35. 'Minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.'

Libertatem] Quid *libertas* in principe? Certe fiebat Cæsar nondum princeps; et velut in privato adhuc requisita libertas, qua sentiret Piso promeretque constanter, quæ e Repub. esse viderentur.

Etiam requisita *libertas* in principe, qua potentioribus resistat, qua perrumpat iniquitates pessimorum civium. Qua magistratus patresque recenseat, corrigat, qua assentatoribus libertisque aulicis sese obstringi non patiatur. Quippe specimen magni principis est, cum nulli potentiores in aula liberti. Plin. Paneg.

Quod dicit de *fide* et *amicitia;* ea,

cipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per[11] obsequium imminuent.[s] Irrumpet[12] adulatio,[t] blanditiæ,[u] pessimum veri affectus venenum, sua

tiam, libertatem, *et* amicitiam, quæ præcipuæ humanæ mentis opes; sed alii per obsequelam infringent. Perrumpet assentatio, *arrepent* blandimenta, deterrimum veræ amicitiæ venenum, et sua cuique utilitas. Etiam ego ac

Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *animum*.—11 Ms. Jes. *qui obsequium*. Male Rhenanus, *alii licet per obsequium annuant*. Brotier.—12 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ir-*

NOTÆ

puto, præcipue spectant ad principem. Nempe Piso Cæsar debuit subditis amicisque reddere vicem, *fidem*que servare et *amicitiam;* sed in primis erga principem, qui se adoptasset in filium.

[r] *Amicitiam*] Præsertim erga veteres amicos, in quibus ipse Galba, qui jam ante alios amicorum præcipuus. Nam infra Civilis de Vespasiano, 'cum privatus esset,' inquit, 'amici vocabamur.' Suprema novaque sæpe fortuna veteres amicitias spernit.

Pisoni olim amicus Galba. Suet. XVII. 'Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum .... apprehendit, filiumque appellans,' &c.

[s] *Per obsequium imminuent*] Obsequentia, adulatio, blanditiæ, flagitia sunt aulæ et dominantium. Sunt ipsa hæc *venena veri affectus;* et assentatores, sine ullo vero affectu, blanditiis arrepentes, corrumpunt statim mores virtutesque egregiorum principum.

Cæsar electus e privato, affert principatui *fidem, libertatem, amicitiam;* sed illas dotes convellit facile imminuitque adulatio, suadens opposita flagitia: quasi eæ virtutes sint privatorum tantum, non dominantium. Quasi vero non indigeat egregiis amicis dominatio, nec hi vicem velint!

[t] *Adulatio*] Hæc tria differunt tantum secundum magis et minus: *obsequium*, obsequela, seu obsequentia, minus quid videntur quam *blanditiæ*, et *blanditiæ* quam *adulatio*.

Irrumpet adulatio] Sæpe non irrumpit, sed leniter arrepit, quasi dulce venenum, veri amoris specie. Et de his, qui sic fascinari se patiuntur, dici id potest quod habet Plutarchus l. v. Sympos. 'Quid, obsecro, dices de his, qui fascinare semetipsos feruntur? Utique enim auditum tibi hoc est, aut saltem istud legisti: 'Quondam pulcher erat civibus Eutelidas: Sed sese ipse videns placidis in fluminis undis, Livore infamis, perdidit, invidiæ; Fascinus attraxit morbum, formamque peremit.' Ferunt enim hunc Eutelidam sibi ipsi visum forma insigni, eoque aspectu affectum, hinc in morbum incidisse, valetudinemque cum forma amisisse.'

Sic qui adulationem admittit ultro, non sic se falli sineret, nisi prius sibi abblandiretur, seseque falleret, nisi se ipse fascinaret. Ruentem facile est impellere. Amare sincere et vero animo, consilioque forti sustinere labantem principem, rarum et perdifficile est.

[u] *Blanditiæ*] Vir eruditus distinguit: *blanditiæ: pessimum, &c.* me non assentiente, qui credam blanditias potius hac infamia notari. Cui rei fidem fecerit Plutarchi libellus de adulatore ab amico dignoscendo. *Freinshemius.*

Hæc verba, *pessimum veri affectus*

cuique utilitas. [13] Ego, ac tu,[v] simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra, quam

tu sincere invicem hodie colloquimur; ceteri libentius cum fastigio nostro,

rumpent.—13 Ryckius et Brotier. habent *etiam ego:* Gronovius *et jam ego:* Quidam Mss. *etenim ego.*

NOTÆ

venenum, vel referuntur solum ad blanditias, vel forte ad adulationem et blanditias; ita ut sensus sit, adulationem et blanditias pessimum veri affectus venenum esse.

Posset etiam dici: *sua cuique utilitas pessimum veri affectus venenum*, congruo sensu.

Sed malim sic intelligere: Irrumpet adulatio; irrumpent blanditiæ pessimum veri affectus venenum. Irrumpet sua cuique utilitas.

[v] *Ego, ac tu*] Quidam legunt *Etiam ego, &c.* At illud *etiam*, hoc loco supervacuum et ineptum videtur, ac suspicor ad antecedentia pertinere: sic ergo legerim: *sua cuique utilitas etiam. Ego ac tu.* Pichena.

Forte leg. *et jam.* Nam illum adoptare incipit Galba.

Etiam] Τὸ *etiam* ita vertunt, ut videatur Galba præcavere aliquam postea corruptionem Pisonis ex luxu, licentia, et magnitudine imperii quod ipsi defert; et quasi non postea tam simpliciter sint locuturi inter se Cæsares, cum evectus in id fastigium Piso fuerit.

Id potuit certe contingere; sed simplicius locus hic capiendus est.

Opponit tantum Galba simplicitatem suam et Pisonis cum privatis, qui principes adeunt. Tum quippe in privatorum ore et sermone nulla sinceritas, nullus fere verus affectus erga dominantem, aut quia nolunt, aut quia non audent; et sæpe quia insolentem audiendi vera sciunt principem; ideoque libentius adulantur, quam vere aut libere loquuntur. Vera suadere principi multi laboris est: assentatio sine affectu peragitur, ait Tacitus.

Ego ac tu simplicissime] Ego ac tu *hodie simplicissime*, et vero ac sincero affectu *inter nos loquimur.* Forte in posterum amplitudo fortunæ imminuere possit *fidem, libertatem,* atque *amicitiam.*

Forte alii per adulationem hæc imminuent, qui potius cum principe quam cum amico loquuntur, qui in nobis jam respiciunt fortunam *libentius*, quam amicitiam; et utilitatem propriam ac privatam, potius quam principis et Reipublicæ.

Colunt, amant in nobis Regem, non Alexandrum; Principem, non Galbam aut Pisonem. Solam adorant purpuram, spreta conscientia, per incuriam boni publici.

Ego ac tu] Ego pater, tu filius; ego princeps, tu Cæsar, simplicissime etiam inter nos loquimur: verum affectum etiam hodie principes nos, et totam fidem totamque libertatem in suadendo aut dissuadendo quæ sint e Repub. retinemus.

At alii jam et *hodie*, cum princeps electus es, jam libentius ad fortunam nostram advertunt, quam ad verum et sincerum affectum. Colunt majestatem seu dignitatem imperatoris; assectantur fortunam libentius quam fidem.

In nobis principem respiciunt potius quam amicum; quia *suadere principi quod oporteat*, quia egregium dare consilium principi, ut verum amicum, ut

nobiscum. Nam suadere Principi, quod oporteat,[w] multi laboris:[x] assentatio erga Principem quemcumque sine affectu[y] peragitur.

quam nobiscum. Quippe consulere principi, quod expediat, multæ operæ: adulatio erga imperitantem quemcumque, sine caritate perficitur.

NOTÆ

amplissimum virum deceat, *multi laboris est; assentatio* vero erga quemcumque dominantem facilis, et sine labore, *sine* vero *affectu peragitur.*

[w] *Suadere principi, quod oporteat*] Plin. lib. III. Epist. 18. 'Præcipere, qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac prope superbum est; laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut e specula, lumen quod sequantur ostendere, idem utilitatis habet, arrogantiæ nihil.'

[x] *Multi laboris*] Puto id sic intelligendum. *Nam suadere principi quod oporteat, multi laboris*, nec sine magno affectu; *assentatio erga principem quemcumque*, et sine labore, et *sine affectu peragitur*; aut si quis sit affectus, affectus est assentantis in seipsum, non in principem cui assentatur.

Suadere principi, quod oporteat, multi laboris] Quod eleganter describit Sallustius Orat. 2. ad Cæs. de Repub. ordin. 'Scio ego quam difficile atque asperum factu sit, consilium dare regi aut imperatori, postremo cuiquam mortali, cujus opes in excelso sunt: quippe cum et illis consultorum copiæ adsint; neque de futuro quisquam satis callidus satisque prudens sit. Quinetiam sæpe prava magis, quam bona consilia prospere eveniunt: quia plerasque res fortuna ex lubidine sua agitat.'

Sic Seneca de Benef. VI. 32. de Augusto: 'Deinde cum, interposito tempore, in locum iræ subisset verecundia, gemens, quod non illa silentio pressisset, quæ tamdiu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamavit: Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixisset.

'Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile est. Cæsæ sunt legiones; et protinus scriptæ: fracta classis; et intra paucos dies natavit nova: sævitum est in opera publica ignibus; surrexerunt meliora consumtis. Tota vita, Agrippæ et Mæcenatis vacavit locus.

'Quid putem? Defuisse similes, qui assumerentur, an ipsius vitium fuisse, qui maluit queri, quam quærere? Non est quod existimemus, Agrippam et Mæcenatem solitos illi vera dicere: qui si vixissent, inter dissimulantes fuissent.

'Regalis ingenii mos est, in præsentium contumeliam, amissa laudare; et his virtutem dare vera dicendi, a quibus eam audiendi periculum non est.' Difficile est dare consilium, sed longe difficilius est accipere.

Idem Seneca de Benef. VI. 30. 'Omnia sane excluserit opulenta felicitas: monstrabo tibi, cujus rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit. Scilicet ille, qui verum dicat, et hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet a consensu concentuque falsorum.

'Non vides, quemadmodum illos in præceps agat exstincta libertas, et fides in obsequium servile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet dissuadetque, sed adulandi cer-

16. 'Etiam, si immensum Imperii corpus stare ac librari[a] sine rectore[a] posset, dignus eram, a quo Resp. inciperet:[b]

Si vasta imperii moles consistere ac temperari sine gubernatore posset, idoneus eram, a quo Resp. initium haberet. Nunc eo necessitatis jam pridem

NOTÆ

tamen est, et unum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandissime fallat?

'Ignoravere vires suas, et dum se tam magnos, quam audiunt, credunt, attraxere supervacua, et in discrimen rerum omnium perventura bella; utilem et necessariam rupere concordiam: secuti iram, quam nemo revocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri novissime suum.

'Dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minus existimant turpe, quam vinci, et perpetua credunt, quæ in summum perducta, maxime nutant. Ingentia super se ac suos casura regna fregerunt; nec intellexerunt, in illa scena, et vanis et cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil non adversi expectare debuisse, ex quo nihil veri audire potuerunt.'

[7] *Sine affectu*] Quid facilius, quam verba dare? quid facilius quam accommodare se ultro voluntati ac libidini principis? In eo certe neque ars, neque cura, aut industria, nullus labor, nullum periculum, immo præda amplior, certior, et uberior. Sed certe assentatio vetus et dulce in aula malum, quod semper arguetur, semper vetabitur, semper retinebitur.

[a] *Ac librari*] Id est, contineri, regi, et quiete haberi. Ita ut nullæ partes aliis altius, vel in alias insurgerent, metaphora ducta a lancibus trutinæ, quæ æquo pondere librantur.

Quidam exemplum in pelle seu corio bovis proponebat, in cujus medio si staret imperator, reliquæ partes æquatæ et tranquillæ; si in aliquo extremo, remotæ partes insurgebant ac movebantur. 'Jupiter in plano cum cerneret æthere risit.'

[a] *Sine rectore*] Id est, sine imperatore, sine principe, qui unus Remp. regeret.

[b] *Dignus eram, a quo Resp. inciperet*] Revera dignus, ut qui imperium tantum occupaverit, ut se orbi vindicem et generi humano assertorem accommodaret ut qui in successore virtutem solam, et in sola Rep. successorem quæsiverit. Tac. 'Capax imperii, nisi imperasset.'

Dignus eram] Quia, nempe, ex innocentia, abstinentia, et virtutis ac disciplinæ militaris fama electus erat: sufficiebat et *dignus* erat Galba imperio, si possibile esset stare illud *sine rectore*. Quia, nempe, ipse deturbarat Neronem cervicibus publicis, et libertatem Reip. asseruerat.

Si hoc sufficiebat Reipub. certe *dignus* erat Galba, a quo sic Respub. a quo libertas inciperet: At quia, inquit, senex sum, et jam pridem *pacis interfuit*, Rempub. in unum transferri, et ab uno regi, sic pridem *huc necessitatis ventum est*, ut jam *mea senectus*, nihil majus, nihil amplius conferre populo Rom. possit, *quam bonum successorem*, *nec tua juventa*, *quam bonum principem*.

A quo Resp.] Id est, libertas Reip. seu optimatum dominatio, ἀριστοκρατία nempe, seu eadem forma Reip. quæ fuit priscis temporibus ante domina-

nunc eo necessitatis jam pridem[d] ventum est, ut nec mea senectus conferre plus Populo Rom. possit, quam bonum successorem, nec tua plus juventa, quam bonum Principem. Sub Tiberio et Caio[e] et Claudio unius familiæ[f] quasi hære-

devenimus, ut nec mea ætas contribuere plus populo Rom. possit, quam egregium imperii hæredem; nec tua plus adolescentia, quam egregium imperatorem. Sub Tiberio, Caio, et Claudio unius domus veluti successio fui-

NOTÆ

tionem Cæsarum. Sublato Nerone, vindicare Rempub. potuit, non vero regere ob senectutem.

[d] *Nunc eo necessitatis jam pridem*] Nempe propter immensam imperii molem, quæ stare et librari *sine rectore* nequaquam potuit: *jam pridem*, nempe jam a Syllæ temporibus, Pompeii et Cæsaris.

De Aug. Tac. Ann. I. 'Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant;' (nempe quo unus Remp. regeret,) 'suspecto senatus populique imperio ob certamina potentium, et avaritiam magistratuum; invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.'

Sensus igitur est: Eo statu, quo nunc res sunt, et ea forma Reip. quæ nunc est, nec aliter potest esse, nunc sic nec mea senectus conferre plus populo Rom. possit, quam bonum successorem, nec tua plus juventa, quam bonum principem.

Necessitatis] Duo hic innuit, nempe, *nunc eo necessitatis jam pridem ventum est*, ut imperii corpus sine rectore librari, et sine principe stare non possit Respub.

Simul eo necessitatis etiam ventum est, quod ad nos spectat, *ut nec mea senectus conferre plus pop. Romano possit, quam bonum successorem, &c.*

[e] *Sub Tiberio et Caio*] Sed cur Neronem omittit? Credo, quia Tiberius, et Caius, et Claudius, qui successionis continuatione principatum tenuerunt, ejusdem familiæ Claudiæ erant; Nero autem in ea tantum per adoptionem. *Pichena.*

Neronem omittit, quia sufficiebat memorasse Claudium, a quo adoptatus est Nero, et quia nomen infestum malique ominis; præsertim in adoptione novi principis. Forte et quia multi mali cives milites que desiderabant Neronem, ob avaritiam Galbæ.

Sub Caio] Omittit Neronem, exhorrescens, velut ultimum dominationis portentum; et quia parum lepida aut concinna oratio, si tot enumerare simul nomina principum cogeretur.

Sub Tiberio] Cur omittit hic Neronem, qui et adoptatus erat a principe, quemadmodum Tiberius? Puto, quia dolo et scelere Agrippinæ electus erat. Et quia nomen Neronis invisum; ideo id dissimulat.

Etiam nomen Augusti præterit, quia nullius hæres fuit, qui jure possideret Rempub. Forte ne sic Tacitus omnia dicere videretur. Sic minus gravis, sic langueret oratio.

[f] *Unius familiæ*] Claudiæ scilicet. *Ferrettus.* C. Julius adoptabat Augustum, Augustus Liviam et Tiberium, hic Germanicum, cui filius Caius, frater Claudius: tandem Claudius adoptabat Neronem, in quo exstincta Juliorum stirps. Auson. 'Æneadum generis qui sextus et ultimus hæres, Polluit et clausit Julia sacra Nero.' *Savilius.*

ditas[g] fuimus : loco libertatis[h] erit, quod eligi cœpimus.[i] Et, finita Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari et nasci a Principibus, fortuitum, nec ultra æstimatur :[j] adoptandi judicium integrum ;[k] et, si velis eligere, consensu monstratur.[l] Sit ante

mus : *nunc* instar libertatis erit, quod creari cœpimus. Et exstincta Juliorum Claudiorumque stirpe, egregium quemque arrogatio reperiet. Quippe gigni et nasci ab imperitantibus ex libito fortunæ *est*, nec ultra eligit animus : arrogandi ratio, *seu prudentia* incorrupta *est*, et si cupias eligere, *successor* consensu *populorum* ostenditur. Proponatur ad oculos Nero, quem multis

NOTÆ

g *Hæreditas*] Imperium excipiebant, quasi paternam hæreditatem : imperio succedebant jure cognationis et propinquitatis ; non eligebantur ex virtute, fama et bonis artibus.

h *Libertatis*] Quasi diceret, *sub Tiberio, Caio et Claudio unius familiæ quasi hæreditas fuimus*, quod instar necessitatis et servitutis fuit ; at nunc *loco libertatis erit*, quod non hæreditate, sed electione, imperium accepimus.

i *Quod eligi cœpimus*] Nempe Galba a Rep. et Piso in Republica delectus erat.

j *Nec ultra æstimatur*] Nec ultra inquiritur aut examinatur. Nullas ibi partes habet prudentia, nullas, consilium aut ratio : non ultra res agitatur, non deliberatur, nec ultra judicatur.

Nec ultra] Nec ultra res consilio aut judicio perpenditur, examinatur. An filius, qui generatur a principe, dignus sit imperio, nullatenus ex judicio pendet.

At longe aliter se habet adoptio, quæ tota in potestate adoptantis est, et quæ fit delectu, consilio, et *judicio integro*. Quod nempe judicium non corrumpitur natura aut ullo affectu.

Eligit et assumit princeps successorem ; quem nulla ratio, nisi virtutis et indolis, eligere aut assumere cogebat.

Æstimatur] Sic vertunt : ' Nec illi ultra, opinione, existimatione aut fama bona censentur in vulgus. Et infra, *Æstimantibus*, vertunt : Qui de me bene existimarunt. Sed potius est, Qui me dignum imperio censuerunt, judicarunt.

Ita comparat nascentes in regia aut purpura principes, cum iis qui adoptantur vel eliguntur ; ita ut princeps nascens, partus sit, seu fœtus solius naturæ, bene an male, non ultra judicatur, aut æstimatur.

At princeps adoptatus, fœtus est animi et judicii, ex parte principis adoptantis ; fœtus vero virtutis suæ, et famæ, ob quam adoptatur, simul et judicii populorum destinantium illum imperio : quod in cunis regiis purpureisque non reperias.

k *Adoptandi judicium integrum*] Proprium, liberum, non commune cum fortuna : et si volueris eligere, inde cognoscitur, quod consensus omnium sequitur eligentem ; plerumque enim electio est plurium et optimi. *Ferrettus*.

Immo eligens sequitur consensum plurium, qui demonstrant, quem eligi optimum sit. Igitur sensus est, quasi diceret : Si principi nascitur successor, non penes ipsum est ultra rem æstimare.

At cum adoptat, res integra est, et de qua judicare libere potest ; et si semel eligere voluerit, populorum

oculos Nero, quem, longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi[m] provincia, aut ego cum una legione,[n] sed sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere:[1] neque erat adhuc[o] damnati Principis exemplum. Nos bello

Cæsarum imaginibus superbientem, non Vindex cum inermi Gallia, aut ego cum una legione; sed sua sævitia, suæ libidines cervicibus publicis deturbavere: neque fuerat hactenus damnati imperatoris exemplum. Nos armis,

1 Ms. Corb. *depulerit.*

NOTÆ

consensus demonstrat, quis tali electione dignus sit.

Qui nascitur, is veluti fortunæ judicio, seu libito succedit: at qui adoptatur, is veluti mentis et prudentiæ fœtus dici potest.

Τὸ *integrum* possit etiam intelligi, non solicitatum, nec ullo affectu corruptum, nisi Reipub.

[l] *Consensu monstratur*] Plin. Paneg. 'Audiebas senatus populique consensum. Non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit. Nam qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille tantum jure principis occupavit, primusque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset, antequam fieret.'

[m] *Inermi*] Quia pacata, et quam satis tuebantur octo legiones, quæ apud Rhenum in castris et præsidiis, et quia undique cincta viribus et copiis Rom.

Et quid moliantur Galli undique circumdati, Hispania, Italia, Germania, Britannia? Ideoque legatus Aquitaniæ petebat auxilium adversus Vindicem ex Hispania a Galba; sed statim 'sensit medios delapsus in hostes.'

Cum inermi provincia] Quia Gallia, seu pars illa Galliæ, cui præerat Vindex, erat inter provincias, quas nullæ legiones, nulla castra tuebantur. Erat ea provincia publica, seu populi Romani, non Cæsaris; ideoque *inermis.*

[n] *Cum una legione*] Una tantum? Atqui antea tres in illa parte Hispaniæ, *τρία τάγματα, tres legiones,* collocat sub Augusto Strabo. Etiam sub Tiberio noster, 'Hispaniæ,' inquit Ann. IV. 'recens perdomitæ tribus habebantur.'

Sed iis ipsis verbis assignificat, id mutatum, et imminutas legiones, animis ejus gentis tempore imminutis et fractis.

Itaque in Tarraconensi, cui Galba præfuit, una tunc legio. Suet. Galb. 10. ostendit exercitum fuisse: 'legionis unius, alarum duarum, trium cohortium.' *Lipsius.*

Cum una legione] Sexta nempe. Hist. v. 'Principem Galbam sextæ legionis auctoritate factum.' *Savilius.* Ideoque forte altera legio, quam rebellans scripserat Galba, septima Galbiana appellata est.

Cum una legione] Non opus multis copiis ad retinendam Hispaniam, quæ circumdata copiis, illinc Africæ, et hinc Aquitaniæ orbe, ceteræque Galliæ Germanicæ, aut etiam Britanniæ. Libertas jam sublata ex oculis mortalium.

[o] *Neque erat adhuc*] Scilicet ante Neronem. Sic Suet. Ner. 49. 'Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque, se hostem a senatu judicatum, et quæri, ut puniatur more majorum.'

et ab æstimantibus[2] [p] asciti, cum invidia,[q] quamvis egregii, erimus.[r] Ne[3] tamen territus fueris, si duæ legiones[s] in hoc concussi orbis motu nondum[4] quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et, audita adoptione, desinam videri senex; quod nunc mihi[5] unum objicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus;[t] et impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimusque[6] idem ac[u] brevissimus bonarum ma-

et a *civibus rem* judicio librantibus electi, *licet* non sine æmulatione et livore, *tamen* boni erimus. Ne tamen trepidaveris, si duæ legiones nondum pacem agitent in tanta convulsi imperii perturbatione. Ne ipse quidem ad tranquillas res veni: et vulgata arrogatione, non amplius videbor senex, quod nunc solum mihi exprobratur. Nero a deterrimo quoque nunquam non exoptabitur: mihi ac tibi prospiciendum est, ne etiam ab egregiis cupiatur. Hortari diutius, neque occasionis hujus *est;* et peracta est omnis adhortatio, si te feliciter ascivi. Optimaque eadem ac brevissima bonarum malarumque

2 Budens. *exstimantibus.*—3 Sic bene Mss. Reg. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *nec.*—4 Budens. et Puteolan. *non quiescunt.*—5 Quidam Mss. *unum mihi.*—6 Brotierus

NOTÆ

[p] *Et ab æstimantibus*] Nempe judicio nos asciti et electi sumus: supra: 'Nunc me Deorum hominumque consensu ad imperium vocatum.'

[q] *Cum invidia*] Quasi diceret: A bonis et bene æstimantibus asciti, cum invidia tamen nonnullorum, quamvis *egregii* simus; et certe maxime præ Nerone, qui a pessimo quoque semper desiderabitur.

Alii sic intelligunt: quamvis invideant nobis, tamen *egregii erimus.*

Cum invidia quamvis] Puto sic legendum, aut certe intelligendum: *Nos . . . asciti, quamvis cum invidia, egregii erimus.*

[r] *Quamvis egregii, erimus*] Sic legere et intelligere mallem: *Nos* bello et a militibus populisque, recto judicio nos asciscentibus, evecti sumus, *cum invidia* certe aliquorum, *quamvis egregii eramus.*

Erat certe invidia prætorianis, et aliis exercitibus, quod electus esset a legione Hispana. Etiam et in senatu plerique mallent Verginium, et elegissent ultro, nisi bellis iterum civilibus perturbare Remp. metuissent.

[s] *Si duæ legiones*] Nempe, superioris Germaniæ.

Si duæ legiones] *Quintani primanique* in inferiori Germania saxa jecerant in imagines Galbæ. At præcipue exarserant in superiore Germania *quarta* et *duodevicesima* legiones: ruperant imagines Principis; juraverantque in verba S. P. Q. R.

[t] *Neque temporis hujus*] Sic capio: *Et monere te diutius,* non est *hujus temporis,* et *impletum* absolutumque est *omne consilium,* si non erravit animus, si te feliciter ac prudenter, si te bonum et egregium principem elegi.

[u] *Utilissimusque idem ac*] Talem Trajanum suum Plinius facit Panegyr. 'Meministi quæ optare nobis-

larumque rerum delectus est,[7] cogitare, quid aut volueris sub alio Principe,[v] aut nolueris.[8] Neque enim hic, ut in ceteris gentibus,[9][w] quæ regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi : sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem[x] pati possunt, nec totam libertatem.' Et Galba

rerum electio est, si reputes *animo*, quid aut cupieris sub alio imperatore, aut non cupieris. Neque enim Romæ, ut apud ceteras gentes, quibus rex imperat, certa *est* imperitantium familia, et ceteri servi : sed dominaturus es populis, qui nec totum servitium ferre queant, nec totam libertatem. *Et*

habet *utilissimus idem* e Mss. Corb. Bodl. Bud. quibus suffragantur Mss. Reg. Flor. et editio princeps. In Mss. Harl. Jes. et Puteolanus, *utilissimus quidem*. Pichena et recentiores, *utilissimusque idem*.—7 Brotierus omisit *est*.—8 Ita Ms. Flor. Pichena et recentiores. In ceteris Mss. et veteribus editionibus, inverso ordine, *aut nolueris . . . . aut volueris*.—9 Budens. *neque enim ut genti-*

NOTÆ

cum, quæ sis queri solitus. Nam privato judicio principem geris, meliorem immo te præstas, quam tibi alium precabare.'

[v] *Sub alio principe*] Philostratus in vita Apollonii, Vespasiano Apollonium interrogante, quomodo imperium recte constitueret : 'Fuit olim,' inquit, 'tibiarum arte quidam præstantissimus, qui discipulos ad se ventitantes, ad vilissimum quemque tibicinum audiendum ire jubebat ; videlicet, ut ab iis discerent, quomodo non canere tibiis oporteret. Agedum, o imperator, cum tu jam didiceris, quomodo imperitandum non est, eorum exemplis qui male imperitaverunt, videamus jam quomodo imperandum sit.'

[w] *Ut in ceteris gentibus*] Non intelligit Germanos aut Sarmatas, qui fere pro libito regnabantur. Præcipue respicit hic ad Parthos, quorum Reges maxime superbi, et qui subditos, non ut *cives*, sed ut *servos* regebant ; apud quos *certa dominorum domus*, nempe Arsacidarum.

Neque enim alii asciri in imperium poterant ; ita ut Parthi *totam servitutem* paterentur ; aliter Romani, qui sub Principibus, nondum tamen totam servitutem ferebant, ut nec totam libertatem vindicabant.

Illi, adhuc libertatis pervicaces, eligebant *principem*, qui se *civem* esse meminisset, non *dominum*.

Retinebant speciem aliquam libertatis inter dominationem et servitutem : et ut se *cives* ferebant, non *servos* ; ita et qui imperabat, *principem*, non *dominum* agebat.

Sic supra Claudius alloquitur Regem Parthorum : 'Addiditque præcepta, (etenim aderat Meherdates,) ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret ; clementiamque ac justitiam, quanto ignara barbaris, tanto tolerantiora capesseret.' Clementia, justitia, hæ sunt partes *principis* egregii. Aliter, *dominatio* superba est, et impotens.

[x] *Nec totam servitutem*] 'Medio tutissimus ibis.' Tota servitus durior ingenuis, sic et tota libertas laxior civibus bonum publicum amantibus, et libertatem cum virtute ac disciplina cupientibus.

quidem hæc ac[10] talia,[y] tanquam Principem faceret;[z] ceteri tanquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem, ferunt, statim intuentibus, et mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati[a] aut exultantis animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se moderatus,[b] nihil in vultu[c] habituque mutatum; quasi imperare posset[d] magis, quam vellet. Consul-

Galba quidem hæc et similia disserebat, *velut imperatorem crearet; alii omnes veluti cum* principe *jam facto sermonem habebant.*

Tradunt Pisonem statim inspicientibus, et postea converso in illum omnium vultu, nullum attoniti aut gestientis animi affectum promsisse. Colloquium cum parente et principe plenum observantiæ, de se modeste sentiens; nihil in vultu habituque insolitum; tanquam dominari posset magis, quam cuperet. Postea deliberatum, an

bus *q. r.*—10 Brotier. habet *atque.* Sic Mss. Corb. et Bodl. In Mss. Harl. Jes. necnon editione principe, *hæc et talia.* Puteolanus, *hæc ac talia.*

NOTÆ

[y] *Hæc ac talia*] Sic simpliciter et sincere admonebat Pisonem. Sic admonebat ut filium, et quasi faceret principem. Alii adulatorie et per blanditias, non jam cum Pisone, sed cum principe jam facto; jam cum fortuna principis loquebantur, fatorum inscii.

[z] *Tanquam Principem faceret*] Id est, Galba consilio, alii adulatione. *Savilius.*

Galba, quasi principem faceret, monebat, instituebat ad principatum; ceteri tanquam jam factum principem obsequio et assentatione demereri et conciliare incipiebant.

Faceret] Nempe Pisonem admonebat Galba, tanquam principem faceret, constitueretque; ceteri tanquam certo destinatum successorem imperii, cum tamen alium fata destinarent, et in occulto haberent. Isti *ceteri,* si de multitudine intelligis, non adulantur principem, cum admonent, differuntque sermonibus recens electum Cæsarem; præsertim e vulgo homines, quibus ex humilitate fortunæ nullus fere metus, aut turpis obsequentiæ ratio in dominantes.

[a] *Nullum turbati*] Res prosperæ ac insolitæ perstringunt animum. Nimius splendor fortunæ, repente affulgens oculis, turbare potest mentem privati hominis, qui præter opinionem supra cervices generis humani sublimis attollitur.

Tacitus infra de Vespasiano, cum imperator a legionibus salutatus est Hist. II. 80. 'A metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit. Ut primum tantæ multitudinis offusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus,' &c.

[b] *Moderatus*] De se modeste loquitur.

[c] *Nihil in vultu*] Specimen eximiæ virtutis fuit, non mutari animum cum fortuna, et sibi constare semper: quod paucis datum.

[d] *Quasi imperare posset*] Hist. III. de Junio Blæso: 'Nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, ut parum effugeret, quin dignus crederetur.'

tatum inde, ‘pro rostris,[e] an in Senatu, an in castris[f] adoptio nuncuparetur.’ ‘Iri in castra,’ placuit:[g] ‘honorificum

arrogatio publicaretur apud rostra, vel apud patres, aut in castris. *Visum est*

NOTÆ

[e] *Pro rostris*] Nempe si *pro rostris* adoptasset Pisonem, sic apud pop. Rom. et pro concione, *comitia imperii* transegisset Galba. Quod debuit ex more veteris reipub. sed jam *obliterata nomina* libertatis Reipub. S. P. Q. R. et comitiorum magna ex parte.

Itaque spretis *rostris* et concione populi Rom. itum primo *in castra*, deinde *in senatum*, postea haud dubie in Capitolium, ut gratiæ Diis agerentur. In eo templo transacta videtur adoptio Trajani sanctius et felicius. Plin.

Rostris] Rostra suggestus erat e rostris navium Antiatium: erant duplicia, Vetera et Nova. *Vetera* fuerunt ante Curiam Hostiliam in foro Romano, et in octava regione Romæ antiquæ. *Nova* ad Palatii radices: ferebantur autem in Rostris leges, conciones habebantur, &c. *Tillemonius.*

[f] *An in castris*] In castris nempe prætorianis, quæ a Tiberio sunt constituta, cum vagæ ante id tempus et per hospitia dispersæ essent cohortes prætorianæ: in illis porro castris adoptio facta est: *Iri in castra placuit: honorificum id militibus fore.* Et, *apud frequentem*, &c. Ex quo apparet solennia adoptionis non requiri in hisce militum adoptionibus, quæ in testamentariis.

In his enim oportebat scriptum hæredem, et filium, si ratum id haberet, nomen, in quod erat adoptatus, apud prætorem profiteri, ne cui postea nominis mutatio fraudi esset, ut Octavium post Julii mortem, et apertis ejus tabulis, fecisse tradit Appianus. *Lupanus.*

Pro rostris, an in senatu, an in castris] Attamen adoptio Trajani facta est in Capitolio, et melioribus auspiciis. Plin. Paneg. ‘Itaque non tua in cubiculo, sed in templo; nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Jovis Optimi Maximi adoptio peracta est; qua tandem non servitus nostra, sed libertas et salus et securitas fundabatur: sibi enim Dii gloriam illam vindicaverunt; horum opus, horum illud imperium. Nerva tamen minister fuit,’ &c.

Adoptio Trajani facta in Capitolio, ob tumultum militum. De quo idem Plin. Paneg. ‘Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres.’ Et in Capitolio obsessum Nervam innuit ibid.

[g] *Iri in castra, placuit*] Tacitus, *Honorificum id militibus fore.* Quia tum, ut habet Suet. Galb. 16. ‘Maxime fremebat superioris Germaniæ exercitus, &c. Ergo primi obsequium rumpere ausi Kalendis Januar. adigi sacramento, nisi in nomen senatus recusarunt: statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt, displicere imperatorem in Hispania factum; eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.’

Etiam in senatu nuncupatam Pisonis adoptionem fuisse innuit Suet. Galb. 18. ‘Observatum etiam est, &c. adoptionis die, neque milites allocuturo, castrensem sellam de more positam pro tribunali, oblitis ministris, et in senatu curulem perverse collocatam.’

id militibus fore, quorum favorem, ut largitione et ambitu[h] male acquiri, ita per bonas artes haud spernendum.' Circumsteterat interim palatium[i] publica expectatio,[j] magni secreti impatiens: et male coërcitam famam supprimentes augebant.

18. Quartum Idus Januarias, fœdum imbribus diem,[k] tonitrua et fulgura et cœlestes minæ[l] ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus[m] comitiis dirimendis non

iri *debere* in castra: decorum id militibus fore, quorum suffragium, ut pecunia et ambitione male comparatur, ita per egregias artes haud temnendum. *Interea populus magna expectatione* erectus ac suspensus, *et ingentis arcani insolens, circumsteterat penates principis, et male compressum rumorem prementes intendebant.*

Quartum Idus Januarias, diem pluviis mœstum, turbaverant præter solitum tonitrua et fulgura et cœlestes metus. Annotatum id olim, quo comitia dimitterentur,

NOTÆ

[h] *Ut largitione et ambitu*] Respicit ad vocem Galbæ supra: 'legi a se militem, non emi.' Et quæ sunt infra: 'Nocuit antiquus rigor et nimia severitas.'

[i] *Palatium*] Vel Domus Augustana, Domus Tiberiana, sedes Imperii Romani, fuit in monte Palatino, et in regione decima Romæ antiquæ: hodie ruinæ vocantur *Palazzo Maggiore.* Sunt in regione Ripæ, vel in regione *Campitelli*, in parte media, versus meridiem Romæ modernæ. *Tillemonius.*

[j] *Publica expectatio*] Id sic intelligendum: Interim palatium circumsteterat populus, expectatione magni secreti impatiens.

Publica expectatio] Populus nempe expectabat adoptionem novi principis, nec sine multa impatientia tolerabat grande illud secretum; scil. quorsum erumperet, et quis tandem procerum adoptaretur in imperium.

Certe plebecula impatiens talium, interim circumsteterat regiam: et gratiosi seu intimi liberti amicique Cæsaris, dum supprimunt famam, aut dissimulant adoptionem adoptandique nomen, eam magis augent.

[k] *Fœdum imbribus diem*] Cum de evehendo principe ageretur, non modo diem, sed et horam, velut huic rei fatalem observabant: quod factum supra in Nerone eligendo, cum duceretur in castra. Attamen hic Tacitus, *ad diritatem diei*, (sic vocat Suet.) non ad observationem astrorum, et ad morem veterum tantum respexit, qui usurpatus in *comitiis dirimendis.*

[l] *Cœlestes minæ*] Plut. Galba: 'Non magna modo egredientem prodigia sunt consecuta: sed et cum in castris quædam perorare de scripto recitata cœpisset, tanta fulgurum tonitruumque multitudo, tantum imbris et caliginis incidit urbi et castris, ut facile appareret, infestam adoptionem Deos aversari.'

[m] *Observatum id antiquitus*] Cic. in Vatin. 'Augures omnes usque ab Romulo, decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas esse.' Philip. 5. 'Jove tonante, cum populo agi, non esse fas, quis ignorat?' Et de Divinat. II. 'In nostris commentariis scriptum habemus, Jove fulgurante, comitia populi habere nefas.'

terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemtorem talium, ut fortuitorum;[n] seu, quæ fato manent,[o] quamvis significata, non vitantur.[1] Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate,[p] adoptari a se Pisonem, more

non absterruit Galbam, quin se in castra conferret, ut qui despiceret talia, tanquam fortuita; seu, quæ fatis destinata sunt, quamvis præmonstrata, non declinantur. Frequenti militum concione, ea *brevitate quæ principem decet, disserit, arrogari a*

1 *Vitarentur* Mss. Harl. Guelf. et Ernestus: apposite quidem ad temporum rationem. In Ms. Jes. *viterentur.* Ms. Bodl. et Puteolanus, *vitentur.* In Ms. Bodl. emendatum postea, *vitantur*, quod habent recentiores editiones plurimæ. Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *vertantur.* Brotier. qui *vitarentur*

NOTÆ

Paulo post: ‘ Comitiorum solum vitium est fulmen, quod idem omnibus rebus auspicium optimum habemus, si sinistrum fuerit.’ *Savilius.*

Modus loquendi Livio familiaris, l. I. ‘ Ni degeneratum in aliis, huic quoque decori offecisset.’ L. VII. ‘ Diu non perlitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem signum dare posset.’

Et inferius: ‘ Tentatum domi per dictatorem, ut ambo patricii consules crearentur, rem ad interregnum perduxit.’ *Pichena.*

Sic de Nerone adoptato Suet. Ner. 8. ‘ Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem, non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur.’

Et forte illud idem voluit Tac. Ann. XII. 64. de eodem Nerone: ‘ Crebroque vulgabat Agrippina, ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret, tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.’ Attamen expectatum aliquid subtilius ex Chaldæis putem.

n *Fortuitorum*] Quæ naturalibus causis et soli naturæ ascribi debuerant, fuerunt *fortuita* respectu cœptorum et consiliorum Galbæ. Quid enim imbres aut tonitrua spectant ad electionem principis? quæ connexio? quis ordo? quæ ratio aut proportio?

Hæc tamen olim spectavere veteres Græci et Latini in concionibus et comitiis; nempe in magistratibus, ducibus, seu imperatoribus eligendis, et quasi mali ominis ea exhorruere.

o *Quæ fato manent*] Certe rem notatu dignissimam de hoc ipso Galba narrat Suet. 6. ‘ Provinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit: mox consulatum per sex menses ordinarium gessit. Evenitque, ut in eo ipse L. Domitio patri Neronis, ipsi Salvius Otho pater Othonis succederet, velut præsagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios extitit imperator.’

p *Imperatoria brevitate*] Imperatoriæ dignitatis majestatisque, seu principalis fastigii est, *breviter loqui*, nec diu se aut vulgus retinere decorum. Major ex brevitate sermonis reverentia. Ostendi majestas, non vulgari debet.

D. Augusti[q] et exemplo militari,[2] quo vir virum legeret,[r] pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro asseverat, 'quartam et duodevicesimam[3] legiones,

se Pisonem, exemplo seu ritu *D. Augusti, et more militari, quo vir virum assumeret. Ac ne occultata discordia in pejus acciperetur, affirmat ultro* ipse, legiones quar-

recepit.—2 Ita quidem libri omnes. Invertendum tamen multis videtur, *exemplo Divi Augusti, et more militari.* Sic vertit Cl. Davanzati, quem optimus quisque interpres secutus est, 'che adottava Pisone ad esempio d'Augusto, e uso di Milizia che uno elegga un altro.' *Brotier.*—3 Sic omnes scr. et edd. ante Pichenam, qui recepit *duo et vicesimam*, velut historia et Flor. a pr. manu desideraret. At se correxit ipse ad c. 55. Ceterum mirum tamen a sequen-

NOTÆ

[q] *More D. Augusti*] Quod autem adoptare se Pisonem *more militari, quo vir virum legeret*, Galba pronuntiavit, id ex militiæ Rom. antiquis moribus explicandum est.

Apud majores miles quandoque, non ex lege aut ex censu per conquisitionem delectumve scribebatur, sed sive domi cogeretur exercitus, sive pars copiarum præliatura cum hostibus, in expeditionem mitteretur, cum gliscerent pericula, ex iisque casus graviores timerent, soliti fuere milites singuli, notos sibi singulos legere, quos antea ex præclaris facinoribus satis spectatos putarent.

Quod legitur quoque apud Livium l. IX. 'Etrusci lege sacrata coacto exercitu, cum vir virum legisset, quantis nunquam alias antea simul copiis simul animis dimicarunt.'

Eodem alludit M. Tullius, ut quidam observavit ad illa verba Milonianæ: 'Ille qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum a viro lectum esse diceres.' *Vertranius.*

[r] *Quo vir virum legeret*] Modus ex militia talis est, quo primus sumeret secundum in acie sibi proximum, secundus tertium, et sic porro omnibus ad extremum usque, velut socios sibi allegentibus.

Exercitus ad eam instructus formam, omni pæne vi major videbatur istis temporibus; certe plurimum in hostes valebat. Liv. l. IX.

Pæne apud Xenoph. I. παιδ. par est descriptio instruendi apud Persas exercitus, seu vere atque ex usu, seu quod dux militia clarus eam judicaret aciem validissimam.

Cyrus nobilissimum quemque numero ducentos exercitatæ industriæ legebat, singuli ex ducentis sibi quatuor alios, donec mille nobiles ille incrementi ordo daret. Nobilium deinde singuli, triginta milites gregarios optabant, decem scil. πελτάστας, totidemque funditores, et sagittarios pari numero. *Savilius.*

Quo vir virum legeret] Veteres cum animosissime in prælium ire parabant, et omni animorum et corporum contentione, pugnæ discrimen capessere instituebant, in ordinanda acie hoc consilium interdum sequebantur, ut vir virum legeret: ut in cujus virtute plurimum fiduciæ esse quisque statueret, eum in acie proximum haberet: cujus latus tegeret, et a quo suum vicissim tegeretur. Virg. Æn. XI. 'Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos, Bisque rejecti armis respectant terga tegentes. Tertia sed postquam congressi in prælia, totas Implicuere inter se acies, legitque virum vir.'

paucis[s] seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore.' Nec ullum orationi aut lenocinium[t] addit aut pretium.[4] Tribuni tamen[u] Centurionesque et proximi militum grata auditu [5] [v] respondent: per ceteros mœstitia ac silentium, tanquam usurpatam[w] etiam in pace

tam et duodevicesimam, non ultra petulantiam verborum deliquisse, paucis discordiam incitantibus, et brevi in obsequio futuras. *Nec ullum concioni aut delinimentum adjicit, aut donativum. Tribuni tamen, et centuriones, et propiores militum læta auditu subjiciunt: per alios tristitia et silentium, veluti solennem* alias

tibus editoribus hic *duo et v.* servatum, cum c. 55. *duodev.* exhiberent. Vetus restituit Ryckius (ex Agr.) *Ernest.* Bud. *duodevic.* *Duoetvicesimam*, bene Pichena e Ms. Flor. Idem vide infra c. 55. Perperam multi Mss. et veteres ac recentiores editiones, *duodevicesimam*. In Ms. Corb. *IIII^{tam} et XX^{am}*. Brotier.—4 Sic Pichena et recentiores, e Ms. Flor. in quo, *addita ut pretium*. Mss. Reg. Agr. editio princeps et Beroaldus, *additum, aut pretium*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *addidit, aut pretium*.—5 Sic bene Mss. Harl. Jes. et Puteolanus ac recentiores. Sic quoque in Ms. Guelf. emendatum altera manu. In Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe, *grata audito respondent*. Ms. Bodl. et Rhenanus, *gratabundi respondent*, et ita notatum in

NOTÆ

[s] *Paucis*] Sic seditionem elevat, minuit, mollitque Galba. Quod non verbis, sed rebus, opibus, pecunia ac donativo facere debuit.

[t] *Lenocinium*] *Lenocinium* ad verba, *pretium* ad rem spectabat. Ex utroque tamen *lenocinium* esse potuit.

[u] *Tribuni tamen*] Præpositi et primores castrorum omnes, tribuni, primipili, centuriones, proxime circumstabant principem; cum suggestu et sella curuli sedens, signorum *pilorumque honore* circumdatus, militem pro concione alloqueretur.

Ceterum vulgus magis amotum et sparsum undequaque circa suggestum. Quod clare perspicitur in nummis principum, quibus exhibetur *allocutio* in castris.

[v] *Grata auditu*] Quidni *grata auditu*, cum omnes libri consentiant?

Proximi sic respondent, quia prope tribunal Galbæ, et observari poterant; ceteri mœsti et silentio defixi, quod donativum perderent.

[w] *Tanquam usurpatam*] Principum in milites liberalitas, *donativum* vocabatur; in populum aut amicos, *congiarium*. Quod procul dubio certa primum mensura, velut congii, vinum aut oleum divideretur, posteaque suffectis rebus aliis adhæsit idem nomen. Sic Ann. XII. 'Additum nomine Neronis, donativum militi, congiarium plebi.'

Et Suet. Ner. 7. agens de eadem re: 'Deductus in forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit.'

Quo proprietatis neglectu, ut videtur, permiscet vocabula Tullius, utiturque *congiario*, ubi *donativo* locus erat, epist. ad Att. XVI. 8. 'An iret ad tres legiones Macedonicas, quæ iter secundum mare superum faciunt, quas sperat suas esse. Eæ congiarium ab Antonio accipere noluerunt.'

An potius, quod reor, *donativum*, libera Rep. ignotum, sub imperatoribus obtinuit?

Principes plerumque *donativum* concedebant post insignem aliquam victo-

donativi necessitatem[x] bello[y] perdidissent. Constat, potu-

etiam in otio largitionis necessitatem bello amisissent. Certum est potuisse deliniri

NOTÆ

riam; aut ubi extra ordinem suaderet occasio.

Claudius primus fuit, qui principatum adeptus, militi donativum promisit quinadena sestertia, id est, circiter 120. libras sterlingas monetæ Anglicanæ; (nobis sunt 375. coronati, seu 1125. libræ.)

'Primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pignoratus,' ait Sueton. c. 10.: et cum Nero filius adoptivus virilem indueret togam, itidem dedit.

Etiam Nero principatus initio, 'promisit donativum ad exemplar paternæ largitionis.' Tac. Ann. XII. Et post Pisonis conspirationem, *bina nummum millia* viritim manipularibus divisit, id est, circiter sexdecim libras nostrates; (seu 50. coronatos, vel 150. libras Gall.) et variis temporibus, cum Græciam transiret, imposuit, quasi per tot repetitas vices, necessitatem idem faciendi successoribus.

Nymphidius promittebat ipsis Galbæ nomine triginta millia sestertium, id est, circiter libras ducentas quadraginta Anglicas, (sive quadraginta coronatos, seu 2250. libb.) Galba promissi fidem eludente: atque hic in Pisonis adoptione, *nullum orationi aut lenocinium additum aut pretium.*

Adrianus magis obsecutus tempori in adoptione Veri, quater millies sestertium, (sunt nobis 100. coronati seu 300. libræ;) in militem divisit; et Antoninus, teste Spartiano, in matrimonio filiæ Faustinæ, excessit *usque ad donativum militum.* Savilius.

Ex quo Claudius primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pignoratus fuit, ceteri postea principes veluti donativi necessitate obstricti erant, etiam *in pace:* quod præsertim sub Nerone obtinuit; qui post occisam matrem, multa amicis et potentioribus donavit: qui, post detectam Pisonis conspirationem, bina nummum millia, (sunt 50. coronati,) viritim manipularibus divisit, et in aliis etiam occasionibus.

Tum autem nostro hoc loco mœsti milites, quod tale donativum, quod moris erat ipsis tribui, veluti necessario, etiam *in pace*, bello Galbæ adversus Neronem perdidissent.

Usurpatam] Solennem, et usurpari consuetam. Non quasi invitis principibus largitionem exprimerent milites, ut vertunt. Immo ipsis volentibus, et ultro offerentibus tale donativum principibus, non tamen certe sine ratione aut necessitate aliqua.

Largitio quacumque ex causa usurpata ex more, jam quasi debita censetur, et se exsolvit, seseque liberat, qui talia dissolvit.

[x] *Necessitatem*]. *Necessitas* fuit ex parte principis tale *donativum;* quia jam solenne et usurpatum erat ab aliis ante principibus, et etiam ut adoptionem sive successionem approbaret miles.

Etiam *pacis interfuit*, delinire ac conciliare milites liberalitate aliqua. Certe disciplina stabat res Romana, et melior fuit priscus rigor, sed cui jam non *pares* erant Romani post Neronem, et alia ignaviæ ac prodigentiæ prodigia.

Cedendum tempori fuit, nec statim flecti potuit ad meliora miles luxuriosus; qui ex illiberalitate Galbæ pejora metuebat, nempe severiorem militiam, et ne ad longinqua bella traherentur.

isse conciliari animos quantulacumque[6] parci senis[z] liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas;[a] cui jam pares non sumus.

19. Inde apud Senatum non comtior Galbæ, non longior quam apud militem[1] sermo: Pisonis comis oratio. Et Patrum favor[b] aderat; multi voluntate effusius; qui noluerant,

animos quantulacumque avari senis munificentia: obstitit vetus severitas et immodica prisci moris *pervicacia, cui jam sumus impares.*

Exin apud patres non elegantior oratio Galbæ, non prolixior quam in castris: Pisonis elegans et civilis sermo. Et favebant patres: multi sponte sua, *flagran-*

margine Mss. Harl. et Jes.—6 Ita Mss. et libri editi. Rhenanus e solo Ms. Bud. in quo *q. parva lib.* perperam conjicit, *quantumcumque parva libet*, aut *quantacumque.* Brotier.

1 Sic bene Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *milites.* Brotier.

NOTÆ

[y] *Bello*] Intellige bellum Vindicis, seu Galbianum, in quo summum et ingens *momentum* futuri erant prætoriani, cuicumque factioni accessissent: et re ipsa magnum momentum attulere partibus Galbæ, cum Neronem destituerunt arte Nymphidii præfecti: et veluti totius discriminis fortuna transacta ac diremta est illorum favore.

Hinc jure queruntur, sibi tali *bello* etiam ablatum donativum, quod vel *in pace* ipsis conferri solebat a prioribus principibus.

Bello] Cum *bello* et armis civilibus assequi præmia et donativum debuissent, tamen quod olim usurpatum erat etiam *in pace donativum*, etiam post sua in eo bello merita perdunt. Hinc indignantur et queruntur.

[z] *Parci senis*] Sic Suet. Galb. 12. 'Illa quoque, verene an falso, per ludibrium jactabantur: apposita lautiore cœna ingemuisse eum: et ordinario quidem dispensatori breviarium rationum offerenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse. Cano autem choraulæ mire placenti denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.' Denarii quinque sunt nostro more 30. asses.

[a] *Antiquus rigor et nimia severitas*] Certe natura et ingenio tristis severusque Galba. Suet. Galb. 8. 'Per octo annos varie et inæqualiter provinciam rexit;' (nempe Hispaniam Tarraconensem,) 'primo acer, vehemens, et in coërcendis quidem delictis vel immodicus; nam et nummulario, non ex fide versanti pecunias, manus amputavit, mensæque ejus affixit; et tutorem, quod pupillum, cui substitutus hæres erat, veneno necasset, cruce affecit: implorantique leges et civem Rom. se testificanti, quasi solatio et honore aliquo pœnam levaturus, mutari, multoque præter ceteras altiorem et dealbatam statui crucem jussit,' &c.

Nocuit antiquus rigor] Plut. Galba: 'Ita imperabat iis, quos Nymphidius et Tigellinus cicuraverant, ut priscis Romanis Scipio, Fabricius, et Camillus intendit.'

[b] *Et Patrum favor*] Effusius favebant, (in speciem saltem,) qui noluerant adoptatum Pisonem. Sic Hist.

medie;[2] [c] ac[3] plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes, sine publica[4] cura. Nec aliud sequenti quatriduo, (quod medium inter adoptionem et cædem fuit,) dictum a Pisone in publico[5] factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt,[d] censuerant Patres, mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, majore[6] prætextu;[e] illi

tius; qui non cupierant, medii; et plurimi veneratione promiscua privatas cupidines meditabantur, sine studio aut amore *Reipub. Nec aliud Piso dixit in publicum, aut gessit, sequentibus quatuor diebus, qui medii fluxere arrogationem inter et necem. Frequentioribus indies acceptis literis de seditione Germanica, et pronis auribus civium ad audienda credendaque omnia recentia, cum mæsta sunt, decreverat senatus, mittendos oratores ad Germanicas legiones:* et *consultatum secreto, num etiam Piso* simul *iret, majori specie ac pompa; illi dignitatem patrum, hic decus*

—2 Sic volebat Ryckius e suo Ms. Agr. Verum cum adverbium *medie* non occurrat, nisi apud Firmicum aliosque recentioris Latinitatis scriptores, emendabat Freinshemius, *medii, ac plurimi.* [Sic vertit Cl. Gordon, 'While the indifferent, and the major part.' Murphy quoque, 'While the neutral and indifferent (by far the greatest number.)'] *Medie* tamen habent omnes Mss. et ferme omnes, *ac*, non *at*. Tueri etiam *medie* utcumque videbitur, quod mox sequitur, *agitantes:* nam post *medii*, rectius scriberetur, *agitabant;* ut recte observat Cl. Ernestus. *Brotier.* Ryckius tamen in textu cum Gronovio servat *medii.* Ita locum distinxit Brotier.: *multi voluntate; effusius, qui noluerant; medie, at plurimi, &c.*—3 *At* Brotier. habet, cum quibusdam Mss. 4 Amicus apud Ryckium, *sine publici cura.* At Mss. non mutant.—5 Sic bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et veteribus editionibus, *in publicum.* Brotier.—6 *Majore*, immerito

NOTÆ

I. 45. 'Quanto magis falsa erant, quæ fiebant, tanto plura facere.' *Freinshemius.*

Sic Ann. I. 7. 'At Romæ ruere in servitium consules, patres, eques. Quanto quis illustrior, tanto magis falsi ac festinantes.'

[c] *Medi*] Quidam legunt *medii;* nempe qui neque *voluerant* neque *noluerant* adoptionem; et hi *plurimi* erant; nempe isti medii majore numero erant.

Illi *obvio obsequio*, id est, promiscuo, et quod ultro parati erant deferre cuicumque dominanti.

Illi autem tali obsequio et honore in principem *privatas spes agitabant*, seque respiciebant et propriam utilitatem, nulla Reipub. cura.

[d] *Cum tristia sunt*] Facilius creditur de novis improsperis et tristibus: siquidem rara felicitas, præsertim concusso bellis civilibus orbe imperii.

[e] *Majore prætextu*] Id est, quo legatio ad milites ornatior, seu majoris foret dignitatis, placebat una cum missis a senatu, ire etiam Pisonem, 'illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus.'

Non enim *prætextus* semper pro ob-

auctoritatem Senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat et Laconem, Prætorii Præfectum,[f] simul mitti: is consilio intercessit.[g] Legati quoque,[h] (nam Senatus elec-

principis ostentaturus. Censebant etiam Laconem, prætorii præfectum, simul mittendum: is obstitit tali *consilio. Legati etiam, quia patres delectum Galbæ conces-*

suspectum habet Lipsius. Major enim prætextus, seu plus dignitatis et auc-

NOTÆ

tentu. Valer. l. IV. 'Et plurimorum ac maximorum operum prætextu, titulum imaginum suarum amplificavit.'

At cur non ipse Galba legiones adivit? Tiberium æmulatur. Tac. Ann. I. 'Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare: præsertim cum major e longinquo reverentia; simul adolescentibus excusatum, quædam ad patrem rejicere.'

Prætextu] Vertit Clar. Harlæus, 'Speciosiori aliquo prætextu.' Non satis apte sermoni Gallico. Id est, majori dignatione, ut nempe *dignationem Cæsaris laturus.* Sicque gravioris et majoris auctoritatis fuisset Piso apud legiones.

Majore prætextu] Plut. in Crasso de Pompeio magno: 'Præsens vero sæpe superabatur a Crasso, ut qui propter superbiam et prætextum vitæ devitaret multitudinem.'

Majore prætextu] Seneca epist. 71. 'Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed ille pulcherrimus Reipub. prætextus, optimates, et prima acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma, uno prælio profligabuntur: et tum magni ruina imperii in totum desiliet orbem,' &c.

Majore prætextu] Metaphora sumta videtur a toga, cui circum purpura attexebatur in limbo; et prætexta dicebatur, quæ magistratuum ac sacerdotum vestis fuit et insigne; et quod fuit in veste purpura illa, *prætexta*, ut decus et ornamentum præcipuum togæ fuit, purpura; ita fere quadam ratione Cæsar, respectu *senatus*, et *senatus*, respectu *civitatis, prætextus fuit.*

Itaque Cæsar, ut præcipuum decus senatus fuit et ornamentum; ita *majore prætextu* et decore iturus fuit ipse cum legatis senatoriis ad Germanicas legiones.

Mittebatur simul et Laco præfectus prætorii, qui *prætextum*, seu decus militis prætoriani et cohortium urbanarum præferret; sed omnia hæc frustra. Sic infra c. 74. Otho legatos 'ad Germanicum exercitum.... specie senatus misit.'

Certe legati semper e senatu et fere sorte electi. Sed tum forte ipse Otho elegerat pro arbitratu e senatoriis legatos, licet senatus aut ignoraret, aut non consentiret legationi. Sic et infra c. 76. 'Sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus.'

[f] *Laconem, prætorii præfectum*] Sic dignationem præfecti laturus, et ut honorificentius comitaretur Pisonem Cæsarem: et simul auctoritatem prætoriani urbanique militis ostentaturus legionibus. Quod magni momenti fuit, si simul prætoriani consensissent cum legionariis in adoptionem Pisonis.

[g] *Is consilio intercessit*] Quis inter-

tionem Galbæ[i] permiserat,) fœda inconstantia[j] nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi[7] aut eundi, ut quemque metus[k] vel spes impulerat.

20. Proxima pecuniæ cura:[l] et cuncta scrutantibus jus-

serant, turpi mobilitate ingenii *electi, exemti, subrogati, ambitione manendi aut abeundi, ut quemque timor aut spes incitaverat.*

Dein secuta conquirendæ *pecuniæ cura: et omnia investigantes æquissimum*

toritatis erat, si Piso proficisceretur. *Idem.*—7 In Ms. Agr. *retinendi;* unde tentabat Heinsius, *renitendi.*

NOTÆ

cessit? An Piso ipse, tanquam consors tribuniciæ potestatis? Credo potius Laconem; neque de intercessione tribunicia intelligi; sed quod ille abnuerit, consiliumque improbaverit. *Pichena.*

Consilio intercessit] Laco nempe, qui infra c. 26. 'Consiliique, quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus.' Nec abs re metuebat; quippe talis fuit fama hominis, ut seditionem potius augeret in castris legionum. Unde illi exitium certum. Unus e tribus pædagogis fuit: quod ad flagitium sufficiebat et ad pœnam.

[h] *Legati quoque*] Qui tamen profecti sunt nomine Galbæ ad exercitus Germanicos, qui et mox revocati ab Othone, nec in Germaniam venere, et alios misit Otho ad utrumque exercitum, qui retenti: simul et ad legionem Italicam, et alias copias quæ Lugduni agitabant.

Specie senatus, id est, quasi a senatu delecti et missi essent; quod intelliges ex istis supra 19. 'Censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. Agitatum secreto, num et Piso proficisceretur, majore prætextu;' (seu specie,) 'illi auctoritatem senatus,' (nempe quia e patribus delecti sponte Galbæ) 'hic dignationem Cæsaris laturus.'

Quantum patet ex hoc loco, legati Galbæ rediere in urbem, non adita Germania; et legati Othonis venere ad Germanicas legiones, aut in itinere occurrere; sed isti mansere apud Vitellium. Facilius quam ut ipsi retenti viderentur.

[i] *Senatus electionem Galbæ*] Ita tamen ut ex patribus, et forte etiam e consularibus legatos eligeret, qui dignationem et auctoritatem senatus ferrent.

Senatus] Legati ex more a senatu, et ex senatu eligi debuerunt sorte: aliquando tamen suffragiis patrum delecti; et quia tum res principis agebatur, delectum principi detulerat senatus.

[j] *Fœda inconstantia*] Quod non spectat ad Galbam, sed ad senatores; quamvis mobilitate ingenii senex varius esset et parum constans. Quod tali in tempore exitiosum, ubi non consulto, sed facto, nec cunctatione opus, sed diligentia. Cum res urgent, media via haud expectanda est.

[k] *Metus*] *Metus* scil. ex Vitellio, si auditum erat, et ex legionibus Germanicis. *Spes* vero ex Galba, et inprimis ex Pisone Cæsare.

[l] *Proxima pecuniæ cura*] Id est, instantissima, et quæ magis urgeret, ut in tali occasione.

Proxima] *Proxima* seu præcipua post seditionem Germanicam colli-

tissimum visum est, inde repeti, unde[1] inopiæ causa erat. Bis et vicies millies[2 m] sestertium donationibus Nero effuderat. Appellari singulos jussit,[n] decuma parte[o] liberalitatis

censuere, inde requiri, ubi egestatis origo erat. Nero profuderat bis et vicies millies sestertium per prodigentiam. Vocari singulos jussit Galba, *decima parte dona-*

1 Sic bene Mss. Reg. Corb. et editio princeps. In Mss. Flor. Guelf. et Puteolanus ac recentiores, *ubi inopiæ;* [et sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.* —2 Sic vere Lipsius et recentiores. Perperam Mss. et veteres editiones, *bis et vicies mille sestertium.* Forte natus error ex librariorum vel incuria, vel

NOTÆ

gendæ *pecuniæ cura*, quæ imperii et belli nervus.

[m] *Bis et vicies millies*] Sic Hist. II. *Novies millies sestertium*, non *novies mille;* sic enim fert hujus linguæ usus; atque in hoc exprimendi modo per adverbia, vulgo subintelligitur, *centena millia;* ut *bis et vicies millies* tantundem sit, ac si dixisset, *bis et vicies millies centena millia sestertium.*

Plut. Antonio interpretatur *decies* per πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας (δραχμῶν) i. e. *decies centena millia sestertium:* quatuor sestertiis ex ejus supputatione drachmam constituentibus. *Sestertius, quasi semis tertius,* id est, duo et dimidium tertii.

Et observata eadem analogia in Græcis πέμπτον ἡμιτάλαντον, id est, quatuor talenta et dimidium quinti, Germanice *drit-halb batzen,* duo batzi et dimidius.

Sestertius vero idem valens, quod duo et semis, notari vulgo solitus hoc modo II-S. aut conjunctim HS. id est, *duo* et *semis*, ut totidem *asses* utique intelligantur; et quatuor sestertii æquivalent *denario*, qui sic dicitur, quasi *dena æra.*

Omnes quoque Græci, nullo prorsus excepto, qui res Romanas historiarum monumentis prodiderunt, quatuor sestertiis vertunt δραχμῆς Ἀττικῆς vocabulo; non tantum, ubi minor summa colligitur, sed et majores, quæ palpandum præberent; si quod, ex illorum opinione, daretur discrimen.

Cum igitur *denarius* et *drachma* ex consensu scriptorum, quos habemus antiquissimos, adversus paucorum auctoritatem, æquivaleant, et utraque vox, quatuor exæquetur sestertiis, octo drachmis *unciam* constituentibus, unciaque apud nos nunc faciente quinque solidos sterlingios, summa hoc loco descripta *bis et vicies millies, centena millia sestertium,* ad Anglicanam reducta monetam, nunc in vulgus usitatam, conficiet *septemdecim milliones, centum et octoginta septem millia et quingentas libras.*

Neque fidem excedere videbitur, si Neronem spectes, ejusque per quatuordecim annos prodigalitatem. Cum Vitellius, memorante Tac. Hist. II. paucissimis mensibus, novies millies H-S. intervertisse credatur, nempe, circa septies millies millenas libras. *Savilius.*

Bis vicies] Sunt quinquaginta quinque milliones coronatorum, seu centum et sexaginta quinque milliones librarum.

[n] *Appellari singulos jussit*] Non Romæ tantum, sed et alibi. Xiphil. ' Hellanodicis, seu Ludorum judicibus, concessit viginti myriadas drachmarum, quas Galba ab ipsis repetie-

apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super[3] [p] portiones erant, iisdem erga aliena[q] sumtibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri, aut fœnus,[r] sed sola instrumenta vitiorum[s] manerent.

tionum unicuique illorum concessa. At illis vix supererat decima pars hujus pecuniæ, *eadem erga alienas opes prodigentia, qua suasmet* ipsi *effuderant; cum ferocissimo cuique aut profligatissimo, non prædia, aut pecunia; sed sola adminicula*

ignorantia, cum olim scriptum esset, *bis et vicies* M̄ *Sestertium*, vel XXIIM *HS*. Idem.—3 Budens. *supra*.

NOTÆ

rat:' sunt nobis 20,000. coronati, seu 60,000. libræ.

Appellari singulos jussit] Inquisitum in eos, qui emerant aliquid, aut acceperant ab istis Neronianis flagitiis: sed intellige tantum eos, qui vel male emerant, et iniquo pretio, vel qui emerant aut acceperant res quæ regni et Reipublicæ erant, non Neronis, ut v. c. supellectile regium seu theatricum.

Sunt enim res quædam, quas ne princeps quidem jure largiri potest, ut neque subditus accipere sine damno Reipub. et istiusmodi res statim vindicat ultro qui successit princeps.

[o] *Decuma parte*] Huc spectabat narrante Suet. decretum, ' ut si quid ipsi vendidissent, auferretur emtoribus.' Plutarch. ' Qui emerant aliquid ab ipsis aut acceperant, ubicumque inquirebat Galba, et ab illis exigebat.'

[p] *Super*] Vix supererant decumæ portiones; vix decima pars donationum Neronianarum illis supererat. Sic Virg. ' Jamque adeo super unus eram.'

[q] *Erga aliena*] *Aliena* erant illa bona, quæ rapiebantur possessoribus, avaritia, sævitia, delationibusque et cædibus Neronis, ut conferrentur in perditissimos aulæ Neronianæ comites, qui suas et alienas istas opes perinde prodegerant.

[r] *Fœnus*] *Fœnus* idem est, ac pecunia, apud auctores.

[s] *Sed sola instrumenta vitiorum*] Nempe os, lingua, vox, cuncta venalia, lyræ, citharæ, pellices, exoleti, ceterique ministri libidinum et flagitiorum: nempe talia portenta semper hiabant vorabantque, tanquam perpetua præda affluere deberet.

Quod parabant flagitiis, per luxum statim decoquebant, et iisdem artibus peribant illis opes, quibus fuerant comparatæ.

Videtur tamen Suetonius innuere, talia genus instrumenta jam partim vendita et distracta; ' ut siquid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus.'

Sola instrumenta vitiorum] Forte præcipue intelligit Choregium theatrale. Quæ veluti flagitia Reipub. aversabatur Galba. Sueton. 12. ' Cano autem choraulæ mire placenti denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.' Quinque *denarii*, sunt 30. asses nostri.

Et c. 15. ' Liberalitates Neronis... ea conditione revocandas curavit exigendasque, ut si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus; quando illi, absumto pretio, solvere nequirent.'

Statuit jubetque Galba, instrumentum *scenicum*, etiam rapi emtoribus, quia, puto, supellectile publicum il-

Exactioni xxx. Equites[t] Romani præpositi; novum officii genus, et ambitu[u] ac numero onerosum: ubique hasta[v] et sector;[4 w] et inquieta urbs auctionibus.[5] Attamen grande

flagitiorum superessent. Triginta equites Rom. exigendæ pecuniæ impositi; insolitum id *genus muneris, et ambitione ac multitudine importunum: passim hasta, præco, ac redemtor, et turbata civitas licitationibus. Attamen ingens lætitia* fuit,

4 Idem *sectores.*—5 Mss. et veteres editiones, *actionibus;* [et sic Grono-

NOTÆ

lud, et principis fuit; et quod jure alienare forte Nero non potuit, nec debuit, ut nec privati possidere.

Quando illi, id est, quando illi quibus talia largitus erat Nero solvere pretium non possent, tum talia *instrumenta* auferrentur emtoribus.

[t] *Exactioni* xxx. *Equites*] In Suet. est *quinquaginta*. Nec liquet mihi de veritate. *Lipsius.*

Credam Suetonium verius, atque inde Tacitum emendandum; præsertim quando et ipse ampliorem aliquem numerum innuit sequentibus verbis, 'novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum.'

Et illa descriptione: 'ubique hasta et sector; et inquieta urbs auctionibus:' quæ omnia de *quinquaginta* magis suadent, quam *de triginta*. Acidalius.

Sufficiebant triginta equites exactioni præpositi, ut esset illud novum officii genus importunum et onerosum in una nempe civitate.

Nec enim puto, liberalitatem Neronis perinde effusam extra urbem, exceptis forte Hellanodicis; nam mox: 'inquieta urbs auctionibus;' et quamvis provinciales etiam postularentur, satis ingens numerus exactorum fuit. Sic sæpe dissentiunt auctores in circumstantiis numeri.

Triginta] Apud Suet. *quinquaginta;* forte *triginta* in urbe constituti, et viginti in provinciis. Nam in Italiæ et Græciæ urbibus etiam multa profuderat Nero: vel vice versa 20. in urbe, et 30. in provinciis.

Nec corrigendus Tac. per Suet. Nam sæpe auctores isti in re conveniunt, et in circumstantiis differunt numeri, personæ, &c.

Nec etiam conciliare eos, quid juvat; et vanus labor, nisi eo modo, quo diximus, nempe distinguendo inter substantiam et modum.

Equites] An huc spectet quod tradit Tacitus in vita Agric. de ipso Agricola: 'Tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda, diligentissima conquisitione fecit, ne cujus alterius sacrilegium Respublica quam Neronis sensisset.'

Attamen quia post præturam Agricolæ tale munus impositum est, non inter hos *equites* eum electum putem, nec eidem officio præpositum a Galba; sed tantum donis templorum recognoscendis; cum illi xxx. equites præpositi sint scenicis et xysticis instrumentis postulandis exigendisque.

[u] *Ambitu*] Qui enim officium ambitu petiit, populis in eo gerendo solet esse onerosior. Quippe ambiens quasi emit, et, ut ait Lamprid. in Alex. Sever. 'Necesse est, ut qui emit, vendat.' *Pichena.*

[v] *Ubique hasta*] 'Hastæ subjiciebantur ea, quæ publice vendebant.' *Festus.*

[w] *Sector*] 'Sector, æstimator redemtorque bonorum.' *Savilius.*

gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati[x] per eos dies Tribuni, e Prætorio Antonius Taurus et Antonius[6] Naso;[y] ex urbanis cohortibus[z] Æmilius Pacensis; e vigiliis Julius Fronto. Nec[7] remedium in ceteros fuit, sed metus[8] initium: tanquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.

quod tam inopes forent, quibus largitus esset Nero, quam quibus ademisset. Dimissi eodem tempore tribuni, e prætorianis castris Antonius Taurus et Antonius Naso; ex urbanis cohortibus, Æmilius Pacensis: et *e vigilibus, Julius Fronto. Nec* propterea *placati ceteri, aut quieti, sed principium* fuit *pavoris; veluti per fraudem et metum singuli amoverentur, omnibus suspectis.*

---

vius.] Recte in margine Ms. Bodl. et recentioribus editionibus, *auctionibus.* Jam enim hastæ, sectores prius memorati. *Brotier.*—6 Ms. Farnes. *Aurelius Naso.* Et quidem probabiliter. Aliter enim dixisset Tacitus, *Antonii Taurus et Naso.* Brotier. Amicus Ryckii suspectabatur *Autronius Naso.*—7 Acidal. *nec id remedium.*—8 Heinsius malebat *motus.*

NOTÆ

L. III. ex Cicerone declaravimus, hastam auctionibus præponi.

'Sectores,' auctore Asconio, dicti sunt, 'qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur; pro hisque pecunias pensitabant singulis; ac in posterum pro compendio suo singula quæque pecunia populo vendituri.'

Laur. Valla *sectorem* eum dici contendit, qui ex damnatione accusati, dimidium aut aliquam partem expectat.

Guill. Budæus, eos posse appellari *sectores* dicit, qui confiscationes a principe impetrant, ut homines interdum insontes fortunis evertant. *Lupanus.*

[x] *Exauctorati*] Parum fidebat Galba prætoriano et urbano militi; et ideo fortasse audaciores promtioresque in res novas, aut forte Nymphidii conscios, et sceleris suspectos, sic amovere militia voluit.

[y] *Antonius Naso*] *Aurelius* Farnes. *Lipsius.*

[z] *Urbanis cohortibus*] Quæ nempe præfecto urbis parebant, ut *vigiliæ* præfecto vigilum. In quo milite magnum *momentum;* et qui si fidus esset, adæquare fere robur prætorianorum potuit, si abessent urbe vexilla Illyriciana, si ejecta foret colluvies classiariorum Neroniana, ut debuit.

Et cur alio remissa Hispana legio, a qua electus erat? Quæ nusquam apparet in hocce motu, quo ipsa tamen iterum fidem exhibuisset, defendissetque Galbam a se electum.

Ex urbanis cohortibus] Etiam illæ delectæ ex Italia, ut prætoriani. Fuerunt *quatuor cohortes* illæ, quæ singula millia haberent.

Harum munus fuit tueri urbem, circum templa, fora, et basilicas excubare, stationes agere contra grassatores aut sicarios, et præfecto urbis apparere.

Forte et quandoque dispositæ illæ cohortes extra urbem, cum jurisdictio præfecti urbis ad centesimum lapidem extenderetur.

21. Interea Othonem,[a] cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant:[b] luxuria etiam Principi onerosa,[c] inopia vix privato toleranda, in Galbam[d] ira, in Pisonem invidia.[1] Fingebat et metum,[e] quo magis[f] concupisceret. 'Prægravem[g] se Neroni[2]

Interim plurima simul incitabant Othonem, cui nihil spei quieta ac pacata Repub. et cui *omnis rebus in turbidis cogitatio:* incitabant eum *luxus vel et imperanti nimius, egestas vix privato ferenda, in Galbam indignatio, æmulatio in Pisonem. Simulabat et formidinem, quo magis ambire jure* imperium *posset.* Importunum se

1 *Iram... invidiam* Guelf. ed. pr. ut ad *fingebat* referantur: male. *Ernest.*

NOTÆ

[a] *Othonem*] Veræ hæ mutationum causæ, et prudenter Aristoteles eas ingerit Polit. 5. 'Fiunt mutationes, cum per luxum sua prodigunt. Tales enim innovare omnia student, et aut sibi tyrannidem, aut alteri parare.'

[b] *Exstimulabant*] Suet. Oth. 5. 'Otho, postquam, Pisone prælato, spe decidit, ad vim conversus est, instigante super animi dolore, etiam magnitudine æris alieni.'

Æs enim alienum, quod grande conflaverat, teste Plutarcho, excedebat sex et decies centies millia librarum. *Savilius.*

[c] *Luxuria etiam Principi onerosa*] Suet. Oth. 5. 'Neque enim dissimulabat, nisi principem se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro, sub creditoribus caderet.' Intellige igitur luxuriam talem Othonis fuisse, ut etiamsi princeps esset, ipsi onerosa foret.

Luxuria] Ex luxuria certe statim inopia, et talibus necessariæ res novæ et bellum civile: hisce, *compositis rebus, nulla spes*, omne votum, si turbetur Respublica.

Sueton. in Cæs. 27. 'Tum reorum aut obæratorum, aut prodigæ juventutis subsidium unicum ac promtissimum erat: nisi quos gravior criminum, vel inopiæ luxuriæve vis urgeret, quam ut subveniri posset a se. His plane palam bello civili opus esse dicebat.'

[d] *In Galbam ira*] In Galbam ira Othonis, quia alium elegerat: invidia in Pisonem, quia prælatus Othoni erat.

[e] *Fingebat et metum*] Plin. Panegyr. 'Non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utilitas, alienus timor principem fecit.'

Sic Hist. II. 76. 'Torpere ultra et polluendam perdendamque Remp. relinquere, sopor et ignavia videretur; etiamsi tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse. Confugiendum est ad imperium.' Sic Mucianus ad Vespasianum.

[f] *Quo magis*] Sueton. de Galba: 'Conditionem partim metu, partim spe recepit; nam et mandata Neronis de nece sua,' &c.

Sic *fingebat et metum* Otho ex dominante, ut sic speciosiori prætextu facinus auderet; quasi non alia spes salutis esset ipsi, nisi ad imperium confugeret.

Infra: 'Occidi Othonem posse; proin agendum audendumque.' Infra de Vespasiano: 'confugiendum ad imperium.'

fuisse: nec Lusitaniam rursus, et[3] alterius exilii[h] honorem[i] expectandum: suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur.[j] Nocuisse id sibi apud senem Principem:[k] magis nociturum apud juvenem, ingenio trucem,[l] et longo exilio efferatum: occidi Othonem posse. Proinde[4] agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa,[m]

Neroni fuisse: nec Lusitaniam iterum, aut alterius absentiæ decus opperiendum; infestum semper et prægravem imperitantibus, qui proximus *imperio* monstraretur. Obfuisse id sibi apud senem imperatorem: magis obfuturum apud juvenem, natura tristem, et diuturno exilio irritatum: interfici Othonem posse. Ideoque maturandum tentandumque, dum Galbæ *imperium* nuta-

Budens. *iram....invidia.*—2 Budens. *se Neroni gravem.*—3 Sic Mss. veteres et recentiores editiones. Perperam Rhenanus, *aut alterius;* [et sic Gronovius et Ryckius.] *Brotier.*—4 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *proin;* et sic Ryckius et Gronovius. In Ms. Jes. *proinde audendum agendum-*

NOTÆ

Concupisceret] Fingebat et metum ex Galba, quo magis eo confugere, et concupiscere imperium jure merito videretur.

Quo magis] Quo magis concupiscere jure videretur: scil. ut non injuria aut scelere affectasse principatum existimaretur.

[g] *Prægravem*] *Prægravis* Neroni Otho, non æmulatu imperii, sed tori et fœminæ. Sed hæc prætexebat adversus Galbam.

[h] *Exilii*] Exilii honor est, cum aliquis amovetur urbe et aula, cum honore tamen; specie, nempe, vel legationis, vel modicæ præfecturæ, seu provinciæ: sic amotus Otho ipse in Lusitaniam.

[i] *Honorem*] Certe *specie honoris* amotus in exilium erat, sed non ea causa, quam affert ille.

Honorem] Cic. pro Sextio: ‘Non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum, nec illi committendum illud negotium, sed imponendum putaverunt, qui in concione palam dixerint, linguam se evellisse M. Catoni, quæ semper contra extraordinarias potestates libera fuisset.’

[j] *Qui proximus destinaretur*] Imperio nempe: sic supra, ‘postremo Tiberium Neronem privignum, in proximo sibi fastigio collocavit,’ Augustus nempe.

Qui proximus] Qui primus a principe, qui scil. *proximus* imperio et successioni rumoribus *destinaretur*.

[k] *Apud senem Principem*] Galbam scil. et magis id ei nociturum apud *juvenem*, Pisonem nempe.

[l] *Ingenio trucem*] Quia ab exilio nuper revocatus erat. Sed cur exul Piso? forte ob conjurationem Pisonis in Neronem, a quo ejectus erat cum multis aliis.

Ingenio trucem ac longo exilio efferatum] Apud Sueton. Tib. 59. ‘regnabit sanguine multo, Ad regnum quisquis venit ab exilio.’ Tacit. Ann. lib. I. ‘Trucem Agrippam et ignominia accensum.’

[m] *Fluxa*] Præcipue ob prætorianos, et seditionem Germanicarum legionum. Adde et Illyriciana vexilla et classiarios.

Pisonis nondum coaluisset.[5][n] Opportunos magnis conatibus transitus rerum:[o] nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud posteros vel gloria distingui. Ac, si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris[6] viri[p] esse, merito perire.'[q]

22. Non erat Othonis mollis et corpori[1] similis animus. Et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria,[r] ma-

bat, Pisonis nondum firmata auctoritas esset. Favorabiles magnis cœptis translationes rerum; nec mora lenta aut consilio opus esse, ubi exitiabilior sit cunctatio, quam imprudentia. Mortem perinde cunctis *mortalibus* a natura destinatam, in posteros discerni contemtu vel honore. Et, si idem finis impendeat sonti atque insonti, fortioris viri esse, merito interire.

Haud erat Othoni imbellis et corpori par animus. Et gratiosissimi libertorum servorumque licentius quam in privatis penatibus habiti, dominationem fortunamque Neronis, ac magnificentiam, stupra, conjugia, aliasque dominantium regumque

que.—5 Optime dictum, nondum coaluerat, id est, nondum firma erat Pisonis auctoritas. Frustra tentat Acidalius, *convaluisset*. Brotier.—6 *Acrioris*, suspectum habet Freinshemius. Certe abesse potest. *Brotier.*

1 Ms. Corb. *corporis*.

NOTÆ

[n] *Coaluisset*] Sic lib. XIII. 26. 'Quibusdam coalitam libertate irreverentiam,' &c. Et lib. XIV. 1. 'Meditatum scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia.'

[o] *Transitus rerum*] Cum subinde ad alios devolveretur imperium, aut natis aliunde turbis, concuteretur. *Savilius.* Id est, Mutationes rerum seu imperii, magnis occasionibus idoneas opportunasque esse magnis ausis.

Transitus] Intellige translationem imperii, seu mutationem principis: sic infra 29. 'Solatium proximi motus habebamus incruentam urbem, et res sine discordia translatas.'

Transitus rerum] Idque ob adoptionem Pisonis, qua veluti transire et transferri imperium in alium videbatur, licet filii loco assumeretur.

[p] *Acrioris viri*] Se veluti comparat Otho cum multis, qui frustra periere sub Nerone, et qui tamen viri erant; et dicere audeam, summi viri. Sed id quodam Reip. fato transactum, ut inquit Tacit. supra: 'ea Deorum ira fuit in res Romanas.'

[q] *Merito perire*] Id est, audendo egregium aliquod facinus: quod tamen sic aliis pulcherrimum, aliis turpissimum videatur; attamen fortioris et acrioris viri esse, audendo aliquid, et *merito perire*.

[r] *Adulteria*] Per *adulteria* præcise non auferebantur uxores maritis, tantum corrumpebantur; sed eo fine sæpe ut abducerentur; et per *matrimonia* dein abducebantur, cum antea sæpe corruptæ essent adulteriis.

Crimen facit adulter cum corrumpit corpus uxoris alienæ, at longe majus flagitium est, quia corrumpit animum mulieris, et a viro avertit affectum ipsus. Hæc Lysias.

trimonia,[2] [s] ceterasque Regnorum[t] libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena, exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis,[u] dum 'novos mo-

cupidines, talibus inhianti, si tentaret, ut sua ostendentes; cunctanti hæc, *ut extranea objectabant: instantibus etiam mathematicis, dum* novas turbas fore *asse-*

—2 Frustra Gronovius tentat, *adulteria, pædagogia:* Ryckius, *adulteria matronarum.* Hic Othonis intimi ipsam Neronis in matrimoniis licentiam arguunt. In Ms. Bud. *adultera matrimonia;* quod probabat Lipsius. Mox mallet *ceteraque regnorum;* quasi glossam præferret, *ceterasque regnorum libidines.* Brotier.

NOTÆ

Adulteria, matrimonia] Quæ fere eadem in luxuriosis illis Cæsaribus. Nam primo uxores alienas per *adulteria* corrumpebant; dein et abducebant, magis quam ducebant.

Respicit præcipue ad *Statiliam Messallinam,* quæ uxor postrema Neronis. Hæc præcellebat forma, ingenio, eloquentia, et aliis optimis artibus laudabilis, si comes esset pudicitia.

[s] *Matrimonia*] Bene *matrimonia;* quia primi Cæsares, nec ipsemet Augustus, uxores ducebant, nisi cum eas forma et nobilitate insignes maritis abduxissent.

Ipse Otho statim atque imperii compos fuit, Statiliam Massallinam uxorem Neronis sibi destinabat; nec forte in ista libido stetisset; sed statim pœnitebit canere voluisse μακροῖς αὐλοῖς, *longis tibiis.* Sueton.

Nec Pompeius melior, licet occultior, qui et hac arte uxorem sibi invenerat; summaque impudentia Caligulæ, qui reperisse se jactabat matrimonium, exemplo olim Romuli regis. Suet.

[t] *Regnorum*] *Regnorum,* pro *regum.* Sic alibi, *regiæ libidines.*

[u] *Mathematicis*] *Mathematicus,* pro *Apotelesmatico.* Ex hujus loci sensu ignotum est veteri Græciæ et Romæ vocabulum, quantum memini, usque ad imperatorum tempora.

Antea vocabantur *Chaldæi,* 'non ex artis, sed ex gentis vocabulo,' inquit Tullius; postea *mathematici,* (nomine supra sectæ vilitatem,) aut *planetarii* et *Chaldæi;* nostro tempore *Astrologi.* Quo titulo antiquissimis Græcorum et Romanorum censebatur illa matheseos pars, quæ nunc et tum quoque *Astrologia* dicta est.

Sub Augusto, Agrippa *astrologos* (sic enim Dionis tempore appellari cœperant,) *et magos urbe expulit.* Dio lib. XLIX.

Sub Tiberio: 'Facta et de mathematicis magisque Italia pellendis senatusconsulta; quorum e numero L. Pituanius saxo dejectus est.' Tacit. Ann. II. et XII. et Hist. II. Ulpianus lib. VII. de officio proconsulis. Valer. lib. I. Tertullian. in lib. de habitu muliebri, eoque de idololatria, putat Angelos primæ integritatis statu dejectos extitisse Astrologiæ auctores, et propterea cœlo expulsos, ut asseclas eorum Italia.

Romæ tamen manserunt, referente Tacito, nihil imminuto urbis favore; eoque potior fides, quo sæpius carceres et vincula passi essent. Juven. Sat. VI. 'Nemo mathematicus genium indemnatus habebit.' Et de Ptolemæo: 'Magnus civis obit, et formidatus Othoni.'

tus, et clarum Othoni annum, observatione siderum,' affirmant: genus hominum potentibus infidum,[v] sperantibus fal-

verant, et illustrem Othoni annum consideratione stellarum: *genus hominum proceribus infidele, sperantibus subdolum, quod in urbe nostra, et prohibebitur*

NOTÆ

Suet. Oth. 4. *Seleucum* eum appellat, manifesto, ut videtur, errore, cum Seleucus floreret Vespasiani gratia. Tacitus hist. II. 78. *Savilius.*

Augustus M. Antonio II. L. Scribonio coss. astrologos et præstigiatores urbe ejecit. Deinde mortuo Augusto, cum in urbem obrepsissent, Tiberius peregrinos necavit omnes. Cives, qui Augusti edictum neglexerant, in exilium expulit.

Mox sub Caio sensim regressis, qui urbe prohibiti fuerant, Claudius de Mathematicis Italia pellendis SC. *atrox* fecit, quod deinde *irritum* fuit, ut Tacitus Ann. XII. retulit.

Sic impunitate et licentia malorum omnium, per Neronis, Galbæ, Othonisque tempora permissi mathematici, jussu Vitellii Italia pelluntur.

Non pulsos Astrologos urbe Roma, ut apud Dionem conversum est, et plerique omnes existimant, sed pulsos mathematicos, ' genus hominum,' appellat Cornelius,' potentibus infidum, sperantibus fallax;' Hier. Cardanis sententia est.

Ita vero interpretatur, ut *mathematici* dicerentur illi, qui per puncta et numeros notasque divinabant: quod genus divinandi, ut penitus insulsum, inquit, ita impium et abominandum est, legibusque coërcendum.

Omne enim, quod est extra publicam utilitatem et nullius usus, explodi debet, atque puniri.

Illo referendum est quod legimus Ann. XII. ' Objectum Lolliæ, Chaldæos, Mathematicos consuluisse:' et ita accipiendus Pammenes exul, pulsis Mathematicis, Chaldæorum arte famosus, ideoque plurium amicitiis innexus.

Enimvero cum sectæ tres Romæ essent, Chaldæa, Ægyptia, Græca, teste Plin. XV. 25. vix est, ut qui per astra ortusque siderum prædicerent, ab urbe exacti fuerint: licet de Chaldæis non dubitem, qui tum ex notis et characteribus, tum ex magia divinantes, sese *Genethliacos* appellabant.

In illos noster Phavorinus Arelatensis Philosophus Græce Romæ disseruit; sed et adversus Ægyptiorum sectam, ut extat apud Gell. XIV. qua de re latior est apud Lucianum disputatio. *Vertranius.*

Sic Suet. Othone 4. ' Ipse spem imperii cepit: magnam quidem et ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci mathematici; qui cum eum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens.'

Et quamvis floreret Seleucus sub Vespasiano, id non prohibet, quin utrique prædicere imperium potuerit, sive ex arte, sive ex conjectura; sive vere prædixerit, sive fefellerit; sed an Seleucus an Ptolemæus id prædixerit, adhuc sub judice lis est, eritque.

Mathematicis] *Seleucum* præcipue intelligit, ut vult Suetonius, vel *Ptolemæum*, ut vult Tacitus. At nemo judicem se ferre possit inter utrumque auctorem.

Dissident in circumstantia personæ, in substantia rei conveniunt. Ultra inquirere supervacaneum est.

[v] *Genus hominum potentibus infidum*]

lax, quod in civitate nostra et vetabitur[3] semper,[w] et retinebitur. Multos secreta Poppææ mathematicos, pessimum Principalis[4] matrimonii[x] instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemæus,[y] Othoni in Hispania comes, cum 'superfuturum eum Neroni' promisisset, postquam ex eventu fides, conjectura jam et rumore[z] senium Galbæ et juventam Otho-

semper, et retinebitur. Arcana Poppææ plurimos habuerant mathematicos, flagitiosissimum Neroniani conjugii incitamentum: inter quos Ptolemæus, Othonis in Hispania contubernalis, cum prædixisset illum supervicturum Neroni, *postquam ex successu* adhibita ei *fides* est, *conjectura jam et sermonibus senectam Galbæ et*

3 Budens. *vetabatur.*—4 Idem *principis.*

NOTÆ

Interpretor *infidum* hic, quasi suspectum. Mos enim mathematicis, turbidos cives ac novarum rerum cupidos ad spem adipiscendæ dominationis impellere: unde conjurationes in principes plerumque excitantur. *Pichena.*

[w] *Vetabitur semper*] Intellige: Semper ejicietur et semper retinebitur; ejicietur et prohibebitur a principibus, et retinebitur a privatis.

[x] *Principalis matrimonii*] Id est, uxor principis, ut Tacitus loquitur Ann. lib. XI. 'At Claudius matrimonii sui gnarus:' ignorans quali uxorem ingenio privatim haberet. *Savil.*

Id est, matrimonii principis. Sic lib. seq. *principalem paratum* dixit, *et fortunæ principalis insignia.* Ferrettus. Id est, *matrimonii* sui cum principe, Nerone nempe.

[y] *Ptolemæus*] Teste Plutarcho: 'Ptolemæus mathematicus imperium Othoni prædixerat.' Sicque pro Tacito sentit Plutarchus adversus Suetonium.

[z] *Conjectura jam et rumore*] Id sic intellige: E quibus Ptolemæus Othoni promiserat, eum Neroni superfuturum: quod facile fuit prædicere, quia Otho juvenis, et quia princeps, qualis Nero, multis casibus obnoxius præ Othone in Lusitaniam amandato, ubi moderate se gerebat.

Et *postquam ex eventu fides*, priore illa conjectura jam fultus, et præterea rumore multorum, qui senectutem Galbæ et juventam Othonis comparabant, facile persuaserat Othoni, fore, ut imperium adipisceretur.

Sed Otho, quod fuit tantum meræ conjecturæ, accipiebat tanquam doctrina, arte, et monitu fatorum, imperium ipsi prædictum esset, libidine ingenii humani, qua *libentius obscura credit.*

Conjectura] Nempe *conjectura* quæ ex arte, et præterea *ex rumore* computantium *senium Galbæ et juventam Othonis*, id ipsi persuaserant; aut potius ipse Otho id sibi persuadebat, cupidine ingenii humani, obscura et inania credendi.

Conjectura, quæ nempe obscura et incerta esset, non autem ex vera scientia, et cujus sint certæ regulæ; et fulta illa conjectura, partim his, quæ jam, ut prædicta fuerant, evenerant, partim rumore *senium Galbæ... computantium, &c.*

Et ipse Otho sibi ultro abblandiebatur, et meram conjecturam accipi-

nis computantium,[5] [a] persuaserat, 'fore, ut in Imperium adsciscerctur.' Sed Otho tanquam peritia[b] et monitu fatorum prædicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura[c] credendi.[6] Nec deerat Ptolemæus, jam et sceleris instinctor,[d] ad quod facillime ab ejusmodi voto[e] transitur.

juventutem Othonis comparantium, admonuerat fore, ut ad principatum eveheretur. *Sed Otho* hæc *velut arte*, seu doctrina, *et* quasi *lege fatorum, prædicta interpretabatur, ambitione innata mortalium animis, ut potius occulta et incognita credant. Et urgebat Ptolemæus, jam et flagitii consultor, ad quod libenter ab ejusmodi cupidine mens transfertur.*

—5 Tentat Cl. Ernestus, *comparantium.* Sed minime necessario, ut ipse fatetur. *Brotier.*—6 In Mss. et veteribus editionibus, *credi;* [et sic Ryckius et Gronovius.] Ernestus, e conjectura Pichenæ, edidit, *credendi;* [quod et recepere Bipont.] Melius *credentis*, ut rerum series, ac verborum junctura postulat. Sic quoque volebant eruditi viri, Petavius et Huetius. *Brotier.*

NOTÆ

ebat, quasi ex peritia ac vera scientia seu ex certa arte esset. Quasi falli aut fallere non posset homo ille; prava libidine ingenii, credendi obscura, cum placent et ambitioni subblandiuntur.

Tales homines facile animis arrepunt, non sua vanitate magis quam ipsa vecordia ambitiosorum, qui stulte credunt quod imprudenter optant, et qui se ipsis in antecessum et vanitate sua corrupti, genio proprio indulgent, ut quibus nempe se fallendi fere tota vita ac voluptas est.

[a] *Computantium*] Computabat Ptolemæus ipse, et alii; comparabatque juventam Othonis cum senio Galbæ, et sic Othonem ascitum iri a Galba, aut saltem fore, ut eveheretur ad imperium quocumque modo, persuadebat.

[b] *Tanquam peritia*] Quæ conjectura tantum vana fuit, id quasi ex doctrina siderum, et ex lege fatorum prædicta accipiebat Otho.

[c] *Obscura credendi*] Credit facile quisque, quod cupit. Incerta et obscura libentius investigat, pravitate ac libidine ingenii humani, cui insita penitus vanitas est. Et eo libentius amplectitur, quo magis ignota, incerta, et ambigua sunt. Quo magis extraordinaria, eo magis ambit; dum certa faciliaque, et quæ habet in sua potestate, statim fastidit pari vanitate.

Sequitur libentius abscondita et impenetrabilia innata ambitione; et superbia ingenii humani, ipsa cœlestia perscrutatur; quæ, si desint votis, mox etiam inferna fatigat: 'Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.'

[d] *Jam et sceleris instinctor*] Nempe Ptolemæus prædixerat *novos motus, et clarum Othoni annum. Jam*, id est, præterea, incitabat Othonem ad scelus, nempe ad rebellandum adversus Galbam, necandumque principem.

Ad quod scelus *facile transitur* a primo *voto*, nempe, quo mathematicos audiit, speravitque imperium et cupiit.

[e] *Ab ejusmodi voto*] Id est, a desiderio seu cupidine imperandi facile transitur ad scelus conspirandi in principem.

23. Sed sceleris[f] cogitatio incertum an repens:[1] studia militum jam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, affectaverat;[g] in itinere, in agmine, in stationibus,[h] vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac, memoria Neroniani comitatus, *contubernales* appellando; alios agnoscere,[i] quosdam requirere[j] et pecunia aut gratia juvare: inserendo[k] sæpius querelas et ambiguos[l] de Galba sermo-

Sed propositum facinoris, dubium an recens: certe *animos militum jam pridem deliniverat conciliaratque,* vel *spe adoptionis, vel paratu criminis. In via, in incessu, in excubiis veterrimum quemque militum nomine compellans, et recordatione Neroniani contubernii* commilitones *vocando, alios agnoscere, nonnullos desiderare, et opibus vel auctoritate* sua *juvare: immiscendo sæpe questus et sinistros de Galba rumores, et similia manipularium incita-*

1 Acidal. malit *recens:* sed vulgat. majorem vim habet. Annal. VI. 7. *Oberl.*

NOTÆ

[f] *Sed sceleris*] Sic inverte: 'Incertum an cogitatio sceleris recens fuerit, sed certe studia militum jam pridem, &c. affectaverat.'

Sceleris cogitatio] Cogitatio sceleris, quo occideret principem, forte recens fuit; sed vetus spes et cupido adoptionis successionisque. Qua spe pridem animos militum deliniebat.

Cogitatio ... an repens] Plutarchus in Galba: 'Jam ante alias corrupti solicitatique milites ab Othone, seu Onomasto, ejus liberto. Nam alioqui quatriduo corrumpi non potuissent tota castra illa, si jam ante non ægra essent.'

[g] *Studia militum jam pridem, &c. affectaverat*] Sic Suet. Oth. 4. 'Nullo igitur officii aut ambitionis in quenquam genere omisso, quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat: nec eo minus alium alia via militum demerebatur.'

[h] *In stationibus*] Forte aliqua cohors prætoriana, aut vexilla aliqua hujusce militiæ missa obviam novo principi. Nam tardum iter Galbæ: vel forte aliquando mutari militia nonnullorum potuit, ita ut notati pulsive e cohortibus prætorianis, ad militiam legionariam se rursus conferrent.

Quod factum mox sub Vitellio, licet alia de causa, tædio scil. manendi in urbe. Et cœlo insalubri Germaniciani deserebant ultro militiam prætor. ut ad legionariam redirent.

[i] *Agnoscere*] Non potest vir nobilis abblandiri callidius benigniusve homini plebeio, quam si illum salutet, agnoscat, si absentis meminit, si illum requirit, et nomine suo compellat.

[j] *Quosdam requirere*] De quibusdam sciscitabatur, ubi essent, an viverent; vel etiam fato functorum desiderio se teneri fingebat.

Vel etiam quosdam, quos non ita pridem vidisset, requirebat inter contubernales. Nihil carius gregario militi, quam cum nempe requiritur a viro illustri, qualis fuit Otho.

[k] *Inserendo*] Et *interserendo* idem est.

[l] *Ambiguos*] Sermones, qui possent trahi in bonam et malam partem. Sæpius tamen, ut ingenium humanum est, in malam. Quæ seges discordiæ amplissima in vulgus militum, ob severitatem disciplinæ et avaritiam senis.

nes, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur, cum, Campaniæ lacus[m] et Achaiæ urbes classibus adire so-

menta. Lassitudo viarum, penuria copiarum seu cibariorum, et *austeritas dominationis, iniquius ferebantur* caligis: *cum* olim *Campaniæ lacus et Achaiæ*

NOTÆ

[m] *Cum, Campaniæ lacus*] Historici, quos cultior antiquitas celebrat, dum explicationi consiliorum inhærent et confingendis orationibus, industriæ potius suæ specimen dederunt, quam ut describerent temporum indolem, in quorum enarratione versantur, cum alia illa penitius nobis, me judice, innotescere possent *ex actis urbis diurnis, actis senatus*, similibusque, si quid hujus generis extaret, quam ex ulla historia, in hoc usque tempus superstite.

Non quod collectanea memorabilium eo, quoad alia, loco habeam, quo scriptam ex arte historiam, aut fingendarum orationum licentiæ intercedam, quam Dionysius Halycarnasseus in lib. περὶ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτῆρος, aliique melioris notæ auctores indulgent, modo judicium, et, quæ ex decoro personarum sumitur, ratio moderetur huic instituto, vitatis absurdis et sibi repugnantibus.

Thucydides primus, atque ex multorum judicio optime in hisce orationum commentis versatus, diserte carpit eam libertatem. 'Difficile est,' inquit, 'illa accurate referre, et mihi ad quem ista deferuntur, et illis, qui undecumque accepta renuntiant.'

In quem locum quamvis scholiastes affirmare gestiat: 'Opportune ignorantiam prætexit, ut locum det iis quæ ipse excogitavit:' probat tamen illud, cujus tam insignia extant exempla, quodque, si perspicua veritate excidimus, veritati proximum est, et plerumque magis dilucide se offert ingenio, quam ipsa, si daretur, veritas.

Videamus, qualem hic se Tacitus gesserit, qui perspicaci licet ingenio, hoc loco tamen, mea opinione, vix ab errore se immunem præstitit.

Qui *Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire solebant*, prætoriani erant milites: illi, ad quos Otho orationem habuit, erant Hispaniæ legionarii in montium transitu, qui Neroni in Achaiam comites esse non poterant.

Sic et Tac. hist. IV. 57. ubi, 'ut Treveris etiam et Lingonibus despectui sit.' Et tamen certum ex ipso Tacito aliisque historicis istius temporis, Treveros et Lingones solos ex Gallis fuisse, quos Galba 'atrocibus edictis, aut damno finium perculerat,' aliis laxata tributorum severitate, aut civitate donatis.

Sic Vulcatius Gallicanus in vita Avidii Cassii introducit M. Antoninum philosophum subtiliter disserentem, quid multos perdiderit imperatores, et inter alios *Pertinacem*. Cum tamen tredecim annos Pertinax supervixisset Antonino, datus filio Commodo successor.

Et Appianus Συριακῇ ordinatam Romanorum aciem describens, Domitium locat in dextro cornu, L. Scipionem in medio, Eumenem in lævo; atque apud hostes, Antiochum in dextro, Philippum in medio, Seleucum in lævo, ubi prælium conseritur; ex providi ducis militari solertia, medium medio, et læva lævis componit, repugnante prorsus natura, Eumenem Seleuco ejusque militi; quod

NOTÆ

verum quidem, ut Livius ostendit l. xxxvii.

Sed ex ordinatione Appiani falsum; Eumenem enim apud Livium constat dextrum obtinuisse cornu. Appiani verba sunt: 'Domitius imperabat dextro cornu, medium sibi ipse consul sumserat, Eumene lævum cornu regere jusso.' Apud inimicos: 'Constitutos ad dextram milites ipse ducebat Antiochus, ad lævam filius ejus Seleucus, in medium conjectos, Philippus elephantum præfectus.'

Ubi in hostem deducitur exercitus, 'Eumenes,' inquit, 'equitem suum immittit oppositis sibi Galatis et Cappadocibus.'

Et ne quid dubii oboriatur, quo loco constitissent hi Cappadoces, subjungit hæc verba: 'Et hæc quidem gerebantur ad lævum Macedonibus assignatam.'

Error non dissimilis occurrit apud Dionys. l. vi. 'Romani exercitus lævum cornu ducebat T. Æbutius magister equitum, oppositus S. Tarquinio;' cui antea locum dederat *in lævo cornu Latinorum*, prælio ad lacum Regillum.

In Callisthenis quoque historia de rebus gestis Alexandri. Polyb. l. xii. plurima notat, σφάλματα τακτικὰ, id est, *errores in ordinanda acie*. Savilius.

Quod pertinet ad id quod arguit Savilius de *Treviris* et *Lingonibus*, hæc certe jam non spectant ad Galbam aut Neronem. Jam Vespasianus imperabat, cui nihil rei cum Gallis.

Jam tum novæ prorsus res erant. Jam forte metuebant hæ civitates, pristina decora et immunitates, sibi concessas ab Othone, amitterent sub novo principe.

Forte his beneficiis opibusque abutebantur in rebellionem. Nec forte potius eas gentes assumit hic in exemplum Tacitus, quam alios Belgicæ seu Germaniæ populos.

Itaque nihil est causæ hic, cur tantopere arguatur scriptor. De aliis exemplis auctorum, qui hic arguuntur, silemus; quia non sunt hujus loci, nec ad Tacitum pertinent.

Cum Campaniæ] Sentio etiam ea ornamenta esse Taciti, sed tamen hic sese accommodat rebus et personis. An repugnat, fuisse multos alios milites in comitatu Neronis, præter aulicos, dum Campaniam et Achaiam inviseret ad celebrandos ludos; (neque enim putem solos prætorianos stipasse Neronem in hujusmodi peregrinationibus;) qui iidem milites fuerint tum in Hispania, vel in legione, vel in cohortibus, cum Romam veniret Galba, et iter ingrederetur paludatus?

Non dicam, omnes fuisse tales qui stiparent Galbam, sed ibi esse potuisse non paucos eorum, qui olim fuissent in comitatu Neronis, dum iret Neapolim, vel et in Achaiam transiret, quos hic Otho agnoscere potuit, et alios requirere, qui abessent.

Et quis scit, num aliquæ cohortes prætorianæ obviam Galbæ prodierint ad officium? Num destituto Nerone et exstincto, nonnullos ex suis miserint ad cultum venerationemque Galbæ, aut saltem ad ea speculanda quæ in comitatu et in castris Galbæ agerentur.

Igitur vel plerique milites, qui olim in comitatu Neronis, ad alios ordines transierant, vel forte provecti erant. Aut etiam cohortes integræ in Hispaniam translatæ, et tum forte in comitatu seu exercitu Galbæ erant.

Cum Campaniæ lacus] Simile Plutarchus Crasso: ubi de duce itineris, qui præcedebat militem Rom. adversus Parthos incedentem: 'Ad milites veniens, et veluti sublevans, cavil-

liti, Pyrenæum[n] et Alpes[o] et immensa viarum spatia ægre sûb armis eniterentur.[2]

civitates, vecti *navibus invisere solerent*, *nunc* illi *Pyrenæum et Alpes et longissima itinerum spatia sub armis non sine* magno *labore eniterentur.*

2 Optime Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, [et Budens.] *emitterentur*. Unde Pichena tentabat, *emetirentur*. Brotier.

NOTÆ

labatur, non sine irrisu: Vos vero per amœna Campaniæ littora incedere putatis, et desideratis adhuc fontes, rivulos, et umbram nemorum, et balnea, ac tabernas. Num meministis vos nunc peragrare regionem Arabum et Assyriorum terras?'

Sunt quædam ejusmodi, quæ ad veritatem historiæ non pertinent, sed solummodo ad ornatum ipsius, et amœnitatem ingenii. Quæ certe permittenda scriptori et accipienda magis, ut dicuntur, quam ut sunt. Et quis alligare velit manum pictoris, aut ingenium scriptoris?

Quædam arti et eloquentiæ danda sunt, modo intacta et illæsa maneat rerum veritas. Eloquentiæ decus et pompam tollit funditus, qui *liberum egressum* scriptoris prohibet.

Similiter arguitur Tacitus Ann. II. 24. ubi post dispersam procellis et Oceano classem Rom. sic habet: 'Sola Germanici triremis Chaucorum terram appulit, quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentes oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibuere amici, quominus eodem mari oppeteret.' Quo loco arguit Lipsius, se non vidisse vel audivisse in eo tractu littorales *scopulos*, et ibi mollem tantum et arenosam terram esse, nihil esse altum aut prominens.

At certe sic perpetuo argueretur scriptor historiæ. Et hoc ipso loco allato ex l. I. argui possit, quod *eodem mari oppetere* vellet Germanicus; et alia innumera ejusmodi, quæ tamen veritatem elucidant, exornant.

Et ni me fallit memoria, reperitur apud Livium idem fere et iisdem verbis, de littoribus Campaniæ, et in simili occasione. Quem locum forte olim dabimus.

[n] *Pyrenæum*] Pyrenæi, montes Galliæ et Hispaniæ regionum: hodie *les Monts Pyrenées*, in regnis Franciæ et Hispaniæ. *Tillemon.*

Pyrenæum] Debet aliquid licere scriptori, cum specimen ingenii ostentat, quemadmodum fere 'pictoribus atque poëtis.' Satis negotii est in investigandis memoriis, in discernendo tot vana, totque falsa a veris, totque res confusas elucidando, componendo, ordinando.

Genio aliquando permittere se debet scriptor, præsertim in rebus quæ non officiunt veritati, et ornamento sunt; immo quæ historiam ipsam legentibus, et veritatem lætiorem exhibent.

Potuit tamen hic Tacitus, seu Otho, exhibere caligis istis prætoriis Pyrenæi jugi Alpiumque labores, non quasi præsentes, sed imminentes; præsertim sub duro principe, de quo jam olim per jocum militarem jactatum erat in vulgus apud Sueton. 'Disce, miles, militare; Galba est, non Gætulicus.' Et infra Tac. 25. de prætorianis: 'Omnes metu mutandæ militiæ exterrebantur.' Nempe sub eodem Galba.

Et nonnulli poterant esse prætoria-

24. Flagrantibus jam militum animis[1] velut[2] faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini.[p] Is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, et in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii,[q] quotiens Galba apud Othonem

Ardentibus jam manipularium animis, velut ignem subjecerat Mævius Pudens, e clientibus Tigellini. Ille solicitando seditiosissimum quemque ingenio, vel pecuniæ egenum, et in novas cupidines ultro pronum, eo sensim provectus est, ut prætextu epularum, quoties Galba apud Othonem convivaretur, centenos nummos

1 Ita Mss. Flor. et meus: unde non audiendus Juretus, qui ex eo, quod in Bud. non sit *animis*, legit: *flagratibus jam militum*. Ryckius.—2 Budens. *jam faces*.

NOTÆ

ni in comitatu Galbæ, dum Pyrenæum transit. Haud dubie Nymphidius miserat, qui facta dictaque ipsius principis, aulicorum, et legionariorum explorarent.

Et ea non dicta tantum in itinere, sed et etiam in urbe repeti potuerunt.

Nymphidius primo se unum præfectum prætorii, et quasi collegam seu consortem imperii, dein et principem se destinabat.

[o] *Alpes*] Montes Galliæ et Italiæ regionum, atque Illyrici late sumti: hodie *les Alpes*, in regno Franciæ, imperio Allemaniæ, et in Italia recentiore. *Tillemon.*

[p] *Proximis Tigellini*] E clientibus, amicis, domesticis.

[q] *Per speciem convivii*] Sportularum titulo erogatio ea facta, nisi fallor. *Lipsius.*

Quasi partem de convivio daret. *Ferrettus.*

Neutri assentior; sed puto convivium, quo Galba exciperetur ab Othone, fuisse tantum prætextum, quo talis largitio in milites velaretur.

Sic enim potuit impune demereri omnes et singulas cohortes, dum per vices excubias agerent.

Per speciem convivii] Dicit Lipsius sportularum titulo erogatam illam pecuniam. Sed puto, sportulæ erogabantur Quiritibus, non militi. Et quis privatus audeat sub principe erogare sportulas militi prætoriano?

Quis publicam largitionem exercere audeat? Potius est, ut specie et velo convivii principi exhibiti, velut in partem epularum, simul et comites principis vocarentur, eoque prætextu donarentur prætoriani.

Convivii] Plut. Galba: 'Quoties convivio exciperet principem, semper cohortem, custodiæ causa, comitantem viritim aureo donabat. Quo facto, cum videretur honorare Cæsarem, occulte corrumpebat militem.'

Convivii] Vertunt, quasi pro illis symbolum convivii seu compotationis penderet aut solveret Mævius. Intellige potius datam pecuniam cuilibet militi viritim, nempe *centenos nummos*, prætextu convivii, quo excipiebatur princeps, ita ut non solum exciperetur colereturque imperator, sed etiam miles ipsius.

Nec in ea statione compotabat miles: quod sine confusione fieri non potuit apud privatos penates Othonis; et corruptio hæc magis innotuis-

epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos[r] divideret: quam velut publicam largitionem[s] Otho secretioribus apud singulos præmiis intendebat; adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo,[t] speculatori,[3] [u] de parte

distribueret viritim cohorti, quæ tum in statione esset: quam quasi publicam munificentiam augebat Otho, occultioribus apud quemque largitionibus; adeo strenuus audaxque solicitator, ut Cocceio Proculo speculatori de limite agrorum cum

3 Male Puteolanus, *spiculatori.* Brotier.

NOTÆ

set in publicum; sed pecuniam accipiebat miles, qua pro nutu et libidine uteretur; nempe, cum excubias peregisset, cum statione sua eo die defunctus esset.

Nec admodum refert, quo prætextu pecuniam largiretur Otho, sive quasi ipsos exciperet convivio, et velut illos in partem epularum vocaret, prætextu convivii, quo principem excipiebat, aut quasi coleret principem. Perinde est.

Aliud agebatur, aliud destinabatur. Aliud præferebat Otho in speciem, aliud spe et animo moliebatur.

[r] *Viritim centenos nummos*] Sic Sueton. Oth. 4. 'Quoties cœna principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat.'

Aureum nummum ait Plutarch. et Sueton. id est, 15. s. 7. d. ob. Constabat autem hæc cohors ex mille militibus, adeo ut donativum ejus, unico impensum convivio, abiret in summam 781. lib. 5. s. *Savilius.*

Viritim] Id est, singulis militibus, seu per capita. *Centeni nummi* sunt 7. lib. et insuper dimidia, nostro more. Et *aureus* Suetonii valet idem quod centeni nummi, et idem quod 25. denarii Romani.

Itaque distributi *centeni nummi* viritim cohorti; et cum cohors esset mille hominum, summa illa fuerit 2500. coronatorum, seu 7500. librarum nostri moris.

[s] *Velut publicam largitionem*] Ἐμφανῆ, aut potius δημοσίαν. *Savilius.*

Erat *publica* illa *largitio*, quia cohorti universæ excubias agenti, et veluti publico auctoramento, pecunia tribuebatur, et quia *per speciem convivii*, veluti publici, quo nempe princeps epularetur.

[t] *Cocceio Proculo*] Sic Suet. Oth. 4. 'Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipavitque; ut jam vix ullus esset, qui non et sentiret et prædicaret solum successione imperii dignum.'

[u] *Speculatori*] Ubique hoc militiæ nomen et munus. Ita scribo, et *spiculatores* expello. Libri omnes scripti suadent: etiam lapides. Ut ille Romæ:

P. ÆL. MUCIANO.
SPEC. LEG. II.
ADJUT.

Alius juxta Æmiliam:

L. CASURIO. L. F.
CLU. SPECULATORI.

Item: SCHOLA. SPECULATORUM. I. ET. II. ADJUTRICUM. PIARUM. FIDELIUM. In nummis item M. Antonii: COHORTIS. SPECULATORUM.

Sed et in Marci Evangelio: 'Cum misisset rex speculatorem.' Et in Suet. Calig. 'Caliga speculatoria,' scriptum.

NOTÆ

Sed verine hi speculatores sive exploratores? Vix opinor, et exempla refutant. Potius censeam fuisse inter custodes corporis imperatorii certum genus, qui velut in specula ejus salutis, unde nomen. Certe Suidas clare: 'Speculatorem, custodem corporis, seu satellitem.' Et hic in Tacito atque in Suetonio reperias inter satellites principales.

Arma iis clypeus et lancea, ex Josepho III. 6. 'Ferunt alii quidem ante ducem electi pedites lanceam et clypeum.'

Et c. 8. 'Post quos ipse Vespasianus incedebat, habens secum electos peditum et equitum et lancearios.' Nam capiam ibi sane λογχοφόρους, sive *lancearios*, hos *speculatores*.

Suetonius hortatur in Claudio: 'neque convivia inire est ausus, nisi ut speculatores cum lanceis circumstarent:' et in Galba: 'descendentem Galbam speculator impulsu turbæ lancea prope vulneravit.'

Hi sunt, quos sequens ætas *sculta-tores* dixisse videtur, quasi *auscultatores*. Quod vere notatum censeo a Cujacio obser. VI. 33. quem de alio etiam munere speculatorum adi et audi. *Lips.*

Per λογχοφόρους seu *lancearios* Vespasiani intelligi possunt *corporis* ejus *custodes*, seu prætoriana ejus cohors, quæ pro tentorio ducis excubaret ex more.

Speculatori] In Corviniano cod. scriptum est, *speculatori*. Cujus munus erat de rebus hostium ad suos referre quid percepisset, sive ex specula, sive in ipsis hostium castris. Neque enim verum est hunc ex specula prospicere, *exploratorem* inter hostes versari.

Tolluntque discrimen illud verba Livii l. XXII. 'Speculator Carthaginiensis, qui per biennium fefellerat, Romæ deprehensus.' *Vertran.*

Bene doctissimus vir, quasi *speculatores* inde dicti sint, quia degant in specula, ne princeps insidiis obnoxius fiat. En Sueton. applaudit in Cæs. 86. 'Sunt qui putent confisum eum novissimo illo senatusconsulto ac jurejurando, etiam custodias Hispanorum cum gladiis inspectantium se removisse.' *Salin.*

Spiculatori, legendum esse hoc loco, non desunt qui putent; eo quod *spiculo* uterentur, ex Vegetio II. 7. quibus M. Vertrannius assentiri videtur, necnon Turnebus advers. XXIV. 41. 'Caligas spiculatorias' legens in Suet. Cal. 12. et apud. Tertull. de corona mil. 'Spiculatoriam morosissimam absolvit.'

Hunc errorem esse docet Suidas, scribens, σπεκουλάτωρας τοὺς δορυφόρους. Præterea prætoriani milites, qui imperatoribus astabant, eosque stipabant, *lancea*, non *spiculo*, usos constat ex Suet. Claud. 35. et Galb. 15.

Ad hæc *spiculum* a *pilo*, quod commune legionariorum militum erat, non differebat, teste Vegetio.

Speculatores igitur a *speculando*, eo quod principis tutelæ invigilantes undique specularentur, ut insidiarum omne genus præcaverent.

Speculatores autem non solum in prætorianis militibus frequentes fuisse, sed et in legionibus ipsis constat, in Hirtio de bello Hisp. 13. et de bello Afric. 35.

Quin immo unaquæque cohors prætoriana proprios habebat speculatores c. 31. 'Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem.' Antiquum marmor Romæ: C. FABIUS C. F. SER. CRISPUS. CARTAG. SPEC. COH. VI. PR.

Horum autem speculatorum munus erat, de rebus hostium ad suos

finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum,[v] sua pecunia emtum, dono dederit: per socordiam Præfecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, Tesserarium[1] speculato-

finitimo litiganti, elargitus sit totum finitimi sui *campum, suis opibus redemtum: per vecordiam ac stoliditatem præfecti* prætorii, *qui comperta perinde et secreta ignorabat.*

Sed tum e libertis Onomastum destinato facinori præposuit, qui cum *Barbium*

1 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tesseranum*. Brotier.—2 Mss.

NOTÆ

deferre quicquid percepissent, sive ex *specula*, sive in ipsis hostium *castris*.

Neque eorum recipienda sententia, qui *speculatores* ab *exploratoribus* differre dixere; quod *speculator* e specula prospiciat, *explorator* inter hostes versetur, ut patet ex Livio XXIII. 33. et l. XXX. 29. Et Hirtius de bell. Afric. 35.

Utebantur quoque principes *speculatoribus* ad damnatorum supplicia.

Jul. Firmicus VIII. 26. Seneca l. I. de ira 16. Et Ulpian. l. VI. de bonis damnatorum. Evangelium Marci 6. *Speculatores* electos inter milites, qui fortiores corpore et fide præstantiores haberentur, palam est hist. II. 11. Et III. 73. *Marc. Donatus.*

Quod afferunt de *spiculatoribus*, falsum; saltem si spectetur ævum et historia Taciti ac Suetonii. Et a *spiculo*, quis dicat Latine *spiculatorem*? quasi vero! Patet ex his auctoribus *speculatores* fuisse *lectissima corpora*, nec robore solum, sed forte et armis insignibus distinctos.

Quantum patet, etiam propius astabant principi epulanti, forte et aliud agenti. Puto, et illi excutiebant interventores, et qui salutarent inviserentque principem. Etiam in castris et bello maxime iis fidebat princeps. Puto, et *caliga* præ aliis manipularibus insignes, aut certe distincti. Sueton. Calig. 51. 'Modo in crepidis vel cothurnis, modo in speculatoria caliga.'

Forte sic, quia nuntiis literisque dominantium ferendis destinati; attamen vehiculis publicis usi. Sueton. Calig. 44. 'Magnificas Romam literas misit, monitis speculatoribus, ut vehiculo ad forum usque et curiam pertenderent,' &c. Quod autem dicunt, principes speculatoribus usos fuisse ad supplicia, de regibus extraneis, aut alio ævo id forte verum. Sed apud Tac. aut Sueton. nihil tale reperias. Nam tribuni ipsi, vel centuriones talia exequebantur. Nisi forte his uterentur tribuni. Puto, speculatores isti apparebant et assistebant principibus, fere in eum modum, quo duo custodes assistunt regibus nostris: hos vulgo vocamus, *Huissiers de la Manche*, quia propius stipant regum latera.

[v] *Agrum*] Qui ager forte modicus fuit, ut qui speculatori militi conveniret. Proculus ille *speculator*, fuit unus e præcipuis corruptoribus militum, nempe calliditate et audacia præcellens. Quod potissimum requirebatur eo casu.

rum,[w] et Veturium, Optionem[2 x] eorundem,[3 y] perductos,

Proculum Tesserarium speculatorum, et Veturium Optionem eorundem militum

Bodl. Guelf. et Puteolanus pessime habent, *octonem eodem* pro *optionem eorundem.* Idem. Edd. usque ad Lipsium *Othonem.*—3 Iidem libri *eodem.*—

NOTÆ

[w] *B. Proculum Tesserarium speculatorum*] Ita scriptum meis libris. Cur spernam? Tesserarios enim suos cohortibus speculatorum fuisse, credam non vane. Si quis tamen junctim malit, *Tesserarium speculatorem,* haud pugnem.

In Glossario Prisco: γραμματεὺς: *scriba, tesserarius.* In lapide Romæ: AUR. SATURNINO. EQ. COH. VII. PR. S. VERISSIMI. QUI. MILITAVIT. IN. EQ. SECUNDA. ITALICA. TESSERARIUS. ANN. VI.

Plutarchus in hac ipsa narratione: 'Inter illos Veturius et Barbius, ille quidem optio, iste tesserarius. Sic enim appellantur, qui nuntiorum et speculatorum ministeria exhibent.' *Lipsius.*

B. Procul. Tesserarum spiculatorem] Forte *Tesserarium.* Modestinus in re milit. sic appellari eos scribit, qui præcepta imperatoris per contubernia significant.

In antiquis inscription. Comi, *Tesserarii dolabrariis* junguntur pago Clivio. Amm. Marcel. l. XIV. 'Aurigariam, aut artem tesserariam profitentur.'

Ita ut conjectura ducar, esse, qui, quod vulgo vocant, *intarsiatum faciunt,* quos recentiores Cæss. *diatretarios,* uti suspicor, appellant. *Alciatus.*

Malo *Tesserarium.* Neque enim *tesserarius* et *spiculator* iidem ob diversa munia. Ille tesseram per militum contubernia nuntiabat, quam a tribuno per singulos dies, extremo sole, accepisset; hic stipator ducis aut imperatoris spiculo brevique hasta armatus fuit. De his Veget. II. 7. *Vertran.*

Non sat bene explicat Vertrannius, etsi recipere id videatur Turnebus advers. III. 7. et utrique favere Vegetius, II. 7.

Multi generis tesseram militarem observo apud Scriptores. Una erat symbolum bellicum, seu signum, quo ejusdem partis milites ab hostibus dignoscebantur: de qua Virg. Æneid. VII. 'It bello tessera signum.' Silius l. v. Claudian. Laud. Stiliconis I. 330. Livius l. VII. 'Ceteris omnibus tesseram dari jubet.' De hac tessera Vegetius II. 7.

Hæc autem *tessera, vox* erat. In castris enim Cæsaris, *Venerem* tesseram fuisse tradit Appianus bell. civ. l. II. *Felicitatem,* Hirtius de bell. Afric. In Pompeii Magni, *Herculem invictum.* In Pompeii junioris, *Pietatem,* Appian. l. III.

Neronem quandoque dedisse tribuno signum petenti, *Optimæ matris,* Tac. XIII. 2. et Suet. c. 9.

Brutum in Philippicis, *Appollinem,* Plutarch. in illius vita. Antoninum, *Æquanimitatem,* Capitolinus in ejus vita. Caligulam, *Priapum,* Suet. 65. Severus, *Jovem;* Septimius, *Laboremus.* Pertinax, *Militemus.*

Claudius excubitori tribuno signum de more petenti versum Græcum, apud Suet. 42. Veget. III. 5. Victoriam, Palmam, Virtutem, Deus nobiscum, Triumphum imperatoris, quorundam tesseram fuisse recenset.

Hoc signum aliquando datum congressuris cum hoste militibus, ut in

NOTÆ

pugna suos ab hoste discernerent.

Aliquando etiam in castris etiam prætorianis excubias agentibus *tessera;* quod signum tribunus ab imperatore acceptum militibus dabat. Vulgo *contrasegno*, excubitores *sentinelles* appellant.

Priorem hic non intelligi, clarum est, cum in actu bellico non essent imperator et milites; nec minus alteram; non enim rem tanti momenti manipulari ordinario commissam. Talem hunc fuisse patet ex illo: 'Suscepere duo manipulares:' etsi Suetonius *quinque* tradat.

Erat et tessera *frumentaria* tabella lignea, insignita nota, quæ dabatur militibus, ut ex publico frumenti certam quantitatem acciperent.

Eam fuisse figuræ quadratæ, ex ipsa voce Græca conjiciendum: item *planas*, quia Polyb. πλατεῖαν, quamvis et aliquando *rotundas* observemus ex Dione in Tito.

Meminit *tesseræ frumentariæ* l. LII. §. 1. D. de Judic. et l. XLIX. D. de Leg. et Judic. Juvenalis Sat. VII. vs. 74.

Cum itaque vel donativi loco, vel stipendii in solutum dabatur militibus frumentum, aliave annona, tesseræ tot assignabantur tribunis, quot milites sub eis militabant: has vero viritim tribuni per suum tesserarium militibus impartiebantur.

Fuisse Proculum *speculatorum tribuni tesserarium* hujusmodi existimo; Veturium vero ipsius optionem, hoc est, vicarium, seu vices gerentem.

Notum enim est ex Varrone, Festo, et Vegetio, optionem masculino genere dici, qui muneris alicujus militaris administrandi vices gerit; sic Plaut. Asin. 'Optionem tibi sumito Leonidam.' Et L. ult. de Jur. immunit. l. VI. de bonis damn. 'neque speculatores, neque optiones ea desiderent.' Quo loco, per *optiones*, intelligendi speculatorum vicarii.

Huic expositioni favent leges nonnullæ, in quibus *optiones* accipiuntur pro illis qui annonam militibus dividunt, uti lex IX. c. *de jure fisci.* l. IX. c. *de exact. tribut.* l. III. c. *de apoch. public.* et *novel.* Martiani de indul. rel. novel. Justiniani 129. talis ὀπτίων Procopio l. III. de *bello Vand.*

Illud insuper annotare libet, Plutarchum tanti fecisse has Taciti voces, ut easdem in Galba, ubi de hac conjuratione, in textu Græco receperit, ὀπτίων καὶ τεσσαράριος, cum tamen *tesserarium* interpretetur διάγγελον, *optionem* vero διοπτῆρα.

Symphori tesserarii fit mentio in marmore antiquo, et in alio voto Herculi invicto: 'Fabiani signiferi et Valerii Firmini optionis.' *Marc. Donatus.*

Distingui debet inter *tesseram*, quæ quotidie dabatur in ipsis castris prætorianis ab ipso præfecto prætorii, ut puto, et *tesseram* illam quæ dabatur in palatio, ab ipso principe, tribuno prætoriano, qui cohorti ibi per vices excubanti præerat.

Ut et distinguendum inter *tesseram* quæ dabatur ex more in castris legionum singulis diebus, et inter illam eximiam *tesseram* quæ dabatur a duce seu imperatore, cum prælium instaret.

Speculatorum] Suet. Oth. 5. 'Primo quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, et quinquagena promissa.' Sunt dena sestertia 250. coronati, seu 750. libræ: quinquagena sestertia sunt 1250. coronati seu 3750 libræ.

x *Veturium Optionem*] Dictus autem primum est *optio*, is quem decurio aut centurio optaret sibi rerum privata-

postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares[z] Imperium Pop. Rom. transferendum; et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci asciti:[4] suspensos[a] ceterorum animos

pellexisset, ubi eos *diversis colloquiis versutos audentesque intellexit, præmium et pollicitationes ingerit, suppeditata pecunia ad explorandas plurium mentes. Duo gregarii milites aggressi sunt transferre principatum populi Romani; et transtulerunt. Pauci assumti in societatem sceleris: dubias aliorum mentes variis modis*

4 Sic bene veteres et recentiores editiones. In mediis quibusdam, *paucis*

NOTÆ

rum ministrum, quo facilius officia publica obiret, qui olim ante accensus. Festus, Varro, et Marcellus.

Aliud vero senescente imperio munus *optionis* fuit; de quo Veget. II. 7. et Modestinus. *Vertrannius.*

Eodem, pace doctissimi viri, non erat in *eorundem* mutandum: nam Onomastus eos in unum locum seduxit, ingentibusque promissis in futurum scelus accendit. *Salin.*

Eodem, in idem consilium adduxit, si vera lectio.

[y] *Optionem eorundem*] Constituta lectio pridem ab eximio Cujacio, loco quem jam dixi, nisi quod *eorundem* scripsi, non *eodem*, fide Vaticani libri.

Optiones Romana militia vetus dixit, quia e dignioribus. Et cum gradu militibus adoptati, vicem eorum subibant.

Posterior ætas, nisi fallor, diverso paulum sensu; qui velut custodes quidam arbitri et inspectores. Plut. διοπτῆρας vertit.

Et in legum libris *Optio fabricæ*, simili sensu: in Ambrosio Optio carceris scriptum.

Videntur in quaque centuria hi fuisse, ex lapide, qui in Piceno:

C. LUCILIUS: C. F. VEL. VINDEX MIL. COH. VI. PRÆT. VIX. ANN. XXX. MILITAVIT. ANNIS. XII. PRINCIPALIS.
BENEFICIARIUS. TRIBUNI.
DEINDE. OPTIO. IN. CENTURIA.

Alibi utrumque junctum legas, et Tesserarium et Optionem: ut in illo marmore.

EQUITI COH. EJUSDEM.
TESSERARIO. OPTIONI. *Lips.*

Eorundem] Forte potius *eodem*. Nam speculatores non habuerunt *optionem* proprium, ut neque habuerunt proprium centurionem. Optio totius centuriæ fuit, ut et centurio.

Optio centurionis locum et munus supplebat, et fuit alicujus momenti apud prætorianos.

Et mirari subit, quod in talibus caligis, nemo præmium speraverit majus ex præfecto, aut ex principe, quam ex liberto, si conjurationem detexisset.

Eorundem] Supple *Speculatorum.*

[z] *Suscepere duo manipulares*] Sic Suet. Oth. 5. 'Ac primo quinque speculatoribus commissa est res; deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repræsentata, et quinquagena promissa: per hos solicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis.'

[a] *Suspensos*] Pendentes animi, in-

diversis artibus stimulant: primores militum,[b] per beneficia Nymphidii[c] ut suspectos: vulgus et ceteros,[d] ira et desperatione dilati totiens donativi:[e] erant, quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiæ accenderet:[f] in

incitant: præcipuos manipularium, tanquam suspectos per largitiones Nymphidii: vulgus militum *aliosque, odio et desperatione dilatæ toties largitionis: nec deerant, quos stimularet recordatio Neronis, et cupido prioris lasciviæ: et pari incitamento*

NOTÆ

certos, ambiguos, pronosque in factionem aliquam et partes quæ offerrentur.

Græcis esset μετέωροι· nempe erecti ad omnem rumorem, quorum jam labat fides, et qui stimulati facile erumpent. Infra Hist. II. 4. 'Suspensis provinciarum et exercituum mentibus.'

[b] *Primores militum*] Id est, præcipui calliditate et audacia. Sic supra: 'postquam vario sermone callidos audacesque cognovit.' Existunt semper in turba, qui ferocitate et impotentia animi prævalent, et qui sunt veluti capita factionum.

Attamen hic intelligam per *primores*, præcipuos militum, qui fama virtutis conspicui, aut qui etiam aliquo gradu evecti præ ceteris, aut certe digni qui provehantur.

Primores] *Primores* et præcipui, non quod aliquo titulo forte præemineant; sed quia aliis præcellunt audacia, mobilitate ingenii, vel etiam bonis artibus.

Duo hæc præcipua genera in castris, teste Tac. I. 48. 'Quod fœdissimum et seditioni promtum est, et quod maxime castrorum sincerum,' seu integrum a scelere et audacia.

Idem Tac. I. 28. 'Accitur centurio Clemens, et si qui alii bonis artibus grati in vulgus.' En *primores militum*.

[c] *Per beneficia Nymphidii*] Id est, qui promoti essent per Nymphidium, eos incitare et irritare, ut Galbæ suspectos, quia Nymphidium invisum ipse sustulerat. Commune autem ut beneficiarii benefactori suo adhærerent.

Atque ita de Sejano præfecto item prætorii, Ann. lib. IV. 'Simul centuriones et tribunos ipse deligere.' Et quod sequitur: 'beneficii sui facere.' *Lipsius.*

Nymphidius occisus a Galba, quia sceleris suspectus. Hinc et ipsi milites eadem ratione suspecti, utpote Nymphidio *per beneficia* obstricti; et sic facile fuit eos in Galbam accendere.

[d] *Vulgus et ceteros*] *Vulgus* dicit, quo distinguat eos a *primoribus*, ut *vulgus et ceteros* sic distinguat a *suspectis*.

Vel *ceteri* sunt medii inter *primores* et *vulgus*. Sic et infra III. 3. 'Ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus et ceteri unum virum ducemque laudibus ferrent.'

[e] *Dilati totiens donativi*] Plut. Galb. 'Milites vero, cum donativum promissum non persolveretur, initio spes ducebat, fore, ut si non totum, attamen quantum Nero dedisset, a Galba acciperent. Sed ubi eorum indignatione percepta, vocem magno imperatore dignam emisit Galba, 'solitum se militem legere, non emere,' immane contra se militum odium concitavit; non enim ipsum modo privare eos promisso, sed legem etiam exemplumque idem faciendi subsecuturis Cæsaribus præscribere, censebant.'

commune[6] [f] omnes metu mutandæ militiæ[g] terrebantur.[7]

26. Infecit ea tabes legionum[h] quoque et auxiliorum[1]

universi formidine scil. *insuetæ militiæ exagitabantur.*

Contaminavit ea lues etiam legionariorum et sociorum jam concitos animos, post-

ascitis. Brotier.—5 Ms. Corb. *accenderent.*—6 Ita Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *in communi.*—7 Pichena edidit, *exterrebantur;* [quod Ryckius recepit;] at non satis favet Ms. Flor. in quo prima manu fuit scriptum, *militi ētrebantur;* et recentiore tantum manu superpositum, *exterrebantur*, ut observat Jac. Gronovius. *Brotier.*

1 Sic ferme omnes Mss. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. et edi-

NOTÆ

[f] *In commune*] Quibus rationibus singuli incitati sint, describit. *Primores*, quia suspecti et invisi Galbæ ob Nymphidium; *vulgus et ceteri*, quia *dilatum* erat *donativum.*

Alii ex memoria Neronis, et desiderio lasciviæ. Sed in commune et in universum omnes, quia aliam militiam metuebant, ex fama severitatis Galbianæ olim: 'Disce, miles, militare; Galba est, non Gætulicus.'

[g] *Mutandæ militiæ*] Scilicet prætoriana militia nobilior et quæstuosior quam legionaria. Et raro trahebantur in alia castra, aut ad militiam longinquam prætoriani.

Adde his lasciviam licentiamque aulæ et urbis, et quam facilior jucundiorque militia sit inter paganos et urbicolas. In castris ad urbem, in porticu et in foribus palatii, aut per lacus seu Campaniæ oram amœnissimam, classe aut curribus vecti.

His deliciis oppone solum cœlumque atrox Armeniæ, Daciæ, aut Germaniæ. Supra cap. 23. 'Cum Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire soliti, Pyrenæum et Alpes, et immensa viarum spatia eniterentur.'

Etiam prætoriani majus stipendium accipiebant. Tac. I. 17. 'An prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post XVI. annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? Non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici.'

[h] *Legionum*] Intelligit forte legiones quæ tum Romæ erant. At præter miseram ac laceram classiariorum legionem, non reperio, nisi Hispanam, quæ inducta in urbem cum Galba. Quæ legio etiam haud dubie corrupta est, vel potius amota procul ab urbe. Attamen inferri possit, ex Tacito mansisse Romæ; nam illam numerat inter causas motuum, et recenset eam, tanquam audenti materiam.

At certe nullam mentionem istius legionis ultra reperio. Galba perculsus mittit ad electos Illyrici exercitus, mittit ad Germanos, mittit in castra prætoriana, et cohortem, quæ in statione erat, pertentat; at de legione Hispana ne quidem verbum.

Quod tamen reticere in tanto rerum motu non debuit Tacitus, qui toties meminit classiariæ legionis; et si fuisset Romæ illa legio, num debuit prima advolare ad auxilium principis, quem ipsa evexerat, elegerat?

Puto, inducta illa legio in urbem adventu Galbæ; sed postea forte amota fuit in Illyricum, ut vult Savilius, aut alio terrarum. Hæc haud dubie adducta Romam, sed abfuit

motas jam mentes, postquam vulgatum erat, labare Germanici exercitus fidem: adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros[i] dissimulatio fuit, ut postero Iduum[j] die[2] redeuntem a cœna[k] Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis,[l] et tota urbe sparsa militum castra, nec facilem[m] in-

quam sparsus rumor erat, nutare fidem Germanicarum legionum. Adeoque disposita apud improbos discordia fuit, et etiam apud incorruptos conniventia, ut postridie Idus Jan. *abrepturi fuerint Othonem ab epulis* sero *redeuntem, nisi ambigua noctis, et tota civitate distributa* passim *castra militum, nec promtam,* ut *inter vino*

tione principe, *auxiliariorum.*—2 Ita libri editi, ac omnes ferme Mss. In Ms. Flor. *postero Iduum dierum.* At apud Romanos insolens omnino est loquendi genus, *postero iduum die*, aut *postero Calendarum die.* Ideo tentabat Cl. Ernestus, *postero statim die*, ita ut sensus sit, *postero adoptionis die.* Quod quidem durum videtur: remotior enim est adoptionis memoria. Itaque existimo scriptum fuisse olim, *pr. Id.* inde confictum fuisse librariorum errore, *postero Iduum die*, cum legendum foret, *pridie Idus.* Idque innuit Suetonius, in Othon. vi. 'Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in palatio Galbam aggredi.' Piso adoptatus fuerat die decima Januarii. Dies vero duodecima erat pridie Idus. Cito ergo parata apud malos seditio, apud integros dissimulatio. *Brotier.* Bipont. recepere *postero iduum dierum:* mihi hoc plane insolitum videtur. Servo vulg. donec quid melius

NOTÆ

tempore motus Othoniani.

In castris etiam seu in partibus Othonis nulla mentio legionis istius, sed classiariæ tantum.

Et mirari subit, cur Tacitus id silentio transmiserit, ut etiam mirum est, quod Galba et magistri dominationis Vinius et Laco retinuerint Romæ *prætorianos* priori licentia corruptos, *Illyricianos* et *classiarios* sibi palam infensos, et suos *Hispanos* procul amandarint, vel neglexerint.

Legionum] Sive essent in urbe, sive in castris longinquis, et aderant sua cuique legioni auxilia, ad quæ *ea tabes* etiam permanavit.

[i] *Apud integros*] Nempe qui sinceri integri, intacti, et a labe sceleris immunes erant.

[j] *Postero Iduum*] Scil. die decimo quarto Januarii.

[k] *Redeuntem a cœna*] Aliam rationem reddere videtur Sueton. Othone 6. 'Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione et Caius fuerat occisus, et desertus Nero. Medium quoque tempus religio et Seleucus exemit.' Scil. quasi nondum tempus adesset, quo astra aut fata vellent eligi principem.

[l] *Nisi incerta noctis*] Aliam affert rationem Suet. Oth. 6. 'Obstitit respectus cohortis, quæ nunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione,' &c. Sic in occasionibus temporum consiliisque describendis dissentiunt auctores. Sed una ratio alteram non excludit.

Potuerunt non una causa illud facinus differre. Nam, ut vides, multas etiam affert Suetonius, nempe respectum excubitorum, religionem,

ter temulentos consensum, timuissent: non Reipublicæ cura, quam fœdare Principis sui sanguine sobrii parabant; sed ne per tenebras, ut quisque[n] Pannonici[o] vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quædam apud Galbæ aures[3] Præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consilii-

madidos, concordiam metuissent: non certe *caritate Reip. quam polluere imperatoris sui cruore sicci ac jejuni parabant; sed ne per obscuritatem* noctis, *ut occurrisset aliquis e castris Pannonicis vel Germanicis, pro Othone veheretur, plerisque* illum *non cognoscentibus. Plurima exardentis jam conspirationis signa per conjuratos* ipsos *exstincta* sunt; *nonnulla non ignota Galbæ Laco præfectus apud ipsum delusit, inscius militarium mentium, et infestus consiliis quamlibet eximiis, quorum*

offeratur. *Oberl.*—3 Budens. *apud Galbam audiens.* Probat Rhenan.

NOTÆ

seu observationem mathematicorum.

Aliquid simile observatum in auspiciis Neronis. Suet. Ner. 8. 'Inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem, non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur.'

Et Tacito auctore, Agrippina tempus mathematicorum expectabat. Sic Ann. 'Dum . . . tempusque prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.'

Et forte quod fuit superstitio in principe, ratio et prudentia fuit in milite et instigatoribus sceleris.

[m] *Nec facilem*] Sic inverte: Et nisi timuissent, ut inter temulentos, non facilem consensum. Tò *nisi*, repete ex anteceden. Tò *nec* dividendum est, *et non.*

[n] *Ut quisque, &c.*] Id est, ne per tenebras aliquis alius ab Othone destinaretur, seu alius ad imperium proveheretur a militibus Pannonici vel Germanici exercitus, prout oblatus esset, ignorantibus plerisque Othonem, et eum imperio destinari a prætorianis.

Ut quisque] Nempe ut dux aliquis aut legatus, aut etiam senator alius ab Othone, occurrisset Pannonicis aut Germanicis militibus. Sic dicti illi, quia in istis provinciis stipendia meruerant. Scil. quia ignotus illis Otho.

[o] *Pannonici*] Antea dixerat: 'Multos e Germania et Illyrico electos Romæ remansisse.' *Savil.* Et infra: 'Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio arcesserent.' Nempe a Galba et Pisone id jussum erat.

Pannonici] Pannonia regio Illyrici late sumti ad Danubium, ad Dravum atque Savum amnes. Hodie pars orientalis circuli Austriæ *Austriche*, pars inferioris *Hungariæ*, fere omnis *Sclavonia* proprie dicta, aliquid provinciarum *Croaciæ*, *Bosniæ*, et *Serviæ*. Hæ regiones seu provinciæ parent domui Austriacæ, et summo Turcarum imperatori. *Tillemon.*

que quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

27. XVIII. Kal. Febr.[p] sacrificanti pro æde Apollinis[q] Galbæ[r] Haruspex Umbricius[s] 'tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem' prædicit: audiente Othone, (nam[1] proximus astiterat[t]) idque, ut lætum e contrario, et

non ipse auctor esset, et adversus gnaros pertinax.

Die decimo-octavo Kal. Febr. haruspex Umbricius præmonet Galbam, qui mactabat hostias apud ædem Apollinis, sinistra *esse* exta *victimarum,* et imminere *ipsi* fraudem et intestinum hostem: *audiente Othone, (nam prope astabat,) et illud*

1 E Budens. *nam* deest.

NOTÆ

[p] *XVIII. Kal. Febr.*] Id est, decimo-quinto Januarii die. Certe Tacitus hic et Suetonius dissident in circumstantiis temporis. Ex Suetonio, *erat animus post adoptionem statim castra occupare;* id est, eo ipso die quo adoptatus est Piso, et diem eum clare profert Suetonius, cum addit de *cohorte quæ tunc;* nempe ea die, excubabat ad fores palatii.

Itaque totius rei ordo et series sic clare elucidari possit: facta est seditio in Germania Kal. Jan. seu prima die hujus mensis: advehitur e Belgica in urbem nuncius seditionis septimo, octavo, aut certe nono post die: Piso adoptatur decimo die.

Ex Tacito voluerunt rapere Othonem per noctem decimi quarti, et tandem illum rapiunt, seu evehunt die decimo-quinto: et ex Suetonio jam rapere Othonem voluerant ipsa decima die, qua adoptio Pisonis transacta est. At cum illum tantum rapuerint die quinta-decima, sequitur ut inter adoptionem Pisonis et evectum Othonem, intercesserit spatium quinque dierum.

Et cum miratur Tacitus, eo usque invaluisse audaciam militum, ut illum *postero Iduum die* rapturi in castra fuerint, eximit tantum unam noctem, nempe inter diem quartum-decimum, quo rapere illum volebant, et inter diem 15. quo illum de facto rapuerunt.

Neque hic Tacitus attendit præcise ad spatium temporis, sed magis ad vesaniam seditiosorum, qui per eam noctem statim, et forte temulenti, rapere Othonem *redeuntem a cœna* parati essent. Sicque certe dissentiunt auctores in circumstantia temporis. Quod sæpe accidit.

[q] *Æde Apollinis*] Fuit in decima regione Romæ antiquæ, et in monte Palatino. Hodie in ruinis jacet cum palatio. Vide notas cap. 17. Vide Nardini Romam antiquam l. VI. c. 14. p. 394. *Tillemon.*

[r] *Sacrificanti, &c. Galbæ*] Sic Suet. Oth. 6. 'Ergo destinata die præmonitis consciis, ut se in foro sub æde Saturni ad milliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit; utque consueverat, osculo exceptus; etiam sacrificanti interfuit, audivitque prædicta haruspicis.'

[s] *Haruspex Umbricius*] Plin. lib. X. Ubi de vulturibus: 'Umbricius aruspicum in nostro ævo peritissimus, parere tradidit ova tria.'

[t] *Proximus astiterat*] Certe osculo exceptus erat a Galba, ut mos hujus

suis cogitationibus prosperum,[u] interpretante. Nec multo post libertus[v] Onomastus nuntiat, 'expectari eum ab architecto et redemtoribus:'[w] quæ significatio coëuntium jam militum et paratæ conjurationis convenerat. Otho, 'causam digressus' requirentibus, cum, 'emi sibi prædia[x] ve-

capiebat tanquam faustum sibi e contrario, et suis cœptis favorabile. Et paulo post libertus Onomastus renuntiat, architectum et redemtores eum opperiri: *quod signum convenientium jam militum constitutum erat, et dispositæ conspirationis. Otho* rationem discessus *postulantibus, cum ementitus esset*, mercari se domum

NOTÆ

ævi fuit. Quod patet etiam ex Tacito, in vita Agricolæ, qui reversus e Britannia, *levi osculo* excipitur a Domitiano.

Oscula tamen hæc *quotidiana* prohibuerat Tiberius, sed non duravit edictum, ut puto nisi durante lue, seu morbo faciei, ob quem talia prohibuerat. Itaque salutantes principem, osculo excipiebantur, etiamsi vel in itinere occurrissent.

At mox ævo Constantinorum aliter salutabatur princeps, nempe tangendo manu purpuram, et eam submisse osculando. Idque a Constantio cœpit.

Ammianus lib. xv. 'Ursicino ingresso consistorium, offertur purpura:' atque ita 'ante principis pedes supplicem statuerunt, externorum regum ritu; cum semper antea ad similitudinem judicum, salutatos principes legerimus.'

Idque fuit permissum honestioribus, veluti beneficii loco, vel ratione dignitatis. Cassiodorus in variis epist. l. I. 20. de Primicerio: 'Quapropter spectabilitatis honore suffultus, inter Tribunos et Notarios venerandam purpuram adoraturus accede.'

[u] *Prosperum*] Num agnoscebat ille haruspex *diritatem*, vel opportunitatem temporis, quemadmodum Chaldæi? supra de Nerone Tac. XII. 69. donec 'tempus prosperum ex monitis Chaldæorum adventaret.'

Et Suet. Ner. 8. 'Inter horam sextam septimamque processit ad excubitores: cum ob totius diei diritatem, non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur.'

Per *diritatem* nihil aliud intelligit Suetonius, quam cœlum nubilum ingruentesque imbres, et forte imbri mixta tonitrua fulguraque: quod tamen antiquitus infaustum habebatur.

At quod *prosperum* hic, Otho forte altius interpretabatur, quasi ex sideribus, ex fatis, et a Diis ipsis destinatum.

[v] *Libertus*] Sic Suet. Oth. 6. 'Deinde liberto, adesse architectos, nunciante, quod signum convenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte palatii ad constitutum. Alii febrem simulasse aiunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quæreretur.'

[w] *Redemtoribus*] Redemtores sunt qui suis cæmentis suoque labore ædificant, constituto pretio: auctor Ulpianus. *Ferrettus.*

[x] *Emi sibi prædia*] Domum intra urbem nomine *prædii* intelligebat. Nam idem Suet. Ner. 38. 'Incendit urbem tam palam, ut plerique consulares cubicularios ejus, cum stupa tædaque in prædiis suis deprehensos non attigerint.' Quod contigit intra urbem, dum incenderetur a Nerone.

Prædia] Fingebatur illa domus emi

tustate suspecta, eoque prius exploranda,' finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum,[y] in Velabrum,[z] inde ad Miliarium aureum,[a] sub ædem[2] Saturni,[b] pergit. Ibi tres et viginti

antiquitate suspectam, ideoque antea visitandam, *innitens liberto, exit per Tiberii ædes in Velabrum, et hinc ad milliarium aureum, juxta templum Saturni. Ibi*

2 Ita vulgo Mss. Puteolanus et reliqui omnes. In Ms. Reg. et editione principe, *sub æde.* Sic quoque Suetonius in Othone, VI. ' in foro sub æde

NOTÆ

in urbe. Sueton. 6. ' Quasi venalem domum inspecturus, abscessit.' Sicque *domus* et *prædium* pro eodem est.

[y] *Tiberianam domum*] In monte Palatino, et in regione decima Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam. l. VI. c. 13. p. 386. *Tillemon.*

Domum] *Domum Tiberianam* ad radices Palatini montis fuisse, didicimus ex inventis nuper eo loco laminis plumbeis, cum inscriptione Tiberii Cæsaris. Tacitum autem illustrant verba Suetonii de eadem re: ' ut in foro sub ædem Saturni ad milliarium aureum opperirentur,' &c.

Et recte. Nam forum Rom. sub æde Saturni fuit, ea parte quæ est inter arcem Tarpeiam et Palatinum montem, ut ex Dionysio etiam apertius constat.

Quin et ipsa Saturni ædes Tarpeii montis radices attingebat, ut ex veteri inscriptione de ærario ibi reperta intelligimus.

Et infra lib. III. ' Cito agmine ad forum et imminentia foro templa prætervecti.' Et supra l. XII. ' Per ima montis Palatini ad aram Consi, mox ad Curias veteres, tum ad sacellum Larium, forumque Romanum,' &c.

Larium enim *sacellum* fuisse in summa sacra via, qua parte foro Rom. jungebatur, scribit Solinus cap. 11. *Ursinus.*

[z] *Velabrum*] Fuit vallis et tractus regionis Octavæ et Undecimæ, ad radices Palatini et Aventini montis, in Roma antiqua. Hodie pars regionis *Ripæ*, versus Ecclesias vulgo dictas *Sant Giorgio in Velabro*, *Sant Eligio*, *Sant Homo Bono.* In parte media versus meridiem Romæ modernæ. Vide Nardini Romam l. v. c. 10. p. 267. l. VII. c. 4. p. 428. *Tillemon.*

[a] *Milliarium aureum*] Columna Fori Romani, et in regione Octava, fuit, ubi nunc est Ecclesia *Sanctæ Mariæ Consolationis* in regione *Campitelli*, versus medium Romæ modernæ. Vide Nardini Romam l. v. c. 6. p. 243. *Tillemon.*

Ad Miliarium aureum] Columna ex eo metallo, ut Plutarchus hic in Galba describit: ' Ad quam viæ omnes ex Italia desinebant. Fecit Augustus, cum curator viarum esset.' Dio l. LIV. et statuit ' in capite Romani fori.' Plin. l. III.

Victor juxta vicum Jugarium collocat; et recte: ' Ædes Opis et Saturni in vico Jugario. Miliarium aureum.' *Lipsius.*

Milliarium columna erat aurea sub Augusto structa, ut testatur Dio l. LIV. ' In capite fori Rom.' ait Plinius; ' Ad quam divisæ Italiæ viæ omnes desinunt.' Plut. Galba.

Appellabatur autem sic, quod *milliaribus* inde esset initium.

Præter *milliarium aureum*, erant et *milliaria lapidea:* id est, exiliores co-

speculatores[c] consalutatum *Imperatorem*, ac paucitate salutantium trepidum, et sellæ festinanter impositum,[d] strictis mucronibus rapiunt. Totidem[3] ferme milites in itinere ag-

tres et viginti speculatores renunciatum principem, et paucis salutantibus pavidum, ac sellæ gestatoriæ *propere inditum nudatis gladiis abripiunt. Totidem fere mi-*

Saturni.'—3 Ms. Reg. *totidem non*. Editio princeps, *totidemve*.

NOTÆ

lumnæ ex saxo, jubente C. Graccho, ad cujusque milliaris finem erectæ. Plutarch. Gracchis: 'Præterea facta omnium viarum dimensione per milliaria, (quorum unum quodque octo stadiis paulo minus est,) exstruxit lapideas columnas mensuræ indices.'

Inde origo vulgatæ locutionis, *ad tertium, quartum, quintum ab urbe lapidem;* qua trium, quatuor, quinque *milliarium* ab urbe distantia significatur. *Savilius.*

Velabrum] Velabrum vicus erat Romæ a *vehendo* dictus: quia qui eo ex urbe advehebatur, solvebat quadrantem. Prius vero quam Tarq. Priscus alveum Tiberis mutaret, ex eruptionibus ipsius, sinus ibi fiebat, in morem lacus. *Lupanus.*

Miliarium] *Miliarium* aureum columna fuit aurea in capite fori Rom. prope ædem Saturni, in qua incisæ omnes Italiæ viæ finiebant; et a qua ad singulas portas mensuræ regionum currerent.

Eam columnam sub æde Saturni fuisse ait Tacitus et Plin. l. III. in capite fori Rom. utrumque verum dixisse, asserit Marlianus. Plutarchus in Galba his verbis *Miliarium* describit: 'In forum ibat ad eam partem in qua staret aurea columna, ad quam omnes Italiæ viæ terminantur.'

Miliarium quoque ponitur in cap. *cum aurum* ff. de auro et arg. leg. pro vase ad coquendum milium accommodato. *Lupanus.*

[b] *Ædem Saturni*] Fuit in regione octava Romæ antiquæ. Hodie Ecclesia *San-Salvatore in Ærario*, prope Ecclesiam *Santa Maria in Portico*, in regione *Campitelli*, versus medium Romæ modernæ. Vide Nardini Romam l. v. c. 6. p. 242. *Tillemon.*

[c] *Viginti speculatores*] Ea pars militum maxime prona in Othonem. Solicitati scil. erant, ac pellecti largitione Pudentis, Tigellini, et Onomasti liberti.

Nam et infra, ipsi *speculatores* cohortis, quæ tum excubabat pro foribus palatii, per summam impudentiam dilabuntur, etiam præsente Pisone Cæsare, aspernanturque concionantem c. 31. 'Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem.'

Illi, puto, inter primores prætorianorum, et magis forte quæstuosi, et nitidi, et propius accedebant ad aulam et principem.

Namque hi ferebant epistolas et arcana dominantium, jussu præfecti præt. etiam et curribus vecti juxta diplomata principis; ut patet ex Sueton. in Caligula.

[d] *Sellæ festinanter impositum*] Suet. Oth. 6. 'Tunc abditus propere muliebri sella, in castra contendit: ac deficientibus lecticariis, cum descendisset cursumque cepisset, laxato

gregantur:[e] alii conscientia, plerique miraculo;[f] pars clamore et gaudio,[4] [g] pars silentio, animum[5] ex eventu sumturi.

28. Stationem[h] in castris agebat Julius Martialis Tribu-

lites in via adjunguntur, alii conscientia conjurationis, *multi per admirationem; alii acclamatione et mucronibus, alii per silentium, ex occasione et eventu ausuri.*

Tum Julius Martialis Tribunus excubias agitabat in castris prætorianis. *Is*

---

4 [Brotier. habet *gladiis*, cum omnibus editis libris.] Muretus aliique mallent, *et gaudiis*, vel *et gaudio*. Sed de strictis crispantibusque gladiis recte intelligitur. *Brotier.* Bipont. *gaudio.*—5 *Animos* Brotier. edidit.

NOTÆ

calceo restitit; donec omissa mora succollatus, et a præsente comitatu Imperator consalutatus,' &c.

[e] *Aggregantur*] Suet. Oth. 6. 'Inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia devenit, obvio quoque, non aliter ac si conscius et particeps foret, adhærente.'

[f] *Plerique miraculo*] Virg. Georg. IV. de rege apum: 'illum admirantur, et omnes Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes; Et sæpe attollunt humeris.'

Plerique miraculo] Id est, admiratione. Sic infra lib. II. 70. 'Vulgus quoque militum clamore et gaudio deflectere via,' &c. et 71. 'Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat.'

[g] *Pars clamore et gaudio*] Vulgo *gladiis.* Alii legunt: *gaudiis.* Malim tamen, *gladiis milites in itinere aggregantur.* Obvius quisque adhæret, nempe primis illis militibus, qui Othonem strictis mucronibus rapiebant in castra.

Sed quomodo adhærent *pars clamore, pars silentio?* Clamore, quia aperte tuentur Othonem; *plerique miraculo*, qui nempe talem audaciam admirantur et simul adhærent.

Certe versimiliter adhærent, non modo clamore, sed etiam nudis *gladiis* et sic aggregantur aliis, qui primi strictis mucronibus, Othonem succollabant.

Et quorum consensum sequebantur, eorum debuerunt et alacritatem imitari.

Pars clamore] Melius *gladiis.* Et quidem strictos putem. Nam supra de *strictis mucronibus.*

Et hic quid gladiis cum clamore? nisi etiam *stricti* essent. Vertunt tamen, quasi gladiis haud nudatis simul acclamarent; aggregarenturque aliis, qui primum rupuerant Othonem.

Clamore et gladiis] Gladiis, ut puto, strictis: quod *clamor* ille militum innuit.

[h] *Stationem*] Altera cohors prætoria excubias agebat apud castra, altera in limine palatii. Utraque sumebat tesseram a principe. Vel forte tribunus, qui in statione fuit apud castra, accipiebat signum a præfecto prætorii.

Et si quando duo erant præfecti, prætorii, alternis diebus signum dabant et imperabant. Et Tribunus, qui in palatio stationem habuit, signum pro more militiæ petebat ab ipso principe, ut patet multis locis apud Tac. et Sueton.

Stationem] Duo tribuni qualibet die, et duæ cohortes, stationem agebant, altera in castris prætorianis, altera in palatio. Quæ in regia ex-

nus. Is, magnitudine[i] subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac, si contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Anteposuere ceteri quoque Tribuni Centurionesque præsentia dubiis et honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni jam Imperii Deos:[j] cum affertur rumor, 'rapi in castra, incertum quem Senatorem:' mox, 'Othonem esse, qui raperetur:' simul ex tota urbe, ut quisque obvius[k] fuerat,

atrocitate repentini facinoris, seu corruptum latius militem metueret, *et si obniteretur, mortem timens, a plerisque conjurationis conscius existimatus est. Ceteri etiam tribuni et centuriones prætulere, quæ offerebantur, periculo et decori. Isque status animorum extitit, ut deterrimum scelus pauci aggrederentur, plures cuperent, omnes* perpetrari *sinerent.*

Interea Galba rei *inscius et sacrificio intentus, impense orabat alieni jam principatus Deos, cum nuntius admonet,* avehi in castra, dubium quem senatorem; *dein* 'Othonem esse, qui aveheretur.' *Simul ex tota civitate, ut quisque occur-*

NOTÆ

cubabat, signum accipiebat ab ipso principe, et quæ in castris, vel a principe, vel potius, ut puto, a præfecto prætorii.

[i] *Magnitudine*] Ille sive magnitudine *subiti sceleris* exterritus, sive *corrupta latius castra*, et ex eo *exitium metuens*, &c.

[j] *Fatigabat alieni jam Imperii Deos*] *Alieni*, quia imperium jam translatum ad Othonem. Sicque jam tum habuit Otho *auspicia et Deos*, ut loquuntur auctores.

Fatigabat alieni Imperii Deos] Rem tangit orator de Divinat. lib. II. 'Quid cum pluribus Diis immolatur, qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur? quæ autem inconstantia Deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio . etiam inter proximos, ... , sæpe exta bona sint, ... Apollinis ... anæ, non bona? quid est tam ... perspicuum, quam cum fortuit... hostiæ adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia?'

Fatigabat] Immolata victima, si non litassent, hostias denuo augeri iterum, ac sæpius, et majoribus hostiis sacra instaurari debebant, donec inventa pace Deum, et propitiato numine, rite perlitatum æstimarent.

[k] *Ut quisque obvius*] Scilicet Othoni aut Othonianis, ut ego quidem interpretor. *Savil.*

Affertur Galbæ rumor rapi in castra Othonem, et simul ex tota urbe confluunt qui referunt, 'minora vero, ne tum quidem obliti adulationis.' Galbam, nempe. ... , in

Alii formidinem a... urbe, id est, ex ... gentes, ex tota bis, prout ... diversis partibus urscie... occurrerant Othoni, prout ...bant, aut rumorem audierant, alii aliter referebant, et Galbæ jam consternato formidinem addebant.

Obvius] Ut quisque obvius fuerat Othoni, dum in castra raperetur, alii metum augebant; alii minora vero referebant Galbæ, prava libidine etiam tum adulandi.

alii formidinem[1] augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, 'pertentari[2] animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat: nec per ipsum Galbam; cujus integra auctoritas majoribus[l] remediis servabatur.' Piso pro gradibus domus vocatos[3] in hunc modum allocutus est: 'Sextus dies[m] agitur, commilitones, ex quo, ignarus[n] futuri, et sive optandum hoc nomen, sive timendum erat, Cæsar ascitus sum.[o] Quo domus nostræ aut Reipublicæ fatum[4] in vestra manu positum est; non, quia meo nomine[p] tristiorem casum paveam (ut qui,

verat, alii pavorem onerantes, nonnulli infra verum mollientes, *ne tum quidem omissa assentatione. Itaque deliberantibus visum est* explorari *debere* animos militum, qui apud regias fores excubias agebant; nec *id* per ipsum Galbam, cujus illibata auctoritas majoribus casibus reservabatur. *Piso pro limine palatii accitos* milites *in eam sententiam affatus est:* Abhinc sex diebus, commilitones, inscius eventus, et sive cupiendum id vocabulum, sive metuendum erat, Cæsar electus sum: quo fato familiæ nostræ vel Reip. in vestra potestate situm est; non quod, quantum ad me spectat, timeam luctuosiorem casum,

1 Ita vulgo Mss. et libri omnes editi, præter Jac. Gronovium, qui e Ms. Flor. edidit, *formidine.*—2 Ita Mss. Puteolanus et recentiores. In editione principe, *prætentari*, ut et volebat Lipsius: nec sane foret absurdum. Rhenanus, *tentari*, et sic Brotier.—3 Ryckii Cod. *evocatos.*—4 *Fato* Puteolanus; [quod et recepere Gronovius, Ryckius et Brotierus.] Perperam in Mss. Flor. Reg. Agr. et editione principe, *fatum.* Brotier. At consensus codicum jubet reponi *fatum*, ut fecere Bipont. bono sensu, si distinctione textus juvetur.

NOTÆ

[l] *Cujus integra auctoritas majoribus, &c.*] Sic Ann. lib. I. 47. 'Immotum, &c. fixumque Tiberio fuit, neque se remque publicam in casum dare... at filios pariter adiri majestate sal[illegible]ior e longinquo reverentia. [illegible]va, cum [illegible]entibus excusatum, Simul ado[illegible] rejicere; resisquædam ad patrem [illegible]nt Druso, tentesque Germanico [illegible] Quod posse a se mitigari vel infringi [illegible] aliud subsidium, si imperatorem sprevissent?'

[m] *Sextus dies*] Quatriduum tantum proprie interpositum est, scilicet a decima die ad quartum decimum. Ut ratio Taciti constet, annumerandi sunt, dies quo adoptatus est Piso, et dies, quo concionatus et interfectus est.

[n] *Ignarus*] *Ignarus futuri*; nempe, An optandum mihi hoc nomen, an timendum fuerit ignarus, Cæsar ascitus sum. Alii vertunt, Ignarus futuri Cæsar ascitus sum: sive optandum hoc nomen, sive timendum erat.

[o] *Cæsar ascitus sum*] Alibi exposuimus, quid *Cæsar* ab *Augusto* differret. Infra: 'Me Galba Cæsarem dixit, consentientibus vobis.' [illegible]c hist. lib. III. Domitianum *Cæ*[illegible] salutatum dixit: et hist. IV. *sarem* [illegible]num *nomen sedemque* ipsum Domiti[illegible]morat. *Lupanus. Cæsaris* accepisse [illegible] non quod

[p] *Meo nomine*] Id est, [illegible]atri mihi ipsi timeam, sed potius [illegible] meo Galbæ, Senatui et Reipub.

adversas res[5] expertus, cum[6] maxime dicam,[7] ne secundas quidem minus discriminis habere); patris, et Senatus, et ipsius[8] Imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est, aut, quod æque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus[q] habebamus incruentam[r] urbem, et res sine discordia[s] translatas. Provisum adoptione[t] videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. 'Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiæ: neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est.

ut qui fortunam improsperam hactenus expertus *sim*, et præcipue censeam, ne prosperis quidem *rebus* minus inesse periculi: defleo sortem principis et patrum et ipsius Reip. si nobis aut interire nunc oportet, aut, quod perinde apud probos calamitosum est, interficere. Levamen novissimi belli fuerat, nullo cruore polluta civitas, et imperium sine seditione translatum. Et consultum arrogatione credebatur, ut ne post Galbam quidem armis occasio esset.

Nullam mihi claritudinis aut modestiæ famam vindicabo; neque enim memorare bonas artes, si me cum Othone comparetis, necesse est.

Oberl.—5 Sic bene Ryckius e Ms. Flor. In Mss. Bodl. Jes. omissum, *res.* Additum in Ms. Harl. Male Ms. Reg. et editio princeps, *adversam remp.* Mox habent, *secundas.* In mediis quibusdam editionibus, *adversa....secunda.*—6 Vett. edd. *tum maxime.*—7 Sic optime Freinshemius. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et editione principe, *cum maxime dicam.* Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tum maxime.* Rhenanus, *ducam*, et sic Gronovius et Ryckius: at hic in margine scribit *discam.*—8 *Ipsius* non est in Budens.

NOTÆ

[q] *Proximi motus*] Id est, belli civilis ultimi, quod a Vindice, in Gallia, et a Galba motum est adversus Neronem; quo nullum prælium factum Romæ, nec in Italia quidem. Idcirco dicit, eo motu incruentam urbem fuisse.

Proximi motus] Nempe belli seu rebellionis Vindicis et Galbæ adversus Neronem. Sic infra 83. 'Tumultus proximi initium,' &c.

[r] *Incruentam*] De senatu et proceribus civium intelligit. Neque certe intra muros sævitum bello aut armis: nam alioqui non *incruentus* adventus Galbæ fuit.

Multa millia classiariorum immisso equite disjecit, decimavit, interfecit. Mithridatem Ponticum, Cingonium Varronem et Petronium Turpilianum consulares occidit.

Simul interemti Clodius Macer in Hispania, Fonteius Capito in Germania et alii, si non jussu, at saltem ipsius prætextu et assensu.

[s] *Sine discordia*] Id est, sine bello civili, aut sine seditione.

[t] *Provisum adoptione*] A Nerone ad Galbam translatum imperium incruenta urbe; et provisum adoptione videbatur, ut similiter a Galba etiam ad Pisonem sine bello civili transferretur.

Vitia, quibus solis[t] gloriatur, evertere Imperium,[u] etiam cum amicum Imperatoris ageret. Habitune et incessu,[v] an illo muliebri[w] ornatu[2] mereretur[3] Imperium? Falluntur, quibus luxuria specie[4] liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare[x] nesciet.[5] Stupra nunc et comissationes[6] et

Flagitia, quæ sola ostentat ille, destruxere principatum, etiam cum amicum se principis ferret. An eo cultu et ingressu, an illis fœmineis munditiis, principatu dignus esset? Errant *illi*, quos luxus fallit imagine munificentiæ. Profundere ille *opes* et profligare sciet, largiri nesciet. Nunc

1 Mss. Harl. Jes. *solus gloriatur.*—2 Ms. Corb. *muliebri animo.*—3 Acidalius, Ernestus mallent, *meretur.*—4 Mss. Harl. Bodl. editiones veteres, et Rhenanus, *speciem;* [et sic Gronovius.] In Ms. Jes. *spē.* Rhenanus recte emendavit, *specie.* Brotier.—5 Ms. Reg. et editio princeps, *donare nescius;* [et sic Ryckii Cod.] Quod plurimum placet. *Idem.*—6 *Comessationes* vulgo

NOTÆ

[u] *Vitia...evertere Imperium*] Amicitiam hic cum Nerone tangit, de qua Suet. Oth. 2. et 3. 'Facile summum inter amicos locum tenuit congruentia morum: ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens præmium pactus, priusquam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in senatum ad agendas gratias introducere. Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die quem Nero necandæ matri destinaverat, ad avertendas suspiciones, cœnam utrique exquisitissimæ comitatis dedit.'

Sic Neroni conscius fuit libidinum Otho scelerumque. Et idcirco aliquatenus evertit imperium, etiam cum amicum principis ageret. Nam certe evertit imperium, qui perdit principem.

Et maxime pessumdedit Neronem, cum auctor fuit ei, aut certe conscius parricidii matris, et in Poppææ amores incitavit. Unde et exitium Octaviæ uxoris, et odium populi in Neronem.

Unde et magna sævitiæ et cædium series. Nam etiam sæviebat Sabina, et fuit cum Tigellino intimum consilium Neronis.

[v] *Habitune et incessu*] Muliebri scilicet, ut et *ornatu.* Sueton. 12. 'Munditiarum vero pæne muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et annexo, ut nemo dignosceret. Quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum, idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset.'

[w] *An illo muliebri ornatu*] Hæc *muliebria* vult videri, et habitum etiam Othonis incessumque: nam et quosdam viros ad fœmineam usque mollitiem delabi, vel dicterium illud Ciceronis argumento sit, quo Tulliæ filiæ incessum virilem, simulque generi muliebrem perstricturus, filiam increpans, 'Ambula ut vir,' ait, referente Macrobio. Saturn. II. 3. *Freinsh.*

Suet. Oth. 12. 'Munditiarum pæne muliebrium: vulso corpore,' &c. Sacra etiam Isidis sæpe in linteo religiosaque veste propalam celebrasse.

[x] *Perdere iste sciet, donare nesciet*] Certe Val. Max. teste, lib. IV. 6. Li-

fœminarum cœtus[y] volvit animo: hæc Principatus præmia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes.[z] Nemo enim unquam Imperium, flagitio quæsitum,[a] bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si Respublica et Senatus et Populus vana[7] nomina[b] sunt; vestra, commilitones, interest, ne Imperato-

mente agitat adulteria, convivia, et mulierum circulos: hæc imperii pretia existimat, quorum cupido et voluptas ad ipsum pertineat, pudor et flagitium ad omnes. Quippe nullus unquam principatum scelere partum per virtutes gessit. Mortalium omnium consensus *elegit* Galbam, me Galba, approbantibus vobis, Cæsarem appellavit. Si Respublica et senatus et populus inania vocabula sunt: vestra refert, o socii, ne principem deterrimi eligant. Audita

Mss. et veteres editiones: et sic Gronovius et Brotier. In recentioribus, *comissationes*, et sic Ryckius.—7 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. Puteolanus et recentiorum plurimi. Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. editio prin-

NOTÆ

beralitatis ' duo sunt maxime probabiles fontes, verum judicium et honesta benevolentia. Nam cum ab his oritur, tum demum ei ratio constat: dono autem ipsi gratiam magnitudo quidem sua, sed efficaciorem aliquanto opportunitas conciliat.'

Et Seneca de benef. lib. VI. c. 43. sic habet: ' In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurium sinum ac domum replere: cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt, quanto majus ac difficilius interdum sit capere, quam fundere.'

[y] *Fœminarum cœtus*] Illum hic omnino parem facit Neroni, cujus et nomen assumsit, et uxorem sibi destinavit. Sic Suet. Oth. 7. ' Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit; immo ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum præsides, Neronis cognomen adjecit.'

Et infra cap. 10. ' Binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios. Sed et ad Messallinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas et memoriam.'

[z] *Rubor ac dedecus penes omnes*] Quia veluti flagitium publicum fuit, elegisse talem principem, qui Remp. infamaret, vel quia nobilium splendidarumque fœminarum pudicitiam attrectaturus erat, non sine rubore S. P. Q. R. et omnium, quibus pudor aliquis reliquus esset.

[a] *Imperium, flagitio quæsitum*] Sic infra: c. 33. ' Simul reputans non posse principatum scelere quæsitum, subita modestia et prisca gravitate retineri.'

Et Livius lib. I. de Tarquin. Superbo: ' Scelere partam potestatem, non melius egit quam acquisierat.'

Imperium, flagitio quæsitum] Ambitione quæsitum imperium, non potest nisi precario et malis artibus regi; infra: ' vulgus et plures ambitioso imperio læti.'

[b] *Vana nomina*] Sic alibi, ' S. P. Q. R. etsi nonnunquam obscurentur, nunquam vana nomina.'

rem pessimi faciant. Legionum seditio adversum Duces suos audita est aliquando: vestra fides famaque illæsa[c] ad hunc diem mansit: et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus XXX.[d] transfugæ et desertores, quos Centurionem[e] aut Tribunum sibi eligentes nemo ferret, Imperium assignabunt? Admittitis exemplum ?[f] et quiescendo commune crimen facitis? Transcendet hæc licentia[g] in provincias: et ad nos[8] scelerum exitus, bellorum ad vos,[8] per-

est interdum discordia legionum adversus Imperatores suos: vestra constantia et existimatio illibata ad hoc tempus duravit: et Nero etiam vos deseruit, non vos Neronem. Minus triginta transfugæ et proditores, quos nemo pateretur, Centurionem aut Tribunum sibi assumentes, principatum tribuent? Approbatis morem? et cunctando commune scelus patratis? Transibit hæc audacia in provincias: et ad nos facinorum *finis*, ad vos præ-

ceps, Ryckius et Gronovius, *vacua nomina sunt*.—8 Ita vulgo Mss. Puteolanus et recentiores omnes; ac bene quidem. In editione principe bis repe-

NOTÆ

[c] *Famaque illæsa*] Caius occisus quidem est a centurionibus seu tribunis prætorianis, sed certe a paucis consciis et conjuratis: ita ut non possit jure tribui flagitium illud cohortibus prætorianis.

Et potius præfecti Nymphidius et Tigellinus destituerunt Neronem, quam manipulares, qui certe tum decepti sunt, quasi jam abiisset fugissetque Nero in Ægyptum.

Attamen certe uterque Cæsar proditus aut desertus est, excubias agente illa cohorte prætoriana; licet forte pauci conscii essent, et potius aliarum consensum sequerentur, saltem in Nerone destituendo.

[d] *Minus* XXX] Quia certe viginti tres scelus aggressi sunt.

[e] *Centurionem*] Neque miles, neque legatus legionis, aut præfectus castrorum eligebat centuriones, sed legatus seu dux, qui summæ rerum, seu toti exercitui præerat, ut patet apud Tac. de Germanico, qui 'centurionatum egit,' Ann. lib. I.

Tribunos solus princeps, et vetere Repub. consul evehebat: et Tribunatus *equestris militia* dicta, puto, quia juvenibus nobilioribus concedebatur.

Sueton. Claud. 25. 'Equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam, post alas, tribunatum legionis daret.'

[f] *Admittitis exemplum*] An approbatis exemplum, an dum non prohibetis scelus, eodem scelere vos polluitis? scil. 'Quos scelus inquinat, æquat.' Lucanus.

[g] *Transcendet hæc licentia*] Nempe in provinciis idem usurpabunt pessimi milites; Imperatorem facient, et ad nos, id est, in capita principum scelera recident, bellorum mala in vos.

Nam perpetua bella civilia, unde tandem exitium prætorianorum, Reipub. et ipsorum principum, quorum tandem aliquis militarem hanc licentiam ulcisceretur.

[h] *Nec est plus*] Nec plus pecuniæ

tinebunt. Nec est plus,[h] quod pro cæde Principis, quam quod innocentibus[9] datur: sed perinde[10] [i] a nobis donativum[11] ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis.'

31. Dilapsis speculatoribus,[j] cetera[1] cohors, non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte[k] magis,[2]

liorum exitus spectabunt. Nec *præmium* majus est, quod donatur pro nece Imperatoris, quam quod insontibus *vobis offertur. Sed perinde nos vobis pecuniam largiemur ob fidem et constantiam, quam alii pro fraude et scelere* promittunt.

Digressis speculatoribus, reliqua cohors non contemsit alloquentem, ut motis rebus contingit, forte magis, et nullo adhuc satis certo *consilio, disponit signa, quod deinde*

titum, *ad nos.* Ms. Harl. *ad vos scelerum .... bellorum ad nos.* Brotier.—9 Ms. Reg. et editio princeps, *quod pro innocentibus.*—10 Sic bene Ms. Harl. et recentiores editiones. Male in veteribus, *proinde:* [sic autem Ryckius et Gronovius.] *Brotier.*—11 Budens. *donativo.* In edd. olim sequebatur *plus,* quod delevit Rhenan.

1 *Certa* Brotier. habet.—2 Sic optime Pichena et recentiores e Ms. Flor. in quo corrupte, *eventior te* pro *evenit forte.* In Ms. Corb. et editione principe, *evectior re.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *timore magis.* Brotier. Triller. Obs. Crit. III. 22. legit *erectior temere magis* etc. Ingeniose Bipont. *ut t. r. evenit, in orbem agi, sed inconsulto adhuc consilio ; pars agitans, quod* etc. Sequor Broterium. Acid. suo more locum transpositione

NOTÆ

donatur ab Othone pro interficiendo principe, quam innoxiis et juvantibus principem a Pisone tribuetur.

[i] *Perinde*] *Proinde* et *perinde* idem Tacito. Sic intellige: Sed tantum donativum a nobis ob fidem accipietis, quantum ab iis pro facinore.

[j] *Dilapsis speculatoribus*] Qui scilicet antea corrupti ab Othone. *Pichena.*

Dilapsis speculatoribus] Jam ante dilapsi erant, quam milites alloqueretur Piso; vel certe partim clam dilabebantur, dum alii concioni intenti essent.

Dilapsis speculatoribus] An ante dilapsi sint, quam Piso concionaretur, incertum. Forte audito motu, et rapi Othonem in castra, statim dilapsi; aut dum consilium habet Galba cum amicis, aut dum concionatur Piso. Hi præcipue corrupti ab Onomasto liberto, et aliis emissariis Othonis.

[k] *Ut turbidis rebus evenit, forte*] Alias *evenit, timore.* Scriptio Bud. *Rebus evectior ire magis et nullo adhuc consilio:* ex qua facias: *Evenit, ira magis et nonnulli ad hoc.*

At in Flor. *eventi orte magis.* Unde Pichena facit, *forte magis.* Lipsius.

Puto sic Tacitum scripsisse: *More magis et nullo adhuc consilio parat signa; quam ut postea creditum est, insidiis et simulatione:* nam Ms. habet, *eventior te magis,* &c.

Sensus auctoris est: Perorante Pisone, cohortem signa paravisse; et id postea sic acceptum fuisse, quasi non pro Galba pugnaturi, sed animum istum simulantes: ceterum doli et insidiarum occasionem expectantes, id egissent: ut nempe illum, tanquam auxilium habentem, in publicum prolicerent, ut infra 34. alii; aut etiam in suam potestatem redigerent, maximum id Imperatori novo

NOTÆ

munus oblaturi.

Sed excusat eos Tacitus, nec dolum parasse ait; sed quod fecerint, duabus id potissimum causis fecisse, *more* nimirum, et *nullo adhuc consilio.*

More scil. quod iste militiæ mos esset, ut, hortante Cæsare, signa pararentur; quem ideo statim, nihil aliud cogitantes, secuti sunt, ut solitum in moribus receptis. Et tangit Tac. statim cap. 32. 'neque illis judicium aut veritas, sed tradito more,' &c.

Morem autem istum arma sumendi, (nam idem est, quod dicit, *signa parare;* non enim habebant arma, cum omnia pacata essent:) hunc, inquam, *morem* indicat etiam infra 38.

Nullo autem *adhuc consilio* fuisse, ait, quod nondum *consilium* cum Othone sentiendi cepissent, nec conspirationis ejus participes essent; *animum* tamen fortasse *ex eventu sumturi.* Freinsh.

Sic rescribo: *Ut turbidis rebus evenit, reverentior magis et nonnullo adhuc consilio, parat signa; an quod postea creditum est, insidiis et simulatione.*

Singula explicemus: *Ut turbidis rebus evenit.* Ut sæpe videre est, turbata rep. quosdam in obsequio adhuc persistere, neque statim turbatoribus se adjungere.

Reverentior magis, scilicet, Principis, quam speculatores, qui concionaturum Pisonem deseruerant. *Reverentior,* ut alibi *metuentior, aut metu intentior.*

Et quis dubitet, quin ea vox lateat in corrupta illa voce Ms. *eventior?*

Nonnullo adhuc consilio, quo hactenus sic utcumque statuebant, utilius futurum Reip. ac sibi, agnoscere principem Pisonem potius quam Othonem monstrum hominis *nulla virtute redemtum.* Boxhornius.

Quasi vero reverentior sit miles rebus turbidis; immo andentior et ferocior more vulgi, qui vel superbe dominatur, vel serviliter pavet.

Putabam, *ut turbidis rebus, erectior, magis et nonnullo adhuc consilio parat signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione:* vel *ut turbidis rebus erectior ire, magis et nullo adhuc consilio:* motis rebus, moventur animi, et tum quasi suspensos homines videas, et attentos quorsum res evadat.

Sensus igitur est, quasi diceret: Cetera cohors non aspernata concionantem Pisonem, sed *ut turbidis rebus evenit, erectior, magis et nonnullo adhuc consilio,* vel etiam, *nullo adhuc consilio,* quo nempe certo statuisset deserere Galbam et sequi partes Othonis: nam fere in eundem sensum recidit.

Si legis *nonnullo,* sensus est, Fuisse adhuc capaces consilii, quod suadebat Piso. Si legis, *nullo adhuc consilio,* idem fere est. Sensus enim est, Eos nondum statuisse deficere ad Othonem. Et sic cohors parat signa et arma capit, stipatura principem, quasi animo benevolo. Quod tamen *postea creditum est,* factum fuisse per dolum et simulationem.

Lectio Lipsii, *pars ingens,* nihil ad rem: nec, puto, etiam bene Freinshemius, cum dicit cohortem arma non habuisse, quippe non excubias et stationem agebat cohors sine armis, quibus nempe tutarentur palatium et principem, quamvis forte non haberent omnia arma, seu tela, quibus in aciem descenditur.

Talia autem arma mox ex armamentario sumi jussit Otho, cum prætorianæ cohortes urbem invaderent, ad occidendum Galbam.

Erant certe prætoriani *togati;* sed gestabant tamen in excubiis *gladium* et *lanceam.*

Forte scripsit Tacitus, *ut rebus turbidis evenit, tradito more et nonnullo,*

NOTÆ

&c. Sensus certus est, Cohortem non sprevisse Pisonem, et pro more paravisse arma seu signa, et stipasse principem.

Et τὸ *nonnullo* et τὸ *nullo consilio* in eundem sensum recidunt, ita ut adhuc deliberaret cohors. Et haud dubie nondum omnes corrupti erant.

Sed quia honoravere concionantem et erectis animis paravere arma, et tamen statim deseruere Galbam, et ipsum Pisonem, hinc *postea creditum est*, id factum fuisse fraude et simulatione.

Ut turbidis rebus evenit] Alii aliter legunt: *Evenit ira magis, et nonnulli ad hoc.* Lipsius. Sed *ira* militum, qui conveniat cum iis quæ sequuntur, quod *postea creditum est, insidiis et simulatione?* qui irascitur, et vulgus præcipue, non dissimulat.

Etiam legunt: *parat signa, sive ut turbidis rebus evenit, timore magis et nonnullo adhuc consilio; sive, quod postea creditum est, insidiis et simulatione.* Sic *Acidalius.*

Sed quid hic vox *timore*, quis sensus? An *turbidis rebus* timet miles principes, Galbam, aut Pisonem? immo tum ferocior est, et tum se fert arbitrum dominumque rerum, et ipsorum principum.

Cetera hujus lectionis facile seipsis refelluntur, et repugnant sententiæ Taciti, qui vult eos parasse signa *nonnullo adhuc consilio*, aut *nullo*, cum incerti nempe adhuc essent, an desererent, an comitarentur Galbam; quod tamen postea *creditum est*, fecisse ipsos *insidiis et simulatione.*

Ex rei nempe exitu; quia, scil. in foro mox deseruerunt Galbam; idcirco *postea creditum est*, parasse signa insidiis et arte, eodemque dolo stipasse Galbam, ut eum foras illicerent ac proderent.

Attamen falso id sic *creditum est:* nam tum cum pararent *signa*, nihil certi adhuc statuerant, neque statuere poterant: tum enim dignoscere non poterant quo eruptura esset seditio castrorum, an usque in electionem Othonis evalesceret, an tantum auderet miles, an tantum ipse Otho.

Putant etiam scripsisse Tacitum: *more magis, et nullo adhuc consilio parat signa, quam ut postea creditum est, insidiis et simulatione.* Sic *Freinsh.*

Satis bono sensu: ita ut magis ex *more* quam obsequio aut amore, et quia nullum adhuc certum consilium ceperant, paraverint signa, stipaverintque Galbam. Et sic tum magis ea mente egerunt, quam, ut *postea creditum est, insidiis et simulatione.*

Alii sic rescribunt: *ut turbidis rebus evenit, reverentior magis et nonnullo adhuc consilio parat signa: an quod postea creditum est, insidiis et simulatione.* Sic *Boxhornius.*

Sed an rebus turbidis *reverentior* miles et præcipue vulgus militum, qui si non pavet, terret?

An *reverentior* in Galbam, quem maxime oderant, an in Pisonem, quem Galbæ similem, ideoque electum et adoptatum putabant, quasi ejusdem severitatis et avaritiæ successorem?

Vox *an* pro genio Taciti est; sed frustra inseritur hoc loco, cum illa amota satis constet sensus. Certe cohors non reverentior, sed dilapsis corruptioribus, tantum non aspernata concionantem.

Scribit Florentinus interpres: *forte magis.* Conjectura sumta ex Cod. Flor. qui habet: *eventior te magis;* unde vulgo: *evenit timore magis.*

Sed malim: *erectior, magis,* &c. Non tamen male quoad sensum Taciti, *forte magis et nonnullo adhuc consilio;* ita ut illa cohors *non aspernata* sit *concionantem, ut* sæpe *turbidis rebus evenit.*

et nullo[3] adhuc consilio,[1] parat signa,[4] quam,[5] quod postea *existimata est fraude ac dissimulatione* fecisse. *Missus etiam Celsus Marius*

---

sanare studebat. Sic et proxime sequentia turbat. *Oberlin.*—3 Pessime libri scripti et editi, *nonnullo adhuc consilio . . . quod.* Locum hunc optime restituit Illust. Huetius quem, ultro sequor. Huetianam emendationem subolfecerat Freinshemius, qui totum hunc locum ita refingebat, *more magis, et nullo adhuc consilio . . . . quam ut postea creditum est.* Brotier. *Nonnullo* habet Ryckius et Gronovius.—4 Ita libri omnes editi, et vulgo Mss. At cum habeant Mss. Flor. Bud. *par signas*, Ernestus, ut et alii, tentant, *pars ingens.* Atque quidem sic legitur in Mss. Harl. Bodl. Jes. Sed in Ms. Harl. emendatum, *parat signa.* Brotier.—5 *Quam* omisere Ryckius et Gronovius.—6 Sic bene

NOTÆ

Neque enim horum verborum is sensus fuerit, ut cohors tantum *non aspernata* sit *concionantem* Pisonem, sed et illum audierit attente, ut sæpe turbidis rebus evenit. Nempe tum evenit, ut seditiosi intenti audiant concionantes libentius, spe res novas et magnas audiendi, spe scil. fortunæ mutandæ, et augendæ in posterum.

Certe sic quandoque contingit; at sæpius, turbatis semel rebus, et incitis animis, spernunt seditiosi principes ipsos concionantes: quod evenit Pertinaci bono principi, Lucullo, Germanico, Druso et aliis.

Ut turbidis rebus evenit] Si legis *evenit*, is sensus fuerit; Alii militum, speculatores, nempe, dilabuntur ex atrio in castra sua; ceteri non spernunt concionantem: sic *rebus turbidis evenit*, ut alii alia sectentur, scindaturque vulgus diversa in studia. Vel *rebus turbidis evenit*, ut plerique non aspernentur *concionantes;* nam 'si forte virum quem Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.' Arrectis avidisque auribus audiunt alloquentem quemcumque, non studio aut cura boni publici.

Sed si quis plura promiserit aut elargitus sit, huc inclinaturi, pro genio et libidine omnia ferunt, agunt, *per incuriam flagitii publici.*

Evenit] Lego, *erectior*, seu *attentior*, *magis et nonnullo adhuc consilio.* Ut rebus turbidis, *erectior* miles, *erectior* rumoribus. *Erectior*, quia pecunia utrimque solicitatur, quia tum a proceribus ipsis ambitur, agnoscitur, compellatur, salutatur, donatur. Quidni *erectior* tum miles, qui donare imperium potis est, vel auferre pro sua libidine?

[1] *Consilio*] *Nonnullo adhuc consilio;* et sic recte puto: quippe illa cohors dubitabat adhuc. Nam apud Suet. Oth. 6. Ne noctu asciscerent Othonem, 'obstitit respectus cohortis, quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione et Caius fuerat occisus et desertus Nero.'

Quin et hæc invidia refundi potuit in ceteros prætorianos, tanquam omnes principes suos desererent; itaque nolebant eandem cohortem excubare, cum scelus aggrederentur, ne priorum scelerum memoria invidiam augerent.

Et certe non erat hæc eadem cohors, qua excubante, occisus Caius et desertus Nero fuerat. Nam id dedita opera vitarant.

Attamen hæc etiam cohors, excubans apud Galbam, potuit vereri invidiam senatus populique Rom. et ipsius etiam principis electi seu eligendi. Nam talia hæc facinora ulcis-

creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius[m] ad electos[n] Illyrici exercitus, Vipsania[6] in por-

ad vexillarios Illyrici exercitus tendentes in porticu Vipsanii. *Imperatum*

Ms. Flor. et recentiores editiones. In Ms. Reg. et editione principe, *Vipsano.* Puteolanus, *Vipsanii;* [quod Ryckius servat, sed mallet *Vipsania.*] Brotier.

NOTÆ

citur, quisquis successit princeps.

Metuere potuit odium civium, sociorum, aliorum exercituum et omnium omnino mortalium, quibus proditores semper invisi.

Timendi etiam et dubitandi locus fuit, quia nondum satis gnari, quid in castris ageretur; an satis firma aut adulta conspiratio, an jam satis coaluissent Othoniani.

Et adhuc incertum fuit, quid Tribuni, quid Centuriones auderent pro Galba. Quid optimi et integri milites adversus paucos et quidem malos, et scelere Othonis corruptos.

Et certe *parant signa*, comitantur, deducunt principem pro more, nihilque certi ausi sunt statuere, aut agere, nisi cum equites prætorianos e castris in forum irrumpentes animadvertere: quod forte magis ignavia, quam meditato consilio factum, et tum vexillarius imaginem Galbæ deripuit soloque afflixit. Quod signum destituti imperatoris fuit.

Hactenus dubitarant, sive metu suo adacti, sive ne invidiam defectionis ipsi uni subirent.

Et, hoc casu, quia palatio exiit Galba, non tam prodere principem illa cohors videbatur, quam cedere fortioribus. Infra 40. ' Nec illos .... priores et futuri principes terruere, quominus facerent scelus; cujus ultor est, quisquis successit.'

Sicque eo metu, *nonnullo adhuc consilio*, et adhuc incerti quid agerent, quid statuerent, paraverant signa, stipabantque Galbam. Igitur totum hunc locum sic legam: *Ut turbidis rebus, erectior, forte magis et nonnullo adhuc consilio, parat signa, quod postea creditum est* factum fuisse, non consilio aliquo, aut quasi dubitarent, *sed insidiis et simulatione;* ut nempe sic facilius illicerent principem extra palatium, eumque interficerent: quod certe sic falso creditum est ex eventu, scil. seditionis.

Nonnullo adhuc consilio] Conjicio ex verbis Suet. Galb. 19. nondum fuisse omnino certos proditionis, cum parabant signa, ' Ibi (in foro) equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum, dimota paganorum turba, equos adegissent, viso procul eo, (Galba,) parumper restiterunt: deinde rursum incitati, desertum a suis contrucidarunt.'

Stetere equites, nempe ut inspicerent explorarentque habitum animumque cohortis comitantis Galbam, forte et aliorum, qui deducebant principem. Cumque vidissent imaginem Galbæ solo afflictam, et eo signo cohortem, quæ custodiebat, pronam in partes, tum rursus irrumpunt, desertumque Galbam obtruncant.

Consilio] Vertit Interpres Gall. Cohors parat signa, potius bono adhuc consilio et animo, cum nondum satis certi essent, quid agerent, quam dolo et insidiis, ut postea creditum est.

[m] *Missus et Celsus Marius*] Credo, quia notus iis et in Illyrico militaverat. Tac. lib. xv. ' Et legio decimaquinta, ducente Mario Celso, e Pan-

ticu[o] tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus,[p] ' ut Germanicos milites[q] e Liber-

Amulio Sereno, et Domitio Sabino primipilaribus, ut accirent Germanicas cohortes ex atrio Libertatis. *Classiarios milites suspectos habebat,* ut *infensos*

NOTÆ

nonia adjecta est.' Videtur ergo legatus fuisse ejus legionis. *Lipsius.*

Missus est] Intellige, quasi scripsisset, *simul missus Celsus,* &c. Sensus est: Simul parat signa cohors prætoria, simul et missus Celsus ad electos Illyrici.

[n] *Ad electos*] Electi illi ex exercitu Illyrico, vocari poterant etiam *vexillarii,* vel *vexillatio,* quia plura simul *vexilla* erant. Et illa vexilla delecta ex pluribus legionibus, et simul unum corpus militare componebant.

Selecti illi et separati a sua legione, retinebant nomen hujus suæ legionis.

Cum plura vexilla simul essent, et ex pluribus legionibus, *numeri* dici potuerunt, abstrahendo, an essent *cohortes, alæ, vexilla,* &c. legionarii, vel auxiliarii.

Dici etiam potuerunt *cohortes,* quia velut cohortes sub vexillo proprio seorsim merebant; attamen improprie, quia illi electi, non proprie *cohortes;* sed validiores interdum cohortibus erant, sub uno vel pluribus vexillis dispositi.

Et illi electi secum etiam rapiebant sua auxilia, suas alas, suum equitatum ad urgentia belli.

Et fere non fuit aliud discrimen inter hujusmodi *numeros,* seu vexilla, aut legiones, quam ex minori numero, et aquila, quæ non aderat.

Illi sic electi, quia expeditiores et celerius rapiebantur, quam ipsa legio, quæ sarcinis, machinis, et multitudine gravior.

[o] *Vipsania in porticu*] Nam miles extra ordinem in urbe, agere plerumque solitus in porticibus aut templis. Noster infra lib. II. ' Sed miles in porticibus aut delubris.' Ipsi prætoriani in palatii porticibus excubabant.

Isidor. lib. IX. ' Excubitores, quod excubias agunt. Sunt enim ex numero militum, et in porticibus excubant, propter regalem custodiam.' *Lipsius.*

[p] *Primipilaribus*] Præcipua fama belli *primipilares,* et magna auctoritate pollebant apud viros militares; et idcirco mittuntur ad Germanicos electos, ut læti et favorabiles in vulgus. Puto, primipilares illi *evocati* a principe erant et prætoriani, equestri nobilitate, aut certe equiti et fere tribunis pares.

[q] *Germanicos milites*] Ne de Germanis accipias; sed de electis seu vexillariis Germanicis, qui Romani milites: sic dicti, quia in Germania stipendia meruerant, aut quia in his partibus delecti, solum cœlumque atrox referebant. Eos, ut et Illyricianos acciverat Nero, ut Albanos, adversus quos bellum agitabat, eorum mole, et magnitudine corporis exterreret.

Ut Germanicos milites] Ibi altum silentium de electis Britannicis, nec dicit, qua parte Urbis tenderent, nisi forte simul cum Germanicis, et eorum nomine hic comprehendantur.

[r] *E Libertatis atrio arcesserent*] Atria, ut scribit Vitruvius, jannis erant proxima: nempe, genus ædificii ante ædes, continens mediam aream. Libertatem porro inprimis venerabantur Romani libertatis assertores.

Scribit Livius *Libertatis atrium* refectum et ampliatum fuisse Ælio Pæto et Cethego Censoribus.

tatis atrio arcesserent.'[7] [r] Legioni classicæ diffidebatur,[8] [s] infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in castra Prætorianorum Tribuni,[t] Cerius[9] Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, et necdum[10] adulta seditio, melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et

ob necem sociorum, quos primo statim ingressu interfecerat Galba. Etiam tribuni Cerius Severus, Subrius Dexter, et Pompeius Longinus se conferunt in vallum prætorianorum; exploraturi, *an recens adhuc, et nondum satis coalita discordia, sapientioribus consiliis placari sedarique posset. Milites minis aggressi* sunt *tribunos Subrium et Cerium, Longinum vi cohibent, armisque*

—7 Sic Ms. Jes. et recentiores editiones. Editio princeps, *accersirent*. Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *accerserent*, quod habent Gronovius et Ryckius: at hic *arcesserent* in marg.—8 Sic Ernestus e Ms. Guelf. in quo ita scriptum prima manu; postea *ur* erasum; communi errore Mss. et veterum editionum, quæ habent, *diffidebat*. Ms. Jes. *diffidebant*. Sed *n* censorio puncto notatum. *Brotier*. Ryckius et Gronovius *diffidebat*.—9 *Cetrius* Mss. Flor. Reg. Guelf. Corb. et editio princeps: quod servat Brotier. Puteolanus, ac deinde ceteri omnes, *Cerius*. At mox ipse Puteolanus habet, *Cetrium*. Mss. Harl. Bodl. Jes. *Cerrius*. Emendatum in Ms. Harl. *Cetrius*.—10 Ita Ms. Flor. Gronovius et recentiores. In Mss. Corb. Reg. et editione principe, *et nedum*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *et nondum*.—11 Budens. *Festum Celsum*.—

NOTÆ

Et Suetonius in Aug. 29. ab Asinio Pollione refectum postea fuisse memoriæ prodidit. *Lupanus*.

[s] *Legioni classicæ diffidebatur*] Videtur hæc legio habuisse aquilam et nomen veræ legionis, et illud decus accepisse a Galba, ut antea a Nerone: erat tamen adhuc infesta ob cædem commilitonum, et odii magis, quam beneficii memor.

Legioni classicæ diffidebatur] Et idcirco nullum ducem mittit ad classiarios Galba, velut aperte sibi infestos.

Aut forte, quia illi nondum in numeros legionis compositi, et proprie nondum habebant centuriones, tribunos, aut duces, qui adirent eos nomine principis.

Legioni classicæ] Est etiam quod hic turbat: nam si tot millia occisa sunt in introitu Galbæ, si septem millia tum trucidata sunt ex una legione, ut scribit Dio, si reliqui decimati, ubi illa legio classica, quæ suspectetur Galbæ, et quæ tantas vires addat Othoni?

Nisi forte postquam exemti vinculis sunt a Galba, suppleta est illa legio novo milite. Quod non puto factum, ut qui nondum certi essent militiæ legionariæ.

Vel forte non tam cæsa, seu interfecta illa septem millia, quam strata et fugata sunt, immisso equitatu a Galba. Vel forte affulgente spe nobilioris militiæ, quotidie novi affluebant classiarii.

[t] *Tribuni*] Qui haud dubie prætoriani, et tum forte in palatio erant apud principem. Nam unus ex more tribunus cum sua cohorte excubabat in aula.

Itaque isti tribuni pergere jubentur in castra, flexuri animos et placaturi, si nondum adulta prorsus esset seditio.

Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent[u] exarmantque; quia non ordine militiæ,[v] sed e Galbæ amicis, fidus Principi suo, et desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, Prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi Celsum[11] ingestis[12] pilis proturbant.[w] Germanica vexilla[x] diu nutavere; invalidis adhuc corporibus et placatis[y] animis, quod eos, a Nerone Alexandriam præ-

exuunt; quia non gradu militiæ promotus, sed Galbæ amicitia, quia *fidelis Imperatori suo,* ideoque *deficientibus magis suspectabatur. Miles classiarius nihil moratus prætorianis accedit. Cohortes Illyricianæ repellunt Celsum infensis hastis. Vexillarii Germanici diu cunctati sunt, infirmis adhuc corporibus, et lenitis animis; quod præcipua cura refoveret eos Galba, postquam a Nerone Alex-*

12 Sic Mss. Reg. Bud. Agr. editio princeps et Ernestus. Mss. Flor. et Corb. *incestis.* Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *infestis,* quod servant Ryckius et Gronovius, et recepere Bipont.

NOTÆ

[u] *Manibus coërcent*] Quidam explicant: Manibus post terga revinctis, illum retinent. Potius in eum manus injiciunt, eumque apprehensum exarmant, et veluti exauctorant, quia *non ordine militiæ*, &c.

Manibus] Manus injiciunt, vim faciunt. Sed hactenus, nec ultra quam ut coërceant, et exarment: nec id tamen sine dedecore. Nam sic videbatur Longinus exauctoratus, ut qui non ordine militiæ, sed sola gratia Galbæ fuisset promotus.

[v] *Quia non ordine militiæ*] Quia scilicet prætorianorum Tribunus factus non fuerat per ordinem et gradus militiæ, ut ceteri; sed Galbæ tantum amicitia et favore: ideoque ut illi fidus, ad Othonis partes disturbandas in castra venisse credebatur. *Pichena.*

Illum exarmant, quia *non ordine militiæ* promotus aut provectus, sed e Galbæ amicis, &c.

Non ordine militiæ] Non per gradus, ut debuit, non ex virtute spectata armis, aut emeritis stipendiis, sed sola gratia dominantis; ideoque invisus vulgo caligatorum.

[w] *Proturbant*] Vertit Clar. Harlæus; Prosternunt in terram, affligunt, pilis obruunt. Sed potius, Ejiciunt, propellunt, fugant: nam infra redit ad Galbam, 38. 'Jam Marius Celsus haud læta retulerat.' Et is inter duces Othonis, et factus consul ab ipso Othone, igitur non obrutus est. Infra de Trebellio 60. 'Auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, &c. ad Vitellium perfugerit;' id est, Pulsus, fusus fugatusque.

Proturbant] Exturbant Celsum aliunde bonum, veluti fidum et amicum Galbæ, quem oderant; quia ex fama severitatis et avaritiæ, odium in omnia castra sparsum, veluti contactu: supra 26. 'Infecit ea tabes legionum quoque, et auxiliorum motas jam mentes.'

[x] *Germanica vexilla*] Sic Suet. Galb. 20. 'Illud mirum admodum fuerit, neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum, et omnes qui accerserentur sprevisse nuntium, excepta Germanicorum vexillatione.'

[y] *Placatis*] Cur *placatis?* Nempe, placatus ille miles præ classiariis, præ

missos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura[z] Galba refovebat.

32. Universa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore, 'cædem Othonis et conjuratorum exitium'[1] poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis judicium[a] aut veritas: quippe

andriam præmissi essent, atque inde rursus longo maris itinere fessi in ægritudinem incidissent.

Jam populus omnis in regiam confluebat, promiscue cum servis, simul *et dissonis vocibus, flagitantium* necem Othonis et exilium conspiratorum, *quasi ludos aliquos postularent apud circum aut theatrum; neque illis constantia aut fides* erat:

1 In Mss. et veteribus editionibus, *exilium;* [sic Gronovius et Ryckius.] Acidalius recte monuit emendandum, *exitium:* quod Ernestus et recentiores merito recepere. Nam mox c. 37. Otho, milites alloquens, ait: 'Auditisne, ut pœna mea et supplicium vestrum simul postulentur?' *Brotier.*

NOTÆ

prætorianis, et etiam Illyricianis electis; hi nempe infensi Galbæ, tabe illa, quæ universim animos militum invaserat, quasi exitiabili contactu; ut rebus semel motis, Galba, Vinio, Lacone et aliis interioris gratiæ amicis, parum unicuique placentibus, et omnibus in res novas pronis hiantibusque. *Placati* Germanici, quia illos fovebat Galba: nec diu nutavere illi, quia *placatis animis*, sed quia adhuc *invalidis corporibus.* Nec, teste Suet. *dubitavere*, sed *errore viarum retardati* sunt. Hoc loco etiam in re et substantia conveniunt Sueton. et Tac. in aliqua circumstantia differunt, ut solent.

Placatis animis] De Germanicis vexillis, nec frustra id dictum. Nam et infesti esse, et irasci Galbæ potuerunt etiam Germani ob socios male habitos, quemadmodum et Classiarii. Suet. Galb. 12. 'Germanorum cohortem, a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multis experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam.' Tamen quia illos tum refovebat, gratitudinem exhibuere Germanici vexillarii. Ne erres: certe discrimen fuit inter illos *Germanicianos* milites et *Germanos* custodes corporis. Germaniciani legionarii et cives Romani fuerunt, sed in illis regionibus educti et delecti; et tali cœlo assueti, atque ideo feroces. At custodes corporis, delecti e Germania aut Batavia, veri et sinceri Germani, nec militiæ Rom. ascripti. Externi erant satellites: et id apud Cæsares, ut apud reges externos, invaluerat. Sic apud Gallos hodie Helvetii.

[z] *Impensiore cura*] Suet. ibidem 20. 'Hi ob recens meritum, quod se ægros et invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolavere; sed serius, itinere devio, per ignorantiam locorum retardati.'

[a] *Neque illis judicium*] Tacit. Hist. III. 'populi mobilem animum, et si se ducem (Flavius Sabinus) præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore,' quibus erga Vitellium nunc utebantur.

Eod. lib. 'Vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, (Vitellium,)

eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque Principem adulandi,[b] licentia acclamationum[c] et studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. T. Vinius, 'manendum intra domum,[d] opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos' censebat: 'daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium: scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate.'

ut qui eodem die contraria pari pervicacia flagitaturi essent: *sed insita consuetudine assentandi qualicumque dominanti, petulantia acclamationum, et inani favore. Interea Galbam retinebant duo consilia diversa. Titus Vinius sentiebat*, sustinendum intra penates, objicienda mancipia, muniendos aditus, non pergendum ad infestos: tribueret tempus, quo flecterentur improbi, *redirentque ad obsequium;* tribueret tempus meliorum consensui: crimina impetu gravescere, egregia cœpta spatio temporis coalescere. Demum pergendi ultro eandem postea copiam, si expediat; reditum *fore* penes alios, si male consultum esset.

NOTÆ

qua foverat viventem.' Juven. Sat. 10. 'Sed quid Turba Remi? Sequitur fortunam, ut semper, et odit Damnatos.' *Savilius.*

[b] *Quemcumque principem adulandi*] Phæd. 5. 'Demetrius, qui dictus est Phalereus, Athenas occupavit imperio improbo. Ut mos est vulgi, passim et certatim ruunt; Feliciter subclamant ipsi principes; Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum, Tacite gementes tristem fortunæ vicem.'

[c] *Licentia acclamationum*] Quarum formula, in senatu usurpari solita in gratiæ testimonium, exhibetur nobis in Rom. historia posteriorum temporum, ut apud Lampridium erga Alex. Severum, 'Auguste innocens, Dii te servent,' &c.

Apud Vulcatium Gallicanum erga Antoninum, 'Antonine Pie, Dii te servent; Antonine Clemens, Dii te servent,' &c.

Erga Divum Claudium, in Trebellio Pollione, 'Auguste Claudi, Dii te nobis præstent, (dictum sexagies,) Claudi Auguste,' &c.

In Flavio Vopisco erga Tacitum imperatorem, 'Tacite Auguste, Dii te servent; te diligimus, te principem facimus,' &c.

Aversa omnium studia sic significabantur, ut apud Lampridium, post Commodi mortem, 'hosti patriæ honores detrahantur; parricidæ honores detrahantur; parricida trahatur,' &c.

Populi acclamationes ad hanc formam plerumque fuisse, conjectu facile est. *Savilius.*

[d] *Manendum intra domum*] Sic Suet. Galb. 19. 'Haud multo post cognoscit teneri castra ab Othone: ac plerisque, ut eodem quamprimum pergeret, suadentibus, (posse enim auctoritate et præsentia prævalere,) nihil amplius quam continere se statuit: et legionariorum firmare præsidiis, qui multifariam diverseque tendebant.'

33. 'Festinandum' ceteris videbatur, 'antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc et segnitia terentium[e] tempus, imitari Principem discat. Non[1] expectandum, ut, compositis castris, forum invadat, et, prospectante Galba,[f] capitolium adeat: dum egregius Imperator,[g] cum fortibus amicis, janua ac limine tenus domum cludit,[2] obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium,[h] si consensus tantæ multitudinis, et, quæ plurimum valet, prima indignatio[3]

Alii censebant properandum *esse*, priusquam invalesceret infirma etiam tum conspiratio paucorum. Etiam Othonem exterritum iri, qui clam dilapsus, et ad inscios advectus, dubitatione nunc et inertia nectentium moras, se ferre Imperatorem discat. Haud operiendum, ut ordinatis castris, forum irrumpat, et prospiciente Galba, pergat in Capitolium: dum præclarus princeps, cum strenuis amicis, penates foribus ac vestibulo tenus occludit, obsidionem scilicet sustentaturus. Et egregium in mancipiis præsidium, si concordia tam numerosæ plebis *torpescit*, et primus iræ impetus, qui multum

1 Ita libri omnes. Tentat tamen Freinshemius, *an expectandum*. Jac. Gronovius, *num expectandum*.—2 Sic Ms. Reg. Lipsius et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *excludit*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *claudit*.—3 *Indignatio languescat* Brotier. et Ryckius habent, et Bipont. Ms. Flor. *indignatione languescat*. Inde volebat Jac. Gronovius, *indignatio elanguescat*, quod recepere Lall. et Dotteville. Ms. Corb. *languescit*.

NOTÆ

[e] *Terentium*] Nempe Galbæ, et amicorum illius, qui nectendo moras, darent tempus Othoni, quo principem agere discat, componat milites. Sicque paratus instructusque forum Capitoliumque irrumpat, dum dubitat, dum cunctatur Galba, et se domo cludit ac continet.

[f] *Et prospectante Galba*] Et vidente Galba, Capitolium adeat Otho, nempe auspicandi gratia, pro more principum, qui adoptati vel electi erant. Nam 'ab Jove principium.'

[g] *Egregius Imperator*] Id puto, quasi per ironiam dictum, quæ non tam cadat in Galbam, quam in Vinium, talis consilii auctorem; qui censebat, ut imperator in palatio remaneret, et in eundem sensum addit, janua 'domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus.' 'Et præclarum in servis auxilium.' Id quasi per irrisionem jactat. In Galbam etiam cadere potuit, si nempe se domo clauderet: quod certe non est *egregii imperatoris*, nisi per irrisionem.

[h] *Et præclarum in servis auxilium*] Sentiunt contra Vinium multi, *non expectandum*, donec obsideatur Galba in palatio, et nullum esse auxilium in servis, si semel languescit consensus tantæ multitudinis; si prima ea indignatio populi tepescit, quæ plurimum valet in istis occasionibus.

Intelligit eam multitudinem, quæ palatium circumstabat; quæ cædem Othonis, et conjuratorum exilium poscebat.

elanguescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, et ipsis honestum.' Repugnantem huic sententiæ Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio,[i] seu quia erat, seu quia irati ita volebant;[j] et facilius de odio creditur.[k] Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor:[l] mox, ut in magnis mendaciis,[m] interfuisse se quidam et vidisse, affirmabant, cre-

pollet, vanescat. Igitur haud tuta, quæ inhonesta *sunt:* vel si perire oportet, obviam eundum periculo. Hoc magis odiosum in Othonem, et ipsis decorum. *Cum huic consilio Vinius resisteret,* eum *Laco minis incessit, impellente Icelo, privatæ offensionis pervicacia, in perniciem publicam.*

Nec ultra moratus Galba honestiora monentibus assensit. Piso tamen præmissus in munimenta, ut adolescens magno decore, nova gratia, et infestus T. Vinio, seu quia erat, seu quia infensi sic cupiebant; et libentius de invidia creditur. Vix dum exierat Piso, cum incertus primum, et ambiguus crebrescit *rumor, interfectum Othonem in castris; dein, ut in atrocibus mendaciis, nonnulli asseverabant, se*

NOTÆ

[i] *Vinio*] Quia Vinius amicus Othoni, et quem fovere occulte etiam tum putabatur: forte et odio Laconis, qui eligendi Pisonis consilium dederat Galbæ.

[j] *Irati ita volebant*] Nempe Laco et Icelus, qui præcipui arbitri rerum apud Galbam.

[k] *Facilius de odio creditur*] Quia oderant Vinium, volebant etiam et odio haberi a Cæsare. Idcirco facilius de odio credebant, quia id maxime cupiebant.

De odio] Ne sumas, quasi facilius crederetur de odio Pisonis in Vinium. Intellige id dictum universim et indistincte, de quocumque: nempe, *de odio facilius creditur,* abstrahendo. Nam propositio Taciti hæc generalis; et sic sententia seu mens auctoris acrior est.

De odio] Sic l. vi. 44. 'Sensit vetus regnandi, falsos in amore, odia non fingere:' de odio in regni æmulum facile credidit Artabanus Rex regum.

Nam facile fingitur amor, difficile tegitur odium. Facile dissimulant falluntque purpurati *in amore,* non item *in odio.*

[l] *Incertus rumor*] Sic Suet. Galb. 19. 'Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant; paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes: ceteros gratulabundos et in omne obsequium paratos.'

[m] *Magnis mendaciis*] Sic in turba reperiuntur homines tam perditæ audaciæ, ut magna mendacia affirment impudenter, sive ut augeant metum motumque, sive quia largitionem,

dula Fama inter gaudentes et incuriosos.[1] [n] Multi arbitrabantur, compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam læta falso vulgaverint.[2]

35. Tum vero non populus tantum[o] et imperita plebs in plausus et immodica studia, sed Equitum plerique ac Senatorum, posito metu incauti, refractis palatii[p] foribus, ruere intus,[1] ac se Galbæ ostentare, præreptam sibi ultionem querentes.[2] Ignavissimus quisque et, ut res docuit, in

affuisse et cædem *spectasse, prona facilique ad credendum fama inter lætantes et incautos. Plurimi rebantur fictum* hunc *rumorem latiusque sparsum, passim se inserentibus jam Othonianis, qui fausta falsaque sparserant in vulgus ad extrahendum Galbam.*

Tum vero non multitudo solum et rudis plebecula effusa *in acclamationes et nimium favorem, sed etiam plurimi equites ac senatores, omissa formidine incuriosi, revulsis regiæ valvis prorumpere intus, et se Galbæ ambitiose exhibere, expostulantes, ademtam sibi vindictam. Inertissimus quisque, et, ut reipsa compertum est, in*

1 Ms. Corb. *et curiosos.*—2 Ita libri omnes, præter Beroaldum, qui edidit, *vulgaverant.*

1 Optima distinctio. Frustra tentant Acidalius ac Ryckius, *ruere, intus ac se, &c.* Brotier. Interpunctio vulgata est a Puteol.—2 Hæc conjungit Heinsius. Conjuncta quoque habet editio princeps, ut et Mss. Harl. Jes. Guelf. Non male distinxit Puteolanus, quem omnes sunt secuti. *Idem.*

NOTÆ

pretium, aut prædam sperant; sive quia sola turbandi voluptas pro pretio est, aut certe sola magnitudo impudentiæ et infamiæ pro summa voluptate est.

Magnis] Non *magna* præcise illa *mendacia*, quia affirmabant præter verum, se interfuisse cædi, et vidisse; sed quia magna illa res et manifesta erat, in qua mentiebantur.

Magnum id mendacium, quia impudentissimum, et potuit facile convinci eo ipso momento per mille testes. Forte etiam atrox, quia in re, et de re atroci.

In magnis mendaciis fere existit aliquis, qui se talium auctorem et assertorem jactare velit, vel vanitate, vel impudentia, vel spe præmii, vel aliquo simili affectu.

[n] *Incuriosos*] Non anxios, aut sedulo satis inquirentes, ut tum necesse fuit in re tanti momenti. Non longius scrutantes, an vera vel falsa essent, quæ rumor in vulgus spargeret.

[o] *Non populus tantum*] Frequens Tacito est, ut unum et idem verbum ad plura referat, ut ibi *ruere.* Populus enim hic ruit in plausus, et immodica studia: et equites plerique ac senatores ruunt etiam in palatium intus ad Galbam.

Plebs proprie effunditur in plausus; proceres vero in obsequium et assentationem. Nec video cur Acidalio displiceat, *ruere intus.*

[p] *Palatii*] Vide notas c. 17.

periculo non ausurus, nimii[3] verbis, linguæ feroces:[4] nemo scire, et omnes affirmare;[q] donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumto thorace,[r] Galba, irruenti[s] turbæ,[5] neque ætate, neque corpore sistens,[6] sella levaretur. Obvius in palatio Julius Atticus, speculator, cruentum gladium[t] ostentans, 'occisum a se Othonem,'[u] exclamavit:[7] et

discrimine non ausurus, sermone immodici, lingua promti: nullus viderat, et omnes asseverabant; donec Galba coactus ignorantia veri, et male opinantium consensu, loricam induit, et sellæ imponitur, incurrenti multitudini, neque senecta, neque infirmitate corporis obsistens. Occurrens ad regiam Julius Atticus e speculatoribus, et imbutum cruore mucronem ostendens, interfectum a se Othonem *vociferatus*

3 Mss. Guelf. et Reg. *nimiis*.—4 Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. *ferocis*.—5 In Ms. Bud. quem secutus est Rhenanus, *irruente turba*.—6 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *irruenti turbæ .... insistens*. Unde Faërno, Lipsio, aliisque non immerito placet, *resistens*. Brotier. Rhenanum male cepit Lipsius. Bud. ita habet *irruenti turbe neque corpore sistens*, omissis *neque ætate*. Inde Rhen. conjicit legendum *irruente turba;* in textu tamen vulgatum servat. Mox *se sistens* Bip. mallent. *Oberlin*.—7 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. editiones veteres et recentiores. Beroaldus, *clamavit*.

NOTÆ

[q] *Omnes affirmare*] Suet. Galb. 19. 'Paucis temere affirmantibus transactum negotium,' &c.

[r] *Sumto thorace*] Quasi duntaxat statuisset, ut narrat Plutarchus, 'populo se exhibere et sacrificiis placare Deos vindices,' nequaquam de morte Othonis dubius. Sed longe aliud agi expertus est. *Savilius*.

Repugnare videtur Suet. Galb. 19. 'Loricam tamen induit linteam; quanquam haud dissimulans, parum adversus tot mucrones profuturam.'

Sumto thorace] Suet. 19. 'Loricam tamen induit linteam, &c. Sed extractus rumoribus falsis quos conspirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes ceteros gratulabundos, et in omne obsequium paratos.'

[s] *Irruenti turbæ*] Legam: *irruenti turbæ, neque ætate, neque corpore resistens*, hac mente: Galbam et ætate et corpore invalidum, non sustinuisse effuse irruentem et gratulantem turbam. *Lipsius*.

[t] *Cruentum gladium*] Plut. Galba: 'Paulo post Julius Atticus prætorianorum non postremus, visus est stricto gladio accurrere, interfectum a se Cæsaris hostem vociferans, ac per obstantes ad ipsum Galbam se proripuit, gladium ei cruentum demonstrans; cumque eum intuitus Galba, dixisset, Et quis tibi imperavit? Fides, respondit, et sacramentum, quo me obligavi.'

Quod mendacium facile argui potuit; non enim venisset unus. Multi ad præmium simul advolassent, quasi juvissent facinus, aut fecissent. Sed non id tempus convincendi aut puniendi militis. Potius dissimulandum fuit.

[u] *Occisum a se Othonem*] Suet. Galb.

Galba, 'Commilito,' inquit, 'quis jussit?' insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes: tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbæ statua[v] fuerat, medium inter signa[w] Othonem vexillis circumdarent. Nec Tribunis aut

est: cui Galba, Commilito, *ait,* quis id tibi imperavit? sicque *egregio ac præstanti animo ad comprimendam militum audaciam, minitantibus impavidus, in adulantes infractus.*

Jamque in castris non amplius *ambigui militum animi; tantusque favor* erat, *ut non contenti conferta turba et personis suis,* statuerent Othonem *in tribunali, in quo paulo prius erat aureum Galbæ simulacrum, positumque inter vexilla Othonem signis ambirent. Nec tribunis aut centurionibus facultas accedendi: præterea*

NOTÆ

19. 'His ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam occisum a se Othonem glorianti, Quo auctore, respondit; atque in forum usque processit.'

[v] *Aurea Galbæ statua*] Sic l. xv. 'Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis sustinebat.' Et sic apparet eum morem fuisse receptum in castris. *Lipsius.*

[w] *Medium inter signa*] Id est, medium inter milites subsignanos. *Savilius.* Non alii inter conjuratos, nisi prætoriani, qui *subsignani,* et flos legionariorum erant. Ceteri mox statim aggregati sunt.

Inter signa] Non tantum inter milites Otho, non tantum illorum corporibus et armis stipatus, sed etiam in eodem loco et suggestu, quo locari solebat imago principis aurea, constitutus est, et circumdatus signis et vexillis; scilicet, inter ipsa vexilla cohortium prætorianarum, et ipsas Deorum Divorumque imagines, quasi res sacra, augusta, ut quem inviolatum tueri destinaverant.

Certe Tacitus clare, *inter signa Othonem vexillis circumdarent.* Et aderat legio classica quæ habuit aquilam, et vexilla sua. Ibi et prætoriani, qui sua signa, sua vexilla etiam habuere.

Sed, puto, non recepta intra ipsa castra prætoriana legio, sed tamen aderat in armis, haud dubie in campo, qui castris illis præjacebat. Ut vilis illa legio, non aquilam aut signa sua statim principi novo circumdedit.

Solæ cohortes prætorianæ id sibi decus assumsere, ut et electionem imperatoris. Et forte nondum aquilam habuit ea legio, sed honorem adhuc nomenque legionis expetebat, et quod ei concedere statim noluerat Galba, nunc concessit Otho.

Inter signa] Non tantum medium inter subsignanos milites, sed etiam medium inter signa et aquilas. Hinc statim addit Tacitus, *vexillis circumdarent:* et fuit eodem loco et sella Otho, qua antea aurea Galbæ statua.

At illa statua fuit media inter signa et aquilas; et in eadem sede fuit statua, qua ipse princeps, si adesset, et præsens militem alloqueretur apud principia.

Centurionibus adeundi locus: gregarius miles caveri[1] insuper[x] præpositos[y] jubebat. Strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tanquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque affluentium militum aspexerant, prensare[z] manibus,[2] com-

plebeius miles suspectari præfectos monebat. Personare cuncta vocibus turbulentis, et admonitione mutua; non velut apud multitudinem aut vulgus, per vagos diversosque inerti assentatione clamores, sed ut quemlibet accurrentium militum animadver-

1 Muretus malebat, *cavere.*—2 Mss. Flor. Reg. Corb. et editio princeps,

NOTÆ

[x] *Insuper*] Sensus est: Non modo miles adire principem, tribunos, et centuriones vetabat, sed insuper *præpositos* quoscumque caveri jubebat. Forte quia classiarii jam adjuncti, seu legionarii, et hi præter tribunos centurionesque habuere legatum, præfectum castrorum, et alios munere ac dignitate præpollentes; quos omnes hic gregarius miles caveri jubet.

Nempe cum classiariis libertatem seu militiam concessit Galba, (si vere concessit,) tum et ipsis *præpositos* apposuit, qui sibi grati amicique, et vicem referre possent. Qui scirent *cujus sponte* aut favore evecti fuerant.

Vel intelligendi hic tantum *præpositi* prætorianorum in genere, nempe vel ipsi præfecti prætorio, tribuni, centuriones, optiones, tesserarii, quos seditiosus miles exhorret.

[y] *Præpositos*] An *præfectos* prætorii? non illos sic vocat Tacitus. Præterea unus erat Laco præfectus, qui tum clausus intra palatium. Nisi forte intelligat *præpositos* a Galba, sive tribunos, sive centuriones, ut supra; 'tribunorum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longinum, &c. quia fidus principi suo, et desciscentibus suspectior.'

Forte intelligendi quicumque *præpositi*, seu quisquis imperaret, et gregario militi præemineret.

Mallem legi, *caveri nuper præpositos jubebat*, a Galba nempe: et certe distinguunt hic inter veteres tribunos, et Longinum promotum a Galba nuper. Aliis parcunt, et Longinum exarmant.

Non erant alii *præpositi* cohortibus prætorianis præter præfectos prætorii, tribunos, et centuriones: nisi forte ibi intelligant de legatis et aliis præpositis legionis classicæ, qui statim se prætorianis adjunxerunt.

Non tam propere *electi* Illyrici adjuncti, qui alibi tendebant. Suet. in Galba 12. 'De eo fama sævitiæ . . . . quod et præpositos procuratoresque supplicio capitis affecisset,' &c. Ibi per *præpositos* intelligit Suet. *præfectos civitatum*, et provinciarum.

Forte Tacitus hoc loco intelligat, non modo præfectum præt. sed et præfectum urbis, et præfectum vigilium, qui in urbe præpollebant. Certe *præpositos* vocat Suet. præfectos prætorii diserte.

[z] *Prensare manibus*] Mihi a militari more alienum non videtur, ut exultantes lætitia milites, eam armorum etiam complexu inter se significent, ut sit *complecti armis*, quasi complecti armatos. *Pichena.*

Prensare manibus] Hæc militaris

plecti[3] armis,[4a] collocare juxta, præire sacramentum,[b] modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula,[c] et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa classicorum[5] legio sacramentum ejus accepit; fidens viribus, et, quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo[n] castrorum ita cœpit:

***terant**, **ambire manibus**, **prensare armis**, **prope se statuere**, **præcedere jusjurandum**, **commendare nunc principem militibus**, **nunc principi milites**. **Intentus** et ipse **Otho**, **dextras exhibere**, **venerari vulgus**, **a facie jactare manus**, **et cuncta serviliter** agere **pro imperio** habendo. **Postquam tota classicorum legio in verba ejus adacta est**, jam **fidens copiis ac robore**, **et quos hactenus sigillatim incitaverat**, **adhortandos in commune ratus**, **pro munimentis castrorum sic orsus est**.*

pressare. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *prehensare*. Vera ac genuina Taciti scriptura, ut recte observant Gronovius et Ernestus, *prensare*. Brotier. Gronovius autem in sua Editione scribit *prehensare*.—3 *Amplecti* Lipsius mallet. —4 Emendabat Muretus, *arctius*. Sed optime, *armis*. Eos enim, militari more, *admotos pectori*, scuto armisque tectos amplexabantur. Sic Virgilius, Æneid. XII. 433. 'Ascanium fusis circum complectitur armis.' *Brotier*.—5 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl.

NOTÆ

salutatio fuit, et affusi sunt cum gladiis et scutis; atque iis amplexi socios. Si quid mutandum, vellem *amplecti armis*. Lipsius.

Intelligo, ut se invicem simul et arma complecterentur. Ita ut prensarent manus, et se mutuo cum armis complecterentur, velut armis etiam abblandirentur: ita ut socios et arma, seu socios simul cum armis amplecterentur.

Forte errat hic Lipsius de scutis; nondum ea ex armamentario sumserant: quod mox statim jussit Otho.

[a] *Armis*] Non potest armatus armatum militem complecti, quin simul cum suis armis, etiam arma commilitonis complectatur; ita ut se mutuo complecti videantur arma, quemadmodum et homines; ita ut galea galeæ, lancea lanceæ, ceteraque ejusmodi, mutuo complexu sibi invicem adhærere videantur.

Hic videtur commilito, animosior pro partibus, complecti socium una cum armis, ut, nempe, sic flectat, eumque velut obtestetur per arma, quibus nihil majus aut sanctius militi, ut in partes transvolet. Hæc fere mutua, sed tamen unus incipit prensare et complecti.

[b] *Præire sacramentum*] Ut sic affluentes commilitones in idem traherent, suo exemplo.

[c] *Jacere oscula*] Xiphilin. 'Oscula vero singulis per digitos mittebat.' *Savilius.*

Jacere oscula] Hoc vocat Satyricus; 'a facie jactare manus:' quo adulatoris gestus describitur, manuum jactatione, et motu ac gesticulatione abblandientis, et prope histrionico more gestum agentis. In eo autem imitatus est Græcos, qui χειρονομεῖν hoc etiam dicebant. Philo: 'Postquam manus moverant, exiliebant ipsi gaudio, et omnium Deorum appellationes ipsi multo cum plausu attribuebant.'

[n] *Pro vallo*] Id est, Ante ipsa *castra*, non apud *principia*, ut mos fuit:

37. 'Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare[1] sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante.[2] Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur, Imperatorem Populi Rom. in castris, an hostem[d] habeatis. Auditisne, ut pœna mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos,[e] neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cujus lenitatis[3] est Galba, jam fortasse promisit:[f] ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum[4][g] trucidaverit.[5] Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, et hanc solam Galbæ victoriam, cum, in oculis urbis, decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspi-

Quis ad vos venerim, commilitones, statuere nequeo; quia nec privatum me appellare ausim, Imperator a vobis salutatus; nec Imperatorem, alio dominante. Etiam quomodo vos appellem, in dubio manebit, dum incertum erit, *an vos* habeatis principem Reip. Rom. in castris, an inimicum. Num auditis, ut pariter flagitentur exitium meum et vestra pœna? adeo compertum est, neque interire nos, neque incolumes esse, nisi simul, posse. Et adeo mobilis *ingenii* Galba est, *ut* jam forte *id* pollicitus sit: quippe qui, nemine postulante, interfecerit tantam multitudinem innoxiorum militum. Horrescit animus, quoties *ipse* memini exitiabilis ingressus, et hoc unum Galbæ tropæum *fuisse*, cum in conspectu civitatis, decimum quemque hominum se dedentium, fuste necari præciperet, *et* quos orantes in fidem receperat. Hoc *ferali* omine cum civitatem

Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *classiariorum*, [quos Ryckius sequitur.] Inde patet inanem esse Pichenæ et eruditi Fabretti, 'de Columna Trajani,' c. III. p. 84. observationem, milites istos *classiarios* appellari, non vero *classicos*, quia ex ea legione erant, *quam e classe Nero conscripserat*, non autem legio Classica. *Idem.*

1 Sic Mss. veteres ac recentiores editiones. Rhenanus, *vocari*.—2 Budens. *imperitante*.—3 Sic bene Mss. Flor. Bodl. Harl. Jes. Agr. Guelf. Ryckius et recentiores. In Ms. Reg. et veteribus editionibus, *levitatis*. Acutius dictum, *lenitatis*, et ad sequentia magis accommodatum. *Brotier.*—4 Ita Ms. Corb. editio princeps et Pichena. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *innocentissimorum civium*. At hic de militibus agitur. Sic supra c. 6. 'trucidatis tot millibus inermium militum.' *Idem.*—5 Flor. et Ryckii Cod. *truci-*

NOTÆ

nempe sic puto, ut pluribus audiretur Otho; nam non modo prætoriani hic aderant, sed etiam classiarii, et electi Illyricarum legionum huc advolabant, rerum novarum avidis ingeniis militaribus. Hi omnes Galbæ infesti.

[d] *An hostem*] Dum dubitabitur, an imperatorem populi Rom. habeatis in castris, an hostem populi Rom. seu Reip.

[e] *Neque perire nos*] Lucan. 'Quos scelus inquinat, æquat.'

[f] *Promisit*] Nempe libertis et amicis, seu pædagogis.

[g] *Tot millia innocentissimorum mili-*

ciis urbem ingressus, quam gloriam ad Principatum attulit, nisi occisi Obultronii[h] Sabini[6] et Cornelii[7] Marcelli[i] in Hispania, Betui[8] Chilonis[j] in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt, nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata et correcta? Nam, quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro sævitia, parcimoniam pro avaritia,[k] supplicia et contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem a Neronis fine[l]

introierit, quale decus attulit ad imperium, nisi interfecti Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Vettii Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in itinere, Turpiliani in civitate, Nymphidii in munimentis? Quæ usquam regio, quinam exercitus sunt, nisi fœdati sanguine et polluti? vel, ut ipse gloriatur, puniti et purgati? Nam quæ alii crimina, ille correctiones appellat: dum fictis vocabulis, disciplinam pro immanitate, frugalitatem pro avaritia, pœnas et ignominiam vestram, priscam severitatem vocat. Septem *solummodo* menses a Neronis exitu *elapsi* sunt, et

dav. milit.—6 De quo jam supra Annal. XIII. 28. Corrupte Ms. Corb. *Abultroniis Abini.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *Obultronii Albini.* Brotier.—7 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolano omissum, *Cornelii.* Cornelius Marcellus jam memoratus est supra Annal. XVI. 8. *Brotier.*—8 Sic bene Mss. Flor. Corb. Bodl. In Ms. Reg. et editione principe, *Bethui Chilonis.* Corrupte Puteolanus, *Bervichilonis.* Perperam Rhenanus emendavit, *Vettii Chilonis.* In Inscriptione vetere apud Gruterum, C. BETVO. C. F. TRO CILONI. MINVCIANO VALENTI. &c. *Idem.*—

NOTÆ

tum] Sic melius Flor. vulgo, *civium.* Sic supra: 'Introitus in urbem, trucidatis tot millibus inermium militum;' ac deinde, 'legioni classicæ diffidebatur; infestæ ob cædem commilitionum, quos primo statim introitu trucidaverat' Galba. *Pichen.*

Nempe septem millia trucidaverat, teste Dione.

[h] *Obultronii*] Ille forte est, de quo Tac. Ann. l. XIII. 'Helvidius Priscus adversus Obultronium Sabinum, ærarii quæstorem, proprias contentiones exercuit.'

[i] *Marcelli*] De quo Tac. XVI. 8. 'Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius Senatores:' ubi de Cassio et Cassii uxore incesti accusata cum fratris filio.

[j] *Betui Chilonis*] Reperias etiam apud Gruter. inscription. p. 47. Num. 10. 'Quæ munera Cilo aris urbanus dedicat ipse sacris.' Et notavit de illo Lipsius ad Tacitum XII. 21. *Freinshemius.*

[k] *Parcimoniam pro avaritia*] Sic Quintil. 8. 'Hoc autem adeo verum est, ut, cum in hac maxime parte, sint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponant.'

[l] *Septem a Neronis fine*] Sic infra II. 95. 'Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus, Polycletos, Patrobios, et vetera odiorum nomina æquabat.'

menses sunt, et jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti et Vatinii et Elii[9] paraverunt.[m] Minore avaritia ac[10]

jam plura furatus est Icelus, quam quod Polycleti, et Vatinii, et Elii rapuerunt. Minore cupiditate et audacia debacchatus esset T. Vinius, si ipse

9 *Et Helii et Haloti* a Brotiero scribitur.—Helius jam memoratus supra Annal. XIII. 1. Haloti quoque facta mentio Annal. XII. 66. et apud Suetonium in Galba. XII. Locum hunc optime restituit Ryckius. Corrupte antea, *et Egi et alii;* aliudve pejus. *Brotier.* Ryckius et Gronovius nostram lectionem habent: ille autem hanc notulam adjunxit: Flor. *Polycliti et Vatinii et ægi alii perierunt.* Meus: *Polycliti et Vatinii et Egii et alii qui perierunt.* Edd. pleræque ante Pichenam: *quam quod Polycleti et Vatini et Egii et alii paraverunt.* Hic conjecturam Lipsii repræsentavit. Sed vix verisimile vocabula, *et alii,* vel, *et alii qui,* ex prava repetitione præcedentium nata in omnibus libris. Unde aliud quid sub his latere existimo. Forte: *quam quod Polycleti, et Vatinii, et Helii, et Haloti, paraverunt.* De *Helio* vide ad XIII. 1. *Haloti* mentio XII. 66. De hujus potentia colligere possumus ex Suetonio Galb. c. 15. 'Quinetiam populo Romano deposcente supplicium Haloti et Tigellini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes præstitit, atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit.' *Ryckius.*—10 Ita Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *aut licentia.*

NOTÆ

[m] *Quam quod Polycleti et Vatinii et Elii paraverunt*] Erat hic, *Vatinii et Egii, et alii parav.* sed quo quis indefinitum illud, *et alii,* produxerit? anne plus omnibus qui ante eum unquam fuerunt unus Icelus paravit?

Ad hæc illud, *et Egii,* quibus poterit accommodari? Quis *Egios* in aula Neroniana vidit, legit, scripsit?

Ego invenio apud auctores, Neronem habuisse libertos, dominationis suæ non fautores, sed magistros atque rectores; quibus summam rerum publicarum privatarumque permiserat.

At de iis Dio Cassius scripsit: 'Polycletum Neronis libertum in urbe, cum Elio expilasse et diripuisse omnia quæ occurrerent.'

Rursus idem: 'Eodem tempore imperium populi Rom. duobus imperatoribus serviebat, Neroni et Elio,' &c.

Super hos erat Vatinius intima Neronis familiaritate, in audaciam facinorum evectus; illi vero propterea maxime gratus, quod semper diceret; 'Odi te, Cæsar, quod Senator es.'

Itaque tres ii, quod iniquissimi principis familiares essent, nacti amplam occasionem diripiendi, modum finemve nullum tenebant: adeo ut se magnum quiddam dicere putaverit Otho, cum ait: *Jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, &c.*

Sane *Icelus*, prænomine *Caius*, cognomine *Martianus,* de servo libertus illi factus, jam summæ equestris gradus candidatus, Galbam magna ex parte regebat, et vulgo *Pædagogus* vocabatur. *Vertranius.*

Unus fuit e tribus pædagogis libertus ille, et gratiam auctoritatemque partiebatur cum Vinio et Lacone.

Elius, quem Nero, cum Achaiam peteret, sibi vicarium Romæ subsistere jusserat, cum auctoritate quanta poterat maxima, adjuncto ei Polycleto; qui ambo, ut Xiphilinus notat, 'rapinas exercuerunt quantas poterant maximas.' *Savilius.*

Polycleti] Polycletus, Elius, Locusta venefica, Patrobius, et Petinus in

licentia[n] grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subjectos[o] nos habuit, tanquam suos, et viles, ut alienos. Una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur, et quotidie exprobratur.[p]

principatum habuisset; nunc et mancipatos nos habuit ut suos, et sprevit, ut extraneos. Unius illius familiæ opes sufficiunt largitioni ac pecuniæ, quæ vobis nunquam tribuitur, et semper objectatur.

NOTÆ

vinculis per urbem tracti, et publice necati sunt, jussu Galbæ.

De Vatinio non reperi, quo casu perierit. Nec indignum etiam tale portentum laqueo et carnifice, nisi forte se auro multo redemerit, ut Halotus, Tigellinus, et alii, qui inter præcipua flagitia aulæ Claudianæ ac Neronianæ.

Vatinii et Elii] In vulgatis libris et *Egii*. Egius mihi inter potentiores libertos irrepertus. At Dioni scribitur: Ἥλιος, *Elius*, qui magnus apud Neronem, quique abeunte eo in Græciam cantillatum, præfectus mansit urbi Romæ.

Est is ipse, de quo Tac. l. XIII. 'P. Celer Eques Rom. et Elius libertus rei familiari principis in Asia impositi.'

Quod sequitur, *et alii*, videndum ne superfluat, natumque sit ex hæsitantia librarii, et affinitate vocis prioris. *Lipsius*.

Vatinii] Sic Tac. Ann. v. 34. 'Apud Beneventum interim consedit: ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus, primo in contumelias assumtus, dein optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi, etiam malos præemineret.'

Et Vatinii] Dubito, num sit ille idem qui Plutarcho *Petinus* vocatur.

Elii] Sic Suet. Ner. 23. 'Olympiæ quoque præter consuetudinem Musicum agona commisit. Ac ne quid circa hæc occupatum avocaret detineretve, cum præsentia ejus urbicas res egere a liberto Elio admoneretur, rescripsit his verbis: Quamvis nunc tuum consilium sit et votum, celeriter reverti me, tamen suadere et optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.'

Et Elii] Legendum *et Elii*, vel *et alii*, sed potius est ut scripserit Tac. *et Elii*.

[n] *Avaritia ac licentia*] Imperabat Galba; et tamen Vinius, favore et obtentu senis, impudentius grassabatur quam si ipse remp. administrasset.

[o] *Nunc et subjectos*] Nos obsequentes habuit et inservientes, tanquam suos; id est, quasi ipse imperaret, scil. ob flagrantem gratiam, qua in animo principis præpollebat. *Et viles ut alienos*, id est, spretos ac male vexatos, et tanquam sibi extraneos, quia Galba imperabat, et ipse prædabatur. Cura ad Galbam, ad Vinium præmia et opes pertinebant.

[p] *Exprobratur*] Puto, quia a Nymphidio promissum erat, et qui sic corruperat prætorianos, ut a principe Nerone desciscerent: qua eadem spe largitionis et donativi usus erat idem Nymphidius, ut ipse invaderet imperium, militesque concitaret adversus Galbam.

Exprobratur, ut necessitate expressum, *exprobratur*, cum sæpe differtur,

38. 'Ac, ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, accersit[r] ab exilio, quem tristitia[q] et avaritia sui simillimum judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam Deos infaustam adoptionem aversantes.[2] Idem Senatus, idem Populi Rom. animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum[s] arma nobiscum sunt. Nec una[3] cohors togata[t] defendit nunc Galbam, sed detinet.

Et, ne qua saltem spes relinqueretur in hærede Imperii, evocat ab exilio, quem severitate et avaritia suis moribus maxime congruere existimabat. Spectastis, o socii, *suborta* ingenti procella, etiam Deos improsperam *illam* adoptionem exhorrentes. Idem affectus est patrum, idem populi Rom. *votum*. Vestra fortitudo expectatur, penes quos *est* vis omnis egregii consilii, et sine quibus *cuncta*, quamvis honesta, irrita sunt. Non vos hortor ad arma, aut ad discrimen: omnium exercituum castra a nobis stant. Nec una cohors inermis

1 *Arcessit* Gronovius et Ryckius: at hic *accersit* in margine.—2 Sic bene Ms. Agr. Muretus et Pichena. Sic supra Tacitus Annal. I. 28. 'Sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari Deos lamentantur;' et infra Hist. III. 25. 'parricidam aversarentur.' Mss. et libri ferme omnes editi, *adversantes:* [et sic Ryckius et Gronovius.] *Brotier.*—3 Mallet Ernestus, *nec illa cohors.*

NOTÆ

nunquam datur. *Exprobratur illud*, veluti disciplinæ veteris corruptæ auctoramentum et exemplum pessimum; qua, scil. disciplina, donativis *non emitur miles, sed legitur.*

q *Tristitia*] Intelligitur acerbitas animi, austeritas, morum, aut certe severitas quæ prope ad sævitiam accederet.

r *Adversantes*] Sic supra cap. 18. 'Quartum Idus Januarias fœdum imbribus diem tonitrua et fulgura et cœlestes minæ ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam,' &c.

s *Militum*] Præcipue intelligit eos qui tum Romæ tendebant; nondum enim certus fuit, an ceteri exercitus electionem comprobarent; sed ingens *prætextus* in Urbe, senatu, prætorianis, electisque legionum, qui tum in urbe degebant. Aut sic forte indistincte Otho et oratorie, ut pelliciat ultro deliniatque prætorianos, ostentato consensu omnium exercituum.

t *Nec una cohors togata*] Quare *togata?* et satisne ea vox sana? Sana; appellat enim ita, velut elevans et infirmans, quia moris fuit, ut illa cohors, quæ more militiæ excubabat, id ipsum faceret sine armis, gladiis tantum lanceisque contenta.

Itaque et *togis* induti erant, non *sagis*. Modestiæ causa institutum id videtur; et ne Mars palam habitare videretur in sua urbe.

Huc spectat quod infra legis: apertum armamentarium in castris fuisse, rapta arma. Quorum scilicet armorum non iis vulgo jus aut usus, nisi tribunis aut præfecto permittente.

Ideo in Martiali de Fusco præfecto

Cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit,[u] hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.[v] Nullus cunctationi[4] locus est in eo consilio,[w] quod non potest lau-

tuetur nunc Galbam, sed cohibet. Cum vos *ipsa* spectaverit, cum imperium meum acceperit, hæc una erit contentio, quis amplius de me bene mereri conetur. Nullus dubitationi locus est in eo cœpto, quod non potest celebrari, nisi

4 *cunctationis* Flor. et Ryckii Cod.

NOTÆ

prætorii: 'Ille sacri lateris custos, Martisque togati: Credita cui summi castra fuere ducis.' Vocat ecce, *togati Martis* custodem, ab hoc habitu.

Atque adeo in ipsa Italia tota, milites togatos esse voluit M. Antoninus; de quo Capitolinus: 'Per Brundisium veniens in Italiam, togam et ipse sumsit; et milites togatos esse jussit: nec unquam sagati fuerunt sub eo milites.'

Hæc tamen de ipsis prætoriis cohortibus tantum accipio, quæ e civibus.

De Batavis Germanisque custodibus, scimus aliter fuisse. *Lipsius.*

[u] *Cum signum meum acceperit*] Cum Tesseram ipsis militarem dedero. *Savilius.*

Non puto id intelligendum esse de Tessera militari, sed potius de speciali aliquo signo condicto, et forte constituto inter conspiratos.

Solus princeps dabat Tesseram illam cohorti excubanti. Nec potuit id Otho, priusquam eveheretur. Forte postea id potuit, cum e castris prætoriani irrumperent. Sed de alio signo ibi agi putem.

Cum signum meum acceperit] Hoc potuit certo dicere, cum jam haberet consentientes ceteros prætorianos; neque enim una cohors fere inermis, et magna ex parte corrupta, resisteret tot millibus armatorum.

Jam securus conjurationis et facinoris jactare talia in vulgus facile potuit; et pars astus et strategematis fuit, latius corruptos animos ostentasse.

Cum signum] Id est, Cum signum a me acceperit certandi, et occidendi Galbam, ejusque filium nuper adoptatum, et pædagogos illius, statim invadet certatim.

[v] *Quis mihi plurimum imputet*] Quis plus pro me contendat, meque sibi plus obnoxium reddat opera gratiaque sua, et plus pro me nitatur.' Sic lib. seq. 'Neque enim erat adhuc, cui imputaretur.' *Ferrettus.*

Quis me magis demereatur; quis acriori studio aut ministerio meas partes juvet; quis me sibi plura debere velit.'

Sic Hist. I. 71. 'Celsus constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit.'

Et l. v. 24. 'Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos, imputavit Civilis.'

[w] *Nullus cunctationi locus est in eo consilio*] Sic Sallust. in bell. Catil. 'Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum: illos dubitando et dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere: facto, non consulto, in tali periculo opus esse; seque, si pauci adjuvarent, impetum in Curiam facturum: natura ferox, vehemens, manu promtus erat; maximum bonum in celeritate putabat.'

dari, nisi peractum.'[x] Aperire[5] deinde armamentarium[y] jussit: rapta statim arma, sine more[z] et ordine militiæ, ut prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur[a] auxiliaribus[b] galeis scutisque.[c] Nullo Tribuno-

perfectum *sit. Postea reserari præcepit armamentarium, capta raptim arma sine ritu et ordine belli, quo prætorianus aut legionarius* miles *signis suis dignosceretur: promiscue irruunt cum sociis,* induti *galeis et scutis. Nullo Tribuno aut Centurione*

—5 Pichena emendavit, *aperiri*. Latine quidem. Sed et *aperire* retineri potest, si intelligatur, *eos*. In omnibus Mss. *aperire*. Brot. Gronovius et Ryckius *aperiri*.

NOTÆ

[x] *Nisi peractum*] Consilium scilicet de Galba occidendo, quo vivente Otho imperare tuto non poterat.

Sic infra: 'Nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset.'

Julius Capitolinus in Maximin. et Balb. 'Scio, P. C. hanc rebus novis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda: verbis quinetiam plurimis abstinendum sit atque sententiis, ubi res perurget.' *Pichena*.

Quod non potest laudari, nisi peractum] Quia dum cogitatur facinus, dum perpetratur, scelus est; at postquam peractum est, decus, victoria, et imperium, tum 'omnia Cæsar erat.' Tum laudatur scelus, et adoratur reus.

[y] *Armamentarium*] Fuit in secunda regione Romæ antiquæ, teste Victore, &c. *Tillemon*.

[z] *Sine more*] Omisso more et ordine militiæ, quo suis insignibus, forte et armis, distingui debuit prætorianus a legionario, et vice versa.

Nam Classiarii jam veri et justi legionarii, non forte jussu Galbæ instituti, qui eos decimatos in vinculis habuerat, dein libertatem concesserat, sed Othonis concessu, qui eos ultro in partes statim ascivit.

Puto tamen, classicis ante concessam fuisse legionariam militiam. Quale enim ibi stipendium meruissent, et certe ante Galbam jussu Neronis, jam legionarii erant: quod mobilitate ingenii confirmavit Galba, aut certe dissimulavit.

Et *electi* ipsi, seu *vexillarii* legionum, etiam legionarii erant. Si qui externi et auxiliares aderant, etiam suis armis signisque distingui debuerunt.

[a] *Miscentur*] Immixti sociis incedunt prætoriani et legionarii, una cum galeis scutisque: quæ arma non eadem auxiliaribus pro more; sed puto, tunc ex armamentario illis suppeditata sunt, ita ut non distinguerentur a prætorianis aut legionariis. Pauci in urbe tum auxiliares, nisi forte vexillis Illyrici aut Germanicis socii adjuncti forent.

Prætoriani merebant sub vexillo, non sub aquila. Quod tamen vexillum forte fuit ornatum et dispositum in sacello instar aquilæ; ita ut posset insigne ex hastili avelli et deripi, cum vexillarius vellet.

Aut saltem imago ferebatur principis, sic parata et ornata ut posset e spiculo deripi. Et inter signa cohortis ostentabatur, ut patet hic ex casu Galbæ.

Erat forte vexillum majus, quod commune esset omnibus cohortibus prætorianis instar aquilæ.

rum Centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator: et præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant.[d]

39. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, et vocibus in urbem usque[e] resonantibus, egressum interim

incitante, sibi quisque dux et adhortator erat: *et maximum deterrimorum irritamentum, quod honesti*, seu egregii viri *indolerent*.

Jam perculsus Piso tumultu invalescentis conjurationis, et clamoribus in civitatem usque personantibus, attigerat Galbam, qui interea exierat, et ad forum prope acce-

NOTÆ

Vel etiam cuilibet cohorti suum vexillum insigne fuit, quo distingueretur ab aliis; et singuli manipuli etiam sua signa habuere; inter quæ signa cujusque cohortis ferebatur imago principis tum dominantis. Imagines Deorum Divorumque etiam inter signa, sed forte tantum in castris et principiis, quæ veluti templa legionum et cohortium.

Miscentur auxiliaribus] Lib. Hist. II. 89. 'Ut nomina gentium, aut species armorum forent discretæ.'

Aliter auxiliares, aliter legionarii, aliter forte prætoriani, aliter classiarii armati. Et etiam diversa *insignia* seu vexilla habuere.

[b] *Auxiliaribus*] Sed unde, et qui illi *auxiliares*? An numeri ex Britannia et Germania a Nerone acciti? Illi tamen pro Galba fuere, qui itinere et mari fessos refovebat; erant præterea Illyrici exercitus *electi*; erant et forte, quos Galba secum advexerat ex Hispania, ut equites quos immisit in classiarios ad pontem Milvium, et qui septem millia occidere. Sed hi potius a Galba stetissent.

Nec puto eos tum fuisse Romæ: forte Tacitus rem hanc describit oratorio et libero egressu.

Quod tamen notandum, legiones et vexillarii seu electi legionum trahebant secum sua *auxilia*, et peditum et equitum. Itaque cum ibi essent electi Illyriciani, nihil mirum est fuisse et *auxiliares*.

[c] *Galeis scutisque*] Vertunt, Cum *galeis scutisque; ita ut auxiliaribus* miscerentur cum suis armis *legionarii*. Nam prætoriani *legionarii*, et certe flos legionariorum illi.

In Urbe tum electi Illyriciani se adjunxere statim prætorianis, qui *electi*, seu *cohortes* Illyrici, ut legionarii, habuere sua auxilia.

Classiarii etiam statim affluxere; sed ut nova legio erat, quæ auxilia habuerit, incertum; forte nulla habuit. *Germanici* vero et *Britannici* legionarii potius favebant Galbæ.

[d] *Boni mœrebant*] Pessimus quisque in res novas pronus, de Rep. nil soliciti. At *boni mœrebant*, quod novis bellis turbaretur status; quod bono principe deturbato aut occiso, substitueretur Neroni similis Otho.

In flagitium conspirant pessimi; et magis urgent, quo majus crimen est. Ardentius incitantur, quod boni mœrerent.

Per *bonos*, intellige optimos quosque tribunorum primipilarium, centurionum, et etiam militum. Nam et certe *boni* erant e vulgo, et qui mallent statum præsentem quam bella iterum civilia. Sed mali majori numero, aut certe audaciores promtioresque in flagitia.

[e] *In urbem usque*] Castra illa prætoriana sita ad Portam *Viminalem*.

Galbam, et foro appropinquantem, assecutus erat: jam Marius Celsus haud læta retulerat: cum alii, 'in palatium redire;' alii, 'capitolium petere;' plerique, 'rostra occupanda,' censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus,[1] optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis credebat, ad postremum,[2] vel odio. Hæsitationem attulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus: et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia,[f] languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc[3] illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu: completis undique basilicis ac templis,[g] lugubri prospectu:[4] neque populi, aut plebis ulla vox; sed attoniti vultus et conversæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale[h] magni metus et magnæ iræ silentium est.

debat: jam Marius Celsus haud grata renuntiarat: cum alii, repetere regios penates *suaderent, alii* in Capitolium pergere, *multi* occupare rostra, *plures solummodo consiliis aliorum obsisterent, et ut contingit in cœptis adversis,* hæc *saluberrima crederentur, quorum occasio præterierat. Fertur deliberasse Laco, inscio Galba, de interimendo T. Vinio, sive ut nece illius militum iram placaret, seu conscientia Othonis innexum putabat, vel demum odio* suo. *Cunctationem* seu moram *injecit tempus ac locus, quia,* semel *inceptas cædes cohibere ac moderari arduum* est; *et conatum prohibuere formidolosi nuntii, et comitantium fugæ, torpentibus omnium animis, qui initio feroces, constantiam atque virtutem ambitiose jactaverant.*

Impellebatur huc et illuc Galba, vago fluctuantis vulgi incursu: oppletis passim porticibus ac delubris, tristi spectaculo: neque multitudinis, aut plebeculæ clamor ullus; sed defixi intentique ora tenebant, *et arrectæ ad cuncta aures: non strepitus, non quies:* aut *quale silentium est in magno pavore et magna indignatione.*

1 Cod. Ryckii *utque evenire in cons. infel. solet, opt.*—2 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *ad posterum.* Brotier.—3 Budens. *huc et illuc.*—4 Cod. Ryckii *aspectu.* Flor. *arospectu:* corrupte.

NOTÆ

[f] *Ac proximorum diffugia*] Fugere, qui antea proximi Galbæ et Pisoni astabant; nimii verbis et linguæ feroces, dum res securæ; in periculo ignavi et fugaces.

[g] *Basilicis ac templis*] Basilicæ ac Templa, ἐπὶ τὰς στοὰς καὶ τὰ μετέωρα τῆς ἀγορᾶς. Plutar. Seneca de ira l. III. 'Fremitu judiciorum basilicæ resonant.' *Savilius.*

[h] *Non quies: quale*] Sensus est: *Non tumultus, non quies* talis, quale

Othoni tamen, 'armari plebem,' nuntiabatur. 'Ire præcipites[i] et occupare pericula' jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen[J] aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum inermem et senem

Referebant tamen Othoni populum arma sumere. Tum ipse irrumpere et prævertere discrimina *jubet. Itaque milites Romani, velut deturbaturi Vologesem vel Pacorum ex patrio Arsacidarum throno, ac non principem suum imbellem senem-*

1 Ita Beroaldus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus,

NOTÆ

silentium est, quod magni metus et magnæ iræ indicium sit; non *quale* est illud *silentium*, quod magnus metus, magnæ iræ admixtus, inferre aut invehere solet.

Negat igitur Tacitus talem fuisse tunc quietem, quod tamen affirmant versiones Italicæ, Hispanæ, et Gallicæ, velut ex composito.

Qualis igitur *quies*, aut *silentium?* Attende quid dicat auctor noster: Erat lugubris prospectus, nulla populi aut plebis vox, sed *attoniti vultus* et *conversæ ad omnia aures*. Et certe *ira* aut *metus* hoc casu non spectabant ad populum, qui tantum testis et spectator aderat; et qui unam fere e Republ. usurpabat curam, 'panem et Circenses.'

Tumultus, aut *quies* illa, fuit potius stupentium et attonitorum hominum, quam metuentium aut iratorum *silentium*.

Igitur, *neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus, &c.* Ideoque non tumultus, non quies illa, quale solet esse silentium populi trepidantis aut magnopere indignantis.

Tantum attoniti erant et stupebant talium accidentium insolentes in Urbe: neque per vices populus obstrepebat, fremebat, aut indignabatur, *ut solet, ubi aut studio agitur aut ira.* Nulla vox populi aut plebis: attoniti animi, ut et attoniti vultus; et *silentium* illud, non *magni metus*, non *magnæ iræ* indicium fuit.

Silebant attoniti et spectabant, nullo metu, nulla ira, parum anxii de Repub. aut de principe: quasi res aliena ageretur; aut quasi apud theatrum rem novam et tragicam in scenico aliquo principe contemplarentur.

Non quies, quale magni metus] Fremitus plebis aut militum, qualis in studio, metu, aut ira solet esse, docebit Curtius lib. VI. ubi de Philota: 'Fremitus undique indignantium querentiumque tota concione obstrepebat; qualis solet esse multitudinis, et maxime militaris, ubi aut studio agitur, aut ira.'

[i] *Ire præcipites*] Ille se castris continuit, Suet. Oth. 6. dum funesti temporis clades sæviret; circumstantia, profecto, cujus descriptione nimis leviter Tacitus defungitur. *Savilius.*

J *Quasi Vologesen*] Vologeses aut Vologesus, (utroque enim modo scribitur apud Tacitum,) Parthis tum imperabat, filius Vononis sub Claudio mortui, A. U. C. 802. frater Pacori Medorum Regis, et Tiridatis, quem Nero Armeniis Regem imposuit.

trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato[2] Senatu, truces armis, rapidis[3] equis, forum irrumpunt:[k] nec illos capitolii aspectus, et imminentium templorum religio, et priores et futuri Principes terruere, quo minus facerent scelus, cujus ultor est, quisquis successit.[l]

41. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitatæ[1] Galbam cohortis ('Atilium Vergilionem[2] fuisse' tra-

que interfecturi essent, exterrito populo, conculcato senatu, horridi telis, præcipites equis, in forum irruunt: nec illos conspectus Capitolii, neque proximorum delubrorum sanctitas, neque superiores aut successuri imperatores absterruere, quin patrarent facinus, cujus est vindex, quisquis excepit imperium.

Inspecto propius equitum *irrumpentium agmine, signifer cohortis Galbam custodientis* (Atilium Vergilionem fuisse *perhibent*) *avulsam* spiculo *Galbæ effigiem*

Vologesum.—2 Ryckii Cod. *conculcato.*—3 Ms. Flor. *rapidi equis.*

1 *Comitantis* Gronov. et sic Ryckius et Brotier. ex emendatione Rhenani. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *comitantes Galbæ cohortis.* In Ms. Bodl. emendatum, *comitantis.* In Ms. Flor. *comitatæ Galbam coh.* Unde Ernestus recepit, *comitatæ.* In Ms. Reg. et veteribus editionibus, *comitatus Galbæ cohortis.* Bipont. *comitatæ recepere.*—2 In Ms. Reg. *Adilium Virgilionem.* Idem prænomen ha-

NOTÆ

[k] *Rapidis equis forum irrumpunt*] Suet. Galb. 19. 'In forum usque processit: ibi equites, quibus mandata cædes erat, cum per publicum, dimota paganorum turba, equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt: deinde rursum incitati, desertum a suis contrucidaverunt.'

[l] *Scelus, cujus ultor est, quisquis successit*] Sic infra c. 44. 'Plures quam centum viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit: omnesque conquiri et interfici jussit; non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.'

Sic postea Severus et alii in eosdem prætorianos milites animadvertere, ob similia facinora.

Et tamen Otho, postquam ad Bebriacum victus, moriendi consilium cepisset, chartas omnes concremavit, referente Suet. Oth. 10. 'Quicquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit.'

Sed libellos horum Thrasonum ultro ipse neglexit; vel potius sic divina regente providentia, ne impune abeant ejusmodi scelerum portenta.

Et forte libellos in Urbe reliquerat penes libertos, inter alia instrumenta imperii, de majoribus rebus solicitus, et tum parum hæc curabat.

Ultor est, quisquis successit] Darius apud Curt. l. v. 'Darius Besso tamen insidiarum consilium purganti respondit: Alexandri sibi non minus justitiam quam virtutem esse perspectam: falli eos qui proditionis præmium ab eo expectent; violatæ fidei neminem acriorem fore vindicem ultoremque.'

Et infra ibidem: 'Ultionem sceleris erga se perpetrati, non solum sua, sed exempli omniumque regum causa, non negligere, illi cum decorum, tum utile futurum.'

dunt) dereptam[3] [m] Galbæ imaginem[n] solo afflixit.[4] Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta[5] adversus dubitantes tela. Juxta Curtii[6] lacum,[o] trepidatione ferentium Galba projec-

solo stravit. Eo signo compertus omnium militum favor in Othonem, relictum forum diffugiente plebe, nudati gladii adversus cunctantes. Galba prope lacum Curtium,

bet Ms. Flor. *Accillum* Ryckii Cod. In editione principe, *adillum*. Inde tentabat Gronovius *A. Dilium Vergilionem*. In Ms. Corb. *Acilium Virgilionem*. Puteolanus emendavit, *Atilium*. Plutarcho, in Galba, p. 1065. dicitur, Αἰτίλλιος Σερκέλλων.—3 Sic bene Rhenanus et recentiores. In veteribus editionibus, *direptam*.—4 *Adflixit* Puteolanus. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et editione principe, *affixit*. Emendatum in Ms. Harl. *afflixit*.—5 Sic bene Ms. Reg. editiones veteres et Ryckius. In mediis editionibus, *districta*. Brotier.—6 Ita Mss. Flor. Agr. editio princeps et recentiores. In Ms. Reg. *Curti lacum*.

NOTÆ

[m] *Dereptam*] Nempe abripuit imaginem Galbæ ex vexillo; abreptamque seu avulsam solo afflixit. Inter vexilla imagines Deorum Divumque, inter quas et imago principis.

Itaque vexillarius, ibi forte ceteris imaginibus aut signis intactis, solam Galbæ effigiem deripuit, et solo afflixit.

Inter signa erat illa imago principis: sic olim Sejanus, qui collegam se ferebat dominantis, colebatur inter signa legionum; id est, in aliquo vexillo ferebatur ejus imago, ut et principis.

Non quod forte illæ imagines principum pro signis aut vexillis essent, sed tantum inter signa militaria repositæ erant, per honorem.

Nec verisimile est cohortes prætorianas non habuisse aliud signum quam imaginem principis: puto, illa inter signa fuit, non pro signo præcise, sed tantum per honorem.

[n] *Galbæ imaginem*] Intellige hanc imaginem Galbæ fuisse super signo cohortis. Nam ut antea Deorum imagines signis innectebantur, sic, principum tempore, ipsorum imperatorum. Vid. Lips. de milit. l. IV. dial. 5. *Pichena.*

Forte propriæ hastæ insistebat imago principis; nam apud Vegetium l. II. c. 7. sunt *imaginarii* vel *imaginiferi, qui imagines Imperatoris portant*: ubi nota, *Imperatoris.*

Attamen hic Tacitus, *vexillarium* vocat. Quare imago illa principis forte locata fuit in summa hasta, supra signum cohortis; eo modo, quo supra aquilam legionariam flosculos sublimes elatos videas, aut alia similia.

[o] *Juxta Curtii lacum*] Suet. Galb. 20. 'Jugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens, abjecto onere, caput ei amputavit.'

Juxta Curtium lacum] 'Lacus Curtius Romana in urbe, aliis a T. Tatii milite Curtio Metio, aliis a M. Curtio, qui se pro publica salute devovens, equo incitato, in specum demisit, denominatur.' Sic Livius l. VII.

Curtium lacum] Fuit in Foro Romano, et in regione octava Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam antiquam l. V. c. 7. p. 247. *Tillemonius.*

tus e sella ac provolutus est. Extremam ejus vocem,[p] ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, 'quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo' deprecatum: plures, obtulisse ultro percussoribus jugulum, 'agerent[q] ac ferirent, si ita e Republica[7] videretur:' non interfuit[r] occidentium, quid diceret. De percussore non satis constat:[s] quidam 'Terentium Evo-

pavore vehentium e lectica projectus ac provolutus est. Postrema ejus verba, ut cuique invidia aut favor extitit, alii aliter memoravere. Alii, humiliter rogasse, quid mali fecisset? et breve tempus *postulasse*, quo promissam militi pecuniam persolveret. *Plures, exhibuisse ultro fauces interfectoribus*, facerent ac percuterent, si ita e Rep. *esse* censerent: *sed parum soliciti percussores, quid proferret. De interfectore non satis compertum: nonnulli* Terentium Evocatum, *alii* Leca-

Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Curtium lacum*.—7 Sic emendavit Puteolanus, quem ceteri omnes sunt secuti. In Ms. Flor. *si ita rep. videretur:* unde J. Gronov. corrigit *id e republ.* In Mss. Corb. Agr. et editione principe,

NOTÆ

[p] *Extremam ejus vocem*] Suet. Galb. 20. 'Sunt qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum, Quid agitis, commilitones? ego vester sum et vos mei. Donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro jugulum: et, ut hoc agerent ac ferirent, quando ita videretur, hortatum.'

[q] *Agerent*] Ex Suet. volunt *hoc agerent*. Quasi vero Tacitus in alius auctoris verba juraverit. Rem eandem dicunt auctores; et id sufficit, licet diversis verbis aut circumstantiis.

Suet. 20. 'Obtulisse ultro jugulum, et ut hoc agerent, ac ferirent... hortatur.' Forte Suetonius affert eadem verba præcise, quæ prolata sunt a Galba; non autem Tacitus, qui sæpe eas minutias spernit aut invertit. Aut potius Plutarchus ipsissima verba attulit.

Hoc agerent] Plut. Galb. 'Hoc agite, dixit, si quidem ita ex re est populi Romani.' Sic vulgo dicimus, *hoc age*, nempe, quod agis; fac cito quod facis.

Sic apud Sueton. 58. Conjurati in Caligulam, *hoc age*, sed sensu paulum diverso. Intentionem et strenuitatem sic postulabant a sociis, aut forte deridebant Caium, qui tum ludis vacabat.

[r] *Non interfuit*] Parum id curavere qui occiderunt Galbam, magis soliciti de obtinendo præmio tanti sceleris: id solum *interfuit* occidentium. Nam nemo unus jugulavit principem, innumeri gladii in eum festinabant, ut cruore illius etiam leviter aspersi ditarentur; ita ut ipsum caput Galbæ multo auro repensum redemtumque sit.

[s] *De percussore non satis constat*] Plut. Galba: 'Jugulatus est, ut plerique memorant, a Camurio xv. legionis milite: alii Terentio ascribunt, alii Arcadio, alii Fabio Sabulo. Atque hunc ferunt caput Galbæ occultatum vestimento, quod ob calvitiem teneri vix posset, ad Othonem detulisse.'

catum,'[t] alii 'Lecanium;'[8] crebrior fama tradidit 'Camurium XV. legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse.' Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur,[9][u] fœde laniavere: pleraque vulnera feritate et sævitia trunco jam corpori adjecta.[10]

42. Titum inde Vinium invasere:[v] de quo et ipso ambigitur, consumseritne vocem[w] ejus instans metus, an proclamaverit, 'non esse ab Othone mandatum, ut occideretur.' Quod seu finxit formidine, seu conscientiam[1] conjurationis confessus est:[2] huc potius ejus vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat.[x] Ante ædem

nium; *celebrior fama vulgavit*, Camurium militem quintædecimæ legionis, adacto ense, guttur illius perfodisse. *Alii quia pectus* illius thorace *defendebatur, turpiter laceravere femora et lacertos: pleraque inflicta vulnera per immanitatem et sævitiam, cum jam caput a corpore abscissum foret.*

Posthac in Vinium irruere: de quo etiam dubitatur, an ingruens pavor abruperit sermonem illius, an protulerit, non imperasse Othonem, ut interficeretur. *Quod sive dissimulavit metu, seu societate conspirationis fassus est: huc magis vita illius et existimatio propellit, ut particeps fuerit facinoris, cui causam præbuerat.*

si ita reip. videretur.—8 Ita vulgo Mss. et Puteolanus. In Ms. Reg. et editione principe, *Decanium*. Arcadius quoque et Fabius Fabulus interfectores ab aliis memorantur, teste Plutarcho in Galba, p. 1067.—9 Ms. Corb. *tegebat*. Inde forte in Ms. Agr. *nam pectus thorax tegebat*.—10 Mallet Groslotius, *adacta*.

1 *Conscientia* libri omnes. Frustra tentant Acidalius et Ernestus, *conscientiam*. Brotier. At Gronovius et Ryckius dedere *conscientia*, quod et probant Heinsius et Lallem.—2 In Ms. Ryckii *est* deest.

NOTÆ

[t] *Evocatum*] Ne cognomen putes. Nomen militiæ est, quemadmodum *Primipilaris, Centurio, &c. Evocati* dicebantur veterani emeriti, qui ad militiam revocabantur, fama belli et virtutis.

Et forte unus ille ex *evocatis* fuit, quibus custodiam corporis in Hispania primo crediderat Galba, teste Suet. 10.

Non tamen proprie *evocati* illi, nec veteres militiæ, quibus se commisit Galba. Nam erant hi *equestris ordinis juvenes*, quibus servatum jus annulorum aureorum.

[u] *Pectus tegebatur*] Thorace, seu lorica lintea, teste Sueton. Hinc jugulum ejus miles gladio invadit.

[v] *Vinium invasere*] Plut. Galb. 'Jugulatus est etiam T. Vinius, fassus se conjurationis in Galbam socium fuisse: quippe necari se, præter Othonis sententiam, vociferabatur. Nihilominus ejus caput et Laconis amputata milites ad Othonem attulerunt, præmium eo nomine poscentes.'

[w] *Consumseritne vocem*] Id est, prohibuerit, occluserit, et quasi ligaverit, seu finierit metus, præpediens linguam.

[x] *Cujus causa erat*] Tacitus supra: 'Galbam T. Vinius deterrimus mor-

D. Julii[y] jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro,[3] legionario milite,[4] utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium[z] Densum ætas nostra vidit. Centurio is Prætoriæ cohortis,[a] a Galba cus-

Juxta templum D. Julii prostratus, primo vulnere in poplitem, dein transfossus est in utrumque latus a Julio Caro legionario caliga.

Ea die spectavit ætas nostra eximium virum Sempronium Densum. Is centurio

3 Sic Mss. Flor. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et editionibus veteribus, *Julio Cario.*—4 Brotierus cum ceteris fere editoribus dedit *in utrumque latus.* Bipont. præpositionem delent, monentibus Gronovio, Heinsio, et Ernesto.

NOTÆ

talium odio flagitiorum onerabat.' *Savil.* Vel, quia forte ad id facinus impulerat Othonem: 'huc ejus vita famaque inclinat.' Et spes matrimonii cum filia.

y *Julii*] Templum Julii Cæsaris, in foro Romano, et in octava regione Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam ant. l. v. c. 4. p. 229. *Tillemon.*

z *Virum Sempronium*] Plutarchus et Xiphil. scribunt, non Pisonem, sed Galbam a Denso protectum. *Savilius.*

Primo insultu protexit Galbam, aut etiam utrumque simul; dein Galba oppresso, Pisonem, cui effugium præbuit.

a *Centurio is prætoriæ cohortis*] Aliter concepta lectio in Farnesii codice: *Centurio is prætoriæ ac Galbæ custodiæ a Pisone additus.* Quæ utravis tamen parum mihi certa.

Quid enim a Pisone custos hic Galbæ appositus? quomodo potuit aut debuit, cum Galbæ, sane, ut principi, legitimi sui custodes et stipatores fuerint?

Denique unde ea auctoritas Pisoni? Tacitum etiam ipsum lege: videbis clare Sempronium hunc, non Galbæ tutorem, sed Pisonis fuisse; cui *quamvis vulnerato effugium* etiam *præbuit.*

Igitur inclinabam ut legerem: *Centurio is prætorii, a Galba custodiæ Pisonis additus.* Ut in illo motu rerum, Galba de Pisone anxius, addiderit ei custodem centurionem; hoc probabile.

Sustinent me tamen a pleno assensu Dio et Plutarchus, qui ita narrant, ut Sempronius Galbam defenderit, non Pisonem.

Si eos sequimur, tum mentem verborum Taciti faciam, ut hic Sempronius venerit in cohortes prætorias, promotusque sit beneficio Pisonis: atque ita additus insertusque custodiæ.

Vix tamen est, ut Taciti narratio cum Græcis iis non pugnet: certe nec Suetonius opem quenquam tulisse Galbæ refert. *Lipsius.*

Auctores facile conciliari possunt.

Piso tunc lecticæ Galbæ adhærebat; 'egressum interim Galbam, et foro appropinquantem assecutus erat,' pugnabat pro sua ejusque salute: at Densus hostibus sese objiciendo, tam Galbam quam Pisonem protegebat, quod nec Plutarchus inficiatur; apud quem Piso vulneratus, illinc aufugit, et oppetit alibi mortem: 'Vulneratus enim adolescens fugiebat, eumque Murcus quidam insecutus, jugulavit juxta sacellum Vestæ.'

todiæ[b] Pisonis[1] additus, stricto pugione occurrens armatis[2] et scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores,[c] quanquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ[d] pervasit, exceptusque miseri-

prætoriæ cohortis a Galba præsidio Pisonis appositus, nudato gladio occurrens armatis, et facinus objectans, ac modo dextra, modo voce, convertens in se interfectores, quamvis sauciato Pisoni effugiendi locum præbuit. Piso in templum Vestæ

1 Optime emendavit Lipsius; et suffragatur vel corrupta Ms. Flor. scriptura: *Galba Custodi et a Pisonis additus.* Mss. Farnes. Reg. Corb. et editio princeps, *ac Galbæ custodiæ a Pisone additus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ad Galbæ custodiam a Pisone additus.* At Galbæ erat, non Pisonis, addere custodiam. Existimo errorem a sciolo aliquo profectum, qui, cum in Plutarcho, p. 1065. in Dione, LXIV. p. 730. legeret Galbam a Sempronio Denso, quem Plutarchus perperam appellat Ἴνδιστρον, fuisse defensum, Sempronium ad Galbæ custodiam a Pisone additum credidit. Porro Galbam, an Pisonem, defendit Sempronius? Certe potior videtur Taciti auctoritas. Nec ullum Galbæ defensorem memorat Suetonius. *Brotier.*—2 Sic bene Mss. Reg. Corb. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus et recentiores.

NOTÆ

At unde ei effugium? a Denso, teste Tacito: 'quanquam vulnerato Pisoni effugium dedit.' *Salinerius.*

[b] *Custodiæ*] Non dubitandum quin sic scripserit Tacitus; etsi nonnihil turbent libri Mss. quod non novum. Sed standum veteri exemplari, veterique editioni, et bono sensui.

Quid enim Piso, novis rebus et imperio, addat unum centurionem et forte 60. milites principi, cui tot excubiæ tot homines advigilarunt? ita ut in publicum eum prolicere coacti sint rebelles, ut eum occidere possent.

Quid novum etiam, quod Græci auctores dissentire glorientur in multis circumstantiis? sed vel parum docti illi in rebus Romanis, vel minus diligentes, nec satis intellexere Latinum sermonem, ut de se fatetur ipse Plutarchus.

Clare Dio de Sempronio: 'Galbæ opem ferens pro virili, ut nihil profecit, occisus est.'

Dio id hauserat ex Plutarcho, saltem ex parte, qui sic habet: 'Nemo substitit, aut opem tulit, præter unum virum, quem unum sol vidit, inter tot millia mortalium, dignum imperio et nomine Romano,' &c. Astititque ille Galbæ ante lecticam, et sustinuit incurrentes, primum vite, dein stricto gladio, 'donec poplite suffosso ac depresso, tandem cecidit.'

At certe, ut vides, neque Dio neque Plutarchus dicunt, Sempronium fuisse *a Pisone additum custodiæ Galbæ.*

At succurrit ille centurio Galbæ: quid mirum, quod succurreret ille principi et Cæsari? scil. postquam cum Pisone assecutus est Galbam in foro. Itaque nullus hic turbandi aut corrigendi locus fuit.

[c] *Vertendo in se percussores*] Suffossus poples Densi Sempronii, forte ut et T. Vinii Tac. ibid. 42. 'Vinius ante ædem Divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem,' &c.

[d] *Vestæ*] Vestæ templum fuit in octava regione Romæ antiquæ; *Ædes Vestæ* fuit in regione decima. *Tillemonius.*

cordia publici servi[e] et contubernio ejus abditus, non religione,[f] nec[3] cærimoniis, sed latebra imminens exitium differebat: cum advenere,[4] missu[5] Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus, speculator:[g] a quibus protractus[h] Piso, in foribus templi trucidatur.

44. Nullam cædem Otho majore lætitia[i] excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni solicitudine mens[j] vacare[1] gaudio

perfugit, receptusque miseratione ministri publici, et cubiculo ejus absconditus, non sanctitate loci, nec religione, sed latendo instantem perniciem prolatabat: cum accessere, jussu Othonis, nominatim in ejus necem flagrantes, Sulpicius Florus, e Britannicis vexillis, nuper a Galba inter cives Rom. ascriptus, et Statius Murcus speculator: a quibus extractus Piso, in limine delubri occiditur.

Nullam necem Otho majori gaudio habuisse dicitur, nullamque cervicem tam inexplebilibus oculis aspexisse: seu tum primum demta omni cura, animus indulgere

In editione principe, *armis*. Puteolanus, *armatus*.—3 Ryckii Ms. *non cær.*—4 In Ms. Reg. et editione principe, *cum advenirent*. Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolanus, *tum advenere*. Rhenanus et recentiores, *cum advenere*.—5 Ita Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et editiones veteres ante Rhenanum, qui edidit, *jussu*. In Mss. Reg. et Corb. *missi Othonis*.

1 Sic veteres et recentiores editiones. Lipsius e Ms. Vatic. emendaverat, *vagare*. Idem habet Ms. Flor. et quidem elegantissime. In Ms. Corb.

NOTÆ

[e] *Publici servi*] Qui nempe æditnus templi: Sueton. Domit. ‘Confugit in Capitolium ... sed irrumpentibus adversariis, et ardente templo, apud æditnum clam pernoctavit.’

[f] *Non religione*] Quia sciebat nullam aram, nullum templum aut asylum sacrum inviolatumque esse his, qui cruore principis jam manus cruentassent.

[g] *Murcus speculator*] An ille speculator *e Britannicis cohortibus*, ut Sulpicius Florus? nam in legionibus etiam *speculatores* erant.

Puto, potius *speculator* ille fuit prætorianus, ita ut Otho cædem Pisonis imperaverit multis, et inter alios, huic legionario, seu vexillario Britannico, et speculatori huic prætoriano.

[h] *Protractus*] Scil. extra templum, ne ea cæde polluere sacram Vestæ ædem viderentur.

[i] *Majore lætitia*] Sic Plut. Otho: ‘Galbæ capite viso, exclamasse fertur: Hoc nihil est, o commilitones; monstrate mihi Pisonis caput.’

[j] *Levata omni solicitudine mens vacare*] Veteres Edit. quas sequimur, *vacare gaudio*. Quod elegantem sensum reddit: tum demum otium fuisse menti Othonis, eique vacasse, ut gaudium ex mutatione fortunæ plene gustaret, postquam, æmulo remoto, nulla amplius solicitudo inerat. *Freinsh.*

cœperat: seu recordatio majestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis, ut inimici et æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præfixa contis capita[k] gestabantur,[2] inter signa cohortium, juxta aquilam legionis:[l] certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui[3] falso, ut pulchrum et memorabile facinus, jactabant. Plures quam CXX.[4] libellos præmia[5] exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit:

lætitiæ cœperat: sive conscientia majestatis in Galba, caritatis in T. Vinio, licet atrocem animum lugubri specie perculerat: at nunc *licere sibi arbitrabatur, gaudere nece Pisonis, ut infensi et rivalis. Ferebantur capita hastis infixa, inter vexilla cohortium, prope Aquilam legionis: certatim monstrantibus fœdas cruore dextras, qui interfecerant, qui affuerant, alii vere, alii falso ostentabant, ut egregium et insigne facinus. Reperit deinde Vitellius plures quam centum et viginti libellos mercedem expostulantium, ob aliquod eximium illa die* exhibitum *ministe-*

vagari. Ceteri Mss. *vacare.* Brotier.—2 Ita Beroaldus et recentiores. In veteribus editionibus, *gestantur.* In Mss. Harl. Bodl. Guelf. omissum verbum. In margine Ms. Bodl. additum, *gestabantur.*—3 Sic bene editio princeps et recentiores. Sic quoque Ms. Corb. aliique a Lipsio laudati. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *quive vere, qui falso.* Brotier. Acidalius volebat, *qui vere, quive falso.* Ernestus habet *quive vere, quive falso.*—4 *Centum et viginti* Brot. cum Ryckio.—5 Mss. et editio princeps, *præmium,* et sic

NOTÆ

k *Præfixa contis capita*] Aliter Sueton. Galba 20. 'Donec gregarius miles a frumentatione rediens, abjecto onere caput amputavit.'

Et ipso Sueton. teste, Otho caput Galbæ, sibi allatum in castra, tantum 'lixis calonibusque donavit, qui hasta suffixum, non sine ludibrio, circum castra portarunt.'

Si hoc ita sit, caput Galbæ non fuit ostentatum juxta Aquilam legionis: nec videtur cohærere satis cum sequentibus 49. 'Galbæ caput per lixas, calonesque suffixum,' &c. An miles tanti pretii caput lixis permitteret, nisi jussu Othonis?

Et pro Suetonio stare Plutarchus videtur, qui tradit caput Galbæ primo occultatum a Fabio milite, dein ab ipso lanceæ affixum et ostentatum esse: si relictum in foro corpus integrum, si suffixum lanceæ caput a gregario milite, itaque non statim a cæde et strage caput illud gestatum 'inter signa cohortium juxta aquilam legionis.'

Nisi forte cum in senatum venissent, stipantes novum principem, et cum redirent in castra. Sed sic dissentire solent auctores in circumstantiis.

l *Juxta aquilam legionis*] Cujus? Classiariæ puto, cum in hanc rem non alia occurrat legio. Illi *Aquilam et signa* accipiebant ex Othonis manu, ut apparet ex Tacito; ut a Galba, initio principatus, petierunt classiarii quidem; sed alia mercede constitit illis, qui in vanum ceciderat labor. *Savilius.*

omnesque conquiri et interfici jussit: non honore Galbæ, sed tradito[6] Principibus more,[m] munimentum ad præsens,[n] in posterum ultionem.

45. Alium crederes Senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari[1] Othonis manum:[o] quantoque magis falsa erant, quæ

rium; omnesque investigari et trucidari præcepit: non in gratiam aut decus Galbæ, sed solenni dominantium exemplo, præsidium in præsens, et in futurum vindictam.

Alium putares senatum, aliam plebem: concurrere omnes in castra, antecedere prope incedentes, contendere cum præeuntibus, incusare Galbam, extollere sapientiam militum, complecti Othonis dextram; et quo magis ficta erant, quæ agebantur,

Gronovius. Puteolanus, ac deinde ferme omnes, *præmia*.—6 Frustra tentat Lipsius, *tradita Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultione.* Nihil est difficultatis in vulgata Mss. et librorum editorum scriptura. Intelligendum tantummodo, *esse:* nempe ultionem in posterum esse munimentum ad præsens. *Brotier.*

1 Ita bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl.

NOTÆ

[m] *Tradito principibus more*] Sic lego: *tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem. Ultio* hæc tradita est principibus more, ad præsens munimentum et tutelam sui. Sed quæ ultio? *in posterum:* id est, Post ipsos, et ut successor ulciscatur. Tacitus in hac re: 'Facinus, cujus ultor est, quisquis successit.'

Et quo fine? ut ipsi in præsenti tutiores. Sic Claudius apud Suet. 'Centuriones e conjuratis in Caium interemit, exempli causa;' et Domitianus Epaphroditum in eodem Suet. 'Ut ostenderet, ne bono quidem exemplo audendam patroni necem.'

Nimirum principes solenniter puniendo principum interfectores, se ipsi muniunt et tuentur: sic Œdipus apud Sophoclem, ubi ait, velle se exequi et punire Laii cædem: 'Nam quisquis ille est, Laium qui occiderit, Is dextra eadem me quoque ausit aggredi: Cum vindico igitur hunc, me ipse munio.' *Lipsius.*

[n] *Ad præsens*] Dum occisum principem ulciscuntur, sese ipsi muniunt *ad præsens*, et se *in posterum* vindicant, cum exemplum successoribus ulciscendi principem relinquunt. Τὸ *munimentum* et *ultionem* pendent ex his quæ supra: *Omnesque conquiri et interfici jussit*, scil. eos, ut munimentum ad præsens et in posterum ultionem, interfici jussit.

[o] *Exosculari Othonis manum*] Plutarch. in Catone Utic. 'Postquam expeditio Catonis finita est, ille deductus est, non votis et laudibus, quod commune est, sed lacrymis et honoribus immodicis multorum, qui subjiciebant vestes pedibus, qua parte iret, et osculabantur manus ipsius: quæ decora imperatorum paucis tum deferebant Romani.' Quo loco innuit Plutarchus, jam fuisse in more, vetere Repub. ut Imperatorum manus exoscularentur.

fiebant, tanto plura facere. Non aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum, Consulem designatum, et Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentiæque, quasi malis artibus, infensi. Cædis et prædarum initium et optimo cuique perniciem quæri apparebat: sed Othoni nondum auctoritas[p] inerat ad prohibendum scelus: jubere jam poterat.[2] Ita, simulatione iræ,[q] 'vinciri' jussum, et 'majores pœnas daturum' affirmans, præsenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii Præfectos sibi ipsi legere; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum,[r] et,[1] incolumi adhuc

tanto plura agere. Nec singulos spernebat Otho, ardentem et immitem armatorum animum, voce nutuque sedans. Ad exitium flagitabant Marium Celsum, consulem destinatum, et Galbæ amicum fidumque usque in discrimen ultimum, aversantes industriam abstinentiamque illius, ut summa flagitia. Necis et rapinarum occasionem, et honestissimo cuique exitium parari constabat: sed Othoni nondum auctoritas erat ad vetandum crimen; imperare scelus *jam poterat. Ita prætextu iracundiæ,* ei vincla indi *jussit,* et majori supplicio affectum iri *asseverans, imminenti morti eripuit.*

Cuncta postea ex libidine militum gesta sunt. *Ipsi sibi assumsere præfectos prætorii;* nempe *Plotium Firmum, e gregariis militibus olim, tum vigilum cohor-*

Jes. et Puteolanus, *et osculari.* Brotier.—2 Hæc, *jubere jam poterat,* desunt in Mss. Harl. Bodl. Jes. Addita sunt margini Ms. Harl. Ea habent libri omnes editi. A Budens. absunt *ad proh. scel. jub. j. pot.*

1 *Et* omisit Budens. at habent omnes libri.

NOTÆ

[p] *Othoni nondum auctoritas*] Plutarch. 'Timens militibus contradicere Otho, dixit, Non sic statim eum interfecturum; esse enim, de quibus interrogare prius hominem vellet.' *Savilius.*

[q] *Simulatione iræ*] Seneca explicat, qui callide hoc ad primam magnamque iram adhibendum suadet, lib. de ira c. 39. 'Ut, quem non audet lenire, fallat.' 'Simulabit,' inquit, 'iram, ut tanquam adjutor et doloris comes, plus auctoritatis in consiliis habeat: moras nectet, et dum majorem quærit pœnam, præsentem differet.' *Lipsius.*

[r] *Tum vigilibus præpositum*] Septem cohortes *vigilum*, cum præfecto suo, ab Augusto institutæ sunt. Nam cum ille crebra incendia in Urbe videret, remedium quæsivit firmum et perpetuum.

Itaque militem ex libertinis collegit, et in septem cohortes distribuit anno Urbis 759. et ut regi facilius possent, etiam suos centuriones et tribunos accepere.

Et hæ cohortes, ut et præfectus ipse vigilum, parebant præfecto urbis, ut par est, si quando necessitas postularet. His cohortibus, ut et

Galba, partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus, consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat: plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, 'ut vacationes,[8] præstari Centurionibus solitæ, remitterentur.'

tibus præfectum, et superstite adhuc Galba, partibus Othonis adjunctum. Adjicitur Licinius Proculus flagranti amicitia Othonis, et *existimatus, cœptis illius favisse. Præfectus urbi Flavius Sabinus ;* in hoc *judicium Neronis æmulati, quo imperante, idem munus exercuerat: multis Vespasianum fratrem in eo spectantibus. Postulatum,* ut condonarentur vacationes *munerum et operum,* quas *pecunia* exsolvi

NOTÆ

Urbanis, utebatur intra urbem præfectus urbis, si seditio aut discordiæ orirentur.

[8] *Vacationes*] De his militarium operum vacationibus Justinus capiendus fuit, l. XXXVII. 'Hyeme deinde imminente, non in convivio, sed in campo: non in vacationibus, sed in exercitationibus; nec inter sodales, sed inter æquales, aut equo, aut cursu, aut viribus contendebat.' Has militares *vacationes* intelligit, et recte proprieque exercitationibus opponit. Tacitus Annal. lib. I. 'Vacationes munerum' appellat.

Et iisdem verbis Quintilianus pro milite: 'Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, et blandius, quam militiæ disciplina postulat, adulatum militi tribunum: imperatas asperrimas expeditiones, ut remitterentur.'

Talem vacationem et Livius intellexit, l. VII. de cohortibus Hernicorum: 'Immunes quoque operum militarium erant, ut in unum pugnæ laborem reservati, plusquam pro virili parte annitendum scirent.' *Lips.*

Erat denique et *vacatio*, non solum temporanea, sed et particularis; non quidem ab universa militia eximens, sed tantum a quibusdam militiæ muneribus, et hæc a centurionibus obtinebatur certa pecunia illis persoluta. Nam sicut duces Tribunis, ita Tribuni centurionibus, et hi gregario militi seu manipularibus, imperabant.

Hinc eveniebat, ut centuriones milites quosque locupletissimos labore ac sævitia fatigarent, donec *vacationem* emerent: unde factum, ut milites, redemta laborum temporanea vacatione hujusmodi a centurione, suo sumtu exhaurirentur.

Adde Hist. l. I. quam ob rem Otho ex fisco suo *vacationes annuas* exsoluturum promisit: quod pariter factum a Vitellio. *Marc. Donatus.*

Vacationes, id est, pretia vacationum. Sic enim vocat, Ann. I. 'mox indiscretis vocibus, pretia vacationum incusant.'

Vacationum, cujus rei? *munerum.* Sic enim alibi loquitur, *hinc vacationes munerum redimi ;* ut *vacationes* hoc et aliis locis idem sint quod pretia vacationum munerum.

Gregarius enim miles, severitate disciplinæ, ad complura adigebatur ministeria servilia in castris, quæ Ann. I. vocat *munera*, ut jam diximus; et Vegetius, (II. 19.) *munia*, ut in *pabuli, materiæ, lignorum aggestu, et si qua alia ex necessitate*, &c. Solutius et negligenter agentes centurio plagis excipiebat, aliove modo rigide plectendos dabat.

Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta[2] pars manipuli sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem Centurioni exsolveret: neque modum oneris[t] quisquam, neque genus quæstus pensi habebat: per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac sævitia[u] fatigari, donec vacationem emeret: ubi, sumtibus exhaustus, socordia insuper[3] elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia cor-

centurionibus mos erat. *Quippe plebeius miles, quasi vectigal quotannis, persolvebat. Quarta pars manipuli palabunda per copiam abeundi e castris, aut in ipsis munimentis sparsa, dummodo certam pecuniam centurioni penderet: neque modum munerum* militarium erga socios *quisquam, neque speciem lucri* quamcumque *curæ habebat: quietem, seu vacationem a castrensi labore emercabantur per furta, et rapinas, aut vilissimis officiis. Tum ditissimus quisque manipularis, onere et immanitate* centurionum *divexari, donec quietem castrensem redimeret: et postquam impensis exhaustus,* et *segnitia præterea torperet, egenus pro divite, et ignavus pro forti, ad signa revertebatur: et* sic *alii, atque alii invicem, eadem inopia ac*

2 Ita optime Pichena e Ms. Flor. in quo corrupte, *quarta pars manipulis pars per commeatus.* Ita quoque Ms. Corb. Agr. et editio princeps. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *pars manipulis, pars per commeatus;* omisso, *quarta.* Brotier. Bipont. dedere *pendebat quartam,* quod Lipsio in mentem venerat. Sed quartam stipendii partem erogatam præcise, vix videtur auctor voluisse narrare. Verbum *pendebat,* absque casu positum, refertur ad *vacationes.* Budens. vitiosam Puteolani et al. lectionem offert, servatam a Rhenano. *Oberlin.*—3 Ita Pichena e Ms. Flor. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *socordia miser elanguerat.* In Mss. Corb. Reg. Agr. *socordia,* vel *secordia elanguerat.* Sic quoque editio princeps. Sed in ea operarum vitio,

NOTÆ

Tac. Ann. I. 'Fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rursus aliam poscebat centurio Lucillius.' *Savilius.*

[t] *Modum oneris*] Nil soliciti, nil anxii de modo oneris, nempe vel quo aliis commilitonibus prægraves essent; qui interim soli onera militiæ sustinebant, dum ipsi, qui vacationes centurioni persolverant, *per commeatus* sparsi, vel in castris vagi errabant.

Neque vel *oneris,* quo graves ipsi erant paganis civibusque per latrocinia et raptus, vel quo sibi ipsi molesti et indecori erant, ob servilia ministeria, quibus vexati castrense otium illud redimebant; dein ignavi et inhonori redibant in castra.

[u] *Labore ac sævitia*] *Labore,* id est, muneribus militaribus, quæ rigide facere cogebantur, non modo pro se ipsis, sed etiam vice aliorum qui *vacationes* obtinuerant. *Sævitia* fuit centurionum, qui negligentes milites plagis excipiebant: nempe, illi vite in tergum illorum sæviebant, vel ad munera militiæ exigenda, vel ut sic eos ad redimendas pretio *vacationes* compellerent.

rupti, ad seditiones[4] et discordias, et ad extremum in bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione[v] Centurionum animos averteret, 'fiscum suum[5 w] vacationes annuas exsoluturum,' promisit: rem haud dubie utilem, et a bonis postea Principibus perpetuitate disciplinæ firmatam. Laco Præfectus, tanquam[6] in insulam[x] seponeretur, ab evoca-

licentia labefacti, prorumpebant *in turbas ac dissensiones, et tandem in motus civiles ipsi ruebant. Sed Otho, ne liberalitate* sua *in vulgus, centurionum favorem amitteret, pollicitus est* ultro, soluturum *se* vacationes annuas ex pecunia *seu re familiari* sua. *Quæ res certe salubris, et postea confirmata* est *a bonis Imperatoribus perpetuo militiæ instituto. Laco præfectus* prætorii, *velut in insulam*

elanguerat. Brotier.—4 Ita Mss. Flor. Corb. editio princeps, Gronovius et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *seditionem*, quos sequitur Ryckius.—5 Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et editio princeps, *et fiscum suum*. Inde J. Gronovius et recentiores, *fiscum suum*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ex fisco suo*, [quod Ryckius recepit.] Pronomen *suum* Cl. Ernesto suspectum est, quod non alius fiscus, quam Cæsaris. Sed forte Otho promisit se ex privatis suis opibus ac proinde ex suo, non Principis, fisco annuas illas militum vacationes exsoluturum. *Brotier.*—6 Ernestus excidisse putat

NOTÆ

[v] *Ne vulgi largitione*] Ne in vulgus largitione, id est, Ne largiendo manipularibus, quod centurionibus veluti debitum persolvebatur, sic animos centurionum a se alienaret.

[w] *Fiscum suum*] *Fisci, spartea sunt utensilia, ad majoris summæ pecunias capiendas.* Ascon. atque hac significatione utitur Tullius in Verrem. 'Fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Rom. esse translatos.'

Simili sensu occurrit Annal. I. 'cum fisci de Imperatore rapti inter signa atque aquilas veherentur.' Apud Suet. Claud. 18. 'Positis ante se cum pecunia fiscis,' &c.

Asconius monet, vocabula *fisci* et *ærarii* promiscue usurpari, ut Tullius facit Verr. 3. 'Quaternos HS. quos mihi senatus decrevit, et ex ærario dedit, ego habebo, et in cistam transferam ex fisco.'

Sed post divisionem, qua Augustus imperii provincias fecit alias *publicas*, alias *principis*, cessavit indifferens istarum vocum significatio, inducto discrimine, ut *fiscus* principis, *ærarium* esset publicum : ex sono tamen magis vocabulorum, quam ex ipsa re. Dio l. LIII. 'Nomine quidem publicæ opes separabantur ab illis Augusti propriis, sed et istæ ex ejus arbitrio tantum expendebantur.' *Savilius.*

Tacitus supra, Ann. I. ubi censebant patres adulantes, debere damnati Sejani opes in fiscum redigi, subjicit ex suo, *tanquam referret*. Et sic, quia omnes Reipub. opes erant principis.

Irridetque sic adulatores Ann. VI. 2. 'Atroces sententiæ dicebantur, &c. et bona Sejani ablata ærario, ut in fiscum cogerentur, tanquam referret.'

[x] *Tanquam in insulam*] Forte in insulam Otho seponere Laconem simulavit, ad declinandam invidiam, aut ne militum animi alienarentur. *Pichena.*

to,[7] quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus: in Martianum Icelum, ut in libertinum,[7] palam animadversum.

47. Exacto per scelera die, novissimum malorum[1] fuit lætitia. Vocat Senatum[z] Prætor urbanus: certant adulationibus ceteri Magistratus. Accurrunt[2] Patres: decernitur

amoveretur, interfectus est *ab evocato, quem Otho ad necem illius præmiserat: de Martiano Icelo, tanquam de liberto, publice sumtum supplicium.*

Transacto per crimina die, extremum flagitiorum fuit gaudium. Prætor urbanus convocat senatum: reliqui magistratus certatim assentantur. Confluunt sena-

clam: Bipont. pro *tanquam* mallent *tum, cum.*—7 Brotierus habet *libertum:* et ita libri omnes, præter Cl. Ernestum, qui emendavit, *libertinum;* quod et Bipont. recepere.

1 *Malorum* abest a Ms. Jes.—2 In Ms. Jes. *occurrunt.*

NOTÆ

Sic sepositi in avia loca interficiebantur; sic enim minus invidiæ contrahebatur, cum fortuitæ illæ cædes viderentur; et minus animos incitant, quæ in longinquis locis transiguntur.

In insulam] Ne spectaculo cruoris cædisque, ne tali sævitia abalienarentur cives militesque: sic mors longinqua potuit fato seu fortunæ imputari, vel etiam interfectori.

Sic Hist. IV. 11. Calpurnius C. Pisonis filius clam interficitur: 'jussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem.... exstinguitur.'

Sic Sempronius adulter Juliæ Augusti filiæ, sic ipsa Julia, sic multi alii procul ab urbe, eodem consilio aut prætextu interfecti.

[y] *Ab evocato*] De evocatis sic Dio l. LV. 'Evocatis Augustus uti jam cœperat in Antonium olim, eosque postea servavit: sunt autem hodieque propria quædam et separata manus, et vites ferunt instar centurionum.'

Id imitatus Galba apud Sueton. 'Delegisse eum equestris ordinis juvenes, qui manente aureorum annulorum usu Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum, vice militum agerent.'

Sed certe isti *equites* diversi a priscis *Evocatis*, qui plebeii, et veteres militiæ erant: et isti *Evocati* Galbiani, *juvenes* et equestres, quibus ut honestioribus, custodiam et sui tutelam committere maluit Galba.

Forte munus *Evocatorum* sic expressum Suetonio, scilicet, ut *circa cubiculum principis excubias agerent.* Sed nulla mentio apud auctores.

Et forte id tantum usurpatum est a Galba, qui metuebat insidias procuratorum, et emissariorum Neronis. Fuerunt *Evocati* una cohors millenaria, ut putat Lipsius, sed non probat.

[z] *Vocat senatum*] Uterque enim Consul cæsus erat. Atque tali casu, aut alioqui consulibus absentibus, jus vocandi senatum pertinebat ad prætorem urbanum.

Cic. ad fam. Ep. x. 12. 'Placuit nobis, ut statim ad Cornutum prætorem urbanum literas deferremus: qui quod Coss. aberant, consulare munus sustinebat, more majorum.'

Cum nondum creati essent prætores, consul ipse *prætor* vocabatur. Varro apud Nonium: 'Quod eidem dicebantur consules et prætores;

Othoni[a] 'Tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes Principum honores,'[b] annitentibus cunctis abolere convicia

tores: statuitur Othoni tribunicia dignitas, et vocabulum Augusti, et omnia

NOTÆ

quod præirent populo, prætores; quod consulerent senatum, consules.'

[a] *Decernitur Othoni*] Ex Suet. 7. patet Othonem interfuisse senatui: 'Deinde vergente jam die ingressus senatum; positaque brevi ratione, quasi raptus de publico, et suscipere imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, palatium petit.'

[b] *Et omnes principum honores*] Tituli quibus præcipue decorari solebat novus princeps, hi erant. 1. *Princeps.* 2. *Imperator.* 3. *Cæsar.* 4. *Augustus.* 5. *Tribuniciæ potestatis.* 6. *Pater patriæ.* 7. *Pontifex maximus.* Tac. Ann. I. 'Augustus cuncta civilibus dissidiis fessa, nomine principis sub imperium accepit.'

1. Et puto hunc *principis* titulum ex illis, ante principes, temporibus derivatum, cum *princeps senatus* vocaretur.

2. *Imperator*, vox geminæ significationis, sed quam utramque Dio recenset lib. LII. 'Hoc anno Augustus ascivit Imperatoris nomen, non ea significatione qua olim post victorias quibusdam tribuebatur, sed quæ dominationem notat.'

Neque hæc ultima significatio tantum, quæ cum Julio Cæsare incœpit A. U. C. 709. et *principatum* nullis constrictum legibus notat, sed et altera fuit *imperatorum* usitata temporibus, et exprimendo principis honori adhibita, et privatorum, si qui hunc titulum promeriti fuissent. Tac. Ann. III. 74.

Principis tituli hoc stylo concipiebantur, *imper. Cæsar Augustus, imp.* XVI. atque ibi quidem vox *imperator*, majestatem Principis, hic *honorem* *ob victoriam collatum* notat, sive eas ipsi obtinuissent per se, sive legatorum opera.

Sic Nero Romæ subsistens, 'ob rem bene gestam a Corbulone in Armenia consalutatus Imperator.' Tac. Ann. XIII. 3.

3. *Cæsar*, aut ex progenie aut adoptione a Julio Cæsare usque ad Neronem, 'in quo progenies Cæsarum defecit,' ait Suet. Galba; ceterique, nullo gradu contingentes Cæsarum domum, appellati Cæsares, respectu potius successionis in principatum, quam sanguinis.

Neque ipsi tantum principes, sed et filii, et successores designati, appellati Cæsares. Tac. Hist. V. 'Ejusdem anni principio Cæsar Titus,' vivo patre: et antea Hist. III. 'milites Domitianum Cæsarem consalutant.' Piso hoc lib. 'ex quo Cæsar ascitus sum.'

4. *Augusti* nomen, regnandi proprium, ab Octavio descendit, cujus notationem Dio affert lib. LIII. Octavius expetebat Romulus vocari; sed cum hinc suspectum se fieri sentiret invadendi regni, instare desiit, assumsitque Augusti cognomen, velut jam homine major. Latinis enim pretiosissima et consecrata vocantur *augusta.* Græci eum Σεβαστὸν appellant; origine vocis a religioso adorandi cultu.

5. *Tribuniciæ potestatis.* Dio l. LIII. 'Tribunicia auctoritas Cæsaribus jus dat improbandi quicquid non esset ad libitum,' &c. 'Et quanquam tribunatu per se non fungantur principes, utpote patricii, quicquid tamen auctoritatis secum fert, asciscunt, numeratis quoque per eam imperii annis.'

ac probra,[c] quæ, promiscue jacta,[3] [d] hæsisse[4] animo ejus,

imperantium decora, *certantibus singulis obliterare contumelias, et opprobria, quæ,*

3 Perperam Ms. Reg. et editio princeps, *acta*. Brotier.—4 Vett. Mss. ha-

NOTÆ

Exempli causa, *tribuniciæ potestatis quartum, tribunic. pot. quintum*, cum designant *quartum* aut *quintum* imperii sui annum: 'quasi cum annuo tribunatu et de novo susciperent toties imperium.' Tac. Ann. III. 56. et Ann. I. 2. Vopiscus in Tac. c. 1.

Quod spectat ad officium tribuni plebis, sub imperatoribus, nominis potius quam auctoritatis servata vestigia, nisi quod nondum sublatum penitus *intercedendi jus* esset.

Sic tempore Tiberii, 'cum præmium accusatori decerneretur, Junius Otho trib. pl. intercessit.' Et ævo Neronis, Rusticus Arulenus flagrans juvenis, et cupidine laudis, offerebat se intercessurum SCto; nam pl. tribunus erat. Tac. Ann. XVI. 6.

6. Nomen et honor *patris patriæ* Ciceroni obvenerat ex conjuratione Catilinæ, tribuente M. Catone; postea ad principes transiit, nisi quod modestia quorundam, aut juventus, defugeret appellationis invidiam. Appian. civil. II.

7. *Dignitas pontificis Maximi*, libera rep. sui generis fuit, addita Cæsari, et postquam is invasit remp. tradita est successoribus.

Præter hæc honorum vocabula principibus ascribi solita, aliæ dignitatum prærogativæ in Augustum collatæ, primosque Cæsares, diversis temporibus, et prout res flagitaret, in unum redactæ decretum, primis senatus comitiis concedebantur principi, cum ad imperium pervenisset, ut 8. *imperium proconsulare*, 9. *jus relationis*, consulatum scil. non gerenti, et quod supra omnes leges esset, 10. *legibus solvi*. Dio lib. LIII. Vopiscus in Probo 12. *Savilius*.

[c] *Convicia ac probra*] Quonam loco, aut quare jacta in Othonem convicia? an forte dum privatus ageret, an potius dum vi et cædibus occupat imperium, dum adhuc adulantur principi Galbæ, et cum evectus est in castra Otho?

Quæ certe convicia non audierat Otho, sed rescire ab aliis potuit, qui adessent, dum consultabat Galba, quid ageret; an maneret intra regios penates, an Capitolium adiret: dum accersebat militem, et audiebat amicos consilia dantes adversus Othonem.

Nam tum certe multi ultionem postulabant de Othone, et *sibi præreptam* querebantur; scil. extra discrimen, ut habet Tac. c. 34. 'Ut res docuit, in periculo nihil ausuri, nimii verbis, linguæ feroces:' et cap. 39. 'Languentibus omnium studiis, qui primo alacres, fidem atque animum ostentaverant.'

Puto, eo casu temere et *promiscue jacta* convicia in Othonem, ut etiam tum misere adularentur Galbæ.

Sed certe *illis*, ut neque vulgo, *judicium aut veritas, (quippe eodem die diversa pari certamine* facturi erant,) *sed, tradito more, quemcumque principem adulandi.*

[d] *Promiscue jacta*] Puto, priusquam imperaret: scil. ob intimam familiaritatem Neronis, et quia conscius, ac velut arbiter ejus libidinum, ob Poppæam pellicem, ob consuetudinem mutuam stupri, ob multa alia flagitia Othonis, dum Romæ degeret.

nemo sensit. Omisisset[5] offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem[6] jacentium,[e] in capitolium, atque inde in palatium vectus, concedi corpora sepulturæ, cremarique permisit.[f] Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia,[g] composuere, quæsitis redemtisque capitibus,[h] quæ venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricesimum ætatis annum explebat,[1] fama meliore, quam fortuna. Fratres ejus, Magnum Claudius,[i] Crassum Nero[j] interfecerant. Ipse diu exul, quatri-

promiscue ingesta, mente reposta mansisse illi, nemo expertus est. An *oblitus esset injurias, an prolatasset, ob brevitatem principatus, in dubio fuit. Otho* cædibus *cruento adhuc foro, inter cadavera cæsorum, illatus in Capitolium, atque hinc in Palatium, corpora sepeliri et comburi permisit. Sepeliere Pisonem Verania uxor* illius, *et frater Scribonianus, Crispina filia T. Vinium, investigatis emtisque cervicibus, quas percussores* in id *seposuerant, ut pretio exponerent.*

Piso attigerat unum et tricesimum ætatis annum, prospera magis fama, quam fortuna. Fratres ejus occiderant, Claudius Magnum, Nero Crassum. Ipse multis

buisse videntur *exisse.*—5 Rhen. edidit *tot offensas.*—6 Sic bene Mss. Agr. Corb. editio princeps et Cl. Lallemand. Sic quoque volebat Muretus. Puteolanus, *per strages,* [et sic Gronovius et Ryckius; hujus autem Ms. dat *stragem.*] Brotier.

1 Ita libri omnes. Mallet tamen Ernestus, *explerat,* quod de mortuo sermo sit. At, ut videtur, XXI. ætatis annum Piso nondum expleverat. *Brotier.*

NOTÆ

Nam ex quo imperavit, tantum non adoratus, et eo impensius ab illis qui convicia in eum jecerant, ut sic præterita abolerent.

Neque putem ea convicia jacta in senatu, ut mox, præsente Othone, jacta sunt in Vitellium.

[e] *Per stragem jacentium*] Plut. Gal. 'Cadaveribus capite truncatis, et consulari veste adhuc in foro jacentibus:' intelligit de Galba et Vinio, qui consules, et in consulatu occisi sunt.

[f] *Cremarique permisit*] Forte tantum postridie id concessit, nempe postquam perterritus est. Sic Suet. Otho 7. 'Dicitur ea nocte,' (nempe quæ electionem ipsius secuta est,) 'per quietem pavefactus, gemitus maximos edidisse: 'repertusque a concursantibus humi ante lectum jacens, per omnia piaculorum genera, manes Galbæ, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie,' &c.

Permisit] Quasi diceret: Permittere non erubuit.

[g] *Crispina filia*] Plut. Galba: 'Vinii caput filiæ ejus bis mille denariis vendiderunt.' 2000. denarii sunt 200. coronati, seu 600. libræ.

[h] *Redemtisque capitibus*] Crispina redemit decem millibus sestertium, id est, viginti quinque millibus coronatorum. Hoc facile pretium persolvit Crispina Vinii patris opibus, sed male quæsitis, opulenta, et uno Tigellini dono satis dives.

[i] *Magnum Claudius*] Atqui Seneca, in Menippea, etiam Crassum videtur

duo Cæsar, properata adoptione ad hoc[2] tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinius LVII.[3] annos variis moribus egit. Pater illi e[4] Prætoria familia, maternus avus[k] e proscriptis.[l] Prima militia infamis, Legatum Calvisium[m] Sabinum habuerat: cujus uxor, mala cupidine[n] visendi situm castrorum,[o] per noctem militari habitu[p] ingressa, cum vigilias et cetera militiæ munia eadem lascivia tentasset,[5] in ipsis principiis[q] stuprum ausa:[6] et criminis

annis exul, per quatuor dies Cæsar, festinata arrogatione, in id solum antepositus vetustiori fratri videbatur, *ut prior interficeretur. T. Vinius per septem et quadraginta annos diverso vitæ instituto egit. Parens illi e stirpe prætoria, maternus avus inter proscriptos* fuerat. *Primis stipendiis ignominiosus, meruerat sub Calvisio Sabino legato; cujus conjux prava libidine spectandi situm castrorum,* et *per noctem veste militari* huc *invecta, cum excubias et pari petulantia reliqua belli munera polluisset, adulterio in ipsis principiis temerata; et huic sceleri connexus*

—2 Mss. Harl. Jes. et Puteolanus, *ad hæc.*—3 Sic Mss. Flor. Agr. Corb. editio princeps, et Ryckius. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, XLVII. *annos.*—4 Ms. Corb. et editio princeps, *pater illi præt.* Præpositionem addidit Puteolanus.—5 *Temerasset* bene Rhenanus et recentiores,

NOTÆ

asserere a Claudio interfectum. 'Occidit,' inquit, 'in una domo Crassum, Magnum, Scriboniam, Assarionem, nobiles tamen: Crassum vero tam fatuum, ut regnare posset.' *Lipsius.*

j *Crassum Nero*] Accusante Regulo; huc enim illa Plinii faciunt, Epist. I. 5. 'Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille (Regulus) sub Nerone accusaverat.'

k *Maternus avus*] Ego censuissem *paternum:* nam reperio in Dione T. Vinium proscriptum a Triumviris, et mira fide atque astu ab uxore *Tanusia* servatum lib. XLVII. Fieri autem potest, ut hujus avi, etsi materni, nomen sumserit, testamento, an adoptione. *Lipsius.*

l *E proscriptis*] Scilicet ab Octavio, Antonio, Lepido, Triumviris reip. perdendæ. *Savilius.*

m *Legatum Calvisium*] De quo Sen. Epist. 27. *Savilius.*

Id est, Sub eo legato militaverat.

n *Cujus uxor, mala cupidine*] Historiola hæc apud Dionem, in rebus Caii: 'Calvisius autem Sabinus inter senatorum primos, et recens a præfectura Pannoniæ, unaque uxor ejus Cornelia accusati, (crimini huic dabatur, vigilias circumivisse, et milites exercentes inspectasse,) non expectata sententia seipsos interfecerunt.'

o *Visendi situm castrorum*] Quam cupidinem et impudentiam fœminarum describit Juvenalis Sat. VI. 'Sed cantet potius, quam totam pervolet urbem Audax, et cœtus possit quam ferre virorum; Cumque paludatis ducibus, præsente marito, Ipsa loqui recta facie, strictisque mamillis.'

p *Militari habitu*] Sexum dissimulaverat fœmina, veste illa militari sexum mentita erat. Sagum seu paludamentum, forte et galeam ac thoracem induerat, pro stola et matronali habitu. Ea pars elegantiæ et voluptatis fuit: in habitu equestri, in ferro libidinis incitamentum: 'est ferrum, quod amant.' Juven.

q *In ipsis principiis*] Principia sa-

hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris oneratus catenis,[r] mox, mutatione temporum,[s] dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post Præturam præpositus probatusque: servili deinceps probro respersus est, tanquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus: et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari jussit.[t] Sed Vinius Proconsulatu Galliam Narbonensem[u] severe integreque rexit: mox Galbæ amicitia in abruptum tractus,[7] audax, callidus,[8] promtus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi. Testamentum T.

T. Vinius accusabatur. Itaque mandato Caligulæ conjectus in vincula; dein vicissitudine dominationum elapsus, illæso cursu dignitatum, statim *a prætura legioni impositus approbatusque: servili mox ignominia notatus est, veluti surripuisset pateram auream in epulis Claudii; et Claudius postera luce uni Vinio ministrari* vasis *fictilibus jussit. Sed Vinius proconsulari imperio sancte et innocenter administravit Galliam Narbonensem: dein gratia Galbæ præceps actus, promtus, astutus, acer, et prout mentem adjecisset, malus aut egregius, pari dexteritate. Supremæ*

In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et editione principe, *temperasset.* Unde Puteolanus, *temtasset:* alii, *tentasset;* ut additum margini Ms. Bodl. *Brotier.* Non dubito, in Bud. vitiose legi *temperasset* pro *temptasset*, ut alias habet. Repono ergo vulgatum. Sic et Bip. Ipse quoque Rhen. servarat. Contra Ryck. Brot. Lall. Dottev. sequuntur Freinshemium, [qui dedit *temerasset.*] *Oberl.*—6 Mallet Ernestus, *stuprum passa.* Verum plus vis inest in dictione Corneliana. *Brotier.*—7 Ms. Corb. *raptus.*—8 Ita libri

NOTÆ

cra, quia in iis aquilæ et signa, id est, Dii militares. Sententiam ex eadem re Quintilianus petiit pro milite: 'Sed neque hoc Mars parens, nec signa militaria aquilæque victrices sinant, ut tua quoque sententia quisquam vir, et Romanus et miles, nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.'

Hæc *principia* Statius, etsi in re Græca, circumscribit lib. x. 'Ventum ad concilii penetrale domumque verendam signorum.'

[r] *Catenis*] Atrocitas sceleris in eo posita, quod constupraverit uxorem sui legati, ipse tiro et contubernalis, (nam clari juvenes pro more agebant in contubernio ducis,) et quod hoc flagitio polluerit castra, seu ipsa *principia*, quæ instar templi militaris; ubi Augurale, ubi ara, ubi signa, ubi aquilæ et numina legionum, ubi imagines Deorum et ipsorum principum, et quicquid sacrosanctum legionibus Rom. fuit.

[s] *Mutatione temporum*] Nempe mutatione dominationis; qua scil. imperium a Caio Cæsare ad Claudium translatum est.

[t] *Fictilibus ministrari jussit*] Athen. l. II. 'Repudianda sane et abjicienda nobis sunt fictilia pocula. Nam, ut Critias ait, quos ignominiose Reges Persarum despicerent, ii fictilibus utebantur. Cherilus Poëta inquit: 'Magnas opes ego in manibus habeo, calicis undique fracti testam, Convivarum hominum naufragium,' &c.

[u] *Galliam Narbonensem*] Gallia Braccata, postea *Narbonensis* et *Viennensis*

Vinii, magnitudine opum,[v] irritum. Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbæ corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius,[w] e prioribus[1] servis,[x] humili sepultura in privatis ejus hortis contexit. Ca-

tabulæ Vinii ob immensas opes haud validæ : tenuis fortuna Pisonis voluntatem ejus *ultimam ratam fecit.*

Galbæ cadaver diu spretum, et fiducia noctis, multis contumeliis illusum exagitatumque, dispensator Argius, e prioribus mancipiis, tenui funere sepelivit in pri-

omnes editi. Jac. Gronovius e Ms. Flor. mallet, *calidus.* Dixit quidem Livius, XXXV. 32. 'consilia calida et audacia.' *Callidus* tamen in Tacito retinuerim, ceteris libris Mss. consentientibus. *Brotier.*

1 Mallet eruditus Savilius, *e primoribus servis.* Sed *prioribus* habent libri omnes scripti et editi. Priores servos recte explicat Ernestus de servis quos Galba ante principatum habuerat. Argius Plutarcho in Galba, p. 1066. non

NOTÆ

dicta, pars meridionalis Galliæ regionis ad mare Mediterraneum : hodie Primatiatus *Viennæ,* &c. aut pars meridionalis regni *Franciæ,* cum parte vicina *Hispaniæ* et *Italiæ* recentiorum. *Tillemonius.*

[v] *Magnitudine opum*] Quas ad se traxit Otho, utpote avidus et indigens. Debuit imperium militibus, et infra tale meritum fortuna ejus fuit, quantumvis amplissima. Suet. Oth. 6. 'Missis qui Galbam et Pisonem trucidarent, ad conciliandos pollicitationibus militum animos, nihil magis pro concione testatus est, quam id demum se habiturum, quod sibi illi reliquissent.'

[w] *Dispensator Argius*] Servorum alii *amanuenses erant,* alii *mediastini,* alii *dispensatores;* ut reliquos omittam. *Dispensatores* dicti a pecunia dispensanda ; quales hodie in nobilium domibus ; vulgo *argentarii* dicuntur.

[x] *E prioribus servis*] Forte *servis primoribus:* servorum enim alii *primores,* alii *mediastini.*

Primorum apud Tacitum mentio Ann. IV. 'Lygdus ætate atque forma carus domino : interque primores ministros erat.'

Dispensatores autem loco fuisse digniore ex Sueton. apparet. Ner. 44. 'Certum dominis servorum numerum indixit, (Nero,) nec nisi ex tota cujusque familia probatissimos, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis, recepit.' *Savilius.*

Prioribus] Legunt *primoribus,* id est, præcipuis ministris, quod puto falsum : nam supra ad Agrippinæ rogum se occidit unus e minoribus libertis ipsius, et sepulta ipsa conditaque *exequiis vilibus.* 'Mox domesticorum cura, levem tumulum accepit.'

Et teste Suet. Ner. 50. de Nerone. 'Reliquias Ecloge et Alexandra nutrices cum Acte concubina, gentili Domitiorum monumento condiderunt.'

At pridem spreta illa Acte ; et quia non semper tales mortuos sepelire licet, ideo potentiores amici, seu liberti opulenti, non temere se his immiscent, sed minores servuli, quibus ex tenuitate fortunæ minor metus.

Nec semper plus amant principem, qui plura et majora beneficia accepe-

put,[z] per lixas[y] calonesque[z] suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit[a] Ser. Galba, tribus et septuaginta annis[b] quinque Principes[c] prospera fortuna

vatis illius hortis. Cervix ejus *per lixas servosque militum lanceæ affixa, laniataque juxta sepulchrum Patrobii, qui libertus Neronis, supplicio affectus erat a Galba, postera tandem luce inventa est, et adjuncta corpori jam combusto. Hunc finem habuit Servius Galba, tres et septuaginta annos* natus; *is quinque Imperatores*

servus, sed libertus dicitur, Ἀργεῖος ἀπελεύθερος. *Brotier.*—2 In Ms. Reg. et editione principe, *caput ejus per lixas. Ejus* perperam e superioribus irrepsit.

NOTÆ

re. Sæpe primi deserunt, metu perdendi opes, quas bonis dominis rapuere. Sæpe astutia major inest potentioribus, at longe impar fides.

Sic et Domitianum, non *primores ministri*, seu ditiores liberti extulere, vel sepeliere, sed nutrix tantum vilibus exequiis ei parentare ausa est. Suet. 17. 'Cadaver ejus, populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllix nutrix in suburbano suo, Latina via, funeravit.'

E prioribus servis] Id est, qui fuerant servi Galbæ, priusquam imperaret: sicque bene stat, *e prioribus.*

[y] *Caput, per lixas*] Lixæ, qui extra ordinem sine armis exercitum sequuntur quæstus gratia. Sic Suet. Galb. 20. Otho 'lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem: Galba, cupide fruaris ætate tua. Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum, ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστι.'

[z] *Calonesque*] Militum servi sic dicti, quod post dominos baculos gestarent; Græcis κᾶλα. Servius, Festus. *Savilius.*

[a] *Hunc exitum habuit*] 'Regnavit Galba menses novem, dies tredecim,' Dione teste. Sicque imperium occupare debuit mense Aprili, et imperare mensibus Maio, Junio, Julio, Augusto, Septembri, Octobri, Novembri, Decembri; ita ut pars mensis Aprilis, quo rebellare cœpit, et pars Januarii, quo imperare desiit, faciant mensem unum et præterea dies tredecim. Sic ille mensis additus aliis, facit novem menses Dionis: ad 18. Kal. Feb. occisus Galba, seu xv. Januarii.

Alii numerant septem menses, quos nempe intelligunt ab exstincto Nerone, quod mense Junio contigit.

Exitum habuit] Galba trucidatus est annos 73. natus; imperii sui mense septimo: anno Romæ conditæ 822. Christi 69. *Tillemonius.*

[b] *Tribus et septuaginta annis*] Natus erat Galba referente Suet. 4. Messalla et Lentulo Coss. 9. Kalend. Jan. anno ab urbe condita 751. Occisus anno 822. 18. Kalend. Febr. ita ut Galba vixerit tres et viginti tantum dies, supra annos septuaginta.

Suetonius tamen duobus aut tribus locis cum Tacito sentit. Solus Xiphilin. habet 72. et cum illis facit, qui numerum annorum augent. *Savilius.*

emensus, et alieno Imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas, magnæ opes:[d] ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator.[3] Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ[4] avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens; si mali forent, usque ad culpam ignarus.[5] Sed claritas natalium et metus temporum obtentui,[6] ut, quod segnitia erat,[e] sapi-

secunda fortuna percurrerat, alieno principatu magis faustus, quam suo. Antiqua in domo claritas, ingentes divitiæ: ipsi mediocre ingenium, et qui potius abesset a vitiis, quam virtutes haberet. Existimationis neque negligens, neque ostentator. Opum alienarum haud cupiens, suarum parcus, publicarum tenacissimus. Familiarium libertorumque, cum probi occurrissent, sine noxa patiens, si pravi essent, usque ad crimen inscius. Sed nobilitas stirpis, et formido imperitantium prætextui

Idem.—3 Budens. habet *vendicator*; i. e. *vindicator*; quod putat non spernendum Oberlinus.—4 Sic locum dedit Ms. meus: *alieni non appetens, sui parcus, publice avarus:* quod si verum, pro *publice* reformandum, *publici*; ut notavit Nicolaus Heinsius: videturque a Sallustio sumtum Catil. c. 5. 'alieni appetens, sui profusus.' Rursus Tacitum imitatus videtur Sidonius, ut notavit Pichena, l. III. ep. 5. 'vir alieni non appetens, sui parcus.' *Ryckius.*—5 Heinsius mallet *ignavus.*—6 Sic bene Mss. Flor. Reg. Bodl. Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et veteribus editionibus, *obtinuit.* Sic quoque ad-

NOTÆ

[c] *Quinque Principes*] Augustum scil. Tiberium, Caium, Claudium et Neronem, quorum duo primi præsciverant ac prædixerant imperium Galbæ.

[d] *Magnæ opes*] Argumento est, quod etiam solicitatus sit ab Agrippina matre Neronis.

Suet. Galb. 5. 'Dedit et matrimonio operam: verum, amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in cœlibatu, neque solicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinæ quidem, viduatæ morte Domitii, quæ maritum quoque adhuc, necdum cœlibem Galbam, adeo omnibus solicitaverat modis, ut inter conventum matronarum, correpta jurgio, atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidæ.'

Fuit etiam hæres Augustæ Liviæ. Suet. Galb. 5. 'Observavit ante omnes Liviam Augustam, cujus et viva gratia plurimum valuit, et mortuæ testamento pæne ditatus est.'

Et infra 8. 'Ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit: ne ad gestandum quidem unquam iter ingressus, quam ut secum vehiculo proximo decies HS. in auro efferret.' Decies HS. sunt nobis 25,000. coronati.

[e] *Quod segnitia erat*] Sic Sueton. Galb. 9. 'Primo acer, vehemens, &c. paulatim in desidiam segnitiemque conversus est, ne quid materiæ præberet Neroni; et ut dicere solebat, quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur.'

entia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias[f] floruit. Proconsule[7] Africam[g] moderate; jam senior, citeriorem Hispaniam[h] pari justitia continuit: major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu[i] capax Imperii,[j] nisi imperasset.

50. Trepidam urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper 'de Vitellio' nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppres-

erant, *ut quod inertia erat, prudentia appellaretur. Dum florebat ætas, militari fama celebratus est Germanicis in castris. Proconsul Africam modeste; et jam ætate grandis, pari æquitate rexit Hispaniam citeriorem: clarior privato habitus, dum privatus egit, et omnium opinione idoneus regendo imperio, nisi imperasset.*

Civitatem pavidam ac perculsam immanitate novissimi facinoris, simul et *antiqua Othonis flagitia metuentem, exterruit adhuc nuperus* de Vitellio *rumor,* qui *ante*

ditum margini Ms. Bodl. *Brotier.*—7 *Proconsul* Mss. Corb. Reg. et editiones omnes ante J. Gronovium, qui e Ms. Flor. edidit, *proconsule:* nimio forte antiquitatis studio. *Brotier.* Bipont. recepere *pro Consule*, Ryckius *Proconsul.*

NOTÆ

[f] *Apud Germanias*] Dio l. LX. 'Eo anno,' (qui Claudii principatum inchoaverat,) 'Sulpicius Galba Cattos vicit.'

[g] *Proconsule Africam*] Sic Sueton. Galb. 7. 'Africam proconsule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam provinciam, et intestina dissensione et barbarorum tumultu inquietam. Ordinavitque magna severitatis ac justitiæ cura, etiam in parvulis rebus.'

[h] *Citeriorem Hispaniam*] Hispania citerior, quæ et *Tarraconensis*, pars est septentrionalis, et plusquam dimidia totius Hispaniæ.

Hodie in eo tractu sunt *Catalauniæ* principatus, excepto comitatu Ruscinonensi, *Roussillon*, et regna, seu provinciæ *Arragoniæ*, *Valenciæ*, cum insulis *Majorca*, *Minorca*, *Yvica*, &c. atque *Gallæcia*, *Asturiæ*, *Biscaya*, *Navarra*, et *Murcia* provinciæ integræ; necnon pars major *Castellæ* Veteris et Novæ, regnique *Leon*, et pars minima regnorum *Granadæ* et *Andalusiæ;* quæ regna vel provinciæ parent regi Catholico, quibusdam tamen exceptis, in principatu Catalauniæ, a rege Franciæ acquisitis. His omnibus addenda est pars septentrionalior *Portugalliæ*, sub ditione regis Portugalliæ, in Hispania. Ex Sansonis Geographia. *Tillemon.*

[i] *Omnium consensu*] Auson. 'Spem frustrate senex, privatus sceptra mereri Visus es; imperio proditus, inferior. Fama tibi melior juveni, sed justior ordo est; Complacuisse dehinc, displicuisse prius.'

Aliter Suet. Titus 7. 'Denique propalam alium Neronem et opinabantur et prædicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes; neque ullo vitio reperto, et contra virtutibus summis.'

[j] *Capax Imperii*] Plut. Galb. 'Libertis et amicis omnia venalia offerentibus obnoxius, neminem, qui ejus imperium desideraret, multos, qui mortem miserarentur, reliquit.'

sus,[k] ut, tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse, crederetur. Tum 'duos, omnium mortalium[l] impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos, velut ad perdendum[1] Imperium fataliter electos,'[2] non Senatus modo et Eques, quis aliqua pars et cura Reipublicæ, sed vulgus quoque[m] palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria: 'captam totiens[3] suis exercitibus[4] urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam,[n] Philippos[o] et Perusiam[p] ac Mutinam,'[q] nota publi-

necem Galbæ occultatus erat, ita *ut putaretur solas superioris Germaniæ legiones defecisse. Tum patres non solum et equites* Rom. *quibus aliqua pars et amor Reip. sed et infima plebs dolere palam*, quod duo omnium hominum perditissimi, libidine, inertia, ac luxuria, malo fato velut ad subvertendam Rempub. profligandasque *imperii* opes evecti essent. *Nec jam nupera immanis otii facinora, sed prisca armorum civilium exempla obversabantur oculis*, expugnatam toties a suis legionibus civitatem, direptionem Italiæ, vastitatem provinciarum, Pharsaliam, Philippos, et Perusiam ac Mutinam, *famosa malorum publicorum voca-*

1 Male emendavit Rhenanus, *ad partiendum imperium;* libris omnibus reclamantibus. *Brotier.*—2 Eleganter dictum. Nec tentandum cum Heinsio, *fataliter evectos.* Idem.—3 Budeus. *quotiens.*—4 Sic bene Mss. et libri omnes editi ante Rhenanum, qui correxit, *suis civibus.* Brotier.

NOTÆ

[k] *Suppressus*] De Vitellii defectione suppressus nuntius, ita ut crederetur, descivisse tantum superioris Germaniæ legiones. Inferiori Germaniæ præerat Vitellius.

[l] *Duos omnium mortalium*] Otho et Vitellius hic pares, bono principi ex adverso consistunt. At Hist. II. ut impares sibi invicem opponuntur, cum distinctionis nota: 'Vitellii ignavæ voluptates, Othonis flagrantissimæ libidines: Vitellius ventre et gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitia, audacia Reipub. exitiosior ducebatur.'

[m] *Vulgus quoque*] Sic Tac. alibi: 'Vulgus et magnitudine nimia curarum expers populus;' et tamen non ubique *expers*, ut hinc colligitur, ne quidem curarum remp. spectantium: 'plebs, cui unica ex rep. annonæ cura,' inquit Tacitus alibi. *Savilius.*

[n] *Pharsaliam*] Pharsalus, urbs Phthiotidis tractus, in Thessalia provincia Græciæ: hodie *Farsa*, oppidum Thessaliæ recentioris. *Tillemon.*

[o] *Philippos*] Philippi, urbs Edonidis tractus, in prima regione Macedoniæ, et in finibus Thraciæ regionis: hodie *Philippipoli*, urbs tractus *Emboli*, in Macedonia hodierna, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

[p] *Perusiam*] Perusia, urbs Hetruriæ regionis, in confinio Umbriæ: hodie *Perugia* Italis, et *Perouse* Francis, urbs provinciæ *Perugino*, in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[q] *Mutinam*] Mutina, urbs Boiorum populorum, in Gallia Cispadana regione Italiæ: hodie *Modena* urbs Ducatus Modenæ, in Lombardia inferiore. *Tillemonius.*

carum cladium nomina,[r] loquebantur. 'Prope eversum orbem, etiam cum de Principatu inter bonos[s] certaretur: sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, Imperium; mansuram fuisse,[t] sub Pompeio Brutoque, Rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros?[u] Utrasque impias preces, utraque detestanda vota,

bula, disserebant. Fere subversam Rempub. etiam cum de Imperio inter egregios dimicaretur: sed stetisse Rempublicam C. Julio, stetisse victore Cæsare Augusto, duraturam fuisse sub Pompeio Brutoque. Nunc an adituros delubra pro Othone, an pro Vitellio? Utraque scelesta vota, utrasque sup-

NOTÆ

[r] *Nota publicarum cladium nomina*] In Pharsalia Pompeium vicit Cæsar, anno urbis conditæ 706. in Philippicis Octavius et Antonius Brutum et Cassium, A. U. C. 712. in bello Perusino Octavius arma gessit adversus L. Antonium et Fulviam, A. U. C. 713. apud Mutinam consules Hirtius et Pansa cum M. Antonio hostiliter congressi sunt anno 710. *Savilius.*

[s] *Inter bonos*] Nempe si comparentur cum Othone et Vitellio, qui nullatenus comparandi cum ullo ex antiquis, qui de imperio olim certarunt; neque vel cum Marco Antonio aut Lepido, nedum cum Julio vel Augusto.

Inter bonos] Pompeios et Cæsares intelligit præcipue. Cic. Philip. 2. de Pompeio: 'Quid enim unquam domus illa, nisi pudicum, nisi ex optimo more et sanctissima disciplina? Fuit enim ille vir P. C. sicut scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus exteris magis laudandus, quam institutis domesticis: hujus in sedibus, pro cubiculis, stabula,' &c.

[t] *Mansuram fuisse*] De Bruto nihil est quod me dubitare patiatur, fido prorsus libertatis oppressæ vindice.

De Pompeio plura mihi non permittunt idem judicium, quæ in contrariam potius sententiam impellunt, præeunte quoque Tacito hist. II. 'Mox e plebe infima C. Marius, et nobilium sævissimus L. Sylla victam armis libertatem in dominationem verterunt; post quos Cn. Pompeius occultior, non melior.'

Sallustius apud Sueton. l. de Clar. Grammaticis: 'Pompeius oris probi, animo inverecundo.'

Appianus Civil. II. commemorat, quæ Pompeio, eatenus non solito dissimulanter agere, exciderant verba, paulo ante commissos in acie Pharsalica exercitus.

Hoc et Tullii judicium est in literis ad Att. l. VIII. ep. 11. 'neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus, uterque regnare vult.'

De Pompeio et Cæsare l. IX. ep. 6. 'Mirandum in modum Cneius noster Syllani regni similitudinem concupivit, εἰδώς σοι λέγω, id est, certus hoc tibi affirmo: l. VII. 5. 'Ex victoria tum multa mala, tum certe tyrannis existet.' *Savilius.*

[u] *An pro Vitellio in templa ituros*] Cic. de provinciis consul. 'Hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegavit: primum homini sceleribus et flagitiis contaminatissimo nihil esse credendum: deinde a proditore, atque eo quem præsentem hostem Reipub. cognoscet, bene rem geri potuisse: postre-

inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore,[v] qui vicisset.' Erant, qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur: et, ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque[5] alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se Principum in melius mutatus[w] est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice,[x] ferox præda glo-

plicationes infandas, inter duos, quorum bello unum illud disceres, pejorem futurum, qui superasset. *Nec deerant, qui ominarentur præviderentque Vespasianum ac bellum Orientis; et, ut præstantior utroque* erat *Vespasianus, ita motus novos et alia arma pavebant. Et dubia ancepsque* erat *de Vespasiano fama; et certe unus* ille *cunctorum ante se dominantium, ad meliorem frugem* ipso in principatu *conversus est.*

Nunc exequar principia et causas belli Vitelliani. Profligato Julio Vindice cum universo exercitu, superbæ præda gloriaque legiones Germanicæ, *ut quibus*

5 *et* Budens.

NOTÆ

mo nec Deos quidem immortales velle aperiri sua templa, et sibi supplicari, hominis impurissimi et sceleratissimi nomine.

In templa ituros] An pro talibus publice rem divinam facerent, qui pro se ipsis accedere ad aras non auderent? Hinc Nero vitavit Athenas et Mysteria Cereris, quibus boni principes initiari voluerunt, ut se pios et impollutos testarentur. Ideoque in templo Vestæ omnibus membris trepidarat Nero parricida. Suet. Ner. 19. ' Circuitis templis, cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset.'

Et Tac. l. xv. 36. ' Cum Vestæ quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus.'

[v] *Deteriorem fore*] Quippe æquata prius scelerum fama, ipsa victoriæ licentia valeret ad augenda victoris flagitia; victoria etiam egregios duces insolescere, ait Tacitus alibi. *Savilius.*

Quia non potest civis sine flagitio movere arma in Rempub. nec potest profligare cives, sine majori facinore: victus modeste agere cogitur: at qui vicit, facinorosa ea victoria se velut ad nova scelera accingit.

Suet. de Vitel. 10. ' Utque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem detestabili voce confirmare ausus est, Optime olere occisum hostem, et melius civem.'

[w] *In melius mutatus*] Imitatus hoc palam Ausonius, de eodem Vespasiano: ' Olim qui dubiam, privato in tempore, famam Par aliis princeps transtulit in melius.' Suetonium vide. *Lipsius.*

[x] *Cæso ... Vindice*] Heros ille, assertor orbis, Urbis, et generis humani vere vindex, exequiis publicis honoratus est, ut meruit. Plutar. Galba: ' Soli Vindici gratias agere Galba,

riaque exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem quam otium,[1] præmia[2] quam stipendia malebat. Diu infructuosam et asperam militiam toleraverant,[3] ingenio loci cœlique[y] et severitate[z] disciplinæ; quam, in pace inexorabilem, discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque[a] corruptoribus et perfidia impunita. Viri, arma, equi, ad usum[4] et ad decus[5 b] supererant:

obtigisset profligare bellum opulentissimum sine labore aut discrimine, malebant aciem et prælia, prædamque quam stipendia. Diuque sustinuerant militiam sterilem et difficilem, situ ac natura soli cœlique, et asperitate disciplinæ; quam in otio astrictam dissensiones civiles relaxant, obviis utrobique qui fidem solicitent, et transfugiis inultis. Viri, equi, arma affluebant, et ad usum et ad pompam. Sed

1 Vulgo legebatur *expeditionem et aciem*: et sic Brotier. ceterique Edd. Mallet Lipsius, *expeditionem, quam otium.* At vera Cornelianaque vetus scriptura. Nec arte compositis ἀντιθέτοις gaudet Tacitus. *Brotier.* Bipont. ulcus hujus loci sic sanare parant: *exped. et facilia pr. q. stip.* scil. ordinaria laboribus, quos in pace disciplina postulabat, conjuncta. Ut ingeniosa hæc, aptior tamen Lipsiana ratio et recipienda videtur. Probabat et Acidalius. *Oberl.*—2 Male tentat Boxhornius, *prædam.* Rutgersius, *prælia.* Nihil omnino mutandum. Hæc enim frigida: elegans vero Taciti dictio. *Brotier.* —3 Gronovius, Ryckius, et Brotierus legunt, *diuque . . . . toleraverat.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et Jac. Gronovius, *diu infructuosam . . . . toleraverant.* Forte ita scripserat Tacitus, qui orationis varietate delectatur. In Ms. Bodl. copula *que* secunda manu deleta. *Brotier.* Lectionem Msti. Flor. et receper Bipont.—4 Ms. Corb. et editio princeps, *ad usus.*—5 Idem *ad dedecus.*

NOTÆ

ejusque defuncti honorem colere et publicis exequiis venerari, quasi ejus opera Imperator electus esset.'

[y] *Ingenio loci cœlique*] Hist. II. 'Germanica hyberna cœlo ac laboribus dura.' *Savilius.*

[z] *Severitate*] Nam contractæ et excitæ legiones adversus Vindicem et Gallias, jam suas vires expertæ erant; hinc superbia et contumacia, prædam malebant, bellum et aciem, quam otium, quam pacem aut principem.

Sufficiebat nomen aut prætextus cujuscumque ducis; et jam olim initio Tiberii idem agitabant, si ducem reperissent, aut in alium principem incurrissent.

[a] *Paratis utrimque*] Intelligit per bella civilia paratos esse, ex utraque parte, qui militem solicitent ac corrumpant, et crimen perfugarum inultum: immo et tum merces sceleri et perfidiæ persolvitur vera fide.

[b] *Ad usum et ad decus*] Legere velit Rhenanus ex lib. Mss. *ad dedecus.* Sed maxime fallitur. Videat hist. l. II. 89. an fuerint *viri, arma* et *equi ad dedecus,* cum Romam, velut triumphantes ingressæ sunt legiones Germanicæ.

Nempe 'quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, et post peditum ordines eques; dein quatuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent discretæ . . . . decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus.' Sic infra

sed ante bellum[c] centurias tantum suas[d] turmasque[e] noverant: exercitus[f] finibus provinciarum[g] discernebantur. Tum adversus Vindicem contractæ[6] legiones, seque et Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec 'socios,'[h] ut olim, sed 'hostes, et victos' vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ[i] Rhenum[j] accolit, easdem partes secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos:* hoc enim nomen, fastidito[7] Vindice, indiderant. Igi-

ante motum hunc *agnoscebant solummodo cohortes suas turmasque; exercitus distinguebantur limitibus provinciarum. Tum convocatæ legiones adversus Vindicem, cum sui et Galliarum periculum fecissent, moliri iterum bella, novosque* agitare *motus; nec appellabant* Gallos, *ut olim* socios, *sed* hostes et victos. *Etiam adjuvabat pars Galliarum, quæ prope Rhenum posita est, favebatque iisdem partibus, et tum vehementissime incitabat contra* Galbianos: *illud quippe* adversis partibus *vocabulum imposuerant, contemto Vindice. Itaque infesti Sequanis et*

—6 Puteol. et Alciati Edd. *confractæ.* Sic et Budens.—7 Perperam tenta-

NOTÆ

57. 'Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti, et parta victoria magna spes; sed manipuli quoque et gregarius miles, viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant.' En *decus* armorum.

[c] *Ante bellum*] Vindicis, nempe.

[d] *Centurias tantum suas*] Nempe legiones *per centurias* seu cohortes, et per alas seu vexillarios dispersæ in præsidiis et castellis, et in alia ministeria belli; nec ante per multum temporis excitæ ex suis præsidiis erant, *at tum adversus Vindicem contractæ legiones.* Infra c. 51. 'Ubi vires suas respexerant, securitate,' &c.

[e] *Turmasque*] Sic discreti et separati invicem, neque multitudini vel robori suo audacius fidebant, neque viribus aut flagitiis juncti simul perinde conspirabant. Sed bello Vindicis contracti, tum vires suas experti bello et victoria, tum exarsere animis, et se et Rempub. et principes pessumdedere.

[f] *Exercitus*] Nempe duo *exercitus,* superioris et inferioris Germaniæ, *finibus* harum *provinciarum discernebantur.* Nec certe licuit legato, arma aut legiones suas inferre alienæ provinciæ, nisi proprio jussu principis.

Tac. l. XIII. 53. 'Vetus Mosellam atque Ararim, facta inter utrumque fossa, connectere parabat .... Invidit operi Ælius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ provinciæ inferret, studiaque Galliarum affectaret: formidolosum id imperatori,' &c.

Et etiam cum Vindice fuerunt tantum legiones superioris Germaniæ, cum auxiliis Belgarum. Stetere immotæ legiones inferioris exercitus, licet etiam suspensis et erectis animis, ut in tanto motu.

[g] *Finibus provinciarum*] Substiterunt ergo ibi, (quantum mihi constat,) in bello adversus Vindicem, ubi superior tantum exercitus præsens fuit, ex consensu omnium scriptorum; immo et ipsius passim Taciti. *Savilius.*

[h] *Nec socios*] Gallos nempe, in

tur Sequanis[k] Æduisque,[l] ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super[8] avaritiam et arrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui, 'remissam sibi a Galba quartam tributorum partem; eos publice damnatos,[9] [m] in ignomi-

Æduis, ac deinde aliis, *prout opes provinciis erant, præsumsere animo captas civitates, vastatos agros, direptas domos: et præter cupiditatem ac superbiam, quæ maxima flagitia potentiorum,* etiam *pervicacia Gallorum incitabantur, qui* condonatam sibi a Galba quartam partem vectigalium; et se publice remuneratos

bat Dionysius Gothofredus, *fatis dato Vindice.* Brotier.—8 Ita bene Ms. Flor. Pichena et recentiores. Sic jam Annal. XIII. 18. 'super ingenitam avaritiam.' In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et editionibus veteribus, *secundum avaritiam.* Brotier.—9 Omnes editiones legunt *donatos;* scil. agris, quos Galba Treviris eripuerat, aliisque: *et damno finium perculerat,* ut infra dicit c. 53. *Lipsius.* Bipont. bene notant, quid hoc in ignominiam exercitus, si Galli donentur agro? itaque legunt *publice damnatos,* ut cohæreat cum seq. Melius non succurrit. Recipio, sed sic *et* in *eos* mutandum puto. Est tamen conjectura audacula. *Oberlin.*

NOTÆ

quos pugnaverant. *Savilius.*

[i] *Pars Galliarum quæ*] Intelligit Belgicam regionem.

[j] *Rhenum*] Rhenus, fluvius Illyrici late sumti, Germaniæ, et Galliæ regionum, labitur in Oceanum Germanicum: hodie vocamus *Rhein,* est in imperio Allemaniæ, &c. Nunc in arenis comitatus Hollandiæ, prope burgum *Katwyck-op-zee,* deficit, et nomen amittit. *Tillemon.*

[k] *Sequanis*] Sequani, populi provinciæ Lugdunensis Quintæ, seu Maximæ Sequanorum, in Celtica vel Lugdunensi regione Galliæ. Hodie diœcesis Archiepiscopatus *Besançon.* Vel secundum divisionem temporalem, nunc est fere omnis comitatus Burgundiæ, vulgo *Franche Comté:* hæc provincia fuit aliquando pars meridionalis circuli Burgundiæ in Allemaniæ imperio; Regi Catholico etiam paruit; nunc vero Rex Franciæ hunc comitatum possidet. *Tillemon.*

[l] *Æduisque*] Ædui, populi provinciæ Lugdunensis Primæ, ad Ararim fluvium, in Celtica seu Lugdunensi Galliæ regione: hodie diœceses Episcopatuum *Autun, Challon,* et *Mascon.* Vel secundum divisionem temporalem, pars est major et meridionalis ducatus Burgundiæ *Bourgogne,* partesque provinciarum *Bresse, Beaujolois, Bourbonnois,* et *Nivernois,* in latere orientali regni Franciæ. *Tillemon.*

[m] *Publice donatos*] Agris, scil. quos Galba Treviris eripuerat aliisque, *et damno finium perculerat,* ut infra habet. *Lipsius.*

Publice, id est, πανδημεί. Primores enim Galliæ privilegium illud ante Claudii tempora impetraverant Ann. l. XI. 'Primores Galliæ fœdera et civitatem Rom. pridem assecuti.' *Savilius.*

Donatos] Forte et intelligit tributa remissa, hoc quippe *donum* non mediocre; simul et *civitatem* Rom. quam Gallis concesserat Galba.

niam[n] exercitus,' jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, 'decumari legiones[o] et promtissimum quemque Centurionum dimitti:' undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama:[p] infensa Lugdunensis colonia,[q] et,

esse, in dedecus legionum *gloriabantur*. *Adjectus est* rumor, qui *callide sparsus et inconsulto creditus*, scil. decimum quemque legionariorum plecti, et strenuissimum quemque centurionum exauctorari: *passim truces nuntii*, *ambiguus ex urbe rumor; infesta Lugdunensis colonia*, *et plena rumorum*, *ex pervicaci fide*

NOTÆ

[n] *In ignominiam*] Quia velut in contumeliam legionum refundi putabatur, quod ii populi essent donati a principe ac remunerati, quos hæ legiones bello vicissent, dum ipsæ interea pro imperio dimicantes spernerentur, et nullum his victoriæ decus aut præmium ostenderetur.

[o] *Decumari legiones*] Quod callide fictum ex ingenio Galbæ, qui veterem disciplinæ severitatem ostentabat.

Decumari legiones] Olim apud Romanos, si magna pars exercitus signa amisisset, et abjectis armis turpiter profugisset, signiferi et centuriones, damnante præfecto, ad mortem rapiebantur, atque ex gregario milite pars decima.

Exemplum in Livio est, l. II. Appii Claudii in bello Volscorum; in Dione Augusti et Antonii, l. XLIX.: et in Tacito L. Apronii proconsulis Africæ, collapsa jam veterum disciplina, Annal. III.

Modum describit Polybius VI. 36. neque huic tantum pœnæ eos obnoxios reddidit *λειποταξία* et *ὁπλορριψία*, id est, quod *ordines deseruissent*, *armaque abjecissent*, sed et *seditio*.

Scipio in Hispania bello Punico secundo, (cujus etiam rei exempla consecutis extant temporibus, cum penitus eviluisset militaris disciplinæ auctoritas,) Cæsar Placentiæ, revocarunt obliteratum pæne morem, et Antonius Brundusii. Liv. l. XXVIII. Appianus Civil. II. et III. Dio l. XLIII. *Savilius.*

[p] *Sinistra ex urbe fama*] Roma scil. unde sinistri rumores ad exercitus Germanicos afferebantur. Nam de Galba multa fama sævitiæ simul atque avaritiæ, et qui majore adeo et favore et auctoritate adeptus est quam gessit imperium, ut ait Suetonius.

[q] *Infensa Lugdunensis colonia*] Senatus metuens, ne Lepidus et Plancus, a se in Italiam exciti, proditis suis partibus ad Antonium deficerent, in Gallia eos subsistere jusserat, qui condiderunt Coloniam Lugdunensem, ad confluentes Rhodani et Saonæ, seu Araris, recipiendis, quos Allobroges antea Vienna expulerant. Dio l. XLVI.

Postquam autem sub Nerone Lugdunum conflagrasset, *hanc cladem*, inquit Tacitus Ann. XVI. *quadragies* H S. id est, 3125. lib. Anglicanæ monetæ solatus est princeps; ita ut postea, turbante Vindice, sui in Neronem studii justas haberent causas, et odii in Galbam, qui *reditus* ipsorum, *occasione iræ, in fiscum verterat*. Savilius. Quadragies H S. sunt centum millia coronatorum, seu 300,000. libræ.

Infensa Lugdunensis] Juverat eam liberalitate sua Nero; sed magis infensa partibus Galbianis erat, ob æmulationem in Viennenses, quam ex causa communi.

pertinaci pro Nerone fide, fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris[1] anni Kal. Decembres[2] Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hyberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, allevatæ notæ:[r] plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem[3][s] et avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisve[4] militiæ ordinibus, integre mutaverat.[t] Nec Consularis Legati mensura,[u] sed in majus omnia acci-

in Neronem. Sed amplissima erat *materies ad ementienda credendaque* vana rumorum *in ipsis castris* legionum, *ex offensione, formidine, et* etiam, *cum ad robur suum adverterant, fiducia.*

Circa easdem prioris anni Kal. Decemb. Aulus Vitellius in inferiorem Germaniam advectus, non sine cura castra legionum perlustraverat: restituta plerisque munia, condonata flagitia, exemtæ notæ: multa dominandi libidine, nonnulla recto consilio: inter quæ juste et recte mutaverat sordes et avaritiam Fonteii Capitonis, in auferendis vel tribuendis belli muniis. Nec pro modo Consularis Legati, sed in

1 *prioris* Budens.—2 *Decembris* Gronovius.—3 Ita libri omnes scripti et editi. Nec necessario *sordes* tentat Acidalius. Singulari Plautus, Cicero, Horatius, aliique scriptores optimi usi sunt. *Brotier.*—4 Ms. Corb. et editio

NOTÆ

Lugdunensis colonia] Lugdunum, urbs Segusianorum populorum, ad Ararim et Rhodanum amnes, in Lugdunensi Prima, Celticæ seu Lugdunensis regionis provincia: hodie *Lyon*, urbs primaria provinciæ *Lyonnois*, in parte orientali et meridionali regni Franciæ. *Tillemon.*

[r] *Notæ*] Multi generis hæ *notæ* militares. Aliis hordeum pro frumento datum, aliquando extra castra tendebant, et sine tentoriis, aliquando balteus ademtus.

Alias a gradu militiæ in inferiores dejecti, vel ad impedimenta remissi; aliquando stantes cœnabant, cum alii sederent; aliquando in carcere detenti.

Alias decimus quisque fuste percussi, vel vicesimus, vel centesimus quisque; aliquando etiam iis sanguis missus, ut contumacia cohibereretur.

[s] *Sordem*] Melius *sordes*, ex Tac. ipso.

[t] *Mutaverat*] Suet. Vitell. 8. 'Castra vero ingressus, nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia demsit.'

[u] *Consularis legati mensura*] Quæ gessit Vitellius per hyberna legionum Germanicarum, non quasi pro potestate aut auctoritate consularis legati facta, sed in majus omnia interpretabatur miles.

Quæ cupit vulgus, in immensum verbis et opinione auget. Infra: 'Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Cæsaris, et imponere jampridem Imperatoris dignita-

piebantur. Et[5] Vitellius apud severos humilis.[v] Id[6] comitatem[w] bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio donaret sua, largiretur aliena: simul aviditate imperandi.[7] Ipsa vitia[x] pro virtutibus interpretabantur multi in utroque exercitu sicut modesti[8] quietique, ita mali

majus cuncta intelligebantur. Et Vitellius, ut apud viros graves, humilis. Ita urbanitatem facilitatemque faventes appellabant, quia sine mensura, sine prudentia, suas opes largiretur, tribueret alienas: etiam cupiditate dominandi, accipiebant ipsa flagitia pro bonis artibus. Plurimi in utrisque castris, ut boni ac pacifici, ita

princeps, *adsignandisque*.—5 Malebat Rhenanus, *et ut Vitellius.* In Ms. Agr. secunda manu, *ut Vitellius.*—6 Sic Grotius; quod et recepere Bipont. Vulgo *ita.*—7 Hic locus a Brotiero et ceteris Editoribus, præter Bipontinos, sic interpungitur: *sim. avid. imperandi, ips. vit. pro virt. interpretabantur. Multi, &c.* et *aviditate imperandi* dictum ait Brotier. pro *aviditate ut imperarentur.* Passive enim, inquit, hic dicitur; solito antiquis scriptoribus more gerundia active et passive usurpandi. Nec aliter locutus est Sallustius, Jugurth. 66. 'Igitur Jugurtha, ubi armis, virisque, et pecunia spoliatus est, cum ipse ad imperandum, (*id est*, ut ei imperaretur,) Tisidium vocaretur, rursus cœpit flectere animum suum, et ex mala conscientia digna timere.' Pariter Cicero, Epist. IX. 25. 'Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.' *Cantando* pro *dum incantatur* dixit quoque Virgilius, Ecl. VIII. 71. 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.' Vide Servium ad hunc locum. Perperam ergo Ryckius, præceptorem suum J. F. Gronovium secutus, pro *imperandi,* in Tacito emendavit et edidit, *impetrandi.* Brotier.—8 [Brotier. legit *mod. et quieti.*] Mallet Colerus, *immodesti,* ut *quietis* opponatur. Immo *modesti et quieti* opponun-

NOTÆ

tem, et auferre privati securitatem.'

[v] *Et Vitellius apud severos humilis*] Sic fere Sallustius Catil. 'Jampridem equidem nos vera rerum vocabula amisimus; quia bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo vocatur.'

[w] *Comitatem*] Sic lege, (non *ita com.* ut vulg.): hoc et Grotius notavit. Vitellius, inquit, recta æstimatione hominum gravium, nimis se demittebat abjiciebatque; et, ut ait Suetonius, 'Tota via caligatorum quemque exosculans; perque stabula ac diversoria mulionibus et viatoribus præter modum comis, ut mane singulos, jamne jentassent, sciscitaretur, seque fecisse, ructu ostentaret.'

Idque illi *vilitatem,* alii *comitatem* vocabant: quemadmodum etiam *bonitatem* appellabant, quod sine modo, *sine judicio donaret sua, largiretur aliena.*

Neque *bonitatis* vocabulum pertinet ad humilitatem excusandam, ut viri docti accepisse videntur, sed ad excusandam liberalitatem inordinatam; qua sine judicio donaret sua, largiretur aliena. *Gronovius.*

Severi, id est, graves et honesti viri, *humilitatem* in Vitellio notabant; qua nempe serviliter abblandiretur vilibus capitibus; et hoc idem faventes, *comitatem* et *bonitatem* appellabant.

Forte *ut* ibi subintelligendum. *Et ut Vitellius apud severos humilis, ita, &c.*

[x] *Aviditate imperandi, ipsa vitia*] Sic vulgo interpungitur: Propter cupidi-

et strenui.[9] Sed[10] profusa cupidine[y] et insigni temeritate Legati legionum,[z] Alienus[11] Cæcina et Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbæ, tanquam detectam[12 a] a se Verginii cunctationem,[12 b] oppressa Capitonis consilia in-

improbi et audaces multi. *Sed immensa cupidine, et præcipua audacia legati legionum, Alienus Cæcina, et Fabius Valens; e quibus Valens infestus Galbæ, tanquam abstulisset præmium sibi debitum, ob patefactam Verginii dubitationem, et*

tur *malis et strenuis*, ut recte observat Cl. Ernestus. *Brotier.*—9 Corrupte Mss. Harl. Bodl. *et extremi.* In eorum margine additum, *strenui.* Sic quoque fuit in Ms. Guelf. ut ex Ernesto potest conjici. *Idem.*—10 Male Rhenanus, *et profusa.* Brotier.—11 Sic bene Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *A. Cecina.* Idem.—12 Sic bene Puteolanus et recentiores. Rhenanus, *detecta .... cunctatione.* Ms. Reg. *discretam* pro *detectam.* Editio princeps, *decretam.*

NOTÆ

nem dominandi, ipsa *vitia*, nempe *comitas* et liberalitas effusa, pro virtutibus æstimabantur, quæ certe erant vera vitia; hæc tamen veluti nobilitare Vitellius regnandi cupidine videbatur.

Ipsa vitia] Ipsa et vitia, quia non ex indole Vitellii forte, sed ex aviditate imperandi existere putabant, *pro virtutibus interpretabantur.*

[y] *Sed profusa cupidine*] Bene, *sed profusa:* opponit enim illos legatos plebeiis militibus, quorum virtutes aut vitia nondum eo excreverant, ut adæquarent cupidinem legatorum.

[z] *Legati legionum*] Valens in Germania inferiore, et Cæcina in superiore, ubi penes Hordeonium Flaccum præfectura. *Savilius.*

[a] *Tanquam detectam*] Teste Plutarch. Galb. ‘Aliam et operam magni momenti navarat Fabius Galbæ: nempe primus adegerat legionem, cui præerat in inferiori Germania, in nomen Galbæ. Quod exemplum statim secutæ aliæ legiones et superioris et inferioris exercitus: quod certe maximi momenti fuit.’

[b] *Cunctationem*] Quod nempe conniveret Verginius velut ambiguus, et cunctando aleret discordiam legionum; quasi dubitaret, an ipse imperium sibi oblatum acciperet.

Et certe arbitrium principis eligendi senatui detulerat Verginius; nec tam unum aliquem fovere videbatur, quam alium a Galba.

Irascebatur Verginius, quod novo exemplo provincia principem faceret, non S. P. Q. R. quod legio una in Hispania id sibi arrogaret, veluti spreto robore imperii et exercituum, qui in Germania Verginio parebant, offerebantque principatum.

Et certe modicus honos habitus Verginio, cum obviam Galbæ venisset, ex Hispania venienti.

Quod oriebatur haud dubie ex suspicione senis dominantis, et ex illa cunctatione quam Galbæ renuntiarat iste Valens, qui tamen nullum tulit fructum criminis, præter novas spes aliorum facinorum.

Hinc infensus Galbæ Verginius, qui tamen nihil aliud etiam in castris Othonis, quam ea flagitia militiæ, et imperium ipsum, tum rursus oblatum, sprevit.

grate tulisset,[c] instigare Vitellium, 'ardorem militum' ostentans. 'Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio moram: affore Britanniam: secutura Germanorum[d] auxilia: male fidas provincias:[e] precarium seni Imperium et brevi transiturum: panderet modo sinum et venienti Fortunæ occurreret. Merito dubitasse Verginium,[f] Equestri familia, ignoto patre:[g] imparem, si recepisset Imperium, tutum, si recusasset. Vitellio tres patris Consulatus, Censuram, collegium Cæsaris,[h] imponere[13] jampridem Imperatoris dignationem,[i] auferre[13] privati securitatem.'

cohibita Capitonis cœpta, incitare Vitellium, ipsi favorem legionum *ostendens.* Ipsum illustri ubique existimatione *florere:* nullum ex Flacco Hordeonio impedimentum: secuturam Britanniam: affuturas auxiliares Germanorum copias: ambiguas provincias: precarium *et velut alieni arbitrii esse* principatum senis, nec diu duraturum, *etiam si nemo lacesseret:* offerret tantummodo gremium, et offerenti se fortunæ traderet. Non abs re deliberasse Verginium, equestri loco, ignobili patre; haud parem, si accepisset principatum, securum, si abnuisset. Patrem ter consulem, censorem, collegam *Claudii* principis, Vitellio addere jam diu dignitatem principis, *simul et* adimere pri-

Brotier.—13 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, sine ulla copula, quod placet Cl. Ernesto. *Et impon. et auf.* in Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr.

NOTÆ

[c] *Tulisset*] *Tulisset* ibi, pro *abstulisset.* Sensus videtur esse, quasi Valens diceret, Galbam tanti meriti fructum tulisse; ad ipsum autem solum laborem invidiamque rediisse.

[d] *Germanorum*] Qui nempe socii Romanorum magna ex parte, et inter *auxiliares* legionum fere erant.

[e] *Male fidas provincias*] *Præsertim Treveros,* ac *Lingones,* quia finibus mulctati a Galba, et Agrippinensis Colonia et Lugdunensis, illa ob vicinitatem legionum, ista ob studium in Neronem; utpote cujus pecunia et largitione instaurata erat post incendium.

Infra 57. 'Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, auxilia, equos, arma, pecunias offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus.'

[f] *Verginium*] Plinius vicina Como urbe genitum Verginium tradidit; quapropter secum habuisse conjunctas possessiones, tum suæ villæ nomen *Alsiam,* ut dubio procul Verginius Mediolanensis fuerit.

Quod ostendunt frequentia marmora, quæ passim hic occurrunt, Virginii nomine inscripto.

Sed et *Alsia* adhuc servat nomen in Varisiensi præfectura; unde et familia est mea. *Alciatus.*

[g] *Ignoto patre*] Id est, obscuro et ignobili. Comparat illum cum patre Vitellii, qui *ter consul, censor, et collega Cæsaris.*

Ignoto] Ignobili scil. quia eques Rom. nec inter *notos* seu *illustres* equites Rom.

[h] *Collegium Cæsaris*] Suet. Vitell. 2. 'L. Vitellius, Imperatoris pater,

Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret[j] magis, quam ut[14] speraret.

53. At in superiore Germania, Cæcina, decora juventa, corpore ingens,[k] animi immodicus,[l] scito[1] sermone,[m] erecto incessu, studia militum illexerat.[2] Hunc juvenem Galba, Quæstorem in Bætica,[n] impigre in partes suas trans-

vati incolumitatem. *Movebatur his tardus* Vitellii *animus, ut desideraret magis, quam ut sperare auderet.*

At in superiore Germania, Cæcina, formosa adolescentia, statura procerus, altos spiritus gerens, promta oratione, elato incessu, sibi *militum animos conciliarat. Hunc adolescentem Galba præfecit legioni, cum quæstor in Bætica haud segniter*

quos sequitur Brotierus, et omnes recentiores.—14 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. A Mss. Corb. Reg. Agr. et editione principe abest, *ut:* quod et omisit Ryckius.

1 Mss. et veteres editiones, *cito sermone:* et sic Gronovius et Ryckius. Conjiciebat Lipsius, *scito.* Ernestus et recentiores recepere. Forte tamen ipsa verborum volubilitas in Cæcina laudabatur. *Brotier.*—2 Rhenanus, *al-*

NOTÆ

cum Claudio principe, duos ordinarios consulatus, censuramque gessit.'

[i] *Imperatoris dignationem, auferre*] Similis sententia lib. seq. Muciani ad Vespasianum: ' confugiendum est ad imperium.' Magni enim viri semper suspecti imperitantibus, et ideo vita eorum perpetuo in discrimine. *Pichena.*

[j] *Concupisceret*] Ut cupere magis auderet, quam id unquam obtenturum speraret: nempe cupiditate, animo et voto magis, quam fiducia aut spe imperium agitabat.

[k] *Corpore ingens*] C. Plinius Ep. Arrio Clementi: ' In Euphrate multa sic eminent, et elucent, &c. Ad hæc proceritas corporis, decora facies, demissus capillus, ingens et cana barba: quæ licet fortuita, et inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt,' &c.

Et certe *inania* hæc sæpe gratiora in vulgus. Curtius l. III. de Alexandro: ' Ætas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens; omnia etiam ejus opera honestabat, et quæ leviora haberi solent, plerumque in re militari gratiora vulgo sunt.'

[l] *Animi immodicus*] Ne de fortitudine animi præcise intelligas, quamvis ea et homini forte adesset; sed de fastu, de vanitate et ambitione summa, ita ut quemadmodum eminebat corpore, ita et fastu animi *immodicus* esset, ut sublimia quæque et excelsa animo agitaret.

[m] *Cito sermone*] An *scito?* Lipsius. Forte *scito sermone:* hic enim magis valeat conciliandis vulgi animis, quam *citus.*

Magis tamen probem vocem *cito,* quia *animi immodicus* Cæcina, et *citus* sermo conveniat magisque videatur militaris, quam *scitus,* aut venustus; sicque magis accommodatus ingenio castrorum et studiis militum illiciendis.

[n] *Bætica*] Provincia Hispaniæ Ulterioris ad Oceanum occidentalem, et ad mare Mediterraneum: hodie pars major regnorum *Andalusiæ* et *Grana-*

gressum, legioni præposuit: mox compertum,[3] [o] publicam pecuniam avertisse,[p] ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægre passus, miscere cuncta et privata vulnera Reipublicæ malis operire[q] statuit. Nec deerant in exercitu[r] semina discordiæ: quod et bello adversus Vindicem universus affuerat, nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam,[s] atque in eo ipso sacramento vexillis[t] inferioris Ger-

in partes suas transiisset; dein manifestum subreptæ pecuniæ publicæ, tanquam furem postulari jussit. Cæcina id *iniquo animo ferens, turbare* ac sus deque vertere *omnia, et privata mala publicis calamitatibus obruere decrevit. Nec deerant in castris semina dissensionum; et quod prælio adversus Vindicem legiones omnes affuissent, nec nisi interemto Nerone, transgressæ ad Galbam* forent, *atque* eas *anteverterat* exercitus *inferioris Germaniæ*, priorque *in verba Galbæ* adactus erat.

lexerat; operarum, ut videtur, errore. Nulli enim suffragantur libri. *Idem.* —3 Non male *compertu.* Lipsius.

NOTÆ

tæ, et pars quædam *Castellæ Novæ* sub ditione Regis Catholici, in Hispania. *Tillemon.*

[o] *Compertum*] Cæcina quæstor in Bætica, statim in partes Galbianas transgressus est, et propterea illum legioni præfecit Galba, nondum comperto crimine.

Nam puto, cum adhuc quæstor esset, nutante adhuc fortuna seu imperio inter Galbam et Neronem, avertere atque intercipere ausus est Cæcina pecuniam publicam.

Attamen legatus legionis factus, et nondum criminis manifestus, perstitit in munere, mansit legatus, quia non potuit Galba vindicare scelus, ob brevitatem Imperii. Illum, scil. legatum legioni imposuerat Galba in Germania superiori.

[p] *Avertisse*] Haud dubie in Bætica ipsa: nam penes *quæstorem* pecunia publica, cujus avarus Galba teste Tacito.

[q] *Privata vulnera Reip. malis operire*] Sic dixit orator Rom. pro Sextio: 'Etenim in tanto civium numero, magna multitudo eorum, qui aut propter metum pœnæ, peccatorum suorum conscii, novos motus conversionesque Reipub. quærant; aut qui propter insitum quendam animi furorem, discordiis civium ac seditione pascantur; aut qui propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam suo deflagrare.'

Operire] Mederi privatis malis publica clade statuit, seu privatas injurias exitio Reipub. vindicare: sic videri volebat injurias esse, quæ justa supplicia forent, si vindicaret Respub. seu Princeps.

[r] *In exercitu*] Superioris Germaniæ.

[s] *Translatus in Galbam*] Incipiente Fabio Valente, legato legionis *primæ*. Plutarch. Galba.

[t] *Vexillis*] Per *vexilla*, intelligo legiones ipsas inferioris Germaniæ: nam si *vexillarios* tantum innueret, debuit designare pro more suo, quarumnam legionum *vexillarii* essent illi, qui primi jurarunt in verba Galbæ, an Quintanorum, an Secundanorum,

maniæ præventus erat. Et Treveri[u] ac Lingones,[v] quasque alias civitates atrocibus edictis[w] aut damno finium Galba perculerat, hybernis legionum propius miscentur. Unde[4] seditiosa colloquia, et inter paganos[x] corruptior miles, et in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

Et Treveri, ac Lingones, aliæque gentes, quas immanibus edictis, aut parte finium agrorumque *Galba mulctaverat, propius se inserunt castris legionum. Unde turbidi sermones, et inter oppidanos flagitiosior miles, et in Verginium inclinatio, qua quilibet alius uti facile potuit.*

4 Ms. Corb. *unde et seditiosa.*

NOTÆ

&c. nisi forte intelligat vexillarios legionum, quæ ibi in statione.

Fortasse sic exprimit, quia apud signa et aquilas sacramento adigebatur miles. Id enim solenne, nec sine religione, idque apud principia peractum haud dubie.

Infra 55. ' Inferioris tamen Germaniæ legiones, solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ.'

Forte sic dicit, quia dispersus miles per varia castella seu præsidia, nec in unum contractus exercitus; nec simul sacramento adactus, sed per cohortes et vexilla, prout erant in diversis locis.

Sic intelligit *legiones* et legionarios: nam *vexillarii* vere legionarii, et pars legionum erant.

[u] *Treveri*] Populi provinciæ Belgicæ Primæ, ad Mosellam et Rhenum amnes in Gallia: hodie diœcesis Archiepiscopatus Trevirensis *Treves*. Vel secundum divisiones temporales, pars est ducatus Luxemburgensis *Luxembourg*, aliquid Electoratus *Coloniensis*, pars Archiepiscopatus Trevirensis *Treves;* pars etiam *Palatinatus Rheni*, aliquid Lotharingiæ *Lorraine*, &c. In circulis Burgundiæ, Rheni superioris et inferioris. *Tillemon.*

[v] *Lingones*] Populi provinciæ Lugdunensis Primæ, in Gallia: hodie diœcesis Episcopatus *Langres*. Vel secundum divisionem temporalem, pars est meridionalis provinciæ *Champagne*, et pars septentrionalis ducatus Burgundiæ *Bourgogne*, in latere orientali regni Franciæ. *Tillemon.*

[w] *Atrocibus edictis*] Suet. Galb. 12. ' Præcesserat de eo fama sævitiæ simul atque avaritiæ: quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quæ cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione punisset.'

[x] *Inter paganos*] Paganus civitatis aut regionis notat incolam, ex oppositione militis. Veget. II. 3. ' Nam si doctrina esset armorum, nihil paganus distat a milite.'

Consentit Suet. Galb. 19. his verbis: ' Dimota paganorum turba.' Pro quo Tacitus: ' Disjecta plebe, conculcato senatu.' Idem histor. II. 88. et III. 24. et IV. 20.

Antonius Primus prætorianos a Vitellio exauctoratos, motu Flaviano ad arma revocatos, per contumeliam *paganos* appellat, ut Cæsar Romæ in seditione. Suet. Cæs. 7. et postea Alexander Severus Antiochiæ, per iram, sacramenti religione milites solvens, *Quirites* eos vocat. Lampri-

54. Miserat civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii[y] insigne.[1] Legati eorum, in

Civitas Lingonum, prisco exemplo, miserat munera legionibus, dextras, hospitii

1 Budens. *insignes.*—2 Ita Mss. Flor. Reg. Pichena et recentiores. In

NOTÆ

dius Severo. *Savilius.*

Paganos] Paganus, quicumque mortalium, non miles est.

[y] *Hospitii insigne*] Sic Hist. II. 'Centurionem Sisennam dextras, concordiæ insignia, Syriaci exercitus nomine, ad prætorianos ferentem, variis artibus aggressus est.'

Dextras hospitii insigne] *Dextræ* quod insit religio: ea in *fide* porrigitur: et cum *fidem* exigimus, per *dextram* oramus; et cum *fidem* damus, *dextram* conjungimus, ut est passim apud auctores.

Sic *manuum conjunctio*, pignus præsens eorum fuit, qui *pacem* communicarent; cujus in legibus, de mutuo *hospitii jure* et contesseratione hospitalitatis fit quandoque mentio: ut apud Virgilium Æneid. l. III. 'Jungimus hospitio dextras.'

Inde reperias in numismatis Antonini Pii Cons. II. *conjunctas manus*, et in nummo Triumvirali circum eas scriptum: CONCORDIA.

Illo respexit M. Tullius, pro domo; 'Q. Marcius signum concordiæ fecerat, idque in publico collocarat.'

Quare in militare signum cohortium venit *manus hastæ imposita.* Ea *insigne hospitii* est, quod missum Tacitus hic ait, et lib. seq. 8. *Vertranius.*

Fallitur interpres, cum dicit *dextram* illam apici hastæ impositam, quæ signum militare erat, fuisse *hospitii insigne.* Potius ea fuit insigne virtutis ac fortitudinis: nam fuit unica dextra super hastam, et quidem extensa erectaque. At hoc nostro loco et in mente Taciti fuerunt duæ *dextræ*, et duæ esse debuerunt, ut essent insigne *hospitii* et *concordiæ*, inter civitates et legiones.

Putat Florent. interpres, *dextras*, seu donum illud, fuisse aliquod signum, et quidem *argenteum*, quod *duas dextras* sic junctas referret; ut et alia *signa* militaria pleraque *argentea* erant.

Sed quæ similitudo aut relatio sit inter *insignia hospitii* ac pacis, et inter signa militaria, non video, nisi forte talia civitatum *dona* reposita sint per honorem in principiis, ubi signa velut in loco sanctiori, et ubi sanctissima *numina legionum:* et ubi forte deposita dona ac decora publica, ut et privata, quemadmodum et pecunia singulorum militum, et ipsius principis, seu ducis, ibi in fiscis habebatur.

De *donis*, quæ in victoriis et præliis reportata erant, intelligit Tac. Hist. II. 89. 'Ceteri juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes.' Forte *dona* hæc data publice legionibus, potuerunt deponi publice inter signa et aquilas imaginesque principum Deorumque; ut sic etiam privatim et publice sua decora haberent legiones, et ostentarent.

Quicquid sit, certe *dona* illa, seu *insignia hospitii*, prorsus diversa fuerunt a signis militaribus; signa fuerunt *hospitii* et *concordiæ*, nihil aliud. Et cum *dona* ea fuerint, verisimile est, ex auro aut argento fuisse; atque forte inter militaria decora publice esse reposita in principiis legionum.

Dextras] Puto, vetus institutum

squalorem mœstitiamque compositi, per principia, per contubernia, modo 'suas injurias,'[a] modo 'civitatum vicinarum præmia,' et, ubi pronis militum auribus[2] accipiebantur, 'ipsius exercitus pericula et contumelias' conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus 'abire Legatos,' utque occultior digressus esset, 'nocte castris excedere' jubet. Inde atrox rumor,[3] affirmantibus plerisque, 'interfectos, ac, nisi ipsi[4] consulerent, fore, ut acerrimi militum, et præsentia conquesti, per tenebras et inscitiam[5] ceterorum occiderentur.' Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Asciscitur

seu amicitiæ *signum. Illorum legati in mœrorem tristitiamque subornati, per castra, per tentoria, deflentes modo* ignominiam suam damnaque, *modo* urbium finitimarum opes ac decora, *et postquam æquis manipularium auribus audiebantur*, ipsarum legionum discrimina et injurias *deplorantes, incitabant animos. Nec procul a tumultu aberant, cum Hordeonius Flaccus* abscedere legatos *imperat, et* per noctem castris exire, *ut discessus* illorum *magis lateret. Inde truculentus rumor* oritur, *multis asseverantibus*, trucidatos *fuisse legatos*, ac ni sibi providerent, futurum, ut promtissimi militum, quique præsentem statum defleverant, interficerentur per noctem, et aliis insciis. *Legiones inter se secreto fœdere obligantur. Assumuntur copiæ sociorum ; quæ primo suspectabantur*,

aliis Mss. et editionibus veteribus, *militum animis*. In Ms. Jes. altera manu emendatum, *auribus*.—3 Mss. Corb. Reg. et editio princeps, *et affirmantibus*. Copulam recte omisit Puteolanus. *Brotier*.—4 Ita bene Mss. Flor. Reg. Guelf. et editiones veteres ante Rhenanum, qui emendavit, *ni sibi consulerent*. Veterem scripturam merito revocavit Ryckius. In Ms. Harl. *nisi consulerent*.

NOTÆ

fuit, et jam olim usurpatum, ut civitates privatis potentioribus, vel vice versa principes civitatibus *dona* mitterent, *insigne hospitii* et amicitiæ : sic et Romani ipsi misere his, quos appellatos *amicos* et reges vellent.

At vero dubitem, an *dextras* pro donis olim miserint ; neque certe ullam mentionem factam video apud auctores.

Itaque *vetus institutum* fuit, quod *dona, hospitii insigne*, mitterentur, sed novum fuit, quod *dextræ* pro tali insigni mitterentur ; ut et novum fuit, quod civitates talia dona, *dextras*, scil. mitterent legionibus ; ut et novum, quod legiones dispositæ per castra provinciarum mitterent etiam tales *dextras* prætorianis.

Et hoc usurpatum recens putem, novo more, in istis bellis civilibus ; ut novum fuit, quod miles crearet imperatorem, in provinciis saltem, aut subverteret pro libito : quod nunquam ante factum erat.

[z] *Suas injurias*] Suæ injuriæ erant præmia vicinarum civitatum, quæ finibus illarum auctæ, et veluti per contumeliam illarum donatæ, simul et tributa eis remissa, quæ aliis adaucta erant ; a Galba, nempe, quod sibi cunctanter accessissent.

auxiliorum miles; primo suspectus, tanquam, circumdatis cohortibus alisque,[a] impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens:[6] faciliore[b] inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen[1] Germaniæ legiones solenni Kalend. Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione et raris primorum ordinum[c] vocibus: ceteri silentio proximi cujusque[d] audaciam expectantes: insita[2] mortalibus natura,[e] propere sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis

tanquam circumfusis cohortibus et alis, vis præpararetur adversus legiones: sed ipse mox sociorum miles *eadem vehementius cupiens, promtiore inter improbos consensu ad bellum, quam in otio ad pacem.*

Legiones tamen inferioris Germaniæ, ut fieri ex more solet, Kalend. Januariarum sacramento in Galbæ nomen obstrictæ, magna dubitatione, et invalidis primorum ordinum plausibus: alii per silentium commilitonis sui *quisque audentiam operientes; innata mortalibus indole, confestim sectari, quæ pudet incipere. Verum*

Id.—5 Budens. *inscientia:* unde Rhenan. *inscitia.*—6 Sic bene omnes libri scripti et editi, præter Rhenanum, qui edidit, *acrius volens.* Videbimus infra cap. 64. 'Bellum volvebat.' *Brot.* Ryckius mallet *volvens*, sed retinet *volens.*

1 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *inferioris inde Germaniæ.*—2 Mallet Lipsius, *insito mortalibus natura.*

NOTÆ

[a] *Cohortibus alisque*] Cohortes erant pedestres copiæ auxiliarium, et alæ equitatus etiam auxiliaris ille miles primo suspectus legionibus, tanquam pararetur ab imperantibus ad eas invadendas opprimendasque.

[b] *Faciliore*] Facilius in seditione mali quique consentiebant ad bellum civile, quam in pace ad concordiam.

[c] *Primorum ordinum*] Vocato apud principia milite, ut dux aut imperator alloqueretur, tum sedebat imperator allocuturus exercitum, apud tribunal in sella curuli. Eum circumstabant Aquilæ, signa, vexilla, puto, et imagines principum; et insignia omnia militaria ac decora tum præcipue fulgebant.

Eam pompam, *honorem pilorum* vocat Plin. paneg. Scilicet aderant signiferi, aquiliferi, et primipili, quorum curæ demandata Aquila, legati legionum, præfecti castrorum, tribuni, centuriones, optiones, et præcipui militum omnes, flosque omnis exercitus ordine suo, et cum militiæ insignibus: hos ibi vocat Tacitus, *primos ordines.*

Ceteri longius amoti a tribunali et a conspectu ducis, minus metuebant, ne silentium in contumaciam acciperetur. Itaque tum prorsus siluere ultimi ordines, cum alii proximi etiam invalidos plausus emitterent, ut in re sibi parum læta.

[d] *Proximi cujusque*] Id est vicini, aut prope astantis sibi commilitonis.

[e] *Insita mortalibus natura*] Facit huc illud Hist. III. 'Dum quæritur tempus locusque, quodque in tali re difficillimum est, prima vox.' *Lips.*

legionibus inerat diversitas animorum. Primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint:[3] quintadecima ac sextadecima legiones, nihil ultra fremitum et minas ausæ, initium erumpendi[f] circumspectabant. At in superiori,[4] quarta ac duodevicesima[5][g] legiones, iisdem hybernis[h] tendentes, ipso Kalend. Januariarum[i] die, dirumpunt[6] imagines Galbæ: quarta legio prom-

ipsis legionibus inerat varius animorum habitus: primani et quintani adeo seditiosi erant, *ut nonnulli effigies Galbæ lapidibus appetierint: legiones quintadecima et sextadecima, nihil ultra murmur et comminationes ausæ, prorumpendi occasionem circumspiciebant. At in superioribus castris legiones quarta et duodevicesima in iisdem castris agitantes, ipso die Kalend. Januariarum confringunt effigies Galbæ:*

3 Mss. Harl. Bodl. *jecerit.*—4 Gronov. habet *superiore.* Vulgo *sup. exercitu:* at delevimus *exercitu*, auctoribus Mss. Oxon. Guelf. in quo a manu sec. in margine ascriptum est. Ascripserat aliquis, ut intelligendum: inde venit in textum. Ceterum *superior exercitus* recte dicitur c. 56. atque inde forte vitii origo. *Ern.* Bud. habet *exercitu;* quod et Gronovius et Ryckius et Brotier. retinent.—5 Bene Lipsius e Ms. Covarruviæ *Duoetvicesima.* Sic quoque Mss. Flor. et Corb. Perperam Ms. Guelf. Puteolanus et recentiores, *duodevicesima.* Fuit quoque prima manu in Ms. Bodl. *duodevicesima:* sed altera emendatum, *duoetvicesima.* Sic infra Hist. II. 100. Mss. Vatic. Flor. Bodl. habent, *duoetvicesima*, ubi corrupte alii, *duodevicesima.* Brot. Ryckius autem et Gronovius cum Bipont. hic et infra legunt *duodevicesima.*—6 *Deripiunt*

NOTÆ

[f] *Erumpendi*] Ab aliis expectabant initium, vel certe occasionem erumpendi.

[g] *Duodevicesima*] Etiam in Flor. legitur, *duo et vicesima;* idque cum Lipsio verum putabam, nunc falsum, ipso Tacito auctore. Duo exercitus in Germania fuerunt, superior Hordeonio Flacco, inferior Vitellio parebat.

Vitellius ad bellum in Italiam proficiscens, suum militem, aut cum Valente præmisit, aut ipse duxit: et ex superioris Germaniæ legionibus, partem Cæcinæ ducendam tradidit, partem ad tutandam Rheni ripam Flacco reliquit, et inter eas, ut paulo infra ostenditur, *duodevicesimam.*

Nam duo et vicesima cum Vitelliano exercitu in Italia semper fuit, ut l. seq. in fine, et l. III. non semel apparet.

Et quod *duodevicesima* in Germania remanserit, patet l. IV. cum a Civili vetera castra oppressa fuerunt: ubi in optimis exemplaribus legitur: *Dillio Voculæ duodevicesimæ legionis legato,* quod perperam mutavit Rhenanus in vocem *duo et vicesimæ.*

Nam et inferius eodem l. IV. has duas legiones, scil. quartam et duodevicesimam simul nominat; ait enim, 'primani, quartanique, et duodevicesimani.' Recte igitur hic, *duodevicesima*, et paulo infra, bene etiam *duodevicesimæ*, et *duodevicesimam.* Pichena.

[h] *Iisdem hybernis*] Ad Moguntiacum nempe.

[i] *Kalend. Jan.*] Et ante hunc diem, teste Plut. exercitus superioris Germaniæ, indignari se Galbæ, non ob-

tius, duodevicesima cunctanter,[7] mox consensu.[8] [j] Ac, ne reverentiam Imperii exuere viderentur,[9] Senatus Populique Romani obliterata jam nomina sacramento[10] advocabant: nullo Legatorum Tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis e[11] suggestu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.[k]

quarta legio audacius, duodevicesima dubitanter, dein concordi animo. Ac ne majestatem imperii detrectare prorsus *crederentur, jurabant in verba senatus populique Rom. quæ vocabula jam* pridem *abolita: nemine legatorum aut tribunorum contendente pro Galba, cum* contra *nonnulli, ut in rebus turbidis, seditionem acrius incitarent. Nemo tamen ad instar concionis,* aut *e tribunali orationem habuit; nondum enim erat, cui facinus meriti loco assignaretur.*

Acidalius et Freinshemius malebant: sed Mss. nihil mutant.—7 Ms. Corb. *cunctatur:* Lipsius *contanter:* Guelf. *constanter.*—8 Sic libri omnes. Frustra tentat Rutgersius, *Lectiones Venusinæ*, cap. 31. *mox consensit.* Brot.—9 *in Sen. Pop. &c.* Ryckius; et sic Gronovius.—10 Sic bene Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus emendaverat, *in senatus populique Romani obliterata jam nomina, sacramenta advocabant;* et sic Ryckius et Gronovius. *Sacramenta* quidem habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Sed in iis deest præpositio, *in*. Abest quoque a Ms. Flor. *Brot.*—11 Sic volebant Groslotius, et Ryckius, et Brotier. at in textu suo cum Gronov. et Bipont. omnes omiserunt præpositionem.

NOTÆ

scure significaverat: 'Illis acclamationes seu vota repetentibus, reclamabant illi, Indignus est.'

Frangendi autem principum imagines usus in omnibus rebellionibus obtinuit Hist. III. 'Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt:' eod. loco: 'simul Vitellii imagines direptæ.' *Savilius.*

[j] *Cunctanter, mox consensu*] Non eadem alacritate legio duodevicesima afflixit imagines Galbæ, qua id quartanis factum est: at ii omnes, postea, *consensu;* id est, ne æmulatione principis loci, in discordias traherentur, et ne viderentur a Romanis descivisse, jurant in nomen S. P. Q. R.

Similis æmulatio in seditione Pannonicarum legionum, Ann. I. 18. 'Postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint, depulsi æmulatione, quia suæ quisque eum honorem quærebant.' *Salinerius.*

Sueton. Galb. 6. 'Statimque legationem ad prætorianos cum mandatis destinaverunt, displicere Imperatorem in Hispania factum, eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.'

Sed legationis, ut videtur, revocatæ negotium intercidit, ex seditione in Vitellii favorem mota. *Savilius.*

Nullam ibi video æmulationem inter legiones, ut vult Salinerius. Certe consensus illarum potest cadere in antecedentia et consequentia; ita ut consenserint istæ legiones in projiciendas imagines Galbæ, quarta promtius, duodevicesima lente; mox pariter in id consenserint, simulque et in sacramentum advocandum in nomen S. P. Q. R.

[k] *Cui imputaretur*] In S. P. Q. R.

56. Spectator flagitii[1] Hordeonius Flaccus, Consularis Legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus: sed segnis, pavidus, et socordia[1] innocens.[2 m] Quatuor Centuriones[n] duodevicesi-

Astabat testis sceleris Hordeonius Flaccus legatus consularis, non comprimere præcipites, non firmare cunctantes, non incitare modestos tentavit; sed iners, trepidus, et ignavia socors. Quatuor Centuriones duodevicesimæ legionis, Nonius Receptus,

1 *Secordia* Mss. Flor. et Ryckii, ut fere semper.—2 Ita libri omnes. Mallet Boxhornius, *inter nocentes:* Gronovius, *nocens.* At dici potuit, *innocens.* Principum enim est duces eligere non socordes. Si socordes elegerint, so-

NOTÆ

obliterata jam nomina juraverant, quia nemo unus erat, cui tale meritum tribuerent, seu quem tali opera demererentur; nondum ad Vitellium advertebant. Et forte tum ad prætorianos misere legationem cum mandatis, ut ipsi eligerent principem, cunctis legionibus gratum.

Haud dubie is habitus animorum fuit, ut quemcumque alium a Galba probassent: quod satis manifestum in electione Vitellii, qui tantæ moli impar, si quis alius, et quem non noverant qui ipsum elegerunt, teste Tacito.

Suet. Vitel. 7. 'Advenientem male animatus erga principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deum oblatum ter consulis filium, ætate integra, facili ac prodigo animo.'

[l] *Spectator flagitii*] Attamen relictus erat a Vitellio utriusque Germaniæ rector, Hist. II. postea secutus Vespasiani partes, et tandem a suis militibus cæsus. *Savilius.*

[m] *Socordia innocens*] Innocens hic dicitur Flaccus, quemadmodum Ann. XIV. tribuitur etiam *segnis innocentia* Fenio Rufo, ob silentium, pavorem et inertiam hominis.

Quemadmodum hic item pavore et socordia *innocens* Flaccus, quia nec probavit flagitium, neque prohibuit. *Innocens* hic, id est, segnis, iners, non promtus aut strenuus, et forte magis *extra vitia, quam cum virtutibus.*

Socordia innocens] Hoc loco *innocens*, id est, ineptus, inhabilis, nullius artis aut industriæ, qui neque se amicis aut inimicis approbat. Hic vere socors, et innocens, qui in tanto tumultu nihil conetur, nihil moliatur, nihil audeat.

Socordia innocens] Plutarch. Galba, eum vocat, τῶν πραγμάτων ἄπειρον, *rerum inscium.* Egregiis tamen viris quandoque etiam contigit, ut miles ipsos aspernaretur: sic Lucullus felix præliis et victoriis; attamen seditione militum exagitatus est.

Livius et exemplum affert paris consternationis, l. II. ubi de milite, qui injussu ducis in castra rediit, et certare noluit; 'Injussu signa referunt mœstique, (crederes victos,) execrantes, nunc Imperatorem, nunc navatam ab equite operam, redeunt in castra: nec huic tam pestilenti exemplo remedia ulla ab Imperatore quæsita sunt, adeo excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hostes superent.'

[n] *Quatuor Centuriones*] Qui postea occisi jussu Vitellii ob *fidei* crimen,

mæ legionis, Nonius[3] Receptus, Donatius Valens, Romilius[4] Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti vinctique. Nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti:[o] sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quæ Kal. Januarias secuta est, in[5] coloniam Agrippinensem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, 'quartam et duodevicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in Senatus et Populi Rom. verba jurasse.' Id sacramentum inane visum: 'occupari nutantem[6] [p] Fortunam, et offerri Principem,' placuit. Missi a Vitellio ad legiones Legatosque, qui 'descivisse a Galba superiorem exercitum,' nunciarent: 'proinde aut[7] bellandum adversus desciscentes, aut, si concordia et pax placeat, faciendum Imperatorem: et minore discrimine sumi Principem, quam quæri.'

Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, quia Galbæ effigies defendebant, violentia militum abstracti et in vincula conjecti sunt. Et nulli postea obsequium, aut memoria primi sacramenti; sed, quod in rebus turbidis evenit, qua parte plures erant, universi stetere. Nocte proxima *Kalend. Januarias sequenti, Aquilifer quartæ legionis in civitatem Agrippinensem cœnanti Vitellio renuntiat,* quartanos et duodevicesimanos, diruptis Galbæ imaginibus, sacramentum advocasse in senatus populique Rom. nomina. *Tale sacramentum vanum creditum* est; amplectique dubitantem Fortunam, et exhiberi imperatorem *placuit. Misit Vitellius ad legiones et legatos, qui monerent,* superioris Germaniæ legiones defecisse a Galba; igitur aut certandum *esse* adversus deficientes, aut si consensus et quies arrideat, creandum *esse* principem; et minore periculo eligi Imperatorem, quam investigari.

cordia sunt innocentes. Brot.—3 Ms. Corb. *Novius.*—4 Ita Mss. Reg. Corb. Beroaldus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et editionibus veteribus, *Romulus.* Et infra cap. 59. Ms. Reg. habet, *Romulum.*—5 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editiones veteres et recentiores. Male Beroaldus omisit præpositionem, *in.* Brot.—6 Est qui malit *invitantem:* et Ernesto displicet *nutans fortuna.*—7 *Aut* abest a Ms. Jes. Corrupte Ms. Reg. et editio princeps, *ad bellandum.*

NOTÆ

sed non sine summa vecordia et scelere Vitellii, cui imputare tale suum crimen ultro potuerunt egregii centuriones.

[o] *Memoria prioris sacramenti*] Quod Galbæ dixerant, urgente Verginio, post mortem Neronis. *Savilius.*

[p] *Occupari nutantem*] Recte: alii, *invitantem.* Lipsius.

Proprie fortassis est, aut invadere eam prensando, aut dominum se facere huc illuc dubie se versantis fortunæ. *Savilius.*

57. Proxima legionis primæ hyberna erant, et promtissimus e Legatis Fabius Valens. Is die postero[1] coloniam Agrippinensem[q] cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus,[2] *Imperatorem* Vitellium[r] consalutavit. Secutæ ingenti certamine[3] ejusdem provinciæ legiones: et superior exercitus,[s] speciosis Senatus Populique Romani nominibus relictis, III.[4] Nonar.[5] Januarias Vitellio accessit: scires

Propiora erant castra primæ legionis, et audacissimus legatorum Fabius Valens. Is postridie civitatem Ubiorum ingressus cum equitatu legionis et sociorum, Vitellium principem *appellavit. Accessere* certatim *magna æmulatione legiones ejusdem provinciæ: et superioris* Germaniæ *miles, omisso,* quod *prætextui* fuerat, *sacramento in senatum populumque Rom.* advocato, *tertium Non. Januarias Vitellio*

1 Ita Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et editione principe, *die proximo.*—2 Mss. Flor. Corb. *gressus.* Ms. Agr. *egressus.* Inde Ryckius ejusque amicus tentabant, *prægressus.*—3 In Hispano libro, forte Ms. Covarruviæ, apud Lipsium, *ingenti agmine.*—4 *Tertium* Jac. Gronovius e Ms. Flor. et sic Brotier. Vulgo in Mss. et veteribus editionibus, III.: et sic Bipont. Ryckius, sine librorum auctoritate, *tertio* scribit.—5 *Nonas* Jac. Gronovius: quod servat et Ryckius et Brotier. Bipontini

NOTÆ

q *Coloniam Agrippinensem*] Colonia Agrippinensis, urbs Ubiorum populorum, ad Rhenum fluvium, in Germania inferiore, provincia Galliæ Belgicæ: hodie *Coln* incolis, *Cologne* Francis, urbs Imperialis circuli Westphaliæ, sed tamen sita in Archiepiscopatu Coloniensi. *Tillemonius.*

Agrippinensem] Quæ condita ab Agrippina matre Neronis, Claudii uxore, Tac. XII. ‘Sed Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci imperat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.’

r *Imperatorem Vitellium*] Sic Suet. Vitell. 8. ‘Vix dum mense transacto, neque diei neque temporis habita ratione, ac jam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat in veste domestica, Imperator est consalutatus; circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum Divi Julii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam; nec ante in prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem consternatis, et quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit, Bono animo estote, nobis alluxit: nullo sermone alio apud milites usus.’ Plut. tum meridiem fuisse dicit.

‘ Sed unde faustum omen aut bonum animum melius sumere potuit Vitellius, quam ex flamma et odore camini, ‘qui fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus, et sagina gravis?’

Et eo tempore, vel hora, salutatus Imperator, referente Plut. cum per vinum et epulas incaluisset: hinc grandis illa oratio ad milites, cum velut eructavit hactenus: *bono animo estote, nobis alluxit* caminus.

s *Superior exercitus*] Sic Suet. Vitel. 8. ‘Consentiente deinde etiam superioris provinciæ exercitu, qui

illum priore biduo non penes Rempublicam[t] fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, 'auxilia, equos, arma, pecunias' offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio[6] validus.[u] Nec principes modo coloniarum[v] aut castrorum, quibus præsentia[7] ex affluenti[w] et[8] parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoque[x]

adjunctus est; ut *disceres eum superiore biduo non fuisse in potestate senatus populique Rom. Alacritatem legionum æmulabantur Agrippinenses, Treveri, Lingones, suppeditantes* viros, equos, tela, opes, *ut quisque præpollebat corpore, divitiis, animo. Nec proceres,* seu primores, *solummodo coloniarum aut exercituum, quibus affatim suppetebat rerum omnium copia,* quibus *et ingentes post victoriam spes;*

habent *Non.*—6 Sic libri omnes. Lipsius tamen, Pichena, Acidalius, et Ernestus non probant, *ingenio.* At et ingenio locus in bellis et civilibus discordiis. *Brot.*—7 Ms. Agr. *præsentes.*—8 Groslotius vult *ex:* sine necessitate.

NOTÆ

prius a Galba ad senatum defecerat, cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit.'

[t] *Non penes Rempub.*] Quid gregario militi cum Rep. cum senatu aut populo Romano? volebant bellum, et ex bello prædam: volebant principem, qui donaret *sine judicio sua alienaque;* qui *perdere sciret, donare nesciret;* qui perdere se et Remp. posset et vellet: tantum aberat, ut Remp. salvam vellent.

[u] *Ut quisque corpore, opibus, ingenio validus*] Cur hic de ingenio? aut quis ejus usus? nisi forte ad orandum, aut impellendum. *Lipsius.*

Recte *ingenio:* respicit enim senes invalidos et tenuiores: qui, cum neque corporibus neque opibus partes juvare possent, juvabant saltem ingenio, scilicet ceteros populares ambitu, concionibus, et consiliis accendendo. *Pichena.*

Ingenio] Ingenio etiam opus, ut dona placeant cum offeruntur; ars et ingenium in donis tribuendis plus quam dona ipsa pollent: ingenio opus, quo multa alacriter pollicearis; et sæpe multo plura, (ut in tanta belli alacritate,) quam exequi possis, ut plerumque fit.

Ingenio] Qui ingenio aut animo præpollerent, poterant etiam se ipsi offerre principi.

In motibus civicis, haud parum pollet lingua, facundia, ingenium, ambitus, audacia, et cetera incitandis animis idonea.

Ingenio] Sallust. bell. Catil. 'Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis, an virtute animi, res militaris magis procederet. Nam priusquam incipias, consulto; et ubi consulueris, mature facto opus est: ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio viget.' Vis ingenii et virtus animi differunt; vis ingenii bello, virtus animi et præliis excellit.

[v] *Principes modo coloniarum*] Sunt *decuriones* Principes *castrorum,* quos Veget. quoque II. 9. vocat *milites principales,* et Tac. Hist. III. *primores castrorum,* sunt *aquiliferi, signiferi, optiones, &c.* qui privilegiis muniuntur, cum reliquum vulgus et gregarii milites vocarentur *munifices;* quod *munia facere* coguntur. *Savilius.*

[w] *Quibus præsentia ex affluenti*] Præsentia ex affluenti, earum rerum sci-

et gregarius miles viatica sua et balteos[y] phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant; instinctu et impetu[z] et avaritia.[a]

58. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, ministeria Principatus, per libertos agi solita, in Equites Romanos[b] disponit: vacationes[c] Centurionibus ex fisco numerat:

verum et ipse *etiam manipularius ac plebeius miles conferebant stipendia sua, et zonas, et phaleras, ornamenta armorum argento micantia, pro nummis tribuebant* ultro; *ardore, et impetu*, simul *et cupiditate.*

Itaque celebrato ardore militum, Vitellius committit equitibus Rom. curas imperii, quæ solebant exerceri per libertos: vacationes centurionibus ex pecunia sua per-

NOTÆ

licet quas tunc largiebantur, affluens seu abundans copia illis suppetebat. Cic. offic. l. I. 'ut omnium rerum affluentibus copiis ditetur.' *Pichena.*

Qui in præsens affluebant copiis opibusque, quibus et in futurum ex victoria magnæ spes opum erant: opponit Tacitus *præsentia* bona, quibus tum affluebant opibus, quas *parta victoria* sperabant.

[x] *Manipuli quoque*] Id est, *manipulares*, contra distincti a *primoribus castrorum.* Savilius.

Manipuli forte toti talia offerebant, et veluti publice, seu communi totius manipuli consensu factæ illæ collationes: nam omnes et singuli contribuebant viatica sua, &c.

[y] *Balteos*] Varro l. IV. de Ling. Lat. '*Balteum*, cingulum e corio bullatum,' plerumque argento aurove pictum. Spartianus Hadriano: 'Vestem humillimam frequenter, et sine auro balteum sumebat.'

[z] *Instinctu et impetu*] *Instinctu*, legatorum nempe, tribunorumque et centurionum: *impetu* proprio. *Freinsh.*

Immo *instinctu* mutuo inter principes, ut etiam inter manipulares, et vere instinctu et motu proprio *αὐτομάτως* scil. *sponte*, et ultro id agebant: nec instinctu alieno opus.

Sic infra c. 62. 'Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas; instare miles, arma poscere:' et mox, 'torpebat Vitellius.' Itaque instinctu suo, et impetu proprio, talia offerebat miles.

Instinctu et impetu] Cicero pro Sextio: 'Majoribus præsidiis et copiis oppugnatur Respub. quam defenditur; propterea quod audaces homines et perditi nutu impelluntur; et ipsi etiam sponte sua contra Rempub. incitantur; boni nescio quomodo tardiores sunt, et principiis rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur,' &c.

[a] *Et avaritia*] Avaritia eo spectabat, ut ea quæ ipsi largiebantur, multiplicata sibi a Vitellio reddi sperarent. Vel potius, ut sibi majorem rapiendi licentiam sumerent, principe, ob accepta dona, connivente. *Pichena.*

Avaritia, nempe ut cum usura longe majori ea munera reciperent. Olim Cæsar pecuniam mutuatus est a suis legatis, sed alia mente, alia virtute et prudentia.

Sic Hist. II. 'Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largitus privatim, quod avidius de Rep. sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti, rarissimus quisque eandem in reciperando licentiam habuerunt.

[b] *In equites Romanos*] Id egit exem-

sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius approbat, partim[1] simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, Procurator Belgicæ,[d] statim interfectus. Julium Burdonem,[2] Germanicæ classis Præfectum,[e] astu subtraxit.[f] Exarserat in eum iracundia exercitus, tanquam crimen[g] ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis: et apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo, licebat. Ita in custo-

solvit: sævienti militi et multos ad supplicium flagitanti sæpius assentitur, et partim prætextu carceris eludit. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, statim occisus est. *Arte* vero *subduxit Julium Burdonem, classi Germanicæ præpositum. Adversus eum flagrabat ira miles, quasi crimen et mox fraudem paravisset Fonteio Capitoni. Læta erat* in vulgus *recordatio Capitonis; et inter grassantes et iratos, publice interficere fas erat, at veniam dare nefas, nisi frustrando. Ita in carcere*

1 Sic recte Lipsius et recentiores. In Ms. Reg. et editionibus veteribus, *parum simulatione.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Rhenanus, *pari simulatione.* Brotier.—2 Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *Burdunem.*—3 Ita libri

NOTÆ

plo Galbæ, qui tamen per malos amicos libertosque subversus est. *Evocatos* hos equites vocabat Galba, sed qui forte tantum circa cubiculum et corporis custodiam vigilarent.

Melius Vitellius, qui *ministeria principatus* in illos *disponit.* Nam sic a libertis malisque ministris cavere videbatur.

[c] *Vacationes*] Ut, nempe, sic vulgus militum deliniret, nec tamen centurionibus displiceret.

Vacationes] Hoc sumsit ex Othone, qui primus id instituit, licet non bono exemplo, tamen bono exitu, et utili in Rempub. consilio.

[d] *Belgicæ*] Fuit legatus Belgicæ Valerius Asiaticus, et procurator *Propinquus,* qui ob fidem in Galbam occiditur: et quia infensus haud dubie Asiatico legato, qui nunc se vindicat. Et mox generum Asiaticum ascivit Vitellius, teste Tacito.

[e] *Germanicæ classis præfectum*] Fuit illa classis in Rheno. Plin. Panegyr. 'Cum totus armatis navibus Rhenus instructus sit.' Et classis hæc per partes divisa erat. Floro teste, Drusus 'Bonnam et Geldubam pontibus junxit, classibusque firmavit.'

Ergo his locis pars classis Germanicæ, pars alia ad exitum fluvii, ubi *Pharus* olim, nunc *arcem Britannicam* vocant.

De classe illa, quæ in Oceano Germanico, et hinc in æstuariis et fluviis, jam olim sub Augusto et duce Germanico, Tac. Ann. II. 6. 'Mille naves sufficere visæ, properatæque: aliæ breves, angusta puppi proraque, et lato utero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, ut sine noxa siderent: plures appositis utrimque gubernaculis, converso ut repente remigio hinc vel illinc appellerent.'

[f] *Astu subtraxit*] Nempe vinculis inditis: nam in custodia habitus, et post victoriam demum dimissus est.

[g] *Crimen*] Affectati scil. imperii, sive verum, sive fictum fuerit tale crimen.

dia habitus: et post victoriam demum, stratis[3] [h] jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum,[i] objicitur Centurio Crispinus,[j] qui se[4] sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et postulantibus manifestior[k] et punienti vilior fuit.

59. Julius deinde Civilis[l] periculo exemtus, præpotens inter Batavos,[m] ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes,[n]

detentus: et tandem post victum Othonem, sedata jam militum ira, vinclis *exemtus est. Interea offertur, tanquam victima, centurio Crispinus, qui se cruore Capitonis polluerat: ideoque et flagitantibus insignior, et damnanti contemtior fuit. Mox discrimini ereptus* est *Julius Civilis, præpollens apud Batavos, ne* scil. *bellicosa natio illius nece offenderetur. Et erant in regione Lingonum Octo Batavorum*

scripti et editi præter Ms. Reg. in quo, *statis;* et Rhenanum, qui emendavit, *satiatis.* Rhen. conjectabat *frustratis.*—4 A Mss. Flor. Reg. Corb. et editione principe absunt, *qui se.* Et certe omitti possunt. *Brotier.*

NOTÆ

[h] *Stratis*] Durior metaphora, sed quæ tamen apta videatur ingenio et seditioni militum furentium sævientiumque.

Stratis] Alii legunt, *frustratis*, alii *satiatis.*

[i] *Ut piaculum*] Ὡς ἄγος, ut victima piacularis, iræ et furori militum objicitur centurio.

[j] *Centurio Crispinus*] Quem haud dubie immiserant Cornelius Aquinius et Fabius Valens, legati legionum, et Burdo ille *Germanicæ classis præfectus.* Sicque supplicium luit unus centurio, quod alii, ducesque ipsi, meruerant.

Sic fere rei potentiores ad tempus eludunt leges et principes, suo tamen tempore exitii vicem inventuri, sic ordinante providentia, quæ lente sed dure talia facinora vindicat.

[k] *Manifestior*] Quia nempe cæde nobilissimi legati manus suas cruentaverat.

[l] *Julius deinde Civilis*] Idem, qui postea Batavis sociis, auxiliaribus Gallis, Germanisque, tam diuturnum adversus Romanos bellum gessit, ut docemur tertio et quarto Hist.

Eventus, quem hic locus respicit, apud Tacitum mentio Hist. IV. 'Julius Paulus et Claudius Civilis regia stirpe, multo ceteros, [Batavos nobiles,] anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit. Injectæ Civili catenæ,' &c. *Savilius.*

[m] *Batavos*] Batavi populi provinciæ Germaniæ inferioris, in Gallia Belgica: hodie major pars Diœceseos Archiepiscopatus Trajectensis *Utrecht*, et forsan pars Episcopatuum Boscoducensis *Bos-le-Duc* et Ruremondensis *Ruremonde;* vel secundum divisiones temporales, pars est comitatus *Hollandiæ*, et ducatus *Gueldriæ;* necnon dominium *Utrecht*, in regione dicta *les Pays Bas.* Tillemonius.

[n] *Octo Batavorum cohortes*] Cum magnam et memorandam Britanniæ rebellionem virtus Suetonii Paulini, et fortitudo quadragesimæ legionis compressisset, ingenti hominum clade, recentem submittit ex Germania militem Nero, duo millia legionario-

quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressæ,[o] prout inclinassent, grande momentum[p] sociæ aut adversæ.[1] Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, Centuriones, de quibus supra retulimus, occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes.[q] Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ Legatus, quem mox Vitellius generum ascivit: et[2] Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ[r] rector, cum Italica

cohortes, auxiliares quartadecimanorum, et quæ tum dissensione temporum a legione discesserant, et quocumque propendissent, ingens accessio amicæ vel infensæ. Interfici jussit Nonium, Donatium, Romilium, et Calpurnium, centuriones, de quibus supra tradidimus; hi puniti ob fidem, scelus atrocissimum inter deficientes. Adjunxere se partibus Valerius Asiaticus, legatus provinciæ Belgicæ, quem postea Vitellius generum assumsit: et Junius Blæsus, qui præerat Galliæ Lugdunensi, cum

1 Ms. Corb. *aversæ.*—2 Budens. *ut.*—3 In Mss. et veteribus editionibus, *Tauriana.*

NOTÆ

rum, equites mille, octo cohortes auxiliariorum, quas *octo* fuisse *Batavorum cohortes* arbitror hoc loco notatas.

Quicquid tandem fuerit, nihil certius, quam has Batavorum cohortes, ut auxilia, fuisse ascriptas quartædecimæ legioni; et Neronem, perspecta ejus fide et audacia, legionem illam et auxilia, quacumque tandem occasione, in Italiam præmisisse: at Vindice res novas moliente, auxilia, Batavos nempe, se, ex dissidiis obortis, a legione separasse, cum aliquo, ut patet, Neronis incommodo. Et Galba principatum adepto, in Illyricum legionem missam, et Batavos in Britanniam rediisse, atque in itinere, percepta Vitelliani motus fama, transiisse in ejus partes.

Quod clare patet ex Tacit. Ann. XIV. 'Auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliorum cohortibus, ac mille equitibus.' Hist. II. 'Motæ ad imperium Othonis e Dalmatia Pannoniaque legiones, præcipui fama quartadecimani, rebellione Britanniæ compressa.'

Eodem lib. 'Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, superbe agebant,' &c. *Savilius.*

[o] *Digressæ*] Quia legio quartadecima in partibus Neronis; at vero Batavi in partibus Vindicis et Gallorum.

Alibi gloriantur illæ cohortes, abstulisse Italiam et imperium Neroni, quod præcipue factum, cum discessere a quartadecimanis, quorum decus et robur haud dubie fuerant cohortes illæ hactenus.

[p] *Grande momentum*] Justini simile est; 'ingens momentum futurus, utri parti accessisset.' Lucan. 'Momentumque fuit mutatus Curio rerum.' *Lipsius.*

[q] *Inter desciscentes*] *Fidei* crimen gravissimum *inter desciscentes;* hoc, per Ironiam, dictum puto, quasi vero crimen sit desciscere ab iis, qui desciscunt a principe.

[r] *Lugdunensis Galliæ*] Celtica, sive

legione et ala Taurina,[3] [s] Lugduni tendentibus. Nec in Rhæticis copiis mora, quo minus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Præerat Trebellius Maximus,[t] per avaritiam ac[1] sordes contemtus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius, Legatus vicesimæ legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat.[2] Trebellius 'seditionem et confusum ordinem disciplinæ' Cælio; 'spoliatas et inopes legiones' Cælius Trebellio objectabat: cum interim fœdis Legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus,[3] et, aggre-

legione Italica, et ala Taurina, Lugduni præsidium agitantibus. Nec in Rhætico milite cunctatio fuit, *quin statim* etiam *accederet. Nec cunctatum quidem* est *apud Britanniam.*

Eam regebat Trebellius Maximus, per avaritiam et sordes spretus, legionibus odiosus. Augebat invidiam illius Roscius Cælius legatus vicesimæ legionis, ab eo *pridem dissentiens, sed prætextu bellorum civilium violentius exarserant. Trebellius exprobrabat Cælio* discordiam et turbatum *militiæ* ordinem, *et Cælius Trebellio* objiciebat nudatas et egenas legiones. *Cum interim disciplina castrorum labefacta* est *indecoris legatorum contentionibus, eoque dissensionis processum* est, *ut*

1 *Et* Brotierus habet.—2 Ita bene Mss. Harl. Guelf. editio princeps et Ms. Flor. manu prima. Mss. Corb. Jes. et Puteolanus, *proruperant:* [et sic Ryckius et Gronov.] *Brotier.*—3 Male Rhenanus, *proturbantibus.* In Mss. Bodl.

NOTÆ

Lugdunensis, regio Galliæ Comatæ ad Oceanum Occidentalem sive Atlanticum, a Romanis fuit divisa in quinque provincias, nempe Lugdunensem primam, secundam, tertiam, quartam vel Senoniam, et quintam seu Maximam Sequanorum.

Hodie primatiatus *Lyon*, vel pars provinciæ Ecclesiasticæ *Mayence*, et integræ provinciæ Ecclesiasticæ *Besançon*, *Lyon*, *Sens*, et *Paris*.

Vel secundum divisiones temporales, hic sunt provinciæ integræ, *Normandie*, *Bretagne*, *Maine*, *Perche*, *Vendomois*, *Dunois*, *Beauce* vel *Chartrain*, *Gastinois*, *Orleanois*, *Bourgogne* ducatus et comitatus, *Dombes* principatus et *Beaujolois;* atque partes provinciarum *Anjou*, *Touraine*, *Blaisois*, *Nivernois*, *Bourbonnois*, *Forez*, *Lyonnois*, *Bresse*, *Champagne*, et *Isle de France*, in regno Franciæ; atque pars regionis *Suisse:* ex Geographia Sansonis, &c. *Tillemon.*

[s] *Taurina*] Augusta Taurinorum, urbs Taurinorum populorum in Gallia Transpadana, regione Italiæ, vel in Viennensi, quarta provincia Galliæ Narbonensis: hodie *Turin*, Urbs principatus Pedemontii, et sedes ducis Sabaudiæ. *Tillemon.*

[t] *Trebellius Maximus*] De quo Hist. II. Et vit. Agric. *Savilius.*

gantibus se Cælio cohortibus alisque,[u] desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit:[4] quies provinciæ, quanquam remoto Consulari,[v] mansit: rexere Legati legionum; pares jure, Cælius audendo potentior.

61. Adjuncto Britannico exercitu,[w] ingens viribus opi-

socialium etiam militum contumeliis perculsus, et adjungentibus se Cælio cohortibus, et alis, destitutus Trebellius confugerit ad Vitellium; ac tranquilla Britannia fuit, licet ejecto legato *consulari. Curavere legati legionum; auctoritate pares, Cælius per audaciam validior.*

Additis legionibus Britannicis, ingens viribus et copiis Vitellius, instituit ambos

Jes. *perturbatus.* Idem.—4 Ryckii Ms. *profugerit.*

NOTÆ

[u] *Cohortibus alisque*] Intelligit ipsos *auxiliares*, quorum conviciis proturbatus Trebellius.

[v] *Remoto Consulari*] Regebat Britanniam Legatus Consularis, qui provinciæ, legionibus, et legatis legionum, et summæ rerum præerat. At nunc Britanniam, absente legato consulari, regunt legati legionum, qui prætorii aut certe prætoriis æquales.

[w] *Adjuncto Britannico exercitu*] Si verum, quod *Trebellius desertus* a militibus *ad Vitellium profugerit*, et quod Paulinus affert Hist. II. 'Britannicum militem hoste ac malo distineri,' quod ipse scribit Tacitus: 'in Britannico exercitu nihil irarum: non sane aliæ legiones per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt;' quomodo a vero non abeunt, quæ hic refert, *adjuncto Britannico exercitu*, et alibi; 'Vitellius e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit?' *Savilius.*

Certe ibi non satis cohærere videtur narratio Taciti. Dicit desertum Trebellium, ex Britannia ad Vitellium perfugisse, deinde statim addit: *adjuncto Britannico exercitu:* certe multa præterit, quæ cognitu necessaria forent. Debuit enim ibi dicere, quomodo e Britannico delectu, octo millia sibi adjunxerit, an transierint cum Trebellio, &c. nec ullus aptior locus.

Adjuncto] Cum orta inter legatos discordia, profugisset Trebellius ad Vitellium, tum secum forte traxit in partes Vitellii ipsam Britanniam, et partem saltem exercitus secum transvexit; neque verisimile est solum et destitutum transfugisse in Galliam.

Vel postea illa octo millia accita e Britannia a Vitellio, auctoritate sua et Germanicarum legionum, priusquam expediret in Italiam; tenuis certe ille videtur transfuga, qui nullum donum secum affert.

Dicit autem Tacitus, *nihil irarum* fuisse in *Britannico exercitu;* comparate scil. cum legionibus Germanicis, quæ imagines Galbæ dirupere, quæ in vana nomina S. P. Q. Rom. sacramenta advocavere, suos duces et legatos interfecere.

Et supra c. 60. 'Quies provinciæ, quanquam remoto consulari, legati legionum pares jure,' &c.

Et cum dicit Hist. l. II. *Britannicum militem hoste distineri;* sic vere, quia electos utriusque exercitus, *Britannici* et *Germanici*, secum avexit Vitellius, et tantum nomina legionum reliquit, vana et vacua; et sic hostem metuebant, sic hoste distinebantur.

busque Vitellius, duos Duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens 'allicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis[1] Alpibus[x] Italiam irrumpere;' Cæcina 'propiore transitu, Peninis jugis[y] degredi'[2] jussus. Valenti inferioris exercitus electi,[z] cum aquila[3][a] quintæ legionis et

duces, duasque bello vias. Fabius Valens jussus est, adjungere sibi Gallias, vel si recusarent, *eas* depopulari et per Cottianas Alpes Italiam invadere; *imperatum est Cæcinæ* breviore trajectu, Peninis, *scil.* montibus descendere. *Valenti tradita* sunt *inferioris* Germaniæ *vexilla, cum aquila quintæ legionis, et*

1 Ms. Guelf. edd. pr. Puteol. *quottidianis;* vitiose. Beroaldus edidit *Cottianis.* Ern. Budens. *Cotianis.*—2 *Digredi* quid. Mss. et Edd.—3 Sic bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. Corrupte in Ms. Corb. *aquilis.* In Mss. Reg. Vatic. et editione principe, *aquilex.* Unde

NOTÆ

[x] *Cottianis Alpibus*] Alpis Cottia, vel Matrona, mons Brigantiorum populorum, in Viennensi quarta Galliæ provincia: hodie *le Mont Geneure* in Delphinatu ad Septentrionem et Orientem. *Tillemonius.*

Cottianis Alpibus] Nemo, opinor, vel semidoctus, non cognoscet *Cottianis* legendum: ut inde eorum sententia confutetur, qui Genuam quoque in Cottiis esse dixerunt, nec enim illac transiisse Vitellianos quisquam prodidit. *Alciatus.*

Non abs re fuerit dicere, *Cottiarum* et *Peninarum* Alpium Gallis nostris in Italiam euntibus pervia esse itinera. Cottias vero Alpes, vel, ut vult Tacitus, Cottianas, nostrates *montem Genebræ* vocant, in Delphinatu.

Via militaris et convehendis machinis bellicis accommoda. Ea Carolus Octavus, Italiæ terror, et belli fulmen, primus immensæ magnitudinis tormenta bellica in Italiam transvexit.

Peninæ Alpes sunt in Sabaudia, vulgo *mons Cinis:* eas transcendit Carolus Magnus Regi Longobardorum bellum illaturus. *Lupanus.*

[y] *Peninis jugis*] Alpis Penina, mons Veragrorum et Salassorum populorum, in Viennensi Quinta Galliæ provincia: hodie *le Grand Saint Bernard,* mons comitatus *Wallais,* et ducatus *Aoust,* in Helvetia hodierna, et Pedemontio principatu. *Tillemon.*

Peninis jugis] Ita scribendum ubique, auctore Livio; qui negat eas Alpes sic dici, quod Annibal *Pœnus,* ea transmiserit, sed a jugo excelsi montis, quod *Penum* incolæ dicunt. Fidem ei notæ etiam nostra lingua hodie facit, qui excelsa omnia, et in acutum fastigiata, *Pennas* vocamus sive *Pinnas.* Lipsius.

[z] *Electi*] Sunt cohortes, et vexilla, quæ abstrahebant a legionibus, cum aquilas et fere vacua legionum nomina in provincia relinquerent. Quilibet legatus unam tantum aquilam seu legionem habuit, cum tamen re ipsa robur omnium legionum in Italiam secum traherent.

[a] *Cum Aquila*] Valenti quadraginta millia hominum data; lectis roboribus legionum, et auxiliorum, ex universo inferioris Germaniæ exercitu: nulla integra legione ei data, ut Germanis hostibus, qui ad Rhenum, quatuor legionum nomen fraudem faceret: Aquila tamen unius legionis data, sig-

cohortibus alisque, ad XL. millia armatorum data: XXX. millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, prima et vicesima,[4] fuit: addita utrique Germanorum auxilia,[b] e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas. Instare miles, arma poscere, 'dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur: non obstare hyemem[c] neque ignavæ pacis moras: invadendam Italiam, occupandam urbem: nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto

cohortibus alisque sociorum, *ad quadraginta millia militum: Cæcina e superiori exercitu trahebat triginta millia* armatorum, *quorum præcipua vis fuit legio una-et-vicesima; adjunctæ utrique* duci *sociæ Germanorum copiæ, ex quibus Vitellius suum etiam exercitum supplevit*, cum *universa belli mole secuturus.*

Maximum discrimen fuit *inter militem et ducem. Urgere miles, prælia flagitare,* dum Galliæ timeant, dum Hispaniæ dubitent; non impedire hyemem, neque inertis otii cunctationes; occupandam Italiam, invadendam urbem; nihil in bellis civilibus properatione melius aut certius; ubi executione ma-

---

Lipsius frustra tentabat, *aquila Xquintæ*, seu *quintædecimæ legionis*. Brotier.—4 *Legio unaetvicesima* [Brot. edidit; et] ita Ms. Reg. editio princeps, et Cl. Lallemand; probabat quoque Cl. Ernestus. In Mss. Flor. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *una pr. et vic.* Inde Puteolanus edidit, *una prima et vicessima.* Non absurdo sensu, si distinguas post, *una:* [et sic edidere Gronov. et Ryckius cum Bipont.] In Ms. Harl. deletum est, *una.* Brotier.

NOTÆ

num præcipuum totius expeditionis.

Cæcinæ triginta millia hominum data, ex lectis seu vexillariis duarum legionum, et auxiliorum inferioris exercitus, addita una legione integra, una-et-vicesima Rapaci: eodem consilio, ut duarum legionum nomen prætexeretur vicinis barbaris.

Inde factum, ut mox in Italia septem legiones Germanicæ numerentur, *prima, quinta, quintadecima,* et *sextadecima,* ex inferiori exercitu; *quarta, una-et-vicesima* excepta; quia ex aliis partem eduxerant in Italiam Vitelliani, partem reliquerant.

In Vaticano, *cum aquilex quintæ legionis;* ex quo Lipsius, *cum aquila x. quintæ legionis,* cui cave credas: non quin de utraque legione id credi possit, ex cetera historiæ serie, sed *decimam-quintam, decimam-quartam,* aliaque ad eum modum, Tacitus et alii veteres omnes consensu minorem numerum præponunt, *quartamdecimam, tertiamdecimam, quintamdecimam.* Mercerus.

[b] *Germanorum auxilia*] Non ex Gallica tantum Rheni ripa, sed et e Transrhenanis, quos præcipue hoc Taciti loco spectari puto. *Savilius.*

Germanorum] Qui nempe ante socii, aliique etiam forte ante ignoti, tum in commilitium asciti sunt a Vitellio: quippe gens, periculorum avida, etiam apud extraneos bellum quærebat.

[c] *Non obstare hyemem*] Excusationes morasque omnes rejiciebat miles, ideo clamabat; Impedimento esse non debere hyemem, neque moras pacis, quæ ab ignavis proponebatur. *Pichena.*

magis, quam consulto opus esset.' Torpebat Vitellius, et fortunam Principatus inerti[1] luxu[d] ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus et sagina gravis: cum tamen ardor et vis militum ultro Ducis munia implebat, ut si adesset Imperator, et strenuis, vel ignavis spem metumque adderet. Instructi intentique[2] 'signum profectionis' exposcunt. Nomen[3] *Germanici*[e] Vitellio statim additum:[3]

gis, quam consultatione opus esset. *Languebat Vitellius, et opes amplitudinemque imperii segni luxuria profusisque conviviis præcipiebat, sub meridiem vino madidus et satietate ac pinguedine distentus; cum tamen alacritas et impetus militum ultro Imperatoris curas obiret, perinde ac si dux astaret, et promtis vel segnibus spem, aut formidinem adjiceret. Parati intentique* signum itineris *expostulant. Vocabulo* Germanici *Vitellio propere imposito*, Cæsarem *se nuncupari, etiam post*

1 Sic bene Puteolanus et recentiores. Ms. Corb. *in inerti.* Editio princeps, *in inermi.* Brotier.—2 Sic bene Mss. Corb. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *instructi interritique.* Idem.—3 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. et Puteolanus. Et quidem optime. In editione principe et recentioribus, *nomine Germanici Vitellio statim addito;* [et sic Gronov. cum Ryckio.] Paulo mollius Ms. Corb. *nomine*

NOTÆ

[d] *Inerti luxu*] Sic infra: 'Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur:' et mox; 'Vitellius ventre et gula sibi ipse hostis.'

Libet hic ex Xiphil. addere Vibii Crispi dictum elegans, qui cum ex nimia ciborum ingluvie ægrotasset, respondit, Nisi ægrotasset, se periturum fuisse.

Itaque, ut ipse Xiphilinus scribit, totus Vitellii principatus nihil aliud quam ebrietas fuit: etenim pretiosissima quæque tam studiose undique conquirebantur, et conquisita tam opipare apparabantur, ut omnes cupediæ Vitelliani cibi dicantur. *Lupanus.*

Sic Suet. Vit. 13. 'Sed vel præcipue luxuriæ sævitiæque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat: in jentacula, et prandia, et cœnas, comessationesque: facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum constiterunt.'

Quadringena millia N. sunt nobis 10,000. coronati, seu 30,000. lib.

[e] *Nomen Germanici*] Primus qui apud Romanos expugnato loco cognomen sibi ascivit, fuit Cn. Marcius, a *Coriolis* dictus *Coriolanus.*

Post eum seniori Scipioni a devicta *Africa* hæsit *Africani* cognomen. Lucius quoque ejus frater ab *Asia* sumsit *Asiatici* cognomen.

Ex Metellis multi, sed discernendi se magis gratia, quam ullo insignioris victoriæ merito. Primi Imperatores interdum ex libitu pauca quædam asciverunt nomina, interdum in alios transfuderunt.

Postera ætas, ut virtute degener, ita ambitiosa in titulos. Xiphil. in Commodo: 'Tanta erat futilitas istius monstri abjectissimi Commodi, in hoc

Cæsarem se appellari etiam victor prohibuit.[f] Lætum augurium[g] Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat,[4]

victoriam vetuit. Faustum auspicium oblatum *Fabio Valenti, et copiis, quas in Germanici statim addito.* Brot.—4 Sic bene Mss. Flor. Reg. Harl. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *in bellum*

NOTÆ

stylo exaratas ad Senatum literas dederit: Imperator Cæsar L. Ælius Aurelius Commodus, Augustus, Pius, Felix, Sarmaticus, Germanicus, Maximus, Britannicus, concordia orbis terrarum invictus, Romanus Hercules, Pontifex Maximus, Tribuniciæ potest. XVIII. Imperat. VIII. Consul VII. Pater Patriæ.'

Et qui modestiæ laude censetur Justinianus, eadem inflatæ scriptionis ambitione turget. 'Imp. Cæsar Flavius Justinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, inclytus Victor ac Triumphator, semper Augustus.' *Savilius.*

Nomine Germanici] Tum modeste et sapienter dixit mater Vitellii, se non genuisse Germanicum, sed Vitellium. Ejusdem modestiæ exemplum habes apud Gellium XIII. 4. de Alexandro: 'Cum is ad matrem ita scripsisset: Rex Alexander Jovis Ammonis filius, Olympiadi matri salutem dicit: Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam: Amabo, inquit, mi fili, quiescas, neque deferas me, neque criminere adversum Junonem. Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum tu me literis tuis pellicem illi esse confiteris.

'Ea mulieris scitæ atque prudentis erga ferocem filium comitas, sensim et comiter admonuisse eum visa est, deponendam esse opinionem vanam, quam ille ingentibus victoriis, et adulantium blandimentis, et rebus supra fidem prosperis imbiberat, genitum esse sese de Jove.'

Nomine Germanici] Plut. Galba: 'Primus Fabius Valens Dux legionis postridie multis cum equitibus accurrit, et Vitellium Imperatorem salutavit. At vero Vitellius, qui prioribus diebus recusare eum titulum visus erat, magnitudine imperii deterritus, ut ferunt, vino ciboque meridiano repletus, progressus est, repudiatoque Cæsaris nomine, Germanici accepit.' Sic Sueton. Vitel. 8. 'Cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit: Augusti distulit: Cæsaris in perpetuum recusavit:' at Tac. Hist. II. 'præmisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret.'

[f] *Prohibuit*] Suet. Vit. 8. *in perpetuum* ait: sed Tac. Hist. III. aliud docet: 'quin et Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea. Sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor juxta audiuntur.'

Sed nomen Cæsaris tum usurpabat cum certe præter nomen nihil illi superesset. Cæsaris vocabulum tum sibi arrogat, cum e solio Cæsaris dejectus fere erat: hinc in nummis ejus neque in marmoribus unquam visum nomen Cæsaris, Augusti sæpe. Sic enim numisma aureum cum liberis ipsius ab una parte: A. VITELLIUS GERM. IMP. AUG. TR. P.

[g] *Lætum augurium*] Fuerit fortasse illa aquila potius manifestus impostor,

ipso profectionis die, aquila leni[5] meatu,[h] prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per spatium is gaudentium militum clamor,[i] ea quies interritæ[6] alitis fuit, ut haud dubium magnæ et prosperæ rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem, ut socios, securi adiere. Divo-

expeditionem ducebat, ipso die profectionis, aquila placido volatu, prout exercitus procederet, quasi dux itineris, præcessit: et quidem *per immensum* viæ *spatium,* et *is lætantium militum plausus, ea tranquillitas impavidæ volucris fuit, ut non ambiguum ingentis et felicis victoriæ augurium intelligeretur.*

Et interriti quidem venere ad Treveros, tanquam earundem partium gentem.

cogebat. Brot.—5 Sic bene Pichena et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *levi meatu.*—6 Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolanus, *interrita alitis.* Corrupte Ms. Corb. et editio princeps, *interrita: ea ales.* Melius recentiores, *interritæ.* Brotier.

NOTÆ

aut penitus ignarus futuri, quam ut præbere potuerit *omen haud dubium* duraturæ ad momentum felicitatis. *Savilius.*

Lætum augurium] Opiniones illæ ortæ primo ex religione haruspicina et vana superstitione; pluraque ficta et adornata, potissimum ad inducendum populum, trahendumque in partes.

Dein ea figmenta conscribere coacti sunt auctores, qui scil. res memorare debent prout gestæ, vel saltem ut traditæ sunt.

Nec tamen puto omnia ista falsa: nam vel casu vel alio modo contingere potuerunt; quæ licet fortuita et inania, tamen in suam rem, cum expedit, flectunt proceres, ut sic vulgus alliciant fallantque pro sua libidine et ambitione.

[h] *Aquila leni meatu*] Suet. 'sensim antecessit.' *Acidalius.*

Levi tamen forte dicatur de volucri et de aquila; et τὸ *meatu* satis explicat, ingressos viam sensim aquilam antecessisse: et Suet. 'repente aquila advolavit.'

Bene tamen *leni meatu,* qui apponitur rapido volatui aquilæ; et satis sic innuit Tacitus, aquilam leniter in sublimi evectam, sustinuisse cursum pennis velut immotis, prout agmen incederet, et quasi dux viæ prævolaret.

Quod idem recte explicat Suetonius per *sensim antecessit:* ut sic intelligas non velocem et citatum cursum, sed potius non rapidum, non præcipitem aquilæ volatum. Immo veluti quietum, et liberiore cœlo immotum: 'ea quies interritæ alitis fuit,' inquit Tac.

[i] *Clamor*] Ingens clamor militum, et ex magna alacritate ortus, initio prælii, fuit omen victoriæ, at ibi *gaudentium militum clamor.*

Et quod ingenti illo clamore interrita mearet duceretque ales, id lætum augurium fuit; etsi non duraturæ felicitatis, attamen præsagium magnæ victoriæ esse potuit, et revera fuit.

Et *leni* illo suo *meatu* præsagire potuit aquila celeritatem victoriæ, simul et instabilitatem fortunæ.

duri[1] [j] (Mediomatricorum[k] id oppidum est) quanquam omni comitate exceptos subitus pavor[l] exterruit,[2] raptis repente[3] armis ad cædem[m] innoxiæ civitatis: non ob prædam aut spoliandi cupidine,[4] sed furore et rabie et causis incertis, eoque difficilioribus remediis; donec, precibus Ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavere; cæsa tamen ad[5] quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates cum Magistratibus et precibus[6] occurrerent, stratis per vias pueris fœminisque;[7]

Divoduri, (Mediomatricorum ea civitas est,) repentinus terror invasit turbavitque illos, licet omni benignitate excepti essent; illi *raptis subito armis* ruebant *ad internecionem innocentis populi; non ob raptus aut prædandi libidinem, sed ira et cæco impetu, et causis ignotis, ideoque difficilius subveniebatur, donec obsecrationibus ducis placati abstinuere ab exitio civitatis; trucidata tamen ad quatuor millia hominum. Tantusque pavor incessit Gallias, ut postea omnes urbes cum magistratibus et precibus obviam venirent exercitui adventanti, provolutis per itinera pueris*

1 Sic bene Ms. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *Dinodurium.* Ms. Corb. *Devedruros.* Brot.—2 Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi, præter J. Gronovium, qui emendavit e Ms. Flor. *terruit.* Sic quoque habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Sed in Ms. Harl. emendatum, *exterruit.*—3 Gronovius habet *derepente,* ex Flor. corrupt. *aerepente.*—4 Sic bene Mss. Corb. Reg. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *cupidinem;* [et sic edidit Gronovius.] *Brotier.*—5 *Ad* abest a Ms. Corb.—6 Hæc *cum mag. et prec.* quidem absunt a Ms. Guelf. At ea habent ceteri libri. Multa id genus in Mss. Taciti omissa. Nec redundat, *et precibus,* ut existimat Cl. Ernestus. *Brot.*—7 In Mss. Flor. Agr. *fæminis puerisque.*

NOTÆ

[j] *Divoduri*] Divodurus, urbs Mediomatricorum populorum in Belgica prima, Galliæ provincia, hodie *Metz,* urbs Episcopatus Metensis, sed in Lotharingiæ statu sita. *Tillemon.*

[k] *Mediomatricorum*] Mediomatrici populi provinciæ Belgicæ primæ, in Gallia: hodie Diœcesis Episcopatus Metensis, *Metz,* in statu Lotharingiæ. *Tillemonius.*

[l] *Subitus pavor*] Ejusmodi pavores describit Dionysius Halic. l. v. post prælium Consulum cum Tarquiniis exulibus: 'Inter hujusmodi cogitationes et colloquia circa primam ferme vigiliam, e sylva ad quam castra habebant, vox quædam ad utriusque partis aures appulsa est, ut ab omnibus exaudiretur: sive ea Herois fuit, cujus istud fanum seu lucus est; sive Fauni quem vocant. Ad hunc enim auctorem Romani solent referre panicos terrores, omnisque generis spectra. Nam si quando insolitæ species oculos hominum exterrent, vocesve divinæ aures eorum percellunt, numini huic opus illud tribuunt.'

Nulla certe vox tunc audita; sed quod pejus est apud ingenia vulgi, arcanus ille pavor fuit, et ex incerta causa. Tacitus; 'Furore et rabie et causis incertis, eoque difficilioribus remediis.'

[m] *Ad cædem*] Non ad cladem dixit, quia non ob prædam.

quæque alia placamenta hostilis iræ,[n] non quidem in bello, sed pro pace, tendebantur.[8]

64. Nuntium de cæde Galbæ et Imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum[o] accepit. Nec militum animus

mulieribusque; et omnia alia id genus *velamenta supplicum obtendebantur, quæ placare hostilem iram possent, non certe quod bellum* haberent, *sed* tamen *ut pacem* obtinerent.

Fabius Valens, cum adventasset *in urbem Leucorum, audivit nuntium de nece Galbæ et principatu Othonis. Nec* ideo *militum animus in lætitiam aut metum*

8 In Mss. Reg. Corb. Agr. et editione principe, *tendebant.*

NOTÆ

[n] *Quæque alia placamenta hostilis iræ*] Locus obscurus, sed illustro, (si tamen sincerus:) erant preces et supplicia ut in bello; neque bellum erat, sed tamen timebant hostilia, et pacem sic orabant. *Lipsius.*

Forte sanus erit hic locus, si intelligas civitates Galliarum, nullum quidem bellum habere cum exercitu Valentis, sed ea facere, ne etiam haberent. Sic lib. xv. 'Pavido milite et concedente, ne qua prælii causa existeret.' *Pichena.*

Tacitus hæc ait in invidiam discordiæ Civilis, qua etiam, ubi pax est, belli mores usurpantur. Galliæ enim erant pacatæ, tantumque cunctantes et deliberantes, quem sequerentur: 'Instare miles, arma poscere, dum trepident Galliæ. Et Fabius Valens allicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias.'

Admonitæ demum strage Divoduri facta, cunctationem exuerunt, Vitelliique partes amplectuntur. Tacitus, 'Gallis cunctatio exemta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus.'

Verum eo terrore civitates adeo perculsæ sunt, ut facie supplicum occurrerent exercitui venienti, quasi ferro ignique is omnia vastaturus esset.

At quænam illa sunt, quæ ab iis *tendebantur?* Dicat noster: 'cum haud ignari discriminis sui Viennenses velamenta et infulas præferentes.'

Eurip. Supplic. 'Ramisque supplicibus circundant me, ut vides.' Scholiastes Aristophanis: ἱκετηρία est *ramus oleæ lana circumplexus.*

Livius: 'Ramos oleæ ac velamenta alia supplicum porrigentes, orare, ut reciperent se:' et 'velata navis infulis et ramis oleæ occurrit ex portu Carthaginis.' *Salinerius.*

Non quidem in bello, neque propter bellum aut post bellum, quia nullum erat; sed ea placamenta offerebant, ne bellum haberent.

Sic cap. 66. 'Haud ignari discriminis sui Viennenses flexere militum animos.'

Sed alia placamenta iræ forte validiora istis adjecta, ut mox 'addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios, dum vetustas dignitasque Coloniæ valuit.'

[o] *In civitate Leucorum*] Suet. Vit. 9. scribit Vitellio innotuisse Galbæ mortem ante Valentis discessum. *Savil.*

Sueton. 9. 'Ac subinde cæde Galbæ annunciata, compositis Germanicis rebus, partitus est copias, quas adversus Othonem præmitteret, quasque ipse perduceret.'

in gaudium aut formidinem[1] [p] permotus: bellum volvebat.[2] [q] Gallis[3] cunctatio exemta,[r] et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benigne excepti, modestia certavere;[s] sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie,[t] quas,

excitus est: *bellum cupiebat. Gallis demta dubitatio, et æquale odium in Othonem ac Vitellium*, et *ex Vitellio etiam formido* erat. *Propinqua erat urbs Lingonum, fidelis partibus: comiter excepti, moderationem certatim exhibuere; sed breve gaudium fuit, immodestia cohortium, quas a quartadecimanis, ut antea retulimus,*

1 Ms. Corb. et editio princeps, *in gaudio, aut formidine.*—2 *Bellum volvebat.* Hæc recte distinxit eruditus Græviu, quem recentiores merito sunt secuti. Antea cum superioribus conjungebantur: [et sic edidere Gronovius et Ryckius.] *Brot.*—3 Ryckii Cod. *Sed Gallis.*—4 Male Freinshemius, *jurgio.*

NOTÆ

Attamen non ordine temporum res componit Suetonius: unde sæpe error.

Leucorum] Leuci, populi provinciæ Belgicæ primæ in Gallia: hodie Diœcesis Episcopatus Tullensis *Toul*, in statu Lotharingiæ. *Tillemon.*

p *In gaudium aut formidinem*] Annunciata cæde Galbæ, neque gaudio neque metu permotus miles: quicquid contingeret, vel prosperum vel adversum, promtus et pervicax bellum destinaverat.

Forte sic intelligendum: Nec militum animus in gaudium ob cædem Galbæ, aut formidinem ob electionem Othonis permotus, bellum agitabat: utraque enim simul haud dubie nuntiata.

q *Volvebat*] Malim *volebat*, quasi diceret, Neque Galbæ mortem, neque Othonem principem, aut Vitellium præcise, sed *bellum volebat.*

Nam certe neque Vitellium voluit miles, nisi postquam Verginius abnuit, et cæsus est Capito; et quia nemo alius offerebatur, qui se eorum electioni, seu potius furori ac libidini, permitteret.

Ipsi certe neque Vitellium, neque principem volebant, sed *bellum*, et ex bello prædam, opes, honores, spolia Reipublicæ.

Bellum volvebat] Malim *volebat*. Quicumque nuncius afferretur, quicumque princeps caderet aut imperaret, ad ea miles nec gaudio nec metu permotus; quicquid accideret, *bellum volebat*, non tantum *volvebat*.

Bellum volvebat] Non poneret absolute Tacit. *volvere*, sed *volvere animo*. Sic Hist. lib. I. de Othone 'stupra.... et fœminarum cœtus volvit animo.'

r *Gallis cunctatio exemta*] Vivente enim Galba, nonnihil adversos fecerunt ejus beneficia, sed adacti tamen juvando Vitellio. Nunc Othonis Vitelliique odio, et alterius metu, consultum maxime videbatur in speciem se illi probare, unde præsens periculum timeri poterat. *Savilius.*

Cædes Galbæ nuntiata, et metus ex Vitellio, Gallis cunctationem exemere. Nam cur Othoni faverent, quem solo nominis et flagitiorum odio noverant.

Exemta] Cunctatio Gallis exemta, cæde Galbæ nuntiata, quem amabant, et præsentia armorum Vitellii, quem oderant, simul et metuebant.

s *Modestia certavere*] Nempe, milites Vitelliani, quia benigne excepti;

a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia[4] primum: mox rixa inter Batavos et legionarios,[5] dum his aut illis studia[u] militum aggregantur, prope in prælium exarsere; ni Valens animadversione paucorum oblitos jam Batavos imperii[v] admonuisset. Frustra adversus Æduos[w] quæsita belli causa. Jussi 'pecuniam atque arma[x] deferre,' gratui-

separatas, agmini suo Fabius Valens adjecerat. Contentione primum: dein altercatione inter Batavos et legionarios, dum his vel illis favor manipularium adjungitur, fere usque ad certamen erupere; nisi Valens, paucis punitis, immemores jam tum imperii Batavos coërcuisset. Frustra quæsitus est armorum prætextus adversus Augustodunenses. Jussi opes et arma afferre, *copias præterea exhibuere*

Brot. At sic Ryckius et Gronovius.—5 Post *legionarios* Brotier. periodum

NOTÆ

et quia jampridem fida partibus civitas illa, et quia vicina hybernis legionum, et quia infensa Galbæ.

[t] *Cohortium intemperie*] Sunt illæ octo cohortes Batavorum, quæ auxiliares additæ legioni decimæquartæ, et ab ipsa postea divisæ *discordia temporum;* eas sibi adjunxit Fabius, quia *prout inclinassent, grande momentum, sociæ aut adversæ.*

[u] *Studia*] Scilicet *auxiliares*, qui multi, e Germania, Belgio; cetera Gallia, et aliis sociis adjuncti Batavis, qui *auxiliares* quartædecimæ legionis, et *electi* seu *vexillarii* legionariis aggregati eodem in suos affectu.

Sed forte quod fuit commune crimen, uni Batavi luere, statim vicem redditurі Civili duce, qui mox vindicabit armis ingenia et ludibria dominantium.

[v] *Oblitos jam Batavos imperii*] Quia separati a signis legionis, a legatis Rom. et etiam ob discordiam principum, fere imperii et disciplinæ obliti; et rebus turbidis, veluti sui juris erant, nimisque jam lasciviebant.

[w] *Frustra adversus Æduos*] Quia Ædui olim in partibus Vindicis et Galbæ; idem ille nunc miles, qui Vindicem profligarat, ultro causam belli quæsisset adversus Æduos, et maxime cupidine prædæ, quia opulentissimi Gallorum Ædui: sed frustra *causa belli quæsita*, cum illi imperata ultro facerent, pecuniam et arma offerrent, et gratuitos insuper commeatus præberent.

[x] *Arma*] Sic infra Viennenses, *publice tamen armis mulctati*, in pœnam *fidei* puto, quia pro Galba steterant. An illa arma rapiebant in bellum, an vero sic ut exarmarent civitates illas quasi adversas?

Forte ex utraque causa, nam et illis opus erat armis, sicque et infestas civitates spoliabant armis opibusque: aut saltem eo prætextu, quasi parum fidas eas et adversas videri cupiebant, et sic vocabant ut spoliarent.

Arma] Haud dubie parum armati auxiliares e Britannia, Germania, et Gallia Cisrhenana tumultuario conscripti. His data arma, dum singulas Galliæ civitates pertranseunt. Sic et Viennenses etiam mulctati pecunia et armis, prætextu belli et partium.

tos insuper commeatus præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere.[y] Sed legio Italica et ala Taurina abductæ.[z] Cohortem[a] duodevicesimam[6] Lugduni,[7] solitis sibi[8] hybernis, relinqui placuit. Manlius Valens, Legatus Italicæ legionis, quanquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum[9] criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

gratis: quod Ædui metu, Lugdunenses lætitia præstitere. Sed legio Italica et ala Taurina abstractæ sunt. *Placuit manere cohortem duodevicesimam Lugduni in consuetis sibi castris. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamvis partes acribus ministeriis juvisset, nulla* tamen *apud Vitellium dignatione fuit: occultis eum calumniis infamarat Fabius inscium, et quo magis præter opinionem falleretur,* eum *coram commendarat.*

posuit; et sic Bipont.—6 Ita Ms. Agr. Ryckius et recentiores. Mss. Flor. Reg. Corb. *cohortem XVIII.* Editio princeps, *octavam decimam.* Perperam in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *cohortes XVIII. al.* (id est, in alio Ms.) *XIII.* Una enim cohors præsidium Lugduni agitabat, ut dictum est supra Annal. III. 41. *Brotier.*—7 A Ms. Jes. abest, *Lugduni:* illud quoque omissum volebat Lipsius.—8 Rhenanus, *solitis ibi;* sed adversantibus libris. —9 *Eum* commodius abesset. *Ernest.*

NOTÆ

[y] *Quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere*] Vitellius a Galba missus in Germaniam fuit. Lugdunenses autem acerrimi Galbianarum partium hostes erant, atque ut supra dixit, *pertinaci pro Nerone fide,* quomodo nunc gaudio Vitellianos excipiunt? an simulato? nam cæso Galba, suspectari potius poterant tanquam in Othonem proni.

Vere gavisos crediderim: nam etsi missu Galbæ Vitellius præerat, legiones tamen, atque una Lugdunenses, fuerunt adversus Vindicem et Galbam. Sperabant itaque exercitum contra Viennenses accendere. *Pich.*

Gaudio; quia illi semper in partibus legionum superioris Germaniæ, et Galbianis infensi, et inprimis Viennensibus, quia æmuli et vicini, ideoque privatam causam publicis querelis miscebant Coloniæ, tanto odio, ut essent plusquam *civilia arma,* nec tantum pro principe, aut pro causa publica invicem certarent.

[z] *Abductæ*] Fabius Valens legionem Italicam et alam Taurinam suis copiis adjunxit, et secum abduxit in Italiam.

[a] *Cohortem*] Tuentur nonnulli contra Lipsium mansisse octodecim cohortes Lugduni, quæ saltem inania nomina auxiliorum, et numerus erant, si non robur.

At certe Italica legio tendebat Lugduni, cum suis auxiliis, et ala Petrina: his adde octodecim cohortes, certe sic in una civitate tenderent tres legiones, et insuper auxilia paris roboris, idque in provincia pacata et inermi.

Certius est relictam Lugduni unam tantum cohortem, nempe duodevicesimam; quia legati tum molem omnem belli, viresque, et opes omnes in Italiam trahebant, ibi de summa rerum

65. Veterem[b] inter Lugdunenses Viennensesque[c] discordiam proximum bellum[d] accenderat: multæ invicem clades, crebrius infestiusque,[e] quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus[1] Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat:[f] multus contra in Viennenses honor: unde æmulatio et invidia et uno amne discre-

Ultimus motus incitarat auxeratque priscam dissensionem, Lugdunenses inter et Viennenses: plurimæ clades mutuo illatæ, *frequentius et acrius, quam ut solummodo pro Nerone aut Galba certaretur. Et Galba, prætextu offensionis, in rem familiarem suam reditus Lugdunensium transtulerat; et vice versa plurimum decus in Viennenses* collatum: *unde* oriebatur *contentio ac livor, et uno flumine divisis*

1 *Redditus* pro *reditus* Guelf. Puteol. quod præferebat Danesius. Male. *Ernest.* Vitiosa scriptura *redditus* medium ævum sapit, quo sic in usu. Sic

NOTÆ

et imperio certaturi.

Cohortem duodevicesimam Lugduni] Puto huc respexisse Josephum, qui tradit totam Galliam mille et ducentis militibus in officio contineri, qui forte omnes apud Lugdunum et Forum Julium locati: nam una cohors, quæ Lugduni *solitis hybernis tendebat*, et ala, quæ Foro Julii, hunc numerum explere possint.

At certe fines Galliæ octo legionibus Germanicis, et ex alia parte legionibus classibusque Britannicis custodiebantur.

[b] *Veterem, &c.*] Cujus hinc origo repetenda: primi Lugduni incolæ, Vienna expulsi, jure oderant, quos iniquissime sua per vim occupasse norant. *Savilius.*

Hæc est origo discordiæ, sed post tot annos vera causa vicinitas; unde æmulatio, et eadem commercii ratio et quæstus. Id odium municipale perpetuum. Sed tandem mutasse sedem bene vertit Lugdunensibus serie temporum.

Veterem.....discordiam] Quas discordias cavere debet princeps ne exardeant. Qua de re laudatur optimus Trajanus Plin. paneg. ‘O veri principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas civitates, tumentesque populos non imperio magis quam ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere quicquid fieri non oportuerit.’

Discordiam] Ad rem Julianus Imperator pro Argivis: ‘Omnino necesse est civitates, cum sint ipsæ immortales, habere etiam inter se immortale odium, nisi vir aliquis justo judicio veteres inimicitias invicem reconciliarit.’

[c] *Viennensesque*] Vienna, urbs Allobrogum populorum, in Viennensi prima: hodie *Vienne*, urbs Delphinatus provinciæ ad Rhodanum fluvium. *Tillemon.*

[d] *Proximum bellum*] Nempe Vindicis adversus Neronem, id est proxime præteritum.

[e] *Crebrius infestiusque*] Sic infra lib. III. hist. *Municipalem æmulationem bellis civilibus miscente*, de Capua et Puteolis.

[f] *In fiscum verterat*] Haud dubie consilio T. Vinii, qui talia festinabat, ut apud senem principem.

tis[g] connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in eversionem Viennensium impellere, 'obsessam ab illis coloniam suam,[h] adjutos Vindicis conatus, conscriptas[i] nuper legiones in præsidium Galbæ' referendo: et, ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces: 'Irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli: cuncta illic externa[j] et hostilia: se coloniam Romanam[k] et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios; si fortuna contra daret,[2] iratis ne relinquerentur.'

conjuncta ira ac discordia. Itaque Lugdunenses incitare unumquemque manipularium, et in exscidium Viennensium instigare, memorantes, obsedisse civitatem suam, fovisse consilia Vindicis, *ibi* delectas proxime legiones in auxilium Galbæ: *et ubi causas irarum prætexuerant, amplitudinem opum ostentabant. Nec jam occulte exhortabantur, sed palam observabant* exercitum: Pergerent vindices, everterent et solo æquarent arcem belli Gallicani: omnia illic aliena et hostilia; se coloniam Rom. et partem exercitus, et participes secundarum adversarumque rerum: et si fors contraria esset, infestis *hostibus* ne permitterentur.

et Bud. *Oberl.*—2 Sic optime Puteolanus. Corrupte Mss. Flor. Corb. *contra-*

NOTÆ

[g] *Uno amne discretis*] Nempe Rhodano fluvio; quinque leucis Gallicis distant invicem illæ civitates.

[h] *Coloniam suam*] Eodem sensu dicunt *coloniam suam*, quo infra cap. 66. 'Addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios; tum vetustas dignitasque coloniæ valuit.'

Certe in re perinde *coloniæ* erant *Vienna* et *Lugdunum:* sed æmulatione oppidana et hostili odio, nihil invicem sibi esse videbantur, et sic videri volebant.

Si se amare possent, si toto orbe invicem abessent civitates illæ, jam certe potentissimæ, et florentissimæ coloniæ, dignæque perinde nomine Romano, sibi ipsæ viderentur invicem. Obstat, occæcat æmulatio oppidana, qua nihil infestius, nil malorum fertilius.

[i] *Conscriptas*] Centum millia Gallorum Galbæ Vindex promiserat, si se assertorem orbi accommodaret, teste Plutarch. multa et alia armatorum millia superaddere paratus.

[j] *Cuncta illic externa*] Talis et Vienna. Imperator Claudius, sermone habito in senatu, qui æri incisus etiamnum Lugduni legitur: ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQUE. VIENNENSIS. QUAM. LONGO. IAM. TEMPORE. HUIC. CURIÆ. SENATORES. CONFERT.

Et ipse Tacitus verbis proxime sequentibus, *tum vetustas dignitasque coloniæ valuit*, ubi de Vienna agit: adeo ut cum utraque tantum esset *colonia*, utraque *externa*, intempestiva fuerit hujus Rhetorica. *Savilius.*

Externa] Quia Viennenses in partibus Galbianis et Gallorum, quos jam non socios, sed *victos* et *hostes* vocabant.

[k] *Se coloniam Rom.*] Equidem haud satis hæc concilio. Nisi si Viennen-

66. His et pluribus in eundem modum, perpulerant, ut ne[1] Legati[1] quidem, ac Duces partium restingui posse iracundiam[2] exercitus arbitrarentur; cum haud ignari discriminis

His et pluribus in eandem sententiam dictis, ita *permoverant* milites, *ut nec legati quidem, ac duces partium existimarent sedari posse indignationem legionum ;*

deret. Unde in Ms. Agr. *contra cederet.* In Ms. Reg. et editione principe, *contradiceret.* Brotier.

1 Sic bene Gronovius. In Mss. et veteribus editionibus, *nec legati quidem,* [quod Ryckius servat.] *Brotier.*—2 *Iram* Ryckii Cod.—3 Ita bene Ms. Flor.

NOTÆ

ses prisci, id est, Allobroges, sive Galli, donati colonico jure, etsi militibus aut Romanis civibus non deductis; Lugdunum autem contra, magnam partem Romanis familiis stetit. Nam et hic externos immixtos Dio suadet lib. XLVI. *Lipsius.*

Forte quia minus insignis Vienna jure et privilegiis colonicis; vel forte quia pridem et jam olim deducta ac condita erat, ut vix meminisset, aut meminisse æmuli vellent Colonos eos Romanos esse; aut quia in Allobroges ita degeneraverant serie temporum, ut potius existimandi essent extranei, quam Romana colonia, aut quia nulli aut pauci milites, quod meminissent, huc deducti, et forte nullam prolem reliquerant: cum tamen nuper deducti milites fuissent, condendæ Lugdunensis coloniæ gratia.

Quæ ratio non exigui momenti ad accendendos vulgi animos, in cladem Viennensis civitatis; 'et ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant:' et tamen vetusta colonia Viennensis; sed quia infensi Lugdunenses id suadebant, et sic videri volebant; sic oratorie illi, ut nimio livore exardent adversus finitimos et æmulos.

Se coloniam] Dicunt se coloniam Rom. forte quia recenter structa et condita urbs illa; et si serio advertis, non se dicunt coloniam tantum, sed se simul et *coloniam Rom.* et *partem exercitus* profitentur.

Partem exercitus, puto, quia ibi velut in claustro imperii tendebat semper aliqua legio, aut saltem electæ cohortes cum auxiliis et valido equitatu; ita ut hoc Lugdunenses habeant supra Viennenses, quod sint colonia simul, et pars exercitus Rom.

Sed talia ut plurimum ex ornamentis historiæ, et ex fallacia ingenii talia prætendentium, non ex vero examinanda; aut certe superbia et audaciori jactatione Lugdunensium, qui suas partes et æmulationem acrius ac vehementius asserunt, ac propugnant.

Partem exercitus] Forte quia semper in partibus legionum constantes; non ita Viennenses, qui in partibus Galbanis et Galliarum fuerant; aut quia Veterani huc deducti, aut quia Legionarii ibi præsidium agitabant.

1 *Legati*] Præcipuus legatus fuit Fabius Valens, qui toti exercitui præerat; dein *legatus* legionis *quintæ.* Per *duces* intelligi possent alii *legati* legionum, qui licet non haberent *aquilam,* tamen habuere secum tantum robur vexillariorum suæ legionis, ut fere id legionem adæquaret: aderant et *præfecti castrorum,* qui etiam vexillariis præfuere, *tribuni, primipili, &c.*

sui Viennenses, velamenta[m] et infulas præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando,[3] flexere militum animos. Addidit Valens trecenos[4] singulis militibus sestertios:[n] tum vetustas[o] dignitasque[5] coloniæ valuit,

cum haud inscii periculi sui Viennenses, insignia pacis, infulasque prætendentes, ubi exercitus processerat, amplectentes *arma, genua, pedesque* ipsos *prehensantes, iram militum placavere. Adjecit Valens trecenos cuilibet militi sestertios: tum*

In aliis Mss. sueta librariis diversitate, *pressando* vel *prehensando*. Brotier.—4 Ita Mss. Flor. Corb. Agr. Hispan. et recentiores editiones. Non ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tricenos*. A Ms. Reg. et editione principe abest numerus. *Idem*.—5 Ryckii Cod. *vetusta dignitas*.—6 Sic scr. (in

NOTÆ

[m] *Velamenta*] *Velamenta et infulæ*, signa sunt se demittentis, et veniam implorantis. Hist. III. Antonius primus cum in muros Cremonentium assultando vim faceret, 'Primores velamenta et infulas pro muris ostentant.' Livius II. de Coriolano: et l. XXX. de navibus Carthaginensium.

Infulæ, teste Varrone et Festo, erant 'velamenta lanea quibus sacerdotes, et hostiæ, templaque velabantur:' ut ex hac descriptione, inter *velamenta* et *infulas* tenuis differentia sit. *Savilius*.

Sic et alibi loquitur Cornelius. Morem autem veteribus etiam Romanis usurpatum significat, quo in belli rebus adversis uterentur: 'Sacerdotes suis insignibus velatos isse supplices ad castra hostium,' traditum Livio lib. II.

Insignia autem erant, 'Infulæ, lanea velamenta, quæ capiti imponerentur,' ut est a Varrone scriptum de Ling. Lat. lib. VI.

Ideo vero cum res in discrimine versarentur, et iracundiæ exercitus restinguendæ, eo amictu sacerdotes prodibant, ait Livius, ut tanta offusa oculis animoque religione hostes moverentur. *Vertranius*.

Velamenta et infulas præferentes] Sic Virgilius dixit: 'Velati ramis oleæ;' et ἱκετηρία intellexit: ea enim dicitur esse Ramus oleæ lana involutus. Alibi etiam habet: 'Præferimus manibus vittas, et verba precantum.'

Illam enim *Lanam*, *Infulas*, *Vittas*, *Velamenta*, tum in Poëtis, tum in Historicis Latinis vocari reperimus. *Turnebus*.

[n] *Trecenos singulis militibus sestertios*] Id est 46. s. 10. d. ob. et sic 40,000.; (in hanc enim multitudinem excreverat exercitus, præter octo cohortes Batavorum, Legionem Italicam, et alam Taurinam,) 93,750. libras. *Savilius*.

Trecenos singulis] Alias *tricenos*: liber Hispanus *trecenos*; melius. Nam prius illud non *congiarium* sit, sed *heminarium*, ut quidam jocabatur: treceni HS. sunt nobis septem Philippici et semis. *Lipsius*. Sunt 22. libræ et 10. asses nostro more.

Trecentos singulis] Quadraginta millia hominum ducebat Valens, quibus adde legionem Italicam ex sex millibus constantem, et octo cohortes Batavorum; si tamen hæ non accensendæ istis quadraginta millibus. Suppono fuisse 500. in qualibet cohorte: puto tamen fuisse validiores seu numerosiores illas cohortes; nam robore æquabant et provocabant suam legionem quartamdecimam;

et verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta: publice tamen armis mulctati,[p] privatis et promiscuis copiis[q] juvere militem. Sed fama constans fuit, 'ipsum Valentem magna pecunia emtum.' Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat,[r] accensis[6] egestate longa cupidinibus

antiquitas et decus coloniæ polluit, et comiter ac favorabiliter audita oratio Valentis, qua celebravit salutem, incolumitatemque Viennensium: palam tamen arma ademta; et ipsi *privatos publicosque commeatus suppeditavere militi. Sed rumor firmavit*, ipsum Valentem multis opibus redemtum *esse. Is diu fœde inops*, et *subito locuples, mutationem fortunæ prave occultabat, incitatis diuturna inopia cu-*

his Bud.) et edd. at Guelf. a man. sec. *accensus*, ob interpunctionem post *longa*, quæ a pr. man. est. Vulgatum verum est. *Ernest.*

NOTÆ

sic fuerint in toto exercitu Valentis 50,000. hominum.

Quibus singulis si distribuas 300. nummos, erit tota largitio 375,000. seu libræ 1,125,000.

Quod immensum videtur, si cogites præterea, quanta pecunia fuerit profundenda in ipsum Valentis sinum, et in *Legatos* legionum, in *Præfectos castrorum, Primipilos, Tribunos, Centuriones, Optiones*, et alia inexpleta bellorum civilium prodigia; et si profusus fuerit millio librarum in gregarium militem, certe alter millio non suffecerit præpositis explendis.

Itaque forte non male *tricenos* scriptum fuerat: fuerint 45. asses nostræ pecuniæ.

Quidni transeunti ad aliam prædam militi hæc suffecerit largitio? præcipue si spectes tot vastos illos sinus, qui longe aliter explendi fuerunt; et qui colonorum opibus parcebant, ut sibi eas servarent, non caligis.

Et puto suffecerit caligis istis ad novam prædam quotidie transeuntibus largitio *tricenorum nummorum*, seu 45. assium: præsertim plura suffurantibus privatim aut extorquentibus apud hospites in una hac colonia.

[o] *Vetustas*] Vult auctor, flexos quidem fere animos militum habitu illo supplicum, sed tum plene ac bona fide agnovisse quales essent, cum donativum eis obvenisset, omni ratione et affectu valentius. *Gruterus.*

Ex liberalitate et opibus tum sibi amicos et vere Romanam coloniam agnovere. Hic salse deridet Tacitus et ducem et milites.

[p] *Publice tamen armis mulctati*] An quia jussi *præbere arma in expeditionem adversus Othonem*; vel an penitus exarmati?

Puto id intelligendum quidem, ut de Æduis supra: nam in eadem causa et delicto ambæ illæ civitates. Ædui autem 'jussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere.'

Ex utraque causa *armis mulctati*, nempe in usum militis, et ne rebellare possent.

[q] *Copiis*] Id est annona, et commeatu, ita ut privatim et publice alimenta ceteraque utensilia et victui necessaria militi conferrent Viennenses.

[r] *Mutationem fortunæ male tegebat*] Forte *regebat* seu *ferebat:* difficile enim est diu sordido et inopi, statim

immoderatus, et, inopi juventa, senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum[s] et Vocontiorum[t] ductus exercitus: ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante Duce,[u] fœdis pactionibus adversus possessores agrorum et Magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco[v] (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deesset,

piditatibus immodicus, et, sordida juventute, senex luxuriosus. Postea tardo incessu, ductum agmen per terras Allobrogum et Vocontiorum: ipsa viarum spatia, et mutationes diversoriorum venumdante legato, inhonestis conditionibus erga dominos prædiorum et magistratus urbium, tanta sævitia, ut Luco, quod municipium Vocontiorum est, ignem subjecerit, donec vi nummorum placaretur: et quoties exigi pe-

NOTÆ

opum ac divitiarum amplissimum splendorem sustinere, tantamque fortunam satis prudenter continere aut regere. Quare mutationem fortunæ *tegeret?* immo ostentare debuit, ut sic saltem illustris fieret; nisi forte male tegeret, ut in nova fortuna cupiditatem opum immodicam.

Forte *mutationem fortunæ male*, id est, novis flagitiis tegebat, ut qui novas opes male profunderet; ut quod una manu rapiebat, altera dissiparet.

[s] *Allobrogum*] Allobroges populi Viennensis Primæ: hodie Diœceses Archiepiscopatus *Viennæ* et Episcopatuum *Genevæ*, et Gratianopolis *Grenoble* et Maurianensis, vulgo *Saint Jean de Morienne.* Vel, secundum divisiones temporales, pars Sabaudiæ *Savoye*, Delphinatus *Dauphiné*, Vivariensis agri, *le Vivarais, &c.* Tillemon.

[t] *Vocontiorum*] Vocontii populi Viennensis Primæ: hodie Diœceses Episcopatuum *Vaison* et *Die* in comitatu Vindascino *Venaiscin*, et in Delphinatu provincia. *Tillemon.*

[u] *Venditante duce*] Nostri duces hodie vulgo dicunt, *brûler les logemens;* forte orta loquendi ratio ex illa immanitate, qua duces minantur incensuros oppida, nisi pecunia demulceantur. Sic iste præclarus legatus Cæsaris, 'adeo minaciter.... ut faces admoverit, donec pecunia mitigaretur.'

[v] *Luco*] Lucus Augusti, oppidum Vocontiorum populorum in Viennensi Prima: hodie *Luc* villa aut burgus Episcopatus Diensis, in Delphinatu provincia ad Meridiem. *Tillemon.*

Luco] *Municipium* et *Colonia* in eo differunt, quod *municipia* extrinsecus in civitatem assumuntur, et *coloniæ* e civitate educuntur. Gell. XVI. 13. ex oratione D. Hadriani ad Italicenses hoc modo distinguit:

'Municipes sunt cives Romani ex municipiis, suo jure et suis legibus utentes; muneris tantum cum P. R. honorarii participes; a quo munere capessendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque ulla P. R. lege astricti, cum nunquam P. R. fundus factus esset. Coloniarum alia necessitudo est; non enim veniunt extrinsecus in civitatem, nec suis radicibus nituntur, sed ex civitate quasi propagatæ sunt, et jura institutaque omnia P. R. non sui arbitrii habent.'

Quod autem Lucus fuerit *municipium* ex stricto vocabuli usu, discimus ex Plinio, III. 4. 'Vocontiorum civitatis fœderatæ duo capita, Vasio et Lucus Augusti.' *Savilius.*

stupris[7] et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes[w] perventum.

67. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Irritaverant turbidum ingenium Helvetii,[x] Gallica gens, olim[1] armis virisque, mox memoria nominis clara,[2] de cæde Galbæ ignari, et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimæ[3] legionis: rapuerant[4][y] pecuniam, missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur: ægre id passi Hel-

cunia non posset, libidinibus et flagitiis adulteriōrum placabatur. Sic incessere usque ad Alpes.

At *Cæcina plura rapuit, plusque sanguinis* effudit. *Incenderant Helvetii ferocem* hominis *indolem, Gallica* ea *natio, quondam inclyta armis virisque, dein memoria decoris,* illi *de nece Galbæ inscii, et Vitellii dominationem respuentes. Principium armis fuit cupiditas, et properatio unaetvicesimanorum: interceperant* illi *pecuniam missam in stipendium arcis, quam olim suo milite sumtuque Helvetii defensabant: id cum iniquo animo ferrent Helvetii, interceptis literis, quæ verbis*

7 Mss. Harl. Bodl. ac Puteolanus, *et stupris.*

1 Sic bene Rhenanus ac recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Guelf. et editionibus veteribus, *soli in armis.* Brotier.—2 Sic Budens. Male ex Agr. *clari* probat Heinsius. *Oberl.*—3 Ita recte Mss. Flor. Reg. Corb. et editiones recentiores. In Ms. Guelf. *unius et vicesimæ.* In Ms. Bodl. *undevicesimæ.* Editio princeps, *unde et vicesimæ.* Hic agitur de unaetvicesima, seu XXI. legione, non vero de undevicesima, seu XIX. ut patet ex cap. 61. *Brotier.*—4 Male Rhenanus, *rapuerunt.* In Ms. Harl. *rapuerant:* deinde altera manu

NOTÆ

[w] *Alpes*] Montes Galliæ, Italiæ, et Illyrici late sumti: hodie *les Alpes,* in Francia, Italia, et Allemania recentiorum. *Tillemonius.*

[x] *Helvetii*] Populi Lugdunensis Quintæ: hodie diœcesis Episcopatus Lausanensis, *Lausanne,* et pars diœceseos Episcopatus Constantiensis *Constance.* Vel secundum divisiones temporales fere omnis Helvetia hodierna vulgo *Suisse,* et pars dominii temporalis Episcopatus Constantiensis. *Tillemon.*

Helvetii] Livius l. XXI. videtur eos appellare Semigermanos: 'Quæ ad Peninum ferunt itinera, obsepta gentibus Semigermanis fuerunt.' *Savilius.*

Eutropius eorum sedes a Quadis occupatas, satis ostendit: ita ut suspicet omnes deletos esse, cum Quadi Marcomanique sub Aureliano in Italiam prorupere. Extat adhuc in eis vallis *Marcomana* nomine.

Periere et illi. Atque ab Alamannis, (colluvies Germanorum erat,) superati, in eorum nomen concessere. A Theoderico deinde Gotho victi, Francis ex fœdere dediti sunt.

Aucti demum Saxonum accessione, quos ob violatam pluries fidem sedibus ejectos Carolus Magnus in Alpes conjecit, *Suitenses* cœpere dici: paruere deinde regibus Germanorum.

Centum fere anni sunt, cum se, cæsis præfectis, in libertatem asseruere, cum cæde repressis Cæsaribus. *Alciatus.*

[y] *Rapuerant*] Nempe legio una-et-vicesima, seu milites hujus legionis.

vetii, interceptis epistolis,[z] quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, Centurionem et quosdam militum in custodia retinebant.[5] Cæcina, belli avidus, proximam quamque[6] culpam,[a] antequam pœniteret,[b] ultum ibat. Mota propere castra: vastati agri: direptus longa pace[c] in modum municipii exstructus locus,[7] amœno salubrium aquarum[d] usu frequens: missi ad Rhætica auxilia[e] nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo aggrederentur.

Germanicarum legionum ad Pannonicum exercitum scribebantur, in vinculis habebant centurionem, et nonnullos militum. Cæcina præliorum avidus obvium quodque delictum vindicabat, nullo ad pœnitendum dato tempore. Admotæ statim legiones: direpta prædia: vastatus pagus, qui diuturna pace, instar oppidi ædificatus erat, læto salubrium aquarum potu celebris: missi nuntii ad cohortes Rhæticas alasque, ut oppugnarent a tergo Helvetios, dum in legionem intenti erant.

emendatum, *rapuerat*. Quod non displicet. *Brotier*.—5 Heinsio placebat lectio Agr. Codicis *detinebant*.—6 Heinsius tentabat, *proximum quemque culpæ*. Emendationem probabat eruditus Grævius. Nihil tamen hic vitiosum puto. *Brotier*.—7 Heinsius legit *vicus*.

NOTÆ

[z] *Epistolis*] Vertit interpres Gallicus, quasi aliquem nuntium, seu cursorem intercepissent, qui præter centurionem literas ferret ad Pannonicos exercitus. Sed certe unus fuit centurio nuntius, qui ferret hasce literas ad legiones, stipatus paucis aliquot militibus.

Et ea pars prudentiæ fuit, ut vir militaris ad exercitus mitteretur. Sic et Sisenna centurio missus a Syriacis legionibus ad prætorianos, infra.

[a] *Proximam quamque culpam*] Primum, seu obvium quodque delictum vindicabat. In proximum quemque statim sæviebat, ne materia prædandi deesset.

[b] *Antequam pœniteret*] Statim in vindictam prorumpebat; præveniebat ultio pœnitentiam sociorum; malebat delictum, ut sævire quocumque prætextu posset.

[c] *Direptus longa pace*] De Budensi oppidulo possis intelligere, apud quod haberi solent Helvetiorum conventus. Ibi sunt aquæ calidæ, quas vulgus Helvetiorum a pastore pecorum inventas credit; ut scribit Rhenanus rerum German. lib. III. *Lupan.*

[d] *Salubrium aquarum*] Aquæ Helveticæ, oppidum Tigurini pagi, in Helvetiis populis Lugdunensis Quintæ: hodie *Baden*, urbs Balliviatus cognominis, inter Cantones *Berne* et *Zürich*, et in tractu *Argauv*, Helvetiæ recentioris. Ex Geographia Sansonis. *Tillemon.*

[e] *Ad Rhætica auxilia*] Sic forte vocat, quia procurator regebat Rhætiam cum paucis cohortibus Rom. Itaque tum opus habuere sociis et auxiliis Rhæticis.

Et cum dicit infra, *cohortes alæque*, forte intelligit Romanas, quas contradistinguit ab *ipsorum Rhætorum juventute*, de qua statim.

68. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quanquam primo tumultu Claudium Severum Ducem legerant, non arma noscere,[1] [f] non ordines sequi, non in unum consulere: exitiosum adversus veteranos[g] prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu; inde Rhæticæ alæ cohortesque et ipsorum Rhætorum juventus, sueta armis et more militiæ[h] exercita: undique populatio et cædes: ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem[i] Vocetium[2]

Illi ante certamen audaces, in discrimine trepidi, quamvis primo motu asciverant ducem Claudium Severum, non tamen *arma nosse, non signa sequi, non in commune consulere: exitiabilis adversus vetustum militem pugna, periculosa obsidio, muris antiquitate dirutis: hinc Cæcina cum validis copiis; inde Rhætica vexilla, et ipsorum Rhætorum juventus armis assueta, disciplina militari,* Romano *more instituta: passim vastitas et cædes; ipsi in medio incerti, projectis armis, et magna ex parte vulnerati aut palabundi, fuga abire in montem Vocetium. Et propere,*

1 Heinsius mallet *poscere.*—2 Ita libri omnes, aut *Vocecium.* Frustra emendabat Andreas Schotus, *Vogesum.* Brotier. Budens. *Vocensium.*—

NOTÆ

[f] *Non arma noscere*] Nullum usum armorum habere, nullam experientiam belli, ut qui longa pace elanguerant, et qui forte a tempore Julii Cæsaris ne quidem bellum audierant.

Longe aliter Catti, de moribus Germ. cap. 30. 'Præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem,' &c.

[g] *Exitiosum adversus veteranos*] Veterani hic, non qui militiæ ac stipendiorum tempus absolvissent, sed tantummodo *veteres* milites ad differentiam *tironum.* Notavi etiam Ann. lib. III. et lib. seq. veteranas legiones appellat, ac sæpe veteranum exercitum. *Pichena.*

Veteranos] Non proprie *veterani* illi: opponit illos tantum tironibus, aut certe novis et inconditis copiis Helvetiorum. *Veterani* proprie dicti, qui exauctorati, et licet sub vexillo retenti, tamen omnium munerum belli immunes erant, præterquam propulsandi hostis a suis præsidiis.

[h] *More militiæ*] Romanæ nempe.

[i] *In montem Vocetium*] Quidam libri *Vocetum.* And. Schotus noster *Vogesum* reponebat; quem fateor non quidem in Helvetiis esse, sed nec longe ab iis. *Lipsius.*

Germanis *den Boetzberg* nominari Rhenanus annotavit B. pro V. usurpantibus. Is mons pars est *Juræ* montis, infamis ob lamas et voragines, maxime pluvio tempore. Viculum habet, quem vulgus *Vocecium* vocat, Rauracos versus.

Mons est quoque *Vogesus* in finibus Lingonum, ex quo Mosam profluere Cæsar Comm. lib. IV. scribit; ab aliis *Vosegus* dictus.

Separat Burgundos a Lotharingis. atque Alsatiam ab ipsis Lotharingis. *Lupanus.*

Vocetium] Vogesus, aut Vosagus, mons et sylva provinciarum Lugdu-

perfugere. Ac statim, immissa cohorte Thracum,[j] depulsi, et, consectantibus Germanis Rhætisque, per sylvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona venundata.[3] [k] Cumque, dirutis[4] omnibus,[l] Aventicum,[m] gentis caput, justo agmine peteretur, missi, qui dederent civitatem: et deditio accepta. In Julium Alpinum, e principibus,[n] ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

invadente cohorte Thracum, deturbati, et insequentibus Germanis Rhætisque, per saltus atque in ipsis latibulis obtruncati. Plurima hominum millia trucidata, plurima sub hasta vendita. Cumque, vastatis omnibus, justo exercitu invaderetur Aventicum, metropolis nationis, missi qui traderent oppidum: et accepti sunt in fidem. Cæcina punivit Julium Alpinum, e primoribus, ut auctorem belli; ceteros permisit gratiæ vel iræ Vitellii.

3 Brotier. cum Ryckio et Bipont. scribit *venumdata.*—4 Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Agr. editio princeps et recentiores. In Ms. Jes. *dirruptis.* Inde Puteolanus, *diruptis.* Lipsius, *direptis,* [cum Ryckio et Gronovio.] Emendabat Heinsius, *diruptis vicis omnibus.* At intelligi potest, dirutis omnibus, quæ erant munita. Sic ferme Annal. xv. 17. 'dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo.' *Brotier.*

NOTÆ

nensis quintæ, Belgicæ primæ, et Germaniæ superioris, in Gallia: hodie *Vauge,* in comitatu Burgundiæ, statu Lotharingiæ, et in Alsatia. *Tillemon.*

j *Cohorte Thracum*] Qui *Thraces* haud dubie inter auxilia sociorum, in Germania superiore merebant, et erant auxilia alicujus legionis, et tunc forte vexillariorum, pro more hujus ævi.

k *Sub corona venundata*] Corona capiti imposita inquit Gell. vii. 4. 'Signum fuit captivorum venalium antiquitus.' Sabinus J. C. 'Mancipia jure belli capta, coronis induta venibant, et idcirco dicebantur, *sub coronis venire.*'

Cato lib. de re militari alludens ad hanc consuetudinem, ait, 'melius esse, ut populus sua opera potius, ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quam re male gesta coronatus veniat.' *Savil.*

l *Cumque dirutis omnibus*] Melius *direptis.* Supra enim dixit: 'plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit.' *Pich.*

Hinc, Cæcina cum valido exercitu: inde, Rhæticæ alæ cohortesque, et ipsorum Rhætorum juventus sueta armis.

Ad quid tanta belli et armatorum moles? ut dirumperent nempe et diruerent.

Et quid diruerent? fugientes insequuntur, et post *multa hominum millia cæsa,* multa capta, direptaque omnia, tandem Aventicum caput gentis petunt.

m *Aventicum*] Urbs Verbigeni pagi in Helvetiis populis Lugdunensis quintæ: hodie *Wilflispurg* vel *Avenches,* urbs Cantonis *Bernæ* versus Occidentem et lacum Morati, in Wiflispurgergavia tractu Helvetiæ recentioris. *Tillemon.*

n *E principibus*] Civitatis nempe Helvetiorum.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem° invenerint: 'civitatis excidium' poscunt, tela ac manus in ora Legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis[1] temperabat: cum Claudius[2] Cossus, unus ex Legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta[3] trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit: ut est mox vulgus[4] mutabile subitis, et tam pronum[5] in misericordiam, quam immodicum[6] sævitia fuerat: effusis lacrymis, et meliora[7] constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

70. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sen-

Non facile statueris, an *principem minus exorabilem, an exercitum oratores Helvetiorum experti sint:* oppidi eversionem milites *postulant, arma dextrasque in ora* et faciem *oratorum intendunt. Ne Vitellius quidem atrocibus verbis abstinebat; cum Claudius Cossus, unus e legatis, clarus* quidem *eloquentia, sed dicendi facultatem tempestiva consternatione obtegens, atque ideo potentior, militis iram placavit:* qui, *ut solet vulgus, repentinis mobilis, et* nunc *tam proclivis in miserationem, quam nimius immanitate fuerat: effusi in lacrymas, et firmius efflagitando leniora, obtinuere veniam, et incolumitatem urbi.*

Cæcina paucis diebus apud Helvetios cunctatus, dum consilium Vitellii resciret,

1 Ryckii Cod. *Nec Vit. quid. minis ac verbis temp.*—2 Ita libri omnes. In uno Ms Jes. *Cornelius Cossus.*—3 In Budens. *apta* deest.—4 Sic Ryckius e Ms. Agr. In Ms. Corb. *ut est mos vulgus;* Brotier. cum Gronov. *ut est mos vulgo:* Bud. *ut est mox vulgo.* Unde pronum est emendare cum Agr. *ut est mox vulgus,* quod post Ryckium recipio cum Bip. *Oberl.*—5 Sic Mss. Reg. Corb. Bud. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteol. Freinshem. [et Gronov.] *mutabilem.* Emendaverat Rhenanus, *mutabili.... prono.* Brotier. Sic totum locum e libris restituimus. *Oberl.*—6 *immodicus* Gronov.—7 Pichena emendavit, *molliora.* Eleganter quidem, sed non necessario. *Brotier.*

NOTÆ

° *Legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem, an militem, &c.*] Verisimile est sponte Cæcinæ legatos Helvetiorum adivisse Vitellium in ipsa Germania, vel in itinere, idque ex more Romano: neque enim licuit hosti mittere legatos ad senatum, aut ad principem, nisi annueret legatus, qui provinciæ præerat.

Difficile dictu est, an ibi invenerint principem immitiorem, an militem. Attamen legati, impetrata venia civitati et genti suæ, rediere; et jam tum profectus erat Cæcina, et transitum Alpium parabat, cum revertere legati.

An militem] Intelligit militem seu exercitum, quem ducebat ipse Vitellius: nam alii jam satiati præda et sanguine. Et haud dubie iter pergebant, cum suo duce, qui permiserat incolis Aventici, ut legatos mitterent ad Vitellium; qui vel illis parceret, vel pro summa potestate, ut egregius Imperator, in rebelles animadverteret, in exemplum aliorum.

tentiæ Vitellii certior[p] fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit,[1] 'alam Silanam,[2] circa Padum[q] agentem, sacramento Vitellii accessisse.' Proconsulem Vitellium Syllani[2] in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur,[r] exciti, et ob bellum Vindicis revocati,[3] ac tum in Italia manentes, instinctu Decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: et, ut donum aliquod novo

simul parans transmittere Alpes, faustum ex Italia nuntium accipit, alam Silanam, apud Padum agitantem, partibus Vitellii adjunctam esse. *Syllanis in Africa præfuerat Vitellius imperio proconsulari: postea evocati* fuerant *a Nerone, ut in Ægyptum præirent, et retenti* erant *ob motum Vindicis; ac tum in Italia agentes, impulsu Decurionum, qui Othonis inscii,* ac *devincti Vitellio, celebrabant vires advenientium legionum, et gloriam Germanici exercitus, transgressi sunt in partes:*

1 Quidam Mss. *accepit*.—2 [Ryckius, Gronov. et Brotier. habent] *Syllanam...Syllani:* et ita Puteolanus, quem omnes sunt secuti. In Mss. Corb. Agr. et editione principe, *Silanam...Silani.* Unde incertum a Sylla, an a Silano hæc ala nuncupata fuerit. Nerone Principe, magna fuit, uti videre est in Stem. Cæs. num. 59 et 107. claritas L. Silani et Cornelii Syllæ, e quibus nomen ducere potuit. Licet enim alæ plerumque a regionibus denominarentur, fuere tamen quæ ab illustribus viris appellarentur: Sic in Inscriptionibus apud Gruterum memorantur ALA FLAVIANA. ALA FRONTONIANA. ALA LONGINIA. ALA LONGINA: quæ forte eadem est ac ala Longinia. Potuisset ergo a Silano ala dici Silana, nec necessario Silaniana, ut vult Cl. Ernestus. *Brotier.* *Syllanam* si vera scriptura, præfectum *Syllam* habuit. Sed Ms. Agr. (Bud.) ed. pr. habent *Silanam* hic et alibi: quod melius videtur quibusdam. At esse deberet *Silanianam.* Certe mox *Silaniani:* quamquam in his formis non sunt satis constantes scriptores. *Ernest.* Bipont. emendant *Silianam,* forsan a Silio Italico dictam, de quo H. III. 65. *Oberl.*—3 Ita vulgo Mss. et libri editi. Tamen in Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhen. [et Gronov.] *remorati.* Notatum in margine Ms. Harl. *al.* id est, alius liber, *re-*

NOTÆ

[p] *Dum sententiæ Vitellii certior*] An expectat reditum legatorum, per quos consulebat Vitellium, an exscinderet Aventicum? Haud dubie tale oraculum expectabat; quasi vero tantam armorum molem morari debuerit miserum oppidulum; forte missis legatis, simul transitum Alpium parabat Cæcina. Attamen *paucos in Helvetiis moratus dies,* dum nuntium a Vitellio redeuntem expectaret, nondum procul aberat a Germania; non tamen legatos expectat, ut puto.

[q] *Padum*] Padus fluvius Galliæ Togatæ in Italia, hodie *le Po,* labitur per Lombardiam et statum Ecclesiasticum, deinde exonerat se in sinum Venetum. *Tillemonius.*

[r] *Ut in Ægyptum præmitterentur*] Haud dubie, ut præirent ad portas Caspias in expeditione adversus Albanos, ut et vexillarii Germanici, quos reversos Romæ refovebat Galba.

Principi,[s] firmissima Transpadanæ[t] regionis municipia Mediolanum[u] ac Novariam[v] et Eporediam[w] ac Vercellas,[x] adjunxere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et, quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum Lusitanorum Britannorumque[4] cohortibus et Germanorum vexillis,[y] cum ala Petrina,[5 z] ipse pau-

et, tanquam munus aliquod novo Imperatori, allexere validissima Transpadanæ provinciæ oppida, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas. Id Cæcinæ nuntiatum per ipsos decuriones. *Et quia amplissima* ea *pars Italiæ propugnari non poterat unius alæ præsidio, præire jussis cohortibus Gallorum, Lusitanorum, et Britannorum, et vexillis Germanorum, cum ala Petrina; ipse paulisper dubitavit,*

vocati.—4 Male Ms. Reg. et editio princeps, *Britannicorum.* Brotier.—5 Sic optime hunc locum restituit eruditus Anglus, Savilius. Corruptissime Mss. *cum alpe tarina,* aut *tarima,* aut *triaria,* aut *trianna,* aut *triarina.* Pessime emendaverat Puteolanus, *in Alpe Graia.* Neque enim Graio monte, sed Penino, in Italiam venit Cæcina. De ala Petrina dictum est in notis et emendationibus ad Annal. XI. 4. *Idem.* Lipsii emendationem Ryckius recepit *ala*

NOTÆ

[s] *Novo principi*] Vitellio nempe.

[t] *Transpadanæ*] Gallia Transpadana, regio Galliæ Togatæ, ad septentrionem Padi fluvii ut plurimum, in Italia: hodie pars statuum Pedemontii, *Piemont*, Montisferrati, *Montferrat*, Mediolani, *Milan*, et Veneti, *Venise;* aliquid Helvetiæ hodiernæ *Suisse* et *Grisonum*. Tillemon.

[u] *Mediolanum*] Urbs Insubrum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Milan* urbs status Mediolanensis, in Lombardia: paret regi Catholico. *Tillemon.*

[v] *Novariam*] Novaria, urbs Insubrum, aut Libicorum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Novarre*, urbs provinciæ *Novarese*, in statu Mediolanensi, et in Lombardia. *Tillemon.*

[w] *Eporediam*] Eporedia, urbs Salassorum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Jurée*, urbs Marchionatus cognominis, vel tractus *Canavese*, in Pedemontio, sub dominio ducis Sabaudiæ. *Tillemon.*

[x] *Vercellas*] Vercellæ, urbs Libicorum populorum, in Gallia Transpadana regione Italiæ: hodie *Vercelli* aut *Verceil*, urbs tractus *Vercellese* in Pedemontii statu ad Orientem: paret duci Sabaudiæ. *Tillemon.*

[y] *Germanorum vexillis*] Non intelligit cohortes Germanicarum legionum, sed ipsa auxilia Germanorum: et *vexilla* ista, idem sunt ac cohortes seu *catervæ* Germanorum, si numerum excipias. Nam *catervæ* decem, aut certe sex millia armatorum habuere.

[z] *Cum ala Petrina*] In editis lib. est, *in Alpe Graia;* mendose procul dubio: cum Alpes Graiæ transeuntibus, Sabaudia iter in Italiam aperiant, ut ego quidem existimo, apud montem vulgo *Senise* dictum, aut S. Bernardum minorem, via Lugduno recta Mediolanum ferente.

Ex Helvetia, ubi Cæcina erat, pergenti occurrunt *Peninæ* apud montem dictum S. Bernardi majoris.

Cottiæ ex Delphinatu in Italiam ducunt apud montem *Venevra.*

Vaticanum exemplar habet *cum*

lulum cunctatus, num[6] Rhæticis jugis[a] in Noricum[b] flecteret, adversus Petronium, [urbis][7] Procuratorem,[c] qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasque,[d] simul[8] reputans, plus gloriæ retenta Italia, et, ubicumque certatum foret, Noricos in cetera[9] victoriæ præmia cessuros,[10] Penino[e] subsignanum militem[f] itinere, et

an Rhæticis montibus verteret ad Noricum, contra Petronium procuratorem, qui, contractis sociorum copiis, et abruptis fluviorum pontibus, favere Othoni credebatur. Verum timens, ne amitteret præeuntes cohortes et alas, simul revolvens animo, plus decoris fore *occupata Italia, et ubicumque dimicatum foret, Noricos accessuros* tanquam *in reliquæ victoriæ pretium, transmisit Peninis* jugis *militem subsignanum,*

Taurina.—6 Ms. Corb. *ut Ræticis.* Editio princeps, *unde reticis.*—7 In Mss. Corb. Reg. et editione principe, *urbi,* [quod Bipont. servant, uncis inclusum.] Puteolanus emendaverat, *urbis;* [et hæc Ryckii lectio, *ibi* posito in marg.] Quod nemini probatum. Nec melius divinabat Freinshemius, *urbicum.* Vere et egregie Lipsius, *ibi;* [et ita Brotier.] Sic infra Hist. II. 16. 'trierarchum liburnicarum ibi navium.' *Brotier.* Budens. *urbis.*—8 Sic bene Ms. Corb. et recentiores editiones. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus, *simul ac reputans.* Idem.—9 Ita bene Mss. Bodl. Jes. Guelf. et editiones veteres. Sine auctoritate ac necessitate emendavit Freinshemius, *ceteræ* [quod habent Ryckius et Gronov.] In Ms. Corb. *in certa.* Ms. Agr. et editio princeps, *incerta.* Brotier.—10 Male Rhenanus, *accessuros.* Idem.

NOTÆ

Alpe Tarina, unde conjicere liceat scriptum fuisse, *cum ala Petrina,* potius quam *ala Taurina,* quæ aliud cum Valente iter ingressa erat.

Meminit Hist. IV. cujusdam Claudii Sagittæ, 'qui e Vitellianis, et præfectus alæ Petrinæ' erat. *Savil.*

Cum ala Petrina] *Ala* illa Romanorum et civium fuit: nam legionariæ conditionis erat. Ceteræ illæ *cohortes,* quæ præmittuntur, pedestres et *auxiliarium* fuerunt.

[a] *Rhæticis jugis*] Alpes Rhæticæ, montes Rhætiæ provinciæ, hodie *Monte del Oro,* et *Bernina,* in regione Grisonum et in Valtellina, partibus Helvetiæ recentioris. *Tillemon.*

[b] *Noricum*] Vide c. 11.

[c] *Urbis procuratorem*] Potius, *ibi procuratorem:* nam l. II. 16. 'Claudium Phirricum, Trierarchum Liburnicarum ibi navium.'

Urbis] Alii legunt *ibi,* alii per τὸ *urbis,* intelligunt *civitatis,* quia tota natio, seu provincia nomine *civitatis* intelligitur; alii legunt *Petronium Urbicum.*

Ego mallem abesse vocem *urbis,* quasi nullam aut adulterinam; nisi forte scriptum fuit, *Galbæ.*

[d] *Alasque*] Una *ala* fuit *Petrina;* sed hoc auctori licuit. Forte tamen etiam intelligit alam Syllanam, quæ et amitti potuit, si moraretur Cæcina.

[e] *Penino*] Vide notas c. 61.

[f] *Subsignanum militem*] *Subsignanus miles et grave legionum agmen,* (cum tamen unica tantum integra legio adesset vigesima prima,) re et significatione, hic idem esse videntur, quæ ab auxiliaribus contra distinguuntur.

grave[g] legionum[h] agmen hybernis adhuc Alpibus[11] [i] traduxit.[12]

et legionarium, hyemantibus adhuc montibus.

11 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *hybernis adhuc nivibus.*—12 In Ms. Corb. *transduxit.*

NOTÆ

Sic Hist. l. II. 'Erupere legionarii in perniciem auxiliorum.' Hist. l. IV. 'Id solum, ut in tumultu, monuit, subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt.' Et alibi tamen reperias, 'quicquid sub signis sociorum.' *Savil.*

Subsignani legionarii non erant, ut hic apparet, nec auxiliares: nam infra l. IV. ait, 'monuit, subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt.'

Unde non nihil suspicor, eosdem esse, quos sæpe Tacitus *vexillarios* appellat: vere quidem legionarios milites, sed ex absentibus legionibus arcessitos, collectosque, nempe leviores et expeditiores. *Pichena.*

Subsignanum militem] *Subsignani*, veterani, qui exauctorantur, qui solvuntur stipendio, nec tamen dimittuntur: sed habentur sub vexillo, non sub aquila, aut signis legionis: neque jam *legionarii* sunt, retinentur tamen, donec emerita solvantur, aut agri assignentur.

Sed et milites, qui sub signis habebantur a legionariis distinguuntur, et *subsignani* vocantur, quia non sunt sub aquila. Tac. Hist. l. I. 'Pœnino itinere subsignanum militem,' &c. *Turnebus.*

Per subsignanum militem intelligi possunt veterani sub signo retenti, et etiam vexillarii legionum, quarum aquilas et vacua nomina reliquerant in Germania, et quarum tamen vires et lecta robora sub signis secum trahebant in Italiam.

Intelligi etiam possunt cohortes Romanæ, quæ separatæ a suis legionibus vel ad tempus, vel perpetuo separatim merebant, et alæ Romanæ etiam separatæ a suis legionibus vel etiam nulli legioni astrictæ.

Universæ id genus copiæ contra distinctæ sunt a legionibus, licet revera legionariæ et Romanæ copiæ essent; in hoc etiam distinctæ ab auxiliis, quod *subsignanæ* essent, et eadem disciplina qua et ipsæ legiones; numerus tantum deerat et aquila. In re subsignani, vexillarii, et legionarii iidem sunt: distinguuntur tantum, eo quod legio habuerit aquilam, isti vexillum.

[g] *Grave*] Cur hos solos eo itinere traducit? ubi equites seu alares? ubi auxiliares? Puto sic dictum, quia jam præmiserat Cæcina cohortes auxiliarium et alam Petrinam.

Supra: 'præmissis Gallorum, Lusitanorum, &c. vexillis:' ubi *vexillis*, id est, cohortibus, et sic distinguit auxiliares a legionariis.

[h] *Legionum*] Per legiones ibi intellige *electos* ex legionibus; quarum tamen aquilæ relictæ apud Rhenum in speciem ac terrorem. Nam triginta millia armatorum sequebantur Cæcinam, auxilia autem semper æquabant numerum legionariorum.

Itaque existimaverim in illo exercitu fuisse numerum et robur trium legionum, et præterea auxiliares eadem fere vi et numero.

[i] *Hybernis adhuc Alpibus*] Alias *hybernis adhuc nivibus*; iidem libri,

71. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere: dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorem Imperii composita: eoque plus formidinis afferebant falsæ[j] virtutes et vitia reditura. Marium Celsum,[k] Consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiæ militum subtractum, acciri in capitolium[l] jubet: clementiæ[m] titulus e viro claro, et partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit.[1 n] Nec Otho,[o]

Interea Otho, præter omnium expectationem, non luxu aut inertia hebescere: rejectæ libidines, dissimulatæ deliciæ, et omnia ad splendorem principatus adornata: ideoque simulatæ virtutes et reversura flagitia plus formidinis importabant. Accersi in Capitolium jubet Marium Celsum destinatum consulem, quem ille *prætextu custodiæ, sævienti militi eripuerat: lenitatis fama quærebatur ex viro illustri, et* Othonianis *partibus infesto. Celsus constantiæ* suæ *in Galbam scelus ultro confessus,* similis fidei *exemplum ostentavit. Nec Otho, tanquam parceret, sed, ne*

1 *impetravit* Budens.—2 Ita Puteolanus, et libri ferme omnes postea editi.

NOTÆ

hybernis adhuc Alpibus: quod interpretor Sallustiano verbo; 'Alpibus adhuc hyemantibus:' poëta etiam vetus: 'Jupiter hybernas cana nive conspuit Alpes.' *Lips.*

[j] *Falsæ*] Falsæ virtutes, et veluti coactæ ac dissimulatæ ad tempus; at vera et innata *vitia,* tanquam posito metu, cito reditura metuebantur.

Falsæ virtutes et vitia reditura] Nam ut eleganter Cicero in Verr. act. 2. 'Non potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta: necesse est, semper aliquid commodi moliatur; necesse est, in simili audacia perfidiaque versetur.'

[k] *Marium Celsum*] Plut. Galba: 'Marius Celsus etiam venit in castra, quem cum multi accusarent, quod ad ferendum Galbæ auxilium milites hortatus esset, et vulgus eum necare vellet, prohibuit Otho: Non tam subito occidendum, dixit, sed prius ex eo quædam scitu necessaria expiscanda: ideoque in vinculis habitus in speciem, &c. Postea enim in Capitolium accivit liberavitque.'

[l] *In capitolium*] Forte ob sanctitatem loci, et ne quid fraudis eo loci, adversus virum egregium moliretur miles; forte et ut sanctior esset reconciliatæ amicitiæ fides. Statim a castris in senatum invectus Otho, et jam ad Othonem in castra venerat Celsus, teste Plut. sed cum suspectaret eum miles ut fidum Galbæ, et sævire vellet, *specie vinculorum* eum subtraxit Otho; et cum postridie *in Capitolium* venisset princeps, non diu passus hærere in vinculis talem virum; eum accersit, et coram Diis ipsis sibi reconciliat, et statim intra intimos amicos habet.

[m] *Clementiæ*] Ingens clementiæ specimen fuit, cum Otho claro viro et suis partibus infenso parceret. Eo exemplo alios sibi parum æquos et infensos pellicere ultro potuit.

[n] *Exemplum ultro imputavit*] *Im-*

quasi ignosceret, sed, ne hostis metum reconciliationis[2] adhiberet, statim inter[3] intimos amicos habuit, et mox bello

velut *hosti, formidinem reconciliationis relinqueret, confestim* eum *inter familiares*

Suffragantur Mss. Harl. Bodl. Jes. nisi quod in Ms. Harl. *quasi reconciliationis.* Ryckius e Ms. Agr. edidit, *sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens.* Mss. Flor. et Corb. *Sed ne hostes metueret, conciliationis adhibens.* Ms. Reg. et editio princeps, *sed ne hostes metuere conciliationes adhibens.* Ex hac librorum varietate, forte conjici posset, *sed ne hostes metuerent, conciliationes adhibens;* vel *ne hostes metum reconciliationis adhiberent.* Sed potior adhuc est Puteolani lectio. Frustra emendabat Freinshemius, *sed ne hosti metum reconciliationis adhiberet.* Frustra Lipsius, *sed nec hostis metu, reconciliationi se adhiberet.* Recte enim eruditus Petavius: 'Argutatur Lipsius. Sana lectio. Sensus est: Otho non quasi ignosceret tantum, ceterum negligeret, sed repente ex intimis habuit, ne hostis metu suspectam illam reconciliationem habere videretur. Vel sic, nec ita se gessit, quasi ignosceret, sed perinde ac si semper amicissimus fuisset, atque ut ne metu hostis suspectam illam reconciliationem habere videretur.' Ipsa tamen Petaviana explicatione meliorem crediderim Huetianam, quæ sic se habet: Ne accepto inclementius Celso, metum Vitellio injiceret, quominus sibi reconciliari vellet. *Brotier.* Bud. hic ita: *sed ne hostis metu reconciliationis adhibens.* Inde Rhen. effingebat: *seu hostis metu reconciliationi adnivens.* Satis ingeniose. Reg. Lall. *sed hostes metuere consolationes adhibens.* Gronovius Freinshemium sequitur. Bip. emendant: *sed, ne hostis metueretur, conciliationes adhiberet.* Oberl.—3 Sic Mss.

NOTÆ

putare, apud Tacitum, gemina occurrit significatione, qua in bonam sequioremque partem sumi non repugnat; sed ut sæpius notet *beneficii loco numerare*, aut quicquid in hunc sensum redit. Hist. I. 'neque enim erat adhuc, cui imputaretur;' id est, Non erat, qui ex tumultu rebus suis consultum putaret.

Hoc loco, *exemplum ultro imputavit*, id est, constantem sacramenti semel dicti fidem, beneficium quoque in Othonem interpretabatur, neque exemplum principis ullius indignatione excipiendum.

Sic et Hist. l. II. 'Proditionem ultro imputabant.' Hist. l. V. eodem sensu: 'potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos; sed dolo a se flexos, imputavit Civilis.' Utroque loco significat Tacitus hostium commodo partes suas prodidisse. *Savilius.*

Exemplum] Plin. Epist. III. 9. 'Fides in præsentia eos, quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur, laudaturque.'

o *Nec Otho*] Non quasi ignosceret Celso, non quasi inter cives aut amicos sibi reconciliatos eum haberet Otho, sed nulla criminis fidei, et quasi nullum esset, mentione facta, 'eum statim inter intimos amicos habuit.'

Nam et paris fidei in principem, *exemplum imputabat ultro* Celsus: 'mansitque etiam pro Othone fides integra,' licet *infelix.*

Nec Otho quasi ignosceret] Sic intelligo: Nec Otho cum Celso egit, *quasi* et *ignosceret;* immo, ne ipsi, qui hostis fuisset, metum reconciliationis non sinceræ relinqueret; et sic eum anxium aut solicitum teneret; statim eum, tanquam nunquam hostis fuisset, *inter intimos amicos habuit.*

Nec Othonem respexisse ad Vitellium, hoc loco, censuerim, sed tantum ad Celsum, et ad exemplum in similes, paris clementiæ.

inter Duces delegit: mansitque Celso, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra et infelix. Læta primoribus[4] civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus,[5] ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui irascebantur.

72. Par inde exultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus,[p] obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senecta, Præfecturam vigilum[1] et Prætorii et alia præmia virtutum quia[2] velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem[q] mox, deinde[3] avaritiam et virilia scelera[r] exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone;

ascivit, et deinde cum bellum pararetur, inter duces evexit: duravitque Celso, veluti fataliter, incorrupta et infausta etiam erga Othonem fides. Incolumitas Celsi grata proceribus urbis, laudataque in plebem, et *ne militibus quidem invisa fuit, eandem virtutem suspicientibus, cui ipsi* infesti *erant.*

Dein similis lætitia, diversis ex causis nata, obtento supplicio Tigellini. Sophonius Tigellinus ignobili stirpe, turpi adolescentia, et *libidinosa senectute, præfecturam vigilum prætorianarumque cohortium, et alia præmia bonarum artium flagitiis quia brevius erat assecutus, postea sævitiam, dein avaritiam, et virilia facinora usurpavit, polluto pellectoque ad omne scelus Nerone; nonnulla,* et ipso *inscio, molitus,*

Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *intra intimos;* [et sic Gronovius.] *Idem.*—4 Sic optime Rhenanus. Male Mss. et veteres editiones, *pro moribus civitatis.* Brotier.—5 Sic bene Ms. Corb. et recentiores editiones. In veteribus editionibus, *Celsi laus.* Idem.

1 Budens. *vigiliarum.*—2 Quidam voluere *qua:* Ursinus et Muretus *quæ.*—3 *Inde* Ryckii Ms.—4 A Ms. Reg. et editione principe absunt, *ac proditor.*

NOTÆ

p *Sophonius Tigellinus*] Notissimum omnibus historicis Tigellini nomen Ann. XIV. 'Sophonium Tigellinum ex intimis libidinibus assumtum, qui omnes sui temporis homines impudicitia et crudelitate superabat.'

Et hæ, scil. duæ virtutes erant, per quas apud Neronem gratia valuit. Ann. XV. 'Fenium, vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat.' *Savil.*

q *Crudelitatem*] Primo stupris, adulteriis, et fœdis libidinibus exercitus, quæ mollitiam corporis arguunt, ut et animi; a quibus flagitiis transiit ad majora et virilia etiam scelera.

Quippe post libidinem atque avaritiam, ille et crudelitatem exercuit; quibus flagitiis insunt omnia scelera et facinora. Hinc nempe furta, sacrilegia, cædes, et quicquid intestabile, immane, et atrox fingi potest.

r *Virilia scelera*] Ex opposito *fœdæ pueritiæ;* neque enim omnia vitia in quamlibet cadunt ætatem. *Savil.*

Cædes interpretor, aliaque in perniciem publicam. *Pichena.*

Virilia scelera, hæc sane veri effectus avaritiæ et crudelitatis, quæ opponit Tacitus voluptatibus mollibus, et ingeniis libidinum intimis, ex qui-

quædam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor[s] ac proditor.[4] Unde non alium pertinacius ad pœnam flagitavere, diverso affectu,[t] quibus odium Neronis inerat, et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus,[u] prætexentis, 'servatam ab eo filiam:' et haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugio[5] in futurum: quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam

qui *et tandem eundem* principem *destituit, ac prodidit. Quare neminem alium pervicacius ad supplicium expostulavere, vario animorum habitu, et quibus ira adversus Neronem inerat, et quibus grata* illius *memoria* fuit. *Apud Galbam protectus* erat *gratia et auctoritate T. Vinii ostendentis* defensam ab illo filiam *suam; et certe* eam *defenderat, non lenitate, (quippe tot occisis,) sed subsidio in posterum; nam deterrimus quisque, præsentibus haud satis fidens, et instabilitatem* rerum *metuens, privatas amicitias providet adversus offensionem publicam; unde nullus pie-*

Ac forte redundant. Tigellinus enim desertor potius fuit, quam proditor. *Brotier.*—5 In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *sed effugium.*—6 Sic

NOTÆ

bus assumtus Tigellinus.

Sed facilis transitus a stupris ad cædes, a fœda libidine ad cruorem, et a portentosis in naturam criminibus, ad scelera in Remp.

[s] *Desertor*] Scimus cur collega Tigellini Nymphidius Neronem deseruerit, et qua arte. Sed de Tigellino nihil reperi, nec id tribuerim nisi insigni ignaviæ, qui flagitiis et odio publico oneratum principem primus exhorruit, ac prodidit; qui in partem opum et voluptatum ultro veniebat; at curas imperii ne leviores quidem sustinere ausus.

Inter conscios magnorum scelerum rara est perpetua concordia; invicem pavent, invicem se exhorrent, et ex conscientia hominis scelere et facinoribus polluta, quid strenuum aut forte expectes?

Igitur soli pavori et inertiæ Tigellini et scelerum conscientiæ tribuendum puto, quod bonum principem destituerit, vicemque non reddiderit.

Certe reddere non potuit, quia flagitiis et odio infamis, et nulla apud milites auctoritate fuit: unus præcellebat fama Nymphidius; sicque Tigellinus potius fugisse a principe per ignaviam, quam prodidisse videatur: quem tamen et sic prodidit; non aliter potuit.

[t] *Diverso affectu*] Cum et odio esset hostibus, tanquam præcipuum Neronis instrumentum ad flagitia quælibet, et apud amicos transfugio et domini proditione infamis. *Savil.*

Alii eum odio in Neronem, alii desiderio Neronis quem deseruerat, in pœnam flagitabant: et sic idem omnes, sed *diverso affectu* desiderabant.

[u] *Apud Galbam T. Vinii potentia defensus*] Plut. Galba: 'Cum populus in theatris et circis flagitare Tigellini mortem non desineret, edicto eum increpuit imperator, affirmans Tigellino haud diuturnam vitam fore; moxque eum tabe exstinctum iri: populumque deprecando, ne suo imperio sævitiæ labem aspersam vellet.' Sic Galba, aliter Otho.

gratiam præparat; unde nulla innocentiæ cura,[v] sed vices[6] impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia: concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum[w] ac theatra effusi, seditiosis[7] vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas[8] [x] aquas supremæ

tatis amor, sed vicissim impunitas præparatur. *Eo plebs infestior, adjuncto novissimo T. Vinii odio ad priscam Tigellini invidiam, confluere e tota civitate in regiam et plateas, et, ubi maxima plebeculæ audacia, in circum ac theatra concurrentes, turbidis vocibus infremere; donec* tandem *Tigellinus, accepto nuntio mortis apud Sinvessanas aquas, inter flagitia libidinum, et complexus scortorum, ac fœdas*

bene et eleganter Mss. Reg. Agr. et editiones veteres ac recentiores. Suffragatur Ms. Corb. in quo, *vices impunitas:* supra emendatum, *impunitatis.* In Mss. Harl. Bodl. Guelf. et Rhenanus, *vitæ impunitatis.* Ms. Jes. *vitæ impunitas.* Frustra emendabat Boxhornius, *vitæ et impunitatis:* Grotius, *sed vitia et impunitates:* Lipsius, *sed vice suæ impunitatis.* Brotier.—7 Budens. *seditionis.*—8 Ita optime Ms. Corb. Male alii *Suessanas,* aut aliquid pejus. Brotier.

NOTÆ

[v] *Unde nulla innocentiæ cura*] Nulla innocentiæ cura; sed *vices impunitatis* solummodo quæruntur, iis nempe scelerum monstris, inter quæ veluti consensio mutua scelerum et impunitatis; quasi ejusdem artis et ingenii sit, scelera facere, simul et sibi gratiam impunitatemque præstruere: sed omnem fraudem vincit Providentia, omni scelerum arte validior.

Præparat: unde nulla innocentiæ cura] Dio notat, cum Menas præfectus Sex. Pompeii in mari 'Helenum cepisset, libertum Cæsari admodum carum, statim sine pretio remissum: qui beneficium hoc multo ante apud Cæsarem deponebat, et perfugium sibi, si res ita ferret, apud eum præparans.' *Lips.*

[w] *Circum*] Circus Maximus, ædificium regionis cognominis, sive Undecimæ, in parte, quasi media, Romæ antiquæ; hodie *Cerchio Massimo,* ruinæ et horti regionis *Ripa,* in Roma hodierna versus orientem et meridiem. *Tillemon.*

[x] *Sinuessanas*] Sinuessa urbs Campanorum populorum ad oram maris Tyrrheni: hodie *Santa Maria Dragone,* vel *Rocca di Mondragone,* villa Terræ Laboris, inter fluvios *Garigliano* et *Liuignano,* urbemque *Carinola* in regno Neapolitano. *Tillemon.*

Sinuessanas aquas] Aquæ autem eæ inter salubres habitæ. Plin. 'In eadem Campaniæ regione, Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum et insaniam virorum abolere creduntur.' Et quia ad vitia muliebria, ideo in Martiali: 'Diceret hystericam se forsitan altera mœcha In Sinuessano velle sedere sinu.'

Sed et Claudius apud Tacitum libro XII. 'Refovendis viribus, mollitie cœli et salubritate aquarum, Sinuessam perrexit.' *Lipsius.*

Non *Claudius* Sinuessam perrexit, sed libertus ejus *Narcissus,* ut clare demonstravimus ad hunc Taciti locum lib. XII.

necessitatis nuntio,[y] inter stupra concubinarum[z] et oscula et deformes moras, sectis[a] novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero[b] et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Galvia[1] Crispinilla[c] variis frustrationibus,[d] et adversa dissimulantis

cunctationes, abscissis novacula faucibus, probrosam vitam etiam fine tardo et indecoro dehonestavit.

Eodem tempore Galvia Crispinilla efflagitata ad exitium, discrimini erepta est, diversis ludificationibus, et sinistra conniventiæ imperatoris fama: arbitra hæc

1 Brotierus legit *Calvia Crispinilla*, et sic Bipont. Dioni, LXIII. p. 720. Καλουΐα Κρισπινίλλα. At vulgo Mss. et libri editi, *Galvia Crispinilla.* In Ms. Corb. *Crispinila.* Corrupte editio princeps, *Galliva Crispinilla.* Frequens in veteribus Inscriptionibus mentio Calviorum, et Crispinillarum.—2 Sic Ms.

NOTÆ

[y] *Accepto, &c. nuntio*] Plutar. Oth. 'Otho ad Tigellinum misit, qui Sinuessæ commorabatur, paratis ad ulteriorem fugam navibus: nuntium autem pecunia corrumpere tentabat, ut se dimitteret; et cum non persuaderet, dona nihilominus dedit; rogavitque, illud spatii concederet, quo raderetur barba; sumtaque novacula jugulum sibi præscidit.'

[z] *Inter stupra concubinarum*] De quo non spernendum quod tradit Plutarchus Othone: 'Ille quidem jam pridem animo pœnas luebat, quas tanquam publicum debitum exigebat civitas, ipso pœnæ metu;' et morbis corporis acerbissimis excruciatus, vel etiam ob sceleratas et infandas ejus volutationes, inter scorta et 'mulieres impuras, quas moribundi Tigellini libido deficiens etiamnum affectabat; quæ flagitia hominis, cordati viri, tanquam extrema supplicia, multisque mortibus paria, interpretabantur.'

Græca oratio magis viget: ἐσχάτην τιμωρίαν ἐποιοῦντο, καὶ πολλῶν ἀντάξια θανάτων οἱ σωφρονοῦντες.

[a] *Sectis*] Ipsemet sibi novacula secuit fauces Tigellinus: licet dives, sibi ipse tamen tum tonsor erat: in his angustiis fuit, qui tot civium fauces secuerat.

Scilicet arbitrium mortis dandum fuit tali homini; quo exitii genere æquatus est Thraseæ, Senecæ, Sorano, et aliis viris sanctissimis, ac de Rep. bene meritis: et, quod majus est, ipsi rerum domino Neroni, qui et ipse sua manu periit; pejore non potuit.

[b] *Sero*] Id est lento, et tardo, sicque fœdo, et inhonesto, ut vitæ similis esset exitus: qui tamen Neronis exemplo, fortius mori debuerit, quem turpiter vivere docuerat.

Alludit Tacitus ad ultimum Tigellini flagitium, quo nuntium Othonis corrumpere tentavit, ut nempe, paratis navibus, effugere posset: quod cum non impetrasset, eadem pecunia redemit deformes moras, quibus barbam raderet, et inter oscula concubinarum mollius expiraret.

[c] *Galvia Crispinilla*] *Calvia* verius; et pro *magistra*, an etiam *ministra?* nec tamen illud damno. Ceterum hæc Calvia a veste Sporo fuit, et ejus custos.

Breviarium Dionis in Nerone: 'Seorsum autem et Polycletus et Calvia

Principis fama, periculo exemta est: magistra[e] libidinum Neronis, transgressa in Africam, ad instigandum in arma[f] Clodium Macrum, famem populo[2] Rom.[g] haud obscure

voluptatum Neronis, trajecerat in Africam ad incitandum Clodium Macrum ad bellum civile, et famem populo Rom. haud dubie intentaverat, universæ postea

Agr. Ryckius et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et veteribus editionibus,

NOTÆ

Crispinilla omnia obvia agebant, ferebant, spoliabant. Ille in urbe, hæc autem cum Nerone, et cum Sabina, (ita Sporum nominabant,) cujus custodia ei concredita fuerat, et simul vestis procuratio, quanquam mulier esset, et quidem nobilis; quo prætextu, omnes ab ea exuebantur.'

Vides ex ea nota, quid fœminæ Calvia hæc fuerit, et cur populo exosa. *Lipsius.*

Ut patet ex loco Dionis, hæc mulier custos fuit Spori. Sed puto servasse vestem Cæsarum, seu regiam et Neronis vestem, non Spori; non enim repetit Dio, τὴν περὶ ἐσθῆτα αὐτοῦ, id esset, *vestem ipsius*. sed περὶ ἐσθῆτα, *circa vestem*, absolute.

Crispinilla] Igitur ipsa in urbem redierat post mortem Macri, et crimen impune habuerat; an sub Galba, forte gratia et opibus suis in amicos Galbæ distributis? an sub Othone, qui in aulam Neronianam pronus ut cum maxime?

Haud dubie fuit Romæ fœmina, cum ad supplicium deposceretur: certe *apud Galbam, Othonem, et Vitellium illæsa* mansit, inquit Tacitus, quia *potens pecunia et orbitate.* Unum Otho concessit plebi Tigellinum, ut deliniret, alterum negavit, nempe supplicium Calviæ, ne offenderet Neronianos, quibus potissimum innitebatur.

[d] *Frustrationibus*] An ipsius Crispinillæ, an ipsius Othonis? forte utriusque; fœmina enim audacia, astu, gratia vota plebis frustrari et eludere potuit, quemadmodum et Otho, qui talia dissimulabat; hincque adversa fama in vulgus fuit, quasi flagitiosæ mulieri ignosceret, quasi ream defenderet.

Potius tamen *frustrationes* illæ Othonis et tergiversatio fuit: hic aulæ Neronianæ fautor adhuc, et vindex, si auderet.

[e] *Magistra*] Fuit magistra, seu internuntia, libidinum et conjugii Neronis cum Sporo, qui Sabina dictus est, ex vocabulo Poppææ Sabinæ; et Tigellinus ejusdem Spori paranymphus erat.

Magistra libidinum] Supra l. XVI. 20. ubi de Petronio, qui magister elegantiæ Neronianæ: 'Ambigenti Neroni, quo modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, &c. ipsi ad omnem libidinem ascita.' Sic Tiberius et alii, *magistros libidinum* sibi ascivere.

[f] *Ad instigandum in arma*] Ut scilicet Neronis ultionem susciperet. *Pichena.*

Et hæc causa cur Clodium Macrum interficeret Galba, quasi novas res molientem: et mirari subit, quod impune abierit hæc *magistra* scelerum Neronis.

Sed evaserat haud dubie eadem porta, qua Halotus et Tigellinus, non

molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, Consulari matrimonio subnixa,[3] et apud Galbam, Othonem, Vitellium illæsa: mox potens pecunia et orbitate,[h] quæ bonis malisque temporibus[4][i] juxta valent.

74. Crebræ interim,[j] et muliebribus blandimentis[1] infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant[2][k] 'pecu-

civitatis favorem adepta est, consulari connubia fulta, et Galba, Othone, ac Vitellio dominantibus incolumis: dein florens opibus et orbitate, quæ perinde pollent sub bonis malisque dominationibus.

Interea frequentes literæ, et fæmineis mollibusque *blanditiis inquinatæ, ab Othone ad Vitellium, ostendebant* opes, favorem, amicitiam, et quemvis otii

---

populi Romani: sic Gronovius.—3 Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *innixa:* et sic Gronovius.—4 Sic bene libri omnes, præter Ms. Bud. in quo deest, *temporibus.* Brotier.

1 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *blandiciis.* In margine Ms. Bodl. *blandimentis.*—2 Sic bene Rhenanus, et recentiores. Perperam in Mss. et veteribus editionibus, *offerebantur:* [Ryckii Cod. *afferebantur.*] Brotier.—3 Ita bene Mss. Corb.

NOTÆ

sine infamia severi senis, qui alios minori mole criminum infames, publice tractos, necaverat. Et forte, quia *consulari matrimonio innixa* erat fœmina.

[g] *Famem populi Rom.*] Tac. Hist. III. 'Africam eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis, inopiam ac discordiam hosti facturus.'

Ægyptus enim et Africa populi Rom. horrea erant, et Ægypto in cujusque anni quadrimestre conferente frumentum, Africa in reliquos octo menses suppeditabat. Josephus Excidii II. c. 28. *Savilius.*

[h] *Potens pecunia et orbitate*] Divitiæ et orbitas duo bona adminicula parandorum amicorum, cum nemo non laboret ei placere, cui sperat se futurum hæredem.

Silvanus sub Nerone accusatus repetundarum, 'valuit,' inquit Tac. Ann. XIII. 'pecuniosa orbitate et senecta.' Et tamen omnium spem elusit, superstes illis, 'quorum ambitu evaserat.'

In civitate nostra (scribit Seneca consol. ad Marciam 19.) 'Plus gratiæ orbitas confert, quam eripit.' *Savilius.*

Orbitate] Artem captandi orbos in matrona eleganter describit Petronius: 'Matrona inter primas honesta, Philumene nomine, quæ multas sæpe hæreditates officio ætatis extorserat, tum anus et floris exstincti, filium filiamque ingerebat orbis senibus; et per hanc successionem, artem suam perseverabat extendere.'

[i] *Quæ bonis malisque temporibus*] Potentia duobus his cardinibus veluti vertitur, nempe *pecunia* et *orbitate*, quæ bonis temporibus præpollent et perinde malis, ut quibus, largitione et spe, nequissimi facile corrumpuntur.

Sic infra de liberto Neronis: 'Nam et hi malis temporibus partem se Reip. faciunt.'

[j] *Crebræ interim*] Sic Suet. Oth. 8. 'Et tamen, per internuntios ac literas, consortem imperii generumque se Vitellio obtulit.'

niam et gratiam et quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legisset.' Paria Vitellius ostentabat,[3] primo mollius, stulta[l] utrimque et indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra et flagitia[m] invicem objectavere; neuter falso. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios[4] ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque, quæ Lugduni agebant, copias, specie Senatus[n] misit.[o] Legati apud Vitellium remansere, promtius, quam

secessum delegisset luxuriosæ vitæ. *Similia Vitellius offerebat, initio lenius, socordi utrimque et inhonesta dissimulatione: dein, veluti rixantes,* sibi *mutuo exprobravere libidines vitiaque,* et *neuter fallebat. Otho, revocatis oratoribus, qui a Galba missi fuerant, rursus* alios legatos *misit, prætextu senatus, ad utrumque militem,* superioris et inferioris *Germaniæ, et ad legionem Italicam, easque quæ Lugduni agitabant cohortes alasque. Oratores mansere apud Vitellium, properan-*

Reg. Agr. editio princeps et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *ostendebat,* et sic Gronovius. Prima manu in Mss. Harl. Jes. *ostendisset.* Brotier.—4 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. et veteres ac recentiores editiones. Rhenanus forte operarum errore omisit, *alios;* [at sic Ryckius et Gronovius.] Abest quoque a Ms. Corb.—5 *Addidit* Mss. Corb. Harl. Jes.

NOTÆ

[k] *Offerebant*] Plut. Oth. 'Simul se Vitellio magnam pecuniam daturum promittebat Otho, et urbem, in qua otiosus amœnissimam vitam ageret.'

[l] *Stulta*] Vere *stulta:* quasi vero id sperare auderent aut possent, quasi privatus vivere posset, qui semel delibasset principalem fortunam.

Longe aliud suadebant infra Hist. lib. III. 66. amici Vitellii, qui, nempe, 'pacem et conditiones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, et fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur; ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia.'

[m] *Stupra et flagitia*] Sic et olim sibi invicem objectavere Augustus et Antonius talia libidinum commercia.

Suet. Aug. 69. 'Adulteria quidem exercuisse, ne amici quidem negant: excusantes sane, non libidine, sed ratione commissa: quo facilius consilia adversariorum per cujusque mulieres exquireret: M. Antonius super festinatas Liviæ nuptias, objecit et fœminam consularem e triclinio viri coram in cubiculum abductam; rursus in convivium, rubentibus auriculis, incomtiore capillo, reductam,' &c. Sed non tam vere, quam Vitellius atque Otho.

[n] *Specie senatus*] Id est, misit legatos, qui dignitatem senatus præferrent. Sic infra: 'Erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu senatus:' aut certe, quasi a senatu missi, et jubente ipso senatu, eam legationem suscepissent.

[o] *Rursus . . . . misit*] Vertit Interpres Hisp. quasi eosdem legatos, qui a Galba missi erant, revocatos a se, rursus miserit Otho, quod falsum.

Hostis sui, et a se occisi Galbæ legatos et amicos miserit Otho! quasi vero! alios delegit e senatu legatos, misitque *specie senatus.*

ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per simulationem officii,[p] legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur. Addit[5] epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad Prætorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. Increpabat[6] ultro, 'quod tanto ante[q] traditum Vitellio Imperium ad Othonem vertissent.'

75. Ita promissis simul ac minis tentabantur; 'ut bello impares, in pace nihil amissuri:' neque ideo Prætorianorum

tius quam ut coacti viderentur. Prætoriani milites, *quos Otho apposuerat oratoribus per speciem honoris, repulsi* castris, *priusquam legionario militi jungerentur. Adjicit literas Fabius Valens, nomine Germanici militis, ad cohortes prætorias et urbanas, quibus robur opesque partium* extollebat, *et pacem ostendebat. Incusabant ultro*, quod in Othonem contulissent principatum, tanto ante *tempore* tributum Vitellio.

Ita solicitabantur simul et *promissis et minis;* velut armis impares, et quiete ac concordia nihil perdituri: *neque propterea fidem exuere prætoriani. Sed qui*

editio princeps, aliæque quamplurimæ, et sic edidit Brotier. Puteolanus ac recentiores, *addit*.—6 Ita bene Mss. Corb. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *increpabant*. Brotier.

NOTÆ

[p] *Quos, per simulationem officii*] Vere enim corrumpendis legionibus submittebantur. *Savilius.*

An prætoriani eo prætextu missi, ut tentarent animos Vitellianorum? apparet, id ipsum forte suspicatum Vitellium, eos, antequam legionibus suis miscerentur, remisisse.

An potius Otho legatorum suorum fidem suspectam habens, prætorianos, qui illos observarent, honoris specie misit? utrumque certe imperatoriis artibus haud alienum.

Tamen hoc postremum verisimilius, ut ex verbis Taciti conjicitur.

Ad idem fere prætoriani ab Othone adhibiti prope finem hujus libri: 'Addidit classi urbanas cohortes, et plerosque e prætorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium et custodes.' *Pichena.*

Per simulationem officii] Specie honoris eos legatis addiderat Otho, sed reipsa eo consilio ut facta dictaque legatorum explorarent, et simul ut ingressi castra legionum Vitellianarum, eas ad defectionem solicitarent: quod postremum prævisum, ideoque et statim remissi ex itinere.

[q] *Tanto ante*] Perperam illis id exprobratur, cum ignoraverint istam electionem prætoriani, aut saltem tantum fama incerta audierint.

Immo scripserant ipsæ Germanicæ legiones prætorianis, ut eligerent Imperatorem, qui omnibus exercitibus gratus esset: nec satis constat, an ipse Otho electum Vitellium sciret, priusquam ipse eligeretur. Certe electus erat Vitellius ante Othonem, sed suppressus erat ille rumor in urbe a Galba, dum adoptionem festinat. Vitellius Imperator salutatus 2. Januarii, Otho 15. die.

fides mutata.[1] Sed insidiatores[r] ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi: utrisque frustra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia[s] fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris,[2] prodebantur. Vitellius literas ad Titianum,[3] fratrem Othonis, composuit, 'exitium ipsi filioque ejus' minitans, 'ni incolumes sibi mater[t] ac liberi servarentur.' Et stetit domus utraque:[u] sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor clementiæ gloriam tulit.

struerent fraudem, missi ab Othone in Germaniam, et *a Vitellio in civitatem; utrisque in irritum cessit: Vitellianis impune* fuit, *inter tantam populi multitudinem, mutua inscitia latentibus: Othoniani* facile *dignoscebantur, insolita facie,* et *cunctis* Vitellianis *invicem notis. Vitellius scripsit epistolas ad Titianum, fratrem Othonis, intentans* mortem ipsi et ejus filio, nisi parens prolesque illæsa mansisset. *Et incolumis fuit utraque familia: principe Othone, dubium an formidine; Vitellius, victo Othone, clementiæ decus habuit.*

1 Ms. Ryckii *mutari.*—2 Ita vulgo Mss. editiones veteres et recentiores. Rhenanus, *gnaris,* et sic Gronovius et Ryckius. In Ms. Reg. *novitate vultus, invicem ignari prodebantur.*—3 Male Ms. Reg. et editiones veteres, *Tucianum,* vel *Tutianum.* In veteribus fragmentis fratrum Arvalium apud Gruterum, p. 118. sæpe appellatur L. SALVIVS. OTHO. TITIANVS. *Brotier.*

NOTÆ

[r] *Insidiatores*] Variæ insidiæ strui poterant: nempe cœpta et consilia Vitellii explorare, ac solicitare animos militum et trahere in alias partes, et forte etiam insidiari ipsi principi potuere.

[s] *Mutua ignorantia*] Quia cives sibi mutuo ignoti erant, ideo et ignoti erant insidiatores civibus, ut in tam multa plebe. At in castris Vitellii, cum se invicem noscerent Germaniciani, diu fallere non potuerunt insidiatores ab Othone immissi.

[t] *Mater*] Cur de uxore silet? Puto, Galeria uxor Vitellii Romæ fuit, sed modestiæ summæ et pari probitate ac mater Vitelliorum; nec opus fuit commendare fœminam se ipsa commendabilem, præcipue cum liberos commendaret: et quis victor fœminis non parcat? Duas uxores habuit Vitellius, teste Suet. Vitel. 6. 'Uxorem habuit Petroniam consularis viri filiam,' &c. 'Duxit mox Galeriam Fundanam, prætorio patre.'

Mater et liberi] Lib. II. 47. Otho sic loquitur: 'Fruitur Vitellius fratre, conjuge, liberis,' &c. Is silet de matre Vitellii, in quam sævire indecorum fuisset, ob ætatem, probitatem, et modestiam eximiam.

Commendat Vitellius *liberos,* quia, jure belli, filius occidi potuit: et certe post victoriam Flavianorum occisus est, nec prudentiæ regiæ putant filio hostis parcere; sed filiam ejus amplissima dote ornatam mox locavit Vespasianus.

[u] *Stetit domus utraque*] Nempe Vitellii ac Titiani.

76. Primus Othoni fiduciam addidit[1] ex Illyrico[v] nuntius, 'jurasse in eum Dalmatiæ[w] ac Pannoniæ et Mœsiæ[x] legiones.' Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne[2] Aquitania[y] quidem, quanquam a Julio[3] Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides aut amor; metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquæ provinciæ, et quicquid armorum mari[4] dirimitur,[5] penes Othonem manebant: non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac prætextu[6]

Primus ex Illyrico nuntius fiduciam adjecit Othoni, sacramento ejus obstrictas esse legiones Dalmatiæ ac Pannoniæ et Mœsiæ. *Idem nuntiatum ex Hispania: et Cluvius Rufus edicto commendatus: et statim compertum est, inclinasse ad Vitellium Hispaniam. Nec etiam Aquitania diu perstitit, licet auctore Julio Cordo in nomen Othonis jurasset. Nusquam pudor aut pietas; formidine ac necessitate huc illuc vertebantur. Idem metus transtulit provinciam Narbonensem ad Vitellium, prono transitu ad propinquos et potentiores. Remotæ provinciæ, et quotquot exercitus pelago separantur, in potestate Othonis erant; non amore partium; sed ingens momentum erat in vocabulo civitatis et specie senatus: et prior nunciatus* Oth

1 Ms. Corb. *attulit Illyrico.*—2 Ryckius, e suo Msto edidit *nec.*—3 Acidalius mallet *Manilio Cordo.*—4 Mss. Harl. Jes. *a mari.*—5 Ms. Jes. *dividitur.*—

NOTÆ

[v] *Illyrico*] Vide notas cap. 2.

[w] *Dalmatiæ*] Dalmatia aliquando Illyrici proprie dicti provincia; deinde *Illyricum* proprie dictum sub *Dalmatiæ* nomine innotuit. Vide notas cap. 2. *Tillemonius.*

[x] *Mœsiæ*] Mœsia, regio Illyrici late sumti versus orientem: hodie partes provinciarum *Dalmatiæ, Albaniæ, Serviæ*, et *Bulgariæ*, sub Turcico imperio Europæo pro majori parte. *Tillemonius.*

[y] *Aquitania*] Regio Galliæ Comatæ ad Oceanum occidentalem: a Romanis in tres divisa provincias, Aquitaniam primam, secundam, et tertiam, sive Novempopulonianam: hodie primatiatus *Bourges*, et ubi provinciæ Ecclesiasticæ, *Bourges, Alby, Aux, et Bordeaux.*

Vel secundum divisiones temporales, hic sunt provinciæ integræ, *Poictou, Berry, Auvergne, Franc Alleud, Combraille, Velay, Gevaudan, Roüergue, Quercy, Agenois, Bearn, Basque, Guienne, Saintonge, Aünis, Angoumois, Marche, Limosin, Perigort*; atque partes provinciarum, *Anjou, Touraine, Blaisois, Nivernois, Bourbonnois, Languedoc*, cum majori parte provinciæ *Gascogne* late sumtæ, omnes in regno Franciæ ad meridiem et occidentem; ex Geographia Sansonis. *Tillemon.*

Senatus: et occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus omnesque versæ[7] in Orientem provinciæ nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine[z] orto. Neque expectata Vipstani[8] Aproniani, Proconsulis, auctoritate, Crescens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se Reipublicæ[a] faciunt)[9] epulum plebi, ob lætitiam recentis Imperii, obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ[10] civitates secutæ. Sic distractis[11] exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam Principatus fortunam bello opus erat.

77. Otho,[1] ut in multa pace, munia Imperii obibat: quædam ex dignitate Reipublicæ, pleraque contra decus ex

mentes occupaverat. Vespasianus militem Judaicum, Mucianus Syriæ legiones in verba Othonis obstrinxere. Etiam Ægyptus cunctæque ad Orientem spectantes provinciæ vocabulo illius regebantur. Eadem Africæ fides, principio desumto a Carthagine. Et spreta auctoritate Vipsanii Aproniani, proconsulis, Crescens libertus Neronis (quippe et hi iniquis temporibus partem se Reipub. faciunt,) exhibuerat convivium populo, ob gaudium novi principatus, et vulgus multa properavit ultro, *non sine* nimia *licentia. Reliquæ urbes æmulatæ* sunt *Carthaginem. Sic divisis legionibus et provinciis, Vitellio certe bellum necessario habendum fuit, ut summa rerum potiretur.*

Otho, ut alta pace, curas imperii usurpabat: nonnulla pro decore et amplitudine Reipub., multa præter dignitatem, ex præsenti necessitate festinando. Consul

6 Ita libri ferme omnes. J. Gronovius e Ms. Flor. edidit, *prætexto*.—7 Ita bene Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Agr. et editione principe, *versus Orientem.* Ms. Corb. *versus in Orientem.* In Ms. Flor. *versam in Orientem.* Brotier.—8 Perperam Mss. et veteres editiones, *Vipsani* aut *Vipsanii.* Vipstanus enim est, ut patet ex veteribus fragmentis fratrum Arvalium, apud Gruterum, p. 118. in quibus sæpe memoratur C. VIPSTANVS. APRONIANVS. Consulem eum vidimus supra Annal. XIV. 1. *Brotier.* Gronovius scribit *Vipsanii.*—9 Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et editio princeps, *nam et in malis temporibus .... faciunt.* Inde Pichena, quem recentiores sunt secuti, *nam et hi malis, &c.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *nam in malis temporibus .... fecerat.*—10 Budens. *multæ.*—11 Idem *distr. ejus exerc.*

1 In pr. ed. *Et Otho.* Melius *At Otho.* Ernest.

NOTÆ

[z] *Carthagine*] Carthago, urbs Africæ provinciæ ad mare Africum: hodie ruinæ visuntur prope urbem *Tunis* in regno Tunetano, et in Barbaria. *Tillemonius.*

[a] *Partem se Reipub.*] Interpretor: Miscuerat se velut et ipse inter curatores ejus et ministros. Ita supra hoc libro: 'Non senatus et eques modo, quis aliqua pars et cura Reip.' *Lipsius.*

præsenti usu properando.[b] Consul cum Titiano fratre[c] in

NOTÆ

Bene, *partem Reipub.* nempe malis temporibus; seu potius partem cladium, quas tulit Respub. nam servus, neque civis neque magistratus est, neque ullum ordinem aut partes in Repub. sustinet; tantum potuit esse pars flagitii et dedecoris publici, et se rebus turbidis immiscere.

[b] *Ex præsenti usu properando*] Multa cogebatur properare contra decus principis et imperii; quæ tamen præsens necessitas aliquatenus excusaret, quia, scil. instabat bellum et hostis. Sic in otio peccatur per *libidinem;* inter negotia et pericula, *necessitate* temporum.

Ex præsenti usu] Nempe ex necessitate rerum et temporis; namque tali bello opus habuit opibus, viris, armis, amicis, fautoribus; ideoque dignitates tribuendæ, magistratus in longum ordinandi, distribuendique consulatus, ut statim facit Otho.

Privilegia tribuenda, immunitates, sacerdotia; asciscendi aut etiam restituendi in senatum multi indigni.

Ideo pari ratione colonias auget, civitatem Romanam dat, novaque jura provinciis, sed in speciem magis, et *ostentui, quam mansura.*

Sic novi dominantes partum scelere imperium novis sceleribus fulciunt; subvertunt jura, leges, Rempub. omnia ex privata utilitate, agunt, ferunt; omnia fœde et *serviliter pro dominatione.*

[c] *Consul cum Titiano fratre*] Libera Rep. duo consules, cum Januarii initio consulatum auspicati; vertente demum anno defungebantur, nisi mors aut alia interveniret causa, quæ successori vacuum faceret.

Post, ' cum belli civilis præmia festinari cœperunt,' ut Tacitus loquitur, cumque excrevisset eorum numerus, quorum meritis rependenda esset dignitas, arctato administrationis tempore, laxanda aliis fuerunt ad explendam ambitionem spatia, et unius anni in plures spargendum beneficium.

Hujus confusionis auctor C. Cæsar, A. U. C. 709. qui consul sine collega, suo anno Fabium et Trebonium substituit, Dio l. XLIII. A. U. C. 715. Postmodum inducta deponendi necessitas, cum antea sponte consulatu abirent. Dio l. XLVIII.

Tempore Augusti, præsertim sub extremum ejus principatum, ut docent Fasti capitolini, quatuor singulis annis designabantur consules, bini ex Kalend. Julii, in finem porro anni.

Post ejus tempus, etsi de initio mihi exacte non constat, *bimestres* fuere consules, eorumque numerus tum in usu crevit ad *duodecim.*

Hoc anno ex Kalend. Jan. Servius Galba II. Titus Vinius; cæsis hisce duobus in consulatu, M. Otho et L. Titianus suffecti in Kalend. Mart. ex Kal. Martii, L. Verginius Rufus, Poppæus Vopiscus: ex Kalend. Maii, Cælius Sabinus, Flavius Sabinus.

Ex Kal. Julii, Arius Antoninus, Marius Celsus: ex Kal. Sept. Fabius Valens, Alienus Cæcina, qui cum perduellionis reus esset, suffectus est ei in unicum diem Roscius Regulus Hist. III. ex Kal. Novemb. Cn. Cæcilius Simplex, C. Quintius Atticus. Xiphilin.

Hic numerus et recepta temporis illa consuetudo, usque ad Dionis ætatem duravit: l. XLIII.

Qui vero cum Kalendis Januarii consulatum auspicabantur, erant ἐπώνυμοι, nomen anno dabant, vocabanturque *ordinarii:* reliqui, *minores* et *suffecti* dicti, tanquam obscuri, neque

Kalend. Martias ipse: proximos menses Verginio[d] destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio[e] Poppæus[2] Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ;[f] plerique, Viennensium honori datum,[g] interpretabantur. Ceteri Consulatus ex destinatione Neronis aut Galbæ man-

ipse cum fratre Titiano in Kalend. Martias; constituit menses proxime sequentes Verginio, ut blandimentum aliquod militi Germanico. Verginio datur collega Poppæus Vopiscus, specie antiquæ amicitiæ, multi, tributum id ei *in gratiam Viennensium, intelligebant. Ceteri consulatus designati ex constitutione Neronis aut*

2 *Pompeius* habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Corb. Agr. et editiones veteres.

NOTÆ

apud exteros celebres, ut quærere liceret, in quorum consulatu illi essent consules: alioquin auctoritate et ceteris pares. Dio l. XLVIII.

Minor tamen hic consulatus numero faciendo valet. Exemplum habemus in Vespasiano, qui consulatum sub Claudio adeptus (Suet. Vesp. 4.) per duos novissimos anni menses, quod antea factum, anno 823. notatus est *Vespasianus iterum*. Tac. Hist. IV. *Savilius.*

Per bella civilia, honores et magistratus festinati ac vulgati, et ad eam indignitatem res pervenit ævo inferiori, ut Commodo imperante, *viginti quinque consules* in unum annum crearentur, teste Lampridio.

Sed tantum primorum consulum nomina in fastos referebantur, iique ad differentiam ceterorum, consules *ordinarii* appellati. *Pichena.*

[d] *Verginio*] Plut. Otho: 'Consulatus sibi destinati partem Verginio Rufo assignat.'

[e] *Jungitur Verginio*] Vopiscus ille forte senator Viennensis origine, vel aliquo alio affinitatis, amicitiæ, hospitii, seu clientelæ jure illis conjunctus, vel forte, quia ibi cum imperio præfuerat, ita ut amicitia Othonis tantum prætextus esset, cum revera id honori celebris coloniæ, et forte totius Galliæ conciliandæ gratia, concessum sit.

Sic Ann. l. II. Asiaticus, decus coloniæ Viennensis, a Claudio interficitur, metu, aut prætextu, ne hos populos, affinitatibus sibi devinctos, ad res novas solicitaret.

[f] *Prætextu veteris amicitiæ*] Nempe cum Othone exercitæ, non cum Verginio. At si id *datum honori Viennensium*, ut interpretabantur alii, sic et per Verginium deliniti Lugdunenses, Lingones, et aliæ civitates Gallorum, quæ in partibus legionum; ideoque simul et ipsæ legiones Germanicæ: scil. 'ut aliquod exercitui Germanico delinimentum.'

Itaque similiter et per Vopiscum conciliati *Viennenses*, et ceteri Galbianarum partium, quorum honori id concessum.

[g] *Viennensium honori datum*] Vel quia Viennensis fuit Vopiscus, vel quia ipsis Viennensibus imperasset, prætextu veteris amicitiæ, an cum Othone? an cum Verginio? forte tamen sic Otho, prætextu suæ amicitiæ cum Vopisco.

sere. Cælio ac Flavio Sabinis in Julias, Arrio[3] Antonino et Mario Celso in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho Pontificatus[h] Auguratusque honoratis jam senibus[4] cumulum[5] dignitatis addidit: et[6] recens ab exilio reversos nobiles adolescentulos avitis[i] ac paternis Sacerdotiis, in solatium, recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæso, Sevino Pomtino[7] Senatorius lo-

Galbæ. Cælio ac Flavio Sabinis in Kal. *Julias; Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres: quorum decori ne Vitellius quidem post victoriam obstitit. Sed Otho magistratu functis jam senibus,* velut *honoris fastigium imposuit pontificatus et auguratus: et claros juvenes nuper ab exilio revocatos avitis paternisque sacerdotiis exornavit. Senatoria dignitas restituta* est *Cadio Rufo, Pædio Blæso,* et *Se-*

Ryckius et Brotier. Flor. habet *Poppæus:* et ita Lipsius cum Gronov. et Bipont.—3 Sic bene Ms. Reg. editio princeps et recentiores. Corrupte Mss. Harl. Bodl. Jes. *Arrhio Antonio.* Puteolanus, *Archio.* Brotier. Gronov. et Ryckius edunt *Ario.*—4 Gutherius vult *honoratis jam insignibus.*—5 Ryckii Cod. *culmen:* at ceteri nil mutant.—6 *Aut* Budens.—7 Corrupte Ms. Reg. et editio princeps, *Sevino promtius.* Mss. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Sevino* (Ms. Harl. *Scævino*) *Pontio.* Ms. Flor. et Lipsius, *Sevino Promptino,* et sic Ryckius et Gronov. Cum eadem esset nominis varietas apud Sallustium, in Catilin. XLV. eruditus Cortius edidit, *L. Valerio Flacco et C. Pomtino prætoribus*; solitus *p* post *m*

NOTÆ

[h] *Pontificatus*] Vertit nobil. Harlæus, quasi Otho ad summum apicem dignitatis, seu supremum fastigium sacerdotii, evexerit *senes,* qui jam antea ornati erant pontificatu auguratuque.

Sed potius est, ut senes illos his sacerdotiis ornaverit, quibus nempe sacerdotiis cumulus dignitatis inerat: id est, cum jam antea *honorati* senes essent, eos auguratu et pontificatu, quasi cumulo dignitatis auxit.

At quo honore ornati antea? Nempe quia munia reipublicæ et dignitates obtinuerant.

Comparat *senes* cum adolescentibus: jam *honorati* senes erant, eos tamen adhuc nova sacerdotii dignitate exornat, et ipsos adolescentes nullo honore insignes, *avitis* et paternis sacerdotiis auget.

Pontificatus] Otho nemini contulit pontificatum Max. quia reservata illa dignitas soli principi, et ipsi Othoni statim ingesti a senatu erant omnes honores priorum Cæsarum.

[i] *Avitis*] Multa et diversi generis sacerdotia obtineri simul potuerunt. Sic Galba, teste Suet. 8. 'Accepit et sacerdotium triplex, inter quindecim viros, sodalesque Titios, item Augustales cooptatus.'

Avitis] Non quia talia sacerdotia debita essent ipsis, aut annexa essent illorum familiis; sed quia virtute et meritis obtinuerant illa patres avique illorum juvenum; eos etiam provehit Otho.

Puto, quia avitis opibus spoliati senes ac juvenes, utpote damnati, aut ex damnatis orti; idcirco illos sacerdotiis exornat sua clementia Otho, ut nobiles familias erigat atque instauret pro virili parte: et sic, ut optimos et illustrissimos civium in partibus haberet, sibique devinciret.

cus, qui repetundarum criminibus [j] sub Claudio ac Nerone ceciderant. Placuit ignoscentibus,[8] verso nomine, quod avaritia fuerat,[k] videri majestatem :[l] cujus tum odio etiam bonæ leges peribant.

vino Pomtino, qui subversi erant crimine peculatus sub Claudio et Nerone. Visum est faventibus, quod cupiditas fuerat, mutato vocabulo, majestatem appellari : cujus tum legis *invidia, etiam bonæ leges subvertebantur.*

omittere. A Dione, XXXVII. p. 50. et XXXIX. p. 120. memoratur, Γάϊος Πομπτῖνος. Forte ex agro Pomptino ductum nomen, de quo Inscriptiones apud Cl. Bolognini, 'Memorie dell' antico e presente stato delle Paludi Pontine,' p. 7. et 8. TABVLARIVS. A. RAT. POMPTINAE. Paludes illæ dictæ sunt quoque *Pontinæ*. Inde scripturarum discrimina. Et in veteribus nummis atque Inscriptionibus C. Pomptinus, modo laudatus, appellatur C. PONTINIVS. Vide eruditum Vaillant, 'Nummi Familiarum Romanarum,' Vol. II. p. 287. in familia Pontinia. *Brotier*.—8 Mss. Harl. Corb. *ignoscendum*.

NOTÆ

[j] *Repetundarum criminibus*] Actio repetundarum intentata adversus provinciarum rectores, ob iniquas pecuniarum extortiones, aut crudeliter exercitam jurisdictionem.

Nomen ei inditum a principali parte, quod per eam actionem 'pecunias injuste ablatas ; vel si quid aliud ablatum, captum, conciliatum, aversumque siet ; provincialibus repetere jus fasque esset.'

Neque sufficiebat extorta per vim refundere, sed et arbitraria infligebatur pœna, *duplum* aut *triplum*, nomine pœnæ.

Lata hæc lex a L. Calpurnio Pisone, anno primo tertii belli Punici ; aucta deinde per alios pluribus clausulis, et cum variis sanctionibus resuscitata. Tac. Ann. XV. 'Magistratuum avaritia Calpurnia scita peperit.'

Neque tamen districta constitutionum severitas obstitit, quo minus proconsulum libido grassaretur.

Immo quo pluribus legibus cautum, eo ferocius illi in spolia et provinciarum sanguinem ferebantur ; utque illa, quæ violente extorserant apud exteros, Romæ impunita forent, profundebant in corruptelas dona, ex mente Græci senarii : 'per furta dives, pauca donet, salvus est.'

Hinc narrat Tullius, (priore in Verrem, serio aut per jocum,) statuisse provincias supplicare senatui, ut quæ commodo ipsorum lata esset lex de repetundis, aboleretur. Sub imperatoribus lex tantum restringebatur ad *extortiones*, ut videre licet apud Plinium II. c. 11. *Savilius*.

[k] *Quod avaritia fuerat*] Indecorum Othoni videbatur, avaritiæ crimine damnatis ignoscere ; et fortasse metuebat, ne provincialium animos, ad quos repetundarum lex pertinebat, alienaret. Ideo simulavit senatores illos, non ea quidem lege olim mulctatos, sed majestatis, qua princeps tantum offenditur.

Quoniam autem majestatis lex eo tempore odiosa erat, ob plurima damna quæ urbi intulerat, illius nomine et lex repetundarum, et aliæ justæ destruebantur : adeo ut *majestatis* aliquem damnare, idem esset ac si innocens pronuntiaretur. *Pichena*.

Otho Cadium Rufum, Pedium Blæsum, Sevinum Promptinum restituit, quasi tyrannica majestatis lege per-

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus, Hispaliensibus[1 m] et Emeritensibus[n] fa-

Eadem munificentia aggreditur etiam coloniarum ac provinciarum animos, permisit Hispaliensibus et Emeritensibus addi certum familiarum, jus Romanæ

1 Sic bene Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus,

NOTÆ

culsos, quo velut innocentibus injuria facta videbatur; ut plerisque qui tum temporis essent ea lege postulati; non autem, ne provincialium animi offenderentur. Horum immo nulla ratio, nulla cura.

Horum ille certe nullam rationem habuit: tantummodo suæ et restitutorum existimationi consultum voluit, ne ipse indignos dignari, illi indigni potiri eo beneficio viderentur. *Gronovius.*

Illi certe repetundarum accusati, damnati, et convicti; sed quod crimen avaritiæ vere fuerat, *placuit ignoscentibus*, videri seu vocari crimen majestatis, cujus prætextu etiam bonæ leges subvertebantur. Si majestas fuisset, et si tantum ea lege damnati forent, venia digni erant; sed certe vera avaritia, verum crimen repetundarum fuit.

Bona lex fuit de *repetundis;* sed quæ tum prætextu *majestatis*, quasi tantum ea lege damnati forent, subvertebatur ab Othone et a Patribus.

Mali principes, cum damnatos nobilissimos civium vellent, prætexebant alia crimina, quæ cum non sufficerent, *majestatem* attexebant, quasi complementum: hinc sæpe odio hujus legis, reos aliorum criminum servabat senatus: sicque odio legis majestatis, *etiam bonæ leges peribant.*

Sic Ann. l. I. ubi de Tiberio: 'Judiciis assidebat . . . . multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta; sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur.' Sic dum majestati consulebatur, veritas, et bonæ leges odio isto peribant.

[l] *Videri majestatem*] Lex majestatis primis liberæ Reip. temporibus pauca, sed momenti in rep. maximi complectebatur: 'si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique male gesta rep. majestatem populi Rom. minuisset.' Ann. I. 72.

Augustus eam extendit ad famosorum libellorum scriptores: ante vero, 'facta arguebantur, dicta impune erant,' aut saltem exemta pœnis læsæ majestatis.

Sub Tiberio, Caio, Claudio, et Nerone erat 'unicum crimen eorum, qui crimine vacabant,' ut Plinius loquitur: apud Tiberium accusabatur Falanius Ann. I. et ex lege quidem majestatis, 'quod venditis hortis, statuam Augusti simul mancipasset;' et ibidem Rubrius, 'quod violasset perjurio numen Augusti.' Et infiniti alii ob similes nugas.

Quare cum lex *majestatis* tam diu tamque odiose fuisset exercita, visum fuit illis in veniam pronioribus, quod vere *extortio* erat, *crimen majestatis* vocare; cujus adeo execranda erat memoria, ut bonas etiam leges in neglectum adduceret. *Savilius.*

[m] *Hispaliensibus*] Hispalis, urbs Turdetanorum populorum in Bætica, provincia Hispaniæ: hodie *Seville*, urbs regni Andalusiæ: paret Regi Catholico. *Tillemonius.*

Hispaliensibus et Emeritensibus] Deducendis coloniis certæ assignaban-

miliarum adjectiones,[o] Lingonibus universis[p] civitatem Ro-

civitatis cunctis Lingonibus, provinciæ Bæticæ Maurorum oppida: nova privilegia

NOTÆ

tur familiæ, quæ si lapsu temporis, aliove casu decrevissent, aut externis miscerentur, magnum beneficium alii putabant, si novis supplementis augerentur. Livius l. XXXII. 29. et XLIII. 17. Tac. Ann. XIII. 'Ceterum coloniæ Capua atque Nuceria, additis veteranis, firmatæ sunt.'

Hispalim autem coloniam Romanorum fuisse affirmat Plinius III. 2. 'A læva Hispalis colonia, cognomine Romulensis.'

Emeritam vocat Dio l. LIII. Manifesta autem est notatio vocis, *Emerita*, quod *emeriti* milites *ætate affecta* eo deducerentur.

Coloniis autem *militaribus*, (ne de alio nunc earum genere loquar, quod liberæ Reip. temporibus, jussu senatus in exteros deducebatur; cum hanc divisionem innuere videatur Velleius l. I.) ex eo origo; ne militum senectus inopia premeretur, post attritum castrensi labore ætatis florem.

Sylla itaque, Cæsar, et consecuti deinde imperatores, ex assignatis in hæreditatem agris, honeste victitandi facultatem veteranis dederunt.

In tales colonias sub initium, 'universæ legiones ducebantur cum tribunis, centurionibus, et sui cujusque ordinis militibus, ut consensu et caritate quasi Remp. efficerent.' Tac. Ann. XV.

Mela l. II. c. 5. speciatim quasdam exprimit legiones, designatis quoque, quæ occuparunt, locis.

Exolescente sensim probi moris instituto, 'non ut olim universæ legiones, sed ignoti inter se ducebantur, diversis manipulis, sine rectore,' &c. Tac. Neque exemplum deerat, cum milites diffugerent passim *in provincias, in quibus stipendia meruerant*, desertis coloniis. *Savilius.*

[n] *Emeritensibus*] Augusta Emerita, urbs Lusitanorum populorum in Hispania Ulteriore: hodie *Meride* urbs Castellæ novæ ad meridiem, et ad Guadianam fluvium. *Tillemonius.*

Emeritensibus] His adjectæ familiæ ab Othone principatum adepto; nec mirum, cum *Emerita* tum esset clarissima totius Lusitaniæ civitas, teste Pomponio Mela, l. II. capite 6. et Otho quæstorius præfuisset Lusitaniæ, per decem annos, maximo favore provincialium. Nunc autem ipsis vicem reddit, et sic penitius sibi conciliat Hispanos.

[o] *Familiarum adjectiones*] Certus videtur in coloniis fuisse familiarum numerus; cui injussu senatus, adjicere non licebat. Hoc sensu Livius: 'Postulantibus a senatu Aquileiensium legatis, ut numerum colonorum augeret, M. et D. familiæ ex S. C. scriptæ.' *Turnebus.*

Videtur id beneficii exprobrare Julianus Imperator Antiochensibus in Misopog. 'Quam ob causam per Deos ingrati estis, cum vos nutrimus domi, quod nulli adhuc civitati concessum est, cum vos sic splendide ac magnifice alimus tuemurque, et numerum vestrum adauximus.'

Quod, puto, non fiebat, quin et simul augeretur etiam senatus harum civitatum, ut omnes ordines simul crescerent.

Id Antiochenis etiam objectat Julianus ibidem supra: 'Præterea vestri senatus numerum implevi, additis ducentis senatoribus, nulli rei parcens: cogitabam enim, qua ratione vestra civitas major ac potentior

manam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates[q] dono dedit:

NOTÆ

fieret.'

Sic *Novocomenses* a novis colonis appellati, qui adjecti sunt veteribus civibus: hinc Apuleius scripsit; 'ac deinceps et veteranorum militum novoconditi.'

[p] *Lingonibus universis*] Latet mendum. Primum enim, quis locus Lingonibus inter Hispaniæ populos esse potest?

Adde, quod Lingones præcipui in Othonem hostes; qui Vitellium fovere; qui milites turbidis colloquiis ad bellum impulere; qui etiam nunc Othonis partes oppugnant viris, armis, equis. Unde igitur iis præmium? censeam Hispaniæ gentem designasse: *Lusonas*, an *Illurconas?* Lipsius.

Lingonibus universis] Ego de *Lingonibus* Galliæ populis dictum puto, qui armis, equis, opibus Vitellium juvere, quique Germanicas legiones ad arma impulere.

Quid enim monstri simile, si præcipuos hostium largitione tentat? nonne et Hispania jam ad Vitellium desciverat? Tac. 'statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam.' Nihilominus Otho permittit Hispalensibus et Emeritensibus familiarum adjectiones.

Quin immo his non contentus, iisdem artibus aggreditur ipsas Germanicas legiones: 'proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum.' *Salinerius.*

Lingonibus] Otho nondum satis imperii certus, vidit nondum adesse tempus ulciscendi hostes, sed potius illos deliniendi illiciendique donis; idque politice.

Itaque delinit Germanicos exercitus, ascito consule Verginio; Viennenses, Vopisco; Hispanos qui jam desciverant, auctis coloniis.

Quidni et *Lingones* eadem via aggrediatur, qui jam olim Galbæ infesti? ut qui eos tributo et finibus mulctarat, qui ipsorum finitimis jus civitatis dederat, in contumeliam Lingonum, cum iis id jus negaret: quidni et ipsis nunc id tribuat Otho liberaliter, quod abnuerat per avaritiam aut severitatem Galba?

At de *universis* dubitant docti viri: quidni et de universis Æduis dubitant? sed multa, licet præter decus Reipub. facta, tamen 'necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata.'

Ex utilitate propria, dominandique libidine, amicos aut inimicos juxta æstimat imperandi cupiens Otho.

Et tunc potuit dici quod Tac. 76. 'Nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur.'

Tum septuaginta millia hominum sub armis habuere Lingones, cum orbem et pacem asseruit Vespasianus; ideoque non modo data illis civitas, sed et forte curia, saltem coloniæ principibus.

Lingonibus universis civitatem Rom.] Ad rem Cicero Philip. 2. 'Inspectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur: neque solum singulis veniebant immunitates, sed etiam populis universis. Civitas non tum sigillatim, sed provinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quæ stante Repub. manere non possunt, provincias universas P. C. perdidistis: neque vectigalia solum, sed etiam imperium populi Rom. hujus domesticis nundinis diminutum est.'

[q] *Bæticæ Maurorum civitates*] Fortasse aliqua ipsis oppida concessit in ora maritima, ad stationem navium;

nova jura[r] Cappadociæ,[s] nova Africæ, ostentui[2] magis, quam mansura.[3] Inter quæ, necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata,[4t] ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppææ per Senatus consultum[u] reposuit.[v] Creditus est[5] etiam de celebranda Neronis memoria[w] agitavisse, spe vulgum alliciendi. Et fuere, qui ima-

Cappadociæ, nova Africæ, magis in ostentationem, quam ut duratura essent. *Inter* quas largitiones *quæ excusabantur necessitate præsenti et urgentibus curis, ne tum quidem oblitus amorum, restituit imagines Poppææ ex decreto patrum. Simul etiam existimatus est consultavisse de recolendo Neronis decore, spe deliniendi plebe-*

Hispaniensibus.—2 Ita bene Mss. Reg. Corb. Guelf. editio princeps et recentiores. Male Puteolanus, *ostenta*. Frustra tentat Cl. Ernestus, *ostentata*. Brotier.—3 Ms. Corb. et editio princeps, *quam mensura*. Forte de mensura modoque intellexere. Puteolanus, *mansura*. Idem.—4 Sic bene Mss. Flor. Reg. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Mss. Corb. Bud. Agr. et editio princeps, *excusatus*. Male Rhenanus *excusatis*. Brotier.—5 Budens. omisit *est*.

NOTÆ

et velut ad receptaculum, cum in Africam appellerent.

[r] *Nova jura*] Vertit interpres Hispanus, *novas leges*, male: nempe concessit Otho nova privilegia Cappadociæ et Africæ, nec ea *jura* nova, tam *leges* sunt, quam dispensationes a legibus, seu potius dissipationes.

[s] *Cappadociæ*] Cappadocia late sumta, fuit regio Asiæ minoris peninsulæ ad orientem et septentrionem. Nunc hic sunt præfecturæ *Siuras* et *Marasch* fere integræ, partesque præfecturarum *Caramaniæ* et *Trébisonde*, in Natolia regione, atque pars major præfecturæ *Erzerum* in Turcomania regione; omnes sub imperio Turcarum Asiatico.

Cappadocia vero *proprie dicta*, fuit pars meridionalis Cappadociæ late sumtæ, ubi nunc est pars magna præfecturæ *Caramaniæ* in Natolia, &c. *Tillemonius*.

[t] *Excusata*] Excusata ea dona, ut expressa necessitate rerum, licet præter decus et utilitatem Reipub. concessa: et hæc venia digna censebantur præ avaritia Galbæ, et præ libertorum aut amicorum ipsius rapacitate, aut præ amoribus, quorum etiam tum memor Otho, in tanto rerum motu et metu.

[u] *Per senatus consultum*] Ut senatusconsulto dejectæ erant statuæ Poppææ, post exitum Neronis; ita et decreto patrum restitui debuerunt; nec aliter licuit.

Vel forte, quia solo consensu S. P. Q. R. subversæ erant, et tamen senatusconsulto opus fuit, ut reponerentur.

[v] *Reposuit*] Non forte id ipse Otho postulavit a patribus verecundia libidinum, sed immisit aliquem ex fautoribus, qui, loco sententiæ, proponeret in senatu, restitui debere decus Sabinæ, quasi id e Repub. esset.

Sic matrimonium Agrippinæ propositum olim a Vitellio, adoptio Neronis, et alia flagitia, quæ senatus per adulationem decerneret.

Reponere] In foro, palatio, Capitolio et locis aliis publicis, quibus ante sitæ erant.

[w] *Neronis memoria*] Forte intelligit, quasi etiam statuas, seu decus Nero-

gines Neronis proponerent:[6] [x] atque etiam Othoni quibusdam[7] diebus[y] populus et miles, tanquam nobilitatem ac decus astruerent, NERONI OTHONI acclamavit.[z] Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.[8] [a]

culam. Nec defuere, qui Neronis effigies exponerent publice: *et etiam per aliquot dies populus et miles* NERONI OTHONI *applausit, quasi* sic *ei claritudinem, aut gloriam adjicerent. Ipse in dubio retinuit*, vel *formidine prohibendi, vel rubore approbandi.*

6 Quidam tentant, *reponerent*. Sed frustra. *Brotier.*—7 Lipsius, hoc ita *ἀορίστως* dici miratus, conjicit, *Quinquatruum diebus.* Quod non satis probabile. *Idem.* Heinsius tentabat *iisdem diebus; iisdem* ludi *diebus.*—8 Ita Pichena e Ms. Flor. In Mss. Reg. Corb. et editione principe, *vetandi metum, et agnoscendi pudorem.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *vel cognoscendi pudorem.*

NOTÆ

nis restituere in animo haberet. Neque puto, ut Vitellius parentare, aut inferias facere Neroni voluisset: quod mox voluere Parthi, qui, legatione missa ad senatum, consecrari Neronem postulabant.

Sueton. Ner. 57. 'Parthorum Rex, missis ad senatum legatis, de instauranda societate, hoc etiam magnopere oravit, ut Neronis memoria coleretur.'

[x] *Proponerent*] Forte nonnulli clam proponebant, ut explorarent animos, eventum speculaturi, et an consensum reperirent eas reponendi palam, ut de Poppææ statuis: dein retrahebant, cum non succederet.

Suet. Ner. 57. 'Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent; ac modo imagines prætextatas in rostris proferrent,' &c.

Proponerent] Male qui volunt, *reponerent;* neque id licebat, nisi per principem aut senatum, ut pluribus ostendi ad Suet. Cæs. 2. 'Tropæa Marii de Jugurtha, deque Cimbris atque Teutonis, olim a Sylla disjecta restituentem.' *Gruterus.*

Plin. l. XXXV. 4. 'Princeps tabulam pictam prælii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere curiæ Hostiliæ.'

Suetonius Caligula c. 41. 'Hujusmodi vectigalibus indictis, neque propositis.' *Gronovius.*

Certe si non ipse Otho reposuit statuas Neronis, saltem ab aliis reponi passus est, teste Suet. Oth. 7. 'Certe et imagines statuasque ejus reponi passus est.'

[y] *Quibusdam diebus*] Quibus diebus? Quinquatribus? et cur hoc ita *ἀορίστως*? Fortasse quinquatruum diebus, quod scriptum initialibus modo literis fuit. *Lipsius.*

Si hoc verum, non causæ erat, cur *Quinquatrua* non nominaret historicus. *Colerus.*

Quibusdam] Quidni per aliquos dies exclamaverint inter turbam et tumultum obstrepentes, ingerentesque id Othoni, tanquam illi decus astruerent? Qui plausus tamen postea obsolevit, cum animadvertissent Othonem talia non approbare; 'nam ipse in suspenso tenuit, vetandi metu,' &c.

[z] *Neroni Othoni acclamavit*] Plut. Othone: 'Cluvius Rufus auctor est, allata esse in Hispaniam diplomata per tabellarios, quibus Othonis nomini Divum Neronis nomen ascriptum

79. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani,[1][b] Sarmatica gens, priore hyeme[c] cæsis duabus cohortibus, magna spe[d] ad Mœsiam irruperant: novem[2] millia equitum, ferociora[3] successu et prædæ magis quam pugnæ intenta. Igitur vagos et incuriosos tertia legio,[4][e] adjunctis[5] auxiliis,[f] repente in-

Intentis ad civicos motus animis, externa bella *negligebantur. Eo audacius Rhoxolani, gens Sarmatica, superiore hyeme, profligatis duabus cohortibus, magna spe* prædæ *Mœsiam invaserant: novem millia equitum* irruperant, *ex violentia et ex eventu, magis attenta populationi quam prælio. Itaque tertia legio, additis*

1 Male Mss. et veteres editiones, *Rosolani*, aut *Resolani*. Paulo ante hoc bellum gentes illas composuerat Titus Plautius Silvanus Ælianus, ut accipimus ex antiqua Inscriptione. *Brotier.*—2 Sic libri omnes scripti et editi. Mallet tamen Acidalius: *Mœsiam irruperant, ad novem millia equitum, &c.*—3 [Brotier. cum Gronov. et Ryckio edidit *ex ferocia;* et] ita Mss. Harl. Jes. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Ms. Bodl. *e ferocia.* In Ms. Reg. veteribusque editionibus, *et ferocia.* Brotier. Cod. Agr. *ferociora successu et.* Hoc Bip. omissa priori copula recepere: recte, ut puto; quos sequor. Ern. posuerat vulgatum *ex ferocia et successu.* Contra Acid. jam emendarat *ferocia ex succ.* Sed comparativo simili modo utitur noster infra IV. 28. *Oberl.*—4 Sic libri omnes scripti et editi. Emendatum tamen vellet eruditus Savilius,

NOTÆ

fuerit. Tamen cum offendi animos optimatum videret, desiit.' Sic lego.

[a] *Metu . . . pudore*] Forte utroque, et *metu* et *pudore: metu*, ea vetare non ausus est; et talia agnoscere, seu approbare puduit.

[b] *Rhoxolani*] Rhoxolani late sumti, populi Sarmatiæ Europææ ad meridiem: hodie pars regionis Tartarorum Nogajensum *Tartares Nogais*, in parva Tartaria, et pars provinciæ *Ocrainæ* in Moscovia.

Rhoxolani proprie dicti, populi Rhoxolanorum supra dictorum: hodie pars *Ocrainæ* provinciæ, in Moscovia ad meridiem. Ex Geographia Sansonis. *Tillemonius.*

[c] *Priore hyeme*] Id est, hyeme proxime elapsa: nempe, qua principes se invicem jugulabant, et in viscera Reipub. sæviebant, 'externa sine cura habebantur.'

[d] *Magna spe*] Magna spe; nempe, invadendi, ac depopulandi provincias Rom. dum legiones intentæ essent bellis civilibus.

[e] *Tertia legio*] Forte scripserat, *tres legiones;* tot enim Mœsia tum habuit, quarum legati *consularia ornamenta* nacti, hisce rebus intererant; et, quod verisimilitudo persuadet, cum legionibus, quibus præerant. *Savilius.*

Aut certe tantum vexillarii legionum aderant, neque tum consularia ornamenta obtinere difficile: quo sic duces legionesque in partes pelliceret Otho.

Licet tres legati legionum consularia ornamenta adepti sint, non ideo sequitur, ibi fuisse tres legiones integras, præsertim rebus turbidis; sed forte aderant tantum numeri, electi et vexilla legionum. Quæ copiæ simul junctæ cum auxiliis et tertia legione victoriam reportarunt; quippe

vasit: apud Romanos omnia prælio apta: Sarmatæ, dispersi[g] cupidine prædæ, aut[6] graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum ademta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos: nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere,[7][h] vix ulla acies obstiterit. Sed tum humido die et soluto gelu neque conti, neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et cataphractarum pondere. Id Principi-

sociorum copiis, subito irrupit in palabundos et securos Sarmatas: *apud Romanos cuncta pugnæ opportuna: Sarmatæ dispersi ardore populandi, aut mole sarcinarum impediti, et tenaci limo viarum, ablata celeritate equorum, velut capti ligatique interficiebantur. Etenim mirum dictu* est, *quantum sit omnis fortitudo Sarmatarum, quasi extra ipsos: nihil tam iners ad pedestre prælium; ubi per catervas involavere, vix ullum resistat agmen. Sed tum humido cælo et liquescente glacie, neque hastæ, neque enses, quos enormes utraque manu temperant,* illis *profuere,* subinde *cadentibus equis, et onere cataphractarum. Hoc proceribus, et clarissimo cuique operimen-*

tres legiones . . . . invasere; quod mox tres legati legionum ob victoriam consularibus ornamentis donati dicuntur. Nihil mutandum crediderim. Tertia legio, adjunctis auxiliis, suffecit ut novem millia Sarmatarum reprimerentur. Itaque licet tres legiones forent in Mœsia, ut patet ex Suetonio, in Vespas. VI. una tamen tertia legio bellum profligavit. Tres autem legati consularibus ornamentis donati, tum ad Principis munificentiam, tum ad legatorum gloriam ostentandam. *Brotier.*—5 Ita Puteolanus et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *junctis auxiliis.*—6 Sic bene Freinshemius, et recentiores plerique. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus, *dispersi, aut cupidine prædæ graves, &c.* Quod immerito defendit Jac. Gronovius. *Brotier.*—7 Heinsius volebat *assiluere.*—8 Sic bene libri omnes editi. Mss. Harl.

NOTÆ

pro solito duæ tantum legiones in Mœsia, ut refert Tacit. l. IV. 5.

Et quamvis ibi fuissent tres legiones, potuit tamen fieri, ut tertia legio repente hostes invaderet sola cum auxiliis, et aliæ legiones in aliis stationibus essent. Quia sic, forte, dividere bellum cogebat hostium equitatus, qui per turmas dispersus, regionem passim raptabat.

Sic quartadecimani soli cum auxiliis Britannos profligavere ingenti prælio, et ad vetus obsequium compulere.

[f] *Adjunctis auxiliis*] Quæ scil. robur legionis adæquabant.

[g] *Sarmatæ, dispersi*] Satis constat sententia: quippe Sarmatæ, *cupidine prædæ*, tum erant *graves onere sarcinarum*, et eadem cupidine prædæ, dispersi erant.

[h] *Ubi per turmas advenere*] Hostilem aciem, per densas turmas, et simul conferti perrumpunt Sarmatæ ac proturbant. At hi seorsim et viritim prorsus imbelles sunt, quia virtus omnis extra illos est. Nempe in equo, in tegmine, in agminis impetu, et quasi in procella equestri, tota vis Sarmatarum posita est.

bus et nobilissimo cuique tegmen,[8] ferreis laminis aut præduro corio[9] consertum;[10] ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facili lorica[11] et missili pilo aut lanceis assultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui prælio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sævitia hyemis et vi vulnerum[12] absumti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius,[13] Mœsiam obtinens, triumphali statua,[1] Fulvius Aurelius et Julianus Titius[14] ac Numisius

tum, laminis ferreis, vel durissima pelle consutum; ut adversus vulnera impervium, sic vi hostium prostratis ineptum est *ad se instaurandum:* illi *etiam profunditate et mollitia nivis absorbebantur. Romanus miles apto tegmine, et telis, aut hastis persultans, ubi expediret, modico ense cominus feriebat nudum Sarmatam, (neque enim se tueri clypeo solent;) donec pauci, qui e pugna evaserant, stagnis occultarentur. Ibi atrocitate hyemis, et miseria plagarum perierunt. Ubi id in urbem nuntiatum* est, *M. Aponius, qui regebat Mœsiam, ornatur triumphali imagine, Fulvius Aurelius, et Julianus Titius, ac Numisius Lupus, legati legionum, consularibus insigni-*

Bodl. Jes. *tegimen.* Brotier.—9 Frustra tentat Lipsius, de Militia Romana, Dialog. III. p. 131. *cornu.* Idem.—10 In Ms. Corb. *textum.* In editione principe, *contextum.* Puteolanus, ac ceteri omnes, *consertum.*—11 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Flor. et Corb. *facilis lorica.* Sic ferme infra, de Moribus Germanorum, c. 6. 'nudi aut sagulo leves.'—12 In Mss. Corb. Agr. et Ryckius, *ubi* pro *ibi.* Ms. Reg. *ibi sævitia, ibi mĩa* (id est, *miseria*) *vulnerum.* Muretus, quem Freinshemius et recentiores sunt secuti, ingeniose emendavit, *sævitia hyemis, et in vulnerum.* Corrupte Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et editiones veteres, *ibi sævitia, hic misericordia vulnerum.* In Ms. Bodl. obelo notatum, *hic misericordia,* et margini additum, *hyemis rigore.* In Ms. Agr. *ubi sævitia hyemis et dolore vulnerum;* quod edidit Ryckius. Tentat tamen Cl. Ernestus, *et incuria vulnerum;* ut apud Ciceronem, de Prov. Consular. c. 3. 'Milites *dicuntur* incuria, fame, morbo, vastitate consumti.' *Brotier.*—13 In fragmento fratrum Arvalium laudato supra c. 75. nominatur M. APONIVS SATVRNINVS.—14 Sic libri scripti et editi. Idem, infra Hist. II. 85. appellatur, 'Tertius Julianus.' Vide et infra Hist. IV. 39. ubi corrupte olim, 'Tito Juliano.' Sic Brotierus, qui edidit *Tertius:* at, ut notat Ryckius, 'Videtur *Tertius Titius Julianus* dictus.'

NOTÆ

[1] *Triumphali statua*] Ann. IV. 'tres erant laureatæ in urbe statuæ,' &c. Et quæ in eundem sensum præcesserunt. 'Priores duces impetrando sibi triumphalium insignia, sufficere res suas crediderant.' Rursus Ann. XV. 'Triumphale decus et triumphales in foro imagines.'

Res una et eadem varie significata; ut liceat colligere, triumphalem statuam et triumphalia insignia minime discerni, aut illam horum esse partem; toti tamen exprimendo usurpatam, quia præcipua pars.

Lupus, Legati legionum, Consularibus ornamentis donantur: læto Othone et gloriam in se trahente,[j] 'tanquam et ipse felix bello, et suis Ducibus suisque exercitibus Remp. auxisset.'

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. Septimam decimam cohortem[k] e[1] colonia Ostiensi[l] in urbem acciri Otho jusserat: armandæ

bus decorantur: exultante Othone, et decus in se vertente, tanquam et ipse faustus armis, et *quasi* per suos legatos suasque legiones Imperii fines protulisset.

Interea levi de causa, et *unde nihil metuebatur, nata discordia, fere civitati exitio fuit. Otho præceperat accersiri in civitatem ex Ostiensi municipio septimam*

1 Ita Mss. et veteres ac recentiores editiones. Perperam Rhenanus præ-

NOTÆ

Hoc honoris genus, τιμαὶ ἐπινίκιοι, liberæ Reipub. ignotum, primum, ut nonnulli opinantur, ab Augusto tributum Tiberio est, anno U. C. 742. Sueton. Tib. 9.

Dio l. LIV. scribit biennio ante, nec prius cuiquam, id contigisse Agrippæ.

Causam novandi non conjecero aliam, quam quod Augusto videretur, nimium ex majestate habere triumphalem pompam, ei saltem, qui ex prisca rep. nihil superesse pateretur, præter vocabula; idque gravate; et qui propterea ubique libertati nervos incideret, ut tamen prioris temporis umbra superesset, callide *triumphos* mutavit in *triumphalia insignia*.

Tantum decreti solenniter principibus triumphi, aut eorum filiis, ut Germanico, tempore Tiberii.

Proximum decus *triumphalia*, sed loco inferiori erant *consularia insignia*, aut *ornamenta*, τιμαὶ ὑπατικαὶ, atque etiam *prætoria*, τιμαὶ στρατηγικαὶ, ex iis quæ, ut puto, illi obtinebant, quos Dio sparsim vocat, τούς γε δοκοῦντας ὑπατευκέναι, ἢ ἐστρατηγηκέναι, *qui æstimabantur, quasi consulatum obtinuissent vel præturam.* In ultimum rejecta gradum *quæstoria ornamenta.*

Et horum insignium compotes, sic exæquabantur *consulibus*, *prætoribus*, *quæstoribus*. Savilius.

[j] *Læto Othone et gloriam in se trahente*] Sic apud Plin. paneg. de Nerva: 'Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus Diis, ut invicti Imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret: hanc Imperator Nerva in gremio Jovis collocaret.

[k] *Septimam decimam cohortem*] Hæc cohors non prætoriana fuit, ut neque duodevicesima cohors, quæ Lugduni tendebat *solitis hybernis.* Decem tantum cohortes prætorianæ fuerunt.

Non erat etiam *urbana*, aut *vigilum* illa cohors, quamvis locata esset Ostiæ a Claudio adversus incendia.

Restat igitur, ut fuerit legionaria, scilicet earum cohortium, quæ separatim a legione merebant, et quæ forte nulli legioni annexæ erant.

Haud dubie armabant illam cohortem in urbe, armis ex armamentario prætoriano desumtis, ut ea cohors cum classe militaret.

Eo ducit Suetonius, quamvis paulum dissentiat a Tacito: 'Placuerat,' inquit Sueton. Oth. 8. 'per classiarios arma transferri, remittique navibus.'

[l] *Colonia Ostiensi*] Quæ illic perpe-

ejus cura[m] Vario Crispino, Tribuno e Prætorianis, data. Is, quo magis vacuus,[n] quietis castris,[o] jussa exequeretur, vehicula[p] cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus in suspicionem; causa in crimen;[q] affectatio[2] quietis in tumultum evaluit:[3] [r] et visa inter temulentos arma[s] cupidinem sui movere. Fremit miles,[t] et

decimam cohortem: demandata Vario Crispino tribuno prætoriano hujusce cohortis *armis instruendæ cura. Is, quo magis per otium, et tranquillis castris, mandata perageret, appetente nocte*, et *reserato armamentario, currus cohortis onerari* armis *jubet. Tempus in diffidentiam; causa in facinus; et captata quietis occasio* usque *in tumultum evasit exarsitque: et aspecta inter ebrios arma*, erumpendi *avidita-*

positionem omiserat. *Brotier.*—2 Sic bene Mss. Flor. Corb. Agr. Puteolanus et recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *affectio quietis.* Idem. —3 Ursinus mallet *evadit.*

NOTÆ

tuam stationem habuit ex decreto Claudii, Suet. Claud. 25. 'Puteolis et Ostiæ singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit.' *Lipsius.*

Ostiensi] Ostia, urbs Latinorum populorum in Latio provincia Italiæ: hodie *Ostie*, urbs Campaniæ Romanæ ad ostium Tiberis fluvii, in statu Ecclesiastico. *Tillemonius.*

m *Armandæ ejus cura*] An nulla habuit arma miles ille, dum Ostiæ maneret? an togatus ille, ut et prætorianus? qui tamen non omnino sine armis: nam in excubiis gladium et lanceam gestabat, toga indutus, non sago.

Certe vigiles illi, ad arcendos ignes dispositi, eadem saltem, ut puto, arma gerebant quæ prætoriani; aut similia, quæ pacem denotarent.

n *Quo magis vacuus*] Quo magis per otium et ex commodo suo id exequi posset.

o *Quietis castris*] Quia vigiliæ jam tunc constitutæ, et omnes in contuberniis, exceptis vigilibus. *Lipsius.*

p *Vehicula*] Cur *vehicula* ad arma transferenda, si illam accersiri jubet in urbem? Puto, illam cohortem simul accersebat; sed simul armis instruebat apud Ostiam, priusquam inde discederet; aut certe in itinere, priusquam urbem aut castra ingrederetur: nempe expeditionem parabat Otho.

q *Causa in crimen*] Si causa hic aliqua contineatur, sensus fuerit, Quicquid tribunus ex mandato principis egisset, sinistre milites interpretatos; quasi non in principis obsequium patraretur, sed potius servitiorum in Imperatorem armandorum gratia.

Plutarchus: 'Illorum audacissimi, una quasi voce exclamabant, aliud intendi Crispino, senatum res novas moliri, armaque non pro, sed in principem expromta.' *Savilius.*

r *Affectatio quietis .... evaluit*] Evaluit nempe affectatio illa quietis in tumultum et seditionem; et silentium illud noctis, quod in quietem et otium assumebatur, motus et seditionis causa fuit.

s *Visa inter temulentos arma*] Is affectus Homero exprimitur in Odyssea Π. ubi Ulysses Telemachum monet,

Tribunos Centurionesque 'proditionis' arguit, 'tanquam familiæ[u] Senatorum ad perniciem Othonis armarentur:' pars ignari[4] et vino graves:[v] pessimus quisque in occasionem prædarum: vulgus, ut mos est, cujuscumque[5] motus novi cupidum; et obsequia meliorum[w] nox abstulerat. Resistentem seditioni Tribunum et severissimos[6][x] Centurionum obtrun-

tem excitavere. Fremit miles, et tribunos centurionesque fraudis et insidiarum *accusat*, tanquam servitia senatorum armis instruerentur in exitium Othonis: *pars inscii et mero madentes; deterrimus quisque in occasionem rapinarum: vulgus* militum, *ut solet, cujuscumque tumultus novi appetens; et officia modestiorum nox ademerat. Interficiunt tribunum, qui seditioni se opponebat*, simul *et fortissimos*

4 Sic editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *pars ignavi*. In Mss. Bodl. emendatum, *ignari*.—5 Ita bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male Rhenanus, *cujusque motus*, [at sic edidit Gronovius.] *Brotier*.—6 Sic recte adhuc Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male Rhenanus, *severissimum centurionum:* unde tentabat Lipsius, *severissimum centurionem*. Iis sane fucum fecit, c. 83. At duos centuriones occisos fuisse docet ipse Plutarchus in Othone. *Idem*.

NOTÆ

amovenda arma a procis, et causam dat: 'Ne quando temulenti, jurgia deinde seratis:' et causæ causam, 'Mutuo lædentes, ... namque viros ferrum trahit ipsum.' *Lipsius*.

[t] *Fremit miles*] Rem sic narrat Sueton. Othon. 8. 'Verum haud dubio bello, jam ducibus et copiis, quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se pæne internecione amplissimi ordinis expertus est. Placuerat per classiarios arma transferri, remittique navibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati tumultum excitaverunt. Ac repente omnes, nullo certo duce, in palatium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes; repulsisque tribunorum qui inhibere tentabant, nonnullis et occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt.' Sic in circumstantiis fere dissentiunt Suetonius et Tacitus.

Forte remittebantur classiarii ad naves, et per illos arma ex castris prætorianis transferebantur ad classem, quibus, scil. armaretur illa cohors Ostiensis, forte et partim classiarii, qui ex remigibus justi milites fiebant: et illa cohors haud dubie sine justis armis incendia procurabat. Et cum addit Tacitus, *de vehiculis cohortis*, non obstat, quin opera classiariorum in id uti potuerint.

[u] *Familiæ*] Sic vocabant mancipia et servos, qui magno numero intra domos. Quandoque 400. erant et amplius, usque ad 20. millia; sed in diversis prædiis et provinciis: quandoque tamen et in eodem comitatu.

[v] *Vino graves*] Quippe in cœna jam, aut potius a cœna: ubi autem vetus disciplina? Sed certe, hæc castra urbana, et cum vitiis urbis. *Lipsius*.

[w] *Obsequia meliorum*] Qui obsequio et exemplo, aut certe vi sua pessimos retinuissent, coërcuissent.

[x] *Severissimos*] Recte *severissimos*; ita ut tum interfecti sint unus tribunus et duo centuriones, teste Plutar. Hinc bene Tacitus, *severissimos centurionum*.

Et cum dicit idem Tacitus infra:

cant: rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium, primoribus fœminis virisque:[y] qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi, periculosius foret; modo[1] constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine Senatus, quam suo territus, et Præfectos Prætorii[z] ad mitigandas militum iras

centurionum: capta raptim arma, stricti enses, et *expediti in equis civitatem ac regiam irrumpunt.*

Tum celebrabat Otho splendidum convivium, una cum *illustrioribus fœminis virisque; qui pavidi* et incerti, *an fortuita militum insania, an fraus principis* inesset, an *manere atque* ibi *reperiri, an fuga dilabi et dispergi, periculosius esset; modo firmitudinem animi fingere, modo metu prodi,* et *simul ad frontem Othonis advertere: et, ut contingit, pronis ad diffidendum animis, cum metueret Otho, metuebatur. Sed non aliter consternatus* ille *periculo patrum ac proprio* discrimine, *et confestim miserat præfectos prætorii ad sedandos militum animos, et præcepit* omnes nulla

1 *Modo* abest a Ms. Jes.

NOTÆ

'Centurionis ac tribuni sanguine,' &c. indefinite loquitur, ut recte notavit interpres Flor. et hic concionatur Tacitus.

y *Primoribus fœminis virisque*] Plutarch. *Octoginta senatorios;* forte viros intelligit, quamvis simul et adessent fœminæ.

Fœminis] Pro more Romanorum, fœminæ ad convivia vocabantur; at non ita mos Græcis, et veluti mores Latini Græcique permutaverant. Apud Rom. convivia adibant fœminæ, non apud Græcos, apud quos in scenam et theatrum prodire fœminis licuit: non item apud Rom. Quamvis aliquid pejus etiam Romæ postea obtinuerit, sed corruptis moribus, et subversa Repub.

Corn. Nepos in præfat. 'Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fere fuit Græcia, victorem Olympiæ citari; in scenam vero prodire et populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini; quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus mater familias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græcia. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum; neque sedet nisi in interiore parte ædium, quæ gynæconitis appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus.'

z *Præfectos Prætorii*] Nempe quos sibi delegerat Otho, seu miles, Plotium Firmum, et Licinium Proculum.

statim miserat, et 'abire propere[a] omnes e convivio' jussit. Tum vero passim Magistratus, projectis insignibus,[b] vitata comitum et servorum frequentia, senes fœminæque, per tenebras, diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens,[c] incertas latebras[d] petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent, 'ostendi sibi Othonem' expostulantes: vulnerato Julio[e] Martiale, Tribuno,[f] et Vitellio Saturnino, Præfecto legionis,[1] [g] dum ruentibus obsis-

mora discedere ab epulis. *Tum vero magistratus* passim *positis ornamentis, declinata celebritate clientium et famulorum, senes et mulieres, per tenebras, perque amotos civitatis vicos, pauci in suas ædes* abiere, *plerique intimorum domos, et ut cuique vilissimus cliens, ignotas latendi vias iniere.*

Furor militum, ne portis quidem regiæ cohibitus est, *quin ad epulas perrumperent, efflagitantes* exhiberi sibi Othonem; *sauciato Julio Martiale, tribuno, et Vitellio Saturnino, præposito legionis, dum se furentibus opponunt. Passim tela*

1 Frustra tentat Cl. Ernestus, *legioni*.

NOTÆ

[a] *Abire propere*] Plutarchus: 'aliis emittens ostiis.' *Savilius.*

[b] *Projectis insignibus*] Magistratus loco prætextæ togam induebant, ut vulgus civium, ne agnoscerentur; primores enim præcipue suspectabat vesanus miles. Consules ac prætores, amotis lictoribus, &c. clam aufugere.

[c] *Ut cuique humillimus cliens*] Apud infimæ sortis amicos tutius latebant primarii viri.

[d] *Incertas latebras*] Id est, ignotas insanientibus.

[e] *Vulnerato Julio*] Puto illum tribunum diversum esse ab alio, qui obtruncatus forte in ipsis castris, dum incipienti seditioni obsistit; iste vero vulneratur in foribus palatii, dum irrumpentibus se opponit.

[f] *Tribuno*] Qui eo die excubabat cum sua cohorte pro foribus Palatii: nam quotidie per vices ex more excubabant duæ cohortes, ut duo tribuni, altera cohors apud castra prætoriana, altera in limine regiæ stationem habuit.

[g] *Præfecto legionis*] Modus loquendi, qualem in Tacito observari alibi non memini. *Savilius.*

Forte quid simile reperitur Ann. xv. 28. 'Die pacta Tiberius Alexander, illustris eques Rom. minister bello datus, et Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria ætate, sed pro legato, quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere,' &c. Sic, puto, hic præfectus legionis non erat legatus, sed *pro legato legioni impositus.*

Forte ille præfectus legionis classicæ, quæ, quia deterioris conditionis quam vera legio, aut quia recens scripta et sub aquilam composita; ideo sic vocatur *præfectus ille*, non legatus, aut forte tantum adhuc *pro legato* erat hic *præfectus.* Et illa legio maxime fida Othoni.

tunt. Undique arma et minæ, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, et, quia neminem unum destinare iræ poterant,[h] licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus Imperii, toro insistens, precibus et lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes.[i] Postera die, velut capta urbe, clausæ domus: rarus per vias populus; mœsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ, quam pœnitentiæ.[j] Manipulatim[k] allocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus, Præfecti, ex suo quisque ingenio[l] mitius aut horridius.[m] Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum[n] singulis militibus

et minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in patres universos: vesanis incerto pavore animis, et quia non unum quempiam proponere furori suo poterant, licentiam in cunctos postulabant: donec Otho, contra majestatem imperii, convivali *lecto sublimis, precibus ac fletibus vix* tandem eos *compescuit: reversique sunt in vallum, neque sponte sua, neque sine crimine. Postridie ejus diei, tanquam expugnata urbe, obseratæ ædes; infrequens per itinera populus; tristis plebecula; defixi in terram manipularium oculi, ac plus iracundiæ, quam pudoris. Per manipulos adhortati sunt* eos *Licinius Proculus, et Plotius Firmus, præfecti* prætorii, *ex sua quisque indole, mollius aut severius. Exitus allocutionis in eo* fuit, *ut quinque millia num-*

NOTÆ

[h] *Quia neminem unum destinare iræ poterant*] Victimam quærunt insanientes quam statim mactent, ne frustra insanisse videantur: et nihil magis iratos irritat, quam si materia seditioni et amentiæ subtrahatur.

[i] *Neque innocentes*] Paucos occiderant. Sed ideo *non innocentes* rediere in castra, quia plures occidere parati erant.

Neque innocentes] Quia cruenti rediere in castra, nempe trucidatis tribunis et centurionibus, et eandem licentiam in senatum universum quærentes, nisi cohibuisset Imperator.

[j] *Plus tristitiæ, quam pœnitentiæ*] Potuerunt esse *tristes*, ob male susceptum facinus, non tamen pœnitere, quod fecissent; tristes scil. et quasi vellent non fecisse, attamen non pœniteret.

[k] *Manipulatim*] Per manipulos et cohortes allocuti prætorianos præfecti prætorii: neque certe privato licuit alloqui milites universos apud principia, aut e suggestu.

[l] *Ex suo quisque ingenio*] Ex sua quisque natura aut temperamento, prout quisque affectus esset, lenius aut asperius apud milites locuti præfecti.

[m] *Horridius*] Severius et asperius, ut fieri debuit, sed alio quam Othonis imperio.

[n] *Quina millia nummum*] Quinque millia HS. id est, 39*l.* 1*s.* 3*d.* *Savilius.* Sunt nobis 125. coronati, 375. libræ.

Quina millia nummum] Conjiciunt ex magnitudine summæ hic esse errorem. Nam certe maxima illa largitio; sicque magis corrumpebatur miles, et potius aviditas irritabatur: sed, puto, pars fuit donativi, quod nondum ab Othone præstitum militi. Et quis hoc miretur in Othone, *qui*

numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum Tribuni Centurionesque circumsistunt, abjectis militiæ insignibus,[o] 'otium[p] et salutem' flagitantes. Sensit invidiam[q] miles, et compositus in obsequium, 'auctores seditionis ad supplicium'[r] ultro postulabat.

83. Otho, quanquam[1 s] turbidis rebus et diversis[t] militum

mum viritim militi tribuerentur. Tum Otho introire munimenta ausus est: *atque circumstant illum tribuni et centuriones, projectis militiæ ornamentis,* vacationem belli ac salutem *exposcentes. Animadvertit invidiam miles, et flexus in obedientiam,* ipse *ultro* auctores tumultus ad exitium *flagitabat.*

Otho quamvis motis rebus, et dissentientibus inter se militibus, cum modestissimus

1 Immerito Freinshemius omissum vellet, *quanquam.* Non redundat, ut

NOTÆ

perdere sciet, donare nesciet? et qui electus statim affirmavit, nihil sibi reliquum fore omnium opum imperii, nisi quod ipsi concessissent prætoriani.

[o] *Abjectis militiæ insignibus*] Tribunatus insigne dignitatis nota erat *παραζώνιον, pugio.* Mart. lib. XIV. Centurionis erat *vitis,* castigandis qui exorbitarent militibus. Juven. de Mario Sat. 8. 'Nodosam post hæc frangebat vertice vitem.' Tac. Ann. I. 23.

Præfectis prætorio *ξίφος gladius* insigne fuit. Xiphilinus, ubi agit de Licinio Sura, qui prætoriis cohortibus sub Trajano præerat: 'Cum primum ei porrigeret, quem prætoriano militi præficiebat, gladium, quo accingi debebat.' Et Nymphidius apud Plutarch. cum suum socium Tigellinum dignitate exueret, *gladium deponere jussit.*

Gladii gestandi prærogativa secum ferebat jus vitæ et necis in milites. Dio. lib. LIII.

Gladius ξίφος, aut *pugio,* (videntur enim eadem sumi significatione,) supremæ quoque potestatis insigne fuit, more in hoc usque tempus servato. Ideoque *Vitellius* imperio se abdicans, 'coacto senatu, gladium suum consulibus aliisque senatoribus tradidit, abdicata sic suprema potestate.' Tacitus eodem respiciens Hist. III. 68. Sueton. Vitel. 15. *Savilius.*

[p] *Otium*] Id est, vacationem belli. Tribuni se veluti exauctorari, dimitti, removerique ab armis volebant ob immodestiam militum.

[q] *Sensit invidiam*] Scilicet dum Tribuni ac centuriones militiæ *insignia* coram Othone abjicerent, ac tam infestis militibus præesse recusarent: cædes illis exprobrare, et omnem seditionis culpam in eos rejicere videbantur. *Pichena.*

[r] *Auctores seditionis ad supplicium*] Sic fit, cum revocatis a temulentia et furore animis, jam meliora sentit miles. Sic Ann. I. 44. 'Supplices ad hæc et vera exprobrari fatentes, orabant, puniret noxios, ignosceret lapsis,' &c.

[s] *Otho quanquam*] Non intelligo, cui rei sit istud *quanquam:* forte scribendum *quoque,* cum utriusque vocis notæ paulum differant. *Freinshemius.* Forte *tanquam turbidis rebus:* quia, scilicet, diversa militum, et etiam

animis, cum optimus quisque 'remedium præsentis licentiæ' posceret; vulgus et plures,[u] seditionibus et ambitioso[v] Imperio læti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans, non posse Principatum, scelere quæsitum, subita modestia et prisca gravitate retineri; sed[w] discrimine urbis, et periculo Senatus anxius, postremo ita disseruit: 'Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad[z] virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt) sed

quisque coërceri præsentem audaciam *cuperet; et vulgus pluresque discordiis, et flexo in ambitionem principatu læti, per tumultus et rapinas promtius ad civilia bella concitarentur: simulque advertens imperium flagitio paratum servari non posse repentina temperantia et antiqua severitate; sed periculo civitatis, et discrimine patrum solicitus, tandem sic locutus est:* Non huc *prodii*, o socii, ut vestras voluntates in mei amorem incitarem, neque ut animum ad fortitudinem impellerem, (utraque enim affatim adsunt,) sed accessi petiturus a vobis modum

patet ex sequentibus, *sed discrimine Urbis et periculo anxius.* Brotier.—2 Bu-

NOTÆ

plebis studia; quia *optimus quisque* militum, *remedium præsentis licentiæ* poscebat; et quia in populo sordida plebs turbas et raptus malebat; anxius, postremo, ita disseruit Otho.

Attamen bene habet vox *quanquam*, et commodus hinc sensus sic elici possit.

Otho, quanquam turbatæ res essent, quanquam diversa militum studia, cum optimus quisque *remedium præsentis licentiæ posceret;* cum etiam vulgus et plures forte etiam e primoribus, seditionibus læti, facile ad civile bellum impellerentur; quanquam simul reputaret, non posse principatum scelere quæsitum, subita modestia et antiquis moribus retineri, attamen discrimine urbis, et his omnibus anxius, ita disseruit.

Nempe disseruit eo modo, eoque temperamento, ut satisfaceret senatui et bonis, et tamen seditiosos castigaret.

Duorum enim militum audaciorum supplicio transacta res est, magna specie clementiæ, ut inter tot furentes; ne, scil. ceteri exasperarentur, et tamen omnes continerentur, cum coërceri non possent.

[t] *Diversis*] Diversi animi militum; alii alia cupiebant; *optimus quisque* præsentem licentiam coërceri cupiebat; alii vero *læti* seditionibus erant, et *ambitioso* dominantis principatu, quia hinc præda, &c. Capio τὸ *vulgus* de solo milite.

[u] *Plures*] Optimus quisque remedium poscebat; sed vulgus, et longe *plures, seditionibus et ambitioso imperio læti, &c.*

[v] *Ambitioso*] Scilicet, quo adularentur ipsi dominantes, et delinirent animos vulgi, et sic, veluti precario, imperarent: et qui potius sic regnarentur, quam regnarent.

[w] *Sed*] *Sed*, pro *tandem;* forte pro, *sed tamen.*

veni postulaturus a vobis temperamentum vestræ fortitudinis, et erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate[3] vel odio, quæ multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione[4] quidem aut formidine periculorum:[5] nimia pietas vestra, acrius quam consideratius, excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum: num[6] omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quædam milites, quam scire, oportet. Ita se Ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa etiam[7] Centuriones Tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi[8] jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. An et illic nocte intempesta rapientur arma? unus alterve perditus[9] ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse[x]

vestræ virtutis, *simul* et *vestræ* erga me pietatis. Immodica vestra caritas vehementius quam consultius occasionem præbuit novissimo tumultui, non per cupidinem aut odium, quæ plurimos exercitus ad seditionem compulere, ac ne quidem, quod detrectetis aut metuatis discrimina. Sæpe etenim oriuntur infausti eventus ex egregiis rerum principiis, ni adsit ratio et prudentia. Expeditionem paramus: an prudentia rerum aut occasionum celeritas sinit omnes palam nuntios spargi in vulgus, et omnia consulta coram omnibus agitari? tam ignorare nonnulla militem, quam nosse expedit. Sic se habent imperia ducum, sic severitas militiæ, ut pleraque imperari tantum centurionibus et tribunis utile sit. Si, cum imperantur, *hæc* inquirere ac sciscitari singulis fas sit, sublata obedientia simul et imperium subvertitur. An et illic nocte concubia capientur arma? an unus alterve pessimus, et vino gravis, centurionis ac tribuni sanguine manus cruentabit? (neque enim plures

dens. *ut ad anim.*—3 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Pichena quoque, quod in Ms. Flor. *cupidite.* Editio princeps et Beroaldus, *cupidine,* [quomodo Rhen. dedit.] *Brotier.*—4 Sic bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et editiones recentiores. In Mss. Corb. Guelf. et editione principe, *detractione.* Idem.—5 Sic distinguunt veteres ac recentiores editiones; ac bene quidem. In mediis editionibus, *periculorum, nimia;* [et sic Ryckius et Gronov.] Male editio princeps, *periculorum: sed nimia.* Idem. —6 Ita bene Mss. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. editio princeps et recentiores. In Mss. Bodl. et Guelf. secunda manu, *non omnes.* Sic et Puteolanus, [cum Ryckio.] *Idem.*—7 Sic optime Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. Guelf. et editiones veteres ac recentiores. Rhenanus omisit, *etiam:* deest quoque in Ms. Hispano. Ms. Harl. secunda manu, et Puteolanus, *etiam per centuriones.* Idem. —8 Ita Puteolanus et recentiores, præter Ryckium, qui e Ms. Agr. edidit, *si, cur jubeantur.* In Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. et editione principe, *sic ubi jubeantur.*—9 Mallet Lipsius, *percitus:* quod id ad instinctum

NOTÆ

[x] *Neque enim plures, &c. insanisse*] Callide, et pro tempore, Otho paucos

crediderim) Centurionis ac Tribuni[y] sanguine manus imbuet? Imperatoris sui[z] tentorium irrumpet?

84. 'Vos quidem istud[1] pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et satellitibus ejus[a] eligendi[b] facultas detur, quem nobis[2] animum, quas mentes imprecentur, quid aliud, quam seditionem et discordiam, optabunt? ne miles Centurioni, ne Centurio Tribuno obsequatur; hinc confusi, pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius, commilitones, quam imperia Ducum sciscitando, res militares continentur:[c] et fortissimus in ipso discrimine[d] exercitus est, qui ante discrimen quietissimus.

tumultu novissimo per furorem grassatos fuisse existimaverim.) An in principis sui tabernaculum perrumpet *ultro?*

Vos quidem illud mei gratia *fecistis;* sed *seditioso* concursu et per noctem, et in rerum omnium perturbatione, potest aperiri occasio, etiam contra me. Si penes Vitellium et ministros ejus esset deligendi arbitrium, quam nobis mentem, quam voluntatem *nobis* exoptent, quid aliud, quam tumultum et seditionem *nobis* imprecabuntur? ne miles pareat centurioni, ne centurio tribuno *morem gerat;* exin promiscue pedes et eques, in perniciem *mutuam* erumpamus. Obsequendo potius, o socii, bella constant, quam mandata Imperatorum inquirendo aut examinando; et strenuissimus in ipso certamine exercitus est, qui ante certamen modestissimus. Penes vos sint arma et vir-

quendam et insaniam refertur. At et proba est vulgata scriptura. *Idem.*

1 Sic bene Mss. veteres et recentiores editiones. Frustra Rhenanus emendavit, *istuc;* [at sic Gronovius.] *Brot.*—2 Rhen. mallet *vobis:* sed non ne-

NOTÆ

arguit, et certo numero, ne omnes exterreat: 'Paucorum culpa fuit; duorum pœna erit.'

y *Centurionis ac tribuni*] Scilicet pro, *centurionum ac tribunorum.* Oratorie loquitur Tacitus, et indefinite.

z *Imperatoris sui*] Id dictum generice de quocumque duce, sive princeps sit sive tantum legatus antea: *Imus ad bellum, &c.*

a *Si Vitellio et satellitibus ejus*] Hæc ipsa movendi ratio ab hostium affectu et voto usurpata decenter Homero, Iliad. A. 'Ridebit Priamus certe, et Priameia proles, Atque alii Troës gaudebunt gaudia magna, Has inter vos si lites et jurgia norint.'

b *Eligendi*] Sic fere in seditione, infra l. III. c. 10. Antonius Primus 'conversus ad signa et bellorum Deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent, orabat: donec fatisceret seditio.'

c *Continentur*] Id est, stant, conservantur, habentur, reguntur.

d *Fortissimus in ipso discrimine*] Verissima gnome: quæ veteri Græcorum dicto firmatur apud Eustathium: Θρασὺς πρὸ ἔργου ἐκ πολλοῦ κακός· *Confidens ante rem plerumque ignavus.*

Aristoteles etiam apte in Nicomachæis l. III. 'Temerarii quidem, promti et volentes sunt ante pericula periclitari, sed in ipsis deficiunt; at

Vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis: nec illas[3] adversus Senatum voces ullus unquam exercitus audiat.[4] Caput Imperii, et decora omnium provinciarum,[e] ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cum[5] maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant.[6 f] Ulli ne Italiæ alumni,[g] et Romana vere juventus, ad sanguinem et cædem deposcerent[7] ordinem, cujus splendore et gloria sordes et obscuri-

tus; at penes me sit prudentia, et fortitudinem vestram regendi auctoritas. Paucorum scelus fuit, duorum supplicium erit. Reliqui obliterate conscientiam turpissimæ noctis: nec ullus unquam exercitus audiat ejusmodi minas adversum Patres. Non certe illi *ipsi* Germaniciani, quos præcipue Vitellius in nos concitat: voluerint ad supplicium flagitare caput Reip. et gloriam omnium provinciarum. An ulli ex Italia oriundi, et Romanus vere sanguis, ad cædem et internecionem efflagitarent Senatum, cujus amplitudine et de-

cesse. *Oberl.*—3 Ita bene Ms. Corb. et editiones recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *nec ullas*. Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ne illas*. Brot.—4 Mss. Harl. Jes. *audeat*. In margine Ms. Harl. *audiat*.—5 Sic bene Ms. Harl. prima manu: secunda, *cum* deletum est. In Ms. Hispano, *quis cum maxime*. In Ms. Corb. et editione principe, *quibus cum maxime*. Male Puteolanus, *quos nunc maxime*. Brot.—6 Ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolanus et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *audiant*. Sic quoque Ms. Reg. secunda manu. * Prima, *audeant*. Idem.—7 Sic bene Mss. editio princeps et recentiores. Puteolanus, forte operarum errore, *reposce-*

NOTÆ

fortes, in rebus et factis acres, ante quietissimi.'

Sed et Homerus Græcos semper quietos et tacitos facit ante pugnam: Iliad. Γ. 'Verum ibant taciti, spirantes robur Achivi.' Iliad. Δ. 'Alii taciti ibant, (nec dixisses Hunc tantum populum linguæ usum aut oris habere,) Ibant, quisque ducum reverentes.'

Talis et Livianus Manlius, qui nulla voce aut minis in Gallum ibat: 'sed pectus animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distulerat.' *Lipsius.*

[e] *Caput imperii et decora omn. provinc.*] *Caput imperii* potius est ipse princeps, sed illud senatui nomen exhibet Otho per adulationem, et necessitate rerum sic exigente.

Caput imperii] In Cicerone leges: 'Senatum principem salutis publicæque mentis.' In Ammiano: 'Asylum mundi totius.' In Petronio: 'Recti bonique præceptorem.'

Plin. paneg. 'Sensisti, Roma, te tandem arcem omnium gentium, et terrarum esse reginam, cum ex omnibus provinciis optimates viros curiæ tuæ pignoraveris, ut senatus dignitas non nomine quam re esset illustrior.'

[f] *Quos cum maxime Vitellius, &c. audeant*] Ne Germani quidem, inquit, illi barbari, quos nunc Vitellius in nos concitat, audeant ad pœnam amplissimum ordinem deposcere. Nedum vos Romana soboles. *Lipsius.*

[g] *Italiæ alumni*] Hoc dicit, quia

tatem Vitellianarum partium præstringimus?[8] Nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus[h] habet: Senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc Respublica, inde hostes Reipublicæ constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis[i] et congestu lapidum

core sordes et ignobilitatem Vitellianorum obscuramus? Gentes aliquas invasit Vitellius, aliquam speciem exercitus habet: *sed* Senatus a nobis stat. Ita contingit, ut hinc stet Resp. inde *stent* hostes Reip. Quid? *an* vos existimatis præclarissimam hanc civitatem ædibus et ædificiis, et cumulo saxorum

rent. Brotier. *Depoposcerint* Gronov.—8 Sic mallet J. Frid. Gronovius,

NOTÆ

prætoriani delecti ex *Etruria, Umbria, Latio, et coloniis antiquis,* Italicis nempe, teste Tac. ipso Ann. l. IV. Non ergo illis *Italia noverca,* ut objiciebat olim Scipio seditiosis.

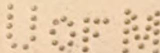
[h] *Imaginem quandam exercitus*] Forte vocat *imaginem,* quia non ipsi præerat dux constitutus a senatu populoque Romano, quia non præerat Imperator legitimus, aut sic videri volebat Otho; nec etiam legitimus exercitus videatur, qui detrectat imperium senatus, aut populi Rom. Hinc mox addit: *Senatus nobiscum est, &c. hinc Resp. inde hostes Reip.* aut certe sola invidia imminuit decus legionum Germanicarum.

[i] *Pulcherrimam hanc urbem, domibus et tectis*] Appian. bell. civil. l. II.: 'Et Athenienses urbem reliquerunt, et adversus invadentes pro libertate decertarunt; neque illi domos et tecta, civitatem, sed viros et cives esse urbem arbitrati sunt.'

Hanc urbem, domibus et tectis] Sic tamen apud Livium l. V. Camillus cum cives a Veiorum inhabitatione deterreret: 'Ut virtus vestra transire alio possit, fortuna certe loci hujus transferri hinc non possit. Hic Capitolium est, ubi quondam, capite humano invento, responsum est: Eo loco caput rerum summamque imperii fore. Hic cum augurato liberaretur Capitolium, Juventus Terminusque maximo gaudio patrum nostrorum moveri se non passi. Hic Vestæ ignes, hic ancilia cœlo demissa, hic omnes propitii, manentibus vobis, Dii.' Idem Livius supra eodem lib. 'Urbem auspicato inauguratoque conditam habemus: nullus locus in ea non religionum Deorumque est plenus: sacrificiis solennibus non dies magis stati quam loca sunt in quibus fiant. An gentilitia sacra, ne in bello quidem intermitti, publica sacra, et Romanos Deos etiam in pace deseri placet? et Pontifices Flaminesque negligentiores publicarum religionum esse, quam privatus in solenni gentis fuerit? Quid alia, quæ auspicato agimus, omnia fere intra pomœrium, cui oblivioni, aut cui negligentiæ damus?' Intelligit Otho, seu Tacitus, de istis *domibus et tectis,* quæ certe *muta et inanima intercidere ac reparari promiscua sunt;* sed tamen eodem loco, non alibi. Alioqui religio et Dii simul cum locis deseri videantur.

Pulcherrimam hanc urbem] Cyneas interroganti Pyrrho, 'quid de hostium sede sentiret; Urbem templum sibi visum, Senatum Regum esse consessum, fatebatur.'

Pulcherrimam hanc urbem] Vere Plin. l. XXXVI. 'Ad urbis nostræ miracula transire convenit, et sic quo-

stare creditis? Muta ista et inanima[9][j] intercidere ac reparari promiscua sunt:[10] æternitas rerum et pax[11] gentium[k] et mea cum vestra salus incolumitate Senatus firmatur.[l] Hunc auspicato[m] a parente et conditore urbis nostræ insti-

contineri? Rudia ista et inanima subverti ac instaurari facile possunt: æternitas imperii et concordia populorum, et mea et vestra incolumitas salute Patrum innititur. Senatum addicentibus auspiciis constitutum a patre et

quod et probat Ryckius. Vulgo legitur *perstringimus*.—9 Ita optime Lipsius et recentiores. Male Mss. et veteres editiones, *et inania*. In quibusdam etiam, *multa* pro *muta*. Brotier.—10 Ita Mss. Reg. Corb. Bud. Agr. editio princeps et recentiores. Nec immerito placet hic Hellenismus. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *promiscue possunt*. Ms. Flor. *promisca sunt*. Idem.—11 Sic bene Mss. editio princeps et recentiores. Male Puteola-

NOTÆ

que terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties pæne, quot referentur miracula, apparebit. Universitate vero acervata, et in quendam unum cumulum collecta, non alia magnitudo exsurget, quam si mundus alius quidam in uno loco narretur.'

Fuerunt in ipsa Urbe quadringenta viginti quatuor templa. Sic leges in Notitia Imperii, ita ut urbs ipsa magnum unum opulentissimumque templum videri posset.

At sæpe incendia vanitatem mortalium ulciscebantur, et præcipue Romanorum; sed certe in omnibus incendiis Urbis factum, quod observavit Seneca: 'Timagenes felicitati urbis inimicus, aiebat, Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora resurrectura quam arsissent.'

[j] *Inanima*] Id exemplo Ciceronis in Verrem act. 3. 'Omnia muta atque inanima, tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur.' Sic Plin. paneg. 'Muta quidem ista et anima carentia, sentire tamen et lætari videntur.' *Pichena.*

[k] *Æternitas rerum et pax gentium*] Certe ex pace et concordia inter cives Rom. partesque imperii, *æternitas rerum et pax gentium* pendet: quare et *pax* pro *imperio* accipitur, et vicissim; et quo usque extenditur imperium principis, huc usque et pax illius.

Et ex imperio et pace Rom. *pax* omnium fere *gentium* pendebat; ita ut, concussa illa pace, simul moverentur omnes nationes, quarum pax, florente æternitate imperii et pace Romanorum, inconcussa foret. Eo sensu *pax gentium* sociarum, et etiam extranearum, *incolumitate senatus firmatur.*

Pax gentium] Hoc idem intelligit Tac. quod habet infra Hist. IV. 74. 'Nam pulsis, (quod Dii prohibeant,) Romanis, quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest.'

[l] *Incolumitate senatus firmatur*] Cicero pro Sextio: 'Hæc ego cum viderem, (neque enim erant occulta,) Senatum, sine quo civitas stare non posset, omnino de civitate esse sublatum; Consules, qui consilii publici duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur.'

[m] *Auspicato*] Id est, addicentibus avibus; quanquam enim nec Livius,

tutum, et a Regibus usque ad Principes continuum et immortalem, sicut a majoribus[12] accepimus, sic posteris tradamus. Nam, ut ex vobis Senatores, ita ex Senatoribus Principes nascuntur.'

85. Ea[1] oratio ad perstringendos mulcendosque[2] militum animos, et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti jusserat) grate accepta, compositique ad præsens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies urbi[3] redierat: strepitus telorum et facies belli erat:[4] militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per do-

auctore urbis nostræ, et perpetuum sempiternumque a Regibus usque ad Imperatores, sic nos relinquamus posteris, quemadmodum a patribus *nobis* traditus est. Nam sicut ex vobis patres, ita et ex patribus Imperatores oriuntur, eliguntur.

Et *allocutio hæc ad increpandos leviter mitigandosque militum animos, et modica acerbitas læta* fuit *in vulgus, (neque enim plures quam duos affici supplicio jusserat;) sedatique ad tempus, qui comprimi non poterant. Non* ideo *tamen pax civitati restituta: sonor armorum et species erat belli: militibus, ut nihil in publicum*

---

nus, *pars gentium.* Brotier.—12 Ms. Corb. *a prioribus.*

1 Ita Mss. Reg. Agr. et editiones veteres. Sic quoque placuit Mureto. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus et recentiores, *et oratio ;* et sic Gronovius et Ryckius.—2 Mss. Corb. et Agr. *perstringendo mulcendoque.* Corrupte editio princeps, *per perstringendos mulcendosque.*—3 Brotier. habet *Urbis ;* et sic lectionem suam defendit: ' Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et editiones omnes veteres ante Rhenanum, qui sine librorum auctoritate edidit, *Urbi. Sed erat strepitus.* Optime Lipsius veterem lectionem et distinctionem revocavit, *redierat: strepitus.* Sed non attendit, *Urbi*, esse quoque ex Rhenani conjectura.' *Urbi* recepere Gronov. Ryckius, et Ernestus cum Bipont.—4 Sic bene Puteolanus et recentiores. In Mss. Flor. Corb. et editione principe, *facies*

NOTÆ

nec Dionysius ritus ejusmodi observatos tradant in legendis senatoribus, cum tamen constet equitum centurias a Romulo *augurato scriptas,* (Livius l. I.) urbem fundatam nominatamque, *captis ad inaugurandum templis,* Remo Aventinum, Romulo Palatinum occupante ; (Livius l. I. licet Ennius alia iis loca assignet ;) cum Romulus ' huic mori successores obstrinxerit, ne regno inaugurarentur aliive dignitati, nisi Diis per auspicia approbantibus ;' (Dionys. Halic. l. II.) probabilis conjectura est, id non fuisse neglectum in re tanti momenti, qualis erat lectio senatorum.

Sane postquam Attius Nævius cotem novacula incidisset, tempore Tarquinii Prisci, Livius l. I. scribit crevisse auguralis disciplinæ existimationem. *Savilius.*

Forte vox *auspicato* hic innuit tantum feliciter institutum fuisse senatum, aut certe non aliis auspiciis constitutum, quam ipsam civitatem : nam simul cum civitate cœpit senatus, et sub eodem conditore Romulo. Nec credibile est Senatores singulos au-

mos,[n] occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda,[5] plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine. Sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium[o] fama attulisset, animum vultumque conversi,[6] ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam[p] Senatu,[q] arduus rerum omnium modus,

moventibus, ita dispersis per ædes, simulata veste, et prava curiositate adversus omnes, quos claritudo, aut divitiæ, aut aliqua celebritas eximia, famæ et sermonibus exposuerat. Multi existimabant Vitellianos etiam venisse in civitatem, ad introspiciendos civium animos. Unde referta cuncta suspicionum, et vix arcana familiarum sine metu. Sed maxima consternatio in publico. Ut quemque eventum rumor vulgasset, mentem faciemque mutati, ne suspectare adversa crederentur, et parum lætari rebus *secundis. At vocatis in curiam patribus, difficile inprimis* fuit *servare*

belli et militibus ; [et sic Gronovius.] *Brot.*—5 Ita libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *studia partium delenda.* In margine Ms. Harl. *noscenda.*—6 Sic bene Mss. Flor. Rhenanus et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. et editionibus veteribus, *animum vultumque conversis:* quod et habet Ryckius.

NOTÆ

spicato institutos; de senatu universo, forte verisimile.

[n] *Sparsis per domos*] Significat milites, in plebeia seu pacata veste, sine gladiis, domos perlustrasse, sermones excepisse adversus principem aut statum præsentem.

Arrianus eum morem mihi suggerit dissertation. Epicteti l. IV. c. ultimo: ‘Hoc modo Romæ circumveniuntur a militibus, isti proclivis linguæ et effusi: assedit miles tibi quispiam habitu privati: is male loqui de Cæsare incipit: tu, tanquam pignus fidei, id arripiens, quod cœpit prior, ipse quoque effutis, quicquid sentis; deinde vinctus abduceris.’

Et hoc fine præsertim milites qui *Frumentarii* dicti, de quo alias. *Lipsius.*

[o] *Ut quemque nuntium*] *Ut quemque nuntium fama attulisset*, sive lætum sive adversum, eo vultu animoque esse debuerunt proceres, ne dubiis seu adversis rebus Othonis diffidere, aut etiam prosperis ejus rebus parum gaudere viderentur: et sic, metu militum, qui faciem vultumque et animos omnium, et præcipue procerum, intenti speculabantur.

[p] *Curiam*] Curia Julia, in foro Romano, et in octava regione Romæ antiquæ. Vide Nardini Romam antiq. l. v. c. 3. p. 219. *Tillemon.*

[q] *Coacto vero in curiam Senatu*] Ne intelligas de tempore quo primum senatum ingressus est Otho et salutatus est Imperator, et cum omnia vocabula seu decora principum in eum collata sunt; sed postquam descripsit Tacitus, quid in civitate ageretur, nunc describit curiam, et quid aut quomodo se gererent patres erga novum principem in senatu, cum scil. vocaretur: tum certe difficilis agendi modus.

ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti,[7] [r] nota adulatio. Igitur versare sententias,[s] et huc atque illuc torquere, 'hostem et parricidam' Vitellium[t] vocantes: providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra jacere, in clamore tamen, et ubi plurimæ voces, aut[8] tumultu[9] verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. 'In vestibulo capitolii omissas habenas bigæ, cui Victoria[u] insiterat: erupisse cella Junonis[v] majorem hu-

modum, ne pervicax silentium videretur, *ne infesta libertas, aut assentatio cognita Othoni nuper privato et similia censenti. Itaque librare sententias, et huc illucque inflectere, Vitellium* hostem et parricidam *appellantes: prudentissimus quisque communibus contumeliis; nonnulli veris conviciis insectari, inter strepitum tamen, et ubi confertæ voces, aut in tumultu verborum, cum sibi invicem obstreperent patres.*

Præterea pavorem incutiebant ostenta variis nuntiis publicata. In limine Capitolii dimissas habenas curriculi, quo invecta erat Victoria: e cella Junonis

Beroaldus, *animo vultuque conversis;* uti volebat Muretus. *Brot.*—7 Sic recte Lipsius. Perperam Mss. et veteres editiones, *dicendi*, vel *dicenda*. Mss. Flor. Corb. habent, *nota:* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. et veteribus editionibus. *Brot.*—8 Pro *aut* Grotius mallet *aucto.*—9 Sic bene Puteolanus et recentiores. In Mss. et editione principe, *tumultus.* Brot.

NOTÆ

[r] *Atque eadem dicenti*] Difficilis, inquit, in senatu rerum omnium modus. Taceres? silentium pro contumacia esset. Diceres libere et censeres? invisa libertas. Ad gratiam loquerere? non faceres fidem: quia privatus nuper Otho, peritus harum artium, et iisdem adulationibus exercitus. *Lipsius.*

[s] *Versare sententias*] Varie torquebant sententias; ita ut alii patrum, levissimi nempe et imprudentissimi, *hostem et parricidam Vitellium* vocarent; providentissimi *vulgaria* probra jacerent; quidam et *vera* convicia, sed in tumultu, et quasi clam furtimque, cum sibi invicem obstreperent patres.

[t] *Hostem et parricidam Vitellium*] Sic appellabant cives, qui adversus patriam aut principem rebellarent: et rebellarat Vitellius adversus Galbam, nunc in Othonem, et sic in S. P. Q. R. aut sic videri volebant. Sic appellati Brutus et Cassius, sed postquam victi sunt. Sic et Octavius Cæsar vocaretur, si bello cecidisset. Nunc idem, quia vicit, ex fortuna Augustus et princeps appellatur. Cicero Philipp. 2. 'Nego quicquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Rom. conservatoresque Reipub. sint, plusquam HOMICIDAS, plusquam PARRICIDAS esse: siquidem est atrocius patriæ parentem, quam suum occidere.'

[u] *Victoria*] In eo prodigium et malum omen, quod victoria currus sui *habenas* omisisset, quasi sic Othonem deserere videretur.

mana speciem: statuam D. Julii in insula Tiberini amnis,[w] sereno et immoto die,[1] ab Occidente in Orientem[x] conversam: prolocutum in Etruria[y] bovem: insolitos animalium partus:[z] et plura alia, rudibus sæculis etiam in pace obser-

exiisse speciem magnam ultra modum humanum: imaginem D. Julii, in insula fluvii Tiberis, conversam *esse* ab Occidente in Orientem, sudo et tranquillo cœlo: profatum bovem in Tuscia; inusitatos fœtus animantium: *et multa alia, prisco ævo etiam in pace annotata, quæ nunc solum in consternatione observan-*

1 Ita Mss. Reg. Corb. et libri editi. A Mss. Harl. Bodl. Jes. et Bud. abest, *die*. Additum est secunda manu margini Ms. Harl. Frustra Rhenanus

NOTÆ

[v] *Erupisse cella Junonis*] Sic Dii, seu Genii, loci præsides, deserebant, aut deserere videbantur templa, cum oppugnarentur civitates ab hostibus. Virgil. Æneid. II. 'Excessere omnes adytis, arisque relictis, Dii, quibus imperium hoc steterat.'

Reperio in Græcorum commentariis, proditum a Poëtis antiquis esse, cum Troja excidio propinqua esset, visos esse Deos e suis templis sua exportare simulacra.

Interpres Æschyli; 'dictum est in Ξοανηφόροις, (sic tragœdia Sophoclis vocatur,) quod Dii ab Ilio efferunt suis humeris sua ipsorum simulacra, scientes expugnari et capi debere urbem.' Sed et Æschylus aperte planeque dicit, urbes quæ capiuntur, a suis Diis deseri, et esse illam hominum opinionem.

His adde Julianum Imperatorem in Misopog. ubi de incenso templo Apollinis apud Daphnem Antiochiæ: 'Mihi quidem videtur Deus reliquisse templum ante incendium; significavit enim id mihi, cum primum ingressus sum, ejus effigies: et hujusce rei testem advoco Solem hunc adversus non credentes.'

Erupisse cella] Quasi numen abiret, et templum ac civitatem et partes inhabitantium, seu Othonis, relinqueret. Simile quid tradit Josephus de templo Hierosolymitano, quo tempore expugnata urbs est a Tito Cæsare. Sic et Dio de Capitolio: scil. exterritos nocte milites, qui excubarent, abeuntibus Diis, et valvas mane patentes repertas fuisse, tradit.

[w] *Insula Tiberini amnis*] Fuit in regione decimaquarta Romæ antiquæ, et ad Tiberim fluvium: hodie vocatur *Isola di San Bartolomeo*: est regionis Ripæ, in parte media versus meridiem Romæ modernæ. Vide Romam antiquam Nardini, l. VII. c. 11. *Tillemon.*

[x] *Ab Occidente in Orientem*] Omen pertinebat ad Vespasianum, qui in Oriente bellum gerebat, et ad quem se convertebat victoria, et principatus a Julio conditus.

[y] *Etruria*] Etruria, vel Tuscia, et Thuscia, regio Italiæ, ad mare Tyrrhenum: hodie magnus ducatus *Toscanæ*, Status præsidii ad Orbetellum, vulgo *stato delli præsidii*, Plumbini principatus, *Piombino*, Respublica Lucensis, *Lucques*, Ducatus *Massæ*, aliquid Reipublicæ Genuensis, *Genes*, vallis *Carfagnanæ*, et pars occidentalis *status Ecclesiastici*; atque nonnulli *minores status* his inserti. *Tillemon.*

vata, quæ nunc tantum in metu audiuntur.[z] Sed præcipuus et cum præsenti exitio[a] etiam futuri pavor,[b] subita inundatione Tiberis:[c] qui immenso auctu, proruto[2] ponte sublicio,[d] ac strage obstantis molis[e] refusus, non modo jacentia et plana urbis loca, sed secura ejusmodi[3] casuum implevit. Rapti e publico[f] plerique, plures in tabernis et[4] cubilibus

tur. *Sed maxima formido, et cum præsenti pernicie, etiam venturi metus* erat, *ex repentina Tiberis restagnatione: is in immensum auctus, prostrato ponte Sublicio, ac ruina obsistentis molis repulsus, non tantum submersit ima et plana civitatis loca, sed* etiam *immunes* alias *ab istiusmodi periculis* regiones. *Multi abrepti e publicis* locis, *plures deprehensi in tabernis et lectis. Fames in plebem, ex egestate*

tentabat, *cœlo*. Brotier.—2 Ita Gronovius et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *prorupto;* et sic Ryckius; at in margine *proruto*.—3 Sic Flor. Bud. Agr. cum Ryckio, et Bipont. Brotierus habet *hujusmodi*.—4 Sic Mss.

NOTÆ

[z] *Tantum in metu audiuntur*] Quippe hoc ingenium vulgi, tunc converti ad religiones, et monstra observare aut fingere. Claudianus apposite de bello Getico: 'Utque est, ingenioque loquax, et plurima fingi Permittens, credique timor: nunc somnia vulgo Narrari, tunc monstra Deum monitusque sinistri.' Propiusque ad Tacitum: 'Et, si quod fortasse quies neglexerat omen, Addit cura novis.'

[a] *Præsenti exitio*] Præsens exitium fuit ipsa inundatio Tiberis, qua *multi rapti e publico;* qua cubilibus intercepti multi mortales, multa tecta subversa, &c.

[b] *Etiam futuri pavor*] Inundans Tiberis, non modo perniciem præsentem affert, sed etiam in futurum præmonet, vel famem, vel bella, aut alia mala.

[c] *Subita inundatione Tiberis*] Plutarch. 'Populus fluvii inundationem habuit mali ominis loco.' Plin. III. 5. 'Quin immo vates intelligitur (Tiberinus amnis) potius, ac monitor, auctu semper religiosus verius quam sævus.'

Tiberis] Plut. Otho: 'Cum magnam partem urbis inundavit, tum eum præcipue locum, quo frumentum venale reponebatur, opplevit: quod magnam annonæ difficultatem per plures dies effecit.' Hinc *fames in vulgus*.

Tiberis] Fluvius Etruriæ, Umbriæ, Samnii, et Latii provinciarum Italiæ, in mare Tyrrhenum se exonerat: hodie *Tevere* Italis, *le Tibre* Francis: est in magno ducatu Toscanæ et in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[d] *Ponte sublicio*] Pons Sublicius fuit ad Tiberim fluvium, inter regionem undecimam et decimam quartam, et in parte meridionali Romæ antiquæ. Hodie ruinæ visuntur in Tiberi fluvio, prope Ecclesiam vulgo dictam, *Sancta Maria in Capella*, et locum dictum, *Dogana di Ripa*, inter regiones *Trassevere* et *Ripa*, in Roma moderna, versus meridiem. Vide Nardini Romam antiq. VIII. 3. *Tillemonius.*

[e] *Obstantis molis*] Nempe ruina pontis, qui ceciderat, et alveum impleverat Tiberinum.

[f] *Rapti e publico*] Id tribuendum fluvio, qui subita inundatione multos

intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus[g] et penuria alimentorum. Corrupta stagnantibus aquis insularum[h] fundamenta, dein, remeante flumine,[i] dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum,[j] quod paranti expeditionem Othoni,[5] campus Martius[k] et via Flaminia[l] iter belli esset obstructum[m] a fortuitis vel naturalibus causis,[n] in prodigium et[6] omen imminentium[o] cladium vertebatur.

lucri, et ex *inopia cibariorum. Labefacti exundantibus aquis insularum muri: dein redeunte amne proruti. Utque primum libera a discrimine mens fuit, in ostentum et præsagium instantium malorum accipiebatur idipsum, quod exeunti ad bellum Othoni, campus Martius et via Flaminia, qua expediebat, esset occlusa a causis vel fortuitis vel naturalibus.*

Flor. Guelf. Rhenanus et recentiores. Perperam Mss. Reg. Harl. et editiones veteres, *ex cubilibus.* In Ms. Jes. *ex cubiculis.* Brotier.—5 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. *Othoni* abest e Ms. Bud. In Mss. Harl. Guelf. secunda manu additum.—6 Budens. *in omen.*

NOTÆ

e publico abripuit; idque opponit iis, qui in domibus et cubilibus intercepti sunt.

g *Inopia quæstus*] Accipio sexto casu, non primo, verba illa, *inopia* et *penuria:* nam famem ortam intelligit ex *inopia quæstus*, et ex alimentorum *penuria.* Ideo melius distinxi: *alimentorum: corrupta, &c.* Pichena.

h *Insularum*] Insulæ urbis Romæ antiquæ sunt habitationes plebis: hodie Itali vocant *Case*, Franci vero *Maisons-particulieres, ou bourgeoises.* Domus erant habitationes nobilium, hodie *Palazzi* Italis, et *Palais*, sive *Hostels* Francis: alii aliter interpretantur, sed id probat Nardinus III. 4. Romæ antiquæ. *Tillemon.*

i *Remeante flumine*] Stagnantibus aquis, et eodem statu manentibus, veluti sustinebatur moles insularum, licet jam emota, quæ mox, abeuntibus aquis, dilapsa, fatiscebat; cum antea velut æquali pondere, aquis insistentibus quasi fulcirentur muri: nempe, hoc corpore amoto, seu pondere, necesse fuit et insulas simul fatiscere atque intercidere.

j *Id ipsum*] Alii legunt, *id quod*, vel *id, quoniam.*

k *Campus Martius*] Qui haud dubie inundatione Tiberis restagnabat. *Freinshemius.*

Campus Martius] Fuit aliquando extra mœnia Romæ antiquæ, postea vero Nonæ regionis urbis, et in parte occidentali: hodie partes regionum *Campo Marzo, Sant Eustachio, Ponte*, et *Parione* in Roma moderna versus medium et Occidentem. Vide notas ad Annales XIII. 17. *Tillemon.*

l *Via Flaminia*] Fuit in Nona regione antiquæ urbis Romæ: incipiebat ad finem Viæ Latæ, ducebat ad portam Flaminiam, deinde ad pontem Æmilium, usque ad Ariminum urbem.

Hodie pars est major Viæ a Romanis vulgo dictæ *Strada del Corso*, et a platea nuncupata *Piazza di Sciarra*, usque ad portam *del Popolo*, in parte media et septentrionali Romæ modernæ.

Extra urbem, nomen antiquum re-

87. Otho, lustrata urbe,[p] et expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit; classe valida[q] et partibus fida,[r] quod reliquos[1] cæsorum[2] ad pontem Milvium,[3] [s] et sævitia Galbæ in

Cum lustrasset urbem Otho, et de summa belli consultasset, quando quidem *insessæ erant Alpes Peninæ Cottiæque, et cetera Galliarum claustra, milite Vitelliano, decrevit adoriri Galliam Narbonensem; classe firma et* suis *partibus fideli*, eo *quod in ordinem legionis instruxisset reliquos* classiariorum *qui interfecti ad pontem*

1 Freinshemius malebat *reliquias:* quod non necessarium puto. *Ernest.*—2 *Cæsorum*, in Guelf. a manu sec. correctum *Cæsarum.*—3 Est in ed. pr. item in marg. pro var. lect. *ad pontem Æmilium.* Budens. male *cesarum ad p.*

NOTÆ

tinet: ducit ad pontem *Molle*, deinde ad Patrimonium Sancti Petri, &c. in statu Ecclesiastico. *Tillemon.*

[m] *Obstructum*] Suet. Oth. 8. 'Primo egressu, inundatione Tiberis retardatus Otho, ad vicesimum etiam lapidem, ruina ædificiorum, præclusam viam offendit.'

[n] *A fortuitis vel naturalibus causis*] Inter *fortuitas* causas fuit, quod ruina ædificiorum præclusam viam offenderit Otho. Inter *naturales* causas, quod *primo egressu* inundationibus Tiberis retardatus sit.

[o] *Omen imminentium*] Forte tum non defuerunt adulatores, qui principi suaderent ut expediret, his verbis: εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης· *Optimum et felicissimum omen certare pro patria*, pro imperio.

[p] *Lustrata urbe*] Sic Suet. Oth. 8. 'Expeditionem autem impigre atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura.'

[q] *Classe valida*] Puto, composita illa classis ex navibus quæ apud Misenum et Ravennam excubabant, ex Augusti instituto: de quibus Vegetius l. VI. 'Apud Misenum et Ravennam singulæ legiones cum classibus stabant, ne longius a tutela urbis abscederent; et cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu, ad omnes mundi partes pervenirent; nam Misenatium classis, Galliam, Hispaniam, Mauretaniam, Africam, Ægyptum, Sardiniam, atque Siciliam habebat in proximo,' &c.

Et apud istam classem disposita *legio* erat, seu decem *cohortes*, quæ robur legionis æquabant: quæ legio *Chiliarchos* habuit pro tribunis, et centuriones suos classiarios. Ad terram et ad portum in proximo classis castra habuere hæ legiones classiariæ.

Neque enim ibi intelligeret solam classem *Forojuliensem*, quæ longe impar viribus. De hac Tacit. Ann. IV. 'Galliæ proximum littus rostratæ naves præsidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum Forojuliense ... miserat.'

[r] *Partibus fida*] Non quod novi legionarii classe veherentur, (maxima enim pars apud Othonem remanebat,) sed quod alii classiarii in triremibus continuo retenti, spem foverent, prævalituros se favore Othonis sociis suis exhibito. *Savilius.*

[s] *Pontem Milvium*] Milvius, pons Latinorum populorum ad Tiberim

custodiam[4] [t] habitos, in numeros[5] legionis composuerat; facta et ceteris spe[6] [u] honoratioris[7] in posterum militiæ. Addidit classi urbanas cohortes[v] et plerosque e Prætorianis, vires et[8] robur exercitus, atque ipsis Ducibus consilium et custodes.[w] Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus,[x] Æmilio Pacensi, cui ademtum a Galba Tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium[y] Oscus[9] libertus retinebat, ad observandam honestiorum fi-

Milvium, et immanitate Galbæ in carcere detenti erant; *et* sic *data etiam aliis spes honestioris gradus in futurum. Adjecit classi urbanum militem, et plerosque e prætorianis, florem ac robur exercitus, et qui ipsos duces* Othonis *admonerent simul et observarent. Summa* hujus *expeditionis mandata* est *Antonio Novello,* ac *Suedio Clementi, primipili centurionibus, et Æmilio Pacensi, cui restituerat* Otho *tribunatum ablatum a Galba. Oscus libertus* Othonis *habebat curam classis, immixtus* ducibus, *ad inspiciendam nobiliorum fidem. Suetonius Paulinus, Marius*

milvinum. Oberl.—4 Ryckii Ms. *in custodia;* ut Rhenanus voluit.—5 Sic bene Mss. Reg. Flor. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *in numero.* Unde Lipsius emendaverat, *in numerum.* Brotier. —6 *Spes* bene Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *facta et reliquis spes.* Margini Ms. Harl. additum, *ceteris.* Idem.—7 Ita Puteolanus et recentiores. In Ms. Corb. et editione principe, *honoratæ.*—8 Sic optime Lipsius. Corrupte Mss. et veteres editiones, *viris ut robur.* Brotier.—9 Ms. Reg. et editio princeps, *Oschus.*

NOTÆ

fluvium, in Latio provincia Italiæ: hodie *Ponte Molle*, ad fluvium *Tevere*, in Campania Romana et in Patrimonio Sancti Petri, provinciis status Ecclesiastici. *Tillemon.*

[t] *In custodiam*] Dimissi tamen erant ante ejus mortem, flagitio in ejus caput operam navaturi; constituebantque unam legionem, ut antecedentia probant, adeo ut non Othoni deberent beneficium, quod ordinibus ascripti essent, quod locus hic docet, sed Galbæ. *Savilius.*

Forte eos jam ante dimiserat Galba, nec in custodia semper habuit. Sed Tacitus aperte ibi tradit, classem illam esse fidam Othoni, quia reliquos cæsorum a Galba, *in numeros legionis composuerat*, Otho, nempe.

[u] *Spe*] Vulgo *spes:* sed alii legunt, *facta et ceteris spe.* Sed τὸ *quod* pro genio Taciti ad duo refertur, ad antec. et conseq. Sic nempe, *fida, quod,* &c. *in numeros legionis composuerat.* Et etiam *fida, quod* sic *facta et ceteris, spes honoratioris militiæ,* esset.

Facta et ceteris spes] Supple, *erat.*

[v] *Urbanas cohortes*] Nempe quæ parebant præfecto urbis, aut etiam quæ præfecto vigilum: nam hasce *cohortes* ibi distinguit a *prætorianis.*

[w] *Custodes*] Custodes nempe fidei et exactores: ne, scil. ad alias partes desciscerent duces et legati.

[x] *Primipilaribus*] Id est, qui primos pilos duxissent, ut *consularis*, qui consul extitisset. *Savilius.*

[y] *Curam navium*] Nempe huic classi præfectus erat Oscus libertus.

dem comitatus.[10] [z] Peditum[a] equitumque copiis Suetonius Paulinus,[b] Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati.[11] Sed plurima fides Licinio Proculo Prætorii Præfecto: is urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctorita-

Celsus, et Annius Gallus duces constituti, qui præessent agmini *peditum et equitum. Sed præcipue fidebat* Otho *Licinio Proculo, prætorii præfecto. Ille urbanis in castris audax et strenuus,* sed *præliorum expers, incusando auctoritatem*

—10 *Invitatus* habet Puteolanus [cum Brotiero] ac reliqui omnes. In Ms. Reg. et edit. princip. *imitatus.* Inde Grævio et Ryckio placebat, *incitatus.* Ernestus mallet, *impositus:* quod melius puto. Faërnus, *initio datus.* Brotier. Flor. habet *immutatus.* Inde Pich. conjiciebat *immixtus,* quasi inter Duces additus. Boxh. tuetur vulg. *invitatus.* Muretus et Gruterus deleri vocem jubent; quod mihi satis arridet. Heinsii *imputatus* rejicit Grævius l. c. p. 187. Dum quid melius, recipio cum Bipont. Gronovii *comitatus.* Oberlin.—11 Unus Ms. Covarruviæ, *rectores constituti.*

NOTÆ

[z] *Ad observandam ... comitatus*] Vulgo *invitatus,* quod idem est, quod vocatus Ann. XIII. 'Ad hæc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant.' Creditur Osco navium cura, ut impedimento ducibus esset, quin agerent sublesta fide, quia 'nusquam fides aut amor, metu ac necessitate huc illuc mutabantur.'

Ut supra; 'addidit classi urbanas cohortes et plerosque e prætorianis, &c. ipsis ducibus consilium et custodes.' *Salinerius.*

Recte *invitatus:* nam vocantur alii ad dignitates, alii ad eas gerendas, aut retinendas a principibus invitantur. Vocantur ab iis, qui justo et idoneo titulo; invitantur ab iis, qui precario imperant: talis hic Otho.

Vocantur etiam ad dignitates, qui vocantur, ut eas recte gerant; invitantur præsenti vel pretio vel præmio, vel utriusque spe, illi, quos ministros scelerum pessimi principes esse volunt; aut quos optimorum, ne quid illi contra pessimos principes moliantur, acerrimos observatores cupiunt: quod in Osco locum habet. *Boxhornius.*

Si legis *invitatus,* sensus esse possit: Invitatum esse vel ab ipsis ducibus, qui scirent eum ducem gratum esse Othoni; vel etiam ab ipsis prætorianis, qui munia aulæ bellique disponebant pro arbitrio suo, ut patet supra.

Et quibus facile assentiebatur Otho; aut qui etiam caligas ad talia sic ordinanda clam impellebat, cum egregium quemque suspectaret.

Invitatus] Alii *immutatus,* ex Flor. alii *immixtus;* alii *comitatus,* vel *minister bello datus.* Certe immissus est ille libertus, et adjunctus, seu immixtus honestioribus, ac nobilioribus, ut illorum fidem observaret. Quia, scil. bellis civilibus fere *nusquam fides aut amor,* et utrimque corruptores.

[a] *Peditum*] Nempe exercitui, qui terra bellum gerere debuit.

[b] *Suetonius Paulinus*] Othonis præfecti hoc bello erant sex aut septem, *Paulinus, Celsus, Gallus, Proculus,* nominati hic Tacito, et infra *Spurinna et Macer,* et frater principis *Titianus.* Savilius.

tem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella[c] in coloniam Aquinatem,[d] neque arcta custodia,[e] neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbæ[f] monstratus. Multos e Magistratibus,[g] magnam consula-

Paulini, ardorem Celsi, et judicium gravitatemque Galli, ut sua *cuique* virtus *erat, quod facillime fit et sine cura,* ille *malus et astutus, egregios et honestos antecellebat.*

Eo tempore amotus est *Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque stricta custodia, neque caliginosa: nullum ob scelus, sed antiqua stirpe et proximitate Galbæ ostentatus. Secum exire ad bellum jubet Otho plerosque e magistratibus et*

NOTÆ

[c] *Cornelius Dolabella*] Qui postea cæsus jussu Vitellii Hist. II. *Savil.*

Sepositus per eos dies .... Dolabella] Plut. Othone: 'Cum renuntiaretur, Alpes jam a Cæcina et Valente Vitellii legatis occupatas esse, Romæ Dolabella, vir patricius, militibus in suspicionem venit, quasi res novas moliretur; illum Otho, sive ejus sive alterius metu, Aquinum seposuit.'

Forte et Dolabella alium fovere et evehere potuit: sive id egit Otho, ut alios similes exterreret hoc exemplo.

[d] *Aquinatem*] Aquinum, urbs Volscorum populorum, in Latio provincia Italiæ: hodie *Aquino* urbs Terræ Laboris, provinciæ regni Neapolitani. *Tillemon.*

[e] *Neque arcta custodia*] Non in vinculis, neque in carcere obscuro, neque in custodia militari arcta; sed forte tantum jussus manere in illa civitate, appositis tamen custodibus; ita ut hinc exire ipsi non liceret, injussu principis.

Neque arcta custodia] Jam id usurpatum vetere Repub. adversus cives reos aut suspectos; et senatorum aut magistratuum custodiæ traditi, aut etiam in municipiis habiti.

[f] *Propinquitate Galbæ*] Quo vinculo, nescio: sed ipsi Galbæ suspectum Dolabellam de imperio, in Suetonii Galba, 12. observo. Scribit et Plut. cum de successore Galba deliberaret, 'amicos partim Dolabellæ, plures Othoni studuisse;' non ergo mirum Othoni nunc suspectum, et a Vitellio mox interfectum. *Lipsius.*

Suet. Galb. 12. 'Item Germanorum cohortem a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam; quasi Cn. Dolabellæ, juxta cujus hortos tendebat, proniorem.'

De ea propinquitate, Galba forte obiter indicavit, apud Tacitum, dum adoptaret Pisonem, hoc lib. cap. 15. 'Augustus in domo successorem quæsivit, ego in Rep. non quia propinquos aut socios belli non habeam,' &c. Per *propinquos,* ad Dolabellam respicit, per *socios belli,* ad Othonem.

[g] *Multos e magistratibus*] Nempe ne se absente, novi aliquid molirentur in urbe.

Multos .... secum expedire jubet] Sic et olim, teste Dione l. L. egit Augustus, cum bellum moveret adversus Antonium.

'Cæsar his animo auctus, cupiens-

rium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet: in quis et L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu,[h] nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis. Igitur mota urbis[i] cura:[1] nullus ordo metu aut periculo vacuus: primores Senatus ætate invalidi[2] et longa pace desides: segnis et oblita bellorum nobilitas; ignarus militiæ Eques: quanto magis occultare et[3] abdere pavorem[j] nitebantur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum,[k] ut instrumenta belli, mercarentur. Sa-

consulares fere omnes, non quidem *socios aut administros belli, sed prætextu comitatus: in quibus* etiam *et L. Vitellium, eodem quo reliquos honore* habuit, *nec ut fratrem principis, nec ut* fratrem *hostis. Itaque excita solicitudine urbis; nullus ordo a pavore immunis aut discrimine. Principes senatus imbelles et diuturno otio inertes; ignavi et immemores militiæ nobiles: inscius belli eques: quo magis abscondere ac dissimulare metum conabantur,* eo *apertius trepidabant. Et alii e contra fuerunt, qui stulta ambitione, emerent arma insignia, eximios equos, nonnulli profusos epularum paratus, et incitamenta cupidinum, velut instrumenta mi-*

1 *Motæ Urbis curæ* habet Brotier. et sic Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps, Rhenanus et Cl. Lallemand. In Mss. Bodl. Guelf. Puteolanus, Freinshemius et Cl. Ernestus, *mota urbis cura:* et sic Ryckius et Gronov. In Ms. Harl. prima manu, *mota;* altera, *motæ.*—2 Ms. Agr. *invalida.*—3 Sic bene Mss. et veteres ac recentiores editiones. Male in mediis, *ac abdere:* sic

NOTÆ

que quam primum uti alacritate exercitus egregie exercitati, ac bellum in Græcia, Antoniique regionibus potius, quam in Italia, prope Romam, gerere; Brundusium omnes milites, qui alicujus essent pretii, omnesque senatorum equitumque primores conduxit; alteros, ut eorum opera in agendo uteretur; alteros, ne soli relicti, ad novas res consurgerent: potissimum vero, ut ostenderet hominibus, maximam ac optimam Romanorum partem secum sentire.'

[h] *Cultu*] Ne de veste aut ullis insignibus intelligas: id est, eodem honore fuit apud Othonem, quo ceteri proceres.

[i] *Mota urbis cura*] Nam recens nata illa anxietas de salute et incolumitate urbis, et est veluti novum emergens in Rep. malum: nam sub Cæsaribus, et etiam motu Vindicis et Galbæ, immota et inconcussa pax urbis fuit: nunc vero Germanicianis legionibus Italiam irrumpentibus, cura ipsius urbis Romæ excita. Sic supra dixerat: 'sed discrimine urbis et periculo senatus anxius.'

Cura urbis mota] De re simili olim Lucanus I. 'Nec solum vulgus inani Perculsum terrore pavet; sed curia, et ipsi Sedibus exiluere patres, invisaque belli Consulibus fugiens mandat decreta senâtus.'

[j] *Pavorem*] Qui ingruebat ex ferocia Germanicarum legionum: nec abs re.

[k] *Irritamenta libidinum*] Juven. Sat.

pientibus quietis et[4] Reipublicæ cura: levissimus quisque[l] et futuri improvidus, spe vana tumens: multi afflicta fide[5] in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus, et magnitudine nimia[m] communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, secura tum urbe et[1] provinciali bello, quod inter legiones

litiæ. Prudentibus pacis et Reip. solicitudo fuit: *inconsultissimus quisque, et futuri ignarus, inani spe elatus* intumescebat: *plerique quibus elabefacta fides rebus compositis, turbidis læti, et incerta ac nutante Repub. maxime securi* erant.

Sed plebecula, et qui ob molem nimiam publicas curas omittit populus, sentire paulatim cœpit *ærumnas belli, omnibus opibus collatis in stipendium militum, et aucta annonæ caritate: quæ* mala, *bello Vindicis, non admodum presserant exhauserantve plebem, quieta ac tranquilla tum civitate, et bello in provinciis moto*, et

autem Ryckius et Gronovius.—4 Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *a reip. cura.* Brotier.—5 Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Agr. editione principe, et Rhenanus, *multis afflicta fides.*

1 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps, Rhenanus et recentiores. In Mss.

NOTÆ

II. 102. scribit circumlatum Othoni inter instrumenta belli speculum: testimonium ab hoc Taciti dissidens Histor. II. 'Nec Othoni segne aut corruptum luxu iter.' *Savilius.*

Irritamenta libidinum] Adulaturi, scil. principi, luxum Neronianum æmulanti, talia circumferebant, *ut instrumenta belli.* Tales duces irridet Tacitus.

[l] *Levissimus quisque*] Eos opponit sapientibus, ut parum providentes, ut futuri parum sagaces, qui vana et speciosa pro solidis amplectebantur.

[m] *Magnitudine nimia*] Vel de magnitudine curarum publicarum id intelligitur, vel de multitudine populi, qui ob numerum et turbam a cura Reipub. removetur.

Infra: 'Ex quo D. Augustus.... procul et in unius solicitudinem aut decus, populus Rom. bellaverat.'

Magnitudine nimia] Puto, ob *magnitudinem* nimiam, talium, scil. *curarum;* ideo a publicis curis vacuum fuisse populum. Nam etsi satageret populus urbanus, in tanto rerum omnium animorumque motu, quid proficiat?

Et quia hactenus cives abfuerant procul a malis belli, ideo etiam vacuus et *expers communium curarum populus*, at nunc *sentire paulatim belli mala*, inopia pecuniæ et penuria alimentorum cœpit.

Magnitudine nimia] Sic plebeculam, ob nimiam multitudinem, parum aptam Reipub. gerendæ describit Sallustius orat. 2. ad Cæs. 'Hæc igitur multitudo, primum malis moribus imbuta, deinde in artes vitasque varias dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea videtur ad capessendam Rempub.'

Galliasque velut externum[n] fuit. Nam, ex quo D. Augustus res Cæsarum composuit, procul, et in unius solicitudinem aut decus, Populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio et Caio, tantum pacis adversa in Rempublicam pertinuere.[2 o] Scriboniani[p] contra Claudium incepta[3] simul

quod velut extraneum fuit inter legiones et Gallias. Etenim a quo tempore *D. Augustus constituit res principum, populus Rom. bellum gesserat longe et in unius curam, aut gloriam. Tiberio et Caio imperitantibus, solummodo pacis improspera formidavere. Conatus Scriboniani adversus Claudium simul auditi et oppressi*

Guelf. Agr. Jes. et Puteolanus, *a prov. bel.*—2 Sic in editione principe. Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *Reip. pertimuere.* Ms. Agr. *in Rep. pertimuere.* Ms. Reg. *adversus Remp. pertinuere.* Mss. Corb. et Jes. *Reip. pertinuere.* [Lipsius et recentiores cum Brotiero *Pacis adversa pertimuere.*] Cum in Mstis omnibus mentio sit *reipublicæ*, tentabat Cl. Ernestus, *pacis adversa rempublicam perdidere.* Potior videtur Lipsiana emendatio. *Brotier.*—3 *Incœpta* Ryckius et

NOTÆ

[n] *Velut externum*] *Velut externum* fuit, respectu populi et urbis; at re ipsa *civile* bellum fuit. Nam Gallia pars florentissima totius imperii, et ipsi Galli jam in populo Rom. censebantur, civitate et curia donati. Initio rebellio Vindicis et *Galbianorum* appellabatur; mox bellum civile fuit, aut quasi civile. Vindex quippe civis et senator Rom. licet origine Viennensis.

[o] *Pacis adversa pertimuere*] Fallor aut hoc rectum: etsi a mente tantum nostra, sine libris: nam illi omnes voce auctiores, *adversa Reipub. pertimuere;* quam nos tamen superesse censemus, immo sententiam perdere. *Lipsius.*

Adversa] Omnes libri veteres habent: *adversa Reipub. pertimuere*, nec mutandum fuit. Et certe sub Tiberio et Caio eversa Respub. sub Claudio, sub Nerone item, ut qui cruore et cædibus in optimum quemque civium patrumque grassarentur. Sic de Nerone Tac. Ann. lib. xv. ' Provisum, ut versæ Reipub. pœnas daret.'

Igitur non abs re sub prioribus illis principibus, *adversa Reipub. pertimuere* tantum, non vero adversa ipsius urbis, præcise; at nunc et *Reipub.* timent, et ipsi urbi, quæ *caput rerum.*

Nam, Othone duce, legiones classesque, *prætorianus urbanusque miles in aciem deducti.* Sic timent *Reipub.* et timent etiam *urbi*, cum omnis senatus, omnis nobilitas, flosque omnis, ac præcipue vis urbis et opes auferantur.

Metuunt, ne violentia belli civilis in ipsa mœnia ingruat, ne fame prematur plebecula, amoto senatu et principe.

Et certe postea sub Vitellio contigit pars cladium, quas metuebant: nam pugnatum in ipsa urbe, &c.

Adversa pacis, bono quidem sensu, non tamen Taciti. Nec temere abscedendum a veteribus libris, nisi Mss. jubeant.

Reipub. adversa] Sic legendum: et id clare intelligetur ex altero simili loco supra cap. 50. ' Tum duos (Othonem et Vitellium) velut ad perdendum imperium fataliter electos, non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura Reipub. sed vulgus quo-

audita et coërcita. Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et, quod raro alias, Prætorianus urbanusque miles in aciem deducti: Oriens[q] Occidensque et quicquid utrimque[r] virium est a tergo: si ducibus aliis[4] bellatum foret, longo[5] bello materia.

erant. *Nero deturbatus magis literis et fama, quam bello. Tum legiones et classes, et quod insolitum alias* erat, *urbanæ et prætorianæ cohortes in expeditionem tractæ; Oriens, et Occidens, et quicquid utrobique armorum est a tergo; si Imperatoribus aliis bellum gestum foret, ampla* fuit *bellorum seges. Extitere, qui expedienti*

Gronovius.—4 Ita Mss. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores.

NOTÆ

que palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiæ,' &c. Ut vides, *vulgus* mœret, quemadmodum et hic, *populus sentire paulatim belli mala*, non amplius *secura urbe*, cui præcipue metuebat plebecula. Non jam solum Reipub. timebant, non bella externa, non *recentia sævæ pacis exempla*, ut sub Nerone aut aliis similibus; sed vetera bella civilia recurrebant animo, *captam totiens suis exercitibus urbem, &c.*

Itaque sub malis principibus *Reipub. adversa pertimuere.* At nunc et urbi metuunt proceres, qui Reipub. partem capessunt, metuit et vulgus urbanum, quia sentit *paulatim belli mala*, &c. Certe sub Tiberio et Caio *sævæ pacis adversa pertimuere;* sed certe et longe maxime *Reipub. adversa* metuere: nam quanto contemtui fuerit externis barbarisque gentibus uterque Imperator, sciunt qui vel primoribus labris historiam delibarunt. Infra Hist. lib. IV. 15. ' Pater ejus (Brinionis) Caianarum expeditionum ludibrium impune spreverat.' Et de Tiberio Sueton. 14. ' Regressus in insulam, Reipub. quidem curam usque adeo abjecit, ut.... Armeniam a Parthis occupari, Mœsiam a Dacis Sarmatisque, Gallias a Germanis vastari neglexerit, magno dedecore imperii, nec minori discrimine.'

[p] *Scriboniani*] Dalmatiæ præfecti. Dio lib. LX. et Suet. Claud. 35. ' Motu civili, cum eum (Claudium) Camillus, non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa et minaci et contumaci epistola cedere imperio juberet, vitamque otiosam in privata re agere; dubitavit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.' Hanc historiam haud dubie composuerat Tacitus, sed hæc cum libris periit.

[q] *Oriens*] Oriens pro Othone. Tac. supra 76. ' Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus omnesque versæ in Orientem provinciæ nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine orto.'

[r] *Et quicquid utrimque*] Ut capias, distingue illa, *et quicquid utrimque virium est, a tergo;* neque enim jungendum est *a tergo*. A Vitellio legiones, ab Othone classis, et prætorius urbanusque miles in aciem deducti. Utrimque a tergo multum virium. Pro Othone Oriens, Occidens pro Vitellio. *Acidalius.*

A tergo Othonis legiones Mœsiæ, Pannoniæ, Dalmatiæ, et transmarinæ

Fuere, qui proficiscenti Othoni moras 'religionemque nondum conditorum ancilium,'[6][s] afferrent. Aspernatus est[7] om-

Othoni cunctationem injicerent, superstitionemque motorum ancilium, *et* non-

In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *sub ducibus aliis si.*—5 Cum Msto suo Ryckius scribit *longa bello mat.* citatque Hist. III. 15. *immensam belli luem.*—6 Addunt Mss. Reg. Corb. et editio princeps, *scutum et arma cœlestia.* Quæ

NOTÆ

provinciæ, quæ sacramento ejus accesserant; a tergo Vitellii Germania, Galliæ, Britannia, Hispania, &c.

Quicquid utrimque virium] *Oriens Occidensque*, idem est ac *quicquid utrimque virium est a tergo.* A tergo Othonis, *Oriens;* a tergo Vitellii in Italiam bellum transferentis, *Occidens.*

Per *Orientem* intelligit omnes provincias transmarinas, præcipue Asiam, Ægyptum, Syriam, Judæam quæ tunc legiones habuit, puto et Pannoniam, Mœsiam, ac Dalmatiam, &c.

[s] *Religionemque, &c. ancilium*] Mitto te ad ea, quæ scripsi olim antiq. Lect. l. v. c. 16. quibus attexi velim Ovidii locum Fastorum l. III. 'Arma movent pugnam; pugna est aliena maritis: Condita cum fuerint, aptius omen erit.' Quibus versibus vult poëta, ne conjugium quidem dextro pede adiri, cum *mota* sint *ancilia*, sed cum *condita*.

Festus autem ostendit etiam alios aliquot dies fuisse, quibus Romani tenuerint se ab armis: 'Præliares dies,' inquit, 'quibus fas est hostem bello lacessere: erant enim quædam feriæ publice, quibus nefas erat id facere.' *Lipsius.*

Religionem ancilium] 'Ancilia clypei Martis, ab incisu sic dicta, quod ea arma ab utraque parte, ut peltæ Thracum, incisa.' Varro lib. VI. de L. L. Ovid. Fast. III. 'Atque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est.'

Dionys. Halic. lib. II. *ancile* Græce vertit, *πέλτην Θρακίαν*, *clypeum Thracium;* forma quam maxime similem: 'Parmæ figura rhombo simili, cujus anguli contracti.'

Livius lib. I. et V. vocat *cœlestia arma* et *cœlo demissa;* cujus rei historiam fuse describit Ovidius loco supra citato.

Extat eadem historia et apud Dionysium, variatis licet paulisper circumstantiis. Lampridius in Heliogabalo; 'matris typum, et Vestæ ignem, et Palladium, et Ancilia, et omnia Romanis veneranda,' &c.

Quæ vero motus ancilium spectant, in iis duo observari compertum habeo. Servius ad illum Virgilii locum, 'utque impulit arma,' sic scribit; 'Is, qui belli susceperat curam,' (consulem, ut puto, intelligit) 'sacrarium Martis ingressus, primo ancilia commovebat; post, hastam simulacri ipsius Dei; dicens: Mars, vigila.'

Hisce a consule actis, Salii, ut opinor, eorumque ministri protinus *ancilia* publice circumferebant. Istius pompæ solennia enarrat Dionys. et Livius lib. I. Festum illud, testante Dionysio, celebrabatur mense Martio, incipiebatque, ut ex Ovidio discimus, cum ipsis Kalend. Mart.

Festum ergo quod Kalendis Martii auspicabantur, extendebatur *ad multos dies* (Dionys.); atque ex hoc Taciti loco manifestum, non recondi solita ante *quartum decimum* ejusdem men-

nem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

90. Pridie Idus Mart.[t] commendata Patribus Republica reliquias[u] Neronianarum sectionum, nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit: justissimum donum et in speciem magnificum, sed, festinata jam pridem[1] exactione,[v] usu sterile.[2] Mox vocata concione,[w] 'majestatem

dum conditorum. *Sprevit ille moram omnem, ut Neroni etiam perniciosam: et Cæcina, jam tramissis Alpibus, urgebat.*

Pridie Idus Mart. commendata senatui Rep. Neronianarum proscriptionum reliquias nondum in fiscum collatas, restitutis exulibus donavit: æquissimum munus, et in speciem amplissimum, sed maturata exactione, re ipsa infructuosum. Dein

e margine irrepsisse nemo non videt. *Brotier.*—7 Sic Mss. Reg. Corb. Agr. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolano omissum, *est;* et sic a Gronov.

1 Sic bene Mss. Flor. Agr. editiones veteres et recentiores. A Mss. Harl.

NOTÆ

sis, cum Otho abitus sui solennitate apud senatum et populum fungeretur.

Polyb. fragment. cærimonias illas producit *ad triginta dies:* sed *motus ancilium*, aliquot post istius festi initium dies, exordium habuit, ut fidem facit ille Polybii locus, et Livius lib. XXXVII. ubi in eadem versatur materia; quo tempore durante, expeditiones suscipi non solent.

Suet. Oth. 8. Tacito suffragatus, huic loco facem allucet: 'Expeditionem impigre atque etiam præpropere inchoavit, (Otho) nulla, ne religionum quidem, cura; sed et motis, necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum habebatur.'

Liv. lib. XXXVII. 'Stativa ad Hellespontum aliquamdiu habuere: quia dies forte, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter inciderant.' *Savilius.*

[t] *Pridie Idus Mart.*] Die quartadecima Martii mensis.

[u] *Reliquias*] Sic accipio, descripta consignataque fuisse ex bonis damnatorum, quæ fisco petebantur; partem eorum statim, aut mox exportatam; partem in ædibus forte priorum dominorum relictam; eam tum Otho restitutis exulibus restitui jubebat.

Sed vanum id beneficium reddebant actores fisci, qui, nimirum, antequam id decretum publicaretur, ea de re certiores facti, mature suis rebus providerunt. *Freinshemius.*

Non forte, quia rescivissent de decreto, quod Otho cogitaret: nam et proceres idem rescire potuissent; nec tale debitum statim exsolvissent.

Et irrideret Otho senatum, si talia edicta ante jactasset, quam promulgaret. Sed certe solo ingenio et sævitia sectorum talia properantur, quia fortunæ et aulæ vices metuunt.

[v] *Festinata jam pridem exactione*] Nempe, ab ipsis qui fisco præerant: qui festinantes, et, ut in talibus, diffidentes, exegerant vel ante diem, pactione etiam aliqua, aut remissione. *Lipsius.*

Duplex potest esse sensus. Prior,

urbis et consensum Populi ac Senatus' pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit:[x] 'inscitiam[y] potius legionum, quam audaciam,' increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ, Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis[z] Galerii Trachali ingenio Othonem[3] uti

oratione habita ad populum, *celebrans* amplitudinem ac decus civitatis, et concordiam populi ac patrum *pro se*, *contra Vitellianas partes cum modestia concionatus est:* imprudentiam potius legionum *incusans*, quam improbitatem, *nulla mentione* facta *Vitellii: sive ipsius* Othonis *ea modestia* fuit, *sive qui orationem formaverat, sibi timens, probris in Vitellium temperavit; quippe existimabant, Othonem uti facundia Galerii Trachali in negotiis civilibus, quemadmodum*

Bodl. Jes. abest, *jam pridem.* Omisit quoque Rhenanus. *Brotier.*—2 Budens. *sterili.*—3 *Othonem* redundare existimant Acidalius et Ernestus.—4 Ita editio

NOTÆ

ut exactio hæc referatur ad exules revocatos, qui ex Othonis concessione modicum emolumentum, dummodo præsens, exigere maluerunt, quam interposito tempore, fructum locupletiorem expectare.

Verior tamen videtur, Fisci procuratores jam antea sectionum illarum festinavisse exactionem; ideoque Othonis donum, quod in fiscum conversa minime comprehendebat, sterile evasisse. *Pichena.*

Cum statim solvendo non essent, qui debebant fisco, novis pactis convertebant illas exactiones in alia nomina; ita ut jam legitimi debiti loco, non jure fisci aut lege majestatis exigi viderentur. Speciem mutabant talia nomina seu debita.

Festinata exactione] Plin. Paneg. 'Alius, ut contumacibus irasceretur, tarditatemque solvendi dupli vel et quadrupli irrogatione mulctaret,' &c. Ea arte festinabant actores fisci: mille et aliæ fallendi artes in hac materia.

[w] *Vocata concione*] Nempe populum Rom. pro rostris allocutus est Otho, et tum consensum senatus populique Rom. pro se celebravit, velut ex more antiquo.

[x] *Modeste disseruit*] Antea vocabat *Vitellii satellites:* nunc modestior est, ingenio suo, vel alieno.

[y] *Inscitiam*] Errorem, potius quam contumaciam aut perduellionem vocat. 'Ἁμάρτημα non ἀδίκημα fuit; *error* non *crimen.* Sic Otho videri voluit, ut eos flecteret ad obsequium, et sic ignoscendi locus esset, si forte resipiscerent.

[z] *In rebus urbanis*] Nempe, quæ ad forum, senatum, aut populum spectarent; ut sunt orationes, allocutiones, edicta ad populum, epistolæ ad legatos, et ad principes externos.

[a] *Ad implendas aures*] Quintil. XII. 5. 'Habuit oratores ætas nostra copiosiores: sed cum diceret, eminere inter æquales Trachallus videbatur; ea corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, gestus præstantia, vox quidem, non ut Cicero desiderat, pæne tragœdorum, sed super omnes, quos ego quidem audierim, tragœdos. Certe cum in basili-

credebatur: et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et ad implendas[4] aures[a] latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiæ et falsæ: quasi Dictatorem Cæsarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis,[5] [b] privata cuique[c] stimulatio[6] et vile jam decus publicum.

utebatur *Suetonio Paulino, et Mario Celso in consiliis belli: et erant, qui genus ipsum concionandi agnoscerent, frequenti usu fori famosum, et vastum ac* late *sonans,* sicque *populi auribus implendis* accommodatum. *Plausus acclamationesque plebis, ex libidine assentandi, immodicæ et falsæ: quasi* Julium *Cæsarem, aut principem Augustum deducerent, sic ambitione, favore votisque contendebant: neque* id *timore aut affectu* ullo, *sed* ingenita *cupidine serviendi,* atque *ut* fit *in familiis,* et inter mancipia, *privatim sua cuique ambitio et cupiditas, et* quia *jam nulla cura decoris*

princeps, Ernestus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Agr. et Puteolanus, *ad implendas populi aures:* et sic Gronov. et Ryckius.—5 Frustra tentat Gronovius, *sed ex libidine servitii et in tantis malis privata cuique stimulatio et vile decus publicum.*—6 Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. *simulatio.* Altera manu emendatum in Ms. Harl. *stimulatio.*

NOTÆ

ca Julia diceret primo tribunali, quatuor autem judicia, ut moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, et auditum eum et intellectum, et quod agentibus ceteris contumeliosissimum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini.'

Et infra 11. 'In his etiam, quos ipsi vidimus, copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri, jucunditatem Crispi, sonum Trachalli, elegantiam Secundi,' &c.

[b] *Ut in familiis*] Solent adversa ex ebriis facere sobrios, et admonere decoris, atque efficere, ut privata spe neglecta, in publicum consulamus.

At hi adeo, inquit, assuerant servili adulationi, ut etiam, cum cogeret nemo, et tanta imminentia civilis belli mala facile tristiores vultus excusarent, gratiam captarent privatam, nec cogitarent, quid tali tempore Reip. deceret.

Lib. seq. Vitellius Neronem 'sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et sagina mancipatus emtusque.' *Pichena.*

Ut in familiis] Bene redditur per *servilia:* nam ibi de *servitio* agitur, et de fœdissimis adulationibus vulgi: quamvis forte absolute etiam aliquatenus posset id intelligi de *ingenuis* familiis, in quibus liberi, propinqui, clientes, amici, sua privata quisque ratione seu utilitate ducuntur. Sed melius de *servitiis* intelligas; quia ibi de turpi obsequio agitur.

[c] *Privata cuique*] Privata cuique servulo utilitas, privata cuique cupido et ambitio. Sibi quisque privatim consulebat, nemo Reipub. *Vile jam decus publicum,* cum turpissimo cuique dominanti, *spreta conscientia,* fœde adularentur.

Profectus Otho,[d] quietem urbis curasque Imperii Salvio Titiano fratri permisit.

publici. Cum exiret Otho, commendavit pacem tranquillitatemque urbis et munia imperii fratri Salvio Titiano.

NOTÆ

[d] *Profectus Otho*] Roma profectus est Otho, referente Suet. 'Die quo cultores Deum Matris lamentari et plangere incipiunt.' Hoc est, si Marcellinum sequimur, die vigesimo septimo Martii. *Savil.*

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

CAP. 1. Titus ad Galbam missus, nuntio mortis ejus accepto, vertit iter. 2. Paphiæ Veneris templum adit. 3. Hujus origo et Deæ cultus. 4. Ibi futura edoctus, acuto animo, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. *Hi* Duces, positis odiis, in medium consulunt. Inde 6. 7. civilis belli occasio, intumescentibus Orientis legionibus. 8. 9. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. 10. In urbe parvæ res magnis motibus actæ. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Læta Othoni principia belli. 12. Miles ejus in Alpinos sævit, 13. in Albium Intermelium iras vertit. Egregium maternæ pietatis exemplum. 14. Imminet provinciæ Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani cæsi, 15. nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium Procuratorem, juvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundæ in Italia. 18. 19. Spurinna Placentiam munit contra Vitellianos: 20. eam Cæcina dum oppugnat, 21. amphitheatrum urbi proximum conflagrat. 22. Obsidione soluta, Cremonam Cæcina pe-

tit, ubi 23. Othoniani prospere pugnant. Vincentium impetum reprimunt Duces, inde suspecti fiunt suis. 24. Cæcinæ insidias in ipsum vertit Suetonius Paulinus, cujus 25. cunctatione Vitelliani servantur. 26. Utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. Gravis in ejus exercitu orta Batavorum seditio Alpheni Vari consilio composita. 30. Junctis armis, æmulatione suppressa, Cæcina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra objectant. Eorum 31. Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paulinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia prævalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35. 36. quem prohibentes Othoniani cæduntur. 37. Vanus rumor, pavore belli fastidiove utriusque Principis, pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. Excursus de prioribus P. R. civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra imperite promovent. Ducibus dubiis, rem in discrimen mitti Otho jubet. 41—43. Bedriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus Duces suos ira. 45. Induciæ. Victi cum victoribus, in lacrymas effusi, civilia bella detestantur. 46—49. Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit, et in ferrum pectore incumbit. Funus maturatum. Ad rogum quidam militum se interficiunt. 50. Othonis ætas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. Pars Senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit. 55. Romæ trepidationis nihil, spectantur ludi; audita Othonis morte, Vitellio plauditur. 56. Gravis Italiæ victor exercitus. 57. Vitellius nuntium de victoria sua accipit, 58. simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blæsi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promtissimos Centuriones interficit, Duces absolvit. 61. Maricci, inserere sese fortunæ ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, leges. Spretum Augusti Cæsaris-

que præconium. Pulsi mathematici. Equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellæ cædes. Triariæ licentia; Galeriæ et Sextiliæ modestia. 65. Cluvius absolvitur; Trebellius removetur. 66. Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum discordia. 67. Prætorianorum honesta missio. Sparguntur legiones. 68. Luxuriam Principis æmulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. Cohortes Batavorum in Germaniam remissæ: amputati legionum auxiliorumque numeri: miles luxu corruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos lætus lustrat, propinquæ sortis ignarus. 71. Neronis libidines æmulatur. Consulatus partitur. 72. Falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba ejus Orientem superbus et vecors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. Hic bellum armaque parat: 75—78. nutantem firmant Mucianus, Legati alii, vatum responsa et Carmeli Dei Sacerdos. 79. 80. Imperatorem salutant Ægyptus et Syria. 81. Accedunt ad partes ejus Reges Sohemus, Antiochus, Agrippa; Regina Berenice. 82. Belli consilia. Titus instat Judææ. Vespasianus claustra Ægypti obtinet. 83. 84. Mucianus, cum exercitu præmissus, nervum belli conquirit. 85. 86. Mœsicæ Pannonicæque legiones, in partes transgressæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus, Cornelius Fuscus.

87. Vitellius, contemtior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque, 88. 89. patrata multa militum paganorumque cæde, ut captam, ingressus, 90. magnificam de semetipso orationem promit, 91. humani Divinique juris expers, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. Munia Imperii Cæcina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritas nihil. 93. Militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes, 94. insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentia. Duces Galliarum postulati ad supplicium. Militiæ ordo confusus. 95. Natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. Inferiæ Neroni factæ. Urbis miseria. 96. Defectionis Flavianæ rumores male coërcet Vitellius. 97. 98. Excita tamen auxi-

lia, sed necessitas dissimulata. 99. Irrumpentibus hostibus, Cæcina ad bellum præmittitur; sed is 100. 101. cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit. Gesta hæc sunt paucis mensibus anno eodem, Consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis I. 77.

STRUEBAT jam Fortuna, in diversa parte terrarum,[a] initia causasque Imperio,[b] quod varia sorte,[1] [c] lætum[2] Reipublicæ aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio[d] fuit. Titus Vespasianus e Judæa, incolumi adhuc Galba, missus a patre,[e] causam profectionis[f] 'officium erga Principem et

Jam disponebant fata, in alia parte orbis, principia causasque principatus, qui diversa fortuna, faustus Reip. aut sævus, ipsisque imperitantibus felix, aut perniciei fuit. Titus Vespasianus e Judæa missus a parente, imperante adhuc Galba, causam veniendi habebat, honorem erga Imperatorem, et idoneam postulandis dignita-

1 Sic optime Lipsius. In Mss. Reg. Vatic. *vari aborte.* Editio princeps, *vane ortum aborte.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *varie ortum.* Brotier.

NOTÆ

[a] *In diversa parte terrarum*] In Oriente nempe et Judæa, cui præerat Vespasianus.

[b] *Imperio*] Flaviæ scilicet familiæ. *Savilius.*

[c] *Quod varia sorte*] Recte *varia sorte,* atque ita est: Imperium Vespasianorum felix Reip. et infelix, itemque ipsis principibus fuit. *Lipsius.*

Vere *varia sorte* illud imperium, quod lætum sub Vespasiano et Tito, quod atrox et odiosum sub Domitiano.

Videtur Suetonius idem initium facere vitæ Vespasiani, quod Tacitus hic historiæ: 'Rebellione trium principum, et cæde, incertum diu, et quasi vagum imperium suscepit, firmavitque tandem gens Flavia: obscura illa quidem, ac sine ullis majorum imaginibus: sed tamen Reip. nequaquam pœnitenda; constet licet Domitianum cupiditatis ac sævitiæ merito pœnas luisse.'

[d] *Exitio*] Domitiano scil.

[e] *Missus a patre*] Qua de re Egesippus 4. 'Sententiam novi principis (Galbæ) de bello Judaico sciscitari Vespasiano consilium fuit; misitque Titum filium et regem Agrippam. Titus de Achaia revertit, comperto quod Galba occisus: Agrippa Romam contendit.' *Lipsius.*

[f] *Causam profectionis*] Vera hæc causa fuit, cur Romam veniret Titus; sed vulgus, qui cuncta principum interpretatur pro libito, prætextum tantum esse voluit, et aliam causam hujus profectionis rumoribus differebat; nempe *accitum in adoptionem, &c.*

maturam petendis honoribus juventam' ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, 'accitum in adoptionem.'[g] Materia sermonibus, senium et orbitas Principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam ipsius Titi ingenium,[h] quantæcumque fortunæ capax, decor[3] oris[i] cum quadam majestate,[j] prosperæ Vespasiani[4] res,[k] præsaga[5] responsa,[l] et, inclinatis ad cre-

tibus ætatem. *Sed populus, rumorum avidus, vulgaverat,* accersitum *esse eo consilio,* ut adoptaretur. *Occasio* talis *famæ, senectus et orbitas Galbæ, et immodestia vulgi, plurimos monstrandi, donec unus assumatur. Intendebat rumorem ipsius Titi indoles, quantolibet fastigio haud impar, dignitas oris cum quadam majestate, secundæ Vespasiani res, vaticinia, oracula, et pronis ad credendum animis,*

—2 *Semen* pro *lætum* habet Budens.—3 Sic bene Rhenanus. In Ms. Reg. et editione principe, *decoris.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *decori.* Brotier. Ryckii Cod. *decorus.*—4 A quibusdam Mstis absunt *Vespas. res.*—5 Ita Mss. et libri editi. Mallet Gronovius *præsagia, responsa;* quod mox sequatur *ominum,* quæ sunt præsagia. *Brotier. Præsagia* etiam vult Ernestus.

NOTÆ

[g] *Accitum in adoptionem*] Sueton. Tit. 5. 'Galba mox tenente Remp. missus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines, quasi adoptionis gratia arcesseretur.'

[h] *Titi ingenium*] Suet. Tit. 3. 'Armorum et equitandi peritissimus, Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando, vel in fingendis poëmatibus promtus et facilis, ad extemporalitatem usque; sed ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret jucunde scienterque.'

[i] *Decor oris*] Sic Hist. v. 1. 'Atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promtumque in armis ostendebat, comitate et alloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.'

Sic etiam Suet. Tit. 3. 'In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt: magis ac magis deinceps per ætatis gradus: forma egregia, et cui non minus auctoritatis inesset quam gratiæ: præcipuum robur, quanquam neque procera statura, et ventre paulo projectiore: memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli tum pacis artes.'

[j] *Cum quadam majestate*] Narcissus curiose inquisivit, an imperaturus esset Britannicus, teste Suet. Tit. 'Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis, et apud eosdem magistros institutus. Quo quidem tempore aiunt, metoposcopum a Narcisso Claudii liberto adhibitum, ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope astabat, utique imperaturum.'

[k] *Prosperæ Vespasiani res*] Responsa seorsim sine addito nihil forte ad mentem Taciti. Addendum igitur et leg. *præsaga responsa,* et præsertim cum omnes libri et Mss. consentiant. *Prosperæ Vespasiani res,* erant nempe triumphalia ornamenta, et in spatio brevi duplex sacerdotium acceptum; præterea consulatus, teste Suet. Sed quod majus erat, prosperæ res Ves-

dendum animis, loco ominum[6] etiam fortuita.[7] [m] Ubi Corinthi,[n] Achaiæ[o] urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, et aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent, anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque

loco præsagiorum, etiam accidentia. Postquam Corinthi, quæ est *Achaiæ civitas, certa nuntia audivit de morte Galbæ, et aderant, qui de rebellione belloque Vitellii asseverarent, pendens animi, paucis familiarium* in consilium *vocatis, omnia utrim-*

—6 Sic Mss. Bodl. Guelf. Puteol. et recentiores. Ita quoque emendatum in Mss. Harl. Jes. qui ante habebant *omnium*, ut et ed. pr.—7 Sic Grotius et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Reg. et editionibus veteribus, *etiam fortuna.*

NOTÆ

pasiani in Oriente et in Judæa.

Suet. Vesp. 4. ' Ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se, correcta statim castrorum disciplina, uno quoque et altero prælio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli, lapidis ictum genu, scuto sagittas aliquot exceperit.'

Quod idem Tac. hoc lib. cap. 4. ' Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua,' &c.

[l] *Præsaga responsa*] Sic Suet. Vesp. 5. ' Nuntiabantur et ex urbe præsagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut thensam Jovis Opt. Max. e sacrario in domum Vespasiani et in Circum deduceret: ac non multo post comitia secundi consulatus, ineunte Galba, statua Divi Julii ad Orientem sponte conversa; acieque Bebriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse; victaque altera, supervenisse tertiam a solis ortu, ac victricem abegisse.' En *præsagia*, en omina.

Responsa autem multa vatum et oraculorum Suet. Vesp. 5. ' Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmavere sortes, ut quicquid cogitaret volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum, pollicerentur; et unus ex nobilibus captivis Josephus cum conjiceretur in vincula, constantissime asseveravit, fore ut ab eodem brevi solveretur, verum jam imperatore.'

[m] *Loco ominum etiam fortuita*] Recte *loco ominum etiam fortuita.* Quæ alias casui ascripta fuissent, rapiebantur *in omen* principatus Tito destinati, ex quo semel ista credulitas animos invaserat.

Sic Ann. I. ' Quæ casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus.' Et Hist. IV. ' Quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira Dei vocabatur.' *Grotius.*

Loco ominum] Inclinatis semel vulgi ad credendum animis, loco præsagiorum et oraculorum erant, etiam quæ forte et solo casu contingebant.

[n] *Corinthi*] Corinthus, urbs Corinthiacæ regiunculæ, in Achaia regione minore Peloponnesi provinciæ: hodie vocatur *Coranto* et *Corinthe*, a Turcis dicitur *Germen*, urbs parva Clarenzæ regionis minoris, in Morea provincia præfecturæ Romeliæ, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

[o] *Achaiæ*] Achaia regio minor Peloponnesi provinciæ ad Corinthiacum sinum, in Græcia: hodie pars major *Clarenzæ* tractus, in Morea provincia Romeliæ, sub Turcico imperio Europæo. *Tillemon.*

perlustrat. 'Si pergeret in urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem[p] suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore.[q] Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta[8] adhuc victoria, et concedente in partes[r] patre, filium excusatum. Sin Vespasianus Rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum[9] [s] de bello agitantibus.'

2. His ac talibus inter spem metumque jactatum,[1] spes[t] vicit. Fuere, qui, 'accensum desiderio Berenices Reginæ, vertisse iter' crederent. Neque abhorrebat[u] a Berenice juvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum: lætam voluptatibus[v] adolescentiam egit, suo

que perpendit: Si iret in urbem, nemini *imputari posse* honorem officii, quod alterius gratia suscepisset: ac se in potestate fore Vitellii, vel Othonis. Sin reverteretur, offensionem haud dubie victoris *incurrere:* sed dubia adhuc victoria, et accedente partibus parente, veniam obtenturum filium. Sin Vespasianus imperium occuparet, spernendas offensiones bellum molientibus.

His et similibus rationibus *spem inter et formidinem anxium ac distractum, spes superavit. Non defuere, qui existimarent,* incitum amore Berenices reginæ, *mutasse consilium* ut rediret. *Et certe amabat Berenicem juvenili ardore* Titus; *sed administrandis rebus nulla ex eo mora: amœnam voluptatibus juventam egit,*

—8 Sic Rhenanus et recentiores. In Mss. et veteribus editionibus, *et incerta.* Male editio princeps, *et incertam adhuc victoriam.* Brotier.—9 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *infensarum.* Emendatum in Ms. Harl. *offensarum.* Idem.

1 Ita Mss. et editi libri. Mallet Cl. Ernestus, *jactatis:* eleganter quidem,

NOTÆ

[p] *In alterius honorem*] Galbæ nempe.

[q] *Obsidem fore*] *Obsidem* nempe, ne ipse aut pater novas res molirentur, et Rempub. occupare vellent: sic filii præsidum ac proconsulum sæpe in urbe retenti ea causa. Et olim magistratus dati apud Athenas, præcipue his qui filios haberent, velut obsides amoris patrum, ac Reipublicæ bene gerendæ pignora.

[r] *Concedente in partes*] Victoris nempe, seu Othonis, seu Vitellii.

[s] *Obliviscendum offensarum*] Id est, abolendas armis offensas, seu de his non magnopere laborandum, si bellum agitarent; tum quippe odia vel negliguntur, vel palam vindicantur armis.

[t] *Spes*] Spes metusque varie distrahebant animum; spes vicit metus ex offensa victoris, spes ex bello, 'si Vespasianus Remp. susciperet.'

[u] *Neque abhorrebat*] Fuisse hanc forma conspicuam, quodam disticho Asclepiades in ejus formam scribit, si modo de eadem sensit. Nam et aliæ hoc nomine celebrantur. 'Ambigo, an hæc Veneris sit imago, vel Berenices: Sit mage utri similis, hospes amice, refer.' *Alciatus.*

[v] *Lætam voluptatibus*] Suet. Tit. 7.

quam patris imperio[w] moderatior.[1] Igitur oram Achaiæ[x] et Asiæ,[y] ac læva maris prævectus,*[z] Rhodum[a] et Cyprum[b] in-

suo mox *temperantior principatu, quam paterno. Itaque cum prælegisset oram Achaiæ, et Asiæ, et sinistra pelagi, tendebat Rhodum et Cyprum insulas,* et *hinc*

at non necessario. *Brotier.*—2 Sic Mss. Med. et Agr. Recepere Bipont.: Brotier. ceterique editores dant *modestior.*—* Sic bene Mss. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. editio princeps et recentiores. In Ms. Reg. *provectus.* Puteolanus, *prætervectus,* [et sic Ryckius et Gronov. cum Bipont.] *Brotier.*—

NOTÆ

'Suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet; nec minus libido, propter exoletorum et spadonum greges, propterque insignem Reginæ Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur.'

[w] *Suo quam patris imperio*] Suet. Tit. 1. 'Quando privatus, atque etiam sub patre principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit.'

Suo quam patris] Cic. pro M. Cælio: 'Multos vidi et audivi, non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc vitæ voluptuariæ et extremis, ut dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam voluptatibus dedissent, emersisse aliquando, et se ad frugem bonam, ut dicitur, recepisse, gravesque homines et illustres fuisse.'

[x] *Achaiæ*] Achaia tribus modis est consideranda.

Primo *Achaia* sive *Hellas*, et *Græcia* proprie dicta, provincia est Græciæ regionis ad mare Ionium, Siculum, et Ægæum: hodie vocamus *Achaie*, provincia præfecturæ Romeliæ in Turcico imperio Europæo.

Secundo modo *Achaia propria*, regio minor Peloponnesi provinciæ, et ad sinum Corinthiacum; in Græcia regione: hodie pars major *Clarenzæ* tractus, in Morea provincia præfecturæ Romeliæ, &c.

Tertio denique modo, Romani ex Achaia et Peloponneso unicam fecere provinciam sub *Achaiæ* nomine, quæ proconsuli diœceseos Macedoniæ parebat: hodie *Achaie* et *Morée*, in præfectura Romeliæ, &c. *Tillemon.*

[y] *Asiæ*] Intelligit partem occidentalem Asiæ minoris peninsulæ, ad mare Ægæum: hodie pars major præfecturæ *Natoliæ*, et pars quædam præfecturæ *Maris* vel *Insularum* ad Archipelagum, in Natolia regione Turcici Imperii Asiatici. *Tillemon.*

[z] *Læva maris prævectus*] *Læva*, id est, lævas maris partes, aut læva maris littora; illa scilicet maris Mediterranei loca, quæ ex Syria Corinthum petentibus ad lævam sita. *Savilius.*

Maris] Ægæum mare alluit oram orientalem Græciæ regionis, et littora occidentalia Asiæ minoris peninsulæ.

Hodie illud mare vocamus *Archipel,* vel *Archipelague:* est inter Romeliam et Natoliam præfecturas Imperii Turcici Europæi et Asiatici. *Tillemon.*

[a] *Rhodum*] Rhodus una insularum Sporadum prope Asiam minorem: hodie *Rhodes*, contra oram Natoliæ, sub præfecto Maris vel insularum, in Turcico Imperio Asiatico. *Tillemon.*

[b] *Cyprum*] Cyprus insula in parte orientali maris Mediterranei, et contra Ciliciam regionem Asiæ minoris; hodie a Turcis vocatur *Kybros*, et a

sulas, inde Syriam, audentioribus[3] spatiis[c] petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris,[d] inclytum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum, initia religionis, templi situm,[4][e] formam Deæ,[f] neque enim alibi[g] sic habetur, paucis disserere.

in Syriam, liberiori egressu, festinabat. *Atque illum intravit cupido adeundi videndique delubrum Paphiæ Veneris, celebre inter incolas alienigenasque. Haud prolixum fuerit memorare paucis principia sanctitatis,* hujus *delubri structuram, ac imaginem Deæ, neque enim alibi sic visitur.*

—3 Ms. Corb. *ardentioribus:* quidam apud Ryckium *lentioribus.*—4 Cum de templi *situ* nihil Tacitus disserat, Dureau legit, *ritum;* ideoque vertit: 'Je vais dire un mot sur l'origine de ce culte, sur les cérémonies qu'on observe dans le temple.' *Brotier.*

NOTÆ

Francis *Cypre* vel *Chipre.*

Vide quæ notavimus ad Annales III. 62. *Tillemonius.*

[c] *Audentioribus spatiis*] Id est, per altum, ut opponat inter se littus et oram legere seu prætervehi, et sensus loci sit: Titum Corintho Cyprum versus oram legisse, atque e Cypro in Syriam mari aperto transvectum. *Savilius.*

[d] *Templum Paphiæ Veneris*] Strabo lib. XIV. Homerus Odyss. Θ. 362. Dionysius Afer totam appellat insulam, 'Veneri pergratis sedibus urbem.' *Savilius.*

Templum in Palæpapho erat promontorio, longe a Papho stadiis 60. *Ferretius.*

Suet. Tit. 5. 'Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere: aditoque Paphiæ Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est.'

Paphiæ] Paphos, urbs Cypri insulæ in latere occidentali: hodie *Baffo,* urbs insulæ *Kybros* vel *Chipre,* in Turcico imperio Asiatico. *Tillemon.*

[e] *Initia religionis, templi situm*] Notat Interpres Gallicus, Tacitum non descripsisse originem religionis, neque structuram templi. At certe dicit Tacitus, a quo sit situm, conditum, ac sacratum illud templum, scil. *conditorem templi Regem Ærian.*

Et *initia religionis,* seu cærimoniarum memorat, cum dicit: *Deam ipsam conceptam mari, huc appulsam.* Et præcipue his verbis: *scientiam artemque haruspicum accitam, &c. Atque ita pactum, ut familiæ utriusque,* (Regis nempe, et haruspicis, seu sacerdotis,) *posteri cærimoniis præsiderent.* En origo religionis et cærimoniarum.

Neque expectes, ut Tacitus describat formam aut speciem templi externi. Hinc tamen colligi possit, fuisse splendidum templum, ac magnificum, quo, nempe, congesta dona regum et civitatum. 'Titus spectata opulentia donisque Regum,' &c.

[f] *Formam Deæ*] Effigiem Veneris, seu formam statuæ illius, nempe quam describit infra: 'Simulacrum Deæ, non effigie humana,' &c.

[g] *Neque enim alibi*] Id est, ejusmodi forma. Male quidam interpretantur, apud alios scriptores non sic proditum. *Pichena.*

3. 'Conditorem templi Regem Ærian'[1] [h] vetus memoria, quidam[i] 'ipsius Deæ nomen id' perhibent. Fama recentior tradit, 'a Cinyra[2] [j] sacratum templum, Deamque ipsam, conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque[3] Haruspicum accitam;[4] [k] et Cilicem[5] [l] Tamiram[6] intulisse: atque ita pactum, ut familiæ utriusque posteri[m] cærimoniis

Prisca historia celebravit, fundatorem delubri regem Aëriam; *nonnulli* vero *dicunt* id vocabulum *esse* ipsius Deæ *Veneris*. *Fama nuperior docet*, delubrum dicatum *fuisse* a Cinyra, et ipsam Deam natam æquore, huc advectam *esse*. Sed doctrinam scientiamque vatum, *seu sacerdotum*, accersitam; et Cilicem Thamyram invexisse. Atque ita conventum *fuisse*, ut gentis utriusque pos-

1 Male Mss. et veteres editiones, *regem Verianum*, aut *Venerianum*. Inde Alciatus tentabat, *Uranium*; quod idem est atque *Aeriam*, ab Οὐράνιος. *Brotier.* Brotierus igitur cum Ryckio legit *Aeriam*. Gronov. cum Bipont. *Aerian.*—2 Male Mss. et veteres editiones, *a Cinara*. In editione principe, *a cura*. Brot.—3 In Ms. Corb. et editione principe, *scientia arteque*.—4 Ms. Corb. *accitum*.—5 Puteolanus, *accitum e Cilicia Myram*. At cum Mss. Harl. Bodl. Jes. habeant, *e cilicenta miram*, nec aliter Mss. Flor. Guelf. editio quoque princeps, *et cilicenta miram*, Rhenanus recte emendavit, *et Cilicem*. Brotier.—6 Sic

NOTÆ

[h] *Regem Ærian*] Libri scripti, *Verianum* hunc nominant, aut *Venerianum*: pro vulgata lectione tamen Tacitus ipse in Annalibus est III. 62. 'Exin Cyprii tribus delubris, quorum vetustissimum Paphiæ Veneri auctor Ærias, post filius ejus, Amathus,' &c.

Ægyptum ipsam olim Æriam dictam fuisse, Isidoro alibi traditum est, et Agellio. *Lipsius.*

Ærian] *Uranium* lego: unde Paphia Venus *Uraniæ* nomen sumsit. Pausanias in Attica *Uraniæ* Veneris templum extitisse auctor est, quam mortalium primi Assyrii coluerint, mox Paphii, dein Phœnices, qui Ascalonem Palestinæ incolunt, a quibus edocti Cytheræi iisdem sacris initiantur. *Alciatus.*

[i] *Quidam*] *Aëriæ* Veneris nomen nusquam legi: *Acreæ* Veneris templum est in monte prope Carpasiam, cui summo nomen Olympus: quod nec adire nec videre mulieribus licet, auctor Strabo. *Ferrettus.*

[j] *A Cinyra*] Cinyras pater Cypri, a quo putant nonnulli insulam accepisse nomen. Eustath. in Dionys. 'Nonnulli vero dicunt Cyprum appellatam esse ipsam a Cypro filio Cinyræ.' *Savilius.*

[k] *Accitam*] Nempe accivit Cinyras Thamyram Cilicem, qui secum haruspicinam disciplinam invexit. Cilices peritissimi haruspices.

Accitam] An ab ipso Cinyra, an ab aliis? potius a Rege: nam *pactum ut familiæ utriusque posteri* sacerdotium obtinerent.

[l] *Cilicem*] Cilicia, provincia Asiæ minoris peninsulæ in latere meridionali: hodie pars *Caramaniæ* provinciæ, vel pars præfecturæ *Kybros* aut *Chypre* insulæ, in parte meridionali Natoliæ regionis, sub Turcico Imperio Asiatico. *Tillemon.*

[m] *Familiæ utriusque posteri*] Nempe

præsiderent.' Mox, ne honore nullo Regium[7] genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades[n] Sacerdos consulitur. Hostiæ, ut quisque vovit,[o] sed[8] mares deliguntur. Certissima fides hædorum fibris.[p] Sanguinem[q] aræ offundere[9] vetitum: precibus[r] et igne puro[s] altaria adolentur,

teri religioni rituique præessent. *Dein, ne proles regia nullo decore anteiret alienigenam gentem, peregrini cesserunt arte ipsa quam invexerant;* nunc *solummodo vates*, seu haruspex, *Cinyra ortus interrogatur. Victimæ, ut quisque promisit; sed mares* tantum *immolantur. Certius creditur extis hædorum. Super aram effundere cruorem nefas; votis et flammis puris adolentur altaria, nec ullis pluviis*

****

Gronovius et Ryckius cum Bipont.: Brotier. scribit *Thamiram.*—7 Ms. Corb. *regum.*—8 Sic bene Pichena et recentiores, e Ms. Flor., in quo, *ut quisque vovit set mares.* Perperam ceteri Mss. et veteres editiones, ut *quisque novisset*, vel *vovisset, mares.* Brotier.—9 Budens. *effundere.*

NOTÆ

Æriæ Regis, seu Cinyræ et Thamyræ.

n *Cinyrades*] Plut. lib. II. de Fort. aut Virt. Alex. ' In Papho, Rege ob flagitia ab Alexandro ejecto, cum Rex alter non reperiretur, quod Cinyradarum gens funditus deleta existimaretur, unum tandem tradunt inventum inopem, ultimique nominis hominem in hortulo quodam neglectum, vixque se ex eo tolerantem. Ad Alexandrum deductus, obsoleta plagula amictus, rex est pronuntiatus, assumtaque purpura, unus eorum esse cœpit, qui regis sodales vocabantur.'

o *Hostiæ, ut quisque vovit*] Sensus est: Quascumque hostias, seu quæcumque pecora vovere licet, modo sint potioris sexus: sic debent esse eximiæ hostiæ, ut mares deligantur, Veneris altaribus immolandi.

p *Hædorum fibris*] Quis talem ritum aut causam penetret? nisi forte quia maxime lasciviunt hædi, et in Venerem proni sunt. Ob talem indolem forte gratiores Veneri victimæ censentur.

q *Sanguinem*] Sævitiam et cruorem horret Venus; precibus flectitur potius et amore, seu *igne puro.*

r *Precibus*] Si incruentum fuerit sacrificium, ut ex hisce verbis colligere licet, non vane dubitetur, cur præcesserit mentio de eligendis bestiis, de *hædorum fibris, et cæsis compluribus hostiis* a Tito.

Sed forte sanguinem victimarum spargere ante altare fas erat, dummodo ipsum immolandorum cruore illibatum servaretur. *Savilius.*

s *Igne puro*] An quia elicitus e cœlo ignis, et quasi divinitus immissus? quod faciebant multi Ethnicorum sacerdotes, sive magicis artibus, sive quo alio pacto. Puto potius *ignem purum* ibi esse, qui opponitur ignibus quos cæde ac sanguine victimarum adolebant, *sanguinem aræ offundere vetitum: precibus, &c.* ut opponat *sanguinem aræ offusum* (scil. aliis altaribus Deorum) *precibus* et *puro igni*, quo adolebantur hic altaria Veneris.

nec ullis imbribus,[t] quanquam in aperto,[u] madescunt.[v] Simulacrum Deæ non effigie humana: continuus orbis[w] latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo,[x] exsurgens: et ratio in obscuro.

4. Titus spectata opulentia donisque Regum, quæque

irrigantur, quanquam sub dio sint. *Imago Deæ non specie,* aut forma *humana, perpetuus globus* est, *latiore principio in exiguum circuitum coni instar se attollens: et causa in incerto* est.

Titus inspectis opibus ac munificentia regum, quæque alia Græci homines rerum

NOTÆ

[t] *Nec ullis imbribus*] Veneri aëriæ et cœlesti quasi parcit cœlum, parcit æther. Nec ullis tempestatibus aut imbribus obnoxia ejus altaria. Aëriæ Veneris aram quamvis sub dio sitam veluti venerantur cœlestia meteora; ut illam attingere aut polluere non ausint.

Fuerunt et aliæ aræ fama celebres, quæ sic caræ cœlo, vel sacrosanctæ, et veluti inviolatæ fuerunt, si credimus Plinio et aliis auctoribus.

[u] *Quanquam in aperto*] Eustathius in Odyss. Θ., ubi agit de ara quam Veneri sacravit Paphos: 'Dicta ara sub dio posita erat, eo modo quo aliæ etiam apud Homerum fuisse videntur, in quibus sacra faciebant viatores.' *Savilius.*

[v] *Madescunt*] Idem narrat Polyb. lib. XVI. neque alii fidem denegant: 'Fertur et creditur apud Bargylietas, statuam Dianæ, quæ Kindias vocatur, etsi sub dio positam, nec pluviis nec nivibus madescere.' *Savilius.*

[w] *Continuus orbis*] Figura, quam Tacitus describit, conus est: Maximus Tyrius serm. 38. vocat πυραμίδα; levi discrimine, si urgeatur proprietas: 'Venus magnis apud Paphios afficitur honoribus, statuam ejus non alii rei melius compararis quam candidæ pyramidi, aut potius triangulari pyramidi.' *Savilius.* Non *triangulari:* nam forma Deorum *rotunda;* ut hic *continuus orbis.*

Continuus orbis] Vertit interpres Italus, quasi figura ea esset continuæ pyramidis rotundæ.

Orbis] Ut globus seu sphæra, nisi quod *latiore initio*, tenuem in conum assurgeret instar pyramidis; forte, quia sic ignis, seu amor exprimebatur: *ratio in obscuro* et incerto; talia erant quæ Græci, *incertæ vetustati* affingebant. Forte sic Deum esse infinitum demonstrabant.

Continuus] Non tamen *continuus* ille orbis, si latior in basi, dein metæ instar in conum exsurgit. *Continuus* ille censeri debeat, quia tota illa figura globus est, et quia nullam aliam habet formam seu figuram, præter orbicularem: continuus orbis ille quamvis latior initio, seu in basi, sensim tenuem in ambitum, metæ modo, desinat.

Sic amor, sic flamma ignis latior initio, in pyramidis formam sese attollit: ea natura ignis est, quo forte et amor exprimitur.

[x] *Metæ modo*] Senec. epist. 113., ubi quærit, an virtutes sint animalia, an homines, an Dii? 'Quid porro? non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia? hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint; quæram, an et avaritia, et luxuria, et dementia æque rotundæ sint? sunt enim et ipsa animalia.'

alia lætum antiquitatibus Græcorum[y] genus incertæ vetustati affingit, 'de navigatione' primum[z] consuluit. Postquam 'pandi viam et mare[a] prosperum' accepit, de se per ambages[b] interrogat, cæsis compluribus[1] hostiis. Sostratus (Sacerdotis id nomen erat) ubi læta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam, videt,[2 c] pauca in præsens et solita[d] respondens, petito secreto, futura aperit. Titus,

priscarum avidi obscuræ ac fabulosæ antiquitati assignant, primum interrogavit de profectione maritima. Et *ubi audivit* aperiri iter *sibi*, et secundam *fore* navigationem, *de se per ænigmata consulit, mactatis quamplurimis victimis. Sostratus, (sic vates appellabatur,) postquam animadvertit faustas prosperasque fibras, magnisque consiliis favere numen, pauca tunc coram, et solennia renuntians, postulato arcano, ventura promit. Titus auctus omine ad parentem delatus, erectis*

1 Ita Ms. Corb. editio princeps et recentiores. Puteolanus, *pluribus*.—2 Sic Ms. Reg. editio princeps, Rhenanus et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *vidit*. Altera manu emendatum in Ms. Bodl. *videt*.

NOTÆ

[y] *Græcorum*] Græcia, regio et peninsula Europæ in latere meridionali ad mare Adriaticum, Ionium, Siculum, et Ægæum: hodie pars est major præfecturæ *Romeliæ*, cum *insulis* adjacentibus sub præfecto *Maris* vel *Insularum*, in Turcico imperio Europæo. Hæc regio fere tota est sub dominio Turcarum: quod superest, reipublicæ Venetæ paret. *Tillemon.*

[z] *De navigatione primum*] Ut eo prætextu cetera animi seu consilii velaret; ne scil. de se aut fortuna principali inquirere videretur.

[a] *Mare*] Pars orientalis maris Mediterranei circa Cyprum insulam et Syriam regionem: hodie pars maris Orientalis, vulgo *mer du Levant*, inter Natoliam, Souriam, &c. *Tillemon.*

[b] *Per ambages*] Sic Hist. v. 13. 'Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens; profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant.'

[c] *Magnisque consultis annuere Deam videt*] Non iis præcise, de quibus consuleret; non enim fere consulebant oracula, nisi mente et per silentium, aut saltem tantum *per ambages*.

Itaque potius annuebat Dea consiliis Titi, et iis cœptis, quæ animo volvebat, quam iis, de quibus consuluisset ipse palam aut interrogasset. Idcirco quemadmodum silentio et secreto interrogabatur Dea seu sacerdos, ita et *secreto futura aperit*.

Annuere Deam] Titus succedebat Juliis ac Cæsaribus, qui ex Venere se ortos ferebant. Et habuit ipse filiam, quæ Julia vocaretur. Annuit ergo Venus *magnis consultis* Romani principis. Romulidarum origo per Venerem et Iulum.

[d] *Solita*] Nempe quæ solennia, et ut vulgo respondere solebat: Ne quid scil. novum aut insolitum præsentes adverterent, tanquam de re gravi, et ad imperium pertinente, consuleretur sacerdos, aut responderet: quod nefas et impium adversus imperitantes.

Solita respondens] Nempe vage respondebat, in universum felicitatem

aucto animo, ad patrem pervectus,[3] suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit. Profligaverat bellum Judaicum[4] Vespasianus; oppugnatione Hierosolymorum[5 e] reliqua, duro magis et arduo opere, ob ingenium montis[6 f] et pervicaciam superstitionis, quam quo[7] satis virium obsessis ad tolerandas necessitates[g] superesset. Tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus[h] obtinebat in pace; sed æmulatio et proximi exercitus gloria repulerat[8] segnitiam:

sociorum legionumque animis, non leve rebus momentum accessit. Vespasianus confecerat jam *patraveratque bellum Judaicum, et supererat* tantum *expugnanda civitas Hierosolymorum, improbo magis et difficili labore, ob indolem gentis, et cærimoniarum pertinaciam, quam quod satis roboris esset oppugnatis ad sustinendas necessitates,* seu belli discrimina. *Tres, ut supra diximus, Vespasianus legiones regebat, easque expertas militiæ; quatuor Mucianus habebat in otio; sed æmulatio* laudis, *et decus propinquarum legionum inertiam exemerat: quantumque illis vigo-*

—3 Mss. Harl. Jes. *prævectus.* Ms. Reg. et Puteolanus, *provectus.* Bene Rhenanus et recentiores, *pervectus.*—4 Ms. Corb. et editio princeps, *bellum cum Judæis.*—5 Corrupte Beroaldus, *Herosolymarum.*—6 Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In Mss. Corb. Reg. et editione principe absurde, *ingenium mentis.* Unde Puteolanus emendaverat, *ingenium gentis.* At optime dicitur, *ingenium montis.* Sic et Plinius, XIV. 1. 'Ad cœli mores, solique ingenia.' et XVII. 2. 'Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cujusque mores dirigenda solertia est.' Porro Hierosolyma montibus, ac maxime monti Sion, erant imposita.—7 Sic bene omnes Mss. et veteres ac recentiores editiones. In mediis, *quam quod satis,* [et sic Gronov. et Ryckius.] *Brotier.*—8 Ms. Corb. et editio princeps, *depulerat.*

NOTÆ

et res prosperas promittens Tito; quemadmodum infra Basilides, Vespasiano.

[e] *Hierosolymorum*] Urbs tribus Benjamin, in Judæa provincia: hodie nomen antiquum retinet apud Europæos: urbs est tractus *Elkods,* et minoris præfecturæ Hierosolymitanæ, sub majori præfectura Damasci, in Souria regione. *Tillemonius.*

[f] *Ob ingenium montis*] Alias, *ob ingenium gentis:* nam pervicaces scilicet, et cedere nescii Judæi. Tamen in Flor. est, *ingenium montis,* et scimus Hierosolyma in arduo fere sita. *Lipsius.*

Cum legitur hinc, *duro magis et arduo opere,* inclino ut legam, *ob ingenium montis.* Sed cum attendo ad hæc, *pervicaciam superstitionis;* malim, *ingenium gentis:* et videtur *de gente* intelligere, cum addit, *quam quod satis virium obsessis, &c.*

[g] *Necessitates*] Belli scil. et obsidionis, et longe minus adversus vires imperii Romani.

[h] *Mucianus*] Multa hujus mentio Plinio, qui Licinium ei nomen addit, et titulum ter consulis, l. XII. 'Licinius Mucianus ter Cos. et nuper Lyciæ provinciæ legatus.' Ostenditque doctum et alterum velut Mæcenatem. *Lipsius.*

quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexpertus[9] belli labor:[i] auxilia utrique cohortium alarumque, et classes Regesque, ac nomen dispari[j] fama celebre.

5. Vespasianus, acer militiæ, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque[1] consilio, ac,[2] si res posceret, manu hostibus obniti: cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis Ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes et cuncta privatum modum[k] supergressa extollebant: aptior[3] sermoni,[4][l] disposita provisuque[5][m] civilium rerum

ris adjecerant pericula et labos, tantum his roboris dederat *illibata pax, et expers præliorum labor: sociorum copiæ utrique pedestres et equestres, classesque, et dynastæ, ac nomen diversa fama inclytum.*

Vespasianus, promtus bello, prima acie ingredi, locum vallo deligere, noctu diuque consilio, et si expediret, dextra sustinere hostilem impetum: cibo obvio, cultuque et habitu vix a plebeio milite dissentiens: et par omnino priscis Imperatoribus, si cupiditatem exciperes. Contra Mucianus celebratus per splendorem et divitias et cetera quæ privati opes excederent: præstantior oratione, ac providendis disponendis-

9 Sic bene Rhenanus et recentiores. Hæc ceteraque post *discrimina et labor* omissa in Ms. Reg. et editione principe. In aliis Mss. et veteribus editionibus, *inexperti;* [sic Gronov. et Bipont.] Male Lipsius emendabat, *inexpertis belli,* quod *labor* redundare ei videretur. *Brotier.*

1 Gronovius habet *dieque.*—2 *Ac* non est in Budens. deletque Rhen.—3 Ms. Corb. et editio princeps, *aptiori.*—4 Sic vett. edd. Brotier. cum recentioribus habet *sermone.* Bipont. reponunt *sermoni.*—5 Gronovius puncto sejungit *provisuque* et *civilium,* quod placet Ryckio, Brotiero ceterisque. At potior videtur Savilii ratio, qui punctum delet. Sic et Bipont.

NOTÆ

[i] *Integra quies et inexpertus belli labor*] Quod explicat infra c. 76. 'Tibi e Judæa et Syria et Ægypto novem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ.'

Et inexpertus] Laboribus, præliis, periculis aut vulneribus haudquaquam fessi aut exhausti.

[j] *Dispari*] Dispar et diversa fama utriusque, attamen perinde celebris. Fama belli præcellebat Vespasianus, at facundia, peritia, et provisu civilium rerum præstabat Mucianus.

[k] *Privatum modum*] Fere principem se ferebat. Principali paratu comitatuque prænitebat, aut æquabat principem, cum vocabulo principis abstineret.

[l] *Aptior sermoni*] Aptior colloquio seu congressibus privatis; facundior etiam in concionibus publicis, si populum aut exercitum alloqui necesse foret. Infra c. 80. 'Antiochensium theatrum ... concurrentes, et in adulationem effusos alloquitur: satis decorus etiam Græca facundia:' nempe cum militem Syriacum *in verba Vespasiani adegit.*

[m] *Dispositu provisuque*] Significat, Mucianum elegantiorem et diligen-

peritus; egregium Principatus temperamentum, si, demtis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere: primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate[n] aboleverat: natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus.[o] Tribuni Centurionesque

que rebus civilibus expertus; eximium imperii temperamentum, si sublatis utriusque defectibus, solæ bonæ artes in uno *simul jungerentur. Ceterum hic præfectus Syriæ, ille Judææ, finitimis provinciarum curis, per æmulationem dissentientes, morte tandem Neronis, omissis offensionibus, in commune consultavere: primo per familiares; mox sanctissimum concordiæ pignus Titus, improbas contentiones mutua utilitate obliteraverat: ingenio et arte flexus factusque conciliandæ etiam Muciani benevolentiæ. Alliciebantur tribuni centurionesque, et gregarii milites, prudentia,*

NOTÆ

tiorem fuisse in dispositione et ordine omnium quæ ageret circaque haberet. Quale est quod de Vespasiano Suetonius c. 21. 'Ordinem una fere hunc tenuit,' &c.

Plinius l. II. epist. 11. 'Salvius Liberalis vir subtilis, dispositus, acer, disertus.' Sic igitur Vespasiano dispositior, vel *aptior* disposita Mucianus. Idem aptior *provisu*, hoc est, magis providus, et divinus, et pensitator futuri, quicquid ageret. *Gronov.*

Provisuque] Interp. Hispan. Gnarus peritusque providendi res omnes, quæ ad regendam Rempub. et ad sapientiam politicam spectarent.

Quod verum; sed cum hoc discrimine, quod Vespasianus esset 'acer militiæ . . . cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans,' &c. quod subrusticus, et militariter loqueretur, et manu potius ageret, obnitereturque hosti. At Mucianus 'magnificentia' luxuque clarus, 'aptior sermone, et civilium rerum peritus' magis, quam belli.

Sic de Vesp. Suet. 21. et hunc describit vigilantia et providentia acrem. Ita ut nihil inordinatum omitteret, et decideret quæcumque obvenissent negotia: 'In principatu maturus semper ac de nocte evigilabat: deinde perlectis epistolis, officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, et calceabat ipse sese et amiciebat. Post decisa quæcumque obvenissent negotia, gestationi et inde quieti vacabat,' &c.

Dispositu] Ne intelligas, quasi aptior esset, simul sermone et dispositu provisuque. Is aptior sermone quam Vespasianus, et præterea fuit peritus rerum civilium, dispositu provisuque earum, non indefinite quicquid ageret.

[n] *Communi utilitate*] An *publica* utilitate? puto potius, utilitate communi utrique, nempe Vespasiano et Muciano. Nam antea simultates exercebant, quæ per Titum, communi utriusque utilitate et salute, compositæ sunt. Igitur intelligam, *communi utilitate* partium Flavianarum ea certamina diremta esse; et publica utilitas consequenter tantum hinc emanavit, ut fieri solet.

[o] *Moribus*] Non abs re de *moribus* hic: nam ut in luxum ac libidinem

et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, asciscebantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut assolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia[p] quietus Oriens tunc primum parabat. Namque olim[q] validissima inter se civium arma, in Italia[r] Galliave,[s] viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Auditique[t] sæpius in Syria Judæaque Cæsares,

lascivia, per bonas artes, per luxum ac libidines, prout cuique natura, aut indoles erat.

Priusquam advenisset Titus, in nomen Othonis adactus erat uterque miles, pernicibus admodum, ut mos est, nuntiis, gravi et lenta magnitudine belli civilis, *quod tunc primum moliebatur Oriens, diuturna pace deses ac tranquillus. Quippe olim maxima bella civilia initium acceperant in Italia vel Gallia a copiis Occidentis. Nec felices eventus fuerant Pompeii, Cassii, Bruti,* aut *Antonii, quos omnes civilia arma trans pelagus secuta sunt. Et sæpius fama noti Cæsares in Syria et Judæa,*

NOTÆ

effusus Mucianus, ita et Titus 'lætam voluptatibus adolescentiam egit.' Sic nec abhorrebat a *moribus* Muciani; nec vice versa Mucianus a Titi. Infra c. 77. 'absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem.'

[p] *Longa concordia*] Jam pridem usque a bello Cassii et Bruti, dein et Antonii immotus bellis civilibus Oriens, *quietusque* sic *longa concordia.* Quod de milite præcipue seu legionibus Rom. intelligendum; nam de bello civili hic agitur. Et bellis externis exercitus, admonitusque identidem Oriens fuerat. Infra: 'nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minæ.'

[q] *Namque olim*] Jam olim quietus Oriens, quia validissima civium bella transacta in Occidente, aut quæ exin translata ultra mare, improspera fuerant, Pompeio, Pharsalicis campis, Bruto et Cassio, Philippicis, Antonio, ad Actium.

[r] *In Italia*] De bello sociali aut civili Cinnæ ac Syllæ et Marii intelligit: quæ bella desævierunt in *Italia.* Aut etiam de sequentibus bellis Pompeii et Cæsaris.

[s] *Galliave*] Inter Cæsarem et Pompeium: nam Galliæ copiis opibusque præcipue fultus Cæsar, Pompeium invasit, vicitque.

[t] *Auditique*] Inde et quietus Oriens, quod spectat ad legiones Rom. et civicos motus. Nam auditi tantum ibi Cæsares, et si forte de principatu certarent illi, sæpius auditi erant *in Syria Judæaque, quam inspecti.*

Hoc dicit de *Syria;* quia ea præcipua pars Orientis et ibi vires imperii: scil. quatuor legiones cum multis auxiliis regum inservientium. Hoc et de *Judæa;* quia tum ibi flagrabat bellum, et aderant tres legiones cum multis alis et cohortibus, quæ robore pares legionibus.

quam inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minæ,[u] vario[1] eventu.[v] Et proximo civili bello,[w] turbatis aliis,[x] inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam.

quam spectati. Nulla discordia legionum Orientis: *solummodo adversus Parthos minæ* fuerant, *diverso exitu. Et ultimo bello civium, commotis ceteris* imperii partibus, *immota* fuerat *ibi concordia: mox obsequium in Galbam. Dein, ubi*

1 Acidalius mallet *vano.*

NOTÆ

[u] *Adversus Parthos minæ*] Tac. lib. de mor. Germ. 37. 'Ducenti fere et decem anni colliguntur, tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi ævi spatio, multa invicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæve, ne Parthi quidem sæpius admonuere; quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi, amisso et ipso Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At Germani,' &c. Minæ sunt, cum *bellum habent,* trahuntque exercitus, non *faciunt;* cum bello, non præliis fortuna seu pax transigitur.

Adversus Parthos minæ] Et tamen multa bella gesta sunt, in quibus et clades legionum, Pæto duce, sub Nerone. Sed sic Tacitus breviter: quia his bellis Parthorum sæpe, potius *admonebantur* Romani, ut ait alibi Tacitus quam vexabantur, et potius tunc *bellum habebant, quam faciebant;* ut sub Corbulone eximio duce contigit. Quæ bella minis et modicis castellorum seu oppidorum cladibus intra Armeniam, non præliis insignibus, transacta sunt, sed fœderibus et pace.

Nam ibi Tacitus jam non extendit se ad Crassos aut Antonios, profligatos olim a Parthis. Nec vicissim ad Pacorum regem cæsum, cum equite Parthico, et triumphatum a Ventidio duce M. Antonii. Respicit tantum ad ea tempora, quæ a bello Actiaco, seu potius a fine Augusti, sibi describenda proposuit.

[v] *Vario eventu*] Præcipue ob Pætum, qui Armeniam amisit sub Nerone, et tum etiam legiones missas sub jugum, fama distulit. Quæ tamen clades a Corbulone, adversus Parthos statim vindicata est, fugato Tiridate, et reciperata Armenia.

Vario eventu] Bene, *vario;* modo enim illæ minæ prosperæ, modo adversæ Romanis. Sic Ann. xv. 24. 'Legati Parthorum, se priora et totiens jactata super obtinenda Armenia, nunc omittere; quoniam Dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis, non sine ignominia Rom. tradidissent. Nuper clausum Tigranem; post, Pætum legionesque, cum opprimere posset, incolumes dimisisse.'

Et c. 17. 'Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam; proinde,' &c.

[w] *Proximo civili bello*] Intelligit bellum Vindicis et Galbæ adversus Neronem. Nam statim addit: *dein fides erga Galbam,* nempe exstincto Nerone. Dein bello Othonis ac Vitellii, etiam *inconcussa ibi pax. Et bellantibus aliis, placuit expectari bellum, &c.*

[x] *Turbatis aliis*] Nempe bello Vindicis turbata Gallia, Germania, Hispania, Illyricum, et Italia. At interim quietus Oriens, et præda victoris fuit.

Mox, ut, 'Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire,' vulgatum est, ne penes ceteros Imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere. Septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis[y] Syria Judæaque: inde continua Ægyptus duæque legiones:[z] hinc Cappadocia Pontusque[a] et quicquid castrorum Armeniis[b] prætenditur. Asia[c] et ce-

rumor increbuit, Othonem, atque Vitellium scelerato bello raptare imperium Rom. *ne in aliorum manibus opes principatus, et apud ipsos solummodo serviendi necessitudo esset, indignari legiones*, et opes *ac robur suum circumspectare* cœperunt. *Septem statim legiones* aderant, *et cum validis sociorum copiis Syria et Judæa: hinc connexa Ægyptus cum duabus legionibus; dein Cappadocia ac Pontus, et quicquid præsidiorum militarium Armeniis obtenditur. Asia et reliquæ provin-*

NOTÆ

[y] *Cum ingentibus auxiliis*] Quædam cohortes et alæ auxiliarium addebantur cuilibet legioni velut individuæ, ut patet ex octo cohortibus Batavorum, quæ auxilia erant legionis quartædecimæ, et hæ fere æquabant legionem robore; et præterea in bellis civilibus asciscebantur alia auxilia ex sociis extraordinaria, quæ hic intelligit Tac. *cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque.* Et talia sunt auxilia, *quæ initio inter inania belli assumta*, remisit Vitellius in Gallias. Hujusmodi auxilia suppeditavere Reges, Tetrarchæ, Dynastæ, socii populi, civitates, &c.

[z] *Ægyptus duæque legiones*] Attamen ait Strabo: 'sunt tres in Ægypto legiones, quarum una in urbe collocata est, aliæ per regionem. Præter has sunt et novem cohortes Romanorum, tres in urbe, item tres in Æthiopiæ finibus ad Syenem, præsidium locis, tres in aliis partibus. Sunt et alæ equitum tres.' Scripsit Strabo, Tiberio imperante. Hæc autem præsidia pro necessitate temporum augentur aut minuuntur. Et Tiberius ipse anno imperii nono, duas ibi tantum legiones habuit, teste Tacito Ann. IV.

[a] *Cappadocia Pontusque*] Quæ regna in provinciæ formam redacta erant, Pontus sub Nerone, post interitum Polemonis regis, Cappadocia sub Tiberio.

Cappadocia] Ubi nondum legiones erant; attamen ea provincia tributa, stipendia, et auxilia suppeditabat. Nec, forte, sine castris et præsidiis cohortium fuit, ob imminentem Armeniam et Parthos: et forte hac necessitate, statim Vespasianus rerum potens, legiones addidit Cappadociæ.

Pontusque] Pontus, provincia Asiæ minoris peninsulæ, ad Pontum Euxinum, fuit aliquando pars Cappadociæ regionis late sumtæ.

Hodie hic sunt præfecturæ *Siuvas* et *Trebizonde*, in parte septentrionali et orientali Natoliæ, et ad mare Nigrum seu Majus, in Turcico imperio Asiatico. *Tillemonius.*

[b] *Armeniis*] Armenia duplex est, *Major* et *Minor;* Armenia major, regio Asiæ, versus Pontum Euxinum, et mare Caspium.

Hodie major pars *Turcomaniæ* sub imperio Turcarum Asiatico; et pars quædam provinciarum *Iran* et *Sciruan* sub Rege Persiæ. Apud multos nomen antiquum etiam retinet et vocatur *Armenie* et *Ermenik*.

Armenia Minor, provincia Asiæ

teræ provinciæ,[d] nec virorum inopes et pecuniæ[e] opulentæ: quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum[2f] tutumque[g] ipsum mare.

7. Non fallebat Duces impetus militum: sed, bellantibus aliis, placuit expectari belli exitum:[1h] ‘victores victosque

ciæ, nec viris egenæ, et opibus affluentes: insulæ quotquot ambit pelagus, et moliendo interim bello opportunum securumque ipsum pelagus.

Non latebat duces instinctus et ardor *legionum. Sed aliis bellum moventibus, placuit operiri eventum armorum:* Victores victosque nusquam *inter se* misceri

—2 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps, Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *seclusum tutumque.*

1 Inter diversas editorum lectiones, Brotierus sic legit: *expectari bellum: victores victosque, &c.* Mss. et veteres editiones, *expectari bellum: cum in vic-*

NOTÆ

minoris peninsulæ ad orientem, et aliquando pars Cappadociæ late sumtæ; hodie præfecturæ *Marasch*, seu *Kulkadriæ*, et *Erzerum* in Natolia et Turcomania regionibus imperii Turcici Asiatici. *Tillemonius.*

Armeniis] De duabus Armeniis cepit interpres Hisp. Potius Armenios intelligam, ob Tiridatem regem Arsacidam: non tamen male interpres.

Armeniis] Non his castris se tuebantur præcise adversus Armenios. Nam utraque Armenia, major minorque, fuit pars imperii, donumque Romanorum. Dabantur reges Armeniis: sed *castra* illa seu castella disposita, quibus scil. tuerentur et Armenios et suas provincias adversus Parthos.

Et cum nuper Nero Tiridatem fratrem regis Parthorum constituisset regem Armeniæ majoris, forte jam prætendebant sua castra Armeniis, ut quibus diffiderent, ob regem Arsacidam. Et ingenio ac fide ambigui ultro Armenii, modo se tuebantur opibus Parthorum, modo vi Romana.

Itaque, forte, et castella ac præsidia habuit miles Romanus, non modo in finibus Armeniæ, sed et interius; ut quasi sic et se et ipsos Armenios tutarentur adversus vim Parthorum. Video apud Melitenem locatam fuisse legionem decimam a Tito Cæs. post victoriam Judaicam, et Zeugena forte etiam non sine præsidio fuit. Hac transmittebatur Euphrates.

[c] *Asia*] Forte Asiam universam intelligit.

[d] *Ceteræ provinciæ*] Nempe in Asia habuere Romani Colchidem, Iberiam, Albaniam, Pontum, Armeniam, Syriam, Arabiam, Palestinam, Bosphorum, Cappadociam, Galatiam, Bithyniam, Ciliciam, Pamphyliam, Lydiam, et Asiam minorem.

[e] *Pecuniæ*] Forte *pecunia:* miscere casus amat Tacitus.

[f] *Secundum*] Alii, *seclusum*, etiam bono sensu.

[g] *Tutumque*] Sic infra 83. ‘Simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque.’ Et c. 98. ‘Mare quoque Etesiarum flatu, in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.’

[h] *Placuit expectari belli exitum*] Puto scripsisse: *placuit expectari bellum, cum inter victores victosque nunquam solida fides coalesceret.*

nunquam solida fide coalescere:[2] nec referre, Vitellium an Othonem superstitem Fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios Duces insolescere: discordiam his,[i] ignaviam, luxuriem: et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum.' Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri[3] olim[j] mixtis consiliis:

certo ac firmo fœdere; et parum interesse, *an* Vitellium an Othonem incolumem fortuna præstaret. Etiam fortissimos Imperatores rebus prosperis superbire: seditionem his, inertiam, luxum; et suismet flagitiis, alterum, *dum vincitur* bello, alterum, postquam vicerit, periturum. *Itaque bellum in opportunitatem distulere Vespasianus Mucianusque novissime, reliqui olim sociatis*

---

tores, &c. Inde conjiciebat Pichena, *expectari belli exitum: victores, &c.* et sic Gronov. Ryckius legit: *expectari bellum: cum victoribus victos.* Male Jac. Gronovius, *belli nutum*, vel *cumulum*. Nostram lectionem a Bipont. recipimus. —2 Optime restituit Pichena, secutus Ms. Flor. *solida fide coalescere.* Sic quoque habet editio princeps. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolanus, *solida fides coalesceret.* Brotier.—3 Sic bene editio princeps et recentiores. Puteolanus, *ceterum.* Corrupte Ms. Corb. *ceci.* Male Ryckius e suo Ms. Agr. *Titi opera mixtis consiliis.* Brotier. Bipontini ingeniose locum ita constituunt: *Mucianusque. jam perlætari miles in mixtis consiliis.* Acid. volebat *secretis olim, nuper m. c.* Oberl.

NOTÆ

Tò *bellum*, prægnantioris sensus est, quam *belli exitum;* licet fere in idem recidere videatur. Sic plura obversantur animo. *Belli exitus* potuit leniter transigi, scil. pace et conditionibus. At *bellum*, non nisi laboribus, præliis, vulneribus, et cladibus exercituum. Unde *inter victores et victos nunquam solida* pax aut *fides coalescere* potest.

In ultionem resurgere ardent audentque qui victi sunt. Victos se forte et arte putant, non armis aut virtute, quod mox contigit Othonianis Vitellianisque.

Placuit expectari bellum] Alii, *placuit expectari belli exitum:* sed malim, ut in veteribus libris, *placuit expectari bellum:* quod idem est in re, ac *belli exitum;* licet præcise magis vellent Flaviani *bellum*, quam *belli exitum:* ut, nempe, bello et præliis invicem attererentur, qui tum de principatu certabant.

Parum soliciti erant de *exitu belli*, parum anxii, uter vinceret, Otho an Vitellius. Quippe prævidebant victorem exercitum rebus secundis et contemtu disciplinæ, ducem victorem inscitia, socordia, gula, et aliis libidinum flagitiis, ultro et sine armis mox profligari posse. Quis ducum vinceret, parum soliciti; volebant bellum, et ex bello prædam, præmia, spolia, &c.

[i] *Discordiam his*] Nempe inter ambos duces esse discordiam, utrique inesse ignaviam et luxuriam: quod verum erat; et suismet vitiis utrumque periturum, alterum bello, nempe qui victus esset; alterum victoria: quod et contigit; nam armis periit Otho, per mollitiam et victoria sua profligatus est Vitellius.

[j] *Nuper, ceteri olim*] Locus subobscuræ sententiæ, immo incertæ. Rodolphus legisse dicitur, *nuper Titi opera mixtis consiliis*, sententia nihil

NOTÆ

aberrante; vereor tamen, ut propria quadam lectione, non a libris.

An *ceteros* intelligimus amicos et familiares Vespasiani, qui jam diu cum eo spem conceperant imperii, et de eo locuti erant? Diu sane spem conceptam, idque ob omina multa et clara, Suetonius declarat Vespas. c. 5. *Lipsius.*

Ceterum olim mixtis consiliis] Scripsimus: *ceteri olim, &c.* Rhenanus.

Interpretor *ceteros*, videlicet, Titum, legatos, tribunos, aliosque fidos ministros et amicos. *Olim*, id est, statim post Neronis exitum, consilia de imperio invadendo miscuisse: Mucianum vero nuper conscium participemque factum; ut qui antea discors, non statim fidus habitus esset.

Nec obstat, quod supra Tac. dixit: 'Exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluisse.' Intelligo enim rediisse quidem eos in amicitiam, ut Reip. concordibus viribus ab externis motibus caverent: sed nihil tunc de secretioribus consiliis inter eos agitatum. *Pichena.*

Statim post excessum Neronis, per amicos et filium, at tum *in medium consuluere.* Quidnam consuluerunt? ut si casus daretur, imperium aggrederentur. At non prius ausi sunt consilia promere: quia deterruit eos nobilitas Galbæ: 'Cessisti etiam Galbæ imaginibus.'

Verum post ejus cædem, cum imperium a Vitellio et Othone fatigaretur, (quos ut multum infra se despiciebant,) incipiunt exequi destinata. Tribuni centurionesque et vulgus militum, industria, licentia, *per virtutes, per voluptates (ut cuique ingenium) asciscebantur.*

Allecti duces præcipue studio militum. *Mox ut Othonem ac Vitellium scelestis armis, &c.* sed bellum protollunt, ut Othoniani et Vitelliani se prius per cædes mutuas debilitarent. *Igitur arma in occasionem distulere.* Salinerius.

Sic supra Tac. c. 5. 'Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis positis odiis in medium consuluere, primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat, &c. Tribuni centurionesque et vulgus militum, industria, &c. asciscebantur.'

Nuper, ceteri] Innuit Vespasianum et Mucianum nuper miscuisse consilia secreta; at *ceteros* jam olim sociasse consilia similia, optimum quemque *amore Reipub. &c.*

Diffidebat cautus senex Vespasianus, nec statim temere consilia miscebat cum Muciano, aut aliis, ad quos prospera cœptorum spectabant, et qui ad clades, et ad adversa belli, non pari cura advertebant.

Patet infra c. 74. viros militares omnes statim voluisse Vespasianum evehere, post Othonem præcipue: 'Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint. Muciani animus, nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior, præfectus Ægypti Alexander consilia sociaverat:' scilicet secretis adhuc colloquiis.

Dein ait Tac. c. 76. 'Nutantem Vespasianum et alii legati amicique firmabant, et Mucianus post multos secretosque sermones, jam et coram ita locutus;' scilicet Vespasiano *coram* et aliis amicis.

Itaque, *arma in occasionem distulere*, mixtis nuper consiliis Vespasianus Mucianusque, ceteri jam olim sociaverant consilia, scil. de bello et im-

optimus quisque amore Reipublicæ: multos dulcedo prædarum stimulabat; alios ambiguæ domi res. Ita boni malique[k] causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus[l] rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque.[1] Ceterorum casus[m] conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus (unde illi, super similitudinem

consiliis: honestissimus quisque cura Reip. plerosque illecebræ præmiorum accendebant; alios angustiæ rei familiaris. Ita probi pravique, disparibus incitamentis, simili ardore, arma omnes volebant.

Eadem tempestate Achaia et Asia inani metu perculsæ sunt, *tanquam Nero adveniret; diversa* sparsa *fama de fine ejus, ideoque multis ementientibus, existimantibusque illum spirare. Ceterorum* Pseudo-Neronum *casus cœptaque trademus in serie historiæ. Tunc mancipium e Ponto, sive, ut alii scripsere, libertinus ex Italia, lyræ et cantilenæ sciens; (unde illi, præter conformitatem vultus, facilior ad*

1 *Que* abest a Ms. Jes. Forte scriptum olim, *credentibusve.* Aliter durum videbitur, *eoque ... credentibusque ... conatusque.* Pro *eum fingentibus*, in Ms. Agr. *confingentibus.* Brotier.

NOTÆ

perio occupando.

Possit etiam legi: *ceterum*, quæ vetus lectio fuit, hoc eodem sensu, scil. nuper mixtis consiliis Vespasianus Mucianusque, *ceterum olim mixtis consiliis optimi:* seu *ceterum* olim miscuerant consilia, *optimus quisque amore Reipub. &c.*

Igitur secretis sermonibus et mixtis olim consiliis amici, et Vespasianus Mucianusque nuper, etiam secretis colloquiis distulerant bellum in occasionem; at infra, Mucianus, firmato jam Vespasiano, coalitis jam partibus, *post multos secretosque sermones*, tandem *et coram ita locutus:* quo sermone quasi publico, jam Vespasianum audacius ad suscipiendum imperium bellumque accendit.

Nuper] Supra c. 5. 'Exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere, primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus,' &c.

[k] *Malique*] Quos nempe *dulcedo prædarum stimulabat*, et quia angustæ domui res, et obærati erant; quæ præcipua incitamenta bellorum civilium.

[l] *Vario super exitu ejus*] Sueton. Ner. 57. 'Et tamen non defuerunt qui... modo imagines (Neronis) prætextatas in rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis, et brevi magno inimicorum malo reversuri.'

[m] *Ceterorum casus*] Ceterorum similium, Pseudo-Neronum nempe, casus in contextu operis scribemus. Nam plures alii idem ausi, et vivere Neronem fingebant. Ob claritatem nominis, sic se fortunæ et rebus inserebant: quia scil. minores domini successere, nec statim satis firmata dominatio visa, post nomen Cæsarum.

oris, propior[2] ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac, vi tempestatum Cythnum[3] [n] insulam detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium ascivit, vel[4] abnuentes interfici jussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque[o] Sisennam, dextras,[5] concordiæ insignia,[p] Syriaci exercitus nomine ad Prætorianos[q] ferentem, variis artibus[r] aggressus

decipiendum fides,) ascitis desertoribus, quos egestate palantes magnis promissis illexerat, mare conscendit: et, sævitia procellarum ad Cythnum insulam depulsus, adjunxit etiam sibi *nonnullos militum, qui ex Oriente commeabant, et recusantes occidi jussit, direptisque mercatoribus, robustissimos quosque servorum armis instruxit.* Et *variis fraudibus adortus est Sisennam centurionem, qui ferebat dextras, concordiæ insignia, nomine Syriacarum legionum ad prætorianas* cohortes:

—2 Mss. Jes. et Agr. *proprior.* Mallet Freinshemius, *promtior.* Optimum est, *propior;* ut fatetur ipse Cl. Ernestus, qui tentat, *pronior.* Brotier.—3 Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *Scythinum insulam.* Editio princeps, *Cinthum insulam.* Bene Ms. Flor. et recentiores, *Cythnum.* At cum in Mss. Corb. legatur, *vi tempestatis incynctum insulam,* forte scriptum olim, *vi tempestatis in Cythnum insulam.* Brotier.—4 Sic bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Ryckius et recentiores. In editionibus veteribus, *et abnuentes.* Idem. —5 Rhen. conjiciebat *dextera.*

NOTÆ

[n] *Cythnum*] Cythnus, una insularum Cycladum in mare Ægæo: hodie *Fermenia* in Archipelago ad occidentem, versus Romeliam præfecturam imperii Turcici Europæi. *Tillemon.*

[o] *Centurionemque*] Nec ille centurio legatus incedebat sine manipulo aut parte manipuli. Stipatus militibus fuit, et ad honorem, cum ad cohortes prætorianas internuntius concordiæ mitteretur, et ad vim, quæ tamen non sufficeret adversus colluvionem falsi Neronis: quare et clam discessit centurio.

[p] *Dextras concordiæ insignia*] Sic lib. præced. ‘Misere civitas Lingonum, vetere instituto, dona legionibus dextras, hospitii insigne.’

Unde conjicere possumus, fuisse aliquod signum: duas dextras simul junctas referens, idque argenteum, ut cetera plerumque militaria signa, quod dono invicem mitteretur, tanquam symbolum hospitii, aut fidei, aut concordiæ. *Pichena.*

[q] *Ad Prætorianos*] Qui tum in fama et ore hominum, postquam occidissent Galbam, Othonemque evexissent. Sed mirari subit, quod talia permitteret præfectus Syriæ Mucianus. An tantum licere debuit militi, ut quasi spreto principe, legatos, dona seu insignia concordiæ, aut potius conspirationis, sibi invicem mitterent? nisi forte omnia licent rebus turbidis, et sub novis ignavisque principibus, et imperium dolo ac scelere adeptis.

Nisi forte talia concederet Mucianus militi, molli imperio regens interim, et nondum parato bello: ut quasi sic velaret consilia paratumque belli, aut ipse in omnem eventum blandiretur suo militi, simulque et

est: donec Sisenna, clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret: inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine et odio præsentium.[s]

9. Gliscentem[t] in dies famam fors discussit. Galatiam[u] ac Pamphyliam[v] provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datæ e classe Misenensi[w] duæ triremes ad prosequendum, cum[1 x] quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos[y] nomine Neronis accirent:[z]

donec Sisenna, secreto omissa insula, pavidus et vim timens abscederet. Hinc late sparsus *pavor, plurimis excitis ad famam nominis, novorum motuum cupiditate et invidia præsentium.*

Casus dissipavit rumorem in dies ingravescentem. Galba imposuerat Calpurnium Asprenatem provinciis Galatiæ ac Pamphyliæ: permissæ illi *duæ triremes e classe Misenensi, ad* hominem *insectandum; cum iis ad Cythnum insulam appulit. Et fuere qui triremium præfectos verbis Neronis solicitarent. Ille in tristitium subor-*

1 Ita Mss. Bud. Reg. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Rhenanus et recentiores.

NOTÆ

prætorianis, qui et non mediocre momentum accessere mox partibus Flavianis; nam scil. revocati columen partium fuere.

r *Variis artibus*] Ut scil. se ipsi adjungere vellet, eumque verum Neronem agnoscere; quod magni momenti foret in novis cœptis.

s *Odio præsentium*] Audacibus et malis præsentia semper odio sunt: attamen id dictum puto, propter Galbam, cujus severitas et avaritia odio fuit. Hunc occisum, nondum in Oriente resciverant.

t *Gliscentem*] Id est, crescentem, seu invalescentem famam.

u *Galatiam*] Galatia, regio Asiæ minoris peninsulæ ad Pontum Euxinum: hodie pars præfecturæ *Natoliæ*, et ad mare Nigrum, sub Turcico imperio Asiatico. *Tillemonius*

v *Pamphyliam*] Pamphylia, provincia Asiæ minoris peninsulæ in latere meridionali, et ad mare Pamphylium, partem maris Mediterranei.

Hodie pars præfecturæ *Natoliæ* ad orientem et meridiem, circa urbes *Termes*, *Sataliyah*, *&c.* sub imperio Turcico Asiatico. *Tillemonius.*

w *Misenensi*] Misenum promontorium Campaniæ provinciæ ad mare Tyrrhenum in Italia: hodie *Capo Miseno* in Terra Laboris, provincia regni Neapolitani. *Tillemonius.*

x *Cum*] Alii legunt: *ad prosequendum eum.*

y *Qui trierarchos*] Qui nempe regebant duas illas triremes, quibus Calpurnius in insulam advectus erat.

Trierarchos] Scilicet emissarii falsi Neronis, trierarchos Calpurnii accibant, ac solicitabant; neque enim putem in modica illa insula alias fuisse triremes aut trierarchos alios ab illis, quos secum invexerat Asprenas. Licet forte in aliis grandioribus insulis aliquæ triremes haberentur. Infra c. 16. ubi de *Corsica* insula: ' Clau-

is in mœstitiam compositus, et 'fidem suorum quondam militum' invocans, 'ut eum in Syria[a] aut Ægypto sisterent,' orabat. Trierarchi[2] nutantes, seu dolo, 'alloquendos[3] sibi milites,[b] et paratis omnium animis reversuros,' firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi, et ob crebras Principum mutationes, inter libertatem[c] ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius[1] Crispus, pecunia,

natus, et fidem *opemque* suorum olim militum *implorans, rogabat*, ut eum deducerent in Syriam, aut Ægyptum. *Trierarchi* sive *ambiguæ fidei, sive arte ac fraude responderunt*, adhortandos sibi milites, et *se*, dispositis omnium animis, redituros. *Sed omnia ex vero renuntiata* sunt *Asprenati: quo exhortante captum* est *navigium, et occisus quisquis ille* mortalium *fuit. Corpus, eximium oculis crineque, et* truci seu *torva facie, delatum est in Asiam, atque hinc in urbem.*

In civitate turbida, et ob frequentes mutationes dominantium ambigua libertatem inter et licentiam, etiam modicæ res magnis motibus agitabantur. Vibius Crispus,

In veteribus editionibus, *ad prosequendum eum, quibus.*—2 Corrupte Ms. Reg. et editio princeps, *trierarchis.* Unde tentabat Ernestus, *trierarchi seu nutantes.* Sed minime necessario, ut fatetur. *Brotier.*—3 Sic bene Puteolanus. Sic quoque omnes Mss. In editione principe, *adequandos.* Unde frustra tentat Gruterus, *adaquandos.* Idem.

1 Male Ms. Corb. et editio princeps, *Jubius Crispus.* Brotier.

NOTÆ

dium Phirrhicum trierarchum Liburnicarum ibi navium . . . . interfici jubet.'

[z] *Accirent*] Cepit interpres Hispanus, quasi in ejus conspectum acciti fuerint trierarchi.

[a] *In Syria*] Certe cum destitutus Nero est, hanc eandem ipse profectionem meditabatur, citharœdique artem ideo didicerat, ut posset se diurno quæstu alere, si amitteret imperium, quod prædictum illi fuerat; ideoque maxime suam mortem deflebat ille, identidem repetens, 'O qualis artifex pereo!' Flebilius inquirebat voluptatem, qua hisce gentibus transmarinis audiretur citharam pulsans, quam vel cetera vitæ delinimenta, quam vitam, quam Rempublicam aut imperium.

[b] *Alloquendos sibi milites*] Legit Gruterus, *adaquandos milites*, sed recte *alloquendos:* nam mox, *paratis omnium animis reversuros*, quod fit, *alloquendo*, hortando, &c.

[c] *Inter libertatem*] *Inter libertatem;* quia quasi sine principe erant; et licentiam, quia non in libertate erant, et statim sanguine et cædibus sibi dominum comparabant: supra de Armeniis Ann. l. II. c. 4. 'Incerti solutique, magis sine domino, quam in libertate.'

potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium[2] Faustum, Equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem Senatus vocabat. Nam recens, Galbæ Principatu, censuerant Patres, 'ut accusatorum causæ noscerentur.' Id Senatusconsultum varie jactatum[d] et, prout potens vel inops reus inciderat,

opibus, auctoritate, ac facundia inter illustres potius, quam inter egregios, ad disquisitionem patrum postulabat Annium Faustum, equestris fastigii, qui, Nerone imperante, delationes exercuerat. Quippe nuper, Galba principe, statuerat senatus, ut delatorum causæ audirentur. *Decretum patrum varie agitatum, et firmum aut invalidum habebatur, prout reus egens aut validus opibus occurrerat. Præterea*

2 Ryckii Ms. *Anneum.*

NOTÆ

[d] *Id senatusconsultum varie jactatum*] Val. l. VII. 'Anacharsis leges aranearum telis comparabat; nam ut illas infirmiora animalia retinere, valentiora transmittere ita his humiles et pauperes constringi, divites et præpotentes non alligari videmus.'

SC. varie jactatum] *Recens Galbæ principatu* id censuerant patres; sed statim sub eodem Galba, vel mobilitate ingenii, vel pravitate magistrorum dominationis, parum valuit, quod ait Tac. Hist. l. IV. 6. 'mox dubia voluntate Galbæ ... omisit Priscus' Helvidius; nempe causam adversus Eprium Marcellum, *delatorem Thraseæ.*

Valuit tantum adversus miserrimum vilissimumque reum 'Publium Celerem, a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum arguebat' Musonius. Tacit. Hist. l. IV. 10. Et tamen reum etiam talem defendere ausus Demetrius Cynicus, quo nemo sapientior existimabatur eo ævo: et quod mirum magis videbitur, ipse Demetrius hortatus solatusque erat Thraseam morientem, pari scelere Neronis.

Dein sub Vespasiano, seu potius Muciano, nonnulli tantum ex vilissimis delatoribus senatu moti sunt, minas manusque in eos intentantibus communi consensu patribus, et sacramento se ipsos adigentibus in curia: l. IV. 41. 'Deos testes advocabant, nihil ope sua factum, quo cujusquam salus læderetur,' &c. 'Eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Actianum et Cestium acerrime incubuit.' Dein 'ad Pactium Africanum transgressi,' &c. Mox Curtius Montanus invectus in Aquilium Regulum, qui *Crassorum et Orphiti domum* subverterat.

Et quid tum censuissent Patres statim, *recens, Galbæ principatu,* et quomodo elanguerit ille impetus primi diei, quo *pileati tota urbe discurrebant,* quo recuperata libertas videbatur post Neronem, facunde explicat Montanus ibid. l. IV. Hist. 42. 'Elanguimus, Patres conscripti, nec jam ille senatus sumus, qui, occiso Nerone, delatores et ministros more majorum puniendos flagitabat: optimus est post malum principem dies primus.'

Nempe *optimus* dies, gaudio et impetu recuperatæ libertatis, vindica-

infirmum aut validum retinebatur. Ad hoc[3] terroris[e] et propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui pervertere: traxeratque magnam Senatus[4] partem, ut 'indefen-

terrore et propria vehementia Vibius ingruerat, ut accusatorem fratris sui subrueret: impuleratque magnam partem patrum, ut causa non cognita, duci *eum* ad

—3 Brotier. habet *ad hæc terrore.* Sic Beroaldus et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Bud. *ad hunc terroris.* Ms. Bodl. *ad hoc terroris.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *ad hæc terroris.* Ms. Agr. et editio princeps, *ad hunc terrore.* Inde tentabat J. Frid. Gronovius, *ad hunc terrorem.* Bipont. *ad hocce.*—4 Sic bene Ms. Reg. et libri omnes editi. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. *magistratus partem.* Sic quoque Mss. Bud. Guelf. manu prima. *Brotier.*

NOTÆ

tarum legum, assertæque Reipub. quasi ex cineribus nova jam resurgeret. *Optimus,* quia alio potiente rerum, statim redeunt novi metus, iterum præpollent sæpe pessimi ac potentissimi delatores, premuntur tantum vilissimi rei: iterum premitur nova libertas, cum erigere caput vellet.

Sic post malum dominum unus dies *optimus,* quia scil. 'diutius durant exempla quam mores:' exsurgunt statim novi malique magistri dominationis, et magis *alii homines quam alii mores. Mores* boni principis statim et paucis annis elabuntur, *durant* in perpetuum *exempla* malorum principum: nec sine exemplo fere peccatur.

Sic 'præter commentarios et acta Tiberii Cæsaris nihil lectitabat Domitianus,' teste Suet. Domit. 20. Debuit ille Augusti, debuit patris fratrisque virtutes sectari, non acta pessimi dominantis pervolvere.

Itaque in tanto impetu Patrum se velut vindicantium, in tanto certamine virtutum et scelerum, in tanta pugna libertatis et malæ dominationis; attamen in senatu retinentur delatores, et quidem opibus summaque gratia et auctoritate florentissimi duo omnium mortalium deterrimi, Vibius Crispus et Eprius Marcellus: et 'censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus.' Et 'Patres cœptam libertatem, postquam obviam itum, omisere.'

Et tantum duo remittuntur in insulas, 'Sosianus et Sagitta, viles etiam si restituerentur;' et adhuc, quasi sub Nerone, 'accusatorum ingenia et opes, et exercita malis artibus potentia, timebantur.' En exitus liberrimi gravissimique senatusconsulti.

[e] *Ad hoc terroris*] Quid si, *ad hunc terrorem?* Super hoc terriculamentum SCti etiam, non terriculis, sed vi eloquentiæ et gratiæ suæ annitebatur. *Gronovius.*

Multa fuerunt quæ terrere poterant Annium Faustum, Crispi pecunia, potentia, ingenium pravum; et ipsemet, quia inops reus, et consequenter in ipsum validum erat SCtum.

Ad hæc, id est, præter hæc omnia, terrore proprio, nempe δεινότητι, id est, eloquentia terribili, et propria vi, id est, potentia, auctoritate, gratia, Crispus incubuerat, seu enixus erat, delatorem fratris sui perdere.

Erat enim ultro seipso terribilis Crispus, et tota mole vique auctoritatis et potentiæ velut ingruebat in delatorem miserum et inopem, et eum facile opprimebat.

sum[f] et inauditum dedi ad exitium'[g] postularent.[5][h] Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: 'dari tempus, edi crimina,[i] quamvis invisum[6] ac nocentem, more tamen audiendum,' censebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse[j] meminerant: nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

supplicium *flagitarent. Apud ceteros contra nihil perinde favebat sonti, ac nimia auctoritas accusatoris: itaque volebant*, tribui spatium *reo*, promi scelera, et quantumvis infensum ac facinorosum *sontem, pro* more tamen audiendum *esse, statuebant. Et vicere primum, et comperendinata est disquisitio ad aliquot dies: dein condemnatus est Faustus*, sed *non ea consensione civitatis, quam deterrimis flagitiis meruerat: namque recordabantur, ipsum Vibium easdem cum pretio delationes factitasse: nec supplicium, sed vindicem facinoris exhorrebant.*

—5 Sic bene Mss. Flor. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *postularet*. Idem.—6 Sic recte adhuc Mss. Reg. Corb. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolanus, *infirmum et nocentem*. In margine Ms. Bodl. *invisum*. Brotier.

NOTÆ

Terrore] Scil. ingenii seu eloquentiæ, quam δεινότητα Græci vocant: *propria vi*, forte intelligitur de opibus et auctoritate Crispi: forte utrumque intelligitur, et eloquentia et opes.

[f] *Indefensum*] Ut qui palam et publice delationes exercuisset sub Nerone; ut qui manifestus esset reus; ut qui in oculis ipsius ejusdem senatus, periculum innocentibus facessisset, et exitium attulisset.

[g] *Ad exitium*] Ad supplicium, nempe ut more majorum puniretur. Id in delatores statutum erat statim post Neronem; quo nempe moris fuit, 'nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis usque ad necem cædi.'

[h] *Postularent*] Scil. ut plerique Patrum id a senatu et consulibus postularent, nempe ut adversus manifestum reum.

[i] *Edi crimina*] Nempe, ut ea diluere liceret, *more tamen audiendum.*

[j] *Cum præmio exercuisse*] Tac. Hist. IV. in oratione Curtii Montani, et paulo post, ubi occurrit junctus *Eprio Marcello*. Savil.

Tac. Hist. l. IV. 41. 'Africanus neque fateri audebat, neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quæ defendere nequibat, societate culpæ invidiam declinavit.'

Mores Crispi culpat Tacitus; at Quintilianus ingenium laudat l. V. 13. 'Quod factum venuste nostris temporibus elusit Vibius Crispus, vir ingenii jucundi et elegantis. Ego vero, inquit, ista non dico, quid enim attinet illa bis dici?' Et *l.* VIII. 10. 'Et Vibius Crispus compositus et jucundus, et delectationi natus,

11. Læta interim[l] Othoni principia belli,[k] motis ad impe-

Fausta interim Othoni initia belli, excitis ad imperium ejus militibus e Dalmatia

1 Ita Mss. et libri editi, præter secundam Rhenani editionem, in qua

NOTÆ

privatis tamen causis quam publicis melior.'

[k] *Othoni principia belli*] Hic Tacitus lectori non satisfacit, ex historiæ legibus. Quoad circumstantias, Othonem, præcipuum actorem, et cujus vel vestigia fuissent numeranda, Tacitus ex urbe deducit, integro pæne senatu stipatum, in fine Martii; atque, ut exploratis aliorum scriptis (Suetonii et Marcellini) conjectare licet, die vigesimo septimo.

Mox narrat, quam animose et militari spiritu plenus antecesserit pedites, qui hic repente cum suis ex conspectu evanescit: cum tamen verum sit, et *Mutinæ* relictum senatum, et ipsum hosti obviam processisse Brixellum usque; quæ civitas Padi ripis assidet. Præmissis centurionibus, ibidem subsistit, ut ex Plutarcho apparet et alibi etiam ex Tacito.

Plutarchus refert, Celsum, Paulinum, Gallum, et Spurinnam, Brixello missos. Tacitus videtur velle Gallum et Spurinnam, jam ante Roma missos, *ad occupandas Padi ripas.*

Si hoc velit, ut Pado occupato, qua Austrum spectat, Vitellianos sisterent, aut saltem prohiberent fluminis transitu, postquam intra montes cohiberi non possent, ubi angustiæ insessæ exiguam manum in repellendo ingentibus copiis æquarent, constat facti ratio: sed Gallo id neglectum.

Sin aliud intendit, ut in utraque ripa victor consisteret, totique oræ, qua fluvius excurrit, dominaretur, quomodo paucæ cohortes integrum Cæcinæ exercitum excipere potuerunt, cum deesset ipsis loci opportunitas?

Gallo autem et Spurinna præmissis, non addito unde, *ad occupandas Padi ripas*, assignat Tacitus *quinque prætorianas cohortes, equitum vexilla, legionem primam adjutricem*, et duo *gladiatorum* millia.

In progressu, *gladiatores* tantum regendos dedit Mario Macro, qui tertius, et post cum Flavio Sabino; interjectoque inter alios duos longo satis intervallo, Spurinnam Placentiæ locat cum tribus prætorianis cohortibus, et mille *vexillariis*, qui nusquam in recensione totius antea exercitus nominati, paucisque equitum, et Gallum cum prima adjutrice; qui nescio ubi, aut quando, aut quibus ex causis divisas duxerint copias; sed ubicumque fuerit, cum Bedriacum occuparet in itinere, quo pergebat Placentiam, omnino in septentrionalibus Padi partibus fuit.

Tres vero alii duces, Paulinus, Celsus, et Proculus, non ignota in apparatu hujus belli nomina, ex hac divisione non habent quod agant, (et profecto, ut verum fatear, non video magnis admodum copiis illos potuisse instructos esse, valido præsertim apud Othonem exercitu relicto,) immo ne quidem nominantur. Probabile est, Proculum prætoriano militi præfectum Brixelli substitisse, expectato Othone.

Sed Celsi et Paulini nomina in prælio *ad Castoris* ante non occurrunt, qui de repente ad duodecimum

NOTÆ

a Cremona milliare in conspectum prodeunt, nec procul Bedriaco (ubi Gallus relictus) nulla in antecessum mentione eorum facta; præter multos alios cum *prima legione* ipsis attributa, quæ Gallum proprie ducem habebat.

Adeo ut, cum auctor in culpa sit, quod rem illam perspicue descriptam non habemus, opinari liceat, Paulinum et Celsum postea Brixello missos in castra ad Bedriacum, aut cum Gallo futuros imperio pari, aut datos ei successores, quod vero propius est, et discessisse Gallum, forte curando ex casu vulneri, quem secundo historiarum reperias, cum in prælio *ad Castoris* silentio transmittatur, et illo ad Bedriacum; non deprehendes tamen, ubi Tacitus eum ultimo constituit.

Quod vero auctor noster, ob leves, gladiatores inter et Vitellianos, pugnas, non satis continuo exercitas, ab Othone fratrem Titianum accersi facit, Romæ relictum, ut proximum sibi locum tueretur, Plutarchus longe melius magisque ex vero scribit, factum id post prælium *ad Castoris;* quod ignaviam Paulini incusaret, missum quoque Proculum prætorianis cohortibus præfectum; sed quando Bedriacum venerint, juxta cum ignaris scio.

Jam vero si Otho Brixelli, Paulinus et Celsus Bedriaci fuerint, quem locum designabimus habitis inter Othonem, Titianum, Proculum, Paulinum, et Celsum consiliis, absente Gallo?

Hic novus Taciti lapsus, vindicemque se nodo præstat Plutarchus, qui scribit Othonem Brixello Bedriacum petiisse, adhibendis in consilium præfectis quoad summam rei.

Hactenus de Othone ejusque præfectis. Sequitur, copias expendamus, quæ fuerunt duplices, aut Roma ductæ, aut aliunde advocatæ.

Quas Roma duxerat, sextuplices fuerunt, 1. *quinque prætoriæ cohortes*, 2. *equitum vexilla*, 3. *legio prima adjutrix*, 4. *gladiatores*, 5. *ceteræ prætoriæ cohortes*, et 6. *classici*.

Apud Gallum et Spurinnam fuerunt, 1. *quinque prætoriæ cohortes*, ex quibus tres Spurinna Placentiæ habuit, duas reliquas videtur Gallus habuisse: 2. *equitum vexilla* sine numero: 3. *legio prima adjutrix classica ex reliquis cæsorum a Galba ad Pontem Milvium:* 4. duo millia *gladiatorum*. In obsidione Placentiæ mille *vexillarii* recensentur; an ab omnibus hisce diversi, an aliorum pars fuerint, ignoro.

In Othonis comitatu *speculatorum lecta corpora*, ut opinor, e prætorianis. 5. *ceteræ prætoriæ cohortes*, exceptis quinque cum Gallo missis; et tamen ingens prætorianorum numerus classi Narbonam missæ militabat, adeo ut reliquæ non adessent.

Classici, undecumque tandem emerserint, multos nobis suppeditarunt, et in multos sufficient viros. Septem millia *ad Pontem Milvium* a Galba cæsa, ceteri decimati, *e reliquis prima legio adjutrix constabat*. In classe Narbonensi multitudo eorum æquaverat milites.

Hic ingentem classicorum numerum habemus, cum Othone mille *classici inter Placentiam et Ticinum intercepti*, quos omnes circumstantiæ persuadent non fuisse ex isto agmine.

Plurimis quoque classicis instructus Turullius Cerealis, sed unde acciti fuerint, et quomodo iis præesse cœperit, Tacitus ignorare nos patitur.

Præter illos in tantam multitudinem diffusos, tertius liber integram nobis legionem e classicis exhibet, a *prima adjutrice* diversam, quæ Hispa-

NOTÆ

niam tum obtinebat.

Externæ Othonis copiæ fuerunt, quas solum submiserat Illyricum, ubi septem tum legiones, duæ scilicet in Dalmatia, *undecima Claudiana*, et *quartadecima Gemina;* totidem in Pannonia, *septima Galbiana*, et *tertiadecima Gemina;* tres in Mœsia, *tertia Gallica*, *septima Claudiana*, et *octava Augusta*, ut alibi dictum.

Jam vero omnibus illis ab Othone arcessitis, jussu ejus, inquit Tacitus, iter ingrediuntur legiones e Dalmatia et Pannonia; ubi manifesto in vitio hæret, cum et legiones e Mœsia eo contenderent, quæ ad Aquileiam penetrarunt, facili in Othonis partes animo, ut idem narrat Tacitus.

Adeo ut septem illæ legiones mandato Othonis excitæ, pariter incederent; sed quæ anteverterint eventum prælii ad Bedriacum, quæ non, (si quid video) nodus est inexplicabilis.

Atque ut rem inde repetamus, unde amotis dubii nebulis non infuscata se dat, tres legiones e Mœsia prorsus ab hoc prælio abfuerunt: Tac. l. III. 'Mœsici exercitus vires integræ.'

Affuerunt *duo millia* præmissa e quatuor legionibus, quæ in Dalmatia et Pannonia, ut Tacitus loquitur. Sed Suetonius Vespasiano c. 6. videtur velle ex Mœsia venisse: 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni;' et ipse Tac. *præmissi Mœsia.*

Intelligitque, aut eosdem, quos hic e Dalmatia Pannoniaque advenisse scribit, aut qui prælio interfuerant, et cum universus lustraretur exercitus, hic non inveniuntur.

Et lib. III. 'Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hostem,' ubi agit de levibus equitum pugnis, in principio prælii ad Bedriacum.

Ante quatuor vero legiones e Dalmatia et Pannonia, *alæ cohortesque præveniebant:* quæ verba referenda videntur ad hæc, *bina millia præmissa;* quanquam fieri possit, ut auxiliares alii missi fuerint post *bina millia*, et ante ipsas legiones; quarum adventus quæstionem facit intricatissimam.

In prælio *ad Castoris*, habemus *tertiædecimæ legionis vexillum* ex illis Pannonicis. In atroci ad Bedriacum pugna, *tertiadecima legio* a Tacito recensetur, et Vedius Aquila ejus legatus.

Quartadecimanorum quoque ex Dalmaticis legionibus mentio fit in feroci ad Bedriacum conflictu, et lib. III. 'Quartadecimani campis Bedriacensibus fusi stratique.'

Septimam autem *Galbianam* et *undecimam Claudianam* ante prælium commilitonibus suis junctas fuisse, ut ut in ipsa acie non exprimantur diserte, ex eo patet, quod æque *inter victas legiones* numerentur ac quartadecima et tertiadecima, et jubente Vitellio, 'suis hybernis redditæ,' et 'in Pannonia tertiadecima legio ac septima Galbiana dolorem iramque Bedriacensis pugnæ retinentes.'

Insuper milites prætoriani campis Bedriacensibus cedere coacti, unico se Mœsicarum legionum auxilio solantur; quæ ad Brixellum quoque animando Othoni nominantur; 'præmissi Mœsia eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nuntiabant, ut nemo dubitet posse renovari,' &c.

Atque hæc, similemque in sensum loca, persuadent, probabiliter statui posse, quatuor legiones e Dalmatia et Pannonia jam ante venisse, ceterisque junctas fuisse; sed quando venerint, et quomodo, aut ubi se collegerint, quæque aliæ huc faciunt circumstantiæ, ut res tanti momenti perspicua narratione dilucescat, non

NOTÆ

excusanda Taciti negligentia, nobis interciderunt.

Contra, quartamdecimam nondum eo venisse, astruunt Taciti verba in Bedriacensi consultatione, vix duobus aut tribus ante pugnam diebus inita; 'paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Mœsicis copiis affore;' unde colligere liceat, alias tres jam venisse, sed non quartamdecimam.

E victis legionibus, quartadecima, prima, tertiadecima, septima, undecima, *soli quartadecimani se victos abnuebant;* ut ceteras affuisse, probabilitatis habeat speciem.

Medio inter consultationem et pugnam tempore, altum de adventu silentium, qui omnino, si venerant, memorari debuerat, atque unde Titianus et Proculus suam contra Paulinum et Celsum defensionem munivissent.

Si ex conjecturis hæc petita dixeris, quomodo te expedies ex hoc Taciti loco, 'Cœnus atroci mendacio universos perculit, affirmans, superventu quartædecimæ legionis, versam partium fortunam;' tanquam re certa, quod quartadecima nondum venisset tempore Bedriacensis pugnæ. Et rursus, ubi agit de quartadecima legione, 'Bedriacensi acie vexillariis tantum pulsis, vires legionis non affuisse.'

Præterea Pannonicæ legiones, teste Plutarcho, abfuerunt quoque, cum illa ad Bedriacum consultatio haberetur: 'Quas Otho ex Mysia Pannoniaque expectabat copias, non minores erant iis quas secum habuit.' Tac. lib. III. 'Pannonicæ legiones deceptæ magis quam victæ, resurgere in ultionem properant.'

Sed ut summa sequamur rei vestigia; si quatuor legiones e Pannonia et Dalmatia pars fuerint Bedriacensis prælii, cur ignoramus modum, quo se Vitellio subjecerint, Othoniani exercitus decus numero et virtute.

Et tamen nemo refragetur, quin proxime a pugna quatuor minimum legiones, de quibus disputamus, in Italia fuerint, Vitellii imperio obnoxiæ, ut ipsi Tacito testimonium denuntiamus.

Sed quando in Italiam venerint, an aliis se junxerint, et quando et quomodo se dediderint Vitellio regendas, transmisit silentio iners Taciti labor, qui rem procul dubio gravissimam mutilæ descriptionis ignavia conspurcat.

Quoad Vitellium, nihil non in liquido est, quæstionumque tricis evolutum.

In utraque Germania, *Kalend. Januar. Galba iterum et Vinio Coss.* motus Vitelliani tempore, septem fuerunt legiones, ut alibi diximus: nimirum in Germania inferiori, quinta et quintadecima in stativis *ad Vetera;* primaque *Novesii*, sextadecima *Bonnæ*.

In superiori Germania, quarta Macedonica, et decimaoctava, alias duoetvicesima, positis ad *Mogontiacum* castris, unaetvicesima Rapax, ut arbitror, præsidium *Vindonissæ:* ex illis unaetvicesima Rapax tota, et duæ ad Mogontiacum, Cæcinam comitatæ, cui triginta millium exercitus colligebatur; atque se in Italia sociavit ala Syllana.

Valens secum sumsit *aquilam Quintæ*, cohortesque et alas ex tribus aliis, constituendo quadraginta millium exercitui; aggregantibus se in itinere *legione Italica et octo cohortibus Batavorum*, Tac. Hist. I. et tamen ante Vitellii adventum nulla hic comparet legio, nisi Rapax, et Quintani.

Per *aquilam* autem *Quintæ*, non tota legio, sed magna ejus pars intelli-

rium ejus e[2] Dalmatia[l] Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones: e quibus bina millia[m] præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima a Galba[n] conscripta; veteranæ undecima ac tertiadecima et præcipua[3] fama quartadecumani,[4] rebellione Britanniæ compressa. Addi-

Pannoniaque. Erant quatuor legiones; e quibus præmissa duo millia; haud longis ipsæ spatiis sequebantur: septima delecta a Galba; veteranæ undecima et tertiadecima, et magna belli *fama quartadecima, ob rebellionem Britannorum coërcitam.*

omissum, *interim.*—2 Sic bene Ryckius e Mss. Flor. et Agr. Freinshemius, *a Dalmatia;* [sic Gronov.] *Brotier.*—3 Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Reg. Guelf. et Rhenanus, *præcipui.*—4 In Ms. Corb. et editione principe, *præcipua fama quartadecima.* Puteolanus, *quartadecumana.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. ut jam dictum, *præcipui fama XIIII*[a] vel *quartadecuma.* Sed in margine Mss. Harl.

NOTÆ

genda est, *Quintæ* licet nomen gerat, cum multi, eodem tempore, et *Quintæ* nomine, castra *Vetera* tenerent.

Abiturus autem Vitellius secum traxit reliquum Germanici exercitus robur (ait Tacit. lib. II.) remanente in Germania eodem legionum numero et nomine, (Rapace tantum excepta, quæ integra decesserat;) sed imminutis admodum ordinibus, paucisque et pæne nullis militibus.

Ita ut Hordeonius Tac. lib. IV. sub signis habuerit in Germania, quintam et quintamdecimam *ad Vetera*, sextamdecimam *Novesii*, primam *Bonnæ*, quartam et octavamdecimam, alias duo-et-vicesimam, *Mogontiaci.*

Et eodem tempore in Italia sub Vitellio fuerit alia *Quinta*, alia *quintadecima*, alia *sextadecima;* et sic alia *prima*, *quarta*, *octavadecima*, alias *duo-et-vicesima;* non integræ legiones, sed binæ ejusdem legionis partes, excepta *Rapace*, quam integram secum sumsit Cæcina, non relicta in Germania legione quæ vocaretur *Rapax;* donec illa legio eodem postea se conferret sub Cereale. *Savilius.*

[l] *Dalmatia*] Sic e Mœsia legiones proficiscebantur, sed ad Aquileiam substiterunt. *Savil.*

Suet. Vesp. 6. 'Mœsiaci exercitus bina e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni, postquam iter ingressis nuntiatum est victum eum, ac vim vitæ suæ attulisse: nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent.'

[m] *E quibus bina millia*] Cepit Interpres Hisp. quasi *bina millia* ex qualibet legione *præmissa* fuerint: verisimilius puto, fuisse delectos quingentos vexillarios ex singulis legionibus, ut duo ista bina millia præcederent; eo magis, quod adventabant ipsæ legiones, ut prælio adessent.

[n] *Septima a Galba*] Et inde *Galbiana* dicta: huic præerat legatus Antonius Primus impositus a Galba, qui et tamen se ducem obtulit Othoni, statim post occisum Galbam: sed tum neglectus est, et nullo usu fuit hoc bello Othoniano, spretus ob malam famam; et forte, quia legio hæc tantum Aquileiam usque venit, nec prælio affuit.

Forte et Antonium hunc intelligit Tac. infra Hist. lib. III. 86. 'Imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum

derat gloriam Nero, eligendo,[o] ut potissimos. Unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed, quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas[p] inerat: agmen[5] legionum alæ cohortesque[q] præveniebant. Et[6] ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque Prætoriæ cohortes, et equitum[r] vexilla cum legione prima:[s] ac deforme

Adjunxerat decus Nero, quartadecimanos *asciscendo, ut* bello *præcipuos. Unde constans illis in Neronem fides, et* mox *promtus in Othonem favor. Sed quo plus virtutis ac virium,* eo gravius *tardiusque incedebat* agmen *ex fiducia: alæ et cohortes prævertebant. Ex ipsa civitate non mediocre agmen, quinque cohortes prætorianæ, et vexilla equitum cum legione prima: et præterea auxilium indecorum,*

Bodl. emendatum, *quartadecimani.*—5 In Ms. Reg. et editione principe, ac Beroaldus, *eo agmen legionum.* Puteolanus recte omisit, *eo.* In Mss. Harl. et Guelf. altera tantum manu additum. *Brotier.*—6 Sic Budens. Flor. et

NOTÆ

a Galba descivissent:' quamvis præcipue respiciat hic ad Cæcinam, Lucilium Bassum, Burdonem et alios; qui cum exercitibus integris, aut classibus, transiere ad Flavianos.

[o] *Eligendo*] Primo forte adversus Albanos, dein quod majoris momenti fuit adversus Vindicem.

[p] *E fiducia tarditas*] Tarditatem accusat earum legionum, quas jamjam enumeravit, non autem Othonis, aut illius exercitus, aut solius quartædecimæ legionis; non enim de una legione dixisset, 'quo plus virium ac roboris;' præterea mox addit: 'agmen legionum alæ cohortesque præveniebant.' Sicque manifesto convincit, accusari tarditatem quatuor legionum, de quibus hic, et jam dixerat, scil. de iisdem, 'e quibus bina millia præmissa, ipsæ modicis intervallis sequebantur,' id est, lente, tarde veniebant.

[q] *Alæ cohortesque*] Fortasse intelligit duo millia, quorum ante meminit; fortasse etiam, aut potius, alios præterea. *Savilius.*

Alæ cohortesque] Capiunt de auxiliaribus. Attamen et erant eo ævo *cohortes* Rom. quæ separatim merebant, ut et *alæ* multæ. Erant et cohortes Rom. simul et auxiliares. Magis expeditæ illæ cohortes, quam legiones; quare propere et raptim trahebantur ad urgentia belli. Forte et hæ cohortes vexilla legionum erant, saltem ex parte.

Alæ cohortesque] Intellige auxilia quatuor harumce legionum, quæ expedita magis, at legionum agmen gravius. Possint et intelligi forte *vexillarii,* seu electi harum legionum, et eques legionarius, additis tamen auxiliariis, ut qui magis expediti essent.

[r] *Equitum*] Scil. *equitum* prætorianorum; forte et aliorum equitum *vexilla cum legione prima* adjutrice, quæ et suos equites habuit.

Equitum vexilla] Sic dixit, non quia magis propria essent vexilla *equitum,* quam *peditum,* sed quia abstracta erant a legionibus suis illa vexilla, aut a cohortibus prætorianis; nec forte totæ *alæ* erant, sed tantum partes, seu *turmæ.*

[s] *Legione prima*] Quæ *prima adjutrix,* seu *classica* dicta.

insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma[t] etiam severis Ducibus[u] usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas[v] præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes[w] Cæcina, quem sisti intra[7] Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora,[x] cum ceteris Prætoriis

bina millia gladiatorum, sed bellis civilibus id *etiam egregiis Imperatoribus factitatum. Impositus his copiis Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna præire jussus ad occupanda Padi littora; quia primi conatus in irritum cesserant, cum jam Alpes superasset Cæcina, quem crediderat* Otho *cohiberi posse intra Gallias. Ipsum Othonem stipabant speculatorum delecta robora, cum cetero milite prætorio,* etiam *emeriti*

Agr. Brotier. omisit *et*, et sic Gronov.—7 Sic bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolanus et recentiores. Male Mss. Corb. Reg. et editio prin-

NOTÆ

[t] *Per civilia arma*] Pompeius in bello civili adversus Cæsarem idem meditabatur; sed dissuadentibus amicis ab incepto destitit. Cæsar de bello civili III. 4. *Savilius.*

[u] *Severis Ducibus*] Forte Pompeium tantum intelligit, aut respicit ad Syllam et Marium: nam nec dictator Cæsar, nec Brutus aut Cassius, talibus militiæ flagitiis uterentur.

[v] *Padi ripas*] Quæcumque tandem sententia fuerit, res docet, custodiendæ ripæ non adhibitos, præter gladiatores. *Savilius.*

[w] *Prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes*] Sueton. docet fuisse commissum aliquod prælium apud Alpes, sed silet Tacitus. Forte aliquod leve prælium fuit cum ala Sylana aut cohortibus quæ bellum transmisere in Italiam, quod neglexit Tacitus, ut levis momenti, vel forte non advertit.

Transgresso jam Alpes] Suet. Oth. 9. ‘Et tribus quidem, verum mediocribus præliis apud Alpes, circaque Placentiam, et ad Castoris...vicit.’ An victus Cæcina apud Alpes? Forte id intelligendum de cohortibus auxiliarium, quas præmiserat; quæ forte vexatæ in transitu, sed tamen perruperunt in Italiam.

Alpes] In quarum transitu commissa pugna, si audimus Sueton. Oth. et hic innuere videtur Tacitus, et si non de pugna, saltem de copiis oppositis intelligit.

Alpes] Vide notas lib. I. cap. 66.

[x] *Speculatorum lecta corpora*] Speculatores, militum genus, ferebant literas publicas, et principis, deputati a præfecto prætorii; quibus et diplomata dabat obsignata suo annulo. Plut. Galba: ‘Cum consules publicos famulos destinassent, qui decreta ad Imperatorem perferrent, iisque obsignata diplomata tradidissent: quibus agnitis, singularum urbium magistratus, dispositis vehiculis, iter tabellariorum accelerarent: Nymphidius haud mediocriter indignatus est, quod non ab ipso militibus sigilloque acceptis, isti missi essent,’ &c.

Speculatorum lecta corpora] Cepit interpres Hispanus de personæ seu corporis custodibus, ita ut distinguat

cohortibus, veterani e Prætorio,[y] classicorum[z] ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu iter:[a] sed lorica ferrea usus[8] est,[b] et ante signa pedester, horridus,[c] incomtus, famæque dissimilis.

prætoriani, et *classiariorum ingens multitudo. Nec illi lentum aut molle per voluptates iter; sed tegmen ferreum induerat, et ante agmen pedester, atrox, incultus, et famæ suæ contrarius.*

ceps, *inter*. Idem.—8 Ita Mss. Flor. Reg. editiones veteres et recentiores.

NOTÆ

duo genera custodum, et *speculatores* propius stipent principem; et certe custodiebant illi Claudium epulantem, ita ut alii *prætoriani* in foribus palatii excubarent. Vocat interpres Gall. *speculatores, les archers de la garde*.

[y] *Veterani e Prætorio*] Distinguit veteranos a cohortibus, recte: quia exauctoratos intelligit, et qui post sedecim stipendia habebantur sub vexillo, non aliter quam legionarii, de quibus ad Ann. I. Atqui hi *veterani* nec in legionibus ultra censebantur, nec illi in cohortibus præt. *Lips.*

Veterani] Qui exauctorati, et jam forte belli munerum et excubiarum immunes, nisi spe novæ prædæ allecti ad militiam revocarentur.

Veterani e Prætorio] Qui scil. *evocati*, seu revocati ad militiam, urgente necessitate belli: nam si *veterani* prætoriani, postquam exauctorati sunt, adhuc retinentur sub vexillo, qui differunt ab aliis, nisi forte majus stipendium accipiant? nam quid agunt sub illo vexillo, nisi adhuc excubent principi, et castris suis? et sic ab aliis nullo modo differunt, nisi forte novam cohortem componerent, etiam per vices assidentem foribus principis, quod factum non putem.

Potius est, ut illi velut *evocati* haberentur, quia revocati ad militiam erant, et eodem ordine merebant, quo alii prætoriani, nisi quod altiores forte ordines ducerent, et majora præmia seu commoda adipiscerentur, utpote militiæ veteres et conspicui bello.

[z] *Classicorum*] Qui nondum compositi in numerum legionis, qui forte nondum sub signis; et tamen sic jam nihil pertinebant ad classem aut mare, sed trahebantur suppleturi legiones, cohortes, aut præsidia. Quamplurimi classici hocce bello reperiuntur.

Galba, si credimus Dioni lib. LV. delegit *primam adjutricem*, et *septimam*, Galbianam. Hæc *prima adjutrix*, haud dubie etiam ex classicis constabat, et tamen tot millia interfecerat Galba.

Vespasianus etiam duas conscripsit, *secundam adjutricem*, et quartam Flaviam; idem Dio. De qua *secunda* mentio Hist. lib. V. 16. 'Illa primum acie Secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos:' sed an ex classicis, incertum.

[a] *Nec illi segne aut corruptum luxu iter*] Sic fere Plutarchus de Artaxerxe: 'Neque enim aurum, neque Candys, neque apparatus duodecim millium talentorum, qui semper Regis personæ adhæsit, impediebat, quin ageret et labori incumberet, fere ut e vulgo homines; immo vero, pharetram peltamque gestans, ipse primus ingrediebatur per vias montium arduas et acclives, omisso equo; ita ut alii omnes, ejus vim et alacritatem conspicientes, allevarentur, et, velut alas habentes, incederent.'

[b] *Lorica ferrea usus est*] Alius de-

12. Blandiebatur cœptis Fortuna, possessa per mare[d] et naves majore[1] Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium:[e] quibus tentandis[f] aggrediendæque[2] pro-

Consiliis arridebat fortuna, occupata per mare et classem majore parte Italiæ, prorsus usque ad principium maritimarum Alpium: quibus lacessendis, oppugnan-

In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenanus tantum, *usus*. Grut. ambas voculas *usus est* deletas cupiebat.

1 Budens. et edd. ante Rhen. *et majore*. Eam particulam connectentem Rhen. delevit. *Oberl.*—2 Sic bene Mss. Farnes. Corb. Lipsius et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et editionibus veteribus, *aggrediendisque*.

NOTÆ

scribitur a Juven. Sat. III. vs. 190. Quid si ex priore fama hæc illi affingantur a poëta? *famæque* sit *dissimilis*. Savilius.

c *Horridus*] Vertit interp. Hisp. *terrible y espantable à la vista*, id est, terribilis et visu formidandus: quo mentem Taciti non exprimit. Nam hic squallidum cultum tantum intelligit; qui tamen horror in viro militari et Imperatore Rom. non injucundus. Sic ornatus ille sic formidatus hosti tantum, sic amicis lætus gratusque. Tac. lib. de Mor. Germ. de Suevis. 'Usque ad canitiem, horrentem capillum retro sequuntur, ac sæpe in ipso solo vertice religant. Principes et ornatiorem habent: ea cura formæ, sed innoxiæ. Neque enim, ut ament amenturve, in altitudinem quandam ac terrorem adituri bella comti, ut hostium oculis ornantur.'

d *Possessa per mare*] Sic Ann. lib. II. 5. 'At si mare intretur, promtam ipsis possessionem.' *Germaniæ* nempe, non *maris*, ut volunt.

e *Maritimarum Alpium*] Alpes maritimæ sic dictæ, quod mari vicinæ sunt: hæ a Varo flumine, quod Italiam a Gallia disterminat, incipiunt. *Lupanus*.

Maritimarum Alpium] Alpes maritimæ, montes Liguriæ regionis Italiæ, et Galliæ Narbonensis, versus mare Ligusticum: hodie vocamus *Alpes Maritimes*. Sunt in parte meridionali status Pedemontii. Provincia Viennensis quarta dicta est *Alpes Cottiæ et Maritimæ* posterioribus temporibus. *Tillemon*.

f *Quibus tentandis*] Duplex mandatum Othoniani duces habuerunt, tentandarum Alpium, et Provinciæ invadendæ, quæ ad Vitellium defecerat.

Supra lib. I. 'Narbonensem Galliam aggredi statuit, classe valida et partibus fida.' Infra: 'imminere provinciæ Narbonensi in verba Vitellii adactæ classem Othonis, trepidi nuntii attulere.' *Lipsius*.

Omnes aditus Galliarum, (in quibus *Alpes maritimæ*,) armis Vitellii tenebantur. Tac. 'quando Penina, Cottiæque Alpes, et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur:' at Othoni placuerat sistere in Gallia Cæcinam; Tac. 'transgresso jam Alpes Cæcina, quem sisti intra Gallias speraverat.' Eaque de causa Narbonensem provinciam memoratos duces classe aggredi jussit, ut, illa recepta, aditus Alpium maritimarum pateret. *Salin.*

vinciæ Narbonensi,[3] Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem[g] Duces dederat. Sed Pacensis per licentiam militum vinctus:[4 h] Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio[i] regebat, ut adversus modestiam disciplinæ[j] corruptus,[5 k] ita præliorum avidus.[5] Non Italia adiri, nec[6] loca sedesque patriæ vide-

dæque provinciæ Narbonensi constituerat duces Suedium Clementem, Antonium Novellum, et Æmilium Pacensem. Sed Pacensi per insolentiam militum indita vincla: Antonio Novello nihil auctoritatis erat: *Suedius Clemens ambitiose imperabat*, qui, *ut erga severitatem militarem parum intentus, ita in pugnas promtissimus* erat. *Non Italia, non regiones, aut natale solum peti videbantur; incendere, diri-*

Brot.—3 Budens. *aggrediendisque pr. Narbonensis.*—4 Sic bene Mss. Flor. Corb. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et editione principe, *junctus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *victus.* Brotier.—5 Ita libri omnes scripti et editi. Hæc frustra ad milites refert J. F. Gronovius; et emendat, *corruptos . . . avidos.* Idem.—6 Ms. Corb. *neque loca.*

NOTÆ

g *Æmilium Pacensem*] Qui tribunus olim urbanarum cohortium et exauctoratus a Galba erat, Tac. Hist. I. 20.

h *Vinctus*] Non *victus*, ut volunt: nec is erat, qui vinceretur a milite quamvis immodesto, immo quia disciplinam acerrime usurpabat: *vinctus* est, et sic opponitur Novello, cui *nulla auctoritas:* et Clementi, qui 'ambitioso imperio regebat, et adversus modestiam disciplinæ corruptus erat.'

i *Ambitioso imperio*] Quid sit ambitiosum, molle, aut precarium imperium, satis explicat Tacitus, cum addit: 'ut adversus modestiam disciplinæ corruptus,' &c.

j *Adversus modestiam disciplinæ*] Unde sæpe et aviditas certandi, aut certe necessitas, de Ceriali Tac. Hist. IV. 71. 'Ipse pugnæ avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior.'

Et l. V. 21. 'Aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent: hinc ipsi exercituique minor cura disciplinæ.' Antea: 'parum temporis ad exequenda imperia dabat: subitus consiliis, eventu clarus.'

Sed præcipue ex immodestia militari sequitur, quod statim refert Tacitus, sedes patrias tanquam 'urbes hostium urere, vastare, rapere,' &c.

k *Corruptus*] Hæc commodius de militibus quam de duce dici censeo, et sic scripsisse Tacitum: 'Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptos, ita præliorum avidos.' *Gronovius.*

Immo Clemens idcirco ambitioso imperio regebat, quod modestiam disciplinæ corrumperet, seu corrumpi pateretur; in eo enim *ambitiosum imperium*, quod veluti precario imperaret; quod nimia indulgentia militares animos illiceret; quod insanire illos pateretur omni modo: nec certe tam corrumpitur miles lascivia aut licentia propria, quam ambitione ducum, auram popularem captantium.

Sic l. I. 60. 'Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinæ Cælio; spoliatas et inopes legiones Cælius Trebellio objectabat: cum interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta,' &c.

bantur: tanquam externa littora et urbes hostium urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus. Pleni agri,[1] apertæ domus: occursantes domini[m] juxta conjuges[7] et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat Procurator Marius Maturus.[n] Is concita gente (nec deest juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu[8] cæsi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non castra, non Ducem noscitantibus, neque in victoria[9] decus esset, neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo prælio Othonis miles vertit iras[o] in muni-

pere, agere, et ferre velut externas oras, et civitates hostium: eo immanius, quod nihil usquam præparatum erat *adversum formidines. Referta prædia, reseratæ ædes; obvii possessores una cum uxoribus et filiis, tranquillitate pacis, et belli cladibus intercipiebantur. Marius Maturus procurator tum maritimas Alpes regebat. Is convocata natione* (*nec desunt* capti *juvenes* bello) *voluit prohibere Othonianos ingressu provinciæ. Sed primo congressu fusi fugatique montani, ut quibus, tumultuario conscriptis, non munimenta, non imperia ducis noscentibus, neque in vincendo gloria esset, neque in fugiendo dedecus.*

Exasperatus ea pugna Othonianus miles, sævitiam flexit adversus oppidum Al-

7 Idem *juxta conjuges suas.*—8 Idem *primo ictu.*—9 Ms. Jes. *victoria*, omissa præpositione.

NOTÆ

[1] *Pleni agri*] Id de villis seu prædiis intelligi possit: nam ea incipiente vere transigebantur, quo parum lædi segetes queant.

[m] *Occursantes domini*] Nota morem obviam eundi principibus ac ducibus in lætitia. Tac. l. XIV. cum Neroni obviam itur, ait: 'Conjugum ac liberorum agmina per sexum et ætatem disposita.' Liv. l. XXIII. 'Marius, concione advocata, edicit, ut frequentes cum conjugibus ac liberis obviam irent Annibali.' *Pichena.*

Forte non lætitia, sed necessitate, aut fortuito tantum illi occursabant.

Et vere fortuito tantum, non per officium occursabant. Sic enim infra eod. l. XXVI. 'Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse . . . percrebuerit.'

Occursantes] Quia fuga aut latebris, neque sibi neque suis opibus vel copiis providerant; forte etiam quidam occursabant, ut benigne eos exciperent, velut socios et amicos, et in prædones incidebant.

[n] *Maturus*] Qui Vitellio fidus, eo bello, dein et bello Vespasiani; donec tandem vicinis ad Flavianas partes transeuntibus, *digresso Valente*, etiam ipse sacramento eodem, quo omnes, adactus est.

[o] *Vertit iras*] Et haud dubie vastavit diripuitque oppidum: patet ex sequentibus; 'Calamitatibus insontium expleta ira:' et exemplo fœminæ Liguris, quæ *per cruciatus interrogata*, ubi pecuniam et *filium occuleret?* et mox, c. 16. 'direptos vastatosque

cipium Albium Intemelium:[1] [p] quippe in[2] acie nihil prædæ: inopes agrestes et vilia arma: nec capi poterant, pernix[3] genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam[q] præclaro exemplo fœmina Ligus,[4] quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent, 'ubi filium occuleret?' uterum ostendens, 'latere'[5] respondit. Nec ullis deinde terroribus,[6] [r] aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit.

14. 'Imminere provinciæ Narbonensi, in verba Vitellii adactæ, classem Othonis,' Fabio Valenti trepidi nuntii attulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum[1] [s] cohortes, quatuor equitum turmas,[t] universam

bium Intemelium: namque in prælio nihil præmii aut opum; egeni rustici, et nullius pretii tela: nec attingi aut prehendi poterant, gens cursu levis, et scientes regionis: sed miseriis innocentium satiata cupido. Intendit odium egregio instituto mulier Ligus, quæ occultato filio, cum simul opes abscondi putassent milites, ideoque per tormenta inquirerent, ubi filium obtegeret? *exhibens alvum, illic* occultari *subjecit. Nec ullis postea cruciatibus, aut exitio, firmitudinem vocis eximiæ* in mollius *flexit.*

Pavidi tabellarii nuntiavere Fabio Valenti, classem Othonis instare Galliæ Narbonensi, quæ sacramentum Vitellii acceperat. *Venerant oratores civitatum, suppetias rogantes. Misit duas cohortes Tungrorum, quatuor turmas equitum,*

1 Sic bene Lipsius et recentiores. Male Mss. *Albintimilum, Albuntimilium,* aut quid corruptius. *Brotier.*—2 Budens. *in ea acie.*—3 Bud. *nec pern.* τὸ *nec* Rhen. vult verti in *et.*—4 Ms. Agr. et editio princeps, *Ligur.* Vulgo Mss. *Lygus.* Sic quoque Virgilius, Æneid. XI. 715. 'Vane Ligus, frustraque animis elate superbis.' *Brotier.*—5 Amicus Ryckii supplebat, *hic latere.*—6 Ita Mss. Flor. Reg. editio princeps et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *tortoribus, aut morte.* In margine Ms. Harl. additum, *terroribus.*

NOTÆ

classe, etiam quos cohortes alæque' Vitellianæ 'protegerent.'

[p] *Albium Intemelium*] Ita quidem e Strabone scripseris l. IV. 'Cum duplices sint Ligures, Intemelii et Ingauni: jure eorum ad mare coloniæ, altera Albium Intemelium dicta, quasi Alpium; altera paulo contractius, Albingaunum.'

Nec aliter in Plinio, quin tamen etiam concise *Albintemelium* dicta fuerit, haud negaverim. *Lipsius.*

Intemelium] Urbs Liguriæ regionis: hodie *Vintimiglia,* urbs oræ Genuensis ad meridiem et occidentem, in Italia. *Tillemonius.*

[q] *Auxit invidiam*] Armorum civilium et partium Othonis; seu magis præcise, calamitatum et rapinarum, quibus Othoniani isti per Italiam grassabantur.

[r] *Terroribus*] Cruciatuum scil. aut vel ipsa morte, quam ipsi intulerunt: sic interp. Hispanus.

[s] *Duas Tungrorum*] Non *Turingorum,* qui longius a Rheno dissiti nec